

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

1. ԱՆԳԵԼՈՎԱՆ ԸՆԴԴԵՄ ԲՈՒԼԴԱՐԻԱՅԻ ԳՈՐԾՈՎ ՈՐՈՇՈՒՄԸ
CASE OF ANGUELOVA v. BULGARIA
6 հունիսի 1997թ.
(Որոշում գանգատի ընդունելիության վերաբերյալ)
2. ԱՆԳԵԼՈՎԱՆ ԸՆԴԴԵՄ ԲՈՒԼԴԱՐԻԱՅԻ ԳՈՐԾՈՎ ՎԵՒՈՐԸ
CASE OF ANGUELOVA v. BULGARIA
13 հունիսի 2002թ.
Կոնվենցիայի 2-րդ, 3-րդ, 5-րդ, 13-րդ և 14-րդ հոդվածներ
3. ԲԱՆԿՈՎԻՉՆ ԸՆԴԴԵՄ ԲԵԼԳԻԱՅԻ, ՉԵԽԻԱՅԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ, ԴԱՆԻԱՅԻ,
ՖՐԱՆՍԻԱՅԻ, ԳԵՐՄԱՆԻԱՅԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ, ՀՈՒՆԱՍՏԱՆԻ, ՀՈՒՆԳԱՐԻԱՅԻ,
ԻՍԼԱՆԴԻԱՅԻ, ԻՏԱԼԻԱՅԻ, ԼՅՈՒՔՍԵՄԲՈՒՐԳԻ, ՆԻԴԵՐԼԱՆԴՆԵՐԻ, ՆՈՐՎԵԳԻԱՅԻ,
ԼԵՅԱՍՏԱՆԻ, ՊՈՐՏՈՒԳԱԼԻԱՅԻ, ԻՍՊԱՆԻԱՅԻ, ԹՈՒՐԹԻԱՅԻ ԵՎ ՄԻԱՑՅԱԼ
ԹԱԳԱՎՈՐՈՒԹՅԱՆ ԳՈՐԾՈՎ ՈՐՈՇՈՒՄԸ
CASE OF BANKOVICH v. BELGIUM, THE CZECH REPUBLIC, DENMARK, FRANCE,
GERMAN REPUBLIC, GREECE, HUNGARY, ICELAND, ITALY, LUXEMBOURG, THE
NETHERLANDS, NORWAY, POLAND, PORTUGAL, SPAIN, TURKEY AND THE UNITED
KINGDOM
(Որոշում գանգատի ընդունելիության վերաբերյալ)
12 դեկտեմբերի 2001թ.
Կոնվենցիայի 2-րդ, 10-րդ և 13-րդ հոդվածներ
4. Կ.-ԸՆ ԸՆԴԴԵՄ ԱՎՍՏՐԻԱՅԻ ԳՈՐԾՈՎ ՎԵՒՈՐԸ
CASE OF K. v. AUSRTIA
26 մայիսի 1993
Կոնվենցիայի 5-րդ, 6-րդ, 10-րդ և 14-րդ հոդվածներ
5. ԴՈՍԲՈՒ ԲԵՀԻՐ Բ. Վ.-ԸՆ ԸՆԴԴԵՄ ՆԻԴԵՐԼԱՆԴՆԵՐԻ ԳՈՐԾՈՎ ՎԵՒՈՐԸ
CASE OF DOMBO BEHEER B. V. v. NETHERLANDS
22 սեպտեմբերի 1993թ.
Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի 1-ին կետ
6. ԴԱԼԲԱՆՆ ԸՆԴԴԵՄ ՌՈՒՄԻՆԻԱՅԻ ԳՈՐԾՈՎ ՎԵՒՈՐԸ
CASE OF DALBAN v. ROMANIA
28 սեպտեմբերի 1999թ.
Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի 1-ին կետ և 10-րդ հոդված
7. ՊԵԼԼԱԴՈՎԱՆ ԸՆԴԴԵՄ ՆԻԴԵՐԼԱՆԴՆԵՐԻ
CASE OF PELLADOAH v. THE NETHERLANDS
23 օգոստոսի 1994թ.
Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի 1-ին և 3-րդ կետեր
8. ՇՈՒԼԵՐ-ԶԳՐԱԳԵՆՆ ԸՆԴԴԵՄ ՇՎԵՅՑԱՐԻԱՅԻ ԳՈՐԾՈՎ ՎԵՒՈՐԸ

CASE OF SCHULER-ZGRAGGEN v. SWITZERLAND

28 մայիսի 1993թ.

Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի 1-ին կետ, 14-րդ հոդված

9. ՇՈՒԼԵՐ-ՉԳՐԱԳԵՆՆ ԸՆԴԴԵՄ ՇՎԵՅՑԱՐԻԱՅԻ ԳՈՐԾՈՎ ՎՃԻՌԸ

CASE OF SCHULER-ZGRAGGEN v. SWITZERLAND

(Արդարացի բավարարման վերաբերյալ լրացուցիչ վճիռ)

25 հունվարի 1995թ.

10. ԹԵՍՓԲԵԼԼԸ ԵՎ ՖԵԼԼՆ ԸՆԴԴԵՄ ՄԻԱՑՅԱԼ ԹԱԳԱՎՈՐՈՒԹՅԱՆ ԳՈՐԾՈՎ ՎՃԻՌԸ

CASE OF CAMPBELL AND FELL v. THE UNITED KINGDOM

3 մայիսի 1984թ.

Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի 1-ին և 3-րդ կետեր

11. ՏԵՅՔՍԵՅՐԱ ԴԵ ԿԱՍՏՐՈՆ ԸՆԴԴԵՄ ՊՈՐՏՈՒԳԱԼԻԱՅԻ ԳՈՐԾՈՎ ՎՃԻՌԸ

CASE OF TEIXEIRA DE CASTRO v. PORTUGAL

9 հունիսի 1998թ.

Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի 1-ին կետ, 8-րդ հոդված

12. ԲՈՒՐԴՈՎՆ ԸՆԴԴԵՄ ՌՈՒՍԱՍՏԱՆԻ ԳՈՐԾՈՎ ՎՃԻՌԸ

CASE OF BURDOV v. RUSSIA

7 մայիսի 2000թ.

Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի 1-ին կետ, թիվ 1 Արձանագրության 1-ին հոդված.....

13. ԿԱՆՆ ԸՆԴԴԵՄ ՄԻԱՑՅԱԼ ԹԱԳԱՎՈՐՈՒԹՅԱՆ ԳՈՐԾՈՎ ՎՃԻՌԸ

CASE OF KHAN v. THE UNITED KINGDOM

12 մայիսի 2000թ.

Կոնվենցիայի 8-րդ հոդված

14. ՀԱԼՖՈՐԴՆ ԸՆԴԴԵՄ ՄԻԱՑՅԱԼ ԹԱԳԱՎՈՐՈՒԹՅԱՆ ԳՈՐԾՈՎ ՎՃԻՌԸ

CASE OF HALFORD v. THE UNITED KINGDOM

27 մայիսի 1997թ.

Կոնվենցիայի 8-րդ և 13-րդ հոդվածներ

15. ԿՈԿԻՆԱԿԻՍՆ ԸՆԴԴԵՄ ՀՈՒՆԱՍՏԱՆԻ ԳՈՐԾՈՎ ՎՃԻՌԸ

CASE OF KOKKINAKIS v. GREECE

19 ապրիլի 1993թ.

Կոնվենցիայի 7-րդ, 9-րդ 10-րդ և 14-րդ հոդվածներ

16. ԹՅՈՐԳԵՐ ԹՅՈՐԳԵՐՍՈՆՆ ԸՆԴԴԵՄ ԻՍԼԱՆԴԻԱՅԻ ԳՈՐԾՈՎ ՎՃԻՌԸ

CASE OF THORGEIR THORGEIRSON v. ICELAND

28 մայիսի 1992թ.

Կոնվենցիայի 10-րդ հոդված, 6-րդ հոդվածի 1-ին կետ

17. ԲՈՈՒՄԱՆՆ ԸՆԴԴԵՄ ՄԻԱՑՅԱԼ ԹԱԳԱՎՈՐՈՒԹՅԱՆ ԳՈՐԾՈՎ ՎՃԻՌԸ

CASE OF BOWMAN v. THE UNITED KINGDOM

19 փետրվարի 1998թ.

Կոնվենցիայի 10-րդ հոդված

18. Դ. Ի.-ն ԸՆԴԴԵՄ ԳԵՐՄԱՆԻԱՅԻ ԳՈՐԾՈՎ ՎՃԻՌԸ
CASE OF D. I. V. GERMANY
26 հունիսի 1996թ.
Կոնվենցիայի 10-րդ և 6-րդ հոդվածներ

19. ՄԵՏՐՈՊՈԼԻՏ ՔՐԻՍՏՈՍՏՈՍՈՍԸ, ԱՐՔԵՄԱՆԴՐԻՏ ԳԵՈՐԳԻՍ ՊԱՊԱՔՐԻՍՏՈՍՏՈՍՈՒՆ ԵՎ ԹԻԹԻՆԱ
ԼՈՒՅՉԻԴՈՒՆ ԸՆԴԴԵՄ ԹՈՒՐՔԻԱՅԻ ԳՈՐԾՈՎ ՈՐՈՇՈՒՄԸ
**METROPOLITAN CHRYSOSTOMOS, ARCHIMANRITE GEORGIOS PAPACHRYSTOS AND
TITINA LOIZIDOU v. TURKEY**
(Որոշում գանգատների ընդունելիության վերաբերյալ)
4 մարտի 1991թ.

20. ԼՈՒՅՉԻԴՈՒՆ ԸՆԴԴԵՄ ԹՈՒՐՔԻԱՅԻ ԳՈՐԾՈՎ ՎՃԻՌԸ
CASE OF LOIZIDOU v. TURKEY
28 նոյեմբերի 1996թ.
Կոնվենցիայի թիվ 1 Արձանագրության 1-ին հոդված, Կոնվենցիայի 8-րդ հոդված

21. ԼՈՒՅՉԻԴՈՒՆ ԸՆԴԴԵՄ ԹՈՒՐՔԻԱՅԻ ԳՈՐԾՈՎ ՎՃԻՌԸ
CASE OF LOIZIDOU v. TURKEY
(Արդարացի բավարարման վերաբերյալ լրացուցիչ վճիռ)
25 հունիսի 1998թ.

22. ՀԵՔԱՆՍՈՆԸ ԵՎ ՍՏՅՈՒՐԵՍՈՆՆ ԸՆԴԴԵՄ ՇՎԵԴԻԱՅԻ ԳՈՐԾՈՎ ՈՐՈՇՈՒՄԸ
HEKANSSON AND STURESSON v. SWEDEN
(Որոշում գանգատի ընդունելիության վերաբերյալ)
15 նոյեմբերի 1985թ.

23. ՀԵՔԱՆՍՈՆԸ ԵՎ ՍՏՅՈՒՐԵՍՈՆՆ ԸՆԴԴԵՄ ՇՎԵԴԻԱՅԻ ԳՈՐԾՈՎ ՎՃԻՌԸ
CASE OF HEKANSSON AND STURESSON v. SWEDEN
23 հունվարի 1990թ.
Կոնվենցիայի թիվ 1 Արձանագրության 1-ին հոդված, Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի 1-ին կետ,
13-րդ և 14-րդ հոդվածներ

24. ԳԻԼՈՈՒՆԵՐՆ ԸՆԴԴԵՄ ՄԵԾ ԲՐԻՏԱՆԻԱՅԻ
ԵՎ ՀՅՈՒՍԻՍԱՅԻՆ ԻՌԼԱՆԴԻԱՅԻ ՄԻԱՑՅԱԼ ԹԱԳԱՎՈՐՈՒԹՅԱՆ ԳՈՐԾՈՎ
ՎՃԻՌԸ
CASE OF THE GILLOW v. THE UNITED KINGDOM OF GREAT BRITAIN AND NORTHERN
IRELAND
23 հոկտեմբերի 1986թ.
Կոնվենցիայի թիվ 1 Արձանագրության 1-ին հոդված, Կոնվենցիայի 6-րդ, 8-րդ և 14-րդ
հոդվածներ

25. ԳԻԼՈՈՒՆԵՐՆ ԸՆԴԴԵՄ ՄԵԾ ԲՐԻՏԱՆԻԱՅԻ
ԵՎ ՀՅՈՒՍԻՍԱՅԻՆ ԻՌԼԱՆԴԻԱՅԻ ՄԻԱՑՅԱԼ ԹԱԳԱՎՈՐՈՒԹՅԱՆ ԳՈՐԾՈՎ
ՎՃԻՌԸ
CASE OF THE GILLOW v. THE UNITED KINGDOM OF
GREAT BRITAIN AND NORTHERN IRELAND
25 օգոստոսի 1987թ.

(Արդարացի բավարարման վերաբերյալ լրացուցիչ վճիռ)

ՈՐՈՇՈՒՄ

Ասյա Անգելովայի՝ ըննդեմ Բուլղարիայի ներկայացրած թիվ
38361/97 գանգատի ընդունելիության վերաբերյալ

Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանը (Չորրորդ բաժանմունք),
2000 թ. հունիսի 6-ին, նիստ գումարելով որպես Պալատ, կազմով՝ պրն Զ. Ռեսի, Նախագահ,
պրն Ի. Կաբրալ Բարետո, պրն Վ. Բուտկևիչ, տկն Ն. Վաշիչ, պրն Զ. Հեդիգան, պրն Մ.
Պելոնպա, տկն Ս. Բոտոուչարովա, դատավոր
և պրն Վ. Բերգեր, Բաժանմունքի քարտուղար,

ելնելով 1997 թ. սեպտեմբերի 20-ին Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանին
ներկայացված և 1997 թ. հոկտեմբերի 20-ին գրանցված վերոգրյալ գանգառից,
ելնելով Կոնվենցիայի թիվ 11 արձանագրության 5-րդ հոդվածի 2-րդ կետից, ըստ որի՝
գանգառը քննելու իրավասությունը փոխանցվել է Ղատարանին,
ելնելով պատասխանող Կառավարության ներկայացրած բացատրություններից և ի
պատասխան դրանց՝ դիմողի ներկայացրած բացատրություններից,
խորհրդակցելով՝ որոշեց.

Փաստերը

Դիմողը Բուլղարիայի քաղաքացի է, ծնված՝ 1959 թ., ապրում է Ռազգրադում: Ղատարանում
նրան ներկայացնում է Սոֆիայում գործող փաստաբան պրն Յոնկո Գրոզևը:

**A. Գործի առանձին հանգամանքները և գործին առնչվող ներպետական օրենսդրությունն
ու պրակտիկան տե՛ս՝ հիմնական վճռում:**

ԳԱՆԳԱՏՆԵՐԸ

1. Դիմողը ներկայացրել է երեք գանգառ՝ հիմնվելով Կոնվենցիայի 2-րդ հոդվածի
վրա: Նա հայտնել է, որ իր որդին մահացել է ոստիկանության կողմից դիտավորյալ
պատճառված վնասվածքների հետևանքով, որ ոստիկանությունն իր որդու ստացած
վնասվածքների համար պատշաճ բժշկական օգնություն չի ապահովել, ինչը, ի վերջո,
հանգեցրել է նրա մահվան, որ պետական մարմինները չեն ապահովել գործի
բազմակողմանի և արդյունավետ քննություն:

2. Դիմողը ներկայացրել է երկու գանգառ՝ հիմնվելով Կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածի
վրա: Նա հայտնել է, որ բացի գլխի վնասվածքից, որը հանդիսացել է իր որդու մահվան
պատճառ, նա ստացել է նաև այլ վնասվածքներ, որոնք ակնհայտորեն ոստիկանության
կողմից «վատ վերաբերմունքի» պատճառ են, և որ իշխանությունները չեն իրականացրել
արդյունավետ և անաչառ քննություն:

3. Հիմնվելով Կոնվենցիայի 5-րդ հոդվածի վրա՝ դիմողը գանգատվում է առ այն, որ
իր որդու՝ 1996 թ. հունվարի 29-ի ձերբակալումն անօրինական էր և հակասում էր
Ազգային ոստիկանության մասին օրենքի 35-րդ հոդվածին, քանի որ բացակայել է
ձերբակալման գրավոր որոշումը:

4. Հիմնվելով Կոնվենցիայի 13-րդ հոդվածի վրա՝ դիմողը գանգատվում է 2-րդ և 3-
րդ հոդվածների ենթադրյալ խախտումների կապակցությամբ արդյունավետ դատական
պաշտպանության միջոցների բացակայության առիթով: Նա մատնանշում է, որ գործով
իրականացվող վարույթները պատշաճ մակարդակով չեն տարվել և վկայակոչում է իր
կողմից ներկայացված փաստարկները, որոնք բխում են 2-րդ և 3-րդ հոդվածներից: Բացի
դրանից, նա հայտնել է, որ որոշ դեպքերում իշխանություններն իրեն ապատեղեկացրել
են քննության ընթացքի և բացահայտումների վերաբերյալ: Նա գործի նյութերին
ծանոթանալու թույլտվություն է ստացել ոչ շուտ, քան 1997 թ. փետրվարին:

5. Հիմնվելով Կոնվենցիայի 14-րդ հոդվածի վրա՝ դիմողը գանգատվում է՝ կապված
Կոնվենցիայի 2-րդ, 3-րդ և 13-րդ հոդվածների հետ: Նա հայտնում է, որ իր որդու

«գնչուական» ծագումը քաջ հայտնի էր մասնակից ոստիկաններին և տղայի՝ այդ էթնիկական խմբի ներկայացուցիչ լինելու փաստն այնքան սուր էր ընկալվում ոստիկանների կողմից, որ վերջիններիցս մեկը նրան անվանել է «գնչու»՝ նույնիսկ իր պաշտոնական ցուցմունքում: Դիմողի ներկայացմամբ՝ ոստիկանների վերաբերմունքն իր որդու նկատմամբ որպես գնչուի՝ մահվան և հասցված վնասվածքների համար նշանակալից գործոն էր հանդիսանում:

ՎԱՐՈՒՅԹԸ

Գանգատը ներկայացվել է Մարդու իրավունքների եվրոպական հանձնաժողով 1997 թ. սեպտեմբերի 20-ին և գրանցվել 1997 թ. հոկտեմբերի 30-ին:

1998 թ. մարտի 2-ին Հանձնաժողովը որոշել է գանգատը փոխանցել պատասխանող Կառավարությանը:

1998 թ. հունիսի 29-ին Կառավարությունը ներկայացրել է իր գրավոր բացատրությունները՝ այդ նպատակով սահմանված ժամկետի երկարաձգումից հետո: 1998 թ. հոկտեմբերի 26-ին դիմողը պատասխանել է՝ նույնպես ժամկետի երկարաձգումից հետո:

1998 թ. նոյեմբերի 1-ին, Կոնվենցիայի թիվ 11 արձանագրության 5-րդ հոդվածի 2-րդ կետի կիրառմամբ, գործը, Արձանագրության դրույթներին համապատասխան, հանձնվել է Դատարանի բնությանը:

1999 թ. ապրիլի 29-ին Դատարանը դիմողին իրավական օգնություն է տրամադրել:

ԻՐԱՎՈՒՆՔԻ ՀԱՐՑԵՐ

1. Կառավարությունը ներկայացրել է մի շարք նախնական առարկություններ: Ընդունելով դիմողի հայտարարությունները Կոնվենցիայի 2-րդ և 13-րդ հոդվածների կապակցությամբ՝ Կառավարությունը բացատրություն է տվել առ այն, որ դիմողը չի կարող պահանջել իրեն տուժող ճանաչել իր որդու իրավունքների նկատմամբ կատարված ենթադրյալ ոտնձգության համար՝ հիմնվելով 3-րդ, 5-րդ և 14-րդ հոդվածների վրա: Կառավարության կարծիքով՝ դրանք «զուտ անհատական բնույթի են» և այդ պատճառով դիմողը չի կարող պահանջել իրեն անձնապես տուժած ճանաչել: Կառավարությունը գտնում է, որ գանգատը պետք է մերժել՝ ներպետական պաշտպանության միջոցներն սպառված չլինելու պատճառաբանությամբ: Նրանք պնդում են, որ դիմողը կարող էր Ազգային (Հանրապետության) զինվորական դատախազին և Գլխավոր դատախազին բողոքարկել Հանրապետության զինվորական դատախազության 1996 թ. դեկտեմբերի 18-ի որոշումը, որով հաստատվում էր զինվորական դատախազության մարմինների վարույթում գտնվող քրեական գործի կարճումը: Այդ բողոքարկման արդյունավետությունը հիմնավորվում էր այն փաստով, որ 1996 թվականին նման բողոքարկումների 36-ից 3-ը դրական արդյունք են ստացել: Բացի դրանից, դիմողը պետք է բողոքարկած լիներ 1997 թ. մարտի 20-ի Գլխավոր դատախազության այն որոշումը, որով հաստատվում էր այն քրեական գործի վարույթի կարճումը, որը գտնվում էր Գլխավոր դատախազության մարմինների վարույթում: Այդպիսի բողոքարկումները պետք է ներկայացվեին Գլխավոր դատախազության քննչական վարչության պետին, իսկ բացասական արդյունքի դեպքում՝ հաջորդաբար Գլխավոր դատախազի տեղակալին և Գլխավոր դատախազին: Նման բողոքարկումների արդյունավետությունը հիմնավորվում էր այն փաստով, որ 1996 թվականին 565-ից 57-ը դրական արդյունք է ստացել: Կառավարությունը չէր հստակեցրել գործերի տեսակները, որոնցով բողոքարկումները ստացել են դրական արդյունք:

Կառավարությունը փաստում է նաև, որ, Կոնվենցիայի 14-րդ հոդվածի առնչությամբ ներկայացված զանգատը պետք է մերժել՝ հաշվի առնելով այն հանգամանքը, որ դիմողն այն չի ներկայացրել ներպետական մարմիններին:

Կառավարությունը նշում է նաև, որ նույնիսկ եթե 1997 թ. մարտի 20-ի որոշումը դիտվեր որպես վեցամսյա ժամանակահատվածի սկզբնակետ՝ Կոնվենցիայի 35-րդ հոդվածի 1-ին կետի համաձայն՝ զանգատը պետք է մերժվեր, քանի որ Հանձնաժողովն այն ստացել էր 1997 թ. սեպտեմբերի 24-ին:

Դիմողը պատասխանել է՝ վկայակոչելով, մասնավորապես, Քուրտն ընդդեմ Թուրքիայի 1998 թ. մայիսի 25-ի վճիռը (Վճիռների և որոշումների ժողովածուներ, 1998- II) առ այն, որ հանգուցյալի մերձավոր հարազատները կարող են զանգատ բերել Կոնվենցիայի այն խախտումների կապակցությամբ, որոնք վերաբերում են մահվան պատճառ հանդիսացող գործողություններին: Նա նշում է, որ տվյալ գործը ներկայացվել էր իր որդու և իր իսկ անունից: Գործելով որպես իր որդու մերձավոր հարազատ՝ նա ներկայացրել է այնպիսի պահանջներ, որոնք իրավասու կլինեին ներկայացնելու իր որդին, եթե մահացած չլինեիր հենց այն դեպքերից բխող հանգամանքների պատճառով, որոնցով զանգատ էր բերվել: Ըստ դիմողի՝ անօրինական կլինեիր, եթե նման պահանջները մերժվեն միայն տուժողի մահացած լինելու փաստի կապակցությամբ: Բացի դրանից, տուժողը հանդես է եկել որպես Կոնվենցիայի ենթադրյալ խախտումների անուղղակի տուժող: Նա փաստում է, որ իր որդու նկատմամբ վատ վերաբերմունքը, նրա անօրինական ձերբակալումը և նրա նկատմամբ դրսևորված խտրականությունը իրեն պատճառել են զգալի հոգեկան տառապանք:

Ինչ վերաբերում է բոլոր ներպետական պաշտպանության միջոցների սպառված լինելուն, դիմողը բացատրում է, որ տվյալ ժամանակահատվածում Բուլղարիայի դատախազական համակարգի բարձրագույն ստորակարգությունը բաղկացած էր ինը կամ ավելի աստյաններից: Բազմօղակ այդ համակարգի ներքո գործում էին սովորական դատախազներ, շրջանային դատախազներ, շրջանային դատախազների տեղակալներ, այնուհետև դատախազներ, տարածքային դատախազներ, տարածքային դատախազների տեղակալներ և այլն: Յուրաքանչյուր դատախազ իրավասու էր անվավեր ճանաչելու ստորադաս դատախազի որոշումը: Բացի դրանից, յուրաքանչյուր դատախազ կարող էր չեղյալ համարել իր իսկ որոշումը: Չնայած այդ հանգամանքին, բոլոր այս որոշումները ուժի մեջ են մտնում նրանց հայեցողությամբ և դիմողի համար իրավունքի խնդիր չեն հանդիսանում: Դիմողը կարող է անսահմանափակ քանակությամբ բողոքներ ու պահանջներ ներկայացնել, ինչպես նաև կրկնել դրանք անսահմանափակ անգամներ, որոնց համար նա կարող է պատասխաններ ստանալ, սակայն, ըստ դիմողի, ոչ մի դեպքում չէր կարող պահանջվել, որպեսզի նա ստիպված անցներ այնպիսի անվերջ գործընթաց՝ Կոնվենցիայի 35-րդ հոդվածի 1-ին կետի իմաստով, սպառելու համար ներպետական պաշտպանության բոլոր միջոցները: Նրա կարծիքով՝ բավական էր, որ բողոքը ներկայացվել էր դատախազական համակարգի երեք հիմնական աստյաններից՝ յուրաքանչյուրին՝ շրջանային, տարածքային և հանրապետական: Նա ներկայացրել էր վերոհիշյալ բողոքները: Նա երկու անգամ բողոքարկել է Գլխավոր դատախազություն՝ մեկ անգամ 1996 թ. օգոստոսի 6-ի որոշման դեմ, համաձայն որի գործը կարճվել էր զինվորական դատախազության մարմինների կողմից, և երկրորդ անգամ՝ 1997 թ. մարտի 4-ի որոշման դեմ, համաձայն որի՝ գործը կարճվել էր Գլխավոր դատախազության մարմինների կողմից: Գլխավոր դատախազությունը, այսպիսով, միջամտել էր գործին:

Դիմողը վերջապես հայտնում է, որ Կառավարության կողմից ընդգծված՝ դրական արդյունք ստացած բողոքարկումները փաստող թվերը միայն վկայում են այն մասին, որ որոշումը հազվադեպ է փոփոխվում:

Ինչ վերաբերում է վեցամսյա ժամկետին, դիմողը պատասխանում է, որ Կառավարությունը չէր սահմանել ժամկետ, երբ 1997 թ. մարտի 20-ի որոշումը պետք է

ուժի մեջ մտնել: Նա հայտնում է, որ դա տեղի է ունեցել 1997 թ. օգոստոսին: Ցանկացած դեպքում, եթե նույնիսկ վեցամսյա ժամկետի սկզբնական սահմանվեր 1997 թ. մարտի 20-ը, դիմողն արդեն իսկ ուղարկել էր իր դիմումը ֆաքսի և գրանցված նամակի միջոցով 1997 թ. սեպտեմբերի 20-ին:

Ղատարանը կրկնում է, որ Կոնվենցիայի, մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների կոլեկտիվ պաշտպանության համաձայնագրի առարկան և նպատակը պահանջում են, որ դրա դրույթները մեկնաբանվեն և կիրառվեն դրան հատուկ բնույթի լույսի ներքո և դրանով իսկ դրա երաշխիքները դարձնեն գործուն և արդյունավետ (տես Յասան ընդդեմ Թուրքիայի 1998 թ. սեպտեմբերի 2-ի վճիռը, ժողովածուներ 1998- VI, էջ, կետ 64):

Ղատարանը նշում է, որ Կոնվենցիայի 3-րդ, 5-րդ և 14-րդ հոդվածների հիմքով բերված գանգատները վերաբերում են 1996 թ. հունվարի 28/29 դեպքերին, երբ դիմողի որդին ձերբակալվել, իսկ ավելի ուշ հայտնաբերվել էր մահացած, և այսպիսով, սերտորեն կապված են դիմողի այլ գանգատների հետ, որոնք բխում են Կոնվենցիայի 2-րդ և 13-րդ հոդվածներից: Ղատարանը, հիմնվելով Կոնվենցիայի մարմինների նախադեպային իրավունքի վրա, գտնում է, որ նման հանգամանքներում հանգուցյալի ծնողը, անկասկած, իրավասու է գանգատ ներկայացնելու՝ բոլոր վիճելի հարցերի կապակցությամբ, որոնք կարող են ողբերգական դեպքերի հետևանք լինել (տես բազմաթիվ այլ մարմինների թվում, դիմում no. 7467/76, Dec. 13.12.76, DR 8, էջ 220 վերոհիշյալ Յասայի վճիռը; Տանրիկուլուն ընդդեմ Թուրքիայի [GC] no. 23763/94, ECHR 1999- Cakici ընդդեմ Թուրքիայի [GC], no. 23657/94, ECHR 1999-):

Ինչ վերաբերում է ներպետական պաշտպանության միջոցների սպառված լինելուն, Ղատարանը հայտնում է, որ Կոնվենցիայի 35-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ անձինք, որոնք ցանկանում են պետության դեմ գանգատ ներկայացնել միջազգային դատական և արբիտրաժային մարմինների առջև, առաջին հերթին պետք է օգտագործեն ներպետական պաշտպանության միջոցները՝ նախատեսված ներպետական իրավական համակարգով՝ դրանով պետությանն ազատելով իր գործողությունների համար միջազգային մարմնի առջև պատասխան տալու պարտականությունից, քանի դեռ նրանց հնարավորություն կընձեռվեր հարցը շտկել իրենց սեփական իրավական համակարգի շրջանակներում: Տվյալ կանոնն իրականացնելու համար դիմողը պետք է պատշաճ կարգով օգտագործեր ներպետական պաշտպանության միջոցները, որոնք մատչելի և բավարար էին վիճարկվող խախտումների կապակցությամբ (տես Բուսկարինին և այլոք ընդդեմ Սան Մարինոյի [GC], no. 24645/94, կետ. 26, ECHR 1999-):

Տվյալ գործով Կառավարությունը նշում է, որ դիմողը չի բողոքարկել ոչ Հանրապետության զինվորական դատախազին, Գլխավոր դատախազության քննչական վարչության պետին, Գլխավոր դատախազի տեղակալներին, ոչ էլ Գլխավոր դատախազին: Այնուամենայնիվ, անվիճելի է թվում, որ տվյալ ժամանակահատվածում՝ Ղատարանակազմության մասին օրենքին համաձայն՝ բոլոր վերոհիշյալ դատախազությունները գտնվում էին Գլխավոր դատախազության կազմում, որոնց բողոքարկել էր դիմողը: Բացի դրանից, նրա՝ 1997 թ. մարտի 10-ի բողոքարկումը, փաստորեն, հասցեագրված էր Գլխավոր դատախազին:

Կառավարության փաստարկն այն մասին, որ դիմողի գանգատները պետք է ձևակերպված լինեին Կոնվենցիայի 14-րդ հոդվածի հիման վրա, քրեական գործով տարվող նախաքննության սկզբնական փուլում, նույնպես չէր կարող ընդունելի լինել: Ղատարանը համարում է, որ դիմողը պատշաճ կերպով օգտագործել է Բուլղարիայի օրենսդրությամբ նախատեսված ներպետական պաշտպանության միջոցները, և դրանով հնարավորություն է ընձեռել իշխանություններին քննության առնելու այն գանգատները, որոնք այժմ ներկայացված են Ղատարանին: Այդ կապակցությամբ նա ենթարկվել է Կոնվենցիայի 35-րդ հոդվածի 1-ին կետով կարգավորվող՝ պաշտպանության միջոցները

սպառելու կանոնին (տես Ասենովը և այլոք ընդդեմ Բուլղարիայի 1998 թ. հոկտեմբերի 28-ի վճիռը, ժողովածուներ 1998-VIII, էջ 3175, կետ 86, և Ա.Վ-ն ընդդեմ Բուլղարիայի (dec.), թիվ 41488/98, ECHR 1999-):

Դատարանը եզրակացրել է նաև, որ Կոնվենցիայի 35-րդ հոդվածի 1-ին կետով կարգավորվող վեցամսյա ժամկետը գործում է այն օրվանից, երբ վերջնական որոշումն ուժի մեջ է մտնում, կամ երբ ներպետական օրենսդրությունը չի գործում՝ վերոհիշյալ ժամկետն սկսում է գործել այն օրվանից, երբ դիմողը կարող է տեղեկանալ դրա բովանդակությանը (տես Պապաշելասն ընդդեմ Հունաստանի [GC] no. 31423/96, կետ 30, ECHR 1999-): Տվյալ գործով պարտադիր չէ որոշել՝ արդյոք ժամկետի սկիզբը հաշվվում է 1997 թ. մարտի 20-ից, ինչպես այնդում է Կառավարությունը, կամ 1997 թ. չճշտված ամսաթվով՝ ինչպես այնդում է դիմողը: Բավական է նշել, որ դիմողի առաջին գանգատն ուղարկվել է 1997 թ. սեպտեմբերի 20-ին, ինչպես երևում է ֆաքսի պատճենից և գանգատի պատճեն պարունակող ծրարի նամականիշից: Ելնելով վերոգրյալից, Դատարանը եզրակացրել է, որ վեցամսյա ժամկետը կարգավորող կանոնի պահանջները գործում են, եթե առաջին գանգատը ներկայացվել է սահմանված ժամկետում, չնայած որ այն կարող էր տեղ հասնել վավերական ժամկետից մի քանի օր հետո (տես Էրդոգդուն և Ինսն ընդդեմ Թուրքիայի [GC], nos. 25067 և 25068/94, կետ 30, ECHR 1999-): Այսպիսով, Դատարանը համարում է, որ դիմումը ներկայացվել է վեցամսյա ժամկետում՝ համաձայն Կոնվենցիայի 35-րդ հոդվածի 1-ին կետի:

Սրանից բխում է, որ Կառավարության կողմից ներկայացված նախնական առարկությունները պետք է մերժվեն:

2. Հիմնվելով Կոնվենցիայի 2-րդ հոդվածի վրա՝ դիմողը գանգատվում է առ այն, որ իր որդին մահացել է ոստիկանության կողմից դիտավորյալ պատճառված վնասվածքների հետևանքով, որ ոստիկանությունն իր որդու վնասվածքների համար պատշաճ բուժօգնություն չի ապահովել, որն ի վերջո հանգեցրել է նրա մահվանը, իսկ պետական մարմինները չեն ապահովել գործի արդյունավետ և պատշաճ քննություն:

2-րդ հոդվածը նախատեսում է հետևյալը՝

« 2-րդ հոդված- Կյանքի իրավունք

1. Յուրաքանչյուրի կյանքի իրավունքը պաշտպանվում է օրենքով: Ոչ ոքի չի կարելի դիտավորյալ կերպով զրկել կյանքից այլ կերպ, քան ի կատարումն դատարանի կայացրած դատավճռի այն հանցագործության համար, որի կապակցությամբ օրենքով նախատեսված է այդ պատիժը:

2. Կյանքից զրկելը չի համարվում սույն հոդվածի խախտում, եթե այն հետևանք է ուժի գործադրման, ինչը բացարձակապես անհրաժեշտ է՝

a. ցանկացած անձի անօրինական բռնությունից պաշտպանելու համար;

b. օրինական ձերբակալում իրականացնելու կամ օրինական կարգով ձերբակալված անձի փախուստը կանխելու նպատակով;

c. խռովությունը կամ ապստամբությունը օրենքին համապատասխան ճնշելու համար»:

Կառավարությունը հայտնում է, որ ոստիկանության կողմից վատ վերաբերմունքի որևէ ապացույց չկա: Դատական բժիշկները գտել են, որ մահացու վնասվածքը հասցվել էր Ջաբչեկովի մահվանից 10 ժամ առաջ: Կասկածից վեր է, որ Ջաբչեկովը ձերբակալումից առաջ օգտագործել էր մեծ քանակությամբ ալկոհոլ: Նա հարբած էր և օրորվում էր: Բացի դրանից, կա ակնհայտ ապացույց, որ նա մի քանի անգամ վայր է ընկել գետնին: Կառավարության տեսանկյունից՝ ձերբակալման ժամանակ նրա դրսևորած վարքագիծը հաստատում են փորձագետների եզրակացությունները՝ նրա գանգի կոտրվածքի

առաջանալու պահի, վնասվածքը ստանալու «պայծառացման ընդմիջման» ընթացքում եղած ախտանիշների մասին մահվան միջև ընկած ժամանակահատվածում:

Կառավարությունը նշել է նաև, որ մինչև Ջաբչեկովի ձերբակալումը նրա գտնվելու վայրի վերաբերյալ վկաների տված ցուցմունքներում առկա են

հակասություններ: Բացի դրանից, Կառավարությունը հայտնել է, որ 1995 թ. դիմողը բազմաթիվ առիթներով հայտարարել է, որ իր որդին տառապել է գլխի հետ կապված հիվանդությունից: Ինչպես հայտնի է, Ջաբչեկովը երիտասարդ ժամանակ հաճախակի կորցրել է գիտակցությունը և շնչահեղձ եղել: 1995 թ. Ջաբչեկովն անձամբ հաստատել է, որ տառապում էր գլխացավերից և հաճախակի ուշաթափվում էր:

Կառավարությունը եզրակացրել է, որ ելնելով ձերբակալումից առաջ Ջաբչեկովի գտնվելու վայրի վերաբերյալ առկա հակասական տվյալներից, նրա քրոնիկ նյարդային հիվանդությունից և, հաշվի առնելով, որ նա գտնվել է ալկոհոլի ազդեցության տակ՝ փորձագետների այն եզրակացությունը, որ նա մահացու վնասվածքն ստացել է մեծ կոշտ մակերեսի վրա ընկնելու արդյունքում, պետք է համարվի արժանահավատ:

Պատշաճ բուժօգնության ենթադրյալ բացակայության վերաբերյալ Կառավարությունը հայտարարել է, որ ոստիկանները չեն կարող պատասխանատվություն կրել այն փաստի վերաբերյալ, որ չեն հասկացել, որ Ջաբչեկովն անհապաղ բժշկական միջամտության կարիք է ունեցել: Երբ նրանք առաջին անգամ տեսել են նրան՝ շատ մութ է եղել: Բացի դրանից, նա հարբած էր, ամբողջ մարմինը կեղտոտված էր, իսկ մազերը ծածկել էին ձախ հոնքի վերին մասի կապտուկը: Նրանք Ջաբչեկովի վիճակը վերագրել են որպես ալկոհոլի ազդեցության տակ գտնվելու արդյունքի: Նա չի գանգատվել վատառողջությունից: Դատաբժիշկական փորձագետները հաստատել են այն փաստը, որ «պայծառացման ընդմիջման» ընթացքում որևէ արտառոց արտաքին նշաններ չեն դիտարկվել:

Հետագայում Կառավարությունը հաստատել է, որ գործով կատարվել է արագ և մանրակրկիտ քննություն:

Դիմողը պատասխանել է, որ Կոնվենցիայի մարմինների կողմից ձևավորված նախադեպային իրավունքին համապատասխան՝ Կառավարությունը պարտավորվում է Ջաբչեկովի մահվան վերաբերյալ ճշգրիտ բացատրություն տալ՝ հիմք ընդունելով տվյալ օրենքի նորմը՝ առ այն, որ ոստիկանության կողմից կատարված չարաշահումներից տուժած անձն անհաղթահարելի դժվարությունների է հանդիպում իր վնասվածքների պատճառներն ապացուցելիս: Դիմողը պնդում է, որ Կառավարության բացատրությունը հակասական է և հեռու իրականությունից:

Դիմողը նշում է, որ դեպքերի կապակցությամբ Կառավարության տեսակետն ամբողջությամբ հիմնված է երկրորդ դատաբժշկական եզրակացության վրա՝ առ այն, որ մահացու վնասվածքը հասցվել է Ջաբչեկովի մահվանից առնվազն 10 ժամ առաջ: Դիմողը պնդում է, որ եզրակացությունը շատ կասկածելի է: Այն կասկածի տեղիք է տալիս՝ ելնելով մահվանից գրեթե 6 ժամ հետո կատարված դիախերձման ընթացքում վերցված լուսանկարներից: Ըստ դիմողի՝ քանի որ հաշվի չի առնվել մահվան և դիախերձման ժամերի միջև ընկած զգալի տարբերությունը, երկրորդ դատաբժշկական եզրակացության մեջ բացակայում է այն փաստը, որ արյան մակարդուկները առաջացել են դիախերձումից 10 ժամ առաջ (այսինքն՝ մոտավորապես ժամը 01.30-ին)՝ այն ժամին, երբ Ջաբչեկովը գտնվել է ոստիկանության մեկուսարանում: Բացի դրանից, իշխանությունները ոչ մի անգամ չեն բացատրել երկու դատաբժշկական եզրակացությունների միջև առկա հակասությունները, որոնք վերաբերում են մահացու վնասվածքի հանգեցնող հարվածի ուժգնությանը, այն մակերեսին, որին բախվել է տուժողի գանգը և գանգի վնասվելու հստակ ժամանակի հարցերին:

Դիմողը նաև մերժել է Կառավարության այն պնդումը, որ Ջաբչեկովը վատառողջ է եղել իր ձերբակալման ժամանակ: Նա կարողացել է բավականին արագ վազել, երբ Ս.-ն նրան հետապնդելիս է եղել: Բոլոր այն վկաները, որոնք ցուցմունքներ են տվել 1996 թ. հունվարի 28-ին Ջաբչեկովի գտնվելու վայրի վերաբերյալ, միաձայն պնդել են, որ նա առողջ է եղել: Վկաների անհերքելի ցուցմունքները վկայում են այն մասին, որ նա շարժվել և մեքենաներին է նայել, երբ նրան հետապնդել են, և որ նա արագ վազել է ձերբակալումից խուսափելու նպատակով, հազիվ թե դրանք վատառողջ մարդու նշաններ լինեն: Ձերբակալման ժամանակ նրա կողքին գտնվող ոստիկաններից ոչ ոք վնասվածքի հետք չի նկատել: Բացի դրանից, 1997թ մարտի 4-ի որոշման մեջ հստակորեն նշվել է, որ Ջաբչեկովը ոստիկանություն բերվելու ժամանակ առողջ է եղել:

Ինչ վերաբերում է նրա բողոքին, որ Ջաբչեկովը համապատասխան բուժօգնություն չի ստացել, դիմողը պնդում է, որ վնասվածքի բավականաչափ նշաններ են եղել, որոնց առկայության դեպքում բարեխիղճ և ուշադիր ոստիկանը կհասկանար, որ ձերբակալվածը բուժօգնության կարիք ունի: Չնայած դրան, ոստիկաններն իբրև թե բուժօգնությունը չեն ապահովել արագ կերպով:

Դիմողը հիմնվում է ոստիկան Հ.-ի ցուցմունքի վրա, որը նկատել է Ջաբչեկովի հոնքի վրայի կապտուկը՝ առավոտյան ժամը 1-ից շուտ: Նա այնուհետև նկատել է, որ տուժողի մոտ ցնցումներ և դող է առաջացել: Մյուս ոստիկանները նույնպես վնասվածքներ են նկատել ձերբակալվածի գլխին: Չնայած դրան, նրանք միայն առավոտյան 4:30-ին են որոշել գործել: Եվ նույնիսկ այդ ժամանակ հաղորդագրություն են ուղարկել ոչ թե հիվանդանոց կամ բժշկի, այլ այն նույն ոստիկաններին, որոնք Ջաբչեկովին ոստիկանություն են բերել: Ա.-ն և Բ.-ն որոշել են ոստիկանություն վերադառնալ՝ բժիշկ կանչելու փոխարեն: Ոստիկանություն հասնելով և Ջաբչեկովի վիճակը տեսնելուց հետո անգամ նրանք բժիշկ չեն կանչել, այլ ժամանակ են կորցրել գնալու հիվանդանոց՝ շտապ օգնության մեքենա և բժիշկ բերելու նպատակով: Այս ուշացումները ճակատագրական են եղել, ինչպես հաստատել են փորձագետները՝ հայտարարելով, որ «...մահը անխուսափելի է եղել, քանի որ անհապաղ վիրաբուժական միջամտություն չի եղել...»: Դիմողը պնդում է, որ Բուլղարիայում համապատասխան օրենք չկա, որը երաշխավորում է ձերբակալվածի բուժօգնություն ստանալու հնարավորությունը, և այդ թերությունն ինքնին Կոնվենցիայի 2-րդ հոդվածի խախտում կարող է լինել:

Ըստ դիմողի՝ ակնհայտ էր, որ Ջաբչեկովի մահվան վերաբերյալ կատարված քննությունը պատշաճ չէր: Դիմողը նշում է մի շարք թերություններ: Հատկապես դատախազական մարմինները երբեք չեն անդրադարձել ոստիկանների կողմից երկարաձգված և ապօրինի ձերբակալմանը, ձերբակալման փաստի ոչ պատշաճ գրանցմանը, և գրանցամատյանում հետին թվով գրառում կատարելու միջոցով այդ թերությունները թաքցնելու ակնհայտ փորձին: Չնայած ոստիկանների այդպիսի կասկածելի և անօրինական վարքագծին՝ վերահսկող իշխանությունները հնարավորություն տվեցին նրանց իրենց ցուցմունքներում ժխտել ուժի կիրառումը Ջաբչեկովի հանդեպ: Բացի դրանից, ոստիկաններից երբեք չի պահանջվել բացատրություն տալ Ջաբչեկովի դաստակների վնասվածքների վերաբերյալ, որոնք ավելի լուրջ էին, և հազիվ թե ձեռնաշղթաների պատճառով լինեին: Ոչ ոք նույնիսկ չի փորձել պարզել ոստիկանների տարօրինակ վարքագիծը ժամը 4.30-ից 5-ն ընկած ժամանակահատվածում, և հատկապես այն հարցը, թե ինչու նրանք անմիջապես շտապ օգնություն չէին կանչել: Ոչ ոք չի պարզել, թե ինչու են երկու բժիշկները վիճել, երբ հաստատել են, որ Ջաբչեկովը մահացել է: Վերջապես, դիմողի ընտանիքին Ջաբչեկովի մահվան վերաբերյալ տված տեղեկատվության մեջ ակնհայտորեն ոչինչ ասված չէր այն մասին, որ տղան ձերբակալված է եղել:

Դիմողը նաև պնդում է, որ քննությունը չի համաձայնեցրել երկու բժշկական եզրակացությունները, կամ էլ բացատրել դրանցից երկրորդն ընդունելու փաստը: Եզրակացություն տվող բժշկին երբևէ չեն հարցրել, թե ինչու են կայանում նրա կարծիքի բացահայտ փոփոխությունը: Դատական բժիշկներին ոչ մի անգամ չեն հարցրել, արդյոք նրանք անհրաժեշտ են համարել արտաշիրմում կատարելը, որը բազմիցս պահանջել է

դիմողը: Բացի դրանից, փորձագետներին չեն հարցրել՝ արդյոք Ջաբչեկովի ստացած գլխի վնասվածքից տուժած որևէ անձ ի վիճակի էր տեղաշարժվելու, ավելին՝ ոստիկանից փախչելու:

Քննարկելով դիմողի՝ Կոնվենցիայի 2-րդ հոդվածի հիման վրա ներկայացրած գանգատները՝ Ղատարանը գտել է, որ դրանք պարունակում են փաստի և իրավունքի լուրջ հարցեր, որոնք այնքան բարդ են, որ դրանց որոշումը կախված կլինի ըստ էության քննարկումից: Այդ պատճառով դիմումի այս մասը չի կարող դիտվել որպես ակնհայտորեն անհիմն՝ Կոնվենցիայի 35-րդ հոդվածի 3-րդ կետի իմաստով, և այն անընդունելի հայտարարելու ոչ մի այլ հիմնավորում չկա:

3. Հիմնվելով Կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածի վրա՝ դիմողը գանգատվում է առ այն, որ իր որդին ստացել է վնասվածքներ, որոնք ակնհայտորեն ոստիկանության կողմից վատ վերաբերմունքի արդյունք էին, և որ իշխանություններն այս առնչությամբ չեն անցկացրել արդյունավետ և անաչառ քննություն:

3-րդ հոդվածն ամրագրում է.

«Ոչ ոք չպետք է ենթարկվի խոշտանգումների կամ անմարդկային կամ նվաստացնող վերաբերմունքի, կամ պատժի»:

Կառավարությունը նշում է, որ վատ վերաբերմունքի որևէ ապացույց չկա: Ջաբչեկովի կրծքավանդակի և դեմքի վրայի վնասվածքները կարող էին արդյունք լինել գետնին վայր ընկնելու, իսկ դաստակի վնասվածքները կարող էին պատճառված լինել ձեռնաշղթայից:

Դիմողը պատասխանում է, որ փախչելու ընթացքում գետնին վայր ընկած անձը հավանականորեն վնասվածք կստանար ձեռքերի և արմունկների վրա, քանի որ կփորձեր մարմնի և գետնի միջև կանխատեսվող հարվածը մեղմացնել: Այնուամենայնիվ, տվյալ գործում, նման վնասվածքների հետքեր չեն հայտնաբերվել: Փոխարենը՝ վնասվածքներ էին առկա կրծքավանդակի և թևատակի վրա: Բացի այդ, դաստակների վնասվածքները շատ ավելի լուրջ էին և հազիվ թե ձեռնաշղթայի առկայության պատճառ լինեին: Դիմողը ընդգծել է նաև, որ քննության ոչ մի փուլում փորձ չի արվել բացատրություն տալ՝ Ջաբչեկովի մարմնի վրայի ոչ մահացու վնասվածքների վերաբերյալ: Ոչ մի կարծիք չի ներկայացվել նաև դրանց պատճառման ժամանակի վերաբերյալ: Իշխանություններն իբրև թե իրենց պարտականությունը չեն համարել հետազոտելու այդ վնասվածքների առաջացման պատճառները:

Քննարկելով դիմողի գանգատները՝ Կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածի հիման վրա, Ղատարանը գտել է, որ դրանք պարունակում են փաստի և իրավունքի լուրջ հարցեր, որոնք այնքան բարդ են, որ դրանց որոշումը կախված կլինի գործի ըստ էության քննությունից: Այդ պատճառով դիմումի այս մասը չի կարող դիտվել որպես ակնհայտորեն անհիմն՝ Կոնվենցիայի 35-րդ հոդվածի 3-րդ կետի իմաստով, և այն անթույլատրելի հայտարարելու ոչ մի այլ հիմնավորում չկա:

4. Հիմնվելով Կոնվենցիայի 5-րդ հոդվածի վրա՝ դիմողը գանգատվում է առ այն, որ իր որդու՝ 1996 թ. հունվարի 29-ի ձերբակալումն անօրինական էր:

Կառավարությունը նշում է, որ ոստիկանություն բերման ենթարկվելու ժամանակ Ջաբչեկովը «ձերբակալված անձ» չի դիտվել՝ Ազգային ոստիկանության մասին օրենքի 35-րդ բաժնի իմաստով, քանի որ նրա ինքնությունը պարզված չէր: Անհրաժեշտ է եղել սպասել՝ մինչև նա ուշքի կգար, որպեսզի պարզվեր նրա ինքնությունը և այնուհետև որոշել՝ արդյոք անհրաժեշտ է ձերբակալումը: Այդ պատճառով ձերբակալման գրավոր որոշումը չէր պահանջվել: Նման որոշում չի կարող ընդունվել այն անձանց վերաբերյալ, որոնց ինքնությունը պարզված չէ:

Կառավարությունը հետագայում հայտնել է, որ ամեն դեպքում օրինական ձերբակալման համար առկա են եղել փաստացի իրավական նախապայմաններ: Ջաբչեկովը ձերբակալվել է

գողություն կատարելու փորձի համար և տարվել է ոստիկանություն՝ ինքնությունը պարզելու նպատակով:

Դիմողը պատասխանում է, որ անհերթ է համարել, որ ձերբակալման համար օրենքով նախատեսված 24-ժամյա ժամկետն սկսվում է այն պահից, երբ պարզ է դառնում ձերբակալված անձի ինքնությունը: Բուլղարիայի օրենսդրությամբ այդպիսի կանոն սահմանված չէ: Այդ պատճառով, առանց գրավոր որոշում ներկայացնելու, ցանկացած ձերբակալում պարզապես Ազգային ոստիկանության մասին օրենքի 35-րդ բաժնի խախտում է հանդիսանում: Բացի դրանից, ցուցմունքներից մեկից երևում է, որ ոստիկաններից մեկը ճանաչել է Ջաբչեկովին, և երբ առաջին անգամ տեսել է նրան՝ դիմել է անունով:

Քննարկելով դիմողի՝ Կոնվենցիայի 5-րդ հոդվածի հիման վրա գանգատները Ղատարանը գտել է, որ դրանք պարունակում են փաստի և իրավունքի լուրջ հարցեր, որոնք այնքան բարդ են, որ դրանց որոշումը կախված կլինի գործի ըստ էության քննությունից: Այդ պատճառով գանգատի այս մասը չի կարող դիտվել որպես ակնհայտորեն անհիմն՝ Կոնվենցիայի 35-րդ հոդվածի 3-րդ կետի իմաստով, և այն անթույլատրելի հայտարարելու ոչ մի այլ հիմնավորում չկա:

5. Հիմնվելով Կոնվենցիայի 13-րդ հոդվածի վրա՝ դիմողը գանգատվում է առ այն, որ ինքը չի ունեցել արդյունավետ պաշտպանության միջոց՝ 2-րդ և 3-րդ հոդվածների վիճարկվող խախտումների կապակցությամբ:

Կառավարությունը նշում է, որ դիմողը կարող էր բողոքարկել՝ մասնակցելով իր որդու մահվան փաստով տարվող քրեական գործի քննությանը որպես ոչ պաշտոնական մեղադրող կամ քաղաքացիական հայցվոր: Ցանկացած դեպքում նրան հնարավորություն է ընձեռվել տեղեկանալու քրեական գործին և բողոքներ ու պահանջներ ներկայացնել քննության հետագա ընթացքի կապակցությամբ: Արտաշիրմուն կատարելու նրա պահանջն իրավացիորեն մերժվել էր, քանի որ հստակ պարզաբանված էր, որ Ջաբչեկովի կողերը վնասված չէին:

Դիմողը պատասխանում է, որ համաձայն 13-րդ հոդվածի՝ Կառավարության դիրքորոշումն անկախ է դիմողի ցանկացած գործողություններից և վկայակոչում է նրա կողմից բերված փաստարկները, ինչպես ներկայացված են նրա սկզբնական գանգատում:

Նա նշում է, որ քանի որ դատախազական մարմինները գործով չեն իրականացրել մանրակրկիտ և արդյունավետ քննություն, այն ավելի լայն է արձագանքվում միջազգային կազմակերպությունների կողմից: Նա վկայակոչում է Միացյալ ազգերի Մարդու իրավունքների հանձնաժողովի՝ խոշտանգումների հարցերով հատուկ զեկուցողի զեկույցը (Միացյալ ազգերի 1997 թ. հունվարի 10-ի փաստաթուղթ E/CN.4/1997/7), որի 9-րդ էջում նշվում է՝ «Հատուկ զեկուցողն անհանգստացած է ձերբակալված անձանց նկատմամբ [Բուլղարիայում] վատ վերաբերմունքի կամ խոշտանգումների դեպքերի հաճախականությամբ, որոնք երբեմն հանգեցնում են այդ անձանց մահվան: Ցանկացած կարգապահական բնույթի միջոցառումների հազվադեպությունը, պատասխանատու անձանց արդյունավետ հետապնդման բացակայությունը միայն կարող են ստեղծել անպատժելիության մթնոլորտ: Նա հավատում է, որ Կառավարությունը միջոցներ կձեռնարկի անկողմնակալ հսկողություն սահմանելու ձերբակալման, կալանավորման, հարցաքննության ընթացակարգերի նկատմամբ»:

Դիմողն առարկում է նաև, որ Կոնվենցիայի 13-րդ հոդվածի պահանջները կատարելու համար ղեկավար մարմինները, որոնք իրավունակ են ապահովելու պաշտպանության միջոցների կիրառումը, պետք է բավականաչափ անկախ լինեն վիճարկվող խախտումների համար պատասխանատու մարմիններից: Այնուամենայնիվ, իրականում, Բուլղարիայում այդպիսի անկախություն գոյություն չունի, քանի որ դատախազությունը գործում է երկակի լիազորություններով և, հաշվի առնելով մինչ օրս պահպանված կարգը և վերաբերմունքը՝ ժառանգված այն ժամանակներից, երբ ոստիկանության և քննչական մարմինները հանդես էին

գալիս որպես մեկ մարմին: Բացի դրանից, տվյալ ժամանակահատվածում քրեական գործը կասեցնելու մասին դատախազի որոշման դեմ իրավական պաշտպանության որևէ միջոց չկա: Քննարկելով դիմողի գանգատները՝ Կոնվենցիայի 13-րդ հոդվածի հիման վրա՝ Դատարանը գտել է, որ դրանք պարունակում են փաստի և իրավունքի լուրջ հարցեր, որոնք այնքան բարդ են, որ դրանց որոշումը կախված կլինի գործի ըստ էության քննությունից: Այդ պատճառով դիմումի այս մասը չի կարող դիտվել որպես ակնհայտորեն անհիմն՝ Կոնվենցիայի 35-րդ հոդվածի 3-րդ կետի իմաստով, և այն անընդունելի հայտարարելու ոչ մի այլ հիմնավորում չկա:

6. Դիմողը գանգատվում է առ այն, որ տեղի է ունեցել Կոնվենցիայի 14-րդ հոդվածին հակասող խտրականություն:

Կառավարությունը նշում է, որ ռասայական պատկանելության հիմքով խտրականության ապացույց չկա: Այն փաստը, որ որոշ ցուցմունքներում Ջաբչեկովը մատնաշված է իբրև «զնչու», նման ապացույց չի հանդիսանում:

Դիմողը պատասխանում է, որ Ջաբչեկովի հանդեպ վերաբերմունքը՝ կապված նրա էթնիկական ծագման հետ, և քննչական մարմինների ու ոստիկանության գործողությունները պետք է դիտել որպես շարունակական բնույթ կրող ազգային խտրականության և թշնամանքի լայնածավալ բնույթ կրող իրավիճակ, որը շարունակաբար ցուցաբերում են Բուլղարիայի իրավապահ մարմինները: Այս երևույթը բազմիցս փաստվել է ոչ կառավարական և մարդու իրավունքների հարցերով զբաղվող կազմակերպությունների կողմից:

Քննարկելով դիմողի գանգատները՝ Կոնվենցիայի 14-րդ հոդվածի հիման վրա՝ Դատարանը գտել է, որ դրանք պարունակում են փաստի և իրավունքի լուրջ հարցեր, որոնք այնքան բարդ են, որ դրանց որոշումը կախված կլինի ըստ էության քննությունից: Այդ պատճառով դիմումի այս մասը չի կարող դիտվել որպես ակնհայտորեն անհիմն՝ Կոնվենցիայի 35-րդ հոդվածի 3-րդ կետի իմաստով, և այն անընդունելի հայտարարելու ոչ մի այլ հիմնավորում չկա:

Այս հիմքերով՝ Դատարանը միաձայն

ԸՆԴՈՒՆԵԼԻ Է ՀԱՅՏԱՐԱՐՈՒՄ, առանց գանգատն ըստ էության գնահատելու:

Վինսենտ Բերգեր
Քարտուղար

Ջորջ Ռես
Նախագահ

ԱՆԳԵԼՈՎԱՆ ԸՆԴԴԵՄ ԲՈՒԼԴԱՐԻԱՅԻ ԳՈՐԾԸ

CASE OF ANGUELOVA v. BULGARIA (Գանգատ թիվ 38361/97)

Դատարանի 2002թ. հունիսի 13-ի

ՎՃԻՐՁ

Անգելովան ընդդեմ Բուլղարիայի գործով,
Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանը (Առաջին բաժանմունք),
նիստ գումարելով որպես Պալատ` դատավորների հետևյալ կազմով`
պրն Կ. Լ. Ռոզակիս, Նախագահ, պրն Գ. Բոնելլո, պրն Պ. Լորենսեն, պրն Ն. Վաջիկ, տկն Ս.
Բոտուչարովա, պրն Վ. Զագրեբելսկի, տկն Ե. Ստեյներ, դատավորներ,
և նաև պրն Ե. Ֆրիբերգ, Բաժանմունքի քարտուղար,
2002թ. մայիսի 23-ի դռնփակ խորհրդակցությունից հետո,
2002թ. մայիսի 23-ին ընդունել է հետևյալ վճիռը.

ՎԱՐՈՒՅԹԸ

1. Գործի համար առիթ է հանդիսացել Բուլղարիայի քաղաքացի Ասյա Անգելովայի կողմից`
Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին
կոնվենցիայի («Կոնվենցիա») 25-րդ հոդվածի հիման վրա Բուլղարիայի դեմ 1997թ.
սեպտեմբերի 20-ին Մարդու իրավունքների եվրոպական հանձնաժողով («Հանձնաժողով»)
ներկայացված գանգատը (թիվ 38361/97):

2. Դիմողին, որին տրամադրվել էր իրավաբանական օգնություն, Ղատարանում ներկայացրել է պրն 3. Գրոզկը՝ Սոֆիայում գործող փաստաբան: Բուլղարիայի կառավարությանը («Կառավարություն») ներկայացրել են Կառավարության գործակալներ՝ տկն Վ. Զիջիևան և տկն Գ. Սամարասը՝ արդարադատության նախարարությունից:

3. Դիմողը պնդել է, որ ոստիկաններն իր որդու նկատմամբ դրսևորել են վատ վերաբերմունք, և նա մահացել է այն բանի արդյունքում, որ ոստիկաններն իր որդուն համապատասխան բժշկական օգնություն չեն տրամադրել նրա վնասվածքները բուժելու համար, իշխանությունները չեն անցկացրել արդյունավետ հետաքննություն, իր որդու կալանավորումը եղել է ապօրինի, ինքը չի ունեցել պաշտպանության արդյունավետ միջոց, ինչպես նաև տեղ է գտել խտրականություն այն հիմքով, որ իր որդին ունի (գնչու) Ռոմա ծագում:

Դիմողը հիմնվել է Կոնվենցիայի 2, 3, 5, 13-րդ և 14-րդ հոդվածների վրա:

4. Գանգատը փոխանցվել է Ղատարան 1998թ. նոյեմբերի 1-ին, երբ Կոնվենցիայի 11-րդ արձանագրությունն ուժի մեջ է մտել (11-րդ արձանագրության 5-րդ հոդվածի 2-րդ կետ):

5. Գանգատը հանձնվել է Ղատարանի չորրորդ բաժանմունք (Ղատարանի կանոնակարգի 52-րդ կանոնի 2-րդ կետ):

6. 2000թ. հունիսի 6-ի որոշմամբ, հաշվի առնելով գանգատի ընդունելիության և գործի հանգամանքերի վերաբերյալ կողմերի ներկայացրած բոլոր բացատրությունները, այդ բաժանմունքի կազմում, 26-րդ կանոնի 1-ին կետի հիման վրա, ձևավորված Պալատը գանգատը հայտարարել է ընդունելի:

7. 2001թ. նոյեմբերի 1-ին Ղատարանը փոփոխել է իր բաժանմունքների կազմը (25-րդ կանոնի 1-ին կետ): Այս գործը հանձնվել է նոր ձևավորված Առաջին բաժանմունքին (52-րդ կանոնի 1-ին կետ):

8. Բաժանմունքի շրջանակներում ձևավորված Պալատը, կողմերի հետ խորհրդակցելուց հետո, որոշել է, որ բանավոր լսումների անհրաժեշտություն չկա (59-րդ կանոնի 2-րդ կետ in fine): Դիմողը ներկայացրել է բացատրություններ գործի ըստ էության հանգամանքների վերաբերյալ (59-րդ կանոնի 1-ին կետ): Կառավարությունը նման բացատրություններ չի ներկայացրել:

ՓԱՍՏԵՐԸ

1. ԳՈՐԾԻ ՀԱՆԳԱՍԱՆՔՆԵՐԸ

9. Դիմողը՝ տկն Ասյա Անգելովան Բուլղարիայի քաղաքացի է՝ ծնված 1959թ., և ապրում է Ռազգարդում:

10. 1996թ. հունվարի 29-ին նրա որդին՝ Անգել Ջաբչեկովը, 17 տարեկան, որը ոստիկանությանը հայտնի էր դարձել որպես գողության համար կասկածյալ, մահացել է Ռազգարդի ոստիկանությունում մի քանի ժամ կալանքի տակ գտնվելուց հետո. նա ձերբակալվել էր գողության կասկածանքով: Մահվան կապակցությամբ կատարված հետաքննության արդյունքում կազմված եզրակացության համաձայն՝ մահվան պատճառը եղել էր նախքան ձերբակալումը Ջաբչեկովի ստացած պատահական վնասվածքը: Դիմողը վիճարկել է այդ եզրակացությունը:

Դիմողն իրեն և իր որդուն ներկայացրել է որպես Ռոմայի (Գնչու) էթնիկ խմբի անդամ:

Ա. Ապացույցներ 1996թ. հունվարի 28-ին պրն Ջաբչեկովի գտնվելու վայրի վերաբերյալ

11. Համաձայն մի քանի վկաների ցուցմունքների՝ 1996թ. հունվարի 28-ին պրն Ջաբչեկովն ամբողջ օրն զբաղված է եղել հարևանի համար ֆիզիկական աշխատանք կատարելով: Երեկոյան նա մի պահ տուն է մտել, ապա դուրս է եկել քրոջ, նրա ընկերոջ և իր մեկ ուրիշ ընկերոջ՝ պրն Մ.-ի հետ: Այնուհետև նա երեկոյի մեծ մասն անց է կացրել նրանց ընկերակցությամբ՝ տեղի սրճարանում: Այնտեղ նա օգտագործել է ալկոհոլ: Մոտավորապես

Ժամը 10.30 կամ 11.30 Ջաբչեկովի քույրը և նրա ընկերը հեռացել են սրճարանից՝ նրան թողնելով պրն Մ.-ի հետ: Դրանից քիչ անց սրճարանը փակվել է: Պրն Մ.-ն վկայել է, որ դրանից հետո իրենք հեռացել են սրճարանից և բաժանվել դռների մոտ. պրն Մ.-ն վերադարձել է տուն: Բոլոր վկաները (սրճարանաի տերը, այն անձինք, որոնց հետ պրն Ջաբչեկովն աշխատել էր ամբողջ օրը, նրա քույրն ու վերջինիս ընկերը, պրն Ջաբչեկովի հայրը, որը որդու՝ սրճարանում գտնվելու ժամանակ, եղել է տանը) միաձայն էին այն հարցում, որ նա գտնվել է առողջական լավ վիճակում, նրա մարմնի վրա որևէ տեսանելի վնասվածք չի եղել, նա կռվի կամ վեճի չի բռնվել և օգտագործել է ալկոհոլ:

Բ. Հետապնդումը Բելի Լոն փողոցում և պրն Ջաբչեկովի ձերբակալումը

12. 1996թ. հունվարի 29-ի կեսգիշերին օր. Ի. Ա.-ն, որը բնակվում էր Բելի Լոն փողոցում, Ուազգրադում, իր պատշգամբից նկատել է մի անձի, որը հետագայում պարզվել է՝ պրն Ջաբչեկովն էր, պատվել է կանգառում կանգնած ավտոմեքենաների շուրջ, կռացել է դրանց վրա և «ինչ-որ բան է արել»: Օր. Ի. Ա.-ն զանգահարել է հարևանուհուն՝ օր. Ի. Մ.-ին: Երկու հարևանուհիները բղավել են պատշգամբից՝ հարցնելով, թե ինչ է նա անում: Այդ պահին սերժանտ Մուտաֆովը («Գ.»)՝ մի ոստիկան, որն այդ օրը ծառայության մեջ չէր, և մի երիտասարդ («Դ.»), երկուսն էլ նույն շենքի բնակիչներ, անցնում էին փողոցով և արձագանքել են իրենց հարևանուհիների բղավոցին:

13. Պրն Ջաբչեկովը փորձել է փախնել, և Գ.-ն վազել է նրա հետևից: Հետապնդումը շարունակվել է մեկ կամ երկու րոպե: Այնուհետև, Դ.-ն և իր երկու հարևանները տեսել են Գ.-ին շենքի անկյունում. վերջինս բռնել էր պրն Ջաբչեկովին և նրան տանում էր դեպի շենքի մուտքը:

14. Գ.-ն հետագայում վկայել է, որ պրն Ջաբչեկովի հետևից վազելիս նա սայթաքել և վայր է ընկել, բայց արագ ոտքի է կանգնել: Սա հաստատել են օր. Ի. Ա.-ն և օր. Ի. Մ.-ն, որոնք դիտում էին իրենց պատշգամբներից: Նրանք բացատրել են, որ պրն Ջաբչեկովը վայր է ընկել հողով ծածկված հողակտորի վրա: Այնուամենայնիվ, Դ.-ն որը մնացել էր փողոցում և ականատես էր եղել պատահարին, վկայել է, որ ինքը չի տեսել, որ պրն Ջաբչեկովը մինչև ձերբակալվելը վայր է ընկել: Նրա այս վկայությունը հակասում էր մյուս վկաների ցուցմունքներին:

15. Գ.-ն միակ վկան էր այն ամենի, ինչը տեղի էր ունեցել իր և պրն Ջաբչեկովի միջև՝ շենքի մյուս կողմում գտնվելու և շենքի առջև կրկին հայտնվելու միջև ընկած ժամանակահատվածում: Գ.-ն վկայել է, որ պրն Ջաբչեկովը երկուսից ավելի անգամ սայթաքել և վայր է ընկել: Դրա հետևանքով ինքը կարողացել է բռնել նրան, և երբ պրն Ջաբչեկովը կրկին վեր է կացել ու վազել, ինքը հետապնդել է նրան, պրն Ջաբչեկովը վայր է ընկել և Գ.-ն բախվել է նրան: Այնուհետև Գ.-ն պրն Ջաբչեկովին բարձրացրել է իր ձեռքերի վրա և հետ բերել: Այն հարցին, թե մարմնի որ մասն է գետնին ընկնելիս հարվածվել, Գ.-ն պատասխանել է, որ հարվածը եղել է դեմքին: Գ.-ն նաև նշել է, որ ինքը պրն Ջաբչեկովին հետապնդելու և բռնելու հետ կապված որոշակի դժվարություններ է ունեցել՝ ոտքի վնասվածքի պատճառով:

16. Սերժանտ Դիմիտրովը («Զ.»)՝ ավելի ուշ ժամանած մի ոստիկան, վկայել է. «Երբ մենք ժամանեցինք դեպքի վայր՝ (Գ.-ն) ասաց, որ այն ընթացքում, երբ ինքը փորձել է ձերբակալել պրն Ջաբչեկովին, վերջինս վազել է և վայր ընկել երկուսից երեք անգամ, և եթե ընկած չլիներ՝ Գ.-ն չէր կարողանա բռնել նրան»:

Գ. Պրն Ջաբչեկովի ձերբակալման և ոստիկանության ժամանելու միջև ընկած ժամանակահատվածում տեղի ունեցած իրադարձությունները

17. Վկաները միաձայն էին, որ այն ընթացքում, երբ Գ.-ն Ջաբչեկովին հետ էր բերում դեպի շենքի մուտքը, վերջինս սայթաքել և ընկել է: Առկա էին հակասություններ այն հարցում, թե ինչպես է դա տեղի ունեցել: Օր. Ի. Մ.-ն, որն իր պատշգամբից ականատես էր եղել պատահարին, վկայել է, որ երբ Գ.-ն և պրն Ջաբչեկովը հայտնվել են շենքի մյուս կողմից,

վերջինս սայթաքել է և վայր ընկել: Դ.-ն վկայել է, այնուամենայնիվ, որ պրն Ջաբչեկովը սայթաքել և վայր է ընկել մեջքի վրա: Գ.-ն պնդել է, որ նա սայթաքել է, բայց վայր չի ընկել, քանի որ ինքը պահել է նրան:

18. Գ.-ն վկայել է, որ ինքը չի հարվածել պրն Ջաբչեկովին և չի տեսել, որ որևէ մեկը հարվածի նրան: Դա հաստատել են օր. Ի. Ա.-ն և օր. Ի. Մ.-ն: Վերջինս, որը ևս կանգառում կանգնած ավտոմեքենաներից մեկի սեփականատերն էր, պնդել է, որ ինքը տեսել է պրն Ջաբչեկովին գետնին ընկած, երբ հետապնդումից հետո Գ.-ն նրան հետ էր բերում, բայց նշել է, որ չի տեսել, թե որևէ մեկը նրան հարվածել է: Դ.-ն չի նշել, թե արդյոք նկատե՞լ է, որ որևէ մեկը նրան հարվածած լինի:

19. Գ.-ն նաև նշել է, որ պրն Ջաբչեկովին ձերբակալելուց հետո, երբ ինքը շատ մոտ էր կանգնած նրան, վերջինիս դեմքին արյան կամ վնասվածքի որևէ հետք չի նկատել: Նա նաև ավելացրել է, որ պրն Ջաբչեկովի մազերը ծածկում էին նրա ճակատի մի մասը և նրա դեմքի գույնը մուգ է եղել: Դ.-ն վկայել է, որ նրա դեմքին արյան կամ վնասվածքի որևէ հետք չի տեսել: Նա ավելացրել է նաև, որ Ջաբչեկովից ակոհոլի հոտ էր գալիս:

20. Պրն Ջաբչեկովին բռնելուց հետո Գ.-ն խնդրել է օր. Ի. Մ.-ին՝ ոստիկանություն կանչել. վերջինս նրա խնդրանքը կատարել է 12.20-ին: Դրանից հետո նա մնացել է իր տանը:

21. Գ.-ն, Դ.-ն և պրն Ջաբչեկովը շենքի մուտքի մոտ սպասել են մոտավորապես 10-20 րոպե: Ամենայն հավանականությամբ, օր. Ի. Ա.-ին, որը գտնվել է իր պատշգամբում, տեսանելի չի եղել շենքի մուտքը, ուր կանգնած էին Գ.-ն, Դ.-ն և պրն Ջաբչեկովը:

22. Վկաների ցուցմունքները բովանդակում են որոշակի մանրամասներ այն մասին, թե խոսակցություն է եղել պրն Ջաբչեկովի և իրենցից յուրաքանչյուրի միջև մինչև ոստիկանության ժամանումը: Վկաներից ոմանք նշել են, որ պրն Ջաբչեկովը հազիվ հասկանալի ինչ-որ բան է շնչացրել: Համաձայն օր. Ի. Մ.-ի, որը դիտել է իր պատշգամբից, պրն Ջաբչեկովը մի քանի անգամ կրկնել է, որ ինքը հարբած է եղել: Օր. Ի.

Մ.-ն, Ի.Ա.-ն վկայել են, որ երբ ձերբակալումից հետո պրն Ջաբչեկովը մի քանի անգամ ընկել է, Գ.-ն ասել է. «Վեր կա՛ց, ես քեզ քարշ չեմ տալու»: Դ.-ն վկայել է, որ ինքը նման խոսքեր չի լսել: Վկաներից ոչ մեկը չի վկայում, որ ինքը լսել է, թե ինչպես են Գ.-ն կամ Դ.-ն խոսում պրն Ջաբչեկովի հետ այն ընթացքում, երբ գտնվել են շենքի մուտքի մոտ:

23. 1996թ. հունվարի 29-ին տված իր ցուցմունքում Գ.-ն նշել է, որ ոստիկանության և պրն Ջաբչեկովի հեռանալուց հետո այն տեղում, ուր Դ.-ն և Ջաբչեկովը կանգնած սպասում էին ոստիկանության գալուն, ինքը գտել է պտուտակահան: Ըստ Գ.-ի՝ այդ պտուտակահանը պատկանել է Ջաբչեկովին, քանի որ դրա չափերը հարմար էին մեքենայի մարտկոցը տեղաշարժելու համար: Գ.-ն իր ցուցմունքներում բացատրել է, որ ինքը պահել է պտուտակահանը և 1996թ. հունվարի 29-ի առավոտյան հանձնել հետաքննիչին, երբ ինքը, Ջաբչեկովի մահից հետո, հարցաքննվում էր ոստիկանատանը: Այնուամենայնիվ, 1996թ. հունվարի 31-ին տրված իր ցուցմունքում սերժանտ Աթանասովը («Հ.»), որը հերթապահում էր, երբ Ջաբչեկովը բերվել է ոստիկանատուն, վկայել է, որ ինքը նկատել է սեղանին դրված պտուտակահանը ժամը 1.30-ին՝ Ջաբչեկովի գալուց քիչ անց: Այլ ոստիկանների հետ առերեսման ժամանակ՝ 1996թ. ապրիլի 26-ին, Հ.-ն կրկնել է, որ առաջին անգամ պտուտակահանը տեսել է ավելի ուշ:

Դ. Ոստիկանության ժամանումը Բելի Լոմ փողոց

24. Երբ տեղական ոստիկանատանն ստացվել է հեռախոսազանգը, ոստիկանական մեքենան՝ երկու ոստիկաններով՝ սերժանտ Պետչև («Ա.») և Կոլև («Բ.») մեկնել են համապատասխան հասցեով: Երբ նրանք ժամանել են, տեսել են Գ.-ին և Ջաբչեկովին կանգնած շենքի մուտքի մոտ: Դ.-ն ևս գտնվում էր նրանց կողքին:

25. Ա.-ն ճանաչել է Ջաբչեկովին, որին նա գիտեր որպես կասկածյալ՝ գողության մի քանի դեպքերի կապակցությամբ ընթացքի մեջ գտնվող հետաքննության առնչությամբ: Նա ձեռնաշղթաներ է հագրել նրան: Ա.-ն և մի քանի այլ ոստիկաններ ավելի ուշ նշել են, որ այդ

պահին Ա.-ն զգուշացրել է մյուսներին ուշադիր լինել, քանի որ Ջաբչեկովն «ունեցել է գլխի հիվանդություն»:

26. Մեկ այլ ոստկանական մեքենա՝ երեք ոստիկաններով՝ սերժանտ Իզնատով («Ե.»), Գեորգիև («Ֆ.») և Դիմիտրով («Ջ.») ժամանել են դրանից քիչ անց: Ոստիկաններն սկսել են զննել տարածքը՝ Ջաբչեկովի կողմից՝ մեքենաներից գողություն անելու փորձի ապացույցներ գտնելու համար: Ա.-ն Ջաբչեկովին մոտեցրել է մեքենաներից մեկին, որը թվում էր, թե փորձ է արվել բացել, և հարցրել է, թե՞, արդյոք, նա փորձել է այնտեղից որևէ բան գողանալ: Ենթադրաբար, Ջաբչեկովը ժխտել է այդ: Այնուհետև նրա ձեռնաշղթաները կապել են ծառից և շարունակել տեղանքի զննությունը: Նկատելով երկու մեքենաներ, որոնց փականները կոտրված էին, ոստիկաններն այցելել են մեքենաների տերերի տները: Նրանցից մեկը դուրս է եկել՝ իր մեքենայի վնասվածքները տեսնելու: Այդ ժամանակ Ջաբչեկովը մնացել է ծառից ձեռնաշղթաներով կապված:

27. Միակ վկաները, որոնք մանրամասն տեղեկություններ են հաղորդել ոստիկանության ժամանելու և Ջաբչեկովի հետ համատեղ դեպքի վայրից հեռանալու միջև ընկած ժամանակահատվածում տեղի ունեցած իրադարձությունների վերաբերյալ, հերթապահ ոստիկաններն էին: Օր Ի. Ա.-ն և Դ.-ն պարզապես նշել են, որ ոստիկանները զննել են տեղանքը: Գ.-ն նշել է, որ ինքը գնացել է մեքենաների տերերին զգուշացնելու: Նա միայն տեսել է, որ մի պահ Ջաբչեկովը ոստիկանների հետ գտնվել է ավտոկանգառում, երբ նրա գործընկերները համեմատում էին Ջաբչեկովի ոտնահետքերը ծյան վրա տեսանելի հետքերի հետ: Մեքենաներից մեկի սեփականատերը հարցաքննվել է 1996թ. հունվարի 29-ին՝ մոտավորապես ժամը 11.00-ին դեպքի վայր ժամանած ոստիկանի կողմից, սակայն միայն իր մեքենային պատճառված վնասի կապակցությամբ:

28. Ըստ մի քանի ոստիկանների՝ այն ընթացքում, որ իրենք զննում էին տեղանքը, նկատել են, որ Ջաբչեկովը պառկած կամ նստած է եղել գետնին: Ա.-ն նշել է, որ այդ պահին նա Ջաբչեկովի ձեռնաշղթաներն անջատել է ծառից, նրան նստեցրել է ոստիկանության մեքենան և ձեռնաշղթաները հագցրել է նրա երկու ձեռքերին: Բելի Լոմ փողոցում գտնվող ոստիկանները նշել են, որ այդ ընթացքում նրանք Ջաբչեկովի դեմքին վնասվածքի որևէ հետք չեն նկատել: Նրանցից ոմանք նշել են, որ նա հարբած է թվացել, նա քրթմնջում էր և չէր հաղորդակցվում:

Ե. Ջաբչեկովին՝ ոստիկանատուն բերելուց հետո կատարված իրադարձությունները

29. Մոտավորապես ժամը 12.50-ին Ջաբչեկովին Ա.-ն և Բ.-ն բերել են ոստիկանատուն:

Հերթապահ սերժանտը՝ Հ.-ն, վկայել է, որ ինքը տեսել է Ա.-ին և Բ.-ին՝ Ջաբչեկովի հետ ոստիկանատուն մտնելիս: Վերջինիս ձեռքերը շղթայված էին մեջքի վրա: Ա.-ն և Բ.-ն բռնած նրա թևերից, նրան առաջ էին մղում: Ջաբչեկովը տարվել է ոստիկանատան թիվ առաջին գրասենյակ: Ա.-ն նշել է, որ այդ ժամանակ նա հանել է ձեռնաշղթաները:

30. Ջաբչեկովին կալանավորելու վերաբերյալ ոչ մի գրավոր հրաման չի եղել:

31. Ա.-ի, Բ.-ի և Հ.-ի վկայությունների համաձայն՝ Ջաբչեկովը թիվ մեկ գրասենյակում Բ.-ի և Հ.-ի հետ մնացել է այն ընթացքում, երբ Ա.-ն գնացել է հերթապահ ավագ ոստիկանին՝ զնդապետ Իորդանովին («Ի.») զեկուցելու: Հ.-ն այնուհետև նշում է, որ այդ պահին կապտուկ է նկատել Ջաբչեկովի հոնքի վրա: Ա.-ն և Բ.-ն որևէ վնասվածքի մասին չեն նշել: Հ.-ն նաև նշել է, որ Ջաբչեկովի զգեստները թաց էին: Նրանք բոլորը նկատել են, որ Ջաբչեկովը հարբած է և քրթմնջում է:

Գնդապետ Ի.-ն նշել է, որ Ա.-ն իրեն հայտնել է, որ Ջաբչեկովը բերվել է ոստիկանատուն. Ա.-ն ասել է, որ ձերբակալված անձի ինքնությունը պարզվել է, սակայն նա չափազանց հարբած է հարցաքննվելու համար: Գնդապետ Ի.-ն Ջաբչեկովին չի տեսել մինչև մոտավորապես 4.30-ը: Սերժանտների վկայությունների համաձայն՝ զնդապետ Ի.-ն կարգադրել է, որ Ջաբչեկովը տեղավորվի սթափարանում: Որոշ ժամանակ անց Ա.-ն և Բ.-ն հեռացել են ոստիկանատնից և վերադարձել իրենց աշխատանքին:

32. Հ.-ն վկայել է, որ Ջաբչեկովը դրանից անմիջապես հետո քնել է դեպի միջանցքը գտնվող աթոռի վրա: Մոտավորապես 3-ին Հ.-ն ենթադրաբար նկատել է, որ Ջաբչեկովը քնած է գետնին պառկած: Հ.-ն մտածելով, որ «նա կարող է մրսել», արթնացրել է նրան և տեղափոխել աթոռի վրա: Հ.-ն նշել է նաև, որ մոտավորապես ժամը 3.50-ին վերադարձել է Ջաբչեկովին տեսնելու. վերջինս քնած է եղել աթոռին նստած: Հ.-ն որոշել է նրան բերել թիվ 1 գրասենյակ, որտեղ ավելի տաք էր: Նա արթնացրել է Ջաբչեկովին և օգնել նրան սենյակ մտնել: Դրանից քիչ անց Ջաբչեկովը վայր է սահել աթոռի վրայից: Հ.-ն նկատել է, որ նա դժվար է շնչում: Հ.-ն նշել է, որ այդ պահին նա կանչել է սերժանտ Դոտչևին («Ջ.») և նրան խնդրել կանչել սերժանտ Պետչևին («Ա.») կամ շտապ օգնություն:

33. Ջ.-ն նշել է, որ համաձայն հերթապահության կարգի, ինքը քնել է ոստիկանատանը 1996թ. հունվարի 29-ին մինչև ժամը 2-ը, որից հետո նա արթնացել և անցել է իր պարտականությունների կատարմանը: Նրան չեն տեղեկացրել, որ ոստիկանատանը ձերբակալված անձ է գտնվում, նրա վկայության մեջ չի հիշատակվում, թե արդյոք ժամը 2-ից մինչև ժամը 3.50-ն ընկած ժամանակահատվածում ինքն անցել է ոստիկանատան միջանցքով, որտեղ այդ ընթացքում, ըստ Հ.-ի վկայության, Ջաբչեկովը քնած է եղել աթոռի վրա նստած: Ջ.-ն նշել է, որ ինքը Ջաբչեկովի ներկայության մասին իմացել է միայն երբ ժամը 3.50-ին Հ.-ն հայտնել է, որ երիտասարդի մոտ նկատվում են առողջության վատթարացման նշաններ: Ջ.-ն տեսել է նրան, նրա ձակատին նկատել է վնասվածքներ և բարձրախոսով կանչել է Ա.-ին և Բ.-ին:

34. Գրեթե նույն ժամանակ Հ.-ն կամ Ջ.-ն ահագանգել են գնդապետ Ի.-ին հերթապահ ավագ ոստիկանին: Ի.-ն նշել է, որ այդ պահին վնասվածքներ է նկատել Ջաբչեկովի դեմքին:

35. Ա.-ն և Բ.-ն նշել են, որ ժամը 4.30-ին իրենք հաղորդակցվել են բարձրախոսով և հայտնել, որ Ջաբչեկովի առողջությունն արագորեն վատանում է: Ոստիկանատուն ժամանելով՝ սերժանտները Ջաբչեկովին տեսել են գետնին պառկած՝ ծանր շնչելիս: Բ.-ն գնացել է հիվանդանոց և վերադարձել հերթապահ մասնկաբույժի՝ շտապ օգնության բժիշկ Միխայլովի հետ:

36. Ավելի ուշ բժիշկ Միխայլովը վկայել է, որ մոտավորապես ժամը 5-ին հիվանդանոցի աշխատողն իրեն խնդրել է գնալ ոստիկանատուն, որտեղ բժշկական օգնության կարիք ունի «տասնհինգամյա մի տղա»: Բժիշկ Միխայլովը նշել է, որ ինքը տեսել է հիվանդանոցի այդ աշխատողին ոստիկանի հետ խոսելիս: Նա նաև նշել է, որ երիտասարդի վիճակի մասին իրեն որևէ նախնական տեղեկություն չի տրամադրվել:

37. Բժիշկ Միխայլովը գննել է Ջաբչեկովին և խորհուրդ է տվել նրան տեղափոխել հիվանդանոց, քանի որ նրա զարկերակի աշխատանքը շատ դանդաղ էր: Ջաբչեկովը շտապ օգնության մեքենայով տեղափոխվել է հիվանդանոց. ոստիկանության մեքենան հետևել է նրանց: Ժամանելով հիվանդանոց՝ Ա.-ն և Բ.-ն օգնել են Ջաբչեկովին շարժվել դեպի հերթապահ բժշկի սենյակի առջև գտնվող միջանցքը: Համաձայն Ա.-ի և Բ.-ի վկայությունների՝ երբ մի քանի րոպե անց Ջաբչեկովին գնում էր բժիշկ Իվանովան՝ հերթապահ թերապևտը, նրանք լսել են բորբոքված խոսակցություն նրա և բժիշկ Միխայլովի միջև: Այնուհետև ոստիկաններին հայտնել են, որ Ջաբչեկովը մահացել է:

38. Բ.-ն նշել է, որ բժիշկ Իվանովան իրեն և իր գործընկերներին ասել է. «Դուք պետք է լավ իմացած լինեիք Ջաբչեկովի վիճակը», և նա պնդել է, որ ինքը Ջաբչեկովին շնչելիս չի տեսել:

39. Բժիշկ Միխայլովը նշել է, որ ոստիկանատանն ինքը կապուկներ է նկատել Ջաբչեկովի կրծքավանդակին և այդ ժամանակ երիտասարդը դեռևս ողջ է եղել, սակայն անգիտակից վիճակում և թույլ զարկերակով:

Այնուհետև բժիշկ Միխայլովը ոստիկաններից հարցրել է, թե Ջաբչեկովը որքան ժամանակ է գտնվել այդ վիճակում: Ոստիկանների պատասխանը եղել է հետևյալը. «Նա ոստիկանատուն է բերվել այդ վիճակում»:

40. Բժիշկ Իվանովան վկայել է, որ մոտավորապես ժամը 5-ին բժիշկ Միխայլովը խնդրել է իրեն ստուգել, թե արդյոք հիվանդանոց բերված հիվանդը մահացել է: Հայտնաբերելով, որ սրտի աշխատանքը դադարել է, նա փորձել է սրտային մերսում կատարել, բայց՝ ապարդյուն:

Նա նաև նշել է, որ երբ ինքը հարցրել է բժիշկ Սիխայլովին, թե ինչու են ոստիկանատուն ուղարկել վերջինիս, և ոչ թե իրեն, հիվանդանոցի՝ կանչեր ընդունող աշխատողը պատասխանել է, որ ահագանգելիս նշվել է, որ հիվանդը երեխա է, ուստի նա որոշել է ուղարկել հերթապահ մանկաբույժին:

Զ. Ռազգրադի ոստիկանատանը պահվող գրանցամատյանը

41. Բնականոն պրակտիկայի համաձայն՝ ձերբակալման բոլոր դեպքերը գրանցվում են ոստիկանատանը պահվող գրանցամատյանում: Գրանցամատյանը ներառում է մի շարք նշումներ, որոնք գրառվում են սյունակներով՝ ձերբակալվածին տրված համարը, գրանցամատյանում գրառումը կատարած ոստիկանի անունը, ձերբակալման պատճառները, ձեռնարկված գործողությունները և ազատ արձակելու ժամանակը: Յուրաքանչյուր ձերբակալվածի վերաբերյալ տեղեկությունները գրառվում են ժամանակագրական կարգով:

42. Ղատարանի պահանջով Կառավարությունը ներկայացրել է 1996թ. հունվարի 29-ին Ռազգրադի ոստիկանատանը գրանցամատյանում կատարված գրառումների պատճենը: Գրանցամատյանը չէր բովանդակում գրառումներ Ջաբչեկովի վերաբերյալ: Այնուամենայնիվ, 72 համարի տակ մուտք էր արված «ինքնությունը չպարզված անձի» մասին գրառում:

43. Գրանցամատյանը չունի առանձին սյունակ ձերբակալման ժամանակի վերաբերյալ: Նույն էջում նշված որոշ ձերբակալվածների առնչությամբ ձերբակալելու ժամանակը նշված էր օրվա հետ միասին: «Ինքնությունը չպարզված անձի» կապակցությամբ ձերբակալման ժամանակի մասին որևէ նշում չի եղել ձերբակալման օրվա վերաբերյալ սյունակում: Այնուամենայնիվ, անմիջապես «ինքնությունը չպարզված անձ» բառերից հետո երկու սյունակներում և երկու տողերի վրա տարածված են «29. I. 96, 01.00» թվերը: Գրանցամատյանի տեսողական ուսումնասիրությունը ցույց է տալիս, որ «1.00» թիվը գրվել է մեկ այլ թվի վրա, որը որքան տեսանելի է, սկզբնապես եղել է «3.00» կամ «5.00»:

44. Կարելի է նկատել նաև, որ նույն էջում գրանցման համարները ևս գրված են այլ թվերի վրա: Կառավարության ներկայացրած պատճենից դժվար է տեսնել սկզբնական համարները, որոնք փոփոխվել են: Բացի դրանից, պարզորոշ կարելի է տեսնել, որ յուրաքանչյուր երկու գրառումների միջև առկա են հավասար հեռավորություններ, բացառությամբ «72» և «73» համարների միջև. դրանց միջև առկա էր նշանակալիորեն ավելի փոքր տարածություն:

45. 72 համարի տակ՝ ինքնությունը չպարզված անձի ձերբակալման վերաբերյալ գրառված տվյալները վկայում են, որ այդ անձին ոստիկանատուն է բերել Ա.-ն: Նույն տողի աջ մասում դրված է ստորագրությունը, որը, որքան որ տեսանելի է, թվում է, որ գնդապետ Ի-ի ստորագրությունն է:

46. Հետաքննության ընթացքում գնդապետ Ի.-ն՝ հերթապահ ավագ ոստիկանը, և Զ.-ն՝ այդ գիշեր նրա օգնականը, հարցաքննվել են ոստիկանությունում Ջաբչեկովի ներկայությունը գրանցելու կապակցությամբ: Գնդապետ Ի.-ն նշել է, որ ինքը ցուցում չի տվել գրանցել ձերբակալվածին, քանի որ Ա.-ն ծանոթ է այդ կարգին: Զ.-ն նշել է, որ ժամը 3.50-ից քիչ անց, երբ Հ.-ն ահագանգել էր նրան՝ Ջաբչեկովի վատացող առողջության կապակցությամբ, ինքն ստուգել է ձերբակալվածների գրանցամատյանը, սակայն նրա վերաբերյալ որևէ գրառում այնտեղ չի հայտնաբերել: Գնդապետ Ի.-ն այնուհետև հերքել է գրանցամատյանում գրառում արված լինելու փաստը և նշել, որ երբ ինքը Ջաբչեկովի մահից հետո դուրս է եկել ոստիկանատանից, ինքնությունը չպարզված անձի վերաբերյալ գրանցամատյանում գրառում չի եղել:

Է. Հետաքննությունը գլխավոր դատախազի և հետաքննչական մարմինների կողմից

47. 1996թ. հունվարի 29-ին վաղ առավոտյան գործին առնչվող ոստիկանները գիշերվա իրադարձությունների վերաբերյալ գրավոր հաշվետվություն են ներկայացրել տեղական ոստիկանության պետին:

Գ.-ն իր ձեռագիր հաշվետվության վերջում շարադրված տեքստից անջատ, նշել է. «Անձը, ում ես ձերբակալել եմ, թուխ էր (գնչու)»:

48. Տեղական ոստիկանության պետը բացել է թիվ ZM-I 128 գործը, որը ներառում էր իրադարձությունների համառոտ նկարագիրը, յոթ ոստիկանների հաշվետվությունները և Դ.-ի ու այն մեքենաներից մեկի սեփականատիրոջ գրավոր վկայությունները, որը ենթադրաբար Ջաբչեկովը փորձել է գողանալ:

1996թ. հունվարի 29-ին վաղ առավոտյան, պրն Նեշևը՝ հետաքննիչ Ռազգրադում Ռեզիոնալ հետաքննչական ծառայությունից, հարուցել է թիվ 13/1996 քրեական գործը՝ պրն Ջաբչեկովի մահվան կապակցությամբ:

49. Համաձայն դիմողի՝ նույն օրը ժամը 8-ին պրն Նեշևը համազգեստով երկու ոստիկանների հետ այցելել է Ջաբչեկովի տուն՝ հայտնելու նրա մահվան մասին: Նրանք խոսել են տղայի խորթ հոր հետ: Համաձայն դիմողի՝ հետաննքիչը նշել է, որ գիշերվա ընթացքում Ջաբչեկովը փորձել է կտորել երկու ավտոմեքենաների փականներ, ոստիկանությունը հետապնդել է նրան, հետապնդման ընթացքում նա ընկել և գլուխը հարվածել գետնին:

50. 1996թ. հունվարի 29-ին հետաքննիչը՝ պրն Նեշևը, հարցաքննել է գործին առնչված ոստիկաններին և Դ.-ին՝ այն երիտասարդին, որը եղել էր սերժանտ Մուտաֆովի հետ (Գ.) Բելի Լոմ փողոցում կարճատև հետապնդման ժամանակ: Նեշևն այցելել է նաև հիվանդանոց և լուսանկարահանել Ջաբչեկովի մարմինը:

51. 1996թ. հունվարի 29-ին մոտավորապես ժամը 11.45-ին տեղական ոստիկանությունից Բելի Լոմ փողոց է ժամանել մի ոստիկան՝ ավտոմեքենայի գողության փորձի վերաբերյալ հաղորդման կապակցությամբ: Նա նշել է, որ երկու մեքենայի վրա հայտաբերվել են գողության փորձ կատարելու հետքեր, և հարցաքննվել են այդ մեքենաների տերերը: Մոտավորապես ժամը 5-ին, այս անգամ, ըստ երևույթին, գործելով Ջաբչեկովի մահվան դեպքի առիթով իրականացվող հետաքննության կապակցությամբ, նա նմուշ է վերցրել ձյան վրա մնացած հետքից: Լաբորատոր քննությունը ցույց է տվել, որ դա կենդանու արյուն է:

52. 1996թ. հունվարի 29-ին Նեշևը կարգադրել է դիահերձում կատարել: Նա բժշկական փորձագետներին առաջադրել է հետևյալ հարցերը.

«Որո՞նք են Ջաբչեկովի մահվան պատճառները: Կա՞ն, արդյոք, տրավմատիկ վնասվածքներ Ջաբչեկովի մարմնի վրա: Դրանք որևէ պատճառական կապ ունե՞ն նրա մահվան հետ: Ինչպե՞ս են այդ վնասվածքները պատճառվել: Որքա՞ն է մահացու վնասվածքներ ստանալու և մահվան միջև ընկած ժամանակահատվածը և հնարավոր է, որ Ջաբչեկովը, ինչպես պնդել են վկաները, գիտակցություն է ունեցել մինչև ժամը 4.30: Մահացու վնասվածքները կապ ունե՞ն, արդյոք, այն վնասվածքների հետ, որտեղ մաշկը ծեծված է: Եղե՞լ են, արդյոք, այլ տեսանելի վնասվածքներ և, հաշվի առնելով դրանց բնույթը, անհրաժեշտ եղե՞լ է, արդյոք, դրանց անհապաղ բուժումը:

53. Դիահերձումը կատարվել է 1996թ. հունվարի 29-ին՝ երեք բժիշկների կողմից, Ռազգրադի ռեզիոնալ հիվանդանոցում: Այդ բժիշկներն էին Մինչևը՝ դատաբժշկական բաժանմունքի վարիչը, Միլիտերովը՝ պաթոլոգիայի բաժանմունքի վարիչը, և Մարինովը՝ դատաբժշկական բաժանմունքի բժիշկ:

54. 1996թ. հունվարի 29-ի իրենց գեկույցում փորձագետները մանրամասն ներկայացրել են իրենց եզրակացությունները: Կատարվել են լուսանկարներ:

55. Մարմնի արտաքին զննությունից պարզվել է, *inter alia*.

«Ձախ հոնքի ծայրին կա 1սմ X 0.4 սմ չափսի՝ երկար կտրվածքով մակերեսային վերք՝ թեթևակի անհավասար և քերծված եզրերով: Վերքի շուրջը մաշկը փոքր-ինչ այտուցված է, մաշկը կապտակարմրավուն է: Ձախ աչքի գունդը մի փոքր դուրս է ցցված...»

Ձախ դաստակին առկա է թեթև արյունազեղումով, 3.5 սմ երկարությամբ մակերեսային սպի...

Ձախ դաստակի վրա կան 7.5 սմ x 0.5 և 3.5 x 0.6 սմ չափերի երկու մակերեսային արյունազեղումներ՝ շագանակագույն՝ ծածկված կարմրավուն թաղանթով...»:

56. Փորձագետների զեկույցի եզրափակիչ մասում Ջաբչեկովի մարմնի վնասվածքները նկարագրված են հետևյալ կերպ.

«1. Գանգի և գլխուղեղի վնասվածք. մակերեսային բաց վնասվածք ձախ հոնքի դրսի հատվածում, հեմատոմա մաշկում և փափուկ հյուսվածք նրա վերքի շուրջ և ձախ կոպի վրա, «աչքի ոսկրի» հետին պատի կոտրվածք, որը հասնում էր մինչև ստորին արտաքին պատը՝ վերոհիշյալ վնասվածքի տակ շեղ պատռվածքով, էպիդուրալ հեմատոմա ձախ կողմում (արյունահոսություն ուղեղի և գանգի ոսկրների միջև - 110 մլ, էպիդուրալ օեղեմա ... ճանաչված որպես մահվան պատճառ):

2. Հեմատոմա մաշկում, արտահայտիչ բծեր և հեմատոմա կրծքավանդակի աջ մասի փափուկ հյուսվածքում դիմային մկանի երկայնքով:

3. Մաշկի մակերեսային քերծվածքներ ճակատի աջ մասում և կրծքավանդակի վերին ձախ մասում՝ մաշկի տակ փափուկ հյուսվածքում սահմանափակ հեմատոմայով:

4. 0.5 սմ տրամագծով շրջանաձև հեմատոմա ստորին շուրթի ձախ մասի լորձային թաղանթի վրա:

5. Կապտուկներ մաշկի վրա և հեմատոմա ստորին փափուկ հյուսվածքի վրա, կրծքավանդակի և աջ թևի միանալու տեղում»:

57. Փորձագետները եզրակացրել են նաև.

«Մահվան պատճառ է հանդիսացել ճակատի ձախ մասում կուտակված էպիդուրալ գլխուղեղային հեմատոման, որը պարունակել է 110 միլիլիտր արյուն, դրան հաջորդել է գլխուղեղային օեղեման. վերջինս հանգեցրել է ուղեղի կենսական կենտրոնների ճնշման և արգելակման (նրանք, որոնք կարգավորում են շնչառությունն ու սրտի աշխատանքը, ինչն իր հերթին հանգեցնում է թոքային օեղեմայի) և եղել է մահվան ուղղակի պատճառը >>». 58. Փորձագետների պատասխանն այն հարցին, թե վնասվածքները ինչ ձով էին պատճառվել, հետյալն էր.

«1. Ձախ աչքի հատվածում վնասվածքը և էպիդուրալ հեմատոման առաջացել էին բուրձ օբյեկտի կամ բուրձ եզրերով օբյեկտի հարվածվելուց, որն ունեցել է սահմանափակ և անհավասար մակերես: Հարվածը եղել է հանկարծակի և բավականաչափ ուժեղ: Այն առաջացրել է ձախ «աչքի ոսկրի» հետին պատի կոտրվածք, որը հասել է մինչև ստորին արտաքին կողմը (գանգի ոսկրները 0.2 սմ բարակության են):

2. Կրծքավանդակի աջ մասի վնասվածքն առաջացել է շփման ավելի լայն մակերես ունեցող ամուր բուրձ օբյեկտի կամ բուրձ եզրերով օբյեկտի հարվածվելիս: Այս հատվածում առկա նշանները համընկնում էին գոհի զգեստների վրա մնացած հետքերին:

3. Ճակատի աջ մասի և դաստակների վնասվածքներն արդյունք էին ամուր եզրերով օբյեկտի հարվածի կամ ձգման: Ներքևի շրթունքի ձախ մասի վնասվածքը պատճառվել էր սահմանափակ մակերեսով ամուր բուրձ օբյեկտի հարվածվելիս».

59. Փորձագետները նաև նշել են, որ այնպիսի էպիդուրալ հեմատոմային, ինչպիսին Ջաբչեկովի մոտ է, բնորոշ է 4-6 ժամ տևողությամբ հանդարտ ընդմիջում, որի ընթացքում տեսանելի ախտանիշներ հանդես չեն գալիս, բացառությամբ նրա, որ.

«գոհն աստիճանաբար դառնում է թույլ, քնկոտ, որից հետո ընկնում է կոմայի մեջ և մահանում, ինչպես և կատարվել է տվյալ դեպքում (1996թ. հունվարի 29-ին ժամը (1-5)-ն ընկած ժամանակահատվածում)».

Չեկույցում եզրակացվել է, որ Ջաբչեկովի մահն անխուսափելի էր, եթե չկատարվեր վիրաբույժական միջամտություն:

60. Լաբորատոր վերլուծության արդյունքում հայտնաբերվել է 1.42 հազարերորդական մաս ալկոհոլի կոնցենտրացիա Ջաբչեկովի արյան մեջ և 2.40 հազարերորդական ալկոհոլ՝ մեզի մեջ, ինչը համապատասխանում է ալկոհոլային ինտոկսիկացիայի միջին մակարդակին:

61. Ըստ դիմողի՝ 1996թ. հունվարի 30-ի առավոտյան ինքն այցելել է Ռազգրադի Ռեզիդնալ հետաքննչական ծառայություն և տեղեկատվություն պահանջել իր որդու մահվան

հանգամանքների վերաբերյալ: Պրն Նեշևը՝ հետաքննիչը, հայտնել է նրան, որ նրա որդին մահացել է գլխի կոտրվածքից: Ըստ դիմողի՝ նա բացատրել է, որ իր որդին փորձել է գողանալ ավտոմեքենայի մասեր, և երբ ոստիկանները փորձել են հետապնդել նրան, նա վազել է, ընկել և գլուխը հարվածել գետնին:

Ըստ դիմողի՝ այս հանդիպման ընթացքում պրն Նեշևը նշել է, որ նրա որդին տեղափոխվել է հիվանդանոց՝ բաց թողնելով այն փաստը, որ նա կալանքի տակ է եղել ոստիկանատանը: Այն հարցին, թե պրն Ջաբելկովի գլուխն ինչպես կարող էր կոտրվել վայր ընկնելիս, պրն Նեշևը ենթադրաբար պատասխանել է, որ դիահերձման արդյունքում հայտնաբերվել է «անբնական բարակ գանգ»:

62. 1996թ. հունվարի 30-ի կեսօրին, Ջաբելկովի դին հիվանդանոցից ստանալով՝ դիմողը և ընտանիքի մյուս անդամները կապտուկներ են նկատել նրա մարմնի վրա: Դիմողը գնացել է տեղական օրաթերթի խմբագրություն, խոսել է երկու լրագրողի հետ, տարել է նրանց իր տուն, որոնք այնտեղ լուսանկարել են որդու դին և զգեստները: 1996թ. հունվարի 30-ին կեսօրից հետո նրա մարմինը թաղվել է:

63. 1996թ. հունվարի 31-ին և փետրվարի 1-ին հետաքննիչը հարցաքննել է օր. Ի. Մ.-ին և օր. Ի. Ա.-ին:

64. 1996թ. հունվարի 31-ին ռեզիոնալ դատախազի՝ օր. Հաջիդիմիտրովայի կարգադրությամբ հետաքննությունը հանձնվել է Ռեզիոնալ զինվորական դատախազությանը: Այդ որոշումը հիմնվում էր այն համաձայնքի վրա, որ Ջաբելկովը մահացել էր ոստիկանությունում կալանքի տակ գտնվելուց հետո: Ռեզիոնալ դատախազը նշել է, *inter alia*.

«... իր մահից մի քանի ժամ առաջ անչափահաս Ջաբելկովը հետապնդվել է 1996թ. հունվարի 29-ին՝ գիշերը ժամը 1-ին, երբ փորձ է արել գողանալ մեքենայի մասեր, այնուհետև տարվել է ոստիկանների կողմից ... և տեղափոխվել հերթապահ մասում, ինչը նպատակ է ունեցել սահմանափակել նրա տեղաշարժվելու ազատությունը: Ուստի, թեև նա կալանքի տակ չի եղել Ոստիկանության մասին օրենքի 35 (1) բաժնի և 33 (1) (1) բաժնի համաձայն, իրականում Ջաբելկովը հարկադրաբար պահվել է ոստիկանատանը մոտավորապես 3 ժամ և իր՝ այնտեղ գտնվելու ընթացքում ... նրա առողջական վիճակը հանկարծակի վատացել է, և նա կորցրել է գիտակցությունը»:

Ը. Հետաքննությունը զինվորական դատախազության և հետաքննության մարմինների կողմից

65. 1996թ. հունվարի 31-ին, գործի վերաբերյալ նյութերն ստանալուց հետո, Ռեզիոնալ զինվորական դատախազությունը հետաքննություն է սկսել՝ նոր համարի գործով (3-VII/96, դատախազի գործ 254/96): Գործը հանձնվել է զինվորական հետաքննիչի:

Հաջորդ շաբաթների ընթացքում զինվորական հետաքննիչը հարցաքննել է գործում ներգրավված ոստիկաններին, այն հինգ անձանց, ովքեր 1996թ. հունվարի 28-ն անց են կացրել Ջաբելկովի հետ, և նաև լսել է բժիշկներ Միխայլովին և Իվանովային:

66. Ոստիկաններից երկուսը՝ սերժանտ Պետչևը (Ա.) և սերժանտ Գեորգիևը (Ֆ.), զինվորական հետաքննիչին տրված իրենց բանավոր վկայություններում նշել են Ջաբելկովի էթնիկ ծագումը: Ա.-ն նշել է, որ երբ ինքը ժամանել է Բելի Լոմ փողոց՝ շենքի մուտքի մոտ տեսել է երկու անձանց, որոնցից մեկը եղել է «դատվածություն ունեցող մի գնչու՝ Անգել Ջաբելկովը»:

Իր վկայության մեջ Ֆ.-ն դիմողի որդուն հիշատակել է որպես «գնչու» (երեք անգամ), «ծերբակաված» (յոթ անգամ) և Ջաբելկով (երկու անգամ):

67. 1996թ. մարտի 12-ին հետաքննիչը հարցաքննել է օր. Ի. Ա.-ին, օր. Ի.Մ.-ին և Դ.-ին: Նրա հարցադրումները միայն վերաբերել են նրան, թե Ջաբելկովը Բելի Լոմ փողոցում հետապնդման ժամանակ քանի անգամ է վայր ընկել և վայր ընկնելու տեղերին:

1996թ. մարտի 18-ին հետաքննիչը նշանակել է փորձագետի՝ ուսումնասիրելու համար Ջաբելկովի զգեստները, որոնք նա կրել է 1996թ. հունվարի 29-ին: 1996թ. մարտի 20-ի իր զեկույցում փորձագետը նշել է, որ չեն եղել կոշիկի հետքեր, սակայն, բացատրել է նաև, որ կոշիկի հետքից մասնիկներ չէին կարող մնալ փափուկ կտորի վրա:

68. 1996թ. մարտի 20-ին հետաքննիչը կատարել է Ջաբչեկովին ձերբակալելու ընթացքում տեղի ունեցած հանցավոր իրադրության վերականգնում՝ վկաների ցուցմունքներն ստուգելու համար: Դրան մասնակցել են սերժանտ Մուտաֆովը (Գ.) և երկու անձինք, ովքեր տեսել են տեսարանը պատշգամբներից՝ օր Ի. Ա.-ին և Ի. Մ.-ին: Ոստիկանները, որոնք ժամանել էին Բելի Լոմ փողոց, Ջաբչեկովի՝ Գ.-ի կողմից ձերբակալվելուց հետո, չեն մասնակցել հանցավոր իրադրության վերականգնմանը, որը բացառապես առնչվում էր այն իրադարձություններին, որոնք տեղի էին ունեցել երկու ոստիկանական մեքենաների ժամանելուց առաջ: Հանցավոր իրադրության վերականգնման ընթացքը տեսագրվել է:

69. 1996թ. ապրիլի 11-ին դիմողը պահանջ է ներկայացրել Վառնայի զինվորական դատախազությանը՝ կատարելու իր որդու արտաշիրմում և նշանակելու նոր բժշկական փորձաքննություն՝ նշելով, որ իր որդին թաղվել է հապճեպորեն, և նրա մարմնի արտաշիրմումը էական նշանակություն ունի: Դիմողը կասկած է հայտնել, որ իր որդու կողոսկրերը կարող է կտրված լինել: Նա հետաքննիչ պրն Աթանասովին նաև ներկայացրել է որդու մահվանից մի քանի ամիս առաջ կատարված՝ նրա գլխի ռենտգեն լուսանկարները, որոնց միջոցով նա փորձում էր ապացուցել, թե արդյո՞ք նրա գանգը եղել է «փափուկ» կամ «բարակ»:

70. 1996թ. ապրիլի 17-ին կամ 18-ին հինգ բժշկական փորձագետներ նշանակվել են Ջաբչեկովի մահվան պատճառների կապակցությամբ կրկնակի փորձաքննություն կատարելու համար: Նրանցից մեկը՝ բժիշկ Մինչևը եղել է փորձագետների սկզբնական խմբում: Մնացած չորսն էին արոճեսոր Պավլովը՝ Վառնայի բժշկական համալսարանի դատաբժշկական բաժանմունքի վարիչը, բժիշկ Կյուչկովը՝ նույն համալսարանի նյարդավիրաբուժության բաժանմունքից, բժիշկ Դոկովը և բժիշկ Ռադյոնովան՝ նույն համալսարանի դատաբժշկական բաժանմունքի ավագ ասիստենտներից: Փորձագետներին տրվել են հետևյալ հարցերը.

«1. Ինչպիսի՞ վնասվածքներ է ունեցել Ջաբչեկովը: Ո՞րն է մահվան պատճառը:

2. Ի՞նչ միջոցով են այդ վնասվածքները պատճառվել: Կարո՞ղ էին, արդյոք, այդ վնասվածքները պատճառվել մի քանի անգամ վայր ընկնելու արդյունքում (վկաների ցուցմունքների և հանցավոր իրադրության վերականգնման համաձայն, ինչպես տեսագրված է), թե դրանք արդյունք էին ուղղակի հարվածների:

3. Ե՞րբ են վնասները պատճառվել:

4. Ալկոհոլի ի՞նչ կոնցենտրացիա է եղել Անգել Ջաբչեկովի արյան մեջ նրան ձերբակալելու պահին ժամը 12.15-ին:

71. 1996թ. ապրիլի 26-ին հետաքննիչը առերեսում է կատարել գործում ներգրավված ոստիկանների միջև: 1996թ. ապրիլի 26-ին հարցաքննվել են երեք լրացուցիչ վկաներ:

1996թ. մայիսի 23-ին դիմողը կրկնել է արտաշիրմում կատարելու իր պահանջը:

1996թ. հունիսի 11-ին պրն Դիմիտրովը՝ Ռեգիոնալ զինվորական դատախազության դատախազը, դիմողին տեղեկատվություն է ուղարկել գործի ընթացքի վերաբերյալ: Դրանում, մասնավորապես, նշվում էր, որ արտաշիրմումը կկատարվի, եթե դա անհրաժեշտ համարեն հինգ բժիշկ-փորձագետները, որոնք դեռևս չեն ներկայացրել իրենց կարծիքը:

72. 1996թ. հունիսի 28-ին հինգ փորձագետները ներկայացրել են իրենց զեկույցը («երկրորդ զեկույց»), որը հիմնվում էր գործի նյութերի վրա: Նրանք նաև դիտել են Ջաբչեկովի ձերբակալման պատկերի վերականգնման տեսագրությունը, որը կատարվել էր 1996թ. մարտի 20-ին:

73. Փորձագետները հաստատել են այն եզրակացությունը, որ Ջաբչեկովի մահվան պատճառը եղել է գանգի կտրվածքի հետևանքով առաջացած էպիդուրալ օեդեման: Նրանք նաև նշել են, որ, *inter alia*, ճակատագրական կտրվածքը կարող էր առաջանալ ոտքով, բռնցքով կամ որևէ բուրձ գործիքով հասցված հարվածից կամ նաև վայր ընկնելուց և «հարթ լայն մակերեսի» բախվելուց: Նրանք նշել են, որ դիախերձման արդյունքում չի գրանցվել որևէ կազմաբանական տվյալ, որը հնարավորություն կտար որոշել այն գործիքը, որով վնասվածքները պատճառվել են:

Երկրորդ զեկույցում նշվում էր, որ հարվածը, որով կտրվածքը պատճառվել էր, շատ ուժգին չի եղել: Այդ եզրակացությունը հիմնվում էր «գանգի կառուցվածքի մասնակի

առանձնահատկությունների վրա» (ինչպես վկայում են գործին կցված ռենտգենյան լուսանկարները և գանգի բարակությունը, ինչպես նկարագրված է դիախերոման մասին արձանագրության մեջ):

74. Հակառակ առաջին զեկույցի, որի համաձայն՝ Ջաբչեկովին պատճառված վնասվածքի և մահվան միջև տևողությունը եղել է 4-6 ժամ, հինգ փորձագետների եզրակացությունը հետևյալն էր.

«Հեմատոման ... որը հանգեցրել էր Ջաբչեկովի մահվան, գոյություն է ունեցել նրա մահից առնվազն 10 ժամ առաջ: Նման եզրակացության համար հիմք էր հանդիսանում հեմատոմայի առաջացումը (մուգ կարմիր գույնի արյան գնդիկներ), որն ակնհայտորեն տեսանելի էր գործին կցված լուսանկարներում: Այդպիսի գնդիկները՝ առանց հեղուկ արյան առկայության, ձևավորվում են 10 ժամվա ընթացքում, սկսած այն պահից, երբ ստեղծվել են դրանց առաջացման հիմքեր: Այս ժամանակահատվածում հիվանդի վիճակը սովորաբար բնորոշվում է որպես, այսպես կոչված, «հանդարտ ընդմիջում»՝ մի ժամանակահատված, որի ընթացքում այդ գնդիկները չեն առաջացնում տեսանելի անհանգստացնող նշաններ: Նման հիվանդների վիճակն աստիճանաբար վատանում է... նրանց մոտ առաջանում է գլխացավ, խախտվում է խոսելու և տեղաշարժվելու ունակությունը, նրանք դառնում են անկայուն և քնկոտ, ճռճվում են, քանի դեռ չեն ընկել կոմայի մեջ»:

75. Լուսանկարները, որոնց վրա հիմնվել են փորձագետները, կատարվել էին դիախերոման ժամանակ, որն սկսվել էր 1996թ. հունվարի 29-ին ժամը 11.30-ին:

76. Փորձագետները նաև գտել են, որ հաշվի առնելով Ջաբչեկովի արյան մեջ հայտնաբերված ալկոհոլի քանակությունը՝ գլխի կոտրվածքի արդյունքում առաջացած ախտանիշները քողարկվել են ալկոհոլի ազդեցության տակ:

77. Հինգ փորձագետների զեկույցը վերաբերել է նաև Ջաբչեկովի մարմնի վրայի այլ վնասվածքների.

«Կրծքավանդակի ձախ մասի հեմատոման արդյունք էր հարթ և լայն մակերեսով օբյեկտի հարվածվելու, որը կարող էր ընդունել ոտքի հարվածի, վայր ընկնելուց առաջացած հարվածի և լայն օբյեկտի բախվելուց առաջացած հարվածի ձև: Կապտուկի ընդհանուր տեսքը համապատասխանում է մահացածի զգեստի վրա եղած հետքերին, որը վկայում է այն մասին, որ հարվածը պատճառվել է զգեստի վրայից... Ճակատի աջ մասի, երկու դաստակների և ստորին շրթի կապտուկներն ու վնասվածքներն արդյունք են հարվածի սահմանափակ մակերես ունեցող՝ ծանր, բութ և/կամ եզրեր ունեցող օբյեկտի օգտագործման: Երկու դաստակների վնասվածքները հնարավորություն են տալիս եզրակացնելու, որ դրանք պատճառվել են նրա ձեռքերին հազցված ձեռնաշղթաներից՝ համաձայն առկա տեղեկատվության...»:

78. 1996թ. հուլիսի 25-ին զինվորական հետաքննիչը կազմել է զեկույց՝ առաջարկելով դադարեցնել գործի հետաքննությունը:

79. 1996թ. հուլիսի 31-ին Ռեզիոնալ զինվորական դատախազությունը դադարեցրել է հետաքննությունը, քանի որ որևէ կապ չկար ոստիկանների գործողությունների և Ջաբչեկովի մահվան միջև: Այդ եզրակացությունը հիմնվել է երկրորդ բժշկական զեկույցի վրա, որ համաձայն վնասվածքի և մահվան միջև ժամանակահատվածի տևողությունը եղել է առնվազն 10 ժամ:

80. 1996թ. օգոստոսի 6-ին դիմողը գանգատ է ներկայացրել Ազգային զինվորական դատախազություն: Նա նշել է, որ հետաքննությունը եղել է ոչ լիարժեք, կրկնակի մերժվել է արտաշիրմում կատարելու իր պահանջը, առկա են եղել հակասություններ վկաների ցուցմունքների միջև և որոշակի փաստերի, ներառյալ՝ Ջաբչեկովի մարմնի վրայի վնասվածքների վերաբերյալ, չի տրվել բացատրություն:

81. 1996թ. դեկտեմբերի 18-ին Ազգային զինվորական դատախազությունը հաստատել է հետաքննության դադարեցումը և մերժել է դիմողի պահանջները: Դատախազության որոշման մեջ ասվել է.

«Չնայած այն ֆիզիկական ուժին, որն օգտագործվել է Ջաբչեկովին՝ մեքենաներից մասեր գողանալու փորձի համար ձերբակալելու ընթացքում, չկա որևէ ապացույց առ այն, որ ոստիկանները բռնություն են կիրառել նրա նկատմամբ՝ ոստիկանատնից դուրս, կամ ոստիկանատան ներսում: Բացի դրանից, իրենց ոլորտում բարձր որակավորում ունեցող հինգ փորձագետների հաստատ եզրահանգման համաձայն՝ մահացու վնասվածքները պատճառվել էին մահվանից ավելի քան 10 ժամ առաջ»:

82. Որոշվել է նաև գործը վերադարձնել Ռեգիոնալ գինվորական դատախազություն, որն իրավասու է պարզել, թե արդյո՞ք քրեական հանցանք կատարվել է այլ անձանց կողմից, որոնք ոստիկաններ չեն եղել:

Թ. Գլխավոր դատախազության և հետաքննչական մարմինների կողմից իրականացված լրացուցիչ հետաքննությունը

83. 1997թ. հունվարի 20-ին ռեգիոնալ դատախազը՝ օր. Հաջիդիմիտրովան գործը հանձնել է հետաքննիչին: Նա նշել է, որ ոստիկանության առնչությամբ հետաքննությունը դադարեցվել է այն հիմքով, որ մահացու վնասվածքը պատճառվել է պրն Ջաբչեկովի մահից ավելի քան 10 ժամ առաջ: Ուստի, հետագա ապացույցները, որոնք անհրաժեշտ է հավաքել, պետք է վերաբերեին նրան, թե որտեղ է գտնվել և ինչ վիճակում է եղել Ջաբչեկովը 1996թ. հունվարի 28-ին ժամը 7-ից առաջ:

84. Լրացուցիչ հետաքննության ընթացքում հետաքննիչի՝ պրն Նեշևի կողմից 1997թ. հունվարի 23-ին հարցաքննվել են դիմողը և վեց այլ վկաներ:

85. 1997թ. հունվարի 24-ին դիմողը կրկին պահանջել է կատարել արտաշիրմում և նոր բժշկական փորձաքննություն՝ պնդելով, որ առկա են հակասություններ ցուցմունքների միջև: Այդ պահանջը մերժվել է Ռազգրադի ռեգիոնալ դատախազության կողմից 1997թ. հունվարի 31-ին՝ դրա անհրաժեշտության բացակայության պատճառաբանությամբ:

86. Դիմողը բողոքարկել է Գլխավոր դատախազին: Նա, inter alia, նշել է, որ դատախազները չեն բացատրել, թե ինչու ոստիկանները պատշաճորեն հոգ չեն տարել Ջաբչեկովի նկատմամբ՝ նրա ձերբակալումից հետո:

87. 1997թ. փետրվարի 17-ին հետաքննիչ Նեշևը իրավիրել է դիմողին՝ խորհրդակցելու հետաքննության ընթացքի վերաբերյալ: Դիմողը բազմաթիվ առարկություններ և պահանջներ է ներկայացրել հետաքննության թերությունների վերաբերյալ: Մասնավորապես, նա նշել է, որ հիմնարար հակասություններ գոյություն ունեն առաջին և երկրորդ բժշկական եզրակացությունների միջև և ակնհայտորեն անհնարին է, որ նման ծանր վնասվածք ունեցող անձը, ինչպես ցույց է տվել դիախերձումը, կարողանար գողանալ ավտոմեքենայի մասեր և դիմադրեր ձերբակալմանը: Դիմողը կրկին պահանջել է կատարել արտաշիրմում և նշանակել նոր փորձաքննություն, որը կպատասխանի իր նախորդ պահանջներում բարձրացված հարցերին:

88. 1997թ. փետրվարի 18-ին հետաքննիչ Նեշևը կազմել է զեկույց՝ նշելով, որ 1997թ. հունվարի 20-ին կարգադրված լրացուցիչ հետաքննությունը չի բացահայտել որևէ ապացույց առ այն, որ Ջաբչեկովը ծեծի է ենթարկվել մինչև ձերբակալումը: Ուստի, առաջարկվել է դադարեցնել հետաքննությունը:

89. 1997թ. մարտի 4-ի կարգադրությամբ ռեգիոնալ դատախազ օր. Հաջիդիմիտրովան դադարեցրել է քրեական գործի վարույթն այն հիմքով, որ բոլոր հնարավոր ապացույցները հավաքվել են և հնարավոր չի եղել որոշել այն կոնկրետ հանգամանքները, որոնց պայմաններում մահացու վնասվածքը պատճառվել է:

90. Որոշման մեջ նշվել են գինվորական դատախազների եզրակացությունները, մասնավորապես, այն եզրահանգումները, որոնք վերաբերում էին զանգի կոտրվածքին: Որոշումը հաստատել է այդ եզրահանգումները: Մարմնի մյուս վնասվածքների կապակցությամբ դատախազը նշել է, որ դրանք Ջաբչեկովի կյանքի համար վտանգ չեն ներկայացրել:

Որոշման մեջ նաև նշվել է, որ երբ Ջաբչեկովը տարվել է ոստիկանատուն, նա գտնվել է առողջական լավ վիճակում:

91. 1997թ. մարտի 10-ին դիմողը դիմել է գլխավոր դատախազություն՝ բողոքարկելով գործի վարույթը դադարեցնելու մասին որոշումը: 1997թ. մարտի 20-ին գլխավոր դատախազությունը հաստատել է վարույթի դադարեցումը:

Ժ. Կողմերի ներկայացրած այլ ապացույցները

92. Դիմողը ներկայացրել է Ջաբչեկովի մարմնի քառագույն լուսանկարներ և նրա պիջակի լուսանկարը, որը նա կրել է մահվանից առաջ: Լուսանկարները կատարված էին 1996թ. հունվարի 30-ին՝ լրագրողների կողմից՝ դիմողի տանը, այն բանից հետո, երբ կատարվել էր դիակերծում և դին վերադարձվել էր թաղելու համար:

93. Լուսանկարներից երկուսում լուսանկարված էր Ջաբչեկովի դեմքը: Մազերը ծածկում էին նրա ճակատի մի մասը: Ձախ հոնքի վրա կարելի էր տեսնել կարմրակապտավուն կապտուկ: Ձախ աչքի կոպը կապույտ գույնի էր: Կապտուկներ կարելի էր տեսնել նաև շուրթերին, բերանի ձախ մասում:

94. Մյուս երկու լուսանկարներում կապտուկներ կարելի էր տեսնել Ջաբչեկովի կրծքավանդակի աջ կողմում, մասամբ՝ աջ թևատակին: Տեսանելի էին վերքեր նաև Ջաբչեկովի աջ դաստակին:

95. Դիմողը (օրը ճշգրտված չէ), գործելով Հռոմի՝ իրավունքների եվրոպական կենտրոնի՝ Բուդապեշտում հիմնադրված հասարակական կազմակերպության միջոցով, խնդրել է պրոֆեսոր Յորգեն Թոմսենի՝ պետական պաթոլոգ, դատաբժշկության ինստիտուտ, Հարավային Դանիայի համալսարան, Օդենսի, Միացյալ ազգերի՝ Դատաբժշկական փորձագետների մշտական խմբի անդամ, կարծիքը: Պրոֆեսոր Թոմսենն իր գրավոր կարծիքը տվել է 1999թ. փետրվարի 4-ին: Պրոֆեսոր Թոմսենն իր տրամադրության տակ ունեցել է, *inter alia*, այն իրադարձությունների նկարագրությունը, ինչը ենթադրաբար տեղի է ունեցել գործում, և քաղվածքներ դիակերծման եզրակացությունից, ինչպես նաև դատաբժշկական փորձագետների զեկույցները:

Պրոֆեսոր Թոմսենը, *inter alia*, նշել է.

«Էպիդուրալ հեմատոման սովորաբար առաջանում է ամուր մակերեսի վրա ընկնելուց կամ բուք գործիքով ուժեղ հարվածից: Հայտնի է, որ ամուր մակերեսի վրա ընկնելը հաճախ թողնում է, այսպես կոչված՝ *contre-coup* հակահարված վնասվածք: Ցավալի է, որ նման վնասվածքների առկայությունը կամ բացակայությունը չի մատնանշվել: Նշվել է, որ մահացածն ունեցել է բարակ գանգ: Իմ կարծիքով, դա արդարացնող փաստ չէ միջանձնային բռնության դեպքերում, քանի որ սովորաբար հայտնի չէ, թե գանգը բարակ է, թե՝ հաստ, և բարակ գանգը կարող է լինել բռնության հնարավոր հետևանք: Էպիդուրալ հեմատոմայի հետ մեկտեղ սովորաբար առկա է լինում քունքոսկրի կոտրվածք և քներակի վնասվածք: Արյունահոսությունը, հետևաբար, երակային է:

Ուստի հաճախ լինում է հանդարտ ընդմիջում, որը կարող է տևել մի քանի ժամ, սակայն հաճախ այդ ընդմիջումը չի գերազանցում երկու ժամը: Եթե տրավմատիկ վնասվածքը ներառում է ուղեղը, ապա սովորաբար հանդարտ ընդմիջում չի լինում:

Ես համաձայն եմ երկու դատաբժշկական զեկույցներին, որ մահվան պատճառը եղել է էպիդուրալ հեմատոման, ինչն առաջացել է նշված վնասվածքներից մեկի արդյունքում: Դա կարող էր տեղի ունենալ մինչև մահացածի ձերբակալումը, բայց որևէ կերպ չի կարելի բացառել, որ մահացու վնասվածքը նա ստացել է ոստիկանատանը: Ես համաձայն չեմ այն կարծիքին, որ վնասվածքից մինչև մահն անցել է 10 ժամ: Դա հիմնվում է արյան գնդիկների տեսքի վրա: Հայտնի է, որ մահից հետո արյունն ընդունում է տարբեր ձևեր և նույնիսկ մահից հետո առկա է էկզեմատիկ կենսաքիմիական գործունեություն, որը կարող է արյունը փոփոխել անկանխատեսելի ձևով և տարբեր տեղերում տարբեր ձևերով:

Հաշվի առնելով մյուս վնասվածքները, սրանք, ամենայն հավանականությամբ, չեն առաջացել միևնույն վնասվածքից, ինչ էպիդուրալ հեմատոման: Դրանք այնպիսի կոպիտ բռնության արդյունք են, ինչպիսիք են ծեծը, ոտքով հարվածելը և/կամ վայր ընկնելը, և կարող են պատճառված լինել ոստիկանատանը՝ կալանքի տակ գտնվելու ընթացքում:

Դաստակների նշանները բնորոշ են ձեռնաշղթաների թողած հետքերին: Ձեռնաշղթաները սովորաբար հետքեր չեն թողնում, սակայն կարող են հետքեր թողնել, եթե շատ ամուր են հագցված, եթե անձը դիմադրել է ձեռնաշղթաներով կամ նրան քարշ են տվել ձեռնաշղթաներից բռնած:

Ի ամփոփումն՝ հնարավոր չէ որոշել, թե էպիդուրալ հեմատոման առաջացել է վայր ընկնելու, թե բռնության արդյունքում: Այն կարող է առաջացած լինել ինչպես մինչև ոստիկանատուն բերվելը, այնպես էլ ոստիկանատանը ձերբակալված լինելու ընթացքում: Էպիդուրալ հեմատոման բուժելի է, եթե անմիջապես կատարվի վիրահատություն: Եթե Ջաբչեկովը հիվանդանոց տարվեր ավելի շուտ, նա կարող էր փրկվել:

96. Կառավարությունը նշել է, որ Ջաբչեկովը գրանցված է Անչափահաս հանցագործների մանկավարժական կենտրոնում և Ռազգրադի ոստիկանությունում՝ կապված մի քանի ենթադրյալ գողությունների հետ:

97. 1995թ. հուլիսի 3-ին Անչափահասների կենտրոնը գրություն է ուղարկել Ռազգրադի ոստիկանություն՝ նշելով, որ Ջաբչեկովը, որն այդ ժամանակ 16 տարեկան էր, ունի խոսքի արատ և մտավոր թերզարգացած է: 1995թ. նոյեմբերի 18-ի մեկ այլ գրությամբ շեշտվել է այդ հանգամանքը:

Կառավարությունը բացատրել է, որ 1995թ. նոյեմբերի 7-ին դիմողը հարցաքննվել է Ռազգրադում հետաքննիչի կողմից՝ իր որդու՝ Ջաբչեկովի կողմից ենթադրաբար կատարված գողությունների առթիվ հարուցված քրեական գործերի կապակցությամբ: Նա նշել է, որ, *inter alia*, իր որդին միշտ կակազել է: Նա հիվանդ է եղել երեք տարեկանից ի վեր: Մասնավորապես, եղել են պահեր, երբ նա չի կարողացել շնչել, և նրա մաշկը կապտել է: Նրա աչքերը միշտ ուռած են եղել և նա ուշագնաց է եղել հանկարծակի վախի ազդեցությամբ: Ջաբչեկովին զննել են մի շարք բժիշկներ, որոնք եզրակացրել են, որ նա խնդիրներ ունի՝ կապված ողնաշարի հետ: Նա հիշատակել է բժիշկ Միչևայի անունը, որն ունի բոլոր փաստաթղթերն իր որդու հետազոտությունների վերաբերյալ:

98. 1995թ. դեկտեմբերի 14-ին Ջաբչեկովը հարցաքննվել է գողությունների կապակցությամբ հարուցված քրեական գործերի առնչությամբ: Իր առողջական վիճակի հետ կապված հարցին նա պատասխանել է, որ հակված է ուշագնացության և ցավ է զգում գլխում ու աչքերում: 1996թ. հունվարի 4-ին Ռազգրադում շրջանային հետաքննչական ծառայությունից հետաքննիչը գործ է հարուցել ընդդեմ Ջաբչեկովի և գողության մեջ կասկածվող այլ անձանց: 1996թ. հունվարի 15-ին Ջաբչեկովը հարցաքննվել է և նշել է, որ իրեն բուժել է բժիշկ Միչևան՝ հոգեբուժ: Ջաբչեկովի փաստաբանը պահանջել է հոգեբույժական փորձաքննություն, որը նշանակվել է 1996թ. հունվարի 30-ին:

II. ՀԱՄԱՊԱՏԱՍԽԱՆ ՆԵՐՊԵՏԱԿԱՆ ՕՐԵՆՍԱԴՐՈՒԹՅՈՒՆ

Ա. Գործին առնչվող ժամանակահատվածում գործող՝ Ազգային ոստիկանության մասին օրենքը

99. 35 (1) կետը նախատեսում է.

«Ոստիկանական մարմիններն ընդունում են գրավոր կարգադրություն ձերբակալված անձին ձերբակալվածների համար նախատեսված հաստատությունում պահելու վերաբերյալ»:

Բ. Քրեական դատավարության օրենսգիրքը

100. 388 հողվածի ուժով զինվորական դատարանները քննության են առնում այն գործերը, որոնցում մեղադրյալը, օրինակ, ոստիկան է: Երբ գործն ընդդատյա է զինվորական դատարաններին, նախնական քննությունն իրականացվում է զինվորական հետաքննիչների և դատախազների կողմից:

101. 362 հողվածի 1-ին (4) կետը՝ 359 հողվածի հետ համատեղ, նախատեսում է, որ եթե Սարդու իրավունքների եվրոպական դատարանն արձանագրել է դատարանի վճռով ավարտված քրեական գործի կապակցությամբ Կոնվենցիայի «էական խախտում», դատախազական մարմինները պահանջում են վարույթի նորոգում իրավասու դատարանների կողմից:

ԻՐԱՎՈՒՆՔԻ ՀԱՐՑԵՐ

1. Կոնվենցիայի 2-րդ հողվածի վիճարկվող խախտում

102. Դիմողը պնդել է, որ իր որդու նկատմամբ դրսևորվել է վատ վերաբերմունք, և նա մահացել է ոստիկանների պատճառած վնասվածքների արդյունքում, նրան կալանքի տակ գտնվելու ընթացքում ժամանակին չի տրամադրվել բժշկական օգնություն, պետական մարմինները չեն կատարել լրիվ և արդյունավետ հետաքննություն:

Կոնվենցիայի 2-րդ հողվածը նախատեսում է.

«1. Յուրաքանչյուրի կյանքի իրավունքը պաշտպանվում է օրենքով:

Ոչ ոքի չի կարելի դիտավորությամբ զրկել կյանքից այլ կերպ, քան ի կատարումն դատարանի կայացրած դատավճռի՝ այն հանցագործության համար, որի կապակցությամբ օրենքով նախատեսված է այդ պատիժը:

2. Կյանքից զրկելը չի համարվում սույն հողվածի խախտում, եթե այն հետևանք է ուժի գործադրման, ինչը բացարձակապես անհրաժեշտ է՝

ա) ցանկացած անձի անօրինական բռնությունից պաշտպանելու համար,

բ) օրինական ձերբակալում իրականացնելու կամ օրինական հիմքերով կալանավորված անձի փախուստը կանխելու համար,

գ) խռովությունը կամ ապստամբությունը օրենքին համապատասխան ճնշելու համար»:

Ա. Արդյո՞ք Ջաբչեկովը մահացել է ոստիկանությունում կալանքի տակ գտնվելու ընթացքում վատ վերաբերմունքի արդյունքում

1. Կողմերի փաստարկները

ա) Դիմողը

103. Դիմողը նշել է, որ Կառավարության երկու բացատրությունները, այն է՝ մահացու վնասվածքն առաջացել է ավելի շուտ, քան Ջաբչեկովի ձերբակալումը, և նրա մարմնի վրա մնացած վնասվածքները պատճառվել են հետապնդման ընթացքում, անհավանական են, քանի որ հիմնավորված չեն որևէ ապացույցով:

104. Ինչ վերաբերում է գանգի վնասվածքին, դիմողը պնդել է, որ երկրորդ դատաբժշկական զեկույցում տեղ գտած եզրակացությունները մեծապես կասկածելի էին, քանի որ դրանք շեղվում էին առաջին դատաբժշկական զեկույցից՝ առանց որևէ բացատրության: Իշխանությունները շտապել են հիմնվել երկրորդ զեկույցի վրա՝ անտեսելով հակասությունները: Մահացու վնասվածքի առաջացման ժամանակի վերաբերյալ երկրորդ զեկույցի եզրահանգումը հիմնվել է միայն արյան գնդիկների ձևի վրա, ինչպես երևում էր մահվանից 6 ժամ հետո կատարված լուսանկարչական պատկերների վրա:

Այն ենթադրությունը, որ գանգի վնասվածքը պատճառվել է Ջաբչեկովի մահվանից 10 ժամ առաջ, մոտավորապես 1996թ. հունվարի 28-ին, ժամը 6.45-ին, ըստ դիմողի՝ անհամատեղելի է վկայությունների հետ և մեծապես անիրական: Բավականին լուրջ վնասվածքի առկայությունը,

որն աստիճանաբար վեր էր ածվել մահվան պատճառի, չէր կարող ընդհանրապես չնկատվել այնքան մեծաթիվ մարդկանց կողմից, ովքեր այդ ժամանակահատվածում խոսել էին նրա հետ և տեսել նրան: Բացի դրանից, Կառավարությունը չի ներկայացրել որևէ լուրջ ապացույց՝ հիմնավորելու համար այն տեսությունը, որ Ջաբչեկովի ենթադրյալ «մշտական, քրոնիկ, նյարդային վիճակը» մեծացրել է այն հավանականությունը, որ մահացու վնասվածքն ստացել է «...լայն, հարթ մակերեսի վրա ընկնելուց»:

Կառավարության բացատրությունները Ջաբչեկովի մարմնի մյուս՝ կրծքավանդակի, դեմքի և աջ դաստակի վնասվածքների վերաբերյալ, ըստ դիմողի՝ ակնհայտորեն անհավանական էին: Նման վնասվածքները չէին կարող առաջանալ վազելու ընթացքում վայր ընկնելուց կամ ձեռնաշղթաների բնականոն օգտագործումից: Անշուշտ, այդ վնասվածքների առաջացման հարցը երբևէ չի հետազոտվել, և Կառավարությունը հորինել է իր սեփական տեսությունը՝ սույն գործի նպատակների համար: Իրականում, ակնհայտ էր, որ այդ վնասվածքները վատ վերաբերմունքի արդյունք էին, և հակառակի վերաբերյալ ապացույցների բացակայության դեպքում դրանք պետք է պատճառված լինեին մահացու վնասվածքի հետ միաժամանակ:

105. Դիմողը նաև նշել է, որ չի ներկայացվել որևէ ապացույց ոստիկանների կասկածելի վարքագծի և ձերբակալումների գրանցամատյանի ակնհայտ կեղծման փորձի վերաբերյալ:

բ) Կառավարությունը

106. Կառավարությունը, հիմնվելով երկրորդ դատաբժշկական զեկույցի վրա, նշել է, որ մահացու վնասվածքը պատճառվել է Ջաբչեկովի մահվանից 10 ժամ առաջ և, հետևաբար, ձերբակալումից շատ ավելի վաղ:

Անվիճելի է, որ Ջաբչեկովը ձերբակալումից առաջ օգտագործել էր մեծ քանակությամբ ալկոհոլ: Նա հարբած էր և ճոճվում էր: Բացի դրանից, առկա են ակնհայտ ապացույցներ, որ նա վազելու ընթացքում մի քանի անգամ վայր է ընկել:

Ըստ Կառավարության՝ ձերբակալման ժամանակ և կալանքի տակ գտնվելու ընթացքում նրա վարքագծի (նրա վարքագիծը համապատասխանում էր գանգի կոտորվածքից հետո «հանդարտ ընդմիջմանը» հատուկ ախտանիշներին) վերաբերյալ ապացույցները հաստատված են մահացու վնասվածքի ժամանակի վերաբերյալ դատաբժշկական փորձագետների եզրակացություններով:

107. Կառավարությունը նշել է, որ վկաների ցուցմունքները՝ ձերբակալումից առաջ Ջաբչեկովի գտնվելու վայրի վերաբերյալ, պարունակում են հակասություններ:

Բացի դրանից, 1995թ. մի քանի առիթներով դիմողը նշել է, որ իր որդին հիվանդ է եղել և ավելի փոքր հասակում երբեմն կորցրել է գիտակցությունը և շնչափակ է եղել: Ջաբչեկովն ինքը 1995թ. հաստատել է, որ ինքը տառապել է զլխացավից և ուշագնացությունից: Այդ հիմքով, Կառավարությունը եզրակացրել է, որ փորձագետների եզրակացությունն առ այն, որ Ջաբչեկովը կարող էր մահացու վնասվածքն ստանալ լայն ամուր մակերեսի վրա ընկնելուց, հավանական էր:

108. Կառավարությունը շեշտադրել է, որ չկա ոստիկանների կողմից վատ վերաբերմունքի որևէ ապացույց: Ըստ Կառավարության՝ Ջաբչեկովի կրծքավանդակի և դեմքի վնասվածքները պատճառվել են վայր ընկնելու արդյունքում, իսկ դաստակի վնասվածքներն առաջացել են ձեռնաշղթաների բնականոն օգտագործման արդյունքում:

2. Դատարանի գնահատականը

ա) Ընդհանուր սկզբունքներ

109. Կոնվենցիայի 2-րդ հոդվածը, որը պաշտպանում է կյանքի իրավունքը, հանդիսանում է Կոնվենցիայի առավել հիմնարար դրույթներից մեկը: 3-րդ հոդվածի հետ համատեղ, այդ դրույթը նաև ամրագրում է Եվրոպայի խորհուրդը կազմող ժողովրդավարական

հասարակությունների հիմնական արժեքներից մեկը: Կոնվենցիայի՝ որպես անհատի իրավունքների պաշտպանության միջոցի, նպատակը և խնդիրը նաև պահանջում է Կոնվենցիայի 2-րդ հոդվածի այնպիսի մեկնաբանություն, որ դրա երաշխիքները լինեն գործնական և արդյունավետ (տես՝ Սաք Կանը և այլոք ընդդեմ Միացյալ Թագավորության 1995թ. սեպտեմբերի 27-ի վճիռը: Շարքեր Ա, թիվ 324, էջեր 45-46, կետեր 146-147, Սալմանն ընդդեմ Թուրքիայի, թիվ 21986/93, ECHR 2000 –VII, կետ 97, և Վելիկովան ընդդեմ Բուլղարիայի, թիվ 41488/98, ECHR 2000-VI):

110. 2-րդ հոդվածով երաշխավորված պաշտպանության լույսի ներքո՝ Ղատարանը պետք է կյանքից զրկելու վերաբերյալ գանգատները քննության առնի առավել ուշադիր և մանրագնին՝ հաշվի առնելով գործին առնչվող բոլոր հանգամանքները:

Ձերբակալված անձինք խոցելի վիճակում են, և իշխանությունները պետք է պատասխանատու լինեն նրանց բուժման համար: Հետևաբար, եթե անձը բերվում է ոստիկանատուն առողջական լավ վիճակում, սակայն հետո մահանում է, պետությունը պարտավոր է ներկայացնել նրա մահվան հանգեցրած իրադարձությունների հավանական բացատրություն (տես, *mutatis mutandis*, Սալմոնին ընդդեմ Ֆրանսիայի, թիվ 25803/94, ECHR 1999-V, կետ 87, և վերոհիշյալ Սալմանի և Վելիկովայի վճիռը):

111. Ապացույցը գնահատելիս՝ Ղատարանն ընդունում է «ողջամիտ կասկածից վեր» ապացուցման չափորոշիչը (տես, Իռլանդիան ընդդեմ Միացյալ Թագավորության 1978թ. հունվարի 18-ի վճիռը: Շարքեր Ա, թիվ 25, կետ 67):

Այնուամենայնիվ, նման ապացուցումը կարող է բխել բավականաչափ լուրջ, հստակ և համաձայնեցված ենթադրությունների համակցությունից կամ փաստի անվիճարկելի նույնանման կանխավարկածներից: Երբ խնդրո առարկա իրադարձությունները՝ ամբողջովին կամ մեծամասամբ, իշխանությունների բացառիկ իմացության շրջանակում են, ինչպես կալանքի տակ գտնվող անձանց դեպքում է, ձերբակալված լինելու ընթացքում պատճառված վնասվածքների և մահվան կապակցությամբ կծագեն փաստի լուրջ կանխավարկածներ: Անշուշտ, ապացուցման բեռը կարող է վերապահվել իշխանություններին, որոնք պետք է ներկայացնեն բավարարող և համոզիչ բացատրություն (Սալմանն ընդդեմ Թուրքիայի, *io. cit.*, կետ):

(բ) Այդ սկզբունքների կիրառումը սույն գործում

112. Ղատարանը նկատում է, որ Ջաբչեկովը մահացել է Ռազգրադի ոստիկանությունում մի քանի ժամ կալանքի տակ մնալուց հետո: Նա ոստիկանություն էր բերվել ծառայության մեջ չգտնվող ոստիկանի կողմից կարճատև հետապնդումից հետո: Ուստի Կառավարությունը պարտավոր է ներկայացնել Ջաբչեկովի մահվան հավանական բացատրություն:

113. Ըստ Կառավարության բացատրության՝ Ջաբչեկովի մահը չէր կարող լինել ոստիկանների կողմից վատ վերաբերմունքի արդյունք, քանի որ երկրորդ դատաբժշկական փորձաքննությամբ տրվել էր եզրակացություն առ այն, որ մահացու վնասվածքը, այն է՝ գանգի կոտրվածքը, պատճառվել էր առնվազն մահից 10 ժամ առաջ: Դրանից հետևում էր, որ գանգի կոտրվածքը պատճառվել է 1996թ. հունվարի 28-ին ժամը 7-ից առաջ, մինչդեռ Ջաբչեկովը ոստիկանությունում հայտնվել է դրանից 5 ժամ անց:

114. Ղատարանը նկատում է, որ վնասվածքը պատճառվելու ժամանակի վերաբերյալ՝ երկրորդ դատաբժշկական զեկույցում տեղ գտած եզրակացությունը հիմնվել է Ջաբչեկովի մահից՝ 6 ժամ անց կատարված՝ արյան գնդիկների լուսանկարների տեսողական հետազոտության վրա: Փորձագետները նույնիսկ չեն նշել, թե ինչու են գտել, որ տղայի մահից հետո նրա արյան գնդիկները փոփոխություն չեն կրել: Դիմողի ներկայացրած բժշկական կարծիքի համաձայն, որը չի վիճարկվել Կառավարության կողմից, նման փոփոխություններ տեղի են ունեցել, և պետք է հաշվի առնվեին:

Ավելին, երկրորդ դատաբժշկական զեկույցը, որը պարզապես հիմնվում էր փաստաթղթերի վրա, էական հարցերում շեղվել է առաջին զեկույցի եզրակացություններից՝ առանց նշելու, թե

ինչու են այդ զեկույցում տեղ գտած՝ հարվածի ուժգնության և գանգի կոտրվածքի ժամանակի վերաբերյալ եզրակացությունները սխալ եղել: Ի տարբերություն երկրորդ զեկույցի, առաջին զեկույցը հիմնվել է դիակի ուղղակի ուսումնասիրության վրա (տես վերը՝ կետեր 53-59, 70 և 72-77):

Դատարանը գտնում է, որ վերոհիշյալ հանգամանքները նվազեցնում են երկրորդ զեկույցի եզրակացությունների վստահելիությունը:

115. Ճշմարիտ է, որ սույն գործում որոշ փաստեր չեն կարող ոչ երկինաստորեն բացատրվել. այն, որ Ջաբչեկովը ձերբակալման ժամանակ ճոճվել է, կարող է դիտվել որպես ապացույց այն բանի, որ այդ ժամանակ նա արդեն վնասվածք է ունեցել, բայց դա նաև կարող էր լինել ակոհոլային բարձր աստիճանի ինտոկսիկացիայի արդյունք (տես՝ կետեր 11, 22, 28, 59, 60, 74, 76 և 95):

116. Այնուամենայնիվ, եթե Ջաբչեկովը վնասվածք ստացել էր 1996թ. հունվարի 28-ին ժամը 7-ից առաջ, ինչպես եզրակացվել է երկրորդ բժշկական զեկույցում, դա կնշանակեր, որ գանգի վնասվածք ունենալով՝ նա դուրս է եկել ընկերների հետ, գնացել է սրճարան և հետո որոշել է գողանալ ավտոմասեր:

Դա կարող է անհավանական թվալ, նույնիսկ եթե հաշվի առնվի, այսպես կոչված, «հանդարտ ընդմիջումը» վնասվածքի և մահվան միջև: Մասնավորապես, չի վիճարկվում, որ Ջաբչեկովն ի վիճակի էր վազելու, երբ Գ.-ն փորձել է բռնել նրան, և ոստիկանություն բերվելիս նորմալ է քայլել (տես՝ կետեր 12-14, 16 և 29):

117. Դատարանը նկատում է, որ ըստ առաջին դատաբժշկական զեկույցի՝ ամենայն հավանականությամբ գանգի կոտրվածքն առաջացել է Ջաբչեկովի մահից 4-6 ժամ առաջ և, հետևաբար, հնարավոր է, այն ժամանակ, երբ նա գտնվել է ոստիկանատանը՝ հսկողության տակ, կամ ոստիկանություն տարվելուց առաջ, կամ հետո (տես՝ կետ 59):

Ավելին, Ջաբչեկովի մարմնին կային նաև այլ վնասվածքներ, որոնք կարող էին լինել գանգի կոտրվածքի պատճառ հանդիսացած իրադարձությունների արդյունք (տես՝ կետեր 55, 56, 58, 77 և 92-94):

118. Կառավարությունը նշել է, որ Ջաբչեկովը կարող էր իր վնասվածքներն ստացած լինել վայր ընկնելուց՝ կամ մինչև ոստիկանությանը հանդիպելը կամ հետապնդման ընթացքում, քանի որ նա հարբած էր և առողջական խնդիրներ է ունեցել:

119. Այդ ենթադրությունը, սակայն, չի հաստատվում դատաբժշկական ապացույցներով, քանի որ «contre-coup վնասվածքների» առկայությունը կամ բացակայությունը, որը հատուկ է վայր ընկնելուն, չի արձանագրվել դիահերձմամբ (տես՝ կետեր 73 և 95):

Ավելին, Դատարանը կարևոր է համարում այն, որ մինչև ոստիկանատուն տարվելը Ջաբչեկովի հետ շփված ոչ մի վկա չի պնդել, որ նա վատառողջ է եղել: Ինչ վերաբերում է ձեռնաշղթաների օգտագործմանը, դիմողի ներկայացրած բժշկական կարծիքի համաձայն՝ ձեռնաշղթաները կարող են հետքեր թողնել, եթե դրանք շատ սեղմ են կամ դրանցով անձը դիմադրել է:

Դիահերձման արդյունքում հայտնաբերվել են թույլ հետք Ջաբչեկովի ձախ ձեռքին և կապտուկներ՝ աջ ձեռքին (տես՝ կետեր 55, 56, 58 և 95): Վկայություն է տրվել նաև, որ որոշ ժամանակ նա ձեռնաշղթաներով ամրացված է եղել ծառին: ՌԻստի, կարող է անհավանական թվալ, որ նրա աջ դաստակի վնասվածքն ամուր ձեռնաշղթաների նորմալ օգտագործման արդյունք է: Մյուս բացատրությունը, որ Ջաբչեկովը կարող է դիմադրած լինել ձեռնաշղթաներով, կարող է վկայել այն մասին, որ նրա նկատմամբ կիրառվել է վատ վերաբերմունք:

Վերջապես, Դատարանը Ջաբչեկովի ենթադրյալ հիվանդությունների մասին տեղեկությունները չի համարում վստահելի կամ մասնավորապես գործին առնչվող: Այդ տեղեկությունը հիմնվել է նրա և մոր հայտարարությունների վրա, որոնք նրանք կատարել են քրեական մեղադրանքների կապակցությամբ հարցաքննության համատեքստում և, ամեն դեպքում, չեն կարող հանգեցնել որևէ ողջամիտ եզրակացության գանգի կոտրվածքի կամ այլ վնասվածքների կապակցությամբ (տես՝ կետեր 96-98):

Կառավարության առաջարկած եզրահանգումը, որ Ջաբչեկովը կարող էր վնասված լինել վայր ընկնելու արդյունքում, անհավանական է, եթե այն քննության առնվի բոլոր դրան առնչվող փաստերի համատեքստում:

120. Սույն գործում ապացույցները գնահատելիս՝ Դատարանը կարևորություն է տալիս այն տեղեկությանը, ըստ որի՝ ոստիկանների վարքագիծը եղել է կասկածելի, ինչպես նաև այն փաստին, որ իշխանություններն ընդունել են իրենց ապացույցների հավանականությունը՝ չնայած զգուշավորություն պահանջող լուրջ հանգամանքերին:

Ոստիկանների կասկածելի վարքագծի օրինակներն են. 1996թ. հունվարի 29-ին ժամը (3-5)-ը, երբ նրանք հետաձգել են շփումը Ջաբչեկովի և բժշկի միջև և փորձել են ընտրել այն բժշկին, որը գննել է նրան (տես՝ կետեր 32-40), նրանց ակնհայտ կեղծ հայտարարություններին ի պատասխան բժիշկ Միխայլովի այն հարցին, թե արդյո՞ք Ջաբչեկովը ոստիկանատուն է բերվել նույն վիճակում, որում տեսել է նրան ժամը 5-ին (տես՝ վերը՝ կետ 39), և այն փաստը, որ ձերբակալումների վերաբերյալ գրանցումները կեղծվել են (տես՝ կետեր 41-46), և որ Ջաբչեկովը գրանցվել է post factum՝ որպես «ինքնությունը չբացահայտված անձ»՝ չնայած նրան, որ նա ոստիկաններին լավ հայտնի է եղել որպես գողության մեղադրանքներով կասկածյալ և ճանաչվել է նրանց կողմից՝ իրեն տեսնելու առաջին իսկ պահից (տես՝ կետեր 25, 42 և 96-98):

Այս փաստերը վկայում են, որ չի կատարվել խոր հետաքննություն:

121. Հաշվի առնելով գործին առնչվող բոլոր հանգամանքները՝ Դատարանը Ջաբչեկովի մահվան վերաբերյալ Կառավարության ներկայացրած բացատրությունները, որոնք հիմնվում են վնասվածք ստանալու ժամանակի և վնասվածքի՝ ընկնելու արդյունքում առաջացած լինելու ենթադրության վերաբերյալ երկրորդ դատաբժշկական զեկույցի վրա, գտնում է անհավանական: Կառավարությունը որևէ այլ բացատրություն չի ներկայացրել:

122. Հետևաբար, տեղի է ունեցել Կոնվենցիայի 2-րդ հոդվածի խախտում:

Բ. Ժամանակին բժշկական օգնություն չտրամադրելը

123. Դիմողը պնդել է, որ չնայած ոստիկանները տեսել են, որ երիտասարդը ցնցումների մեջ է եղել, նրանք ձգձգել են բժշկական միջամտությունը՝ ժամը (3-5)-ը ընկած ժամանակահատվածում տարբեր կասկածելի գործողությունների միջոցով: Ըստ դիմողի՝ առավել հավանական բացատրությունն այն է, որ նրանք խուսափել են Ջաբչեկովի և անկախ բժշկի շփումից, որը կարող էր բացահայտել ձերբակալվածի նկատմամբ վատ վերաբերմունքի նշաններ: Որպես այլընտրանք, առկա է եղել անխոհեմ անփութություն ձերբակալված անձի նկատմամբ: Երկու դեպքում էլ ձգձգումը եղել է ճակատագրական:

124. Կառավարությունը նշել է, որ ոստիկանությունը չի կարող պատասխանատվություն կրել այն բանի համար, որ չի գիտակցել անհապաղ բժշկական միջամտության անհրաժեշտությունը: Երբ ոստիկաններն առաջին անգամ տեսել են նրան, մութ է եղել: Բացի դրանից, նա հարբած է եղել, նրա մարմինն ու մազերն ամբողջովին փոշոտված են եղել: Ջաբչեկովի վիճակը մեկնաբանվել է որպես ակոհոլի ազդեցությանը բնորոշ վիճակ: Նա երբևէ չի գանգատվել վատառողջությունից: Սյն փաստը, որ որևէ լուրջ պրոբլեմի նշաններ առկա չեն եղել հանդարտ ընդմիջման ընթացքում, հաստատվել է բժշկական փորձագետների կողմից:

2. Դատարանի գնահատականը

125. Դատարանը, հիմնվելով ոստիկանների կասկածելի վարքագծի վերաբերյալ իր եզրակացությունների վրա (տես՝ կետ 120), նկատում է, որ նրանք ձգձգել են Ջաբչեկովին բժշկական օգնություն տրամադրելը, և դա վճռորոշ կերպով նպաստել է ճակատագրական վախճանին:

126. Ըստ Դատարանի՝ ոստիկանները, չլինելով բժշկական ոլորտի մասնագետներ, չեն կարող քննադատվել նրա համար, որ չեն հասկացել բժշկական օգնության հրատապությունը:

127. Այդ փաստարկը, այնուամենայնիվ, տեղին չէ, որովհետև չի վիճարկվել, որ ժամը 3-ից հետո ինչ-որ պահ ոստիկանները հասկացել են, որ Ջաբչեկովի առողջությունը վատթարանում է: Նույնիսկ դրանից հետո, շտապ օգնություն կանչելու փոխարեն, նրանք կապ են հաստատել իրենց այն գործընկերների հետ, որոնք ձերբակալել էին Ջաբչեկովին: Պարեկային ծառայության գնացած ոստիկանները նպատակահարմար են գտել թողնելու իրենց պարեկային ծառայությունը և վերադառնալ ոստիկանատուն՝ վիճակն ստուգելու համար: Տեսնելով Ջաբչեկովի վիճակը՝ նրանք ժամանակ են կորցրել հիվանդանոց գնալով և այնտեղից շտապ օգնության հետ վերադառնալով, մինչդեռ նրանք կարող էին շտապ օգնություն կանչել հեռախոսագանգով (տես՝ կետեր 32-41):

128. Մասնավորապես կարևոր է, որ գործի նյութերը չեն պարունակում ձերբակալվածին բժշկական օգնություն ցույց տալու ձևի վերաբերյալ քննադատության կամ դրան անհամաձայնության որևէ հետք:

129. Առաջին բժշկական զեկույցը և փորձագետը, ում կարծիքը ներկայացրել էր դիմողը, գտել է, որ բժշկական օգնություն տրամադրելու ձգձգումը եղել է ճակատագրական (տես՝ կետեր 59 և 95):

130. Ուստի Ղատարանը գտնում է, որ 1996թ. հունվարի 28-ին ժամը (3-5)-ը ոստիկանների վարքագիծը և իշխանությունների կողմից որևէ արձագանքի բացակայությունը հանդիսացել են պետության՝ ոստիկանության հսկողության տակ գտնվող անձանց կյանքը պաշտպանելու պարտավորության խախտում:

131. Ուստի՝ այդ կապակցությամբ տեղի է ունեցել Կոնվենցիայի 2-րդ հոդվածի 1-ին կետի խախտում:

Գ. Վիճարկվող անարդյունավետ հետաքննությունը

1. Կողմերի փաստարկները

132. Դիմողը գտնում է, որ իր որդու մահվան կապակցությամբ կատարված հետաքննությունը եղել է ոչ պատշաճ, քանի որ իշխանությունները, *inter alia*. չեն քննել ձերբակալումների գրանցամատյանի *post hoc* կեղծումը, ոչ մահացու վնասվածքները, ոստիկանների կասկածելի վարքագիծը ժամը 3-5-ն ընկած ժամանակահատվածում, ժամը մոտավորապես 5-ին երկու բժիշկների միջև վեճի պատճառը, ինչպես նաև այն փաստը, որ առաջին անգամ Ջաբչեկովի ընտանիքին նրա մահվան լուրը հայտնելիս չի նշվել, որ երիտասարդը կալանքի տակ է գտնվել:

133. Դիմողը նաև նշել է, որ դատախազների, հետաքննիչների և ոստիկանության միջև ավանդական կապերի և քրեական հետապնդում չհարուցելու վերաբերյալ որոշումների նկատմամբ դատական վերահսկողության բացակայության պատճառով ոստիկանների կողմից կիրառված վատ վերաբերմունքի կապակցությամբ հետաքննության համար պատասխանատու՝ որոշում կայացնող մարմինները բավականաչափ անկախ և անկողմնակալ չեն:

Դրանից, այս հանգամանքն ավելի լայն ձևով մատնանշվել է միջազգային կազմակերպությունների կողմից: Դիմողը հիմնվել է Միացյալ ազգերի՝ Մարդու իրավունքների հանձնաժողովի՝ խոշտանգումների հարցերով հատուկ զեկուցողի զեկույցի վրա (ՄԱԿ-ի փաստաթուղթ E/CN.44997/7/ 1997թ. հունվարի 10), որի 9-րդ կետում նշված է.

«Հատուկ զեկուցողը մտահոգված է Բուլղարիայում ոստիկանության հսկողության տակ գտնվող անձանց նկատմամբ խոշտանգումների և վատ վերաբերմունքի հաճախակի փաստերով, որոնք երբեմն ուղեկցվում են մահով: Կարգապահական պատասխանատվության և քրեական հետապնդման հանգեցնող հետաքննությունների հազվադեպությունը, ինչպես նաև պատասխանատուների նկատմամբ արդյունավետ հետապնդման բացակայությունը կարող են միայն հանգեցնել անպատժելիության մթնոլորտի: Ձեկուցողը հավատում է, որ Կառավարությունը կծեռնարկի միջոցներ՝ սահմանելու համար անկախ վերահսկողություն՝

ծերբակալման, կալանավորման և համապատասխան իրավապահ մարմիններում հարցաքննության պրակտիկայի նկատմամբ»:

134. Դիմողը վերջապես պնդել է, որ մեկ քանի առիթներով իշխանություններն իրեն սխալ տեղեկություններ են հաղորդել հետաքննության ընթացքի և դրա արդյունքների վերաբերյալ, ինչպես նաև մինչև 1997թ.՝ իր որդու մահվանից հետո ավելի քան մի տարի, իրեն չի թույլատրվել ծանոթանալու գործի նյութերին:

135. Կառավարությունը պնդել է, որ հետաքննությունն իրականացվել է արագ և մանրամասն՝ վկայակոչելով բազմաթիվ հարցաքննությունները, փորձագետների զեկույցները և այլ հետաքննչական միջոցառումներ: Դիմողին հնարավորություն է տրվել ծանոթանալու գործի նյութերին և ներկայացնել գանգատներ և պահանջներ հետաքննության առնչությամբ: Դիահերժման վերաբերյալ նրա պահանջը մերժվել է, քանի որ հստակորեն հաստատվել է, որ Զաբչեկովի կողոսկրերը վնասված չեն եղել:

2. Ղատարանի գնահատականը

ա) Գլխավոր սկզբունքներ

136. Ղատարանը կրկնում է, որ Կոնվենցիայի 2-րդ հոդվածի հիման վրա կյանքի իրավունքը պաշտպանելու պարտավորությունը, մեկնաբանելով Կոնվենցիայի 1-ին հոդվածի համաձայն՝ պետության՝ «իր իրավագործության տակ գտնվող յուրաքանչյուր անձի համար Կոնվենցիայով երաշխավորված իրավունքներն ու ազատությունները ապահովելու» ընդհանուր պարտականության հետ միատեղ, պահանջում է արդյունավետ պաշտոնական հետաքննության իրականացում, երբ անձը մահանում է ուժի կիրառման արդյունքում: Հետաքննությունը, *inter alia*, պետք է լինի խոր, անկողմնակալ և ուշադիր (տես՝ Մաք Կանը և այլոք՝ վերոհիշյալ վճիռը, կետեր 161- 163, Ղայան ընդդեմ Թուրքիայի 1998թ. փետրվարի 19-ի վճիռը, Վճիռների և որոշումների ժողովածուներ 1998- I, էջ 329, կետ 105, և Կակիսին ընդդեմ Թուրքիայի վճիռը, թիվ 23657/94, ECHR 1999-IV, կետ 86):

137. Նման հետաքննության հիմնական նպատակն է ապահովել ներպետական իրավունքի արդյունավետ կիրառումը, որը պաշտպանում է կյանքի իրավունքը, և այն դեպքերում, երբ ներգրավված են պետության ներկայացուցիչները կամ մարմինները՝ նրանց պատասխանատվությամբ կատարված մահվան համար նրանց հաշվետու լինելը (տես՝ *mutatis mutandis*, Իլիանն ընդդեմ Թուրքիայի վճիռը, թիվ 22277/93, ECHR, 2000-VII, կետ 63):

138. Որպեսզի պետության ներկայացուցիչների կողմից՝ վիճարկվող անօրինական սպանության կապակցությամբ հետաքննությունն արդյունավետ լինի, ընդհանուր առմամբ անհրաժեշտ է, որ հետաքննության համար պատասխանատու և հետաքննությունն իրականացնող անձինք անկախ լինեն տվյալ գործում ներգրավված անձանցից (տես, օրինակ, Գյուլեքն ընդդեմ Թուրքիայի 1998թ. հուլիսի 27-ի վճիռը: Զեկույցներ 1998-IV, կետեր 81-82, և Օգյուրն ընդդեմ Թուրքիայի վճիռը, թիվ 21954/93, ECHR 1999-III, կետեր 91-912): Սա նշանակում է ոչ միայն աստիճանակարգային կամ ինստիտուցիոնալ կապ, այլ նաև գործնական անկախություն (տես, օրինակ, Էրզին ընդդեմ Թուրքիայի 1998 հուլիսի 28-ի վճիռը: Զեկույցներ 1998-IV, կետեր 83-84, երբ ենթադրյալ բախման ժամանակ սպանված աղջկա մահվան կապակցությամբ հետաքննություն իրականացնող դատախազն անկախ չի եղել, քանի որ հիմնվել է պատահարում ներգրավված ժանդարմների տրամադրած տեղեկությունների վրա):

139. Հետաքննությունը պետք է արդյունավետ լինի նաև այն իմաստով, որ այն պետք է կարողանա հանգեցնել պատասխանատու անձանց ինքնությունը պարզելուն և պատժին: Այս պարտավորությունը չի վերաբերում արդյունքին, այլ միջոցներին: Իշխանությունները պետք է ձեռնարկեն բոլոր հնարավոր ողջամիտ քայլերը՝ ապահովելու համար պատահարի վերաբերյալ ապացույցներ, ներառյալ, *inter alia*, ակնատեսների վկայությունները, դատաբժշկական ապացույցները և, նպատակահարմարության դեպքում՝ դիահերժումը, որը

տրամադրում է լիարժեք և ճշգրիտ տվյալներ վնասվածքների մասին, և դատաբժշկական եզրակացությունների, ներառյալ՝ մահվան պատճառի օբյեկտիվ վերլուծություն (տես, օրինակ, դիախերձման առնչությամբ վերոհիշյալ՝ Սալմանի գործը, կետ 106, վկաների կապակցությամբ՝ Տանրիկուլուն ընդդեմ Թուրքիայի վճիռը, թիվ 23763/94, ECHR 1999-IV, կետ 109, դատաբժշկական ապացույցների առնչությամբ՝ Գյուլն ընդդեմ Թուրքիայի վճիռը, թիվ 22676/93, կետ 89, 2000թ. դեկտեմբերի 14):

Հետաքննության ցանկացած թերություն, որը խաթարում է՝ մահվան պատճառը կամ պատասխանատու անձանց պարզելու կարողությունը, կարող է համարվել շեղում այս չափորոշիչից:

140. Պետք է գոյություն ունենա հետաքննության կամ դրա արդյունքների նկատմամբ հասարակական հսկողության բավարար տարր՝ ապահովելու համար պատասխանատվությունը գործնականում և տեսականորեն, պահպանելու հասարակական վստահությունը՝ իրավական պետության գաղափարին՝ իշխանությունների նվիրվածության նկատմամբ և կանխելու անօրինական գործողությունների հանդուրժումը: Հասարակական հսկողության աստիճանը կարող է տարբեր լինել՝ պայմանավորված գործի հանգամանքներով: Բոլոր դեպքերում, այնուամենայնիվ, գոհի հարազատներից որևէ մեկը պետք է ներգրավվի գործի վարույթում՝ այնքանով, որքանով դա անհրաժեշտ է իր օրինական շահերի պաշտպանության համար (տես՝ Գյուլեքի՝ վերոհիշյալ վճիռը, էջ 17333, կետ 82, երբ գոհի հորը չի տեղեկացվել գործ չհարուցելու վերաբերյալ որոշման մասին, Օգյուրի՝ վերոհիշյալ վճիռը, կետ 92, երբ գոհի ընտանիքին չի թույլատրվել ծանոթանալ հետաքննության և դատական փաստաթղթերին, և Գյուլի՝ վերոհիշյալ վճիռը, կետ 93, համապատասխան դատական նախադեպի մասին ավելի լիարժեք, տե՛ս, Մաք Կերն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության վճիռը, թիվ 28883/95, կետեր 111-115, ECHR 20001-III):

բ) Նշված սկզբունքների կիրառումը սույն գործի նկատմամբ

141. Դատարանը համաձայն է Կառավարության հետ, որ սույն գործում ձեռնարկվել են հետաքննչական բազմաթիվ գործողություններ:

Հետաքննությունը կատարվել է արագ, և իշխանություններն աշխատել են շատ ակտիվ: Կատարվել է դիախերձում, բոլոր վկաները հարցաքննվել են կրկնակի, կատարվել է 2 առերեսում և հանցավոր իրադրության վերականգնում, և հավաքվել ու հետազոտվել են գործին առնչվող այլ ապացույցներ:

142. Դատարանը նշում է, որ, այնուամենայնիվ, կառուցաբանական տվյալները պարզելու նպատակով դիախերձում չկատարելը և «contre coup վնասվածքների» ամկայությունը կամ բացակայությունն անհնարին է դարձրել գանգի կոտորվածքն առաջացրած օբյեկտը պարզելը:

Շատ կարևոր է, բացի դրանից, որ ոստիկաններից երբևէ չի պահանջվել բացատրել, թե ինչու է ձերբակալումների գրանցամատյանը կեղծված եղել, ինչու նրանք ժամանակին չտապ օգնություն չեն կանչել, կամ թե ինչու են ակնհայտորեն կեղծ տեղեկություններ հայտնել բժիշկ Միխայլովին:

Սրանք առանցքային հարցեր են, որոնք պետք է բացատրվեին հարցաքննությունների և առերեսումների ժամանակ:

1996թ. մարտի 20-ին հանցավոր իրադրության վերարտադրությունը, որը կատարվել է անհասկանալի նպատակով, բացառապես վերաբերել է նրան, թե Ջաբչեկովը քանի անգամ և որտեղ է վայր ընկել գետնին, երբ փորձել է փախչել, և աչքաթող են արել ոստիկանատանը տեղի ունեցած իրադարձությունները, երիտասարդի ձերբակալման և ոստիկանատուն բերվելու միջև պահերը, ինչպես նաև այն ժամանակը, երբ նա ձեռնաշղթաներով պառկած է եղել գետնին՝ շղթայված ծառից, կամ սերժանտ Մուրաֆովի (Գ) և նրա ընկեր Դ.-ի՝ Ջաբչեկովի հետ մենակ լինելու հանգամանքը (տես՝ կետեր 21,26,29-40 և 68):

Բացի դրանից, չի արձանագրվել, թե հետաքննիչն այցելել է արդյո՞ք դեպքի վայր, ուր Ջաբչեկովը ձերբակալվել է: Դեպքի վայր 1996թ. հունվարի 29-ին ժամը 11-ին այցելել է մի

ուստիկան՝ այն նույն ուստիկանատնից, որտեղ աշխատել են գործում ներգրավված ուստիկանները:

Վերջապես, հետաքննությունը կենտրոնացվել է գանգի կոտրվածքի առաջացման և դրա ժամանակի վրա և ուշադրություն չի դարձվել տղայի մարմնի ձախ մասում եղած հետքերին:

Կառավարությունն այս բացթողման վերաբերյալ բացատրություն չի տվել:

143. Դատարանը նաև հիմնվում է իր վերոհիշյալ այն եզրակացությունների վրա, որ ուստիկանների վկայությունները համարվել են վստահելի՝ չնայած նրանց կասկածելի վարքագծին, և, որ հաշվի չառնելով երկու բժշկական զեկույցների միջև առկա հակասությունները՝ ընդունել են երկրորդ զեկույցի եզրակացությունները՝ առանց փորձելու պարզել հակասությունները (տես՝ կետ 120): Անշուշտ, հետաքննությունն ավարտելու վերաբերյալ՝ դատախազական մարմինների որոշումները բացառապես հիմնվել են՝ երկրորդ բժշկական զեկույցում վնասվածքի առաջացման ժամանակի վերաբերյալ կարծիքի վրա. այս կարծիքը հիմնվել է վիճելի վերլուծության վրա (տես՝ կետեր 79, 81, 84 և 88-90):

144. Ուստի, Դատարանը գտնում է, որ հետաքննությունը չի կատարվել պատշաճ օբյեկտիվությամբ և խորությամբ՝ փաստ, որ վճռորոշ կերպով խաթարել է հետաքննության կարողությունը՝ պարզելու Ջաբչեկովի մահվան պատճառը և պատասխանատու անձանց: Դրա արդյունավետությունը չի կարող, ուստի, հիմնավորվել կատարված մի քանի զեկույցումներով, հարցաքննված վկաներով կամ ձեռնարկված այլ միջոցառումներով:

145. Դիմողը նաև պնդել է, որ իր գործում արդյունավետ հետաքննության բացակայությունը պայմանավորված է եղել ուստիկանների վատ վերաբերմունքի կապակցությամբ հետաքննություն իրականացնող մարմինների անկախության, անկողնակալության և հասարակության առջև պատասխանատվության բացակայությամբ:

Այս մասնավոր հանգամանքներում, ընդունելով արդեն, որ դիմողի որդու մահվան կապակցությամբ հետաքննությունը եղել է ոչ բավականաչափ օբյեկտիվ և լիարժեք, Դատարանն անհրաժեշտ չի համարում դիրքորոշում հայտնել դիմողի գանգատի այս մասի վերաբերյալ:

146. Դատարանը գտնում է, որ տեղի է ունեցել պատասխանող պետության՝ Ջաբչեկովի մահվան կապակցությամբ արդյունավետ հետաքննություն իրականացնելու՝ Կոնվենցիայի 2-րդ հոդվածի 1-ին կետով նախատեսված պարտավորության խախտում:

II. Կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածի վիճարկվող խախտում

147. Դիմողը պնդել է, որ իր որդու նկատմամբ մինչև մահանալը դրսևորվել է վատ վերաբերմունք: Նա հիմնվել է Կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածի վրա, որը նախատեսում է.

«Ոչ ոք չպետք է ենթարկվի խոշտանգումների կամ անմարդկային կամ նվաստացնող վերաբերմունքի կամ պատժի»:

148. Կողմերի փաստարկները ներկայացված են վերը՝ 103-108 կետերում:

149. Դատարանը գտել է, որ Կառավարությունը չի ներկայացրել հավանական բացատրություն Ջաբչեկովի մարմնի վնասվածքների վերաբերյալ:

Ուստի տեղի է ունեցել այդ դրույթի խախտում:

150. Դատարանն անհրաժեշտ չի համարում 3-րդ հոդվածի հիման վրա առանձին կարծիք հայտնել հետաքննության հակասությունների վերաբերյալ (տես՝ Մահմուդ Ղայան ընդդեմ Թուրքիայի, թիվ 225 35 193, կետ120, ECHR2000- III)՝ արդեն այդ հարցը վճռած լինելով Կոնվենցիայի 2-րդ հոդվածի հիման վրա (տես՝ կետեր 132-146):

III. Կոնվենցիայի 5-րդ հոդվածի ենթադրյալ խախտում

151. Հիմնվելով Կոնվենցիայի 5-րդ հոդվածի վրա՝ դիմողը պնդել է, որ իր որդու կալանավորումը 1996թ. հունվարի 28-29-ի գիշերը եղել է անօրինական, քանի որ չի եղել կալանավորման օրինական կարգադրություն և այն պատշաճ կերպով չի գրանցվել:

Կոնվենցիայի 5-րդ հոդվածը նախատեսում է.

«1. Յուրաքանչյուր ոք ունի ազատության և անձնական անձեռնմխելիության իրավունք: Ոչ ոքի չի կարելի ազատությունից զրկել այլ կերպ, քան հետևյալ դեպքերում և օրենքով սահմանված կարգով՝

...

- (c) անձի օրինական կալանավորումը կամ ձերբակալումը՝ հանցագործություն կատարած լինելու հիմնավոր կասկածի առկայության դեպքում նրան իրավասու օրինական մարմնին ներկայացնելու նպատակով, կամ այն դեպքում, երբ դա հիմնավոր կերպով անհրաժեշտ է համարվում նրա կողմից հանցագործության կատարումը կամ այն կատարելուց հետո նրա փախուստը կանխելու համար»:

152. Դիմողը նշել է, որ անհեթեթություն է համարելը, ինչպես Կառավարությունն է գտնում, որ ոստիկանությունում կալանքի տակ գտնվելու համար՝ օրենքով սահմանված 24-ժամյա ժամկետը հաշվվում է ձերբակալված անձի ինքնությունը պարզելու պահից սկսած: Բուլղարիայի օրենսդրության մեջ նման նորմ գոյություն չունի: Առանց հրամանի կալանավորումը Ազգային ոստիկանության մասին օրենքի 35-րդ բաժնի խախտում է: Բացի դրանից, տվյալ դեպքում ոստիկանները Չաբչեկովին ճանաչել են շատ լավ և նրան դիմել են անունով:

153. Կառավարությունը նշել է, որ այն ժամանակ, երբ Չաբչեկովը բերվել է ոստիկանատուն, չի եղել «կալանավորված անձ»՝ Ազգային ոստիկանության մասին օրենքի 35-րդ բաժնի իմաստով, քանի որ նրա ինքնությունը պարզված չի եղել: Անհրաժեշտ է եղել սպասել մինչև նրա սթափվելը, որպեսզի հնարավոր լիներ պարզել նրա ինքնությունը և որոշել, թե արդյոք անհրաժեշտ է կալանավորում: Ուստի, նրա կալանավորման համար գրավոր հրաման չի պահանջվել: Նման հրաման չի կարող տրվել այնպիսի անձի վերաբերյալ, ում ինքնությունը պարզ չէ:

Կառավարությունը նաև նշել է, որ ամեն դեպքում առկա են եղել նյութական իրավական պայմաններ օրինական կալանավորման համար. Չաբչեկովը բռնվել է գողության փորձ կատարելիս և ոստիկանատուն է տարվել ինքնությունը պարզելու համար:

154. Դատարանը կրկնում է, որ Կոնվենցիայի 5-րդ հոդվածի 1-ին կետում «օրինական» և «օրենքով սահմանված կարգով» արտահայտությունները հիմնականում հղում են կատարում ներպետական օրենսդրությանը և սահմանում են ներպետական իրավունքի նյութական և դատավարական նորմերը պահպանելու պարտավորություն: Ի լրումն, դրանք պահանջում են, որ ազատությունից զրկումը պետք է համապատասխանի 5-րդ հոդվածի նպատակին, այն է՝ կամայականություններից պաշտպանությանը: Դատարանը, բացի դրանից, հավաստիանում է, թե արդյոք ներպետական իրավունքն ինքնին համապատասխանում է Կոնվենցիային, ներառյալ դրանում բովանդակվող ընդհանուր սկզբունքներին (տես՝ ի թիվս այլ աղբյուրների, Գրաուսուլուսն ընդդեմ Լիտվայի, թիվ 36743/97, 2000թ. հոկտեմբերի 10, կետ 39):

Անձի չհաստատված կալանավորումը Կոնվենցիայի 5-րդ հոդվածում առկա հիմնարար երաշխիքների կատարյալ ժխտում է և հանդիսանում է այդ դրույթի ամենակոպիտ խախտում: Այնպիսի տվյալների գրանցման բացակայությունը, ինչպիսիք են ձերբակալման օրը, ժամանակը և տեղը, ձերբակալվածի անունը, ձերբակալման պատճառները, ձերբակալող անձի անունը, պետք է դիտվեն որպես հակասող՝ օրինականությանը և Կոնվենցիայի 5-րդ

հողվածի նպատակին (տես՝ Կյուրտն ընդդեմ Թուրքիայի 1998թ. մայիսի 25-ի վճիռը, ժողովածուներ 1998-III, կետ 125, և վերոհիշյալ Կակիսին, կետ 104 և 105):

155. Սույն գործում չի վիճարկվում, որ Ջաբչեկովի կալանավորումը չի հիմնվել գրավոր հրամանի վրա, ինչպես պահանջվում է Ազգային ոստիկանության մասին օրենքի 35-րդ բաժնով: Հակառակ Կառավարության տեսակետի, այդ դրույթը չի կարող ողջամտորեն մեկնաբանվել որպես՝ կալանավորումն առանց օրինական հրամանի թույլատրող, երբ առկա են կալանավորի ինքնության վերաբերյալ կասկածներ. նման մեկնաբանությունը հակասում է Կոնվենցիայի 5-րդ հոդվածի տարրական երաշխիքներին, քանի որ դա կարող է նշանակել չսահմանված թույլտվություն չհաստատված կալանավորման համար: Բացի դրանից, տվյալ դեպքում Ջաբչեկովին ոստիկանները ճանաչել են ձերբակալման իսկ պահից:

Նշանակում է, որ դիմողի որդու կալանավորումը եղել է անօրինական:

156. Դիմողը նշել է, որ փորձելով թաքցնել իր որդու կալանավորման փաստը, նրա ընտանիքին մահվան վերաբերյալ առաջին անգամ տեղեկություն հայտնելիս չի նշվել կալանավորված լինելու մասին (տես՝ կետեր 49 և 61):

Դատարանը նկատում է, որ Ջաբչեկովին ազատությունից զրկելն սկզբնապես չի գրանցվել, և հետագայում գրանցամատյանը կեղծվել է: Ոստիկանների կասկածելի վարքագիծը 1996թ. հունվարի 29-ին ժամը 3-5-ը մեկ այլ հանգամանք է, ինչը կարող է հանգեցնել այն եզրակացության, որ փորձ է արվել թաքցնել դիմողի որդու՝ կալանավորված լինելու փաստը (տես՝ կետեր 30, 32-40 և 41-46):

Քանի որ փորձը եղել է անհաջող, Դատարանը չի անդրադառնա այն հարցին, թե արդյոք չհաստատված կալանավորման համար ծագու՞մ է պետության պատասխանատվության հարցը:

157. Գրավոր հրամանի և Ջաբչեկովի ձերբակալման պատշաճ գրանցման բացակայությունը բավարար է Դատարանի համար, որ նրան 1996թ. հունվարի 29-ին մի քանի ժամով ազատությունից զրկելը խախտել է ներպետական օրենսդրությունը և հակասում է Կոնվենցիայի 5-րդ հոդվածից բխող պահանջներին:

Ուստի տեղի է ունեցել Կոնվենցիայի 5-րդ հոդվածի 1-ին կետի խախտում:

IV. ԿՈՆՎԵՆՑԻԱՅԻ 13-ՐԴ ՀՈԴՎԱԾԻ ՎԻՃԱՐԿՎՈՂ ԽԱՒՏՈՒՄ

158. Կոնվենցիայի 13-րդ հոդվածի հիման վրա դիմողը գանգատվել է, որ զրկված է եղել արդյունավետ պաշտպանության իրավունքից՝ Կոնվենցիայի 2-րդ և 3-րդ հոդվածների խախտումների կապակցությամբ:

Կոնվենցիայի 13-րդ հոդվածը նախատեսում է.

«Յուրաքանչյուր ոք, ում՝ սույն Կոնվենցիայով նախատեսված իրավունքներն ու ազատությունները խախտվում են, ունի պետական մարմինների առջև իրավական պաշտպանության արդյունավետ միջոցի իրավունք, նույնիսկ, եթե խախտումը կատարել են ի պաշտոնե գործող անձինք»:

159. Դիմողը նշել է, որ հետաքննությունը չի եղել արդյունավետ՝ հիմնվելով Կոնվենցիայի 2-րդ և 3-րդ հոդվածների վրա: Նա հավելել է, որ չի եղել որևէ դատական պաշտպանության միջոց՝ քրեական գործի վարույթը կարճելու վերաբերյալ դատախազի որոշման դեմ:

160. Կառավարությունն իր բացատրությունները ներկայացրել է Կոնվենցիայի 2-րդ և 3-րդ հոդվածների հիման վրա և նշել է, որ դիմողը կարող էր միանալ իր որդու մահվան կապակցությամբ հետաքննությանը՝ որպես մասնավոր մեղադրող կամ քաղաքացիական հայցվոր:

161. Կոնվենցիայի 13-րդ հոդվածը երաշխավորում է ներպետական մակարդակում պաշտպանության միջոցի առկայություն՝ ապահովելու համար Կոնվենցիայով նախատեսված իրավունքների և ազատությունների իրացումը: Ուստի 13-րդ հոդվածի ազդեցությունը հետևյալն է. այն պահանջում է ներպետական պաշտպանության միջոցի տրամադրում, որը հնարավորություն կտա ըստ էության քննության առնել Կոնվենցիայի հիման վրա «վիճելի

զանգատը» և տրամադրել համապատասխան հատուցում՝ չնայած պայմանավորվող պետություններն ունեն հայեցողության որոշակի շրջանակ՝ որոշելու, թե ինչպես պետք է կատարեն այս դրույթով նախատեսված իրենց պարտավորությունը: 13-րդ հոդվածի հիման վրա պարտավորության շրջանակը կախված է Կոնվենցիայի հիման վրա դիմողի գանգատի բնույթից: Այնուամենայնիվ, 13-րդ հոդվածով պահանջվող պաշտպանության միջոցը պետք է լինի «արդյունավետ» գործնականում և իրավաբանական տեսանկյունից: Կոնվենցիայով նախատեսված իրավունքների ենթադրյալ վիճելի խախտման դեպքում պետք է զոհի համար գոյություն ունենան այդ խախտման համար պատասխանատու պետական պաշտոնատար անձանց կամ մարմինների պատասխանատվությունն ապահովող մեխանիզմներ: Բացի դրանից, ըստ անհրաժեշտության, սկզբունքորեն պետք է գոյություն ունենա այդ խախտմամբ պատճառված նյութական և բարոյական վնասի հատուցման հնարավորություն (տես՝ որպես վերջին աղբյուր, Տ. Պ.-ն և Կ. Մ.-ն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության, թիվ 28945/95, ECHR 2001-V, կետ 107): Կասկածելի մահվան դեպքում, հաշվի առնելով կյանքի իրավունքի պաշտպանության հիմնարար կարևորությունը, 13-րդ հոդվածը, ի լրումն փոխհատուցման, պահանջում է բազմակողմանի և արդյունավետ հետաքննություն, որն ի վիճակի է հանգեցնելու կյանքից զրկելու համար պատասխանատու անձանց ինքնության բացահայտմանը, ներառյալ՝ հետաքննության ընթացակարգի արդյունավետ մատչելիությունը (տես՝ Ղայաթի վերոհիշյալ վճիռը, կետ 107, Էրզի վերոհիշյալ վճիռը, կետ 98, Սաալմանի վերոհիշյալ վճիռը, կետ 123 և Վելիկովայի վերոհիշյալ վճիռը, կետ 89):

162. Դատարանը գտնում է, որ դիմողն իր որդու մահվան և նրա նկատմամբ վատ վերաբերմունքի կապակցությամբ ունեցել է Կոնվենցիայի 2-րդ և 3-րդ հոդվածների վրա հիմնված վիճելի գանգատ, և որ 13-րդ հոդվածի նպատակների համար, համապատասխանաբար, նա պետք է ունենար պաշտպանության արդյունավետ և գործնական միջոց, որը կկարողանար հանգեցնել պատասխանատուների ինքնության բացահայտմանը և պատժին, ինչպես նաև փոխհատուցման վճարմանը:

Այնուամենայնիվ, այնպիսի հանգամանքներում, երբ կասկածելի մահվան կապակցությամբ հետաքննությունն անարդյունավետ է՝ բավականաչափ օբյեկտիվ և բազմակողմանի չլինելու պատճառով (տես՝ կետեր 141-146), և որևէ այլ հնարավոր պաշտպանության միջոցի արդյունավետությունը, ներառյալ՝ այն, ինչը մատնանշում է Կառավարությունը (քրեական գործի վարույթին որպես քաղաքացիական կողմ միանալու հնարավորությունը), հետագայում խաթարվել է, Դատարանը գտնում է, որ պետությունը չի կատարել 13-րդ հոդվածով նախատեսված իր պարտավորությունը:

V. ԿՈՆՎԵՆՑԻԱՅԻ 14-ՐԴ ՀՈԴՎԱԾԻ ՎԻՃԱՐԿՎՈՂ ԽԱԽՏՈՒՄ

163. Դիմողը, 14-րդ հոդվածի հիման վրա՝ Կոնվենցիայի 2-րդ, 3-րդ և 13-րդ հոդվածների հետ համակցված, գանգատվել է, որ ոստիկանների և հետաքննող մարմինների կողմից իր որդուն որպես զնչու ճանաչելը վճռորոշ գործոն է եղել նրանց դիրքորոշման մեջ և գործողություններում:

Կոնվենցիայի 14-րդ հոդվածը նախատեսում է.

«Սույն Կոնվենցիայում շարադրված իրավունքներից և ազատություններից օգտվելն ապահովվում է առանց խտրականության, այն է՝ անկախ սեռից, ռասայից, մաշկի գույնից, լեզվից, կրոնից, քաղաքական կամ այլ համոզմունքից, ազգային կամ սոցիալական ծագումից, ազգային փոքրամասնությանը պատկանելուց, գույքային դրությունից, ծննդից կամ այլ դրությունից»:

164. Դիմողը հատկապես շեշտադրել է այն փաստը, որ ոստիկաններից ոմանք չեն կարողացել խուսափել Ջաբչեկովին որպես «զնչու» նշելուց՝ նույնիսկ իրենց ցուցմունքներում: Նա գտնում է, որ իր որդու ծագման հիշատակումը և ոստիկանների ու հետաքննող մարմինների գործողությունները պետք է գնահատել Բուլղարիայում իրավապահ մարմինների կողմից շարունակաբար կիրառվող պարբերական ռասիզմի և թշնամության լայն

համատեքստում: Նման վերաբերմունքն արձանագրվել է միջկառավարական և մարդու իրավունքների հարցերով կազմակերպությունների կողմից:

165. Կառավարությունը նշում է, որ չկա որևէ ապացույց՝ իշխանությունների կողմից ռասայի հիմքով պայմանավորված որևէ գործողության վերաբերյալ: Այն փաստը, որ որոշ ցուցմունքներում նա նշվում է որպես գնչու, չի հանդիսանում նման ապացույց:

166. Դատարանը կրկնում է, որ «ողջամիտ կասկածից վեր» ապացուցումը կարող է բխել բավականաչափ լուրջ, հստակ և փոխհամաձայնեցված եզրակացություններից կամ փաստի նույնանման կանխավարկածներից (տես՝ կետ 111 և դրանում նշված նախադեպային իրավունքը):

Դատարանը, ուստի, պետք է գնահատի գործին առնչվող բոլոր փաստերը, ներառյալ՝ ցանկացած եզրակացություն, որը կարող է բխել խտրական վերաբերմունքի վիճարկվող գոյության մասին դիմողի ներկայացրած տեղեկություններից:

167. Դատարանը կրկնում է, որ Վելիկովայի գործով կայացված վճռի 94-րդ կետում Դատարանը նշել է, որ քննության է առել շատ նման մի գանգատ. Դատարանը վճռել է.

«Դատարանը գտնում է, որ 14-րդ հոդվածի հիման վրա դիմողի գանգատը հիմնվում է մի շարք լուրջ փաստարկների վրա: Դատարանը նաև նշում է, որ Կառավարությունը չի ներկայացրել հավանական բացատրություն Տունչևի մահվան հանգամանքների, ինչպես նաև այն պատճառների վերաբերյալ, թե ինչու է հետաքննությունը բաց թողել որոշակի հիմնարար և պարտադիր քայլեր, որոնք լույս կսփռեին իրադարձությունների վրա... Դատարանը կրկնում է, որ այնուամենայնիվ, Կոնվենցիայով պահանջվող ապացուցման չափանիշը «ողջամիտ կասկածից վեր ապացուցումն է»: Դատարանին ներկայացված նյութերը հնարավորություն չեն տալիս նրան ողջամիտ կասկածից վեր եզրակացության հանգել, որ Տունչևի սպանությունը և բազմակողմ հետաքննության բացակայությունը պայմանավորված է եղել ռասայական նախապաշարմունքով, ինչպես նշել է դիմողը: Դրանից հետևում է, որ 14-րդ հոդվածի խախտում տեղի չի ունեցել:

168. Դատարանը գտնում է, որ այս դեպքում ևս դիմողի գանգատները հիմնվում են լուրջ փաստարկների վրա: Սակայն հնարավոր չէ հանգել այն եզրակացության, որ ձեռք է բերված ողջամիտ կասկածից վեր ապացուցում:

Ուստի Կոնվենցիայի 14-րդ հոդվածի խախտում տեղի չի ունեցել:

VI.

ԿՈՆՎԵՆՑԻԱՅԻ 41-ՐԴ ՀՈԴՎԱԾԻ ԿԻՐԱՌՈՒՄԸ

169. Կոնվենցիայի 41-րդ հոդվածը նախատեսում է.

«Եթե Դատարանը գտնում է, որ տեղի է ունեցել Կոնվենցիայի կամ դրան կից Արձանագրությունների խախտում, իսկ համապատասխան Բարձր պայմանավորվող կողմին ներպետական իրավունքն ընձեռում է միայն մասնակի հատուցման հնարավորություն, ապա Դատարանը, անհրաժեշտության դեպքում, տուժող կողմին արդարացի բավարարում է տրամադրում»:

170. Դիմողը պահանջում է 19.050 եվրո՝ ոչ նյութական վնասի դիմաց՝ 15.250 եվրո՝ կապված այն ցավի ու տառապանքի հետ, որն իրեն պատճառվել է Կոնվենցիայով նախատեսված՝ իր որդու իրավունքների խախտման արդյունքում, և 3.800 եվրո՝ այն անհանգստության դիմաց, որն ինքն ապրել է որդու նկատմամբ վատ վերաբերմունքի, նրա մահվան և իշխանությունների ոչ պատշաճ վերաբերմունքի կապակցությամբ:

171. Կառավարությունն առարկում է, քանի որ Քրեական դատավարության օրենսգրքի 362 1(4) կետը նախատեսում է քրեական գործի նորոգման հնարավորություն այն դեպքերում, երբ Սարդու իրավունքների եվրոպական դատարանն արձանագրել է Կոնվենցիայի խախտում.

դիմողը, եթե Ղատարանը Կոնվենցիայի խախտում գտնի այս գործում, կարող է քրեական գործը նորոգելիս ներկայացնել քաղաքացիական հայց:

Որպես այլընտրանք՝ Կառավարությունը նշում է, որ պահանջվող գումարի չափը չափազանց է՝ հաշվի առնելով երկրի տնտեսական դրությունը: Պահանջվող գումարը ենթադրաբար 371 անգամ գերազանցում է ամսական նվազագույն աշխատավարձը: Ըստ Կառավարության՝ Թուրքիայի գործերի հետ՝ դիմողի առաջարկած համեմատությունը սխալ է, քանի որ Թուրքիայում նվազագույն աշխատավարձը 50 %-ով ավելին է, քան Բուլղարիայում:

Վերջապես Կառավարությունն անհանգստանում է Ղատարանի կողմից տրամադրվող չափազանց մեծ գումարների վտանգից:

172. Ղատարանը նշում է, որ Կառավարության կողմից մատնանշված՝ Քրեական դատավարության օրենսգրքի այդ դրույթը վերաբերում է այն քրեական գործերի վարույթին, որն ավարտվել է դատական որոշմամբ, մինչդեռ այս դեպքում հետաքննությունն ավարտվել է մեղադրող մարմինների որոշմամբ: Ուստի պարզ չէ, թե արդյոք Բուլղարիայի Քրեական դատավարության օրենսգիրքը պահանջում է հետաքննության նորոգում այն բանից հետո, ինչ Ղատարանն այս գործում կգտնի խախտում:

Բացի դրանից, Կոնվենցիայի 41-րդ հոդվածը չի պահանջում դիմողներից երկրորդ անգամ սպառել ներպետական պաշտպանության միջոցները՝ արդարացի բավարարում ստանալու համար, եթե նրանք արդեն սպառել են պաշտպանության միջոցներն իրենց ըստ էության զանգատի քննության կապակցությամբ: Այդ դրույթի ձևակերպումը, երբ այն հղում է կատարում ներպետական իրավունքի հիման վրա հատուցմանը, սահմանում է մի նորմ, որը տանում է դեպի արդարացի բավարարման հարցի էությունը (Դե Վիլդը, Օմսը և Վերսիպն ընդդեմ Բելգիայի 1972թ. մարտի 10-ի վճիռը: Շարքեր Ա, թիվ 14, կետ 16):

Այս կապակցությամբ Ղատարանը գտնում է, որ դիմողի որդու մահվանից հետո տարիներ անց և առաջին անարդյունավետ հետաքննությունից հետո հետաքննության նորոգման և դիմողի կողմից քաղաքացիական հայց հարուցելու (որը կարող է հաջողության հասնել, եթե նոր հետաքննությունն արդյունք տա) ենթադրյալ հնարավորությունը չի կարող ողջամտորեն մեկնաբանվել որպես *restitutio in integrum*՝ ըստ ներպետական իրավունքի:

173. Ղատարանը, հաշվի առնելով նմանատիպ գործերով իր վճիռները (Վելիկովայի վերոհիշյալ գործը) և այն փաստը, որ վերաբերում է ոստիկանությունում կալանքի տակ գտնվող 17-ամյա երիտասարդի մահվան, ոչ նյութական վնասի դիմաց բավարարումը տրամադրում է ամբողջությամբ:

Բ. Ծախսեր և ծախքեր

174. Դիմողը պահանջել է 3.800 ԱՄՆ դոլար՝ 95- ժամյա իրավաբանական աշխատանքի համար՝ յուրաքանչյուր ժամը՝ 40 դոլար: Նա ներկայացրել է իր և իրավաբանի միջև կնքված պայմանագրի պատճենը և ժամերի ցուցակը:

175. Կառավարությունը գտել է, որ դիմողի և իրավաբանի միջև կնքված պայմանագիրն «անհեթեթություն է» և ժամը 40 դոլար վարձատրությունը չափազանց է և նույնիսկ՝ անբարոյական, քանի որ իրավաբանները պարտավոր են օգնել սահմանափակ ֆինանսական միջոցներ ունեցող անձանց:

176. Ղատարանը կրկնում է, որ Կոնվենցիայի 41-րդ հոդվածը տարածվում է միայն այն ծախսերի և ծախքերի վրա, որոնք փաստացիորեն և անհրաժեշտաբար կատարվել են, և որոնք ողջամիտ են իրենց քանակով (տես՝ ի թիվս այլ աղբյուրների, Նիկոլովան ընդդեմ Բուլղարիայի վճիռը, թիվ 31195/96, ECHR 1999-II, կետ 79):

Ղատարանը նաև նշում է, որ Կառավարությունը չի վիճարկում դիմողի ներկայացրած՝ ժամաքանակի ցուցակը: Ղատարանը չի գտնում որևէ ապացույց այն բանի, որ իրավաբանական աշխատանքի ժամերի քանակը գերազանցում է փաստացիորեն կատարված աշխատանքը, և որն անհրաժեշտ է եղել դիմողին ներկայացնելու համար:

Ինչ վերաբերում է յուրաքանչյուր ժամի համար նախատեսված 40 դրլարին, ապա այս գումարը գերազանցում է Բուլղարիայում առաջավոր իրավաբանական ֆիրմաներում կիրառվող դրույքաչափը:

Պահանջվող գումարը փոխարկելով եվրոյի և այն նվազեցնելով 762.25 եվրոյով, որը Եվրոպայի խորհրդի կողմից վճարվել է որպես իրավաբանական օգնություն, Ղատարանը դիմողին՝ ծախսերի և ծախքերի կապակցությամբ տրամադրում է 3.500 եվրո:

Գ. Տոկոսներ՝ փոխհատուցումը չվճարելու դեպքում

177. Համաձայն Ղատարանի տրամադրության տակ եղած տեղեկության՝ սույն վճռի կայացման պահին Բուլղարիայում գործող օրենքով սահմանված է օտարերկրյա տարադրամով արտահայտված պահանջների նկատմամբ կիրառելի տարեկան 13.65 տոկոսադրույքը:

ԱՅՍ ՀԻՄՔԵՐՈՎ ԴԱՏԱՐԱՆԸ

1. Վճռում է միաձայն, որ տեղի է ունեցել Կոնվենցիայի 2-րդ հոդվածի խախտում՝ նրա որդու մահվան կապակցությամբ,
2. Վճռում է միաձայն, որ տեղի է ունեցել Կոնվենցիայի 2-րդ հոդվածի խախտում՝ իշխանությունների կողմից դիմողի որդուն ժամանակին բժշկական օգնություն ցույց չտալու կապակցությամբ,
3. Վճռում է միաձայն, որ տեղի է ունեցել Կոնվենցիայի 2-րդ հոդվածի խախտում՝ արդյունավետ հետաքննություն իրականացնելու՝ պատասխանող պետության պարտականության կապակցությամբ,
4. Վճռում է միաձայն, որ տեղի է ունեցել Կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածի խախտում,
5. Վճռում է միաձայն, որ տեղի է ունեցել Կոնվենցիայի 5-րդ հոդվածի խախտում,
6. Վճռում է միաձայն, որ տեղի է ունեցել Կոնվենցիայի 13-րդ հոդվածի խախտում,
7. Վճռում է վեց ձայնով ընդդեմ մեկի, որ Կոնվենցիայի 14-րդ հոդվածի խախտում տեղի չի ունեցել,
8. Վճռում է միաձայն, որ՝

ա) վճռի վերջնական դառնալու օրվանից սկսած եռամսյա ժամկետում պատասխանող պետությունը Կոնվենցիայի 44-րդ հոդվածի 2-րդ կետի հիման վրա դիմողին պետք է վճարի հետևյալ գումարները՝ անհրաժեշտության դեպքում ավելացված արժեքի հետ մեկտեղ.

(i) 19.050 եվրո՝ ոչ նյութական վնասի դիմաց և

(ii) 3.500 եվրո՝ ծախսերի և ծախքերի կապակցությամբ,

և, որ երկու գումարներն էլ պետք է փոխարկվեն պատասխանող պետության ազգային տարադրամի՝ կարգավորման պահին գործող կուրսի համաձայն,

բ) տարեկան 13.65 % սովորական տոկոս պետք է վճարվի վերոհիշյալ եռամսյա ժամկետի ավարտից հետո մինչև հարցի լուծումը,

-
9. Մերժում է միաձայն դիմողի՝ արդարացի բավարարման վերաբերյալ պահանջի մնացած մասը:
-

Կատարված է անգլերենով և ծանուցված է 2002թ. հունիսի 13-ին՝ Դատարանի կանոնակարգի 77-րդ կանոնի 2-րդ և 3-րդ կետերի համաձայն:

Էրիկ Ֆրիբերգ
Քարտուղար

Քրիստոս Ռոզակիս
Նախագահ

Կոնվենցիայի 45-րդ հոդվածի 2-րդ կետի և Դատարանի կանոնակարգի 74-րդ կանոնի 2-րդ կետի համաձայն, պրն Բոնեյլոյի մասնակի չհամընկնող կարծիքը կցված է սույն վճռին:

ԴԱՏԱԿՈՐ ԲՈՆԵՒՈՅԻ ՄԱՍՆԱԿԻ ԶՀԱՄԸՆԿՆՈՂ ԿԱՐԾԻՔԸ

1. Ես համակարծիք եմ իմ գործընկերների հետ բոլոր հարցերում, բացառությամբ մեկի: Ես չեմ կարող կիսել մեծամասնության կարծիքը, որ սույն գործում տեղի չի ունեցել խտրականության արգելման խախտում (14-րդ հոդված):

2. Ես, մասնավորապես, անհանգստացնող եմ համարում այն հանգամանքը, որ Դատարանը դատական վերահսկողության ավելի քան հիսուն տարիների ընթացքում՝ մինչ օրս չի արձանագրել կյանքի իրավունքի (2-րդ հոդված) կամ խոշտանգումների կամ այլ նվաստացնող վերաբերմունքի կամ պատժի չենթարկվելու իրավունքի (3-րդ հոդված) խախտում, որը տեղի է ունեցել՝ պայմանավորված զոհի ռասայի, մաշկի գույնի կամ ծագման վայրի հանգամանքով: Ելնելով Դատարանի տարեգրությունից՝ չտեղեկացված դիտողը կարող է արդարացիորեն եզրակացնել, որ հիսուն տարիների ընթացքում ժողովրդավարական Եվրոպան գերծ է եղել ռասիզմի, անհանդուրժողականության կամ քսենոֆոբիայի որևէ կասկածից: Դատարանի նախադեպային իրավունքով նախագծված Եվրոպան ներկայացված է որպես էթնիկ եղբայրության օրինակելի մի դրախտ, ուր ամենատարբեր ծագման ժողովուրդները միաձուլվել են՝ առանց անհանգստությունների, նախապաշարմունքների: Սույն վճիռը էներգիա է հաղորդում այդ պատրանքին:

3. Դատարանը հաճախակի և պարբերաբար ճանաչել է, որ խոցելի փոքրամասնությունների անդամները զրկվում են կյանքից կամ ենթարկվում են նվաստացնող վերաբերմունքի՝ ի խախտումն 3-րդ հոդվածի, սակայն ոչ մի անգամ Դատարանը չի գտել, որ այդ խախտումները կապված են նրանց էթնիկ պատկանելության հետ: Քրդերը, թխամորթները, մահմեդականները, զնչուները և այլոք կրկին ու կրկին սպանվում են, խոշտանգվում և խեղվում, սակայն Դատարանը չի ընդունում, որ նրանց ռասան, մաշկի գույնը, ազգությունը կամ ծագման վայրը որևէ կապ ունի նման վերաբերմունքի հետ: Դժբախտությունները պարբերաբար այցելում են խոցելի փոքրամասնության խմբերին, սակայն միայն որպես բարեհաճ զուգադիպության արդյունք:

4. Իրականությունից անարդարացիորեն նման շեղման արմատներն ընկած են այն ակներև նորմի վրա, որին Դատարանը ենթարկել է ինքն իրեն: Համաձայն այդ նորմի՝ «Դատարանը կրկնում է, որ Կոնվենցիայի համաձայն պահանջվող ապացուցման չափորոշիչը «ողջամիտ կասկածից վեր ապացուցումն է»: Սույն գործում մեծամասնությունը գտել է, որ «ողջամիտ

կասկածից վեր» չի հաստատվել, որ տասնյոթամյա գնչուի՝ Անգել Ջաբչեկովի (որը եղել է ոստիկանների ուշադրության կենտրոնում) մահվան մեջ ոստիկանների համար «վճռորոշ գործոն է» եղել նրա էթնիկ պատկանելությունը:

5. Ֆիզիկական բռնության և էթնիկ պատկանելության միջև կապ գտնելու այս անկարողությունը, սակայն, չի խանգարում, որ համառորեն և անհանգստացնող կերպով կարմիր լույս վառվի Բուլղարիայում ոստիկանների կողմից գնչուների նկատմամբ՝ ի խախտումն 2-րդ և 3-րդ հոդվածների, կիրառվող հատուկ վերաբերմունքի առնչությամբ. սա երրորդ դեպքն է, երբ Բուլղարիայում գնչուների մահվան կամ ոստիկանների կողմից կիրառված բռնության դեպքերը քննության առարկա են դառնում Ղատարանում (տես, Ասսենովի և այլոց, ինչպես նաև Վելիկովայի վճիռները): Համաձայն միջկառավարական և մարդու իրավունքների հարցերով կազմակերպությունների գեկույցների՝ Բուլղարիայի իրավապահ ծառայություններն աչքի են ընկնում գնչուների նկատմամբ ռասայական նախապաշարմունքներով՝ պայմանավորված վատ վերաբերմունքի աննախանձելի առաջնությամբ:

Amnesty International կազմակերպությունը շեշտադրումը կատարել է գնչուների նկատմամբ դաժան վերաբերմունք կիրառելու՝ ոստիկանների հակվածության վրա. «Ոստիկանների կողմից բռնության կիրառման հիմնական զոհերը գնչուներն են... Amnesty International կազմակերպությունն անհանգստություն է հայտնել ոստիկանների կողմից գնչուների միջավայրում անցկացրած շուրջայցերի ժամանակ զանգվածային ծեծի երկու այլ պատահարի, ռասայական խտրականության հինգ դեպքի (երբ գնչուները ոչ պատշաճ ձևով էին պաշտպանվել), կասկածելի հանգամանքներում մահվան հինգ դեպքի և 21 անձի նկատմամբ խոշտանգումների և վատ վերաբերմունքի ինը պատահարի կապակցությամբ»:

«Հիմնախնդիրը, - շարունակում է գեկույցը, - ավելի է բարդանում՝ կապված մարդու իրավունքների խախտման համար պատասխանատու՝ իրավապահ աշխատողների անպատժելիության հետ»: Ոստիկաններից մինչև դատախազների անձեռնմխելիության վերաբերյալ Amnesty International կազմակերպությունն ավելացնում է, որ կազմակերպությունն անհանգստացած է այն հանգամանքով, որ. «ոստիկանների անպատժելիությունը, որը գերակայում է, քանի որ բուլղարական իշխանությունները չեն կատարում նման պատահարների կապակցությամբ պատշաճ և անկողմնակալ հետաքննություն, ստեղծում է Բուլղարիայում էթնիկ համայնքի նկատմամբ ռասիստական բռնության ավելի մեծ վտանգ»:

Մեկ այլ գեկույցում շեշտադրված է. «Ողջ Բուլղարիայում գնչուները ենթարկվում են ծեծի և վատ վերաբերմունքի իրավապահ պաշտոնատար անձանց կողմից: Amnesty International կազմակերպությունը հավաստում է, որ շատ դեպքերում նման վերաբերմունքը պայմանավորված է ռասայական պատկանելության հանգամանքով, և կազմակերպությունն անհանգստացած է, որ գնչուների նկատմամբ վատ վերաբերմունքը Բուլղարիայում՝ մարդու իրավունքների հիմնական հիմնախնդիրներից է»:

6. Ահազանգ են բարձրացրել ոչ միայն մարդու իրավունքների խմբերը:

Հիմնախնդիրը մատնանշել են նաև այնպիսի միջկառավարական կազմակերպություններ, ինչպիսիք են Եվրոպայի խորհուրդը և Միացյալ ազգերի կազմակերպությունը: Միացյալ ազգերի կազմակերպության՝ Մարդու իրավունքների հանձնաժողովի՝ արտադատարանական, պարզեցված կամ կամայական կատարումների գծով հատուկ գեկույցողը ևս «անհանգստություն է հայտնել այն հանգամանքի կապակցությամբ, որ Բուլղարիայում ոստիկանության բռնությունների, մասնավորապես նրանց կողմից կյանքի իրավունքի խախտման հիմնական զոհը հանդիսանում է գնչուների փոքրամասնությունը»: Եվրոպայի խորհրդի Մարդու իրավունքների հանձնակատար Ալվարո Գիլ-Ռոբլեսի 2001թ. դեկտեմբերին Բուլղարիա այցելության կապակցությամբ գեկույցը ևս շեշտադրում է, որ գնչուներն այդ երկրում անբարենպաստ վիճակում գտնվող և թիրախ հանդիսացող փոքրամասնություն են:

7. «Մասնագիտությունը՝ բանտարկյալ: Կալանքի տակ գտնվող գնչուները Բուլղարիայում» վերնագրով հրատարակումը ևս մանրամասնորեն նկարագրում է Բուլղարիայում

ուստիկանների կողմից զանգվածաբար կիրառվող վարքագծի համակարգը՝ շեշտադրելով անպատժելիության մթնոլորտը:

8. Բուլղարիայում գնչուների նկատմամբ ուստիկանների պարբերական բռնությունների վերաբերյալ նույնաբնույթ բացասական գնահատական է արտահայտվել նաև մարդու իրավունքների պաշտպանության նկատմամբ հսկողություն իրականացնող այնպիսի կազմակերպությունների կողմից, ինչպիսիք են Մարդու իրավունքների ծրագիրը, Բուլղարիայում Հելսինկյան կոմիտեն և Մարդու իրավունքների հսկիչը (Human Rights Watch):

9. Ոչ մի տեղ Կոնվենցիան չի թույլատրում «ողջամիտ կասկածից վեր ապացուցման» չափորոշիչը, որն այսօր զոհից պահանջում է Դատարանին հանդգել, որ մահը կամ վատ վերաբերմունքը պայմանավորված է եղել էթնիկ գործոնով: 32-րդ հոդվածը, ընդհակառակը, Դատարանին տալիս է ամենալայն հնարավոր հայեցողության շրջանակը Կոնվենցիայի մեկնաբանության և կիրառման կապակցությամբ: Այն, ինչ Կոնվենցիան թույլատրում է, ճիշտ հակառակն է. այն է՝ Կոնվենցիայի դրույթներին պետք է տրվի լայն մեկնաբանություն: Կոնվենցիան մեկնաբանելիս պետք է «ապահովվի նախատեսված երաշխիքների համընդհանուր և արդյունավետ ճանաչումը»:

Կոնվենցիան Դատարանի կողմից պետք է կիրառվի այնպես, որ երաշխավորվեն «ոչ թե տեսական և վերացական իրավունքները, այլ իրավունքները, որոնք գործնական են և արդյունավետ»:

Ոչ մի միջոց ռասայական խտրականությունից պաշտպանությունը չի կարող դարձնել այնքան վերացական և չգործող, որքան ապացուցման չափորոշիչը պահանջելը, ինչն այլ քաղաքացիաիրավական վեճերում չի պահանջվում մեկ ուրիշից:

10. Դատարանը երբևէ չի բացատրել, թե ինչու մարդու իրավունքների վերաբերյալ վեճերում դիմողի վրա դրվող ապացուցման չափորոշիչը պետք է համարժեք լինի պետությունից պահանջվող՝ անխոցելի և անկախ քրեական դատապարտմանը: Ինչ-որ տեղ ես ինձ հետ եմ պահել այդ չափորոշիչին հետևելուց, քանի որ ես այն համարում եմ իրավական տեսակետից անհիմն և անհասանելի չափորոշիչ, որը միայն ծառայում է նրան, որ մարդու իրավունքներին պատճառված վնասը, թեև ակնառու և արգելված, մնա անվնաս:

11. Ինձ համար ցավալի է նկատելը, որ ռասայական խտրականության դեմ պաշտպանության գործում Դատարանը հետ է մնում մարդու իրավունքների հարցերով այլ առաջատար ատյաններից: Մարդու իրավունքների միջամերիկյան դատարանը, օրինակ, ստեղծել է ավելի ողջամիտ չափորոշիչներ: «Մարդու իրավունքների միջազգային պաշտպանությունը չպետք է շփոթվի քրեական արդարադատության հետ: Դատարանի առջև կանգնած պետությունները մեղադրյալներ չեն, ինչպես քրեական գործերում: Մարդու իրավունքների միջազգային իրավունքի նպատակը ոչ թե իրավունքների խախտման համար պատասխանատու անձանց պատժելն է, այլ զոհերի պաշտպանությունը և նրանց՝ պատասխանատու պետությունների կողմից պատճառված վնասի հատուցման ապահովումը:

12. Նաև Միացյալ Նահանգների Գերագույն դատարանը, այն դեպքերում, երբ խնդրո առարկա է ռասայական խտրականության ապացուցման չափորոշիչը և բեռը, գործում է ավելի արդյունավետ հիմքի վրա. դիմողի պարտականությունն է հասկանալ *prima facie* խտրականության խնդիրը: Հենց որ դիմողը հաստատում է այն, ինչը Դատարանի լեզվով կարող է կոչվել «վիճելի պահանջ», ապացուցման բեռն անցնում է պատասխանողին, որը պետք է ապացուցի վիճարկվող գործողության օրինականությունը և հիմնավորվածությունը: Ապացուցման այս առաջադեմ և հավասար մակարդակը լուսավոր կետ է՝ ի տարբերություն «ողջամիտ կասկածից վեր ապացուցման», ինչն արգելակող գործոն է մարդու իրավունքների եվրոպական պաշտպանության համակարգում այն ոլորտներում, որտեղ ավելի շուտ առաջնային պետք է լինի պաշտպանության, քան թե ապացուցման բարձր մակարդակը:

13. Այնքան ժամանակ, ինչ Դատարանը հաստատականորեն մարդու իրավունքների վերաբերյալ վեճերում պահանջում է ապացուցման չափորոշիչ, ինչը, ինչպես ցույց է տվել 50-ամյա փորձը, անիրական է և անիրագործելի, Դատարանը կշարունակի երաշխիքներին մատուցել թույլ ծառայություն: Իմ կարծիքով հարցի լուծումը պահանջում է Դատարանի դիրքորոշման արմատական և կառուցողական վերափոխում, որը կտանի այն արգելքների

վերացմանը, որոնք մարդու իրավունքներին առնչվող որոշ ոլորտներում Ղատարանին դարձնում են Կոնվենցիայի կույր խնամակալ: Ղատարանը պետք է ռասայական խտրականության հարցերում հպարտությամբ զիջի ճանապարհի հարթելու իր սեփական ավանդույթը:

14. Տարբեր լավ փորձված միջոցներն առաջարկում են նոր և ավելի լավ հավասարակշռություն դիմողի և պետության գանգատների միջև: Դրանցից մեկն ապացուցման բեռի փոփոխումն է. միջոց, որը Ղատարանն արդեն բարեհաջող կերպով ընդունել է, երբ այլընտրանքը ճշմարտության որոնումը կդարձնեք անհնարին: Ուստի ոստիկանության հսկողության տակ գտնվելու ժամանակ պատճառված մահը կամ վնասվածքը հանգեցնում է մի կանխավարկածի, որը բավարար բացատրություն ներկայացնելու բեռը փոխանցում է պետությանը:

15. Այսպիսով, Ղատարանը, հեռատես որոշման մեջ, ընդունել է, որ Կառավարության կողմից այնպիսի տեղեկություն ներկայացնելը, որը մատչելի է միայն իրեն, կարող է հանգեցնել մի եզրահանգման, որ դիմողի ներկայացրած մեղադրանքները հիմնավորված են:

16. Եզրահանգումների, իրավական կանխավարկածների և ապացուցման բեռի փոխանցումը նաև վճռորոշ նշանակություն են ունեցել վերջին գործերից մեկում՝ Կոնկայի գործում, որում Ղատարանն ավելի շուտ դիմողներից պահանջելով ողջամիտ կասկածից վեր ապացուցում առ այն, որ իրենց վտարումը կատարվել է համաձայն կոլեկտիվ վտարման քաղաքականության, արձանագրել է խախտում՝ սկսելով սիլլոգիզմի հակառակ եզրից. «Պետական իշխանության կողմից կիրառված ընթացակարգը Ղատարանին հնարավորություն չի տվել վերացնելու բոլոր կասկածներն առ այն, որ վտարումը կարող էր եղած լինել կոլեկտիվ»:

17. Ղատարանը նաև, դատական ակտիվիզմի գործընթացով, «ստեղծել է» 215 հոդվածի և վերջերս՝ 3-րդ հոդվածի «ընթացակարգային խախտման» հայեցակարգ: Մահվան կամ անմարդկային վերաբերմունքի փաստի կապակցությամբ հետաքննության կամ պատշաճ հետաքննության միանման տրամաբանական հիմնավորումը կարդարացնի 14-րդ հոդվածի խախտումը՝ 2-րդ և 3-րդ հոդվածների համակցությամբ, երբ վիճարկվող խախտման կապակցությամբ պատշաճ հետաքննություն չի կատարվել:

18. Ղատարանը, այսպիսով, իր տրամադրության տակ ունի զգալի գինապահեստ՝ այն փակուղուց դուրս գալու համար, որը նրա 50-ամյա գործունեության ընթացքում թույլ չի տվել նրան դատապարտել ռասայական խտրականության որևէ դեպք՝ կյանքից զրկելու կամ վատ վերաբերմունքի ոլորտում: Իդեալականորեն, Ղատարանը պետք է վերանայի, թե իրավաբանորեն ավելի արդարացված ապացուցման չափորոշիչը, արդյո՞ք, առավել ծանրակշիռ ապացույցի առկայությունից կամ հավանականությունների հավասարակշռությունից որևէ մեկը չէ:

Որպես այլընտրանք, Ղատարանը, իմ կարծիքով, գտել է, որ երբ խոցելի փոքրամասնության ներկայացուցիչներին վնաս է պատճառվում այնպիսի միջավայրում, ուր առկա են ռասայական լարվածություններ և հաստատված է պատասխանատու պաշտոնատար անձանց անպատժելիության մթնոլորտ, ապացուցման բեռը, որ տվյալ իրադարձությունը պայմանավորված չէ էթնիկ գործոնով, փոխանցվում է Կառավարությանը:

14-րդ հոդվածի ոլորտում, ինչպես Ղատարանը վարվել է 2-րդ և 3-րդ հոդվածների դեպքում, Ղատարանը պետք է ներդրում կատարի «ընթացակարգային խախտման» իր սեփական դոկտրինայում, երբ ապացույցները վկայում են, որ խոցելի խմբի ներկայացուցչին պատճառված վնասվածքի փաստը պատշաճ կերպով չի հետաքննվել:

19. Սա կարող է օգնել՝ Ղատարանին դնել իր սեփական նախադեպային իրավունքի հետ միևնույն գծի վրա, ըստ որի՝ «պետության կողմից պետք է ներկայացվեն ծանրակշիռ պատճառաբանություններ, որպեսզի Ղատարանը կարողանա բացառապես ազգության գործոնով պայմանավորված վերաբերմունքում առկա տարբերությունը համարել Կոնվենցիային համապատասխան»:

20. Վերոհիշյալ հիմնավորումներով՝ ես անխուսափելի են համարում քվեարկել 14-րդ հոդվածի խախտման օգտին:

ՈՐՈՇՈՒՄ

Վլաստիմիր և Բորկա Բանկովիչները, ժիվանա Ստոյանովիչը, Միրժանա Ստոյմենովսկին, Դրագանա ժոկսիմովիչը և Դրագան Սուկովիչն ընդդեմ

Բելգիայի, Չեխիայի Հանրապետության, Դանիայի, Ֆրանսիայի, Գերմանիայի, Հունաստանի, Հունգարիայի, Իսլանդիայի, Իտալիայի, Լյուքսեմբուրգի, Նիդեռլանդների, Նորվեգիայի, Լեհաստանի, Իսպանիայի, Պորտուգալիայի, Թուրքիայի և Միացյալ Թագավորության

Գանգատ թիվ 52207/ 99

Ընդունելիության վերաբերյալ

Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանը, նիստ գումարելով որպես Մեծ Պալատ, հետևյալ կազմով՝ պրն Վիլդհաբեր, Նախագահ, տկն Է. Պալմ, պրն Կ.Լ.Ռոզակիս, պրն Գ.Ռես, պրն Ժ.-Պ.Կոստա, պրն Գաուկուր Ջորունդսոն, պրն Լ.Կաֆլիչ, պրն Պ.Քուրիս, պրն Ի.Քաբրալ Բարետո, պրն Ռ.Թուրմեն, տկն Վ.Ստրազնիչկա, պրն Ս. Բիրսան, պրն Ջ.Կասադևալ, պրն Ժ.Հեդիզան, տկն Վ.Թոմասեն, պրն Ա.Բ.Բակա, պրն Կ.Թրաժայ, դատավորներ, և պրն Փ.Ջ.Մահոնեյը, Քարտուղար, ելնելով 1999թ. հոկտեմբերի 20-ին ներկայացված և 1999թ. հոկտեմբերի 28-ին գրանցված վերոհիշյալ գանգատից, ելնելով 2000թ. նոյեմբերի 14-ի որոշումից, ըստ որի Առաջին բաժանմունքի պալատը, որտեղ սկզբնապես նշանակված էր գործի քննությունը, զիջել է իր ընդդատությունը Մեծ պալատին (Կոնվենցիայի 30-րդ հոդված), ելնելով պատասխանող Կառավարությունների ներկայացրած բացատրություններից և դրանց ի պատասխան՝ դիմողների բացատրություններից, ելնելով կողմերի՝ 2001թ. հոկտեմբերի 24-ի բանավոր բացատրություններից և ի պատասխան դատավորների հարցերի՝ նրանց հետագա բանավոր բացատրություններից. խորհրդակցելով 2001թ. հոկտեմբերի 24-ին և դեկտեմբերի 12-ին, որոշեց հետևյալը:

Փաստերը

1. Բոլոր դիմողները Հարավսլավիայի Դաշնային Հանրապետության («ՀԴՀ») քաղաքացիներ են: Առաջին և երկրորդ դիմողները՝ Վլաստիմիր և Բորկա Բանկովիչները, ծնված համապատասխանաբար՝ 1942թ. և 1945թ., Դատարան են դիմել իրենց և իրենց վախճանված դստեր՝ Քսենիա Բանկովիչի անունից: Երրորդ դիմողը՝ Ժիվանա Ստոյանովիչը, ծնված՝ 1937թ., դիմել է իր և իր վախճանված որդու՝ Նեբոյաս Ստոյանովիչի անունից: Չորրորդ դիմողը՝ Միրժանա Ստոյանովսկին, դիմել է իր և իր վախճանված որդու՝ Դարկո Ստոյանովսկու անունից: Հինգերորդ դիմողը՝ Դրագանա Ժոկսիմովիչը, ծնված՝ 1956թ., դիմել է իր և իր վախճանված ամուսնու՝ Միլան Ժոկսիմովիչի անունից: Վեցերորդ դիմողը՝ Դրագան Սուկովիչը, դիմել է իր անունից:
2. Դատարանում դիմողներին ներկայացնում էին Էսեքսում աշխատող սոլիսիտոր պրն Անթոնի Ֆիշերը, Բելգրադի Մարդու իրավունքների կենտրոնի տնօրեն պրն Կոժին Դիմիտրիչևիչը, Թավտսի համալսարանի (Մեդֆորդ, Մասաչուսեթսի նահանգ, Միացյալ Նահանգներ) միջազգային իրավունքի պրոֆեսոր պրն Հրատ Հանունը և Էսեքսի համալսարանի միջազգային իրավունքի պրոֆեսոր և փաստաբան օրդ Ֆրանսուազ Համփսոնը: Այս ներկայացուցիչները Դատարանի բանավոր լսումին ներկայացել են իրենց խորհրդականների՝ պրն Ռիք Լուսոնի, օրդ Տատյանա Պապիցի և պրն Վլադան Ժոկսիմովիչի հետ: Երրորդ դիմողը՝ օրդ Ժիվանա Ստոյանովիչը, նույնպես ներկայացել է լսումին:
3. Դատարանում Կառավարությունները ներկայացնում էին նրանց ներկայացուցիչները: Բանավոր լսումին Կառավարություններին ներկայացնում էին՝ Միացյալ Թագավորությունը (ուն բացատրությունները տրվել են բոլոր պատասխանողների անունից)՝ Միջազգային իրավունքի պրոֆեսոր և Չ.Շ. պրն Քրիստոֆեր Գրինվուդը, փաստաբան պրն Ջեյմս Էդին, Արտաքին գործերի և դաշնության գրասենյակի ներկայացուցիչ պրն Մարտին Իթոնը և խորհրդական պրն Մարտին Հենինզը, Բելգիան՝ ներկայացուցչի տեղակալ պրն Ժան Լաթովերսը, Ֆրանսիան՝ փաստաբան պրն Պիեռ Բուստոքը, Գերմանիան՝ Եվրոպայի խորհրդում Գերմանիայի մշտական ներկայացուցչի տեղակալ պրն Քրիստոֆեր Բլոսենը, Հունաստանը՝ խորհրդական պրն Միշել Ապետսը, Հունգարիան՝ ներկայացուցիչ և համաներկայացուցիչ՝ համապատասխանաբար պրն Լիպոտ Հոլտզը և օրդ Մոնիկա Վելերը, Իտալիան՝ համաներկայացուցչի տեղակալ պրն Ֆրանչեսկո Կրիսաֆուլին, Լյուքսեմբուրգը՝ ներկայացուցիչ պրն Նիկոլաս Մաքելը, Նիդեռլանդները՝ ներկայացուցիչ օրդ Ջոլիեն

Շուքինգը, Նորվեգիան՝ ներկայացուցչի ժ.պ. պրն Ֆրոդ Էլգեսենը, Լեհաստանը՝ ներկայացուցչի պրն Քրիստոֆ Դրժևիկին և փաստաբան օրդ Ռենատա Կովալսկան և Թուրքիային՝ համաներկայացուցչի օր Դենիս Ակսայը:

Ա. Գործի հանգամանքները

4. Գործի փաստերը, ինչպես ներկայացրել են կողմերը, կարելի է ընդհանրացնել հետևյալ կերպ:

5. Պատասխանող Կառավարությունները գանգատը համարել են անընդունելի՝ անհրաժեշտ չհամարելով ներկայացնել գործի որևէ փաստ, և նշել են, որ իրենց կողմից այս կամ այն փաստը կոնկրետ չվիճարկելը չի կարող օգտագործվել իրենց դեմ: Դատարանը, գործի հանգամանքները ստորև ընդհանրացնելիս, այս կամ այն փաստը կոնկրետ վիճարկելուց հրաժարվելը մեկնաբանել է որպես դրա ընդունում ցանկացած կողմի կողմից:

1. Նախադրյալները

6. 1998թ. և 1999թ. ընթացքում Կոսովոյում սերբական և Կոսովոյի ալբանական զինված ուժերի բախումը փաստաթղթերով լավ հաստատված է: Հասունացող հակամարտության, միջազգային հանրության դիվանագիտական անհաջող նախաձեռնությունների և աճող անհանգստության պայմաններում, վեց երկրների Շփման խումբը (հիմնվել է 1992թ. Լոնդոնի Կոնֆերանսում) հանդիպել է և համաձայնության եկել՝ հակամարտության կողմերի միջև բանակցություններ հրավիրելու շուրջ:

7. 1999թ. հունվարի 30-ին հետևելով իր Հյուսիս-ատլանտյան խորհրդի (“ՀԱԽ”) որոշմանը, Հյուսիս-ատլանտյան դաշինքի կազմակերպությունը (“ՆԱՏՕ”) հայտարարել է օդային հարձակում ՀԴՀ-ի տարածքի վրա՝ միջազգային հանրության պահանջներին չհամաձայնելու դեպքում: Հակամարտության կողմերի միջև բանակցությունները հաջորդաբար տեղի ունեցան 1999թ. փետրվարի 6-23-ը՝ Ռամբուելում, և 1999թ. մարտի 15-18-ը՝ Փարիզում: Արդյունքում՝ առաջարկված խաղաղության համաձայնագիրը Կոսովոյի ալբանական պատվիրակությունն ստորագրեց, բայց սերբական պատվիրակությունը՝ ոչ:

8. Համարելով, որ Կոսովոյի ճգնաժամի բանակցային, քաղաքական լուծմանը հասնելու բոլոր ջանքերն սպառված են, ՀԱԽ-ը՝ որոշել և ՆԱՏՕ-ի Գլխավոր քարտուղարը հայտարարել է ՀԴՀ-ի դեմ օդային հարձակման սկիզբը (Դաշնակից ուժերի գործողություն): Օդային հարձակումներն ընթացել են 1999թ. մարտի 24-ից մինչև 2003թ. հունվարի 8-ը:

2. “Radio Televizije Srbije (“RTS”)-ի ռմբակոծությունը

9. Բելգրադի RTS-ի սարքավորումների միջոցով հեռարձակվում են 3 հեռուստաալիք և 4 ռադիոկայան: Հեռարձակման գլխավոր սարքավորումները գտնվում էին Տակովսկա փողոցի 3 շենքերում: Գլխավոր գործակարգավարական սենյակը գտնվում էր շենքերից մեկի առաջին հարկում և գլխավորապես կազմված էր տեխնիկական անձնակազմից:

10. 1999թ. ապրիլի 23-ին, անմիջապես մոտավորապես ժամը 14.00-ից հետո (Տակովսկա փողոցի) RTS-ի շենքերից մեկի վրա հրթիռ է արձակվել ՆԱՏՕ-ի զորքերի ինքնաթիռից: Շենքի 4 հարկերից 2-ը փլուզվել է և գլխավոր գործակարգավարական սենյակը քանդվել է:

11. Առաջին և երկրորդ դիմողների դուստրը, երրորդ և չորրորդ դիմողների որդիները և հինգերորդ դիմողի ամուսինն սպանվել էին, իսկ վեցերորդ դիմողը վիրավորվել էր, ևս տասնվեցը ծանր վիրավորվել էր RTS-ի ռմբակոծության ժամանակ: Այդ երեկո ՀԴՀ-ում հարձակման են ենթարկվել քսանչորս նշանակետ, այդ թվում երեքը՝ Բելգրադում:

3. Գործին առնչվող վարույթներն այլ միջազգային դատարաններում

12. 1999թ. ապրիլի 26-ին ՀԴՀ-ն Միացյալ ազգերի կազմակերպության («ՄԱԿ») Գլխավոր քարտուղարին հանձնել է հայտարարություն, որով ճանաչում է Արդարադատության միջազգային դատարանի («ԱՄԴ») պարտադիր իրավագործությունը: 1999թ. ապրիլի 29-ին ՀԴՀ-ն գործ է հարուցել Բելգիայի և 9 այլ պետությունների դեմ՝ Ղաշնակից ուժերի գործողությանը նրանց մասնակից լինելու կապակցությամբ, և ներկայացրել է ժամանակավոր միջոցներ ձեռնարկելու պահանջ՝ ԱՄԴ-ի դատարանի կանոնակարգի 73-րդ հոդվածի համաձայն: 1999թ. հունիսի 2-ի կարգադրությամբ ԱՄԴ-ն մերժել է այդ պահանջը: Գործի մնացյալ հարցերն ընթացքի մեջ են:

13. 2000թ. հունիսին Ղաշնակից ուժերի գործողությունը վերանայելու համար հիմնված Կոմիտեն զեկուցել է նախկին Հարավսլավիայի հարցերով Միջազգային քրեական դատարանի («ՀՄԲԴ») դատախազին: Հետաքննություն չի հանձնարարվել: 2000թ. հունիսի 2-ին դատախազը տեղեկացրել է ՄԱԿ-ի Անվտանգության խորհրդին՝ հետաքննություն չսկսելու իր որոշման մասին:

Բ. Գործին առնչվող միջազգային իրավական նյութեր

1. 1949թ. Վաշինգտոնի պայմանագիրը

14. Վաշինգտոնի պայմանագիրն ուժի մեջ է մտել 1949թ. օգոստոսի 24-ին («1949թ. պայմանագիր») և հիմնվել է մի դաշինք, որը կոչվել է Հյուսիս-ատլանտյան դաշինքի կազմակերպություն («ՆԱՏՕ»)՝ կազմված տասը եվրոպական պետություններից (Բելգիա, Ֆրանսիա, Լյուքսեմբուրգ, Նիդեռլանդներ, Միացյալ Թագավորություն, Ղանիա, Իսլանդիա, Իտալիա, Նորվեգիա, Պորտուգալիա)՝ Կանադայի և Միացյալ Նահանգների հետ: Հունաստանը և Թուրքիան 1952թ. միացել են 1949թ. պայմանագրին, Գերմանիայի Ղաշնային Հանրապետությունը՝ 1955թ., Իսպանիան նույնպես անդամ է դարձել 1982թ.: Այս երկրներին 1999թ. մարտի 12-ին միացել են Չեխիայի Հանրապետությունը, Հունգարիան և Լեհաստանը:

15. ՆԱՏՕ-ի հիմնական նպատակն է ապահովել իր բոլոր անդամների ազատությունն ու անվտանգությունը՝ քաղաքական և ռազմական միջոցներով՝ ՄԱԿ-ի կանոնադրության սկզբունքներին համապատասխան: Նրա գործող հիմնական սկզբունքն է՝ իր անդամների անվտանգության անձեռնմխելիության հիման վրա ինքնիշխան պետությունների միջև փոխադարձ համագործակցությունը:

1. Պայմանագրերի իրավունքի մասին Վիեննայի 1969թ. կոնվենցիա («Վիեննայի 1969թ. կոնվենցիա»)

16. 1969թ. Վիեննայի կոնվենցիայի 31-րդ հոդվածը վերնագրված է «Մեկնաբանությունների ընդհանուր կանոն» և հետևյալն է .

1. Պայմանագիրը պետք է մեկնաբանվի բարեխղճորեն՝ պայմանագրի տերմիններին իրենց համատեքստում տրվող սովորական իմաստի համաձայն, և դրա խնդրի ու նպատակի լույսի ներքո:

...

2. Համատեքստի հետ մեկտեղ պետք է հաշվի առնվի՝
(բ) պայմանագրի կիրառման ցանկացած հետագա պրակտիկա, որը հաստատում է դրա մեկնաբանման վերաբերյալ Կողմերի համաձայնությունը,
(գ) Կողմերի միջև հարաբերությունների նկատմամբ կիրառելի միջազգային իրավունքի ցանկացած համապատասխան կանոն»:

17. 32-րդ հոդվածը վերնագրված է «Մեկնաբանման լրացուցիչ միջոցներ» և հետևյալն է .
«Կարելի է դիմել մեկնաբանման լրացուցիչ միջոցների, ներառյալ պայմանագրի նախապատրաստական աշխատանքը և դրա կնքման հանգամանքները՝ հաստատելու

համար 31-րդ հոդվածի կիրառումից բխող իմաստը կամ որոշելու համար իմաստը, երբ 31-րդ հոդվածի համաձայն մեկնաբանումը`

(ա) իմաստը դարձնում է երկիմաստ կամ անորոշ.

(բ) հանգեցնում է այնպիսի արդյունքի, որն ակնհայտորեն անհեթեթ է»:

18. Այս հոդվածների կապակցությամբ իր մեկնաբանություններում Միջազգային իրավունքի հանձնաժողովը նշել է, որ 31 և 32-րդ հոդվածները պետք է կիրառվեն շաղկապված, և չպետք է գործի անհաղթահարելի սահմանագիծ մեկնաբանության «ընդհանուր կանոնի» և «լրացուցիչ միջոցների» միջև: Միևնույն ժամանակ, տարբերակումն ինքնին արդարացված է, քանի որ 31-րդ հոդվածում մեկնաբանման բոլոր տարրերը վերաբերում են կողմերի միջև համաձայնությանն այն ժամանակ, երբ, կամ դրանից հետո տեքստում ստանում են աուտենտիկ արտահայտություն: Նախապատրաստական աշխատանքը չունի նույն աուտենտիկ բնույթը, «այնուամենայնիվ, այն կարող է լինել երբեմն արժեքավոր` լույս սփռելով տեքստում համաձայնության արտահայտման վրա» (Yrbk.ILC(1966), նույն տեղում, 219-220):

3. Կոնվենցիայի 1-ին հոդվածի նախագծման պատմությունը

19. Եվրոպայի խորհրդի խորհրդակցական համագումարի Իրավական և վարչական հարցերի կոմիտեի կողմից նախապատրաստված տեքստը նախատեսում էր, ինչը և դարձավ Կոնվենցիայի 1-ին հոդված, որ «անդամ պետություններն իրենց տարածքներում բնակվող յուրաքանչյուր անձի համար ապահովում են այն իրավունքները...»:

Փորձագիտական միջկառավարական կոմիտեն, որը հաշվի էր առել Խորհրդակցական համագումարի կազմած նախագիծը, որոշեց «իրենց տարածքներում բնակվող յուրաքանչյուր անձի համար» ձևակերպումը փոխարինել «իրենց իրավագործության ներքո գտնվող անձանց» արտահայտությամբ: Պատճառները նշված են Մարդու իրավունքների եվրոպական կոնվենցիայի Travaux Preparatoires ժողովածուի հետևյալ հատվածում (3-րդ հատոր, էջ 260).

«Համագումարի նախագիծը Կոնվենցիայով տրամադրվող պաշտպանությունը տարածել է մասնակից պետությունների տարածքներում բնակվող յուրաքանչյուր անձի վրա»: Կոմիտեն գտել է, որ «բնակվող» տերմինը կարող է համարվել բավականին սահմանափակող: Առկա է եղել համոզվածություն, որ կային հիմքեր Կոնվենցիայով նախատեսված պաշտպանությունը մասնակից պետությունների տարածքներում բոլոր անձանց վրա տարածելու համար, անգամ նրանց, ովքեր չեն կարող համարվել այնտեղ բնակվող` այդ բառի իրավական իմաստով: Այդ իսկ պատճառով Կոմիտեն «բնակվող» տերմինը փոխարինեց «իրավագործության ներքո գտնվող» բառերով, որոնք կան նաև Միացյալ ազգերի հանձնաժողովի դաշնագրի նախագծի 2-րդ հոդվածում»:

20. Մյուս համապատասխան մեկնաբանությունը` մինչև Կոնվենցիայի 1-ին հոդվածն ընդունելը, արվել է Բելգիայի ներկայացուցչի կողմից 1950թ. օգոստոսի 25-ին` Խորհրդակցական համագումարի լիազուցված նիստի ժամանակ: Ըստ դրա` «քանի որ մեր պետությունների կողմից Կոնվենցիայի ձևական դրույթի ուժով պաշտպանության իրավունքը կարող է կիրառվել լիարժեք և առանց որևէ տարբերակման կամ զանազանության որևէ անհատի կամ թեկուզև ազգության օգտին, որը մեր պետություններից որևէ մեկի տարածքում պատճառ կունենա պնդելու, որ [իր] իրավունքները ոտնահարվել են»:

21. Travaux preparatoires-ը շարունակում է նշել, որ 1-ին հոդվածի ձևակերպումը ներառյալ «իրենց իրավագործության ներքո», չեն առաջացրել որևէ հետագա վեճ և տեքստը, ինչպես որ եղել է (և այժմ կա) ընդունվել է 1950թ. օգոստոսի 25-ին Խորհրդակցական համագումարի կողմից առանց հետագա փոփոխությունների (վերը մեջբերված ժողովածուն (հատոր 6, էջ 132):

4. Մարդու իրավունքների և պարտականությունների մասին 1948թ. ամերիկյան հռչակագիրը:

22. Այս հռչակագրի 2-րդ հոդվածում կարդում ենք.

«Բոլորը հավասար են օրենքի առջև և ունեն այս Հռչակագրով սահմանված իրավունքներ և պարտականություններ, առանց որևէ տարբերակման այնպիսի հիմքերով, ինչպիսին են ռասան, սեռը, լեզուն, դավանանքը և այլ գործոններ»:

23. Քորդի գործով (Ձեկույց թիվ 109/99, գործ թիվ 10.951, Քորդը և այլոք ընդդեմ Միացյալ Նահանգների, 1999թ. սեպտեմբերի 29, կետեր 37, 39, 41 և 43) իր զեկույցի մեջ Մարդու իրավունքների միջամերիկյան հանձնաժողովը քննել է Միացյալ Նահանգների ռազմական ուժերի կողմից Գրենադայում ռազմական գործողություններ ծավալելու առաջին օրերի ընթացքում դիմողների կալանքի, նրանց նկատմամբ վերաբերմունքի վերաբերյալ զանգատները և մեկնաբանել է.

«Քանի դեռ Ամերիկյան հռչակագրի էքստերիտորիալ կիրառումը չի դարձել Կողմերի միջև քննարկվող հարց, Հանձնաժողովը նպատակահարմար է գտել նշել, որ որոշակի հանգամանքների դեպքում էքստերիտորիալ գործողությունների նկատմամբ իր իրավագործության տարածումը պետք է ոչ միայն բխի համապատասխան նորմից, այլ պահանջվի այդ նորմով: Անձի հիմնարար իրավունքներն Ամերիկայում հռչակված են հավասարության և առանց խտրականության սկզբունքների հիման վրա՝ «առանց ռասայական, ազգային, դավանանքի կամ սեռի որևէ տարբերակման».

... Ելնելով նրանից, որ մարդն օժտված է անձնական իրավունքներով մարդկային բնույթի ուժով, յուրաքանչյուր ամերիկյան պետություն պարտավորվում է ապահովել իր իրավագործության ներքո գտնվող յուրաքանչյուր անձի պաշտպանված իրավունքները:

Թեև սա առավել ընդհանուր կերպով վերաբերում է պետության տարածքում գտնվող անձանց, այն կարող է, որոշակի հանգամանքներում, վերաբերել էքստերիտորիալ գործողությունների, երբ տվյալ անձը ներկա է մի պետության տարածքում, սակայն ենթակա է մեկ այլ պետության վերահսկողության՝ սովորաբար վերջիններիս արտասահմանյան ներկայացուցիչների գործունեության միջոցով: Սկզբունքորեն, հարցը վերաբերում է ոչ թե ենթադրյալ զոհի քաղաքացիությանը կամ ներկայությանը որոշակի աշխարհագրական տարածքում, այլ արդյոք որոշակի հանգամանքներում պետությունը պահպանում է իր իրավագործությանը և վերահսկողությանը ենթակա անձի իրավունքները»:

24. 1978թ. Մարդու իրավունքների ամերիկյան կոնվենցիայի 1-ին հոդվածը, որի վրա հիմնված է Մարդու իրավունքների միջամերիկյան դատարանի անկախ իրավագործությունը, համապատասխանաբար, հետևյալն է .

«Այս Կոնվենցիայի մասնակից պետությունները պարտավորվում են հարգել Կոնվենցիայով ճանաչվող իրավունքներն ու ազատությունները և իրենց իրավագործության ներքո գտնվող բոլոր անձանց համար ապահովել այս իրավունքների և ազատությունների լիարժեք իրականացումը՝ առանց որևէ խտրականության...»:

5. Պատերազմի զոհերի պաշտպանության մասին 1949թ. Ժնևի չորս կոնվենցիաները

25. Այս կոնվենցիաներից («1949թ.Ժնևի կոնվենցիաներ») յուրաքանչյուրի 1-ին հոդվածները մասնակից կողմերից պահանջում են ցանկացած հանգամանքներում «հարգել և ապահովել հարգանք սույն կոնվենցիայի նկատմամբ»:

6.Քաղաքացիական և քաղաքական իրավունքների մասին 1966թ. դաշնագիրը («1966թ. ԲԲԻԴ») և դրա 1966թ. կամընտիր արձանագրությունը

26. 1966թ. ԲԲԻԴ-ի 2-րդ հոդվածի 1-ին կետը նախատեսում է.

«Սույն Դաշնագրի մասնակից յուրաքանչյուր պետություն պարտավորվում է հարգել իր տարածքի սահմաններում և իր իրավագործության ներքո գտնվող բոլոր անձանց՝ սույն Դաշնագրով ճանաչված իրավունքները...»:

Մարդու իրավունքների հանձնաժողովը 1950թ. իր 6-րդ նստաշրջանի ընթացքում հաստատեց Ղաշնագրի նախագծի 2-րդ հոդվածի 1-ին կետում «իր տարածքի սահմաններում և ենթակա իր...» բառերն ընդգրկելու առաջարկությունը: Հետագա առաջարկությունները՝ հանել այս բառերը, մերժվել են 1952թ. և 1963թ.: Հետագայում, Մարդու իրավունքների կոմիտեն հետամուտ էր զարգացնելու, որոշակի սահմանափակ համատեքստերում, մասնակից պետությունների պատասխանատվությունն իրենց արտասահմանյան ներկայացուցիչների գործունեության համար:

27. 1966թ. կամընտիր արձանագրության 1-ին հոդվածը նախատեսում է.

«Ղաշնագրի մասնակից այն պետությունը, որը դառնում է սույն Արձանագրության մասնակից, ճանաչում է Կոմիտեի իրավասությունը՝ ընդունելու և քննության առնելու իր իրավագործության ներքո գտնվող առանձին անձանց հաղորդումները, ովքեր հայտարարում են, թե տվյալ մասնակից պետության կողմից Ղաշնագրում նախատեսված իրավունքի խախտման զոհ են դարձել...»:

Գանգատները

28. Դիմողները գանգատվում են 1999թ. ապրիլի 23-ին ՆԱՏՕ-ի զինված ուժերի կողմից ՐՏՏ-ի շենքի ռմբակոծության դեմ և վկայակոչում են Կոնվենցիայի հետևյալ դրույթները. 2-րդ հոդվածը (կյանքի իրավունք), 10-րդ հոդվածը (արտահայտվելու իրավունք) և 13-րդ հոդվածը (արդյունավետ պաշտպանության միջոցի իրավունք):

Իրավունքի հարցեր

29. Առաջինից հինգերորդ դիմողները իրենց և իրենց մահացած մերձավոր ազգականների անունից հիմնվում են 2-րդ, 10-րդ և 13-րդ հոդվածների վրա: Վեցերորդ դիմողը, որը վիրավորվել է հարվածի հետևանքով, հիմնվում է այդ հոդվածների վրա՝ իր անունից:

Դատարանի թույլտվությամբ՝ կողմերի գրավոր և բանավոր բացատրությունները սահմանափակվել են ընդունելիությանը վերաբերող հարցերով, Կառավարությունները հետագայում ընդունել են, որ իրենք չեն վիճարկի, որ բողոքները եղել են ակնհայտորեն չհիմնավորված:

30. Ինչ վերաբերում է գործի ընդունելիությանը, դիմողները պնդել են, որ գանգատը *ratione loci* համատեղելի է Կոնվենցիայի դրույթների հետ, քանի որ պատասխանող պետությունների վիճարկվող գործողությունները, որոնք տեղի են ունեցել կամ ՀԴՀ-ում, կամ իրենց իսկ տարածքներում, բայց հետևանքներ են ունեցել ՀԴՀ-ում, իրենց և իրենց մահացած ազգականներին բերում է այդ պետությունների իրավագործության ներքո: Նրանք նաև առաջարկել են, որ պատասխանող պետություններն առանձին վերցրած պատասխանատու են հարվածի համար, անկախ այն բանից, որ այն կատարվել է ՆԱՏՕ-ի զինված ուժերի կողմից, և որ իրենք չեն ունեցել արդյունավետ պաշտպանության միջոց՝ սպառելու համար:

31. Կառավարությունները վիճարկել են գործի ընդունելիությունը: Նրանք հիմնականում պնդել են, որ գանգատն անհամատեղելի է *ratione personae* Կոնվենցիայի դրույթների հետ, որովհետև դիմողները չեն գտնվում պատասխանող պետությունների իրավագործության ներքո՝ Կոնվենցիայի 1-ին հոդվածի իմաստով: Նրանք նաև պնդել են, որ ԱՄԴ-ի «Դրամական ոսկի սկզբունքի» համաձայն՝ այս Դատարանը չի կարող որոշել գործն ըստ էության, քանի որ այն պետք է որոշի Միացյալ Նահանգների, Կանադայի և ՆԱՏՕ-ի իրավունքներն ու պարտավորությունները, որոնցից ոչ մեկը Կոնվենցիայի Պայմանավորվող կողմ չէ, կամ, հետևաբար, սույն գանգատի կողմեր չեն (Դրամական ոսկին տեղափոխվել է Հռոմից 1943թ.. ԱՄԴ-ի զեկույցներ, 1954թ. էջ 19, ինչպես որ կիրառվել է Արևելյան Թիմորում, ԱՄԴ-ի զեկույցներ, 1995թ. էջ 90):

32. Այնուհետև Ֆրանսիայի կառավարությունը վիճարկել է, որ ռմբակոծության համար պատասխանատու են ոչ թե պատասխանող պետությունները, այլ ՆԱՏՕ-ն՝ միջազգային

իրավունակությամբ մի կազմակերպություն, որն անջատ է պատասխանող պետություններից: Թուրքիայի կառավարությունը որոշակի բացատրություններ է ներկայացրել Հյուսիսային Կիպրոսի իրավիճակի վերաբերյալ իրենց տեսակետի կապակցությամբ:

33. Վերջապես, Հունգարիայի, Իտալիայի և Լեհաստանի կառավարությունները նշել են, որ դիմողներն այդ պետություններում չեն սպառել արդյունավետ պաշտպանության մատչելի միջոցները՝ ինչպես նախատեսված է Կոնվենցիայի 35-րդ հոդվածի 1-ին կետով:

Ա. Արդյո՞ք դիմողները և նրանց մահացած ազգականները գտնվում են պատասխանող պետությունների «իրավագործության» ներքո՞ Կոնվենցիայի 1-ին հոդվածի իմաստով

34. Սա այն գլխավոր հիմքն է, որով Կառավարությունները վիճարկում են զանգատի ընդունելիությունը, և Դատարանը պետք է նախ և առաջ որոշի այս հարցը: Կոնվենցիայի 1-ին հոդվածը նախատեսում է .

«Բարձր պայմանավորվող կողմերն իրենց իրավագործության ներքո գտնվող յուրաքանչյուր անձի համար ապահովում են այն իրավունքներն ու ազատությունները, որոնք սահմանված են սույն Կոնվենցիայի 1-ին բաժնում»:

1. Պատասխանող Կառավարությունների բացատրությունները

35. Կառավարությունները պնդում են, որ դիմողները և նրանց մահացած ազգականները գործին առնչվող ժամանակահատվածում չեն գտնվել պատասխանող պետությունների «իրավագործության» ներքո, և զանգատը, հետևաբար, անհամատեղելի է *ratione personae* Կոնվենցիայի դրույթների հետ:

36. Ինչ վերաբերում է «իրավագործության» ճշգրիտ իմաստին, նրանք առաջարկել են, որ այն պետք է մեկնաբանվի հանրային միջազգային իրավունքում այդ տերմինի սովորական և ճանաչված իմաստով: Այսպիսով, «իրավագործության» իրականացումն ընդգրկում է օրինական իշխանության հաստատումը կամ իրականացումը՝ փաստացի կամ փաստաթղթային, այն անձանց նկատմամբ, ովքեր ունեն տվյալ պետության հպատակության որոշակի ձև, կամ գտնվում են այդ պետության վերահսկողության ներքո: Նրանք նաև առաջարկել են, որ «իրավագործություն» տերմինն ընդհանուր առմամբ հանգեցնում է որոշ ձևի կառուցվածքային հարաբերության, ինչը, որպես կանոն, գոյություն է ունենում որոշակի ժամանակահատվածում:

37. Նրանք պնդում են, որ իրենց այս տեսակետը հենվում է Դատարանի իրավական դիրքորոշման վրա, որն իրավագործության այս ընկալումը կիրառել է՝ հաստատելու համար, որ պատասխանող պետության տարածքից դուրս նրա գործողություններից ազդեցություն կրած որոշակի անձինք կարող են համարվել նրա իրավագործության ներքո գտնվող, որովհետև նրանց նկատմամբ իրականացվել է տվյալ պետության իրավական իշխանության որևէ ձև: Դիմողների ձերբակալությունը և կալանավորումը պատասխանող պետության տարածքից դուրս Իսայի և Օջալանի գործերում (Իսայը և այլոք ընդդեմ Թուրքիայի (որոշում), թիվ 31821/96, 2000թ. մայիսի 30, չտպագրված, և Օջալանն ընդդեմ Թուրքիայի (որոշում), թիվ 46221/99, 2000թ. դեկտեմբերի 14, չտպագրված) ըստ Կառավարությունների՝ հանդիսանում է օտար հողում անձանց նկատմամբ ռազմական ուժերի կողմից այդպիսի իրավական իշխանության կամ իրավագործության իրականացման դասական օրինակ: Իրավագործությունը Խավարայի գործում, որը վերաբերում էր Իտալիայի ափից 35 ծովային մղոն հեռու իտալական ռազմածովային նավի կողմից Ալբանական նավին վիճարկվող միտումնավոր հարվածին (Խավարան և այլոք ընդդեմ Իտալիայի և Ալբանիայի(որոշում), թիվ 39473/98, 2001թ. հունվարի 11, չտպագրված), բաժանվել էր պատասխանող պետությունների միջև գրավոր համաձայնությամբ: Ըստ Կառավարությունների՝ իրավագործության իրենց մեկնաբանությունը բխում է նաև *travaux preparatoires*-ից և իրենց կողմից Կոնվենցիայի վավերացումից հետո

դրա կիրառման պրակտիկայից: Այս վերջին առնչությամբ նրանք վկայակոչել են Կոնվենցիայի 15-րդ հոդվածով նախատեսված՝ պատերազմական գործողությունների դեպքում պարտավորություններից շեղմանը, որոնց մասնակցում է Բարձր պայմանավորվող կողմը՝ իր տարածքից դուրս:

38. Կառավարությունները եզրակացրել են, որ պարզ է, որ այն արարքը, որի դեմ բողոքում են դիմողները, չի կարելի նկարագրել որպես իրավական իշխանության կամ իրավասության իրականացում:

39. Ավելին, Կառավարությունները շարունակել են քննարկել դիմողների սկզբունքային պնդումները Կոնվենցիայի 1-ին հոդվածում նշված իրավագործության իմաստի վերաբերյալ, այն է, որ Կոնվենցիայի 1-ին հոդվածով սահմանված պաշտպանության պոզիտիվ պարտավորությունը կիրառելի է համամասնաբար իրականացված վերահսկողության նկատմամբ:

40. Նախ և առաջ, Կառավարությունները գտնում են, որ 1-ին հոդվածի տեքստը չի ապահովում այսպիսի մեկնաբանություն: Եթե նախագիծը կազմողները ցանկանային ամրագրել «պատճառահետևանքային» տեսակի պատասխանատվություն, որն արդյունավետ է, նրանք կարող էին ընդունել 1949թ. ժնևի կոնվենցիաների (մեջբերված վերը՝ 25-րդ կետում) ձևակերպումներին համանման ձևակերպումներ: Ցանկացած դեպքում, դիմողների մեկնաբանությունը կփոխի և կբաժանի մասնակից պետությունների պոզիտիվ պարտավորությունը պաշտպանելու իրավագործության սուբյեկտիվ իրավունքն այն ձևով, որը երբևէ նախատեսված չի եղել Կոնվենցիայի 1-ն հոդվածով:

41. Երկրորդ, Կառավարությունները գտնում են, որ դիմողների կողմից 15-րդ հոդվածի վկայակոչումը՝ ի պաշտպանություն 1-ին հոդվածի իրենց լայն մեկնաբանության, սխալ է, և որ 15-րդ հոդվածը, փաստորեն, ամրագրում է Կառավարությունների սեփական դիրքորոշումը: Կառավարությունները վիճարկում են, որ Կոնվենցիայի 15-րդ հոդվածի կիրառման մեջ կամ տեքստում ոչինչ չկա ենթադրելու, որ, ինչպես սխալմամբ ենթադրում են դիմողները, 15-րդ հոդվածի 2-րդ կետը վերաբերում է «պատերազմին» կամ «հանրային արտակարգ իրավիճակների» դեպքերին՝ մասնակից պետությունների տարածքներից դուրս, ինչպես նաև ներսում: Համապատասխանաբար, 15-րդ հոդվածի 2-րդ կետը չի ամրապնդում Կոնվենցիայի 1-ն հոդվածի վերաբերյալ դիմողների լայն մեկնաբանությունը:

42. Երրորդ՝ ինչ վերաբերում է դիմողների տեսակետին, որ ՀԴՀ-ի քաղաքացիները կմնան առանց Կոնվենցիայով տրամադրվող պաշտպանության, Կառավարությունները վկայակոչում են, որ Հյուսիսային Կիպրոսի գործերում թուրքիայի պատասխանատվության բացակայության ճանաչումն այդ տարածքի բնակիչներին կզրկեր Կոնվենցիայի իրավունքների պաշտպանությունից (տես, Լուիզիդուն ընդդեմ Թուրքիայի 1995թ. մարտի 23-ի վճիռը (նախնական առարկություններ), Շարքեր Ա, թիվ 310, Լուիզիդուն ընդդեմ Թուրքիայի 1996թ. դեկտեմբերի 18-ի վճիռը (ըստ էության), վճիռների և որոշումների ժողովածու, 1996-VI, թիվ 26, և Կիպրոսն ընդդեմ Թուրքիայի [GC], թիվ 25781/94, ՄԻԵԴ 2001թ.): Սույն գործում Կառավարությունները նշում են, որ ՀԴՀ-ն չի եղել և Կոնվենցիայի մասնակից պետություն չէ, և նրա բնակիչները չունեն Կոնվենցիայի համաձայն գոյություն ունեցող որևէ իրավունք:

43. Կառավարությունները պնդում են, որ դիմողների՝ էքստերիտորիալ իրավագործության «պատճառահետևանքային» տեսության վերաբերյալ պատմությունը կարող է ունենալ միջազգային լուրջ հետևանքներ: Նման տեսությունը, եթե դրան հավելվի որպես ՆԱՏՕ-ի անդամ բոլոր պատասխանող պետությունների առանձին պատասխանատվության վերաբերյալ դիմողների պնդումը, լրջորեն կաղավաղի Կոնվենցիայի նպատակն ու սխեման: Մասնավորապես, այն կունենա լուրջ հետևանքներ միջազգային ռազմական հավաքական գործողությունների համար, քանի որ այն Դատարանին կվերապահի իրավասություն՝ վերահսկելու մասնակից պետությունների մասնակցությունը ողջ աշխարհում ծավալվող ռազմական առաքելություններին այն հանգամանքներում, երբ անհնարին կդառնա այդ պետությունների համար ապահովել Կոնվենցիայով նախատեսված ցանկացած իրավունք այդ

տարածքների բնակիչների համար, և նույնիսկ այն դեպքերում, երբ մասնակից պետություններն ակտիվ մասնակցություն չեն ցուցաբերում համապատասխան գործողություններին: Արդյունքում՝ Կոնվենցիայի դիրքորոշումը, ըստ Կառավարությունների, կարող է պարունակել նշանակալի քայքայիչ վտանգ՝ զգալի խոչընդոտելով պետությունների մասնակցությանը նման գործողություններին, և կարող է, ցանկացած դեպքում, հանգեցնել Կոնվենցիայի 15-րդ հոդվածի հիման վրա պարտավորություններից առավել շեղման: Ի հավելումն՝ նրանք նշել են միջազգային մարդասիրական իրավունքն ու ՀՄԲ-ն և վերջերս Միջազգային քրեական դատարանը («ՄԲԴ») կոչված են կարգավորելու հենց պետությունների նման գործողությունները:

44. Վերջապես, Կառավարությունները վիճարկել են նաև դիմողների այլընտրանքային դատողությունները Կոնվենցիայի 1-ին հոդվածով սահմանված՝ պետությունների պատասխանատվության մասին: Ինչ վերաբերում է նրանց փաստարկին՝ Բելգրադի օդային տարածքի նկատմամբ ՆԱՏՕ-ի ռազմական ուժերի կողմից վիճարկվող վերահսկողության առնչությամբ, Կառավարությունները ժխտում են նման վերահսկողությունը, և ցանկացած դեպքում առարկում են, որ նման վերահսկողությունը կարող է հավասարեցվել բնական և ընթացիկ տարածքային վերահսկողությանը, ինչպես որ նշվել է Հյուսիսային Կիպրոսի վերաբերյալ վերը մեջբերված վճռում, որին հետևել է արդյունավետ վերահսկողության կամ օրինական իշխանության իրականացումը: Այնուհետև Կառավարությունները համարում են, որ դիմողների՝ սույն գործի և Ստերինգի գործի համեմատությունն էականորեն թերի է (Ստերինգն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության 1989թ. հուլիսի 7-ի վճիռը, Շարքեր Ա, թիվ 161): Այդ ժամանակ պետք է կայացվեր պրն Ստերինգի հանձնման վերաբերյալ որոշում, որը կալանավորվել էր պատասխանող պետության տարածքում մի իրավիճակում, ինչն անձի նկատմամբ իրավական իշխանության դասական կիրառում է, ում համար պետությունը կարող է երաշխավորել Կոնվենցիայով նախատեսված իրավունքների ամբողջությունը:

45. Ուստի Կառավարությունները պնդում են, որ դիմողները և նրանց մահացած ազգականները չեն գտնվում պատասխանող պետությունների իրավագործության ներքո, և որ նրանց զանգատը, հետևաբար, անհամատեղելի է *ratione personae* Կոնվենցիայի դրույթների հետ:

2. Դիմողների բացատրությունները

46. Դիմողները կարծում են, որ զանգատը *ratione loci* համատեղելի է Կոնվենցիայի դրույթների հետ, որովհետև իրենք RTS-ի ռեբակոնստրուկցիայի արդյունքում հայտնվել են պատասխանող պետությունների իրավագործության ներքո: Մասնավորապես, նրանք պնդել են, որ «իրավագործություն» հասկացությունը կարող է որոշվել՝ կիրառելով վերը մեջբերված Լուիզիդուի վճռում (նախնական առարկություններ և ըստ էության) օգտագործված «արդյունավետ վերահսկողության» չափանիշն այնպես, որ Կոնվենցիայի 1-ին հոդվածով նախատեսված պոզիտիվ պարտավորության՝ Կոնվենցիայով նախատեսված իրավունքներն ապահովելու ծավալը համաչափ լինի փաստացիորեն իրականացված վերահսկողության աստիճանի հետ: Նրանք կարծում են, որ 1-ին հոդվածում իրավագործության այս մոտեցումը կտրամադրի կիրառելի չափանիշ, որը Ղատարանը կարող է կիրառել համեմատելի հանգամանքներում հետագա զանգատների նկատմամբ:

47. Համապատասխանաբար, երբ, ինչպես վերը նշված Լուիզիդուի վճռում է (նախնական առարկություններ և ըստ էության), ընդունվել, որ թուրքական զինված ուժերն արդյունավետորեն վերահսկել են Հյուսիսային Կիպրոսը, համապատասխանաբար, պետք է ենթադրել, որ Թուրքիան պարտավոր է ապահովել Կոնվենցիայով նախատեսված բոլոր իրավունքներն այդ տարածքում: Այնուամենայնիվ, երբ պատասխանող պետությունները նշանակետին հարվածում են իրենց տարածքից դուրս, նրանք պարտավորված չեն անել անհնարինը (ապահովել Կոնվենցիայով նախատեսված բոլոր իրավունքները), բայց պետք է

պատասխանատու լինեն Կոնվենցիայով նախատեսված այն իրավունքների համար, որոնք իրենց վերահսկողության տակ են քննարկվող իրավիճակում:

48. Դիմողները պնդում են, որ այս մոտեցումը լիովին համապատասխանում է Կոնվենցիայի իրավագիտությանը և նրանք, մասնավորապես, հիմնվում են վերը մեջբերված Իսայիի, Խավարայի և Օջալանի գործերի ընդունելիության մասին որոշումների վրա, ինչպես նաև Իլասկայի գործի (Իլասկան ընդդեմ Մոլդովայի և Ռուսաստանի Դաշնության (որոշում), թիվ 487877/99 2001թ. հուլիսի 4, չտպագրված) վրա: Նրանք համարում են նաև, որ այն համատեղելի է Մարդու իրավունքների միջամերիկյան հանձնաժողովի կողմից նույնաբնույթ արտահայտությունների մեկնաբանության հետ (Քորդի գործով զեկույցը, տես վերը՝ կետ 23): Մեջբերելով Մարդու իրավունքների կոմիտեի մի գործ, նրանք պնդում են, որ Կոմիտեն հանգել է հաստատուն եզրակացությունների 1966թ. ՔՔԻԴ-ի 2-րդ հոդվածի 1-ին կետի և դրա կամընտիր արձանագրության 1-ին հոդվածի վերաբերյալ:

49. Այնուհետև նրանք առաջարկում են, որ «իրավագործություն» տերմինի իրենց ընկալումը պաշտպանություն է գտնում Կոնվենցիայի տեքստում ու կառուցվածքում և, մասնավորապես, 15-րդ հոդվածում: Նրանք վիճարկում են, որ 15-րդ հոդվածն իմաստագուրկ կդառնա, եթե այն չկիրառվի էքստերիտորիալ պատերազմների կամ արտակարգ իրավիճակների նկատմամբ: Պետությունը, հետևաբար, կարող է շեղվել իր պարտավորություններից՝ 15-րդ հոդվածի հիման վրա, որովհետև առանց այդ շեղման Կոնվենցիան կիրառվում է նույնիսկ նման հակամարտությունների ընթացքում:

50. Ինչ վերաբերում է Կառավարությունների կողմից travaux preparatoires –ի վկայակոչմանը, նրանք նշում են, որ սա հիմնական կամ որոշիչ ապացուցման աղբյուր չէ՝ Կոնվենցիայի 1-ին հոդվածում իրավագործության օգտագործմանը տրվող իմաստի առումով: Անշուշտ, նրանք նշում են, որ Կառավարությունների նշած «իրավական իշխանությունը» և «կառուցվածքային փոխհարաբերությունները» իրավագործության էական տարրեր են, բայց նշված չեն travaux preparatoires-ում:

51. Նրանք մերժում են Կառավարությունների այն պնդումը, որ 1-ին հոդվածի իրենց մեկնաբանությունը կարող է վտանգավոր զարգացում ունենալ: Սույն գործը ՄԱԿ-ի խաղաղապահ գործունեության ընթացքում տեղի ունեցած պատահարի կամ անփութության, կամ կոպիտ զինվորների մասին չէ: Այն ավելի շուտ վերաբերում է դիտավորյալ գործողության, որին հավանություն են տվել պատասխանող պետություններից յուրաքանչյուրը, և որն ի կատար է ածվել ըստ նախագծվածի: Իհարկե, դիմողները պնդում են, որ վտանգավոր կլինի պետության նմանատիպ գործողություններից բխող՝ Կոնվենցիայի խախտումների համար պետություններին պատասխանատու չհամարելը: Ընդգծելով կյանքի իրավունքի նշանակալիությունը և Կոնվենցիայի դերը՝ որպես եվրոպական հանրային կարգը պահպանելու միջոց, նրանք շեշտում են, որ պատասխանող պետություններին պատասխանատու չհամարելն այս դիմողներին կթողնի առանց պաշտպանության միջոցի և պատասխանող պետությունների զորքերին ազատություն կտա գործելու անպատիժ:

Առանձին անձինք չեն կարող գանգատ ներկայացնել ԱՄԴ, ՀՄԴ-ն որոշում է ընդունում անհատների պատասխանատվության վերաբերյալ լուրջ ռազմական հանցագործությունների դեպքում, իսկ ՄԲԴ-ն դեռևս հիմնված չէ:

52. Որպես այլընտրանք՝ դիմողները վիճարկում են, որ նկատի ունենալով օդային գործողությունների ծավալը և համեմատաբար քիչ օդային դժբախտ պատահարները, ՆԱՏՕ-ի կողմից օդային տարածքի վերահսկողությունը մոտավորապես նույնքան ամբողջական է, որքան Թուրքիայի կողմից Հյուսիսային Կիպրոսի տարածքի վերահսկողությունը: Քանի որ այդ վերահսկողությունը սահմանափակ էր որոշակի շրջանակով (միայն օդային տարածքը), 1-ին հոդվածի պոզիտիվ պարտավորությունը կարող է նմանապես սահմանափակվել: Նրանք ենթադրում են, որ «արդյունավետ վերահսկողություն» և «իրավագործություն» տերմինները պետք է բավականաչափ ձկուն լինեն՝ հաշվի առնելու համար ժամանակակից դիպուկ ռումբերի արևայությունն ու օգտագործումը, որը թույլ է տալիս ճշգրիտ և ազդեցիկ էքստերիտորիալ գործողություն՝ առանց հետևակային զորքերի անհրաժեշտության: Նկատի

ունենալով արդի առաջընթացը՝ օդային հարվածների և հետևակային զորքերի միջև տարբերության վկայակոչումն անհրաժեշտ է:

53. Որպես այլընտրանք՝ դիմողները համեմատում են սույն գործի հանգամանքները վերը մեջբերված Ստերինգի գործի հանգամանքների հետ, պնդելով, որ վիճարկվող գործողությունը, փաստորեն, RTS-ին հարվածելու և հրթիռ արձակելու վերաբերյալ նախորդ որոշումների էքստերիտորիալ ազդեցությունն է, և այդ որոշումները կայացվել են պատասխանող պետության կամ պետությունների տարածքում: Նրանք, հետևաբար, պնդում են, որ իրավագործությունը կարող է հաստատվել այն նույն պատճառներով, ինչպես որ Ստերինգի գործում:

3. Ղատարանի գնահատականը

54. Ղատարանը նշում է, որ դիմողների և պատասխանող պետությունների միջև իրական կապը վիճարկվող գործողությունն է, որը, որտեղ էլ որոշված լինի, կատարվել է, կամ հետևանքներ է ունեցել այդ պետությունների տարածքից դուրս («էքստերիտորիալ գործողություն»): Ղատարանը կարծում է, որ, հետևաբար, քննության ենթակա էական հարցն այն է, թե արդյո՞ք դիմողները և նրանց մահացած ազգականները, էքստերիտորիալ գործողության արդյունքում, կարող են գտնվել պատասխանող պետությունների իրավագործության ներքո (Դրոզդը և Յանուսեկն ընդդեմ Ֆրանսիայի և Իսպանիայի 1992թ. հունիսի 26-ի վճիռը, Շարքեր Ա, թիվ 240, կետ 91, վերը մեջբերված Լուիզիդուի վճիռները (նախնական առարկություններ և ըստ էության), համապատասխանաբար 64 և 56-րդ կետերը, և Կիպրոսն ընդդեմ Թուրքիայի վերը մեջբերված վճիռը, կետ 80):

(ա) Մեկնաբանման կիրառելի կանոններ

55. Ղատարանը հիշեցնում է, որ Կոնվենցիան պետք է մեկնաբանել 1969թ. Վիեննայի կոնվենցիայում սահմանված կանոնների լույսի ներքո (Գոլդերն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության 1975թ. փետրվարի 21-ի վճիռը, Շարքեր Ա, թիվ 18, կետ 29):

56. Ղատարանը, հետևաբար, կիրառելի հստակեցնել «իրենց իրավագործության ներքո գտնվող» արտահայտության սովորական իմաստը՝ իր համատեքստում, և Կոնվենցիայի խնդիրների և նպատակի լույսի ներքո (1969թ. Վիեննայի կոնվենցիայի 31-րդ հոդվածի 1-ին կետ և, ի թիվս այլ աղբյուրների, Ջոնսթոնը և այլոք ընդդեմ Իռլանդիայի 1986թ. դեկտեմբերի 18-ի վճիռը, Շարքեր Ա, թիվ 112, կետ 51): Ղատարանը պետք է նաև հաշվի առնի «պայմանագրի կիրառման ցանկացած հետագա պրակտիկա, որը համաձայնություն է ստեղծում կողմերի միջև դրա մեկնաբանման առնչությամբ» (1969թ. Վիեննայի կոնվենցիայի 31-րդ հոդվածի 3(բ) կետ և վերը մեջբերված Լուիզիդուի վճիռը (նախնական առարկություններ), կետ 73):

57. Ավելին, 31-րդ հոդվածի 3(գ) կետը ցույց է տալիս, որ պետք է հաշվի առնել «կողմերի միջև հարաբերությունների նկատմամբ կիրառելի միջազգային իրավունքի ցանկացած համապատասխան նորմ»։ Ավելի ընդհանուր, Ղատարանը կրկնում է, որ Կոնվենցիայի հիմքում ընկած սկզբունքները չի կարելի մեկնաբանել և կիրառել վակուումում: Ղատարանը պետք է նաև հաշվի առնի միջազգային իրավունքի ցանկացած համապատասխան նորմ, երբ քննվում են իր իրավագործությանն առնչվող հարցեր և, հետևապես, որոշում են պետության պատասխանատվությունը միջազգային իրավունքի գերակայող սկզբունքներին համապատասխան, չնայած նա պետք է զգույշ լինի Կոնվենցիայի՝ որպես մարդու իրավունքների պայմանագրի (վերը մեջբերված Լուիզիդուի վճիռը (ըստ էության), կետեր 43 և 52) հատուկ բնույթի նկատմամբ:

Կոնվենցիան պետք է մեկնաբանվի հնարավորինս համահունչ միջազգային իրավունքի այլ սկզբունքների հետ, որի մասն է այն կազմում (Ալ-Ադսանն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության, [GC], թիվ 35763, կետ 60, կտպագրվի 2001թվականին ՄԻԵԴ-ում):

58. Ղատարանը նաև կրկնել է, որ travaux preparatoires-ը կարելի է նաև հաշվի առնել 1969թ. Վիեննայի կոնվենցիայի 31-րդ հոդվածի կիրառման արդյունքում ցանկացած իմաստ հաղորդելու տեսանկյունից կամ իմաստ սահմանելու նպատակով, երբ 1969թ. Վիեննայի կոնվենցիայի 31-րդ հոդվածի հիման վրա իմաստի մեկնաբանությունը մնում է «անորոշ կամ խրթին», կամ հանգեցնում է այնպիսի արդյունքի, որը «ակնհայտորեն անհեթեթ է կամ ոչ ողջամիտ» (32-րդ հոդված): Ղատարանը նաև նշել է 31 և 32-րդ հոդվածներում նշված՝ մեկնաբանման կանոնների միջև եղած փոխհարաբերության վերաբերյալ ՄԻԿ-ի մեկնաբանությունները (այդ հոդվածների տեքստը և ՄԻԿ-ի մեկնաբանությունների ամփոփումը ներկայացված է վերը՝ կետեր 16-18-ում):

(բ) «իրենց իրավագործության ներքո» բառերի իմաստը

59. Ինչ վերաբերում է Կոնվենցիայի 1-ին հոդվածում համապատասխան տերմինի «սովորական իմաստին», Ղատարանն ընդունում է, որ միջազգային հանրային իրավունքի տեսանկյունից պետության իրավագործությունը գլխավորապես տարածքային է: Թեև միջազգային իրավունքը չի բացառում պետության իրավագործության էքստերիտորիալ իրականացումը, նման իրավագործության հիմքերը (ներառյալ քաղաքացիությունը, դրոշը, դիվանագիտական և հյուպատոսական հարաբերությունները, օրենքների կիրառությունները, պաշտպանությունը, պասիվ անձը և համընդհանրությունը), որպես ընդհանուր կանոն, սահմանված և սահմանափակված են այլ համապատասխան պետությունների ինքնիշխան տարածքային իրավունքներով (Ման, «Իրավագործության ուսմունքը միջազգային իրավունքում», RdC, 1964, հատոր 1. Ման, «Իրավագործության ուսմունքը միջազգային իրավունքում քսան տարի անց», RdC, 1984, հատոր 1, Բերնհարդ, «Միջազգային հանրային իրավունքի հանրագիտարան», 1997թ. հրատարակություն, հատոր 3, էջեր 55-59, «Պետությունների իրավագործություն» և 1995թ. հրատարակություն, հատոր 2, էջեր 337-343. Վարչական, դատական և օրենսդրական ակտերի էքստերիտորիալ ազդեցությունը, Օպենհեյմի միջազգային իրավունքը, 9-րդ հրատարակություն, 1992թ. (Ջենինգս և Վատս), հատոր 1, կետ 137. Փ.Մ.Ղյուպու, «Միջազգային հանրային իրավունք», 4-րդ հրատարակություն, 1998թ. էջ 61, և Բրոնլի, «Միջազգային իրավունքի սկզբունքներ», 5-րդ հրատարակություն, 1998թ., էջեր 287, 301 և 312-314):

60. Համապատասխանաբար, օրինակ, արտասահմանում իր քաղաքացիների նկատմամբ իրավագործություն իրականացնելու պետության իրավասությունն ստորադասելի է այդ պետության և այլ պետությունների տարածքային իրավասությանը (Հիգինս, Հիմնահարցեր և գործընթաց (1994թ.), էջ 73, և Նգույեն Քվոք Ղին, Միջազգային հանրային իրավունք, 6-րդ հրատարակություն, 1999 (Ղայլեր և Պելե), էջ 500): Ի հավելումն՝ պետությունն իրականում չի կարող իրավագործություն իրականացնել այլ պետության տարածքում առանց վերջինիս թույլտվության, հրավերի կամ համաձայնության, եթե առաջինը նվաճող պետություն չէ, ինչի դեպքում այն կարող է այդ տարածքում իրավագործություն իրականացնել առնվազն որոշ դեպքերում (Բերնհարդ, վերը մեջբերված, հատոր 3, էջ 59 և հատոր 2, էջեր 338-340, Օպենհեյմ, վերը մեջբերված, կետ 137) Փ.Մ.Ղյուպու, վերը մեջբերված, էջեր 64-65, Բրոնլի, վերը մեջբերված, էջ 313, Կասես, «Միջազգային իրավունք», 2001, էջ 89, և ավելի նոր՝ «Ջեկույց ազգային փոքրամասնությունների նկատմամբ իրենց ազգային պետությունների կողմից»՝ գերադասելի վերաբերմունքի մասին ընդունված Վենետիկի հանձնաժողովի 48-րդ լիազուսար նիստում, Վենետիկ, 2001թ. հոկտեմբերի 19-20):

61. Ղատարանը, հետևաբար, այն կարծիքին է, որ Կոնվենցիայի 1-ին հոդվածը պետք է արտացոլի իրավագործության այս սովորական և էականորեն տարածքային ընկալումը, իրավագործության այլ հիմքերը բացառիկ են և պահանջում են հատուկ հիմնավորում յուրաքանչյուր գործի կոնկրետ հանգամանքներում (տես, mutatis mutandis և, ընդհանուր առմամբ), էքստերիտորիալ քրեական իրավագործության հարցերի փորձագետների ընտրովի

կոմիտե, Հանցագործության հիմնահարցերի եվրոպական կոմիտե, Եվրոպայի խորհուրդ, «Էքստերիտորիալ քրեական իրավագործություն», Ջեկոյցը տպագրված է 1990թ., էջ 8-30):

62. Դատարանը գտնում է, որ Կոնվենցիայի կիրառման պետությունների պրակտիկան դրա վավերացման օրվանից, վկայում է Մասնակից պետությունների կողմից ներկա գործին նման համատեքստում իրենց էքստերիտորիալ պատասխանատվությունը չընթանելու մասին: Չնայած Կոնվենցիայի վավերացումից ի վեր պայմանավորվող պետությունների մասնակցությամբ եղել են մի շարք ռազմական առաքելություններ, որոնց գործողությունները կրել են էքստերիտորիալ բնույթ (inter alia, Ծոցում, Բոսնիայում և Հերցեգովինայում և ՀՂՀ-ում), ոչ մի պետություն չի եղել այն կարծիքի, որ իր էքստերիտորիալ գործողությունները ներառում են իրավագործության իրականացում Կոնվենցիայի 1-ին հոդվածի իմաստով, շեղում կատարելով Կոնվենցիայի 15-րդ հոդվածի համաձայն: Գոյություն ունեցող շեղումները կատարվել են Թուրքիայի և Միացյալ Թագավորության կողմից՝ որոշակի ներքին բախումների առնչությամբ (համապատասխանաբար՝ Հարավ-արևելյան Թուրքիայում և Հյուսիսային Իռլանդիայում), և Դատարանը ոչ մի հիմք չի գտել ընդունելու համար դիմողների այն պնդումը, որ 15-րդ հոդվածը ընդգրկում է բոլոր «պատերազմական» և «հանրային արտակարգ» իրավիճակները՝ ընդհանրապես, անկախ այն բանից, թե՛ դրանք տեղի են ունեցել պայմանավորվող պետության տարածքի սահմաններում, թե դրանցից դուրս: Իհարկե, 15-րդ հոդվածն ինքնին պետք է մեկնաբանվի ելնելով Կոնվենցիայի 1-ին հոդվածում նախատեսված «իրավագործության» սահմանափակումից:

63. Ի վերջո, Դատարանն իրավագործության այս հիմնականում տարածքային ընկալման հստակ հաստատումը գտել է travaux preparatoires-ում, որը ցույց է տալիս, որ Փորձագիտական միջկառավարական կոմիտեն «իրենց տարածքներում բնակվող յուրաքանչյուր անձ» բառերը փոխարինել է «իրենց իրավագործության ներքո գտնվող» անձանց վկայակոչմամբ՝ նպատակ ունենալով ծավալել Կոնվենցիայի կիրառման տարածումն այն անձանց նկատմամբ, ովքեր կարող է չբնակվեն, իրավական իմաստով, բայց ովքեր, այնուամենայնիվ, գտնվում են մասնակից որևէ պետության տարածքում (տես վերը՝ կետ 19):

64. Իրոք, Կոնվենցիայի գաղափարը, որն իրենից ներկայացնում է կենդանի փաստաթուղթ, ինչը պետք է մեկնաբանել ժամանակի պայմանների լույսի ներքո, հաստատականորեն արմատավորված է Դատարանի նախադեպային իրավունքում: Դատարանն այդ մոտեցումը կիրառել է ոչ միայն Կոնվենցիայի ինքնուրույն դրույթների նկատմամբ (օրինակ, վերը մեջբերված Սոերինգի վճիռը, կետ 102, Դուդգոնն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության 1981թ. հոկտեմբերի 22-ի վճիռը, Շարքեր Ա, թիվ 45, X,Y,Z-ն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության, 1997թ. ապրիլի 22-ի վճիռը, Ջեկոյցներ, 1997-II), Կիեննան ընդդեմ Միացյալ Թագավորության [GC], թիվ 24888/94, կետ 72, ՄԻԵԴ 1999-IX, և Մեթյունն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության [GC], թիվ 24833/94, կետ 39, ՄԻԵԴ 1999-I), բայց ավելի հաճախ կիրառում է նախկին 25-րդ և 46-րդ հոդվածները մեկնաբանելու առնչությամբ, որոնք վերաբերում են մասնակից պետությունների կողմից Կոնվենցիայի մարմինների իրավասության ճանաչմանը (վերը մեջբերված Լուիզիդոյի վճիռը (նախնական առարկություններ), կետ 71): Նշված վերջին վճռում Դատարանը եզրակացրել է, որ Կոնվենցիայի նախկին 25-րդ և 46-րդ հոդվածները չի կարելի մեկնաբանել սոսկ դրանց հեղինակների մտադրություններին համապատասխան, որոնք արտահայտվել են ավելի քան 40 տարի առաջ, ըստ որի՝ նույնիսկ եթե հաստատվեր, որ խնդրո առարկա սահմանափակումները համարվել են թույլատրելի 25-րդ և 46-րդ հոդվածների համաձայն, երբ Կոնվենցիան ընդունվել է Պայմանավորվող կողմերի փոքրամասնությամբ, նման ապացույցը «չէր կարող վճռական լինել»:

65. Այնուամենայնիվ, սույն գործում խնդրո առարկա 1-ին հոդվածի շրջանակը վճռորոշ է Բարձր պայմանավորվող կողմերի պոզիտիվ պարտավորությունների շրջանակի համար և, որպես այդպիսին, մարդու իրավունքների պաշտպանության կոնվենցիոն համակարգի շրջանակների և հասանելիության համար՝ ի հակադրություն Լուիզիդոյի գործի (նախնական առարկություններ) քննարկումների հիման վրա, գործը քննելու՝ Կոնվենցիայի մարմինների

իրավասության հարցին: Ամեն դեպքում, travaux preparatoires-ի վերը մանրամասնված հատվածները հստակ ցույց են տալիս Կոնվենցիայի 1-ին հոդվածի իմաստը, որը չի կարելի անտեսել: Դատարանն ընդգծում է, որ ինքը 1-ին հոդվածը չի մեկնաբանում «միայն» travaux preparatoires-ի համաձայն կամ travaux-ը «վճռական» չի համարում, ավելի շուտ այս նախապատրաստական նյութը կազմում է Կոնվենցիայի 1-ին հոդվածի սովորական իմաստը հաստատող ապացույց, ինչպես արդեն նշվել է Դատարանի կողմից (1969թ. Վիեննայի կոնվենցիայի 32-րդ հոդված):

66. Համապատասխանաբար, և ինչպես Դատարանը նշել է Ստերինգի գործում.

«1-ին հոդվածը սահմանում է սահմանափակում, հատկապես տարածքային, Կոնվենցիայի կիրառման առնչությամբ: Մասնավորապես, Պայմանավորվող պետության ստանձնած պարտավորությունը սահմանափակված է թվարկված իրավունքներն ու ազատություններն իր «իրավագործության» ներքո գտնվող անձանց համար «ապահովելով» (“reconnaitre” ֆրանսերեն տեքստում): Այնուհետև Կոնվենցիան չի կարգավորում այն պետությունների գործողությունները, որոնք Կոնվենցիայի մասնակից չեն, ոչ էլ այն հավակնում է դառնալու միջոց, որը Պայմանավորվող պետություններից կպահանջի Կոնվենցիայի չափանիշները կիրառել այլ պետությունների նկատմամբ»:

(գ) Էքստերիտորիալ գործողությունները, որոնք ձանաչվել են որպես իրավագործության իրականացում

67. Պահպանելով իրավագործության էականորեն տարածքային ընկալումը, Դատարանը միայն բացառիկ դեպքերում է ընդունել, որ Պայմանավորվող պետությունների՝ իրենց տարածքներից դուրս կատարած գործողությունները կամ դրանց հետևանքները համարվեն իրենց իրավագործության իրականացում՝ Կոնվենցիայի 1-ին հոդվածի իմաստով:

68. Դատարանի նախադեպային իրավունքում՝ որպես պատասխանող պետության «պետական տարածքով չսահմանափակված» իրավագործության օրինակ (Լուիզիդոյի վճիռը (նախնական առարկություններ), կետ 62), վկայակոչվել են այն իրավիճակները, երբ Պայմանավորվող պետության կողմից անձի հանձնումը կամ արտաքսումը կարող է հանգեցնել հարցերի՝ 2-րդ և կամ 3-րդ հոդվածների հիման վրա (կամ, բացառիկ դեպքերում, 5-րդ և 6-րդ հոդվածների հիման վրա), և այդպիսով, Կոնվենցիայի հիման վրա ընդգրկեն այդ պետության պատասխանատվությունը (վերը նշված Ստերինգի գործը, կետ 91, Կրուզ Վարասը և այլոք ընդդեմ Շվեդիայի 1991թ. մարտի 20-ի վճիռը, Շարքեր Ա, թիվ 201, կետ 69 և 70, և Վիլվարախասը և այլոք ընդդեմ Միացյալ Թագավորության 1991թ. հոկտեմբերի 30-ի վճիռը, Շարքեր Ա, թիվ 215, կետ 103):

Այնուամենայնիվ, Դատարանը նկատում է, որ նման գործերում պատասխանատվությունն առաջանում է պատասխանող պետության այնպիսի գործողության արդյունքում, որը վերաբերում է անձին, քանի դեռ նա իր տարածքում է, հստակորեն իր իրավագործության ներքո, և նման գործերը չեն վերաբերում պետության իրավասության կամ իրավագործության իրական իրականացմանն արտասահմանում (տես նաև վերը մեջբերված Ալ-Ադսանի վճիռը, կետ 39):

69. Ի հավելումն՝ Լուիզիդոյի վճիռի (նախնական առարկություններ) 62-րդ կետում նշված հետագա օրինակը Դրոզդի և Յանուսեկի գործն էր, որտեղ մեջ բերելով ընդունելիության մասին Հանձնաժողովի մի շարք որոշումներ, Դատարանն ընդունում է, որ մասնակից կողմերի (Ֆրանսիա և Իսպանիա) պատասխանատվությունն սկզբունքորեն կարող էր ձանաչվել իրենց իշխանությունների (դատավորների) գործողությունների պատճառով, որոնք ազդեցություն են ունեցել կամ կատարվել են իրենց սեփական տարածքից դուրս (վերը նշված Դրոզդի և Յանուսեկի վճիռը, կետ 91): Այդ գործում վիճարկվող գործողությունները չէին կարող այդ հանգամանքներում վերագրվել պատասխանող պետություններին, որովհետև տվյալ դատավորները չէին գործում ի պաշտոնե որպես Ֆրանսիայի կամ Իսպանիայի դատավորներ

և որպես Անդորրայի դատարաններ, որոնք գործել են պատասխանող պետություններից անկախ:

70. Ավելին, Լուիզիդոյի այդ առաջին վճռում (նախնական առարկություններ), Ղատարանը գտել է, որ նկատի ունենալով Կոնվենցիայի խնդիրն ու նպատակը, Բարձր պայմանավորվող կողմի պատասխանատվությունը կարող էր ճանաչվել, երբ որպես պատերազմական գործողության հետևանք (օրինական կամ անօրինական) նա արդյունավետ վերահսկողություն է իրականացրել իր պետական տարածքից դուրս: Նման տարածքում Կոնվենցիայով սահմանված իրավունքներն ու ազատություններն ապահովելու պարտավորությունը, ըստ Ղատարանի, բխել է նման վերահսկողության փաստից՝ անկախ նրանից, այն իրականացվել է ուղղակիորեն պատասխանող պետության զինված ուժերի միջոցով, թե՛ ենթակա տեղական վարչակազմի միջոցով: Ղատարանը եզրակացրել է, որ դիմողի վիճարկած գործողությունները գտնվում էին Թուրքիայի իրավագործության ներքո՝ Կոնվենցիայի 1-ին հոդվածի իմաստով:

Ըստ էության, Ղատարանը գտել է, որ անհրաժեշտություն չկար որոշելու՝ արդյո՞ք Թուրքիան իրականում իրականացրել է ամբողջական վերահսկողություն «Հյուսիսային Կիպրոսի Թուրքական Հանրապետության» («ՀԿԹՀ»-ի) իշխանությունների քաղաքականության և գործողությունների վրա: Հյուսիսային Կիպրոսում ակտիվ պարտականություններ իրականացնող գործերի մեծաթիվ քանակից ակնհայտ էր, որ Թուրքիայի զինված ուժերն իրականացնում են «արդյունավետ ամբողջական վերահսկողություն կղզու մի հատվածում»: Նման վերահսկողությունը համապատասխան ստուգման և գործի հանգամանքների համաձայն ճանաչվել է, որ հանգեցրել է Թուրքիայի պատասխանատվության «ՀԿԹՀ» քաղաքականության և գործողությունների համար: Ղատարանը եզրակացրել է, որ նման քաղաքականությունից կամ գործողություններից ազդեցություն կրողները, այդպիսով, գտնվում են Թուրքիայի «իրավագործության» ներքո՝ Կոնվենցիայի 1-ին հոդվածի իմաստով: Կոնվենցիայով սահմանված իրավունքները և ազատությունները ապահովելու Թուրքիայի պարտականությունը, այդպիսով, ընդունվել է, որ տարածվում է Հյուսիսային Կիպրոսի վրա: Իր հետագա՝ Կիպրոսն ընդդեմ Թուրքիայի վճռում (մեջբերված է վերը), Ղատարանը հավելել է՝ քանի որ Թուրքիան ուներ նման «արդյունավետ վերահսկողություն», նրա պատասխանատվությունը չի կարող սահմանափակվել իր սեփական ներկայացուցիչների գործողություններով, այլ ընդգրկում է նաև տեղական վարչակազմի գործողությունները, որը գոյատևում է Թուրքական աջակցության շնորհիվ: 1-ին հոդվածով սահմանված՝ Թուրքիայի «իրավագործությունը», այսպիսով, համարվում է, որ տարածվում է Կոնվենցիայի իրավունքները ողջ կազմով Հյուսիսային Կիպրոսում, ապահովելու նկատմամբ:

71. Արդյունքում, Ղատարանի նախադեպային իրավունքը ցույց է տալիս, որ Մասնակից պետության կողմից էքստերիտորիալ իրավագործության իրականացման ճանաչումն իր կողմից բացառիկ է. նման ճանաչումը գործում է, երբ պատասխանող պետությունը, ռազմական գրավման հետևանքով համապատասխան տարածքի և արտերկրում իր բնակիչների նկատմամբ վերահսկողության միջոցով կամ այդ տարածքի Կառավարության համաձայնության, հրավերի կամ լուռ համաձայնության միջոցով, իրականացնում է հանրային իշխանությունը՝ ամբողջությամբ, կամ մասնակիորեն, որը բնականոն կերպով պետք է իրականացնի այդ պետությունը:

72. Այս մոտեցմանը զուգահեռ, Ղատարանը վերջերս գտել է, որ պետության մասնակցությունն իր պաշտպանությանը այլ պետությունում իր դեմ հարուցված գործում՝ չի հանդիսանում էքստերիտորիալ իրավագործության իրականացում (Մըք Էլինեյն ընդդեմ Իռլանդիայի և Միացյալ Թագավորության (որոշում), թիվ 31253/96, էջ 7, 2000թ. փետրվարի 9, չտպագրված): Ղատարանն ասել է. «Քանի որ դիմողը բողոքել է 6-րդ հոդվածի հիման վրա... Իռլանդիայում ընթացող դատավարություններում Միացյալ Թագավորության կառավարության ընդունած դիրքորոշման կապակցությամբ Ղատարանն անհրաժեշտ չի համարում վերացականորեն հասցեագրել այն հարցը, թե արդյո՞ք Կառավարության՝ այլ Պայմանավորվող պետությունների դատարաններում որպես կողմի գործողությունները կարող են 6-րդ հոդվածի հիման վրա

հանգեցնել պատասխանատվության... Ղատարանը կարծում է, որ գործի մասնավոր հանգամանքներում այն փաստը, որ Միացյալ Թագավորության կառավարությունը իռլանդական դատարաններում բարձրացրել է ինքնիշխան անձեռնմխելիության պաշտպանության հարցը, ուր դիմողը որոշել էր դատական գործ հարուցել, բավարար չէ նրան՝ Կոնվենցիայի 1-ին հոդվածի իմաստով որպես Միացյալ Թագավորության իրավագործության ներքո գտնվող դիտելու համար:

73. Ի հավելումն՝ Ղատարանը նկատում է, որ պետության կողմից էքստերիտորիալ իրավագործության իրականացման այլ ճանաչված իրավիճակները ներառում են այն դեպքերը, որոնք վերաբերում են արտասահմանում, ինչպես նաև տվյալ պետության դրոշի տակ թռչող և նավարկող կամ գրանցված օդային և ծովային տրանսպորտում իրենց դիվանագիտական կամ հյուպատոսական ներկայացուցիչների գործողություններին: Այս առանձնահատուկ իրավիճակներում, միջազգային սովորության իրավունքը և պայմանագրային դրույթները ճանաչել են համապատասխան պետության էքստերիտորիալ իրավագործության իրականացումը:

(դ) Հետևաբար, արդյո՞ք սույն դիմողները համարվում են պատասխանող պետության «իրավագործության» ներքո գտնվողներ:

74. Դիմողները պնդում են, որ RTS-ի ռմբակոծումը պատասխանող պետությունների կողմից էքստերիտորիալ գործողության մեկ այլ օրինակ է, որը կարող է ընդգրկվել Կոնվենցիայի 1-ին հոդվածում «իրավագործության» ընկալման մեջ, և, հետևաբար, առաջարկում են Կոնվենցիայի 1-ին հոդվածում «իրավագործություն» հասկացության սովորական իմաստի հետագա մանրամասնում: Ղատարանը պետք է ընդունի, որ սույն գործում առկա են հավասարապես բացառիկ հանգամանքներ, ինչը հավասարազոր կլինի Պայմանավորվող պետության կողմից էքստերիտորիալ իրավագործության իրականացմանը:

75. Նախ և առաջ, դիմողներն առաջարկում են Հյուսիսային Կիպրոսի գործերում զարգացրած «արդյունավետ վերահսկողության» չափանիշների կիրառում: Նրանք գտնում են, որ 1-ին հոդվածով նախատեսված պոզիտիվ պարտավորությունը՝ Կոնվենցիայով նախատեսված իրավունքներն ապահովելու առումով, տարածվում է տվյալ էքստերիտորիալ իրադրությունում իրականացվող վերահսկողության մակարդակին՝ համամասնորեն: Կառավարությունները պնդում են, որ սա նշանակում է իրավագործության «պատճառահետևանքային» ընկալում, ինչը չի բխում Կոնվենցիայի 1-ին հոդվածից, կամ դրան չի համապատասխանում: Ղատարանը կարծում է, որ դիմողների բացատրությունները հավասարազոր են այն պնդմանը, որ Պայմանավորվող պետությանը վերագրվող գործողությունից ազդեցություն կրած յուրաքանչյուր ոք, անկախ այն բանից, թե աշխարհի որ մասում է այդ գործողությունը կատարվել կամ հետևանքներ առաջացրել, գտնվում է այդ պետության իրավագործության ներքո՝ Կոնվենցիայի 1-ին հոդվածի իմաստով:

Ղատարանը հակված է համաձայնելու Կառավարությունների այն բացատրություններին, որ 1-ին հոդվածի տեքստը «իրավագործության» այսպիսի մոտեցում չի բովանդակում: Ակնհայտորեն, դիմողներն ընդունում են, որ իրավագործությունը և դրան հետևող՝ ցանկացած պետության՝ Կոնվենցիայով նախատեսված պատասխանատվություն կսահմանափակվի տվյալ մասնավոր գործողության կատարման և հետևանքների հանգամանքներով: Այնուամենայնիվ, Ղատարանն այն կարծիքին է, որ 1-ին հոդվածի տեքստը չի ապահովում ոչ մի հիմնավորում դիմողների պնդման համար, ըստ որի 1-ին հոդվածում առկա պոզիտիվ պարտականությունը՝ ապահովել «այն իրավունքներն ու ազատությունները, որոնք սահմանված են սույն Կոնվենցիայի I բաժնում» կարելի է բաժանել և ձևափոխել տվյալ էքստերիտորիալ գործողության մասնավոր հանգամանքներին համապատասխան, և Ղատարանը կարծում է, որ այս կապակցությամբ իր դիրքորոշումը պաշտպանված է Կոնվենցիայի 19-րդ հոդվածի տեքստով: Անշուշտ, դիմողների մոտեցումը չի բացատրում 1-

ին հողվածում «իրավագործության ներքո գտնվող» բառերի կիրառումը, և նույնիսկ այնքան հեռուն է գնում, որ այս բառերը համարում է անտեղի և որևէ նպատակից զուրկ: Եթե Կոնվենցիայի նախագծողները ցանկանային նախատեսել իրավագործությունն այնպես ընդարձակորեն, ինչպես պնդում են դիմողները, նրանք այն կընդունեին 1949թ. Ժնևի չորս կոնվենցիաների (տես վերը՝ կետ 25) 1-ին հոդվածին նմանատիպ կամ նույն տեքստը:

Այնուհետև դիմողների՝ իրավագործության հարցի ըմբռնումը՝ թե արդյո՞ք անձը գտնվում է Պայմանավորվող պետության իրավագործության ներքո, հավասարեցնում է այն հարցի հետ, թե արդյո՞ք այդ անձը կարող է Կոնվենցիայով երաշխավորված իրավունքների խախտման գոհ համարվել: Սրանք ընդունելիության առանձին և տարբեր պայմաններ են, որոնցից յուրաքանչյուրը պետք է բավարարվի նշված հերթականությամբ, մինչև անձը կկարողանա հիմնվել Կոնվենցիայի դրույթների վրա՝ Պայմանավորվող պետությունների դեմ հանդես գալուց:

76. Երկրորդ, դիմողների այլընտրանքային պնդումն այն է, որ օդային տարածքի վերահսկողության սահմանափակ շրջանակը սահմանափակում է միայն պատասխանող պետության պոզիտիվ պարտականության շրջանակները՝ պաշտպանելու դիմողներին, և չի բացառում դա: Ղատարանը սա համարում է ըստ էության նույն փաստարկը, ինչպիսին որ նրանց սկզբունքային պնդումն է, և մերժում է նույն հիմնավորմամբ:

77. Երրորդ, դիմողները որպես պատասխանող պետությունների իրավագործությունը հիմնավորող հաջորդ այլընտրանքային փաստարկ՝ հիմնվում են Սոերինգի գործի (վերը մեջբերված) հետ համեմատության վրա: Ղատարանը սա համոզիչ չի համարում՝ ելնելով այդ և սույն գործի միջև հիմնարար տարբերություններից, ինչպես արդեն նշվել է վերը՝ 68-րդ կետում:

78. Չորրորդ, Ղատարանն անհրաժեշտ չի համարում արտահայտվել դիմողների վկայակոչած միջազգային փաստաթղթերում տարբեր համատեքստերում ենթադրաբար նույնանման իրավագործության վերաբերյալ դրույթների հատուկ իմաստի կապակցությամբ, քանի որ Ղատարանի համար համոզիչ չեն այս առնչությամբ դիմողների կոնկրետ բացատրությունները (տես վերը՝ կետ 48): Նա նշում է, որ 1948թ. Մարդու իրավունքների և պարտականությունների ամերիկյան հռչակագրի 2-րդ հոդվածը՝ վկայակոչված վերոհիշյալ Քորդի գործով Մարդու իրավունքների միջամերիկյան հանձնաժողովի զեկույցում (կետ 23), չի պարունակում իրավագործության ոչ մի որոշակի սահմանափակում: Ի հավելումն, ինչ վերաբերում է 1966թ. ՔԻԴ 2-րդ հոդվածի 1-ին կետին (տես վերը՝ կետ 26), դեռևս 1950թ. նախագծողները որոշակիորեն և հստակորեն սահմանել են դրա տարածքային շրջանակը, և շատ դժվար է պնդել, որ Մարդու իրավունքների կոմիտեի կողմից որոշակի դեպքերում էքստերիտորիալ իրավագործության բացառիկ ճանաչումը (դիմողները բերում են միայն մեկ օրինակ) որևէ ձևով փոխարինում է ՔԻԴ-ի այդ հոդվածով որոշակիորեն նախատեսված տարածքային իրավագործությանը կամ բացատրում է 1966թ. իր կամընտիր արձանագրության 1-ին հոդվածում «իրավագործության» ճշգրիտ իմաստը (տես վերը՝ կետ 27): Թեև 1978թ. Մարդու իրավունքների ամերիկյան կոնվենցիայի 1-ին հոդվածի տեքստը (տես վերը՝ կետ 24) բովանդակում է Եվրոպական կոնվենցիային նման՝ իրավագործության պայման, դիմողների կողմից նախկին դրույթների վերաբերյալ համապատասխան ոչ մի նախադեպային իրավունք չի մեջբերվել Ղատարանում:

79. Հինգերորդ, և ավելի ընդհանուր, դիմողները պնդում են, որ եթե չընդունվի, որ իրենք գտնվում են պատասխանող պետությունների իրավագործության ներքո, դրանով կվտանգվի Կոնվենցիայի *ordre public* առաքելությունը և ցավալի դատարկություն կառաջացնի մարդու իրավունքների պաշտպանության կոնվենցիոն համակարգում:

80. Այս կապակցությամբ Ղատարանի պարտականությունն է հաշվի առնել Կոնվենցիայի առանձնահատուկ բնույթը՝ որպես անհատների պաշտպանությանը կոչված Եվրոպական հասարակական կարգի սահմանադրական փաստաթուղթ և դրա դերը, և ապահովել Պայմանավորվող կողմերի ստանձնած պարտավորությունների կատարումը, ինչպես նախատեսված է Կոնվենցիայի 19-րդ հոդվածում (վերը նշված Լուիզիդոյի վճիռը

(նախնական առարկություններ), կետ 93): Այդ իսկ պատճառով դժվար է ենթադրել, որ պատասխանող պետությունների էքստերիտորիալ իրավագործությունը չճանաչելը կխաթարի Կոնվենցիայի *ordre public* առաքելությունը, որն ինքնին ընդգծում է Կոնվենցիայի համակարգի բացառիկորեն տարածաշրջանային թեքումը, կամ էլ Կոնվենցիայի 19-րդ հոդվածը, որը որևէ որոշակի լույս չի սփռում այդ համակարգի տարածքային ոլորտի վրա:

Ճշմարիտ է, որ վերը հիշատակված` Կիպրոսն ընդդեմ Թուրքիայի վճռում (կետ 78) Դատարանը գիտակցում էր, որ անհրաժեշտ է խուսափել Հյուսիսային Կիպրոսում «մարդու իրավունքների պաշտպանության համակարգում ցավալի վակուումից»: Այնուամենայնիվ, և ինչպես նշել են Կառավարությունները, այդ մոտեցումը վերաբերում է սույն գործից բոլորովին տարբեր այլ իրավիճակի. Հյուսիսային Կիպրոսի բնակիչները կգրկվեին Կոնվենցիայի պաշտպանությունից և համակարգից, որոնցից իրենք նախկինում օգտվել էին, Թուրքիայի կողմից այդ տարածքի «արդյունավետ վերահսկողության» և դրանից բխող` Կիպրոսյան կառավարության` որպես Պայմանավորվող պետություն, կողմից Կոնվենցիայով ստանձնած պարտականությունների կատարման անկարողության արդյունքում:

Կարճ ասած, Կոնվենցիան բազմակողմանի պայմանագիր է, որը Կոնվենցիայի 56-րդ հոդվածին համապատասխան գործում է էականորեն տարածաշրջանային համատեքստում և նշանակալիորեն` պայմանավորվող պետությունների իրավական դաշտում (*espace juridique*): ՀԴՀ-ն հստակորեն չի գտնվում այս իրավական դաշտում: Կոնվենցիան նախատեսված չէ կիրառելու աշխարհի մասշտաբով, նույնիսկ` Պայմանավորվող պետությունների վարքագծի առնչությամբ: Համապատասխանաբար, մարդու իրավունքների պաշտպանության ոլորտում առկա բացից կամ վակուումից խուսափելու ցանկությամբ է առաջնորդվել Դատարանը` իրավագործության առկայությունը ճանաչելով միայն այն դեպքում, երբ տվյալ տարածքը, բացառությամբ առանձնահատուկ հանգամանքների, կգտնվեր Կոնվենցիայի իրավասության շրջանակներում:

81. Վերջապես, դիմողները մասնավորապես հիմնվում են Դատարանի վերոհիշյալ Իսայի և Օջալանի գործերի ընդունելիության որոշումների վրա: Ճշմարիտ է, որ Դատարանն այս երկու գործերն ընդունելի է հայտարարել, և դրանք ներառում էին Թուրքիայի տարածքից դուրս թուրքական ներկայացուցիչների` վիճարկվող գործողությունների մասին որոշակի գանգատներ: Այնուամենայնիվ, այս գործերից ոչ մեկում պատասխանող պետությունը չի բարձրացրել իրավագործության հարց, կամ նման հարց չի քննարկվում ընդունելիության մասին որոշումներում, և ցանկացած դեպքում այդ գործերն ըստ էության դեռ լուծված չեն: Նմանապես իրավագործության ոչ մի հերքում չի գրանցվել Խավարայի գործն անընդունելի համարած որոշման մեջ, որը դիմողները նույնպես վկայակոչել են (մեջբերված է վերը), ամեն դեպքում, դիմողները չեն վիճարկում Կառավարությունների վկայության այն մասը, որ Ալբանիայի և Իտալիայի միջև իրավագործությունը բաժանվել է ըստ նախնական գրավոր համաձայնության: Իլասկուի գործը, որի վրա նույնպես հիմնվել են դիմողները և մեջբերվել է վերը, վերաբերում է այն հայտարարություններին, որ ռուսական գործերը վերահսկում են Մոլդովայի տարածքի մի մասը, մի հարց, որը վերջնականապես կորոշվի գործն ըստ էության քննելիս: Համապատասխանաբար, այս գործերը ոչ մի հիմնավորում չեն ապահովում դիմողների մեկնաբանության համար` Կոնվենցիայի 1-ին հոդվածի իմաստով մասնակից պետությունների իրավագործության վերաբերյալ:

4. Դատարանի եզրակացությունը.

82. Այսպիսով, Դատարանը համոզված չէ, որ որևէ իրավաբանական կապ է եղել բողոքարկվող գործողության զոհ անձանց և պատասխանող պետությունների միջև: Համապատասխանաբար, Դատարանը համոզված չէ, որ դիմողները և նրանց մահացած ազգականները կարող են գտնվել պատասխանող պետությունների իրավագործության ներքո` կապված տվյալ վիճարկվող էքստերիտորիալ գործողության հետ:

Բ. Ընդունելիության մնացած հարցերը

83. Վերոհիշյալ եզրակացության լույսի ներքո՝ Դատարանը որոշում է, որ անհրաժեշտություն չկա քննելու գանգատի ընդունելիության վերաբերյալ կողմերի մնացած բացատրությունները: Այդ հարցերն ընդգրկում են պատասխանող պետությունների որոշակի վիճարկվող պատասխանատվությունն այն գործողության համար, ինչը կատարել է միջազգային այն կազմակերպությունը, որի անդամ են, որոնց պարագայում արդյունավետ պաշտպանության միջոցները՝ Կոնվենցիայի 35-րդ հոդվածի 1-ին կետի իմաստով, դիմողների կողմից սպառված լինելու հարցը Դատարանը իրավասու է քննության առնելու վերը նշված ԱՄԴ-ի «Դրամական ոսկի» վճռում հաստատված սկզբունքներով:

Գ. Ամփոփում և եզրակացություն

84. Համապատասխանաբար, Դատարանը եզրակացնում է, որ պատասխանող պետությունների վիճարկվող գործողությունը չի հանգեցնում նրանց՝ Կոնվենցիայով նախատեսված պատասխանատվության, և, հետևաբար, անհրաժեշտություն չկա քննարկելու կողմերի բարձրացրած ընդունելիության մյուս հարցերը:

85. Հետևաբար, գանգատը պետք է հայտարարվի անհամատեղելի Կոնվենցիայի դրույթների հետ և, որպես այդպիսին, անընդունելի՝ Կոնվենցիայի 35-րդ հոդվածի 3-րդ և 4-րդ կետերի համաձայն: Այս հիմքերով Դատարանը միաձայն **հայտարարում է** գանգատն անընդունելի:

Փոլ Մահոնեյ
Քարտուղար

Լուզիուս Վիլդհաբեր
Նախագահ

Կ.-Ն ԸՆԴՂԵՄ ԱՎՍՏՐԻԱՅԻԳՈՐԾԸ CASE OF K. v. AUSTRIA (Գանգատ թիվ 47/1992/392/470)

Դատարանի 1993թ. մայիսի 26-ի վճիռը

Ստրասբուրգ

Կ.-ն ընդդեմ Ավստրիայի գործով,

Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանը՝ Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին կոնվենցիայի («Կոնվենցիա») 43-րդ հոդվածի և Դատարանի կանոնակարգի համապատասխան դրույթների համաձայն՝ նիստ գումարելով որպես Պալատ, հետևյալ դատավորների կազմով՝ պրն Ռ. Ռիսդալ, Նախագահ պրն Ռ. Բերնհարդտ, պրն Ֆ. Մաթչեր, պրն Զ. դե Մայեր, պրն Զ. Մ. Սորենիլա, պրն Ֆ. Բիգի, սըր Զոն Ֆրիլենդ, պրն Զ. Միֆսուդ Բոնիչի, պրն Զ. Մակարչիկ, նաև պրն Մ.-Ա. Էյսեն, Քարտուղար,

1993թ. մայիսի 26-ի դռնփակ խորհրդակցությունից հետո ընդունել է հետևյալ վճիռը:

ՎԱՐՈՒՅԹԸ

1. Գործը Մարդու իրավունքների եվրոպական հանձնաժողովի («Հանձնաժողով») կողմից Դատարան է հանձնվել 1992թ. դեկտեմբերի 11-ին՝ Կոնվենցիայի 32-րդ հոդվածի 1-ին կետով

և 47-րդ հոդվածով նախատեսված եռամսյա ժամկետում: Գործի համար առիթ է հանդիսացել, Կոնվենցիայի 25-րդ հոդվածի համաձայն Ավստրիայի քաղաքացի պրն. Կ.-ի կողմից 1989թ. նոյեմբերի 27-ին ընդդեմ Ավստրիայի Հանրապետության Հանձնաժողով ներկայացված զանգատը (թիվ 16002/90): Դիմողը դատարանին խնդրել է իր ինքնությունը չիրապարակել:

Հանձնաժողովի առաջարկը հիմնվում էր 44-րդ և 48-րդ հոդվածների և այն հայտարարության վրա, որով Ավստրիան ճանաչում էր Ղատարանի պարտադիր իրավագործությունը (46-րդ հոդված): Առաջարկվում էր որոշել՝ թե արդյո՞ք գործի հանգամանքները վկայում են պատասխանող պետության կողմից 5-րդ հոդվածի 1-ին և 4-րդ կետերով և 6-րդ ու 10-րդ հոդվածներով նախատեսված իր պարտավորությունների խախտման մասին:

2. Ի պատասխան Ղատարանի կանոնակարգի 33-րդ կանոնի 3(d) կետի համաձայն կատարված հարցման՝ դիմողը հայտարարել է, որ ինքը ցանկություն ունի մասնակցելու դատավարությանը, և նշանակել է իր շահերը ներկայացնող փաստաբանին (30-րդ կանոն), որին Ղատարանի նախագահը թույլ է տվել օգտագործել գերմաներենը (27-րդ կանոնի 3-րդ կետ):

3. Պալատը կազմավորվել է՝ ներառելով *ex officio* պրն Ֆ. Մաթերին՝ Ավստրիայից ընտրված դատավոր (Կոնվենցիայի 43-րդ հոդված), և պրն Ռ. Ռիսդալին՝ Ղատարանի նախագահ (21-րդ կանոն, կետ 3(b)): 1993 թ. հունվարի 29-ին Ղատարանի նախագահ պրն Ռ. Ռիսդալը՝ Քարտուղարի ներկայությամբ, վիճակահանությամբ որոշել է մյուս 7 անդամներին, մասնավորապես՝ իրեն, պրն Զ. դե Մայերին, պրն Զ. Մ. Սորենիլային, պրն Ֆ. Բիգին, սրբ Զոն Ֆրիլենդին, պրն Զ. Միֆսուդ Բոնիչին և պրն Զ. Մակարչիկին (Կոնվենցիայի 43-րդ հոդված և Կանոնակարգի 21-րդ կանոն, 4-րդ կետ):

4. Պրն Ռիսդալն ստանձնել է Պալատի նախագահի պաշտոնը (21-րդ կանոն, 5-րդ կետ) և Քարտուղարի միջոցով խորհրդակցել Ավստրիական կառավարության («Կառավարություն») ներկայացուցչի, Հանձնաժողովի պատվիրակի և դիմողի փաստաբանի հետ՝ դատավարության կազմակերպման հարցով (37-րդ կանոն, 1-ին և 38-րդ կետեր):

5. Ապրիլի 27-ին՝ Կառավարությունը և մայիսի 5-ին՝ պրն Կ.-ի փաստաբանը Քարտուղարին են հանձնել իրենց միջև կնքված համաձայնագրի տեքստը:

Նրանց հետ խորհրդակցելուց հետո (49-րդ կանոն, 2-րդ կետ) Հանձնաժողովի պատվիրակը 1993թ. մայիսի 14-ին հանձնել է իր բացատրությունները:

6. Մայիսի 25-ին Քարտուղարը Կառավարության կողմից տեղեկություն է ստացել Ավստրիայի քրեական դատավարության օրենսգրքի վիճելի հոդվածների փոփոխությունների մասին օրինագծի վերաբերյալ: Սույն տեղեկությունն ստանալու համար նա դիմել էր նրանց մայիսի 17-ին:

7. Մայիսի 26-ին Ղատարանը որոշել է գործի քննությունը կազմակերպել առանց լսումների՝ ելնելով նրանից, որ առկա են սովորական ընթացակարգից շեղվելու պայմանները (26-րդ և 38-րդ կանոններ):

ՓԱՍՏԵՐԻ ԿԵՐԱԲԵՐՅԱԼ

8. 1989թ. դիմողը մեղադրվել է մի գույզից՝ պրն և տկն Ռ.-եր, հերոին գնելու մեջ, որոնք իրենց հերթին հետապնդվում էին թմրանյութերի անօրինական վաճառքի համար: Նա իրեն մեղավոր չի ճանաչել Լինցի շրջանային դատարանում (Bezirksgericht), որը 1989թ. մայիսի 19-ին հետաձգել է դատը: 1989թ. մայիսի 30-ին Լինցի մարզային դատարանը (Landesgericht) դատակոչել է նրան ցուցմունք՝ տալու պրն և տկն Ռ.-երի դատաքննության ընթացքում: Իր դեմ հարուցված գործի անավարտ լինելու պատճառով նիստի ժամանակ պրն Կ.-ն հրաժարվել է ցուցմունք տալուց: Այնուհետև դատարանը որոշել է, որ նա լռելու իրավունք չունի (Քրեական դատավարության օրենսգրքի 153 հոդված): Իսկ երբ նա շարունակել է հրաժարվել ցուցմունք տալուց, դատարանը նախ 3,000 շիլլինգի չափով տուգանք է նշանակել, այնուհետև նրան հնգօրյա բանտարկության է դատապարտել:

Դիմողը գտնվել է բանտում 1989թ. մայիսի 30-ից մինչև հունիսի 4-ը և տուգանքը վճարել է 1990թ. մարտի 6-ին: 1989թ. հունիսի 2-ին Լինցի վերաքննիչ դատարանը (Oberlandesgericht) մերժել է նրա գանգատի ընդունումը (Beschwerde): 1990թ. հունվարի 25-ին, երբ դիմողը նորից է հարցաքննվել պրն և տկն Ու.-երի դատավարության կապակցությամբ, նա ընդունել է, որ երկու անգամ հերոին է գնել նրանցից:

9. Միջնորդությունների համար նախատեսված ժամանակահատվածում Գլխավոր դատախազությունը (Generalprocuratur), ելնելով օրենքի շահերից (Nichtigkeitsbeschwerde zur Wahrung des Gesetzes), բողոք է ներկայացրել դիմողի բանտարկության կարգադրության դեմ: Գերագույն դատարանը (Oberster Gerichtshov) 1990թ. դեկտեմբերի 19-ին մերժել է այդ դիմումը՝ գտնելով, որ, ըստ էության, մարզային դատարանը չէր գերազանցել իր լիազորությունները:

ՎԱՐՈՒՅԹԸ ՀԱՆՁՆԱԺՈՂՈՎԻՍ

10. Պրն Կ.-ն դիմել է Հանձնաժողովին 1989թ. նոյեմբերի 27-ին: Նա հայտարարել է, որ դատավարությունը, որի արդյունքում տուգանք է նշանակվել, խախտել է Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածը, մասնավորապես 3-րդ կետի «a»-«c» ենթակետերը, և որ այնպիսի հայտարարություններ անելու պարտավորությունը, որոնք կարող են հանգեցնել իր քրեական պատասխանատվությանը, հակասում է 6-րդ հոդվածի 1-ին կետին: Նա բողոքել է նաև իրեն կալանավորելու, ինչպես նաև դատական կարգով այդ հարցը վերանայելու որևէ հնարավորություն չլինելու դեմ (5-րդ հոդվածի 1-ին և 4-րդ կետեր):

11. 1992թ. փետրվարի 18-ին Հանձնաժողովը դիմողի գանգատը (թիվ 16002/90) ընդունելի է հայտարարել: Այն որոշել է քննել վկայություն տալու պարտավորության վերաբերյալ գանգատը նաև 10-րդ հոդվածի հիման վրա: 1992թ. հոկտեմբերի 13-ին իր (հիմնված 31-րդ հոդվածի վրա) զեկույցում հանձնաժողովը հետևյալ կարծիքն է արտահայտել.

ա) յոթ ձայնով՝ ընդդեմ հինգի, ընդունվել է, որ 6-րդ հոդվածը կիրառելի չէր այն դատավարության նկատմամբ, որի արդյունքում տուգանք է նշանակվել,

բ) տասը ձայնով՝ ընդդեմ երկուսի, ընդունվել է, որ տեղի է ունեցել 10-րդ հոդվածի խախտում՝ դիմողին լուռ մնալու թույլտվությունը մերժելու մասով,

գ) տասնմեկ ձայնով՝ ընդդեմ մեկի, ընդունվել է, որ 6-րդ հոդվածի 1-ին կետով նույն մասի կապակցությամբ խախտում տեղի չի ունեցել,

դ) տասը ձայնով՝ ընդդեմ երկուսի, ընդունվել է, որ 5-րդ հոդվածի 1-ին և 4-րդ կետերի խախտում տեղի չի ունեցել:

ԻՐԱՎՈՒՆՔԻ ՀԱՐՑԵՐԸ

12. 1993թ. ապրիլի 27-ին Դատարանն Ավստրիայի Հանրապետության Արտաքին գործերի նախարարությունից ստացել է Կառավարության ներկայացուցչի և պրն Կ.-ի փաստաբանի կողմից ստորագրված՝ ստորև բերված համաձայնագրի տեքստի պատճենը.

«Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանում ներկայումս անավարտ դատավարությանը մասնակցող կողմերը եկել են հետևյալ հաշտության համաձայնության.

1. Ավստրիայի Հանրապետությունը պարտավորվում է ի բավարարումն տվյալ գանգատից ելնող բոլոր հնարավոր պահանջների՝ դիմողին վճարել 18,000 շիլլինգ գումար՝ իբրև կալանքի համար փոխհատուցում. հավելյալ 103,460.40 շիլլինգ՝ որպես դատական ծախսեր:

2. Դիմողը հայտարարում է, որ ինքը լիովին բավարարված է վերոհիշյալ գանգատի ելքով:

3. Դիմողը հրաժարվում է վերոհիշյալ գանգատի առարկայից բխող՝ Ավստրիայի դեմ որևէ հետագա պահանջ ներկայացնելու իր իրավունքից»:

Դիմողի փաստաբանն այս համաձայնագիրը հաստատել է Քարտուղարին ուղղված 1993թ. ապրիլի 28-ի նամակով:

13. Դատարանի կանոնակարգի 49-րդ կանոնի 2-րդ կետի համաձայն խորհրդակցություն է անցկացվել Հանձնաժողովի պատվիրակի հետ: 1993թ. մայիսի 14-ին, Հանձնաժողովի կարծիքին տեղեկանալուց հետո, նա Քարտուղարին է ուղարկել հետևյալ դիտողությունները.

«...»

Իր զեկույցում Հանձնաժողովը գտել է, որ տեղի է ունեցել Կոնվենցիայի խախտում, որը Ավստրիայի քրեական դատավարության օրենսգրքի 153 և 160 [հոդվածների] կիրառման հետևանք է:

Կողմերի առաջարկած հաշտության համաձայնությունն ընդհանրապես չի վերաբերում այդ խնդրին, հետևաբար, կարող էին նորից տեղի ունենալ Կոնվենցիայի նմանատիպ խախտումներ:

Պատվիրակը կասկած է արտահայտել այն կապակցությամբ, թե արդյոք համաձայնությունը կարող է համարվել որպես «մարդու իրավունքների նկատմամբ հարգանքի հիման վրա» արված (տես՝ Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարան, 1985թ. սեպտեմբերի 30-ի Կանի վճիռ, Շարք Ա, թիվ 96, էջ 10-11, կետեր 17 և 18): Հետևաբար, նա գտնում է, որ Ավստրիայի կառավարության կողմից ձեռնարկված՝ ընդհանուրի շահին առնչվող որևէ միջոցառման բացակայության պայմաններում գործը չպետք է հանվի ցուցակից, քանի որ այն սկզբունքային կարևոր հարցեր է բարձրացնում»:

14. Նախատեսված օրենսդրական բարեփոխումների կապակցությամբ մայիսի 25-ին Կառավարությունը հայտնել է հետևյալ տեղեկությունը (տես վերը՝ 6-րդ կետ).

«...»

Եվրոպական հանձնաժողովի կասկածները, թե արդյո՞ք կողմերի միջև կնքված հաշտության համաձայնությունը կարող է համարվել որպես «մարդու իրավունքների նկատմամբ հարգանքի հիման վրա» արված, և Հանձնաժողովի կարծիքը, թե գործը չպետք է հանվի ցուցակից՝ Ավստրիայի կառավարության ձեռնարկած՝ ընդհանուրի շահին առնչվող որևէ միջոցառման բացակայության պայմաններում, հիմնավորված չեն:

Հաշտության համաձայնության հիմքում ընկած էր այն հետևությունը, որ Եվրոպական դատարանում դատավարությունը շարունակելը ոչ մի նպատակ չունի, քանի որ զանգատի համար առիթ հանդիսացած ներպետական իրավական դիրքորոշումը, միևնույն է, ենթակա է փոփոխման: Ինչ վերաբերում է Հանձնաժողովի արձանագրած՝ 10-րդ հոդվածի խախտմանը, պետք է նշել, որ Քրեական դատավարության օրենսգրքի մեջ փոփոխություններ կատարելու մասին 1993թ. օրինագիծը, որը փոփոխում է Քրեական դատավարության օրենսգրքի՝ վկայություն տալուց ազատելու հիմքերը սահմանող 152 (1) հոդվածը, նախատեսում է, որ անձինք, որոնց կողմից կատարված հանցագործության կապակցությամբ հետաքննություն է իրականացվում, կամ որոնց հայտարարությունները կարող են նրանց համար հետապնդման վտանգ հանդիսանալ, պետք է ազատվեն վկայություն տալու պարտավորությունից: Վկան, որի դեմ նույն փաստերի հիման վրա դեռ անավարտ դատավարություն է ընթանում, և որը կարող է իր իսկ՝ որպես վկա արած հայտարարություններով հանգեցնել իր քրեական պատասխանատվությանը, հետևաբար, անվերապահ իրավունք կունենա հրաժարվելու վկայություն տալուց: Սա երաշխավորում է, որ Կոնվենցիայի նույնանման խախտումներ այլևս տեղի չեն ունենա:

Նույնը վերաբերում է Հանձնաժողովի արձանագրած՝ Կոնվենցիայի 5-րդ հոդվածի 1-ին և 4-րդ կետերի խախտմանը: Բացի այն փաստից, որ հարկադիր պատժամիջոցների [Beugemittel] կիրառումը (տուգանք կամ բանտարկություն) համաձայն փոփոխությունների մասին ... օրինագծի՝ այլևս հնարավոր չի լինի նմանատիպ մեկ այլ գործով վկայություն տալուց հրաժարվելու անվերապահ իրավունքի տեսակետից, այդ նախագիծն առաջարկում է նաև այսպիսի պատիժների կիրառումը կարգավորող Քրեական դատավարության օրենսգրքի 160 հոդվածին հավելել հետևյալ նախադասությունը.

«Այսպիսի հարկադիր պատժամիջոցները պետք է կիրառվեն միայն այն դեպքում, եթե դրանք անհամաչափ չեն քրեական գործի ծանրությանը, վկայի հայտարարությունների կարևորությանը կամ նրա անձնական հանգամանքներին»:

Ավելին, 1993թ. հունվարի 1-ից սկսած ազատագրկման դատապարտումը կարող է բողոքարկվել Գերագույն դատարան՝ անձի ազատության հիմնարար իրավունքի խախտման հիմքով... Եթե պաշտպանության որևէ այլ իրավական միջոց (դեռ) գոյություն չունի: (Սա վերաբերում է նաև այն դեպքերին, երբ ազատագրկումը կիրառվում է առաջին ատյանի կամ մարզային դատարանում, կամ վերաքննիչ դատարանում դատավարությունների ընթացքում):

... Օրինագիծը պետք է խորհրդարանում քննարկվի 1993թ. հուլիսին, որից հետո հնարավոր է, որ այն ուժի մեջ մտնի 1994թ. հունվարի 1-ին:

...»

Կառավարությունը ներկայացրել է նաև առաջարկված նոր դրույթի տեքստը.

«19. 152 հոդվածը կունենա հետևյալ բովանդակությունը.

«Հոդված 152 (1). Վկայություն տալու պարտավորությունից ազատվում են հետևյալ անձինք.

1. Անձինք, որոնք կասկածվում են հանցագործության կատարման մեջ, որի առնչությամբ նրանց նկատմամբ հետաքննություն է իրականացվում, կամ որոնց հայտարարություններն իրենց են ենթարկում քրեական հետապնդման վտանգի:

2. Անձինք, որոնք դատակոչված են՝ վկայելու իրենց հարազատների դեմ (Քրեական օրենսգրքի 27 հոդված), կամ որոնց վկայությունն իրենց հարազատին ենթարկում է քրեական հետապնդման վտանգի. այս դեպքում, եթե անձի կարգավիճակը՝ որպես հարազատ, հիմնված է ամուսնական կապի վրա, նա պահպանում է այդ կարգավիճակը նույնիսկ ամուսնալուծությունից հետո:

3. Անձինք, որոնց 14 տարին լրացած չէ այն ժամանակ, երբ նրանց դատակոչում են վկայություն տալու, եթե հիմքեր կան ենթադրելու, որ նրանք տուժել են այն հանցանքի հետևանքով, որում մեղադրյալի մեղադրվում է:

4. Դատապաշտպանները, փաստաբանները, նոտարները, խնամակալները, հոգեբույժները, հոգեթերապևտները, հոգեբանները, հասարակական աշխատողները և անձինք, որոնք աշխատում են հոգեբանահասարակական խորհրդատվություն տրամադրող և խնամք իրականացնող պաշտոնապես ճանաչված հաստատություններում՝ այն հարցերի վերաբերյալ, որոնց նրանք տեղեկացել են գործի բերումով:

5. Յուրաքանչյուր անձ՝ այն հարցի կապակցությամբ, թե ինչ կարգով է նա իրականացրել քվեարկելու իր իրավունքը, քանի որ այդ իրավունքի իրականացումն ըստ օրենքի գաղտնի է:

(2) Այն անձանց հետ, որոնք մասնակցել են (1) 4-րդ կետում նշված անձանց գործունեությանը՝ իրենց մասնագիտական ուսուցման շրջանակներում, կամ հանդես են եկել իբրև նրանց օգնականներ, պետք է վարվել նույն կերպ:

(3) (1) 4 և (2) կետերում նշված անձանց՝ վկայություն չտալու իրավունքի մերժումը կճանաչվի անվավեր:

(4) Եթե որպես վկա կանչված անձը վերը նշված կապերից մեկի մեջ է մի քանի մեղադրյալներից միայն մեկի հետ, նա կարող է հրաժարվել մյուսների մասին վկայություն տալուց, եթե միայն իր ցուցմունքը հնարավոր չէ առանձնացնել մյուսներին վերաբերող հայտարարություններից: Նույնը կիրառվում է այն դեպքում, երբ ցուցմունք տալուց հրաժարվելու հիմքը վերաբերում է նշված մի շարք փաստերից միայն մեկին:

(5) Քննող դատավորը պարտավոր է մինչև (1) և (2) կետերում նշված անձանց հարցաքննումը, կամ երբ հայտնի է դառնում նրանց՝ վկայություն տալու պարտավորությունից ազատելու որևէ հիմքի մասին, տեղեկացնել նրանց իրենց՝ վկայություն տալուց հրաժարվելու իրավունքի մասին և քննության արձանագրության մեջ գրառել դրա վերաբերյալ նրանց հայտարարությունները: Վկայի հայտարարություններն անընդունելի կլինեն, եթե միայն նա հստակ կերպով չի հրաժարվել վկայություն տալուց հրաժարվելու իր իրավունքից»:

20. 153 (1) հոդվածի՝ փակագծերի մեջ առնված արտահայտությունը պետք է լինի. «(հոդված 152 (1) 2)». «քրեական հետապնդում» բառերը պետք է հանվեն:

21. 160 հոդվածին պետք է հավելվի հետևյալ նախադասությունը.

«Այսպիսի հարկադիր պատժամիջոցները պետք է կիրառվեն միայն այն դեպքում, եթե դրանք անհամաչափ չեն քրեական գործի ծանրությանը, վկայի հայտարարությունների կարևորությանը կամ նրա անձնական հանգամանքներին»:

15. Դատարանը նշում է, որ խախտման հնարավորությունը, որն առաջանում է ոչ թե ինքնին ներպետական օրենքից, այլ նրանից, թե ինչպես են պետական պաշտոնյաները կիրառում կամ կարող են կիրառել դրանք կոնկրետ դեպքում, չի կարող ինքնին արդարացնել գործը ցուցակից հանելու մերժումը: Ավելին, դա հաստատվում է այս կապակցությամբ Դատարանի ունեցած փորձով:

Բացի դրանից, պետք է նշել, որ Ավստրիական կառավարությունն օրինագիծ է ներկայացրել խորհրդարան, որը նախատեսում է, *inter alia*, փոփոխություն մտցնել Քրեական դատավարության օրենսգրքի (Strafprozeßänderungsgesetz 1993) 152, 153 և 160 հոդվածներում: (im Sinne) սահմանադրական դատարանի նախադեպային իրավունքի համաձայն՝ նոր նախագծի դրույթները կապահովեն վկայություն տալուց հրաժարվելու իրավունքն այն դեպքում, երբ հարցաքննվող անձն իրեն քրեական պատասխանատվության վտանգի է ենթարկում: Այս դրույթների ընդունումը կբացառի հասարակական քաղաքականության որևէ պատճառաբանությամբ գործի վերաբերյալ ըստ էության որոշում ընդունելու հնարավորությունը:

Համապատասխանաբար, Դատարանը, հաշվի առնելով Կառավարության և պրն Կ.-ի միջև կնքված հաշտության համաձայնագիրը, տեղին է համարում գործը հանել ցուցակից:

ԱՅՍ ՀԻՄՔԵՐՈՎ ԴԱՏԱՐԱՆԸ ՄԻԱՁԱՅՆ

Վճռել է գործը հանել ցուցակից:

Կատարված է անգլերենով և ֆրանսերենով, ծանուցված է գրավոր կարգով 1993թ. հունիսի 2-ին Դատարանի կանոնակարգի 55-րդ կանոնի 2-րդ կետի 2-րդ ենթակետի համաձայն:

Մարկ-Անդրե Էյսեն
Քարտուղար

Ռոլֆ Ռիսդալ
Նախագահ

ԴՈՍԲՈ ԲԵՀԻՐՆ ԸՆԴԴԵՄ ՆԻԴԵՐԼԱՆԴՆԵՐԻ ԳՈՐԾԸ CASE OF DOMBO BEHEER

Դատարանի 1993թ. սեպտեմբերի 22-ի վճիռը

Ստորասբուրգ

Դոմբո Բեհիր Բ.Վ.-ն ընդդեմ Նիդեռլանդների գործով,

Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանը Մարդու իրավունքների եւ հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին կոնվենցիայի («Կոնվենցիա») 43-րդ հոդվածի եւ Դատարանի կանոնակարգի համապատասխան դրույթների համաձայն նիստ գումարելով որպես Պալատ՝ դատավորների հետեւյալ կազմով. պրն Ռ. Ռիսդալ, Նախագահ, պրն Ռ. Բերնհարդտ, պրն Լ.-Ե. Փետիտի, պրն Բ. Ուոլշ, պրն Ս.Կ. Մարտենս, պրն Ի. Ֆոյգել, պրն Ռ. Պեկանեն, պրն Մ. Ա. Լոպես Ռոշա, պրն Գ. Միֆսուդ Բոնիցի, ինչպես նաեւ Մ.-Ա. Էյսեն, Քարտուղար, եւ պրն Հ. Փեթցոլդ, Քարտուղարի տեղակալ, 1993 թ. ապրիլի 23-ին եւ սեպտեմբերի 22-ին դռնփակ խորհրդակցություն անցկացնելով՝ 1993 թ. սեպտեմբերի 22-ին կայացրեց հետեւյալ վճիռը:

Վարույթը

1. Գործը Դատարան է հանձնվել 1992թ. հոկտեմբերի 26-ին՝ Մարդու իրավունքների եվրոպական հանձնաժողովի («Հանձնաժողով») կողմից, Կոնվենցիայի 32-րդ հոդվածի 1-ին կետով եւ 47-րդ հոդվածով նախատեսված եռամսյա ժամկետում: Գործի համար առիթ է հանդիսացել 1988թ. օգոստոսի 15-ին Դոմբո Բեիր Բ. Վ. սահմանափակ պատասխանատվությամբ ընկերության (Նիդեռլանդների օրենսդրության համաձայն իրավաբանական անձի կարգավիճակ ունեցող) կողմից 25-րդ հոդվածի հիման վրա ընդդեմ Նիդեռլանդների Թագավորության Հանձնաժողովին ուղղված գանգատը (թիվ 14448/88):

Հանձնաժողովի պահանջը հիմնվում էր 44-րդ եւ 48-րդ հոդվածների, ինչպես նաեւ Նիդեռլանդների կողմից Դատարանի պարտադիր իրավագործությունը ճանաչող (46-րդ հոդված) հայտարարության վրա: Պահանջի նպատակն էր որոշում կայացնել առ այն, թե արդյոք գործի փաստերը վկայում են պատասխանող պետության կողմից 6-րդ հոդվածի 1-ին կետով նախատեսված իր պարտավորությունների խախտման մասին:

2. Ի պատասխան Կանոնակարգի 33-րդ կանոնի 3 (դ) կետի համաձայն արված հարցման՝ դիմող ընկերությունը ցանկություն էր հայտնել մասնակցելու դատավարությանը եւ նշանակել է այն փաստաբանին, որը կներկայացներ իր շահերը (կանոն 30): 1993թ. մարտի 1-ին Նախագահը թույլատրել է օգտագործել հուանդերենը (կանոն 27, կետ 3):

3. Ձեւավորվող պալատի կազմում էին, ex officio Նիդեռլանդներից ընտրված դատավոր պրն Ս. Կ. Մարտենսը (Կոնվենցիայի 43-րդ հոդված) եւ պրն Ռ. Ռիսդալը՝ Դատարանի Նախագահը (կանոն 21, կետ 3 (բ)): 1992թ. հոկտեմբերի 30-ին Նախագահը, Քարտուղարի ներկայությամբ, վիճակահանությամբ ընտրել է մյուս 7 անդամներին, որոնք էին պրն Լ.-Ե. Փետիտին, պրն Բ. Ուոլշը, պրն Ի. Ֆոյգելը, պրն Ռ. Պեկանենը, պրն Մ. Ա. Լոպես Ռոշան, պրն Գ. Միֆսուդ Բոնիցին եւ պրն Բ. Ռեպիկը (Կոնվենցիայի 43-րդ հոդված եւ 21-րդ կանոն, կետ 4): 1993թ. հունվարի 1-ից փոխարինող դատավոր պրն Ռ. Բերնհարդտը փոխարինել է պրն Ռեպիկին, որի պաշտոնավարության ժամկետը լրացել էր Չեխոսլովակիայի Հանրապետության փլուզման արդյունքում (Կոնվենցիայի 38-րդ հոդված եւ 65-րդ հոդվածի 3-րդ կետ եւ 22-րդ կանոն, կետ 1, 24-րդ կանոն, կետ 1):

3. Որպես պալատի Նախագահ (կանոն 21, կետ 5) պրն Ռիսդալը Քարտուղարի միջոցով խորհրդակցել է Նիդեռլանդների կառավարության ներկայացուցչի («Կառավարություն»), դիմողի փաստաբանի եւ Հանձնաժողովի պատվիրակի հետ՝ դատավարության կազմակերպման կապակցությամբ (կանոն 37, կետ 1 եւ կանոն 38): Համաձայն կարգադրությունների՝ Քարտուղարը 1993թ. մարտի 1-ին ստացել է դիմողի գրավոր բացատրությունները, իսկ 1993թ. մարտի 4-ին՝ Կառավարության գրավոր բացատրությունները: Հանձնաժողովի քարտուղարը տեղեկացրել է Քարտուղարին, որ Հանձնաժողովի պատվիրակը կներկայացնի իր բացատրությունները լսումների ժամանակ:

4. 1993 թ. մարտի 1-ին Հանձնաժողովն իր մոտ ունեցած գործից տրամադրել է որոշ փաստաթղթեր, որոնք, դիմող ընկերության պահանջի համաձայն, պահանջել էր Քարտուղարը:

5. Համաձայն Նախագահի որոշման՝ գործի լուծմը տեղի է ունեցել դռնբաց նիստում՝ Մարդու իրավունքների պալատում, Ստրասբուրգում, 1993թ. ապրիլի 21-ին: Մինչ այդ Դատարանը գումարել էր նախապատրաստական նիստ:

Դատարանում հանդես են եկել.

ա) Կառավարության անունից՝

պրն Կ. դե Վեյ Մեստդադ, Արտաքին գործերի նախարարություն, ներկայացուցիչ,
պրն Ի. Լ. դե Վիջկերսլուց դե Վեերդեշտայն, landsadvocaat, փաստաբան,
պրն Փ.Ա.Մ. Մեյջկնեխտ, Արդարադատության նախարարություն, խորհրդական.

բ) Հանձնաժողովի անունից՝

տկն Զ. Լիդի, պատվիրակ.

գ) դիմողի անունից՝

պրն Դ. Ծ. Բայվանք, advocaat en procureur, փաստաբան:

Դատարանը լսել է Կառավարության անունից՝ պրն Ի.Լ. դե Վիջկերսլուց դե Վեերդեշտայնի, Հանձնաժողովի անունից՝ տկն Զ. Լիդիի եւ դիմողի անունից՝ պրն Դ. Ծ. Բայվանքի ելույթները, ինչպես նաեւ Դատարանի անդամներից մեկի հարցերին նրանց պատասխանները:

Փաստերի վերաբերյալ

I. Գործի առանձին հանգամանքները

6. Դիմողը (այսուհետ՝ «Դոմբո») համաձայն Նիդեռլանդների օրենսդրության՝ հանդիսանում է սահմանափակ պատասխանատվությամբ ընկերություն. այն 1958 թ. հիմնված հանրային սահմանափակ ընկերության իրավահաջորդն է (naamloze vennootschap): Ընկերության գրասենյակը գրանցված է Նիջմեգենում: Քննության առարկա ժամանակահատվածում Դոմբո ընկերությունը բաժնետոմսեր ուներ մի շարք այլ ընկերություններում, որոնց կառավարումն իրականացնում էր ինքը, վերջիններս զբաղվում էին կոմերցիոն գործունեությամբ: Դոմբո ընկերությունում բաժնետոմսերը տնօրինում էր բաժնետոմսեր թողարկող կազմակերպության նախագահ պրն Հ. Ց. վան Ռեյջենդամը (stichting):

Պրն Հ. Ց. վան Ռեյջենդամը մտնում էր նաեւ ընկերության ղեկավարության մեջ, նա 1963թ.-ից հանդիսանում էր ընկերության միակ գործադիր տնօրենը (տես կետ 15)՝ չհաշված 1981թ. փետրվարի 4-ից 1981թ. մարտի 23-ն ընկած ժամանակահատվածը, երբ նա հեռացված էր այդ պաշտոնից եւ նրան ժամանակավորապես փոխարինում էին պրն Ց.Յու.-ն եւ տկն վան Լ-ն:

7. Քննության առարկա ժամանակահատվածում Դոմբոն բանկային գործարքները կատարում էր Nederlandsche Middenstandsbank N.V. -ի (այսուհետեւ «Բանկ») հետ՝ Նիջմեգենում գտնվող իր մասնաճյուղի միջոցով: Այդ մասնաճյուղի կառավարիչն էր ոմն պրն վան Վ.-ն., ով, համաձայն Բանկի կանոնադրության, չէր կարող ի պաշտոնե համարվել Բանկի կառավարիչը եւ, Բանկը ներկայացնելու նրա լիազորությունները, որը ներառում է որոշակի չափը գերազանցող քանակով վարկ վերցնելու վերաբերյալ թույլտվություն տալը, խիստ սահմանափակ էին:

Դոմբոյի եւ Բանկի միջեւ գործում էր մի համաձայնագիր, ըստ որի՝ Դոմբոն եւ իր մասնաճյուղերն իրավունք ունեին ընթացիկ հաշվեհամարում ունենալու վարկային հաշիվ, այսինքն՝ նրանք հնարավորություն ունեին գերազանցելու իրենց բանկային հաշիվներում եղած գումարը: 1980թ. օգոստոսին վարկ վերցնելու այս հնարավորությունը կազմում էր 500,000 հոլանդական գուլդեն՝ գումարած լրացուցիչ 250,000 գուլդենի ժամանակավոր հնարավորությունը: Այս համաձայնագիրը պաշտոնական բնույթ էր ստացել այդ

կապակցությամբ ձեռք բերված բանավոր պայմանավորվածության գրավոր հաստատմամբ եւ 1980թ. օգոստոսի 11-ին կնքված պայմանագրով, ըստ որի՝ Բանկը բացում է համատեղ հաշվեհամար (compte-jointovereenkomst) Դոմբոյի եւ նրա մասնաձյուղերի անունով, որոնք ստանձնում են համապարտ եւ զատ-զատ պատասխանատվություն՝ Բանկի առջեւ իրենց պարտավորություններում:

8. 1980 թ. դեկտեմբերից մինչեւ 1981թ. փետրվարն ընկած ժամանակահատվածում Դոմբոյի եւ Բանկի միջեւ վեճ է ծագել՝ կապված իրենց ֆինանսական փոխհարաբերությունների հետ: Քաղաքացիական դատավարության ժամանակ երկու կողմերն էլ ներկայացրել են փաստարկներ, որոնք հիմնական կետերում էապես տարբերվում էին:

9. Դոմբոյի ներկայացրած փաստարկները կարելի է ընդհանրացնել հետևյալ կերպ.

ա) 1980թ. դեկտեմբերի սկզբին Բանկը Նիջմեգենի իր մասնաձյուղի տնօրեն պրն վան Վ.-ի միջոցով բանավոր կերպով համաձայնել է վարկային հաշվի գումարային հնարավորությունն ընդլայնել 1,600,000 գուլդենից մինչեւ 2,100,000: Ինչպես պրն Հ. Յ. վան Ռեյջենդամը բացատրել էր պրն վան Վ.-ին, Դոմբոն ուներ այս ընդլայնման կարիքը, քանի որ պետք է ստանձներ ինչ-որ սնանկացած «Օ» սահմանափակ պատասխանատվությամբ ընկերության կոմերցիոն գործարքները. պետք էր գործել անհապաղ: Այս բանավոր համաձայնությունը պետք է պաշտոնական բնույթ ստանար ավելի ուշ, այդ ժամանակ, այնուամենայնիվ, պրն վան Ռեյջենդամը գրավոր համաձայնություն էր տվել երաշխավոր լինելու Դոմբոյի եւ իր մասնաձյուղերի համար՝ 350,000 գուլդենի դիմաց: 1980թ. օգոստոսի 11-ի համաձայնագրի այս փոփոխությունից հետո Դոմբոն Բանկում բացել է հաշվեհամար, որը նախատեսված էր «Օ»-ի բաժնետոմսերը ձեռք բերելու համար, իսկ Բանկն իր հերթին մի շարք առիթներով ակրեդիտիվ էր տրամադրել:

բ) 1981թ. հունվարի սկզբին Դոմբոյին հնարավորություն է ընձեռվել ձեռք բերելու ֆինանսական դժվարություններ կրող եւս երկու այլ սահմանափակ պատասխանատվությամբ ընկերությունների՝ Թ-ի եւ Դ-ի բաժնետոմսերի փաթեթը: Այս ընկերությունների բաժնետոմսերը ձեռք բերելու համար Դոմբոն խնդրել է վարկային հաշվի հնարավորության եւս մեկ ընդլայնում: Սա քննարկվել է պրն վան Ռեյջենդամի եւ պրն վան Վ.-ի միջեւ: Այդ քննարկումներից հետո 1981թ. հունվարի 22-ին Բանկը Դոմբոյին գրավոր առաջարկ է արել ընդլայնել վարկային հաշվի հնարավորությունը մինչեւ 5,000,000 գուլդեն: Ակնկալելով ընդլայնման այս հնարավորությունը՝ Բանկը Դոմբոյին վճարել է 350,000 գուլդեն՝ Թ. եւ Դ. ընկերությունների բաժնետոմսերը ձեռք բերելու համար, իսկ հետագայում համաձայնել է, որ պրն վան Ռեյջենդամը հաշվից հանի եւս 100,000 գուլդեն՝ այդ նույն նպատակով: Պրն վան Վ.-ն այս գումարի դիմաց պահանջել է երաշխավորություն՝ գրավի ձեւով, եւ ստիպել է պրն վան Ռեյջենդամին ստորագրել լիազորագրի ձեւաթղթի վրա: Օգտագործելով այս փաստաթուղթը՝ Բանկը, նոտարի միջոցով վավերացնելով այս փաստաթուղթը, գրավ է վերցրել Դոմբոյին, նրա մասնաձյուղերին եւ անձամբ պրն վան Ռեյջենդամին պատկանող ամբողջ անշարժ գույքը: Այս գրավը երաշխիք էր 1,600,000 գուլդենի դիմաց, այսինքն՝ այն եւս մեկ անգամ ապահովել է վարկային հաշվի ընդլայնման հնարավորությունը, որի մասին նշվել էր (ա) կետում.

գ) 1981թ. հունվարի 28-ին Բանկը՝ ի դեմս պրն վան Վ.-ի, անսպասելիորեն եւ առանց որեւէ բացատրության կորցրել է իր վստահությունը պրն վան Ռեյջենդամի նկատմամբ, պահանջել է, որ նա հրաժարական տա եւ սառեցրել է Դոմբոյի բոլոր հաշիվները՝ առանց գզուշացման: Եւ այս ամենը կատարվել է չնայած այն փաստին, որ Դոմբոյի պարտքը կազմում էր ընդամենը 783,436.06 գուլդեն, այն դեպքում, երբ վարկային հնարավորության համաձայնեցված գումարը կազմում էր 2,100,000 գուլդեն:

10. Բանկի ներկայացրած փաստարկները կարելի է ընդհանրացնել հետևյալ կերպ.

ա) Բանկն ընդունել է, որ Դոմբոն խնդրել էր վարկային հաշվի ավելի բարձր չափ՝ կապված «Օ» ընկերության բաժնետոմսերը ձեռք բերելու հետ: Բանկը սկզբունքորեն համաձայնել էր դրան, բայց Դոմբոյից պահանջել էր որոշակի լրացուցիչ տեղեկություններ, այդ թվում նախորդ տարվա (1979) տարեկան հաշվետվությունը: Բանկն այն չէր ստացել եւ, հետեւաբար, չէր

համաձայնել վարկային հաշվի հնարավորության ընդլայնմանը: Այնուամենայնիվ, կապված «Օ» ընկերության բաժնետոմսերը ձեռք բերելու (որին Բանկն սկզբունքորեն հավանություն էր տվել) եւ ֆինանսական միջոցների անհապաղ անհրաժեշտության հետ՝ Բանկը համաձայնել էր Դոմբոյին հնարավորություն տալ գործելու վարկային հաշվի ընդլայնման ակնկալիքով՝ մի շարք առիթներով նրան ակրեդիտիվ տրամադրելով: Բանկը պրն վան Ռեյջենդամին խնդրել էր անձամբ երաշխավոր լինել՝ 350,000 գուլդեն գումարի դիմաց: 1981թ. հունվարի վերջին Բանկը պարտք էր 848,000 գուլդեն: Բանկը նշում է, որ ակրեդիտիվի եւ ընթացիկ վարկային հաշվի վերաբերյալ համաձայնագրի համաձայն վարկի միջեւ առկա է տարբերություն, առաջինը վերաբերում է ոչ պարբերական եւ կարճաժամկետ ռիսկի, իսկ վերջինս՝ ավելի մշտական եւ երկարաժամկետ ռիսկի:

բ) Բանկն ընդունել է նաեւ վարկային հաշվի հնարավորության ընդլայնման՝ Դոմբոյի երկրորդ խնդրանքը՝ կապված «Թ» եւ «Դ» ընկերությունների բաժնետոմսերը ձեռք բերելու հետ: Այս առումով պրն վան Ռեյջենդամը նշել է, որ այլոք երաշխավոր կլինեն ամենաքիչը 2,000,000 գուլդենի համար: Սրա հիման վրա 1981թ. հունվարի 22-ին Բանկն սկզբունքորեն համաձայնություն է տվել Դոմբոյին՝ վարկային հաշվի հնարավորությունն ընդլայնելու մինչեւ 5,000,000 գուլդեն՝ պայմանով, որ կստանա տարեկան հաշվետվությունները եւ այլ երաշխիքներ: Սակայն ոչ տարեկան հաշվետվությունները եւ ոչ էլ երաշխիքներ չեն ստացվել, ուստի 1981 թ. մարտի 19-ին Բանկը տեղեկացրել է Դոմբոյին առաջարկի չեղյալ հայտարարման մասին:

Բանկն ընդունել է, որ փոխանցել է 350,000 գուլդեն, բայց հրաժարվել է, որ տեղյակ է եղել, թե ինչի համար է այդ գումարը նախատեսված եղել: Բանկը պնդել է, որ պրն վան Ռեյջենդամը մոլորության մեջ է գցել իրեն այս կապակցությամբ: Միեւնույն ձեռով Բանկը բացատրել է 100,000 գուլդեն գումարի դուրսգրման փաստը: Բանկն իրեն շփոթության մեջ գցելու այս փաստի վերաբերյալ նշել էր 1981թ. մարտի 19-ի նամակում, որտեղ եւ նշել է, որ չեղյալ կհամարի վարկային համաձայնագիրը (որը նա, այնուամենայնիվ, դեռ շարունակում էր ձանաչել), եթե պրն վան Ռեյջենդամը շարունակեր մնալ որպես Դոմբոյի գործադիր տնօրեն (տես ստորել՝ (գ) ենթակետ):

Բանկը պնդել է, որ ինքը պահանջել է գրավ՝ որպես երաշխիք վերը՝ (ա) ենթակետում նշված ակրեդիտիվի, ինչպես նաեւ վերը նշված 350,000 եւ 100,000 գուլդենի դուրսգրման դիմաց: Գրավը հաստատվել է նոտարի կողմից վավերացված լիազորագրի միջոցով եւ, ինչպես փաստաթուղթն է վկայում, նոտարն այն կարդացել է բարձրաձայն մինչ պրն վան Ռեյջենդամի ստորագրելը: Բանկը ժխտել է դատարկ ձեւաթղթի վրա ստորագրելու փաստը:

գ) Բանկը կտրականապես մերժել է, թե իբր 1981թ. հունվարի 28-ին սառեցրել է Դոմբոյի հաշիվները: Այս հաշիվներից հանած գումարները, միեւնույն է, գերազանցել էին համաձայնեցված 750,000 գուլդեն սահմանը, եւ հաշվեկշիռը կազմում էր 784,657.75 գուլդեն դեբտ: Եւ, այնուամենայնիվ, Բանկը հստակորեն նշել է, որ այդ խաբեությունից հետո պրն վան Ռեյջենդամն այլեւս վստահություն չէր ներշնչում: Դոմբոն կառավարելու նրա համապատասխանության վերաբերյալ Բանկի տարակուսանքը հետագայում հաստատվել է այն բանից հետո, երբ պրն վան Ռեյջենդամը 1981թ. փետրվարի 4-ից մինչեւ նույն թվականի մարտի 23-ը ժամանակավորապես հեռացվել է իր պաշտոնից եւ դատարանի հրամանով ուղարկվել հոգեբուժարան: Նշված ժամանակահատվածում Բանկը շարունակել է իր գործունեությունը Դոմբոյի հետ՝ տարբեր գործադիր տնօրենների օրոք, որոնք էին պրն Յ. Յու-ն եւ տկն վան Լ-ն: Այն շարունակել է վարկեր տրամադրել՝ ֆինանսավորելու համար «Օ» ընկերության բաժնետոմսերի ձեռքբերումը: Պրն վան Ռեյջենդամի վերադարձից հետո Բանկը Դոմբոյին տվել է ցանկացած հնարավորություն, որպեսզի վերջինս նվազեցնի պարտքը: Բայց երբ պարզ է դարձել, որ պրն վան Ռեյջենդամը չի պատրաստվում անել այդ, Բանկը չեղյալ է համարել վարկային համաձայնագիրը 1981թ. հոկտեմբերի 30-ից սկսած: Միայն դրանից հետո Բանկը սառեցրել է հաշիվները:

II. Դատավարությունը ներպետական դատարաններում

12. 1983թ. մարտի 11-ին Դոմբոն դատական կարգադրության համաձայն օգտագործում է որոշ գումարներ, որ դեռեւս պարտք էր Բանկին, եւ հրավիրում է նրան Արնհեմի շրջանային դատարան (arrondissementrechtbank)՝ իր պարտավորությունները չկատարելու հետեւանքով պատճառած վնասի դիմաց Բանկից պահանջելով ֆինանսական փոխհատուցում:

13. Ծավալուն գրավոր փաստարկներ ներկայացնելուց հետո, որոնցում յուրաքանչյուր կողմը 3 անգամ ներկայացրել է իր պահանջները եւ բավականաչափ փաստաթղթեր, Դոմբոն առաջարկել է ներկայացնել վկաների (մասնավորապես՝ գործադիր տնօրեններ պրն Յ.Յու-ն եւ տկն վան Լ-ն, որոնք ժամանակավորապես փոխարինում էին պրն վան Ռեյջենդամին, եւ նրանք ներկայացել էին ապացուցելու, որ այդ ժամանակահատվածում բանակցություններ էին ընթանում վարկային հնարավորության սահմանը 2,100,000 գուլդենից մինչեւ 2,600,000 գուլդեն բարձրացնելու վերաբերյալ), շրջանային դատարանը 1984թ. փետրվարի 2-ին ժամանակավոր որոշում է կայացրել՝ թույլատրելով Դոմբոյին ներկայացնել վկաներ՝ ապացուցելու համար, նախեւառաջ, որ Բանկը սառեցրել էր Դոմբոյի հաշիվները 1981թ. հունվարի 28-ին, եւ երկրորդ, որ առկա վարկային համաձայնագիրը 1980թ. դեկտեմբերին ընդլայնվել էր 1,600,000 գուլդենով: Ի հավելումն սրան, շրջանային դատարանը կարգադրել է, որ դատավորներից որեւէ մեկին անձնապես ներկայանան Դոմբոյի եւ Բանկի իրազեկ եւ հաշտության համաձայնություն կնքելու լիազորություններով օժտված ներկայացուցիչներ (comparitie):

14. Բանկն այս ժամանակավոր որոշումը բողոքարկել է Արնհեմի վերաքննիչ դատարան (gerechtshof)՝ փաստարկելով, որ Դոմբոյի հայցը պետք է մերժվեր միանգամից: Ըստ Բանկի՝ Դոմբոն հրաժարվել էր իր հայցի նախնական հիմնավորումից, եւ այն հիմնավորումը, որը նա բերում էր, ակնհայտորեն չէր համապատասխանում նախնականին: Բացի դրանից, Դոմբոն ոչ մի շահ չէր հետապնդում այդ հայցով, եւ շրջանային դատարանի՝ վկաներ պահանջելու որոշումը շատ անորոշ եւ միակողմանի էր:

Կողմերի՝ գրավոր փաստարկներ եւ փաստաթղթեր ներկայացնելուց, ինչպես նաեւ բանավոր միջնորդություններ անելուց հետո (Դոմբոն պնդում էր վկաներ բերելու իր առաջարկը) վերաքննիչ դատարանը 1985թ. հունվարի 8-ի որոշումով մերժել է Բանկի կողմից բերված փաստարկները եւ հաստատել շրջանային դատարանի որոշումը:

Կողմերի խնդրանքով վերաքննիչ դատարանը գործը հետ չի ուղարկել շրջանային դատարան, եւ ինքն է ստանձնել գործի քննությունը: Ուստի, վկաների հարցաքննությունը նշանակվել է 1985թ. փետրվարի 13-ին՝ դատավոր պրն վան Ե.-ի կողմից, բայց կողմերի ներկայացուցիչների անձնապես դատարան ներկայանալու օրվա նշանակումը հետաձգվել է մինչեւ վկաների հարցաքննությունը:

15. Դոմբոն կանչել է մի շարք վկաներ, այդ թվում նաեւ պրն վան Ռեյջենդամին: Ներկայացնելով 1984 թ. հունիսի 29-ի՝ բաժնետերերի նիստի արձանագրությունները՝ Դոմբոն պնդել է, որ պրն վան Ռեյջենդամին պաշտոնից հեռացնելու պատճառը եղել է նրա «ֆինանսական միջոցների բացակայությունը»: Այնուհետեւ ներկայացվել է մի փաստաթուղթ, ըստ որի՝ 1984 թ. նոյեմբերի 29-ի դրությամբ պրն վան Ռեյջենդամը գրանցված է եղել որպես աշխատանք փնտրող գործազուրկ, եւ քաղվածք ընկերության կոմերցիոն մատյանից, ըստ որի՝ 1984թ. դեկտեմբերի 10-ին Դոմբոյի գործադիր տնօրեն է նշանակվել մեկ այլ անձ:

16. Բանկն առարկել է պրն վան Ռեյջենդամին լսելու դեմ: Առարկության համար հիմք է հանդիսացել այն նորմը, ըստ որի՝ գործով կողմ հանդիսացող անձը չի կարող միեւնոյն ժամանակ ներկայանալ որպես վկա (տես ստորել՝ կետեր 23, 25-26): Բանկը պնդել է, որ պրն վան Ռեյջենդամի պաշտոնանկությունն իրավիճակի վրա ազդեցություն չի ունեցել, սակայն միայն նրան զրկել է վկայություն տալու հնարավորությունից:

1985թ. փետրվարի 12-ին դատավոր վան Ե.-ն ընդունել է Բանկի այս առարկությունը եւ մերժել է լսել պրն վան Ռեյջենդամին՝ որպես վկա: Դատավորը համոզվել է, որ եւ պրն վան Ռեյջենդամի պաշտոնանկությունը, եւ նոր գործադիր տնօրենի նշանակումը կեղծ էին (schijnhandelingen), որի նպատակը ոչ այլ ինչ էր, քան հնարավորություն տալ պրն վան

Ռեյջենդամին վկայելու ընթացիկ դատավարությունում: Նա նշել է, որ պրն վան Ռեյջենդամը 1984 թ. հոկտեմբերի 30-ին ներկա է եղել վերաքննիչ դատարանում բանավոր լսումների ժամանակ եւ չի առարկել, երբ Դոմբոյի փաստաբանը հիշատակել է նրան որպես Դոմբոյի գործադիր տնօրեն: Դատավորը նաեւ ավելացրել է, որ իր կարծիքով՝ պաշտոնանկության ենթադրյալ դրդապատճառները համոզիչ չեն:

Դոմբոյի մյուս վեց վկաների հարցաքննությունը տեղի է ունեցել 1985թ. փետրվարի 13-ին եւ 20-ին: Նրանցից մեկի՝ պրն Յ.Յու-ի հարցաքննությունը տեղի է ունեցել եւ փետրվարի 13-ին, եւ 20-ին: Այս վկան 1977թ. կեսերից մինչեւ 1980թ. մայիսը Դոմբոյի ֆինանսական գործերի կառավարիչն էր, եւ դրանից հետո էլ պահպանում էր կապն ընկերության հետ՝ արդեն որպես արտաքին հարցերով խորհրդական: 1980թ. նոյեմբեր եւ դեկտեմբեր ամիսների ընթացքում նա ակտիվորեն մասնակցում էր Դոմբոյի կառավարմանը, եւ դա էլ հենց պատճառ հանդիսացավ, որպեսզի նա պրն վան Ռեյջենդամի հեռանալուց հետո նշանակվի ընկերության կանոնադրական գործադիր տնօրեն (տես վերը կետ 11, ենթակետ (գ)): Փետրվարի 13-ին պրն Յ.Յու-ն, inter alia, նշել է, որ նա 1980թ. նոյեմբերից մինչեւ 1981թ. հունվարի 28-ի ընթացքում ներկա է եղել կողմերի միջեւ մի շարք հանդիպումների, եւ որ չնայած չի կարող վերհիշել ճշգրիտ խոսքերը, բայց հստակորեն մտաբերում է, որ պրն վան Վ.-ն ասել է մոտավորապես հետեւյալը. «Առայժմ որպես ելակետ կընդունենք 1,600,000 գուլդեն վարկը»: Արդեն երկրորդ հարցաքննության ժամանակ, որը նշանակվել էր Դոմբոյի խնդրանքով, նա ուղղել է իրեն եւ նշել, որ բացի 500,000 գուլդեն սկզբնական վարկային հնարավորությունից, համաձայնություն է ձեռք բերվել 1,600,000 գուլդեն նոր վարկային հնարավորության մասին, որպեսզի Դոմբոն կարողանա իրականացնել հիմնականում «Օ.», ինչպես նաեւ «Թ.» ընկերությունների բաժնետոմսերի ձեռքբերումը: Այս վկայի մասնակցությամբ մի շարք քննարկումներ են տեղի ունեցել, որոնց ժամանակ քննարկվել է վարկային հնարավորության ընդլայնման չափը:

17. Բանկը, իրականացնելով ի պատասխան (contra-enquete) վկաներ կանչելու իր իրավունքը, ներկայացրել է իր երկու աշխատակիցներին, այդ թվում՝ Նիջմեգենի մասնաձյուղի կառավարիչ պրն վան Վ.-ին:

Դոմբոն առարկել է պրն վան Վ.-ի հարցաքննության դեմ՝ նշելով, որ վարկային փոխհարաբերությունների բոլոր փուլերում, ինչպես նաեւ ընթացիկ դատավարության ողջ ընթացքում նա հանդես է եկել որպես Բանկի ներկայացուցիչ, եւ եթե միեւնոյն բանի համար պրն վան Ռեյջենդամին մերժվեց հանդես գալու որպես վկա, ապա քաղաքացիական դատավարության ժամանակ կողմերի միջեւ արդարության պահպանման համար պրն վան Վ.-ն նույնպես պետք է չլսվի որպես վկա:

18. 1985թ. մարտի 13-ին դատավոր Վան. Ե-ի կայացրած բանավոր որոշմամբ Դոմբոյի առարկությունը մերժվել է: Որոշման համար հիմք էր հանդիսացել նախ այն փաստը, որ պրն վան Վ.-ն հանդիսանում է իրավասու վկա, քանի որ ընթացիկ գործով նա դատավարության կողմ չէ՝ ոչ պաշտոնապես, ոչ փաստացիորեն, եւ այն փաստը, որ պրն վան Վ.-ին որպես վկա լսելու պարագայում պրն վան Ռեյջենդամին որպես վկա չլսելու հետեւանքով Դոմբոն հայտնվել է անբարենպաստ վիճակում, չի կարող ենթադրել, որ պրն վան Վ.-ն այլեւս իրավասու վկա չէ:

Վերաքննիչ դատարանի դատավորն անմիջապես անցել է Բանկի վկաների լսումներին:

Վկաների լսումներից հետո կողմերը ներկայացրել են բազմաթիվ գրավոր միջնորդություններ, որոնցում նրանք վերլուծել են վկաների ցուցմունքները: Դոմբոն ներկայացրել է բազմաթիվ լրացուցիչ փաստաթղթեր, ներառյալ որպես վկա հանդես չեկած անձանց գրավոր ցուցմունքները: Բանկը նույնպես ներկայացրել է մի շարք այլ փաստաթղթեր: Ի պատասխան դրանց՝ Դոմբոն ներկայացրել է եւս մի քանի միջնորդություն:

19. 1986թ. մարտի 11-ին վերաքննիչ դատարանը կայացրել է իր վերջնական վճիռը: Նախապես այն մանրակրկիտ ուսումնասիրել է վկաների ցուցմունքները: Ինչ վերաբերում է պրն Յ.Յու-ի ցուցմունքներին (տես վերը՝ կետ 16), դատարանը նշել է, որ դրանք հակասում են իրար մի շատ կարեւոր կետում, այն է՝ վարկային հնարավորության ընդլայնման չափի

հարցում, նաեւ ավելացրել է, որ այս հակասությունը, որի համար ոչ մի բացատրություն չի տրվել, բացասական ազդեցություն է թողել վկայի ցուցմունքների համոզիչ լինելու վրա: Այնուհետեւ վերաքննիչ դատարանն ուսումնասիրել է Դոմբոյի կողմից ներկայացված՝ երդմամբ հաստատված մի քանի վկայություններ: Դրանցից երկուսը մերժվել են, քանի որ ստորագրված չէին: Իսկ ինչ վերաբերում է պրն վան Ռեյչենդամի կողմից ստորագրված՝ երդմամբ հաստատված վկայությանը, դրան դատարանը վերաբերվել է այնպես, ինչպես վերաբերվել էր Դոմբոյի վկայությանը:

Դատարանն այնուհետեւ որոշել է.

«Վերաքննիչ դատարանն այն կարծիքին է, որ լսումների ընթացքում Դոմբոն չի կարողացել ներկայացնել անհրաժեշտ ապացույցներ: Դ. Հ. եւ Օ. վկաների կողմից բերված ցուցմունքները հստակ չեն, իսկ Յ.Յու.-ի ցուցմունքները եւ Ս.-ի նոտարական կարգով հաստատված ցուցմունքները, որը որպես նոտար աշխատել է 1981թ. մայիսի 12-ից, հակասում են վան Վ.-ի եւ Կ.-ի վկայություններին: Այն փաստը, որ չի ներկայացվել ոչ մի գրավոր ապացույց Դոմբոյի մատնանշած նման կարելու համաձայնագրի վերաբերյալ, ստիպում է Վերաքննիչ դատարանին խստորեն վերաբերվել ապացույցներին. սա նույնպես պետք է հաշվի առնել:

Դատաքննության ընթացքում հաստատվել է, որ 1980թ. դեկտեմբեր եւ 1981թ. հունվար ամիսների ընթացքում Բանկը, ըստ էության, համաձայնել է ընդլայնել Դոմբոյի վարկային հնարավորությունը՝ տրամադրելով գրավոր համաձայնագրերում ամրագրված քանակից ավելի շատ գումար: Բայց սրանից անհրաժեշտորեն չի բխում, թե Դոմբոն միանշանակորեն իրավունք ուներ օգտագործել այդ գումարները, իսկ Բանկը չէր կարող ինչ-ինչ պատճառներով ժամանակավոր արգելք դնել ընդլայնված վարկային հնարավորության վրա: Չնայած այն դյուրինությանը, որով Բանկը համաձայնել էր ընդլայնել Դոմբոյի վարկային հնարավորությունը՝ գերազանցելով պաշտոնապես գործող չափը, մտածելու տեղիք է տալիս՝ սա կարելի է բացատրել վարկային հնարավորության սահմանի նկատելի ընդլայնման վերաբերյալ կողմերի միջեւ բանակցություններով, որոնց մասին պարզ է դարձել դատավարության ընթացքում, որտեղ խոսքը գնացել է 2,600,000 գուլդեն գումարի մասին: Վան Վ.-ի ցուցմունքներից պարզ է դառնում նաեւ (Դոմբոն չի առարկել սրա դեմ), որ 1981թ. հունվարի վերջին Դոմբոյի գործադիր տնօրենը, մուլորության մեջ գցելով վան Վ.-ին, երկու անգամ հաջողացրել է դուրս գրել պաշտոնապես համաձայնեցված վարկային հնարավորության սահմանը գերազանցող գումարներ: Բանկը, հետեւաբար, իրավունք ուներ պատճառաբանված կերպով ժամանակավորապես դադարեցնել Դոմբոյի վարկային սպասարկումը»:

Վերաքննիչ դատարանն այնուհետեւ նշել է, որ քանի որ համաձայնագրի առկայությունը չի ապացուցվել, անհմաստ է քննարկել այն հարցը, թե արդյոք Բանկն իրականում սառեցրել է Դոմբոյի հաշիվները՝ ի խախտումն այդ համաձայնագրի, եւ, հետեւաբար, մերժել է Դոմբոյի հայցը:

20. 1986թ. հունիսին Դոմբոն իրավունքի հարցերով բողոք է ներկայացրել Գերագույն դատարան (Hoge Raad): Բողոքի հիմքերի շարադրման (middel van cassatie) 2-րդ կետը մասնավորապես ուղղված էր դատավոր վան Ե.-ի կողմից ընդունված որոշման դեմ, ըստ որի՝ դատավորը մերժել էր լսել պրն վան Ռեյչենդամին՝ որպես Դոմբոյի վկա, իսկ պրն վան Վ.-ին թույլատրել էր հանդես գալ որպես վկա՝ Բանկի կողմից: Այդ կետում, *inter alia*, նշվում է.

«Բացի դրանից, վերաքննիչ դատարանի որոշումները՝ մեկը մյուսի հարաբերությամբ, համաձայն Կոնվենցիայի [Կոնվենցիա] 6-րդ հոդվածի՝ սխալ են, որը յուրաքանչյուրին իր քաղաքացիական իրավունքներն ու պարտականությունները որոշելիս երաշխավորում է իր գործի արդարացի քննություն: Ի վերջո, Կոնվենցիայի այս դրույթը ենթադրում է, որ կողմերը պետք է ունենան պայքարի հավասար հնարավորություններ («միջոցների հավասարություն»), եւ որ քաղաքացիական դատավարության յուրաքանչյուր կողմ պետք է հնարավորություն ունենա դատարանին իր գործը ներկայացնելու այնպիսի պայմաններում, որոնք նրան չեն դնում բացահայտ անբարենպաստ վիճակում՝ հակառակ կողմի համեմատությամբ»:

21. Գլխավոր փաստաբանը (advocaat-generaal) 1988թ. հունվարի 8-ի իր խորհրդատվական կարծիքում (conclusie) ձեռակերպել է, որ Դոմբոն ճիշտ էր պնդում, որ «համաձայն առկա իրավական կարծիքի», եթե անձը «ճանաչվել է որպես կողմ», ապա պետք է ցուցմունքներ տալու հնարավորություն ունենա: Այս տեսակետը հիմնավորելու համար նա հղում է կատարել քաղաքացիական դատավարությունում ապացույցների վերաբերյալ նոր օրենքին, որն արդեն ընդունվել էր Խորհրդարանի կողմից (տես ստորել՝ կետ 27): Որպես այս տեսակետի օգտին բերվող եւս մի փաստարկ նշվում է Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի 1-ին կետը, որի վրա Դոմբոն կարող էր պատշաճ կերպով հիմնվել: Սրա հետ կապված նա, *inter alia*, պնդել է, որ՝

«Տվյալ գործում խնդիրը կայանում էր նրանում, որ պրն վան Վ.-ին հնարավորություն էր ընձեռվել արտահայտվել դատարանում 1980թ. դեկտեմբերին պրն վան Ռեյջենդամի հետ տեղի ունեցած (կամ չունեցած, նայած թե ինչ է տեղի ունեցել) քննարկումների եւ ձեռք բերված համաձայնությունների վերաբերյալ (նրա ցուցմունքները կազմում էին չորս էջ՝ պաշտոնական փաստթղթերի տեսքով, եւ երկու էջ՝ վերաքննիչ դատարանի վճռում), մինչդեռ պրն վան Ռեյջենդամին հնարավորություն չէր տրվել հայտնել դրա վերաբերյալ իր տեսակետը: Այն դեպքում, երբ Դոմբոյի գործի հաջողությունը կախված էր դրանից»:

Այնուհետեւ նա խորհուրդ է տվել բավարարել Դոմբոյի բողոքը:

22. Գերագույն դատարանը մերժել է Դոմբոյի բողոքը 1988թ. փետրվարի 19-ին: Այն մերժել է Դոմբոյի՝ «առկա իրավական կարծիքի» վրա հիմնված փաստարկները՝ գտնելով, որ ըստ ապացույցների մասին գործող օրենքի՝ կողմերն իրենց իսկ գործում որպես վկա հանդես գալու իրավունք չունեն, այնպես որ հնարավոր չէր կանխատեսել նոր օրենքի ուժի մեջ մտնելը, որը բացարձակապես այլ կառուցվածք ունի: Դատարանը նաեւ մերժել է Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի 1-ին կետի վրա հիմնված բողոքը: Ըստ Գերագույն դատարանի՝ սա հիմնված էր այն փաստարկի վրա, որ վերաքննիչ դատարանը խախտել է այն սկզբունքը, որ «երկու կողմերի դատավարական իրավունքները պետք է հավասար լինեն»: Ըստ Գերագույն դատարանի՝ փաստարկման այս գիծը՝

«... չի ընդունում, որ դատավորը, որն օժտված է փաստի հարցերը որոշելու իրավունքով, վկաների ցուցմունքների վստահելիությունը գնահատելիս ազատ է հաշվի առնելու դատավարության կողմերից մեկին վկայի առնչակցության բնույթն ու աստիճանը, եւ որ նա նաեւ պետք է վկայի ցուցմունքները գնահատի դատավարության մյուս կողմի գրավոր միջնորդությունների կամ դատարանում անձամբ ներկայացրած միջնորդությունների տեսանկյունից»:

III. Համապատասխան ներպետական օրենսդրությունը եւ պրակտիկան

Ա. Կողմերը որպես վկաներ, ընդհանրապես. նախկին օրենքը

23. 1988թ. ապրիլի 1-ին քաղաքացիական գործերում ապացույցների վերաբերյալ նոր նորմերի ուժի մեջ մտնելուց առաջ (տես ստորել՝ կետ 27) քաղաքացիական գործերում ապացույցները կարգավորվում էին Քաղաքացիական օրենսգրքով (ՔՕ) (Burgerlijk Wetboek-CC) եւ Քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքով (ՔԴՕ) (Wetboek van Burgerlijke - CCP), որոնք երկուսն էլ ընդունվել էին 1838թ. եւ մեծապես հիմնված էին համապատասխան ֆրանսիական օրենսգրքերի վրա:

Նախկին օրենքը, որն ուժի մեջ էր քննության առարկա դատավարության ընթացքում, այդքան շատ բառերով չէր ամրագրում, որ գործին մասնակից անձին թույլ չէր տրվում վկայություն տալ: Այնուամենայնիվ, ընդունված էր, որ Գերագույն դատարանի խոսքերով՝ «Նիդեռլանդների քաղաքացիական դատավարության իրավունքի սկզբունքներից մեկն այն է, որ այն անձը, ով ձեռականորեն կամ էականորեն մասնակից է վեճին, չի կարող որպես վկա հանդես գալ իր գործում» (1963թ. փետրվարի 1-ի որոշում, ՆՕ (Նիդեռլանդների

օրենսդրություն), (Nederlandshe Jurisprudentie, Նիդերլանդների օրենսդրության զեկուցագրեր), 1964, 157): Այս տեսակետը, inter alia, հիմնված էր ՔՕ 1947-րդ հոդվածի 1-ին կետի վրա, համաձայն որի՝ կողմերի՝ արյունակցական կամ ամուսնական կապերով ուղղակի հարազատները, ամուսինները եւ նախկին ամուսիններն իրավունք չունեին հանդես գալ որպես վկաներ:

Այն նորմը, որ փաստացի կողմին թույլ չէր տրվում վկայություն տալու, մշտապես հաստատվել է եւ խստորեն կիրառվել Գերագույն դատարանի կողմից, ինչպես վկայում են 1953թ. մայիսի 22-ի ՆՕ 1953, 647, 1963թ. փետրվարի 1-ի ՆՕ 1964, 157, 1973թ. հունվարի 5-ի ՆՕ 1973, 106 վճիռները եւ նաեւ այն վճիռները, որոնց կանդիդատները ստորեւ՝ կետ 25-ում: 24. Ինչեւէ, սրանից չէր բխում, որ դատարանները հնարավորություն չունեին լսելու կողմերին անձնապես: Դատարաններն ունեին հետեւյալ հնարավորությունները.

(ա) «Վճռական երդում»-ը եւ «լրացուցիչ երդում»-ը ինքնին ներառում էին դատավարության կողմին երդման միջոցով լսելը.

i) Մի կողմը կարող է պահանջել, որ մյուս կողմը երդմամբ հաստատի որոշակի վիճարկվող փաստ: Եթե մյուս կողմը երդվում է, ապա հակառակն ապացուցելն այլեւս անընդունելի է, եթե նա հրաժարվում է, ապա հակառակ պնդումն ընդունվում է որպես ճշմարտություն: Սա «վճռական երդումն» էր (beslissende eed) (ՔՕ, 1967-1976-րդ հոդվածներ):

ii) Դատարանը նաեւ հնարավորություն ուներ կարգադրելու՝ իր նախաձեռնությամբ կամ կողմերից մեկի խնդրանքով, որ կողմերից մեկը կամ մյուսը «լրացուցիչ երդում» տա (aanvullende eed): Դատարանը այսպիսի երդում կարող էր պարտադրել այն կողմին, որը, իր կարծիքով, ամենահարմարն էր այդ նպատակով, եթե միայն ցուցմունքները, որոնց վերաբերում էր երդումը, ո՛չ ապացուցված էին, ո՛չ էլ ամբողջովին հիմնավորված (ՔՕ, հոդվածներ 1977 եւ 1978):

Հիմնականում այս լրացուցիչ երդումն էր, որի վրա հաճախ կողմերը հույս էին դնում, երբ կար հավանականություն, որ իրենց ապացույցներն անբավարար կլինեն, նրանք դատարանից թույլտվություն կխնդրեին իրենց ապացույցները լրացնել այս կարգով, եթե դատարանն ինքը դա անբավարար կհամարեր:

(բ) Դատարաններն ունեին նաեւ երեք հնարավոր ձեւեր լսելու այն կողմերին, որոնք կապված չեն երդման հետ.

i) Մի կողմի խնդրանքով մյուս կողմի՝ «գործին ամնչվող կետերը քննելով» (verhoor op vraagpunten) (ՔԴՕ, հոդվածներ 234-247): Նման քննություն պահանջող կողմը պետք է նախապես ներկայացնի իր հարցերը. ինչեւէ, դատարանը, ինչպես եւ քննությունը պահանջող կողմը, իրավունք ուներ լրացուցիչ հարցեր տալու, որոնք ծագում էին քննության ժամանակ:

ii) Իր նախաձեռնությամբ կամ կողմերից մեկի խնդրանքով պահանջելով, որ կողմերն անձնապես ներկա գտնվեն, տեղեկություն ստանալու համար (comparitie tot het geven van inlichtingen) (ՔԴՕ, հոդված 19ա): Սկզբունքորեն, նման հրամանը երկու կողմերի ներկայության համար էր:

iii) Բանավոր միջնորդության դեպքում ՔԴՕ 20-րդ հոդվածը թույլ էր տալիս կողմերին ինքնուրույն ներկայացնել իրենց գործը, բայց սա շատ հազվադեպ էր պատահում. այնուամենայնիվ, կողմերը հաճախ ներկա էին գտնվում բանավոր միջնորդությունների ժամանակ, եւ դատարանը հնարավորություն էր ունենում հարցաքննել նրանց (ՔԴՕ, հոդված 144, կետ 2):

Ենթադրվում է, որ այս երեք դեպքերում արված հայտարարությունները չեն հանդիսանում ապացույց՝ հօգուտ դրանք ներկայացնող կողմի:

Բ. Իրավաբանական անձինք

25. Եթե դատավարության մի կողմն իրավաբանական անձ է, ապա որպես վկա հանդես գալն արգելող նորմը կիրառվում էր ցանկացած ֆիզիկական անձի նկատմամբ, ով պետք է հանդես գար որպես շահագրգիռ անձ:

Ֆիզիկական անձը դիտվում էր որպես իրավաբանական անձ, եթե դատավարության ժամանակ հանդես է եկել որպես դրա ներկայացուցիչ (ինչպես, inter alia, երեւում է Գերագույն դատարանի 1913թ. հունիսի 27-ի, ՆՕ 1913, էջ 865, 1916 թ. ապրիլի 28-ի ՆՕ 1916, էջ 786, 1922թ. հունվարի 19-ի, ՆՕ 1922, էջ 319, 1969թ. հունվարի 17-ի ՆՕ 1969, 251 որոշումներից), կամ եթե նա օրենքով կամ կանոնադրությամբ իրավասու էր հանդես գալու որպես օրինական ներկայացուցիչ (տես, inter alia, Գերագույն դատարանի 1942թ. հունվարի 9-ի ՆՕ 1942, 302, 1973թ. հունվարի 12-ի ՆՕ 1973, 104, 1979թ. հոկտեմբերի 26-ի ՆՕ 1980, 486, 1984թ. նոյեմբերի 18-ի ՆՕ 1984, 256 որոշումները):

26. Արդյոք անձին որպես վկա որակելը պետք է որոշվեր այն իրադրության լույսի ներքո, երբ նա պետք է ցուցմունք տար: Այս ընդհանուր նորմի համաձայն՝ սովորաբար ենթադրվում է, որ իրավաբանական անձի նախկին տնօրենը, որին այդ պաշտոնը զբաղեցնելու ընթացքում արգելվում էր վկայություն տալ, որակվել էր որպես վկա, պաշտոնից հեռացվելուց հետո (տես, inter alia, Գերագույն դատարանի 1985թ. հունիսի 28-ի ՆՕ 1985, 888 որոշումը): Այնուամենայնիվ, այլ է իրավիճակը, երբ շահագրգիռ անձն իրականում չէր կորցրել իր պաշտոնն իրավաբանական անձի ներսում եւ որտեղից նրա հեռացումը պետք է դիտվեր որպես կեղծիք (schijnhandeling) (տես, inter alia, Գերագույն դատարանի 1983թ. նոյեմբերի 18-ի ՆՕ 1984, 256 որոշումը և 1988թ. փետրվարի 19-ի որոշումը՝ հրատարակված տվյալ դեպքի մեկնաբանությամբ ՆՕ 1988, 725-ում):

Գ. Կողմերը որպես վկաներ. նոր օրենքը

27. Քաղաքացիական դատավարությունում ապացույցների մասին օրենքում էական փոփոխություններ էին կատարվել Շտացբալդի 1987թ. դեկտեմբերի 3-ի 590 օրենքով (Official Gazette), որն ուժի մեջ է մտել 1988թ. ապրիլի 1-ին:

Օրինագիծը, որի վրա հիմնված է նոր օրենքը, մշակվել է դեռեւս 1969թ: Օրինագծի ընդունման երկարատեւ ձգձգման պատճառը հակասական մոտեցումներն էին, որոնք ձեւավորվել էին այն հարցի շուրջ, թե վերոհիշյալ սկզբունքը, ըստ որի կողմերին պետք է արգելվի վկայություն տալը, պետք է վերացվի, թե փոխարենը պետք է ընդունել, որ կողմերը կարող են հանդես գալ որպես վկաներ: Պառլամենտական քննարկումների ժամանակ սա մնաց թեժ բանավեճի առարկա եւ Պառլամենտում, եւ դրանից դուրս, բայց, վերջիվերջո, որոշվեց հրաժարվել հին պրակտիկայից: Այժմ ՔԴՕ 190-րդ հոդվածը կողմերին թույլ է տալիս հանդես գալ որպես վկա իրենց իսկ գործով: Ուստի վճռական եւ լրացուցիչ երդումները, որոնց անդրադարձել էինք 24-րդ կետի (ա) ենթակետում, դադարեցին գործել:

Այս օրենսդրության նախագծման պատմությունից երեւում է, որ այն գործերը, «որոնցում մի կողմի ներկայացրած ապացույցների անբավարարությունը հանգեցնում է իրավական անհավասարության», հատկապես թույլ են տալիս եզրակացնել, որ «կողմերին ցուցմունք տալու թույլտվության օգտին բերված փաստարկները պետք է ավելի ծանրակշիռ համարվեն, քան վախը կողմնակի ազդեցությունից եւ գնահատման հիմնախնդիրներից, որոնք պատահմամբ, հավանական է, ի հայտ գան գործի վկաների այլ ցուցմունքներում»: Որպես նման իրավական անհավասարության օրինակ նշվեց, որ «կողմը, որը ֆիզիկական անձ է՝ զրկված վկա լինելու իրավունքից, կարող է վեճ ունենալ (օրինակ) իրավաբանական անձ հանդիսացող կողմի հետ, որն իրավասու է ներկայացնելու դատարանում «երրորդ անձանց», չնայած այս վկաների վստահելիությունը նույնքան կասկածելի է՝ նկատի ունենալով նրանց սերտ կապերն այդ կողմի կամ դատավարության հետ:

Դժվար է հասկանալ, թե ինչու դատավարության կողմ հանդիսացող մի անհատի թույլատրվում է դատարանում երդման ներքո ցուցմունք տալ, իսկ մյուսին՝ ոչ: Սա անգամ կիրառվում է անկախ ապացույցների անբավարարությունից, այն իմաստով, որ որեւէ այլ

ապացույց գոյություն չունի» (Parlementaire Geschiedenis Nieuw Bewijsrecht, Ապացույցների վերաբերյալ նոր օրենքի պառլամենտական նախագծման պատմություն, էջ 189-190):

Պետք է ասել, որ տվյալ դատավարության կողմ հանդիսացող եւ կողմ չհանդիսացող վկաների միջեւ տարբերությունը դեռ շարունակում է գոյություն ունենալ: Այս նպատակով բավական է նշել, որ ՔՂՕ 213-րդ հոդվածի 1-ին կետի համաձայն՝ այն վկայի ցուցմունքը, ով հանդիսանում է դատավարության կողմ «կապված իր կողմից ապացուցվելիք փաստերի հետ, չի կարող հանդիսանալ ապացույց, եթե այն չի լրացնում ոչ լիարժեք ապացույցը»:

Վարույթը Հանձնաժողովում

28. 1988թ. օգոստոսի 18-ին Դոմբոն դիմել է Հանձնաժողովին: Նա հայտարարել է, որ այն պայմաններում, երբ հակառակ կողմի մասնաձյուղի մենեջերին լսել էին որպես վկա, դատարանների մերժումը՝ լսել իր տնօրենին (կամ նախկին տնօրենին) որպես վկա, անբարենպաստ վիճակ էր ստեղծել իր համար, ի տարբերություն հակառակ կողմի, ինչը հանդիսացել է Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի 1-ին կետում ամրագրված՝ «միջոցների հավասարության» սկզբունքի խախտում:

29. 1991թ. սեպտեմբերի 3-ին Հանձնաժողովը N 14448/88 գանգատն ընդունելի է հայտարարել: 1992թ. սեպտեմբերի 9-ի (հոդվ. 31-ի համաձայն) գեկույցում այն կարծիքն է արտահայտել՝ 14 կողմ և 5 դեմ ձայներով, որ տեղի է ունեցել 6-րդ հոդվածի 1-ին կետի խախտում: Հանձնաժողովի տեսակետի ամբողջական տեքստը եւ դրանում արտահայտված անհամաձայնությունն այս դատավճռին լրացում է հանդիսանում:

Իրավունքի հարցեր

I. 6-րդ հոդվածի 1-ին կետի վիճարկվող խախտում

30. Դիմող ընկերության գանգատը վերաբերել է ներպետական դատարանների կողմից՝ իր նախկին գործադիր տնօրեն պրն վան Ռեյչենդհամին վկայություն տալ չթույլատրելուն, մինչդեռ Բանկի մասնաձյուղի մենեջեր պրն վան Վ.–ն, որը բանավոր համաձայնության ժամանակ միակ ներկա մարդն էր, հնարավորություն էր ունեցել վկայություն տալ: Այս կապակցությամբ ներպետական դատարանները դրա հետեւանքով չեն պահպանել «միջոցների հավասարության» սկզբունքը՝ խախտելով «արդար դատաքննության» իրավունքը՝ ամրագրված 6-րդ հոդվածի 1-ին կետում, որտեղ ասված է.

« Յուրաքանչյուր ոք, երբ որոշում են նրա քաղաքացիական իրավունքներն ու պարտականությունները..., իրավունք ունի արդար... դատաքննության...»:

Այս տեսակետը ներկայացվել է Հանձնաժողովի կողմից, բայց դրան առարկել է Կառավարությունը:

31. Դատարանը նախեւառաջ նշում է, որ ինքը կոչված չէ ընդհանուր առմամբ որոշելու, թե արդյոք թույլատրելի է բացառել քաղաքացիական դատավարությունում այն անձի ցուցմունքը, որը տվյալ գործում կողմ է հանդիսանում:

Դատարանը ոչ էլ կոչված է *in abstracto* քննության առնելու քաղաքացիական դատավարության վերաբերյալ Նիդեռլանդների օրենսդրությունը: Դիմող ընկերությունը չի պնդում, որ օրենքն ինքնին խախտում է Կոնվենցիան, բացի դրանից, օրենքը, որի հիման վրա վիճարկվող որոշումներն ընդունվել են, այդ օրվանից փոխվել է: Ամեն դեպքում, վկաների իրավասությունը գլխավորապես կարգավորվում է ներպետական օրենսդրությամբ (տե՛ս վերջին հեղինակավոր աղբյուրները եւ, *mutatis mutandis*, Լյուդին ընդդեմ Շվեյցարիայի 1992թ. հունիսի 15-ի վճռի, Ա Շարքերի N 328, էջ 20, կետ 43 և Շուլեր–Չգրագենն ընդդեմ Շվեյցարիայի 1993թ. հունիսի 24-ի վճռի Ա Շարքերի N 263, էջ 21, կետ 66):

Դատարանի իրավասության շրջանակում չէ ներպետական դատարանների կողմից փաստերի գնահատումը փոխարինել իր իսկ գնահատականով: Դատարանի խնդիրն է

համոզվել, որ դատավարությունը՝ ամբողջությամբ, ներառյալ ապացույցների թույլատրելիության ձեւը, լինեն «արդարացի»՝ 6-րդ հոդվածի 1-ին կետի իմաստով (տես, *inter alia* եւ *mutatis mutandis*, վերոհիշյալ վճիռները):

32. «Արդարացի դատաքննություն» հասկացությանը հատուկ պահանջները քաղաքացիական իրավունքների եւ պարտականությունների վերաբերյալ գործերում անպայմանորեն նույնը չեն, ինչ քրեական մեղադրանքը որոշելու հետ կապված գործերում: Սա հաստատվում է այնպիսի մանրամասն դրույթների բացակայությամբ, ինչպիսիք են 6-րդ հոդվածի 2-րդ եւ 3-րդ կետերը, որոնք վերաբերում են առաջին կատեգորիայի գործերին: Այսպիսով, չնայած այս դրույթներն ունեն որոշակի պատշաճություն քրեական իրավունքի խիստ սահմաններից դուրս (տես, *mutatis mutandis*, Ալբերտը եւ Լե Կոնպտեն ընդդեմ Բելգիայի գործով 1983թ. փետրվարի 10-ի վճիռը, Ա Շարքեր, N 58, էջ 20, կետ 39), պայմանավորվող պետությունները գործելու ավելի լայն շրջանակներ ունեն, երբ խոսքը վերաբերում է քաղաքացիական իրավունքներին եւ պարտականություններին վերաբերող գործերին, քան, երբ խոսքը վերաբերում է քրեական գործերին:

33. Այնուամենայնիվ, որոշ սկզբունքներ՝ կապված քաղաքացիական իրավունքների եւ պարտականությունների վերաբերյալ գործերում «արդար դատաքննության» հասկացության հետ, ծագում են Ղատարանի նախադեպային իրավունքից: Ներկա գործի համար ամենաէականն այն է, որ պարզ է, որ «միջոցների հավասարության» պահանջը՝ կողմերի միջև «արդար հավասարակշռության» իմաստով, սկզբունքորեն կիրառվում է նման գործերում, ինչպես եւ քրեական գործերում (տես Ֆելդբրյուգեն ընդդեմ Նիդեռլանդների գործով 1986թ. մայիսի 26-ի վճիռը, Ա Շարքեր, N 99, էջ 17, կետ 44):

Ղատարանը համաձայն է Հանձնաժողովի հետ նրանում, որ ինչ վերաբերում է հակառակ մասնավոր շահեր ներառող դատավեճի՝ «միջոցների հավասարությունը» նշանակում է, որ յուրաքանչյուր կողմի պետք է ընձեռվի պատշաճ հնարավորություն ներկայացնելու իր գործը, ներառյալ ապացույցները, այնպիսի պայմաններով, որոնք նրա համար չեն ստեղծի անբարենպաստ վիճակ՝ ի հակադրություն իր հակառակորդի:

Յուրաքանչյուր կոնկրետ գործում ներպետական իշխանություններն են կոչված ապահովելու, որ պահպանվեն «արդար դատաքննության» պահանջները:

34. Տվյալ գործում դիմող ընկերության պարտականությունն է ապացուցել, որ իր եւ բանկի միջև եղել է բանավոր համաձայնություն՝ վարկային հնարավորություններն ընդլայնելու մասին: Միայն երկու մարդ էին ներկա գտնվել հանդիպմանը, որի ժամանակ ընդունվել էր այս համաձայնությունը, այսինքն՝ պրն վան Ռեյչենդամը, որը ներկայացնում է դիմող կողմին, եւ պրն վան Վ.–ն, որը ներկայացնում է Բանկը: Սակայն այս երկու առանցքային մարդկանցից միայն մեկին է թույլատրվել վկայություն տալ, եւ դա Բանկը ներկայացնողն էր: Դիմող ընկերությանը չի թույլատրվել կանչել իրեն ներկայացնող անձին, որովհետեւ վերաքննիչ Ղատարանը նրան նույնացրել էր դիմող ընկերության հետ:

35. Գործին վերաբերող բանակցությունների ժամանակ պրն վան Ռեյչենդամը եւ պրն վան Վ.–ն գործել են հավասար հիմքերով, երկուսն էլ լիազորված էին բանակցելու համապատասխան կողմերի անուններից: Ուստի, դժվար է հասկանալ, թե ինչու չպետք է նրանց երկուսին էլ թույլատրվեր վկայություն տալու:

Այսպիսով, դիմող կողմը դրվել է անբարենպաստ վիճակում՝ ի հակադրություն Բանկի, որի արդյունքում խախտվել է 6-րդ հոդվածի 1-ին կետը:

II. 50-րդ հոդվածի կիրառելիությունը

36. Կոնվենցիայի 50-րդ հոդվածի համաձայն՝

«Եթե Ղատարանը գտնում է, որ Բարձր պայմանավորվող կողմի իրավական մարմնի կամ որեւէ այլ մարմնի որոշում կամ միջոցառում՝ ամբողջությամբ կամ մասնակիորեն հակասում է Կոնվենցիայում ամրագրված պարտավորություններին, եւ եթե նշված կողմի

ներպետական օրենսդրությունը թույլ է տալիս այս որոշման կամ միջոցների հետեւանքների միայն մասնակի հատուցման հնարավորություն, ապա Դատարանի որոշմամբ, եթե անհրաժեշտ է, վնաս կրած կողմին տրամադրվում է արդարացի բավարարում»:

Ա. Նյութական եւ ոչ նյութական վնաս

37. Իր հուշագրում դիմող ընկերությունը խնդրում էր նյութական եւ ոչ նյութական վնասների հատուցում՝ առանց նշելու ճշգրիտ չափը: Հետագա փաստաթղթերում ավելի մանրամասն ներկայացնելով իր պահանջները, Դոմբոն նշել է, որ ինքը դրանք պատրաստ չի համարում որոշման համար: Նրա կարծիքով, անհրաժեշտ էր, որ Բանկի՝ վիճարկվող գործողությունների եւ ներպետական դատարանների կողմից իր հայտերի մերժման արդյունքում պատճառված նյութական վնասը հաշվարկվի հաշվապահների կողմից. նմանատիպ հաշվարկները կարող են նաեւ ի հայտ բերել պատճառված ոչ նյութական վնասի չափը:

38. Դիմող ընկերությունը խնդրել է Դատարանին նախապես հատկացնել որոշակի գումար՝ կանխավճարի ձեւով, որը, վերջիվերջո, պետք է վճարեր Կառավարությունը, ինչը բավական կլիներ ֆինանսական փորձագետներին լիազորելու՝ վնասների վերոհիշյալ հաշվարկները կատարելու համար: Որպես այլընտրանք նաեւ խնդրում էր հատուկ իրավաբանական օգնության ձեւով որոշակի գումարի հատկացում, որը կբավականացներ սույն նպատակի համար: Որպես մեկ ուրիշ այլընտրանք՝ խնդրել է Դատարանին, որպեսզի 50-րդ հոդվածի հիման վրա իր պահանջների քննարկումը կազմակերպել այնպես, որ հնարավորություն տրվի իրեն՝ պահանջվող գումարը մեկ այլ տեղից ձեռք բերելու համար:

39. Կառավարությունը մեկնաբանել է, նախեւառաջ, որ ինքը համոզված չէ, որ ներպետական դատարանները վճիռ կկայացնեին դիմող ընկերության օգտին, եթե լսեին պրն վան Ռեյչենդամին, երկրորդը, որ սխալ կլիներ Կառավարության վրա թողնել դիմող ընկերության կրած այն վնասների պատասխանատվությունը, որը հիմնականում Բանկի գործունեության հետեւանք է:

Հանձնաժողովի պատվիրակն առաջարկել է, որ Դատարանը հաշվի առնի հնարավորությունների որոշակի կորուստը՝ որպես նյութական վնաս, եւ անհավասար վերաբերմունքի զգացումը՝ որպես ոչ նյութական վնաս, եւ գումար հատկացնի արդարության հիմքով:

40. Դատարանը գտնում է, որ այս պահանջների հարցը պատրաստ է կարգավորման համար:

Դիմող ընկերության տարբեր պահանջները՝ նյութական եւ ոչ նյութական հատուցման համար, որը պետք է որոշվի մեկ ենթավերնագրի ներքո, հիմնված են այն ենթադրության վրա, որ ինքը կշահեր դատը, եթե ներպետական դատարանները թույլատրած լինեին պրն վան Ռեյչենդամին վկայություն տալ: Դատարանը չէր կարող ընդունել այս ենթադրությունը՝ առանց ցուցմունքի իր գնահատման: Պրն վան Ռեյչենդամի՝ Արնհեմի վերաքննիչ դատարանում տված վկայությունը կարող էր հանգեցնել երկու հակադիր ցուցմունքների, որոնցից մեկը կարող էր ընդունվել մյուսի դեմ՝ հաստատող ապացույցի հիման վրա: Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի խնդիրը չէ որոշել, թե որը պետք է ընդունվեր: Արդար բավարարման պահանջի այս մասը պետք է համապատասխանորեն մերժվի:

Բ. Դատական ծախքեր եւ ծախսեր

41. Դիմող ընկերությունը պահանջել է 12,948 գուլդեն փոխհատուցում՝ Արնհեմի վերաքննիչ դատարանում դատական ծախսերի եւ փաստաբանների հոնորարների համար: Այնուհետեւ դիմող ընկերությունը պահանջել է ընդհանուր 48,244.51 գուլդեն՝ նվազեցրած Ստրասբուրգի հաստատություններում իր գործը ներկայացնելու համար ստացած իրավաբանական օգնության գումարը:

Հանձնաժողովի պատվիրակը դիտողություն չի արել: Կառավարությունը պարզապես նկատել է, որ այն ժամանակը՝ 133 ժամ, որը դիմող ընկերության փաստաբանները ծախսել էին գործի վրա, «կարծես թե ապշեցնող է»:

42. Դատարանը նշում է, որ ինչպես փոխհատուցման, այնպես էլ Արնհեմի վերաքննիչ դատարանում դատավարության հետ կապված ծախքերի եւ ծախսերի փոխհատուցման պահանջները հիմնված են այն ենթադրության վրա, որ դիմող ընկերությունը կշահեր գործը, եթե պրն վան Ռեյչենդամը լսվեր որպես վկա (տես վերը, կետ 40): Ուստի այս պահանջը պետք է մերժվի նույն պատճառներով:

43. Ինչ վերաբերում է Ստրասբուրգի հաստատություններում դատավարության ծախքերին եւ ծախսերին, Դատարանը խելամիտ է համարում, արդար հիմքերով գնահատելով, դիմող ընկերությանը հատկացնել 40,000 գուլդեն՝ հանած 16,185 ֆրանսիական ֆրանկ՝ վճարված որպես իրավաբանական օգնություն:

Այնուամենայնիվ, Դատարանը պատշաճ չի համարում տոկոսներ պահանջելը, ինչպես դիմող ընկերությունն էր խնդրել:

Այս հիմքերով դատարանը

1. Վճռում է՝ 5 կողմ եւ 4 դեմ ձայնով, որ տեղի է ունեցել 6-րդ հոդվածի 1-ին կետի խախտում,
2. Միաձայն վճռում է, որ պատասխանող պետությունը պետք է դիմող ընկերությանը վճարի, եռամսյա ժամկետում, 40,000 գուլդեն՝ Ստրասբուրգի դատավարություններում ծախքերի եւ ծախսերի համար, հանած 16,185 (տասնվեց հազար հարյուր ութսունհինգ) ՖՖ, փոխակերպած հոլանդական արտարժույթի՝ վճրի կայացման օրվա դրությամբ կիրառելի փոխանակման կուրսով:
3. Միաձայն մերժում է արդարացի բավարարման պահանջի մնացած մասը:

Կատարված է անգլերենով եւ ֆրանսերենով, հրապարակված է դռնբաց նիստում՝ Մարդու իրավունքների պալատում, Ստրասբուրգ, 1993թ. հոկտեմբերի 27:

Ռոլֆ Ռիսդալ
Նախագահ

Մարկ-Անդրե Էյսեն
Քարտուղար

Համաձայն Կոնվենցիայի 51-րդ հոդվածի 2-րդ կետի եւ Կանոնակարգի 53-րդ կանոնի 2-րդ կետի՝ սույն վճռին կցված են պրն Մարտենսի չհամընկնող կարծիքը, որին միացել է պրն Փետիտին, պրն Բերնհարդտի և պրն Պեկանենի համատեղ չհամընկնող կարծիքը:

Դատավոր Մարտենսի չհամընկնող կարծիքը, որին միացել է պրն Փետիտին

1. Կա երկու պատճառ, որի համար ես չեմ կարող համաձայնել վճռին:
Դռնբոն բողոքում է Նիդեռլանդների դատարանների կողմից՝ քաղաքացիական դատավարությունում ապացույցների մասին ներպետական օրենքի այն նորմի կիրառման դեմ,

ըստ որի՝ «անձը, ով ձեռակառնորեն կամ էականորեն հանդիսանում է դատավեճի կողմ, չի կարող լսվել որպես վկա իր իսկ գործով»:

Իմ կարծիքով՝ (A) այս նորմը՝ որպես այդպիսին, անհամատեղելի չէ Կոնվենցիայի հետ, հատկապես արդար դատաքննության իմաստով, եւ (B) դրա կիրառումը in concreto չի խախտում միջոցների հավասարության սկզբունքը:

Ա.

2. Ղատարանն իր հիմնավորումը սկսել է՝ նշելով, որ «ինքը կոչված չէ ընդհանուր առմամբ որոշելու, թե արդյոք թույլատրելի է բացառել այն անձի ցուցմունքը, որը տվյալ քաղաքացիական գործում կողմ է» (31-րդ կետ), եւ ուստի, հրաժարվել է in abstracto քննել, թե արդյոք քաղաքացիական դատավարությունում ապացույցների մասին Նիդեռլանդների օրենքի վերոհիշյալ դրույթը համատեղելի է Կոնվենցիայի հետ: Այնուամենայնիվ, Ղատարանը չէր կարող անտեսել այս հարցերը, քանզի Նիդեռլանդների դատարանների՝ պրն վան Ռեյչենդամի վկայությունը լսելու մերժումը ապացույցների մասին համապատասխան նորմի կիրառման բացահայտ արդյունք էր:

Ղատարանը ձեռնպահ է մնում հաստատելուց, արդյոք Ղոմբոյի եւ Բանկի միջեւ դատավարությունը՝ «ամբողջությամբ, ներառյալ ապացույցների թույլատրելիության ձեւը, «արդար» էին՝ 6-րդ հոդվածի 1-ին կետի իմաստով»: Հարցին բացասական պատասխանելու Ղատարանի վճռական փաստարկն այն է, որ.

«Գործին վերաբերող բանակցությունների ժամանակ պրն վան Ռեյչենդամը եւ պրն վան Վ.–ն գործել են հավասար հիմքերով, երկուսն էլ լիազորված էին բանակցելու համապատասխան կողմերի անունից: Ուստի, դժվար է հասկանալ, թե ինչու չպետք է նրանց երկուսին էլ թույլատրվեր վկայություն տալու» (տես վճռի 35-րդ կետը):

Այնուամենայնիվ, գործին առնչվող ժամանակում Նիդեռլանդներում գործող՝ ապացույցների մասին օրենսդրության համաձայն չենք կարող պնդել, որ պրն վան Ռեյչենդամը եւ պրն վան Վ.–ն գործել են «հավասար հիմքերով»: Պրն վան Վ.–ն պարզապես գործատուին ներկայացնող աշխատակից էր, մինչդեռ պրն Ռեյչենդամը նույնացվել է Ղոմբոյի հետ՝ այդ ժամանակ լինելով ոչ միայն դրա միակ գործադիր տնօրենը, այլ նաեւ, անուղղակի ձեւով, միակ բաժնետերը: Քանի որ վերոհիշյալ դրույթը հիմնված է անհերքելի կանխավարկածի վրա, որ «վկայի տված՝ իր գործին առնչվող» վկայությանը չպետք է վստահել, պրն վան Վ.–ի և պրն վան Ռեյչենդամի դերերի միջեւ տարբերությունը վճռական եւ բավարար բացատրություն է, թե «ինչու չպետք է երկուսին էլ թույլատրվեր ցուցմունք տալ»:

Այլ կերպ ասած՝ բոլոր իրադրություններում, որոնցում քաղաքացիական դատավարության կողմը պետք է հիմնականում, եթե ոչ բացառապես, հիմնվի իր իսկ հայտարարությունների վրա՝ հերքելու համար հակառակ կողմի կատարած եւ վկաներով հաստատած հայտարարությունները, քաղաքացիական դատավարությունում ապացույցների մասին Նիդեռլանդների օրենքի վերոհիշյալ նորմն անպայմանորեն այդ կողմին դնում է անբարենպաստ վիճակում՝ ի հակադրություն հակառակ կողմի, եւ այս հետևանքն է, որ, Ղատարանի կարծիքով, արդարացնում է այն եզրակացությունը, որ խախտվել է միջոցների հավասարության սկզբունքը: Սա նշանակում է, որ Ղատարանը in concreto դատապարտում է ոչ թե նորմի կիրառումը, այլ հենց նորմը:

3. Այնուամենայնիվ, ես խիստ կասկածում եմ՝ արդյոք այդ դատապարտումն արդարացված է: Նորմը, ըստ որի քաղաքացիական դատավարության կողմ հանդիսացող անձը չի կարող իր իսկ գործով լսվել որպես վկա, ակնհայտորեն հիմնված է այն տեսակետի վրա, որ նմանատիպ վկայությունը հատկապես անվստահելի է: Եվ դեռ ավելին, դա ակնհայտորեն գալիս է այն ժամանակներից, երբ վկաների տված երդումն այնքան մեծ (կրոնական) նշանակություն ուներ, որ այն համարվում էր խիստ անհրաժեշտ՝ պաշտպանելու քաղաքացիական դատավեճի կողմին սուտ վկայությունից, եւ մյուս կողմին՝ այն հավանականությունից, որ դատավորը հարկադրված կզգա հավատալ հակառակ կողմի հայտարարությունները, քանի որ դրանք արվել էին երդման ներքո: Երկար ժամանակ այն նորմը, որ nemo in propria causa testis esse

debet, ընդհանուր առմամբ ընդունվում էր եւ կազմում էր բոլոր եվրոպական պետություններում քաղաքացիական դատավարությունում ապացուցման մասին օրենսդրության մաս: Անցյալ դարի երկրորդ կեսից այն մերժվել է մի քանի երկրներում: Դատավարական նկատառումները, անկասկած, կարող են ներկայացվել որպես նմանատիպ բարեփոխումն արդարացնելու հանգամանք, սակայն այս նորմը դեռ կիրառվում է շատ եվրոպական պետություններում, օրինակ՝ Բելգիայում, Ֆրանսիայում, Իտալիայում, Շվեյցարիայում, Իսպանիայում, Թուրքիայում, որոնք ակնհայտորեն նախընտրում են պահպանել ավանդական անվստահությունը դատական կողմի՝ իր իսկ գործով վկայություն տալու թույլտվության նկատմամբ:

Վերոհիշյալի հիման վրա, կարծում են, դժվար է քննադատել այդ նորմը՝ որպես անհամատեղելի արդարացի դատավարության հիմնական սկզբունքների հետ: Ամեն դեպքում, պետք չէ այդպես անել՝ առանց հաշվի առնելու ապացույցների մասին ներպետական օրենսդրությամբ ընձեռված այլ հնարավորությունները՝ քաղաքացիական դատավարության կողմին լսելու անձնապես և առանց որևէ փաստարկի, բացի այն, որ «դժվար է հասկանալ ինչու» կողմին չպետք է թույլատրել վկայություն տալ իր իսկ անունից:

Բ.

4. Ինչպես արդեն նշել են, Դատարանը նախելառաջ որոշել է, թե արդյոք Դոմբոյի եւ Բանկի միջև դատավարությունները «ամբողջությամբ, ներառյալ ապացույցների թույլատրելիության ձեւը «արդար» էին՝ 6-րդ հոդվածի 1-ին կետի իմաստով»: Դատարանն այնուհետեւ առաջարկել է, որ «քաղաքացիական իրավունքներին եւ պարտականություններին առնչվող գործերում «արդար դատաքննության» գաղափարին վերաբերող սկզբունքների մեջ» «միջոցների հավասարության պահանջը» ամենաէականն է այս գործի առնչությամբ: Դատարանն այնուհետեւ նշում է, որ նման դատավարություններում «միջոցների հավասարությունը» նշանակում է, որ «յուրաքանչյուր կողմի պետք է տրվի նույնչափ հնարավորություն ներկայացնելու իր գործը, այդ թվում նաեւ ցուցմունքները, այնպիսի պայմաններում, որոնք նրան փաստացի անբարենպաստ վիճակում չեն դնում հակառակ կողմի առջև»:

Այս վերջին բառերի ընտրությունն այնքան էլ հաջող չէ, քանզի կարելի է հասկանալ, իբրեւ թե «միջոցների հավասարության» գաղափարն ունի գործին առնչվող իմաստ, թե այն պետք է նաև հանգեցնի դատավարական նորմերի մշակման, ինչպիսին են ապացույցների մասին նորմերը, որպեսզի երկու կողմերի համար ապահովվեն հաջողության հասնելու փաստացի հավասար հնարավորություններ, մինչդեռ քաղաքացիական իրավունքներին եւ պարտականություններին առնչվող դատավեճում «միջոցների հավասարության» գաղափարն ունի միայն ձևական իմաստ. երկու կողմերն էլ պետք է ունենան հավասար հնարավորություն՝ Դատարանին ներկայացնելու իրենց գործը, ինչպես նաև փաստարկներն ու ապացույցները:

Սակայն ես ընդունում եմ, որ Դատարանը նույն տեսակետն ունի, եւ միայն բառերի այս ձեւն է ներկայացրել որպես տեստ, որոշելու, թե երբ չի կարելի ասել, որ երկու կողմերն ունեցել են հավասար հնարավորություններ ներկայացնելու իրենց փաստարկներն ու ապացույցները:

Իմ կարծիքով, Դոմբոյին իսկապես տրվել էր նման հնարավորություն:

5. Երկու կողմերն էլ ունեցել են լայն եւ հավասար հնարավորություն ներկայացնելու իրենց գործը գրավոր, ինչպես նաև ունեցել են նույն հնարավորությունները ներկայացնելու իրենց ապացույցները: Երկու կողմերն էլ ներկայացրել են փաստաթղթեր եւ կանչել են վկաներ:

Ճշմարիտ է, որ Բանկը կարողացել է որպես վկա դատակոչել իր բանակցողին (պրն վան Վ.-ին), մինչդեռ Դոմբոն հնարավորություն չի ունեցել կանչելու իր բանակցողին՝ պրն վան Ռեյջենդամին: Սակայն հիմքեր կան ասելու, որ սա Դոմբոյին «էական անբարենպաստ վիճակի մեջ չի դրել՝ ի հակադրություն» Բանկի:

Նախելառաջ, Նիդեռլանդների օրենքի համաձայն՝ դատարանները լիովին ազատ են վկաների ցուցմունքների՝ իրենց գնահատման մեջ: Այսպիսով, ներպետական դատարաններն ազատ էին

հաշվի առնելու այն փաստը, որ պրն վան Վ.–ն մասնագիտության բերումով ներգրավված էր Բանկում եւ ուստի որոշակի շահագրգռություն ուներ դատավարության արդյունքում: Նմանապես նրանք ազատ էին անտեսելու պրն վան Ռեյջենդամի կատարած հայտարարությունները, եթե նրան թույլ տրված լիներ վկայություն տալ: Հետեւաբար, չի կարելի ասել, որ այն փաստը, որ պրն վան Վ.–ին թույլատրվել էր վկայություն տալ, իսկ պրն վան Ռեյջենդամին՝ ոչ, Դոմբոյին դրել էր էականորեն անբարենպաստ վիճակում:

Եվ ավելին, եթե Արնհեմի վերաքննիչ դատարանը վճռած լիներ, որ Դոմբոյի ներկայացրած փաստերի տարբերակը, չնայած ներկայացրած ապացույցներով ոչ ամբողջությամբ ապացուցված, երկու ներկայացրածներից ավելի հավանականն է, այն կարող էր վճռած լինել հոգուտ Դոմբոյի, այն պայմանով, որ պրն վան Ռեյջենդամը Դոմբոյի փաստերի տարբերակը հաստատեր երդման ներքո:

Ճշմարիտ է, որ դատարանները «լրացուցիչ երդում» էին պահանջում, եթե միայն նրանք երդում տվող մարդուն վստահելի էին համարում, եւ ճշմարիտ է նաեւ, որ որպես վկա ցուցմունք տալու թույլտվություն ստանալու համար պրն վան Ռեյջենդամի կողմից կատարված խուսանավման փաստի պատճառով Արնհեմի վերաքննիչ դատարանը դժվար թե նրան այդ որակական հատկանիշն ունեցող մարդ համարեր: Բայց սա էական չէ, ոչ միայն «nemo auditor...» (չեմ լսվում) սկզբունքի տեսանկյունից, այլ նաեւ այն տեսանկյունից, որ ներկա փաստարկը վերաբերում է միայն Դոմբոյի հնարավորություններին՝ որպես իրավունքի հարց:

6. Այս պատճառներով է, որ ես քվեարկել եմ հոգուտ այն բանի, որ իրավունքի խախտում չի եղել:

Դատավորներ Բերնհարդտի եւ Պեկանենի համատեղ չհամընկնող կարծիքը

Այս գործում մենք քվեարկել ենք 6-րդ հոդվածի 1-ին կետի խախտման դեմ: Մեր կարծիքով, քաղաքացիական դատավարությունում միջոցների հավասարությունը պահանջում է համապատասխան նյութերը համապատասխան դատարանին ներկայացնելու հնարավորությունների հավասարություն: Այն դատավարությունում, որտեղ կողմն իրավաբանական անձ է, վերջինիս ներկայացնող ցանկացած անհատ, համաձայն ներպետական դատավարական օրենսդրության, կարող է նույնացվել այդ իրավաբանական անձի հետ եւ այդ պատճառով զրկվել վկայի ֆորմալ կարգավիճակից: Մեր կարծիքով, վճռորոշն այն է, որ երկու կողմերն էլ՝ ինչպես փաստացի, այնպես էլ օրենքով, ներպետական դատարանի առջեւ ունենան միջոցների հավասարություն: Մենք համոզված ենք, որ Դոմբո Բեհիրը՝ այս գործում դիմողը, ունեցել է այս միջոցների հավասարությունը: Այս առումով մենք վկայակոչում ենք դատավոր Մարթենսի չհամընկնող կարծիքի 5-րդ կետը:

ԴԱԼԲԱՆՆ ԸՆԴԴԵՄ ՌՈՒՄԻՆԻԱՅԻ ԳՈՐԾԸ

CASE OF DALBAN v. ROMANIA

Դատարանի 1999թ. Սեպտեմբերի

Վճիռը

Ստորաբուրգ

Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանը, համաձայն թիվ 11 արձանագրությամբ փոփոխված Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին կոնվենցիայի («Կոնվենցիա») 27-րդ հոդվածի և Դատարանի կանոնակարգի համապատասխան դրույթների՝ նիստ գումարելով որպես Մեծ պալատ, հետևյալ կազմով՝ պրն Լ. Վիլդհաբեր՝ Նախագահ, պրն Ա. Պաստոր Ռիդրուեջո, պրն Լ. Ֆերարի Բրավո, պրն Զ. Մակարչիկ, պրն Պ. Կուրիս, պրն Ռ. Տուրմեն, պրն Զ.-Պ. Կոստա, տկն Ֆ. Տուլենս, տիկ Վ. Ստրաժնիչկա, պրն Մ. Ֆիշբախ,

պրն Վ. Բուտկևիչ, տկն Հ. Ս. Գրև, պրն Ա.Բ. Բակա, պրն Ռ. Մարուստեպ,

պրն Ի. Լևգ, տկն Ս. Բուտուչարովա, տկն Ռ. Բեստելիու՝ ad hoc դատավոր,

պրն Պ. Զ. Մահոնե՝ փոխքարտուղար

1999թ. հունվարի 8-ի, հունիսի 24-ի և սեպտեմբերի 9-ի դռնփակ խորհրդակցություններից հետո սեպտեմբերի 9-ին ընդունեց սույն վճիռը:

ՎԱՐՈՒՅԹԸ

1. Գործը Մարդու իրավունքների եվրոպական հանձնաժողովի կողմից (“Commission”) Դատարան է հանձնվել 1998թ. ապրիլի 27-ին՝ ինչպես նախատեսված էր Կոնվենցիայի նախկին 19-րդ հոդվածով, և տկն Ելենա Դալբանի կողմից (դիմողի այրիի կողմից, որը մահացել էր 1998թ. մարտի 13-ին) 1998թ. մայիսի 5-ին՝ Կոնվենցիայի նախկին 32-րդ հոդվածի 1-ին կետով և 47-րդ հոդվածով նախատեսված եռամսյա ժամկետում: Սկզբում թիվ 28114/95 գանգատը՝ ընդդեմ Ռումինիայի, Հանձնաժողով էր ներկայացվել Ռումինիայի քաղաքացի Յոնել

Դալբանի կողմից 1995թ. ապրիլի 20-ին Կոնվենցիայի նախկին 25-րդ հոդվածին համապատասխան:

Ելնելով գործնական նկատառումներից, սույն վճռում պրն Դալբանը կանվանվի «դիմող», թեև որպես այդպիսին պրն Դալբանի փոխարեն հանդես կգա տկն Դալբանը (տես որոշումների և վճիռների ժողովածու՝ 1996թ. նոյեմբերի 15-ին ընդունված՝ Ահմեթ Սադիկն ընդդեմ Հունաստանի որոշումը):

Հանձնաժողովի խնդրանքը հիմնվում էր Ռումինիայի վավերացրած՝ 9-րդ արձանագրությամբ փոփոխված նախկին 44-րդ և 48-րդ հոդվածների և այն հայտարարության վրա, որով Ռումինիան ճանաչել էր Դատարանի պարտադիր իրավագործությունը (նախկին 46-րդ հոդված): Եվ Հանձնաժողովի, և դիմողի նպատակն էր որոշել, թե արդյոք գործի հանգամանքները վկայում են պատասխանող պետության կողմից Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի 1-ին կետով և 10-րդ հոդվածով նախատեսված իր պարտավորությունների խախտման մասին:

2. Տկն Դալբանը փաստաբանների միության անդամ պրն Բակետու Ի. Պոպային նշանակել էր որպես պաշտպան՝ իր շահերը ներկայացնելու համար (B Դատարանի նախկին կանոնակարգի N 31 կանոնի 1-ին կետ): Տվյալ պահին Դատարանի փոխնախագահ՝ պրն Թոր Վիլյամսոնը թույլատրել էր պրն Ի. Պոպին գրավոր ընթացակարգում օգտագործել ռումիներենը:

3. Պրն Թոր Վիլյամսոնը՝ որպես Պալատի նախագահ, որը սկզբնապես ձևավորվել էր (Կոնվենցիայի նախկին 43-րդ հոդված և նախկին 21-րդ կանոն) քննություն առնելու այն ընթացակարգային հարցերը, որոնք կարող էին ծագել մինչև 11-րդ արձանագրության ուժի մեջ մտնելը, գործելով Քարտուղարի միջոցով՝ խորհրդակցել էր ռումինական կառավարության (Government) ներկայացուցիչ պրն Ա. Զիոբանու-Ղորդեայի, դիմողի պաշպանի և հանձնաժողովի պատվիրակ պրն Կ. Բիրսանի հետ՝ գործի գրավոր ընթացակարգի վերաբերյալ: Արդյունքում, սահմանված կարգի համաձայն Քարտուղարն ստացել է՝ 1998թ. հուլիսի 30-ին Կառավարության և 1998թ. օգոստոսի 31-ին՝ դիմողի գրավոր բացատրությունները:

4. 1998թ. նոյեմբերի 1-ին թիվ 11 արձանագրության ուժի մեջ մտնելուց հետո և նշված արձանագրության 5-րդ հոդվածի 5-րդ կետի համաձայն՝ գործն ուղարկվել է Դատարանի Մեծ պալատ: Կոնվենցիայի 27-րդ հոդվածի 2-րդ կետի և Կանոնակարգի 24-րդ կանոնի 4-րդ կետի համաձայն Մեծ պալատում ի պաշտոնե (ex officio) դատավոր էր նշանակվել Ռումինիայից ընտրված դատավոր պրն Կ. Բիրսանը, Դատարանի նախագահ՝ պրն Լ. Վիլդհաբերը, Փոխնախագահ՝ տկն Ե. Պալմը և բաժանմունքների փոխնախագահներ՝ պրն. Զ Կոստան և պրն Մ Ֆիշբախը

(Կոնվենցիայի 27-րդ հոդվածի 3-րդ կետ և 24-րդ օրենքի 3-րդ և 5-ի «ա» կետեր): Մեծ պալատի կազմում ընդգրկված էին պրն Ա. Պաստոր-Ռիդրուելխոն, պրն Ֆերարի Բրավոն, պրն Զ. Մակարչիկը, պրն Պ. Կուրիսը, պրն Ռ. Տուրմենը, տկն Ֆ. Տուկենսը, տկն Վ. Ստրաժնիկան, պրն Վ. Բուտկեհիչը, տկն Հ.Ս. Գրեը, պրն Ա. Բ. Բական, պրն Ռ. Մարուստեն և տկն Ս. Բուտուչարովան (24-րդ կանոնի 3-րդ կետ և 100-րդ կանոնի 4-րդ կետ): Հետագայում պրն Բիրսանը, որը մասնակցում էր Հանձնաժողովում տվյալ գործի քննությանը, հրաժարվել է մասնակցել Մեծ պալատի նիստին (28-րդ կանոն), իսկ Կառավարությունը նիստին մասնակցելու նպատակով որպես ad hoc դատավոր նշանակել է տկն Ռ. Բեշտելիուին (Կոնվենցիայի 27-րդ հոդվածի 2-րդ կետ և 29-րդ կանոնի 1 կետ):

5. Նախագահը որոշում է ընդունել, որ կարիք չկա Հանձնաժողովին առաջարկել իր անդամներից որևէ մեկին լիազորել մասնակցելու Մեծ պալատում գործի վերաբերյալ լսումներին (Կանոնակարգի 99-րդ կանոն):

6. Կառավարության ներկայացուցչի և տկն Դալբանի պաշտպանի հետ խորհրդակցելուց հետո Մեծ պալատը որոշեց գործով դատաքննություն չիրակացնելու մասին:

7. 1998թ. դեկտեմբերի 22-ին՝ Կառավարության և 1998թ. դեկտեմբերի 16-ին դիմողի կողմից ստացվել են գործի վերաբերյալ լրացուցիչ դիմումներ: Ռումինիայի իշխանությունները Դատարանին խնդրում էին դադարեցնել գործի դատաքննությունը՝ մինչև Ռումինիայի

Գերագույն դատարանի կողմից որոշման ընդունումը, քանի որ վերջինիս կողմից դիմողին մեղավոր ճանաչելու և բողոքարկելու դեպքում որոշումն անփոփոխ թողնելու վերաբերյալ զանգատով դիմել էր Գլխավոր դատախազը:

8. Պահեստի դատավոր պրն Ե. Լևիսը փոխարինել է պրն Բոնելոյին, որը չէր կարող մասնակցել գործի հետագա քննությանը (24-րդ կանոնի 5-րդ կետի «բ» մաս):

9. 1999 թ. հունվարի 8-ին Մեծ պալատը դատաքննության կասեցման մասին որոշում էր ընդունել:

10. 1999թ. մայիսի 21-ին Կառավարության նոր ներկայացուցչից ստացվեց Գերագույն դատարանի՝ մարտի 2-ին կայացրած որոշման պատճենը: Նախագահի խնդրանքով 1999 թ. մայիսի 6-ին և հունվարի 1-ին համապատասխանաբար դիմողը և Կառավարությունը ներկայացրել էին իրենց դիտողությունները տվյալ որոշման վերաբերյալ:

11. Պահեստի դատավոր պրն Լ. Ֆերարի Բրավոն փոխարինել է տկն Պալմին, որը չէր կարող մասնակցել գործի հետագա քննությանը (24-րդ կանոնի 5-րդ կետի «բ» մաս):

ՓԱՍՏԵՐԻ ՎԵՐԱԲԵՐՅԱԼ ԳՈՐԾԻ ՀԱՆԳԱՄԱՆՔՆԵՐԸ

12. Cronica Romascanա շաբաթաթերթի հրատարակչության լրագրող և խմբագիր պրն Յոնել Դալբանը մինչև 1998թ. մարտի 3-ին վախճանվելը բնակվում էր Ռոման քաղաքում:

13. 1992թ. սեպտեմբերի 23-ին թիվ 90/1992 ամսագրում լույս է տեսել դիմողի՝ «Ռոմանի IAS-ի կողմից տասնյակ միլիոնների հասնող չափի խաբեությունը» վերնագրով հոդվածը: Հոդվածում նկարագրված էին խաբեությունների մի շարք դեպքեր, որոնք, իբր, կատարվել էին Ռոման քաղաքի Ֆաստրոմ (նախկինում IAS պետական տնտեսություն) Գ. Ս.-ի պետական գյուղացիական ընկերության տնօրենի կողմից: Որպես տեղեկատվության աղբյուր մեջբերելով Ոստիկանության տնտեսական հանցագործությունների դեմ պայքարի բաժնի ղեկույցը՝ դիմողը, մասնավորապես, գրում էր . «... Ֆաստրոմ ընկերության ներսում (նախկին պետական գյուղացիական ընկերություն) բացահայտվել են աներևակայելի չափերի հասնող խարդախությունների նոր դեպքեր: Գլխավոր կասկածյալը տեղական կոմունիստական նոմենկլատուրայի արտոնյալ անդամ՝ պրն Գ. Տ.-ն է: Նրա պատճառած վնասը, ըստ ոստիկանության տնտեսական հանցագործությունների դեմ պայքարի բաժնի տվյալների և փորձագետների գնահատման՝ կազմում է 23 000 000 ռումինական լեյ: Խաբեությունը կատարվել էր ռումինական Ֆաստրոմ ընկերության կենտրոնական պահեստի գրանցամատյաններում ֆոնդերի ընդգրկման միջոցով, որոնք անհետացել էին հսկողության տակ գտնվող գույքագրման ցուցակներից: Պարզվել էր, որ ֆոնդերի մեծ մասը փոխանակվել էր պրն Գ. Տ.-ի, նրա մտերիմների և ընտանիքի համար անհրաժեշտ ապրանքով կամ կանխիկացվել էր, որը նույնպես եղբայրաբար բաժանվել էր նրանց միջև: Այս ամենը հիշեցնում է դարեր առաջ ապրող ավազակներին, որոնք նույնպես չէին ճանաչում ինչպես աստօծ, այնպես էլ մարդկային օրենքները (Jaf ca-n codru)! ...

Ռումինիայի հասարակությանը հետաքրքրում էր, թե ինչպես այս ամենը կարող էր տեղի ունենալ: Միգուցե սենատոր Ռ. Տ.-ն, որը մինչև այժմ Ֆաստրոմի խորհրդում պետության ներկայացուցիչն է, կկարողանա որևէ բացատրություն տալ: Չէ՞ որ այդ կարգավիճակում որպես աշխատավարձ նա ամսական հարուրավոր լեյ է վաստակել: Այժմ մենք գիտենք, թե ինչու, կամ ավելի ճշգրիտ՝ ինչպես էր նա պաշտպանում պետության շահերը:

14. Ամսագրի 1993թ. հունվարի 6-ի 104/1993 համարում հրապարակված հոդվածում դիմողը գրում էր. «Շուրջ մեկուկես տարի Ֆաստրոմ ընկերությանը պատկանող «Ունիվերսալ» մակնիշի ավտոմեքենան՝ վարորդ Ռ.Մ.-ի հետ, հանգստյան օրերին տրամադրվում էր սենատոր Ռ. Տ.-ին՝ նրան Բակուի օդանավակայան տեղափոխելու նպատակով: Այս պրակտիկան կարծես ընդհատվել է, սակայն երբեք մոռացության չի մատնվում»:

15. Գ. Տ.-ն և Ռ. Տ.-ն դիմել են դատարան՝ Քրեական օրենսգրքի 206-րդ հոդվածի հիման վրա դիմողին մեղադրելով զրպարտչական բնույթի հոդված հրատարակելու մեջ:

16. 1994թ. հունիսի 24-ին Ռոման քաղաքի առաջին ատյանի դատարանը (judicatoria) դիմողին մեղավոր է ճանաչել զրպարտության մեջ և պայմանականորեն դատապարտել երեք ամսվա ազատազրկման՝ պարտավորեցնելով վճարել 300 000 լեյ (ROL) Ռ. Տ.-ին և Գ. Տ.-ին, որոնք ներկայացրել էին վնասի հատուցման պահանջ: Ավելին՝ անորոշ ժամանակով դիմողին արգելված էր զբաղվել լրագրողական աշխատանքով:

17. Դատարանը գտել է, որ թեև Գ.Տ.-ի գործողությունների կապակցությամբ երկու անգամ իրականացվել էր քննություն, այնուամենայնիվ, 1990 թ. սեպտեմբերի 7-ին և 1992թ. դեկտեմբերի 10-ին դատախազությունը որոշում էր ընդունել, որ չկան նրան Քրեական օրենսգրքի 248-րդ հոդվածի հատկանիշներով, այն է՝ ընդհանուր (կորպորատիվ) գույքի յուրացման և իր պաշտոնական դիրքը չարաշահելով՝ հանրության շահերին վնաս պատճառելու համար պատասխանատվության ենթարկելու հիմքեր (abuzul in serviciu contra intereselor obsteti): Ռ. Տ.-ի առնչությամբ դատավարության ընթացքում պարզվել էր, որ 1991 թ. հուլիսից մինչև 1992թ. հուլիսը Ռ.Տ.-ն՝ որպես պետական ներկայացուցիչների խորհրդի անդամ, ստացել է 55 000 ՌՕԼ (ROL), այլ ոչ թե հարյուր հազար լեյ վարձատրություն: Նաև պարզվել էր, որ համաձայն Սենատի որոշումների՝ «սենատորներին տրամադրվում է տրանսպորտի միջոցներ և քարտուղարի ծառայություն՝ վերջիններիս պարտականությունների կատարումը հեշտացնելու նպատակով», և Նեամտիի շրջանի արեֆեկտի գրասենյակից Ռոման ք. Ֆաստրոմ ընկերությանն ուղղված թիվ 484911991 նամակով խնդրվել էր սենատորին տրամադրել ավտոմեքենա: Դատարանը եզրակացրել էր, որ դիմողի պնդումը չի համապատասխանում իրականությանը:

18. Դիմողը բողոքարկել է այդ դատավճիռը: Նա պնդում էր, որ ոստիկանության տնտեսական հանցագործությունների դեմ պայքարի բաժնի զեկույցներում, որոնք հիմք էին հանդիսացել Գ.Ս.-ին մեղադրելու համար, ինչպես նաև ֆինանսների նախարարության տեսուչների 1992 թ. հունիսի 19-ի, 26-ի և դեկտեմբերի 18-ի հաշվետվություններում տնօրենների խորհրդի անդամների և արհմիության հայտարարություններում տեղեկություններ էին պարունակվում Գ. Ս.-ին վերագրվող ապօրինի ֆինանսական գործարքների մասին: Համաձայն այդ փաստաթղթերի՝ գումարների չափը գերազանցում էր 23 000 000 ՌՕԼ-ը (ROL):

19. Անդրադառնալով Ռ.Տ.-ին, դիմողը նշել է, որ առաջին ատյանի դատարանը 1994թ. հունիսի 24-ի որոշմամբ հաստատել է Ռ.Տ.-ի կողմից Ֆաստրոմ ընկերությանը պատկանող մեքենայի օգտագործման փաստը: Նա պնդել է, որ իր հայտարարությունները՝ Ռ.Տ.-ի աշխատավարձի վերաբերյալ, զրպարտչական չեն՝ ընդունելով, սակայն, այն, որ սխալվել էր գումարի ճիշտ չափը նշելու հարցում:

20. 1994թ. դեկտեմբերի 7-ին Նեամտի շրջանային դատարանը (tribunal judetean) անփոփոխ է թողել 1994թ. հունիսի 24-ի դատավճիռը՝ ինչպես ազատազրկման, այնպես էլ փոխհատուցման վերաբերյալ: Նշելով, որ դատախազությունը երկու առիթներով Գ.Տ.-ի գործողություններում հանցադեպի հատկանիշներ չի գտել, դատարանն առանց քննության առնելու նաև դիմողի կողմից՝ ի արդարացումն իրեն ներկայացված ոստիկանության զեկույցը, գտել է, որ այն չի համապատասխանում իրականությանը: Դատարանը գտել է նաև, որ սենատոր Ռ.Տ.-ի մեքենայի օգտագործումն օրինական էր:

Միևնույն ժամանակ դատարանը որոշել է վերացնել լրագրողական աշխատանքով զբաղվելու արգելքը՝ հիմք ընդունելով «դիմողի դրական վարքագիծը գործի քննության ընթացքում»:

21. Դատավոր Մ.Ս.-ն ներկայացրել է հատուկ կարծիք, որում նշել է.

«Դեպքերի իրական պատկերի բացահայտումը հասարակության շահերի պաշտպանության գործում թերությունների վերացման կարևոր պայման է հանդիսանում: Այդ շահերն ավելի կարևոր են, քան որևէ մեկի համբավի ամեն գնով պաշտպանումը: Որպես ազգի ակտիվ գիտակցություն՝ լրագրողի իրավունքն ու պարտականությունն է հետևելու տարբեր կառույցներին ու նրանց ղեկավարներին՝ պարզելու համար, թե արդյոք նրանց աշխատանքը զոհացուցիչ է, արդյոք նրանք չեն չարաշահում իրենց վստահված իշխանությունը և արդյոք չի վտանգվում նրանց համբավը: Ոչ ոք չի կարող պնդել, որ ինքն անթերի է, որովհետև ոչ ոք չի կարող այդպիսին լինել:

Ես կարծում եմ, որ լրագրող Յոնել Դալբանին դատապարտելն արդարացի չէ այն պատճառով, որ նա միայն ազնվորեն կատարել է իր պարտականությունները՝ նպատակ ունենալով բարելավել այն քաղաքում տիրող բարոյական մթնոլորտը, որտեղ նա ապրում և աշխատում է »...

22. Չնայած իր դատապարտմանը՝ դիմողը շարունակել է տեղեկություններ հրատարակել Գ.Տ.-ի կողմից կատարված խարդախությունների վերաբերյալ: Ավելին, նա չի վճարել Գ. Տ.-ին և Ռ. Տ.-ին պատճառած վնասի գումարը:

23. Մեր բացահայտումների արդյունքում ռումինական խորհրդարանի՝ չարաշահումների հարցերով հանձնաժողովը դիմել է Նեմտիի դատախազություն:

24. «Արդարադատության ժողովրդական միություն» ոչ կառավարական կազմակերպության կողմից ձեռնարկված միջոցների արդյունքում 1994թ. հուլիսի 20-ին ռումինական դատախազությունը Գ.Ս.-ի դեմ նոր գործ է հարուցել:

25. Դիմողի դատապարտումից հետո մյուս թերթերն էլ, մասնավորապես մեծ շրջանառություն ունեցող «Adevarul» ազգային օրաթերթը, հոդվածներ են տպագրել նշված խարդախությունների վերաբերյալ:

26. Շատ թերթերում դիմողի դատապարտումը ներկայացվել է որպես «մամուլին վախեցնելու փորձ»:

27. 1998թ. ապրիլի 24-ին Գլխավոր դատախազը դիմել է Գերագույն դատարան՝ առաջին ատյանի և վերաքննիչ դատարանների դատավճիռները հանցակազմի բացակայության հիմքով բեկանելու պահանջով:

28. 1999թ. մարտի 2-ին Գերագույն դատարանի որոշմամբ բավարարվել էր Գլխավոր դատախազի բողոքը: Դատարանը գտել է, որ դիմողի՝ Գ. Տ.-ին զրպարտելու մեղադրանքի կապակցությամբ դատարանը նրան արդարացրել է այն հիմքով, որ նա գործել է բարեխղճորեն: Ռ. Տ.-ին զրպարտելու կապակցությամբ վերացրել է դատապարտումը և գտնելով, որ դիմողը ճիշտ էր դատապարտվել, որոշել է գործը կարճել դիմողի մահվան պատճառով:

II. ԳՈՐԾԻՆ ԱՌՆՉՎՈՂ ՆԵՐՊԵՏԱԿԱՆ ՕՐԵՆՍԴՐՈՒԹՅՈՒՆԸ

29. Ռումինիայի քրեական օրենսգրքի հոդվածները.

«Հոդված 206. Որևէ անձի վերաբերյալ հրապարակային հայտարարություն կատարելը, երբ հայտարարության ճշմարտացիության հաստատման դեպքում տվյալ անձը կենթարկվի քրեական, վարչական կամ կարգապահական տույժի կամ հասարակական պարսավանքի, պատժվում է 3 ամսից մինչև 1 տարի ժամանակով ազատազրկման կամ համապատասխան տուգանքի:

Հոդված 207. Նման հայտարարության կամ պնդման ճշմարտացիության ապացուցումը թույլատրելի է, եթե ճշմարտացիությունն ապացուցելու դեպքում վիրավորանքի կամ զրպարտության հանցագործություն տեղի չի ունեցել»:

30. Ռումինիայի քրեական դատավարության օրենսգրքի դրույթները նախատեսում են.

«Հոդված 385-9. Վերաքննիչ բողոք կարող է ներկայացվել հետևյալ դեպքերում. (10) եթե որոշմամբ հաստատված չէ մեղադրանքը, հաշվի չեն առնվել հավաքված ապացույցները կամ միջնորդությունները՝ կողմի իրավունքների պաշտպանության նպատակով, և դրանք կարող են ազդել գործի վերջնական արդյունքների վրա:

Հոդված 504 Մեղավոր ճանաչված յուրաքանչյուր անձ իրավունք ունի պահանջելու պետության պատճառած վնասները, եթե վերջնական որոշմամբ կհաստատվի նրա կատարած արարքի մեջ հանցակազմի կամ հանցադեպի բացակայությունը:

Փոխհատուցման ենթակա չեն այն անձինք, ովքեր նախաքննության կամ դատաքննության ընթացքում դիտավորյալ խոչընդոտել կամ փորձել են խոչընդոտել ճշմարտության բացահայտմանը:

Սույն հոդվածի 1-ին և 2-րդ ենթակետերում հիշատակված անձինք ազատագրկման կամ կալանավորման պահին աշխատանք ունենալու դեպքում ընդհանուր և անընդմեջ աշխատանքային ստաժի հաշվարկման իրավունք ունեն ազատագրկման կամ կալանքի ողջ ժամկետի ընթացքում:

Հոդված 505. 504 հոդվածում նախատեսված փոխհատուցման պահանջ կարող է ներկայացնել ցանկացած անձ, կամ նրա մահվան դեպքում՝ նրա ժառանգները, ովքեր տուժել են կորուստներից կամ պատճառված վնասներից:

Նման պահանջ կարող է ներկայացվել մեկ տարվա ընթացքում՝ սկսած մեղադրյալի արդարացման դատավճռի կամ գործը կարճելու մասին որոշման կայացման պահից»:

Վարույթը Հանձնաժողովում

31. 1995թ. ապրիլի 20-ին պրն Դալբանը դիմել է Հանձնաժողովին՝ Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի 1-ին կետի և 10-րդ հոդվածի հիման վրա անարդար դատավարության և ազատ արտահայտվելու իրավունքի խախտման գանգատով:

32. 1996թ. սեպտեմբերի 9-ին Հանձնաժողովն ընդունելի է հայտարարել 28114/95 գանգատը: Հանձնաժողովն իր 1998թ. հունվարի 22-ի զեկույցում (Կոնվենցիայի նախկին 31-րդ հոդված) կարծիք է հայտնել միաձայն՝ 10-րդ հոդվածի խախտման վերաբերյալ, և անհրաժեշտ չի համարել քննել, թե արդյոք խախտվել է նաև 6-րդ հոդվածի 1-ին կետը (ծայների՝ 31 կողմ, 1 դեմ հարաբերակցությամբ):

Դատարան ներկայացված վերջնական բացատրությունները

33. Տկն Դալբանի պաշտպանը խնդրել է Դատարանին ճանաչել Կոնվենցիայի 10-րդ հոդվածի խախտման փաստը և իր վստահորդին տրամադրել փոխհատուցում 250 000 000 ՌՕԼ-ի (ՌՕԼ) չափով նյութական և բարոյական վնաս պատճառելու համար:

34. Կառավարությունը Դատարանին խնդրել է դադարեցնել գործի քննությունը՝ պատճառաբանելով, որ մեղադրյալի այրին գործի հետագա քննության նկատմամբ անձնական շահագրգռություն չունի: Որպես այլընտրանք՝ Կառավարությունը պնդել է, որ այլևս չի վիճարկում Կոնվենցիայի 10-րդ հոդվածի խախտումը, սակայն խնդրել է Դատարանին դադարեցնել գործի քննությունը՝ պատճառաբանելով, որ 1999թ. մարտի 2-ին Գերագույն դատարանը վերացրել է նշված խախտումը: 6-րդ հոդվածի 1-ին կետի կապակցությամբ Կառավարությունը խնդրել էր Դատարանին այն համարել չխախտված, ինչպես նաև պահանջել է մերժել դիմողի պահանջները՝ 41-րդ հոդվածի վերաբերյալ:

Իրավունքի հարցեր

I. Վեճի առարկան

35. 1998թ. դեկտեմբերի 6-ին Դատարանին ուղղված նամակում դիմողի պաշտպան պրն Պոպան դժգոհում էր գրասենյակը կողոպտելու և գործին վերաբերող փաստաթղթերի անհետացման կապակցությամբ: Նա նաև տեղեկացրել է, որ իր կողմից անժանոթ անձանց միջոցով Դատարանին ուղարկված երկու նամակները տեղ չեն հասել:

36. Կառավարությունը նշել է, որ այս դժգոհությունները գործին չեն վերաբերում:

37. Քանի որ նշված հարցերը Հանձնաժողովում դիմողի գանգատի ընդունելիության հարցի վերաբերյալ լսումների ընթացքում չեն քննարկվել, ուստի և չեն համարվում գործի բաղկացուցիչ մասը: (տես Յանովսկին ընդդեմ Լեհաստանի mutatis mutandis [GC] թիվ 25716/94 գործի 19-րդ կետը, ECHR 1999-I):

II. Գործի քննությունը դադարեցնելու մասին խնդրանքը

38. 1999թ. հունիսի 1-ի դիմումով Կառավարությունը Ղատարանին խնդրել է դադարեցնել գործի հետագա քննությունը՝ պատճառաբանելով, որ դիմողի այրին այլևս գործի հետագա քննությամբ շահագրգռված չէ, ինչպես երևում է 1998թ. օգոստոսի 31-ի նրա գրավոր բացատրություններից (ինչը նա պնդում էր 1998թ. մայիսի 5-ի գանգատում):

39. Ղատարանը նշել է, որ դիմողը ռումինական դատարանի կողմից մեղադրվել էր գանգվածային լրատվության միջոցներով արված զրպարտության համար: Ղատարանը գտնում է նաև, որ պրն Դալբանի այրին շահագրգռված է, որպեսզի հանգուցյալ ամուսնու նկատմամբ կայացված մեղադրական դատավճիռը ճանաչվի որպես ազատ արտահայտվելու իրավունքին հակասող, ինչն էլ ակնկալում էր պրն Դալբանը Հանձնաժողովին դիմելիս: Հետևաբար, Կառավարության խնդրանքը՝ գործի հետագա քննությունը դադարեցնելու վերաբերյալ, պետք է մերժվի: Ղատարանը տկն Դալբանին ճանաչել է որպես դիմող կողմ՝ գործի հետագա քննության ժամանակ:

III. Կոնվենցիայի 10-րդ հոդվածի վիճարկվող խախտումը

40. Ըստ դիմողի՝ զրպարտության համար իր դատապարտումը խախտել է նրա ազատ արտահայտվելու իրավունքը, որը երաշխավորվում է Կոնվենցիայի 10-րդ հոդվածով, մասնավորապես.

«1. Յուրաքանչյուր ոք ունի ազատորեն արտահայտվելու իրավունք: Այս իրավունքը ներառում է սեփական կարծիք ունենալու, տեղեկություններ և գաղափարներ ստանալու և տարածելու ազատությունը՝ առանց պետական մարմինների միջամտության և անկախ սահմաններից:

Այս հոդվածը չի խոչընդոտում պետություններին սահմանելու ռադիոհաղորդումների, հեռուստատեսային կամ կինեմատոգրաֆիական ձեռնարկությունների լիցենզավորում:

2. Այս ազատությունների իրականացումը, քանի որ այն կապված է պարտավորությունների և պատասխանատվության հետ, կարող է պայմանավորվել այնպիսի ձևականություններով, պայմաններով, սահմանափակումներով կամ պատժամիջոցներով, որոնք նախատեսված են օրենքով և անհրաժեշտ են ժողովրդավարական հասարակությունում՝ ի շահ պետական անվտանգության, տարածքային ամբողջականության կամ հասարակության անվտանգության, անկարգությունները կամ հանցագործությունները կանխելու, առողջությունը կամ բարոյականությունը, ինչպես և այլ անձանց հեղինակությունը կամ իրավունքները պաշտպանելու, խորհրդապահական պայմաններով ստացված տեղեկատվության բացահայտումը կանխելու կամ արդարադատության հեղինակությունն ու անաչառությունը պահպանելու նպատակով»:

Ա. «Ձոհի» կարգավիճակի կորուստը

41. Ղատարանը նշում է, որ 1999թ. մարտի 2-ին Գերագույն դատարանի ընդունած որոշմամբ բավարարվել է Գլխավոր դատախազի ներկայացրած բողոքը և վերացվել են դատապարտումը և առաջին ատյանի դատարանի ու վերաքննիչ դատարանի դատավճիռները, որոնց վրա էր հիմնվում դիմողի՝ 10-րդ հոդվածով սահմանված ազատ արտահայտվելու իրավունքի խախտման վերաբերյալ գանգատը (տես վերը՝ կետ 28):

42. 1999թ. հունիսի 1-ի իր բացատրություններում Կառավարությունը նշել էր, որ Գերագույն դատարանը դիմողին արդարացրել է Գ.Ս.-ին զրպարտելու մեղադրանքի կապակցությամբ այն հիմքով, որ վերջինս գործել է բարեխղճորեն: Կառավարությունը գտնում է, որ նշված հանգամանքը, և նաև այն, որ դիմողի այրին ներպետական քաղաքացիական օրենսդրության շրջանակներում կարող էր վերականգնել իր կորուստը, որը, ըստ Կառավարության՝ ենթադրում է Կոնվենցիայի հոդվածների «խախտումների հնարավոր ուղղում»: Ուստի Կառավարությունը խնդրել է մերժել գանգատը՝ այն հիմքով, որ դիմողն այլևս չի կարող զոհ համարվել:

Սենատոր Ռ. Տ.-ին գրապարտելու առնչությամբ Կառավարությունը շեշտել է, որ Գերագույն դատարանը երկու մյուս դատարանների կողմից ընդունված որոշումները չեղյալ էր համարել և դիմողի մահվան պատճառով կարճել քրեական գործը: Ըստ Կառավարության՝ Գերագույն դատարանի վերոհիշյալ որոշումը շտկել է 10-րդ հոդվածի խախտումը և «հարցի լուծումը թողել է Ղատարանի հայեցողությանը»:

43. Տկն Դալբանի պաշտպանը Գերագույն դատարանի որոշումը բնորոշել է որպես «մեղադրական ակտ» հանգուցյալ դիմողի վերաբերյալ և Ռ. Տ.-ի վարքի «ակնհայտ արդարացում»:

44. Անուուրն ընդդեմ Ֆրանսիայի գործով 1996թ. հունիսի 25-ին ընդունած վճռում Ղատարանը կրկնել է, որ «դիմողի համար բարենպաստ որոշումը կամ միջոցներ ձեռնարկելը սկզբունքորեն բավական չեն վերջինիս «զոհի» կարգավիճակից զրկելու համար, բացառությամբ այն դեպքերի, երբ ներպետական մարմիններն ուղղակիորեն կամ ըստ էության ընդունում են իրենց կողմից Կոնվենցիայի դրույթների խախտման փաստը և վերականգնում խախտված իրավունքը (Որոշումների ու վճիռների ժողովածու, 1996-III, 846 էջ, 36-րդ կետ):

Տվյալ դեպքում, եթե նույնիսկ Գերագույն դատարանի՝ դիմողի դատապարտման վերացման վերաբերյալ որոշումը դիտարկենք որպես ազատ արտահայտվելու իրավունքի չարդարացված սահմանափակման փաստի ճանաչում, միևնույն է, Ղատարանը գտնում է, որ այն պատշաճորեն չի վերականգնել խախտված իրավունքը, ինչպես պահանջում է Ղատարանի նախադեպային իրավունքը: Թեև Կառավարությունը վկայակոչել է Քաղաքացիական օրենսգրքի 998, 999 հոդվածները և Քրեական դատավարության օրենսգրքի 505 հոդվածը (տես վերը՝ կետ 30), միևնույն է, պարզ չէ, թե ինչպես տկն Դալբանը կկարողանար երբևիցե փոխհատուցում ստանալ: Քաղաքացիական օրենսգրքի հիման վրա հարուցված գործում, որը տեղիք կտար տկն Դալբանի կողմից էական դատական ծախսերի, որին չէր առարկում նաև Կառավարությունը, պատասխանատվությունը կախված է մեղքի ապացուցումից: Ինչ վերաբերում է քրեադատավարական օրենսդրությամբ սահմանված հնարավորություններին, ապա՝ առաջին ատյանի դատարանի դատավճռից, վերաքննիչ դատարանի որոշումից, Գլխավոր դատախազի բողոքից և Գերագույն դատարանի որոշումից հետո ողջամիտ չէ տկն Դալբանի կողմից նոր դատական վարույթ հարուցելը, որի ելքն առնվազն անորոշ է:

Գերագույն դատարանի՝ Ռ. Տ.-ին առնչվող մեղադրանքի վերաբերյալ 1999թ. մարտի 2-ի որոշման եզրահանգումների կապակցությամբ Ղատարանը նշում է, որ դիմողի դատապարտումը եղել է ճիշտ, քանի որ նա մտադիր է եղել վնաս հասցնելու Ռ.Տ.-ին՝ մինչև հոդվածի հրապարակումը չստուգելով տեղեկատվությունը (տես վերը՝ կետ 28): Կարույթի կարճումը սոսկ պայմանավորված էր պրն Դալբանի մահվան փաստով: Հստակորեն, սա չի նշանակում, որ ներպետական մարմինները ճանաչել են Կոնվենցիայի 10-րդ հոդվածի խախտման փաստը:

45. Ի վերջո, Ղատարանը գտնում է, որ դիմողի այրին կարող է պնդել, որ հանդիսացել է «զոհ»՝ Կոնվենցիայի 34-րդ հոդվածի իմաստով:

Բ.Գանգատի էությունը

46. Անվիճելի, որ դիմողի դատապարտումն իրենից ներկայացնում է Կոնվենցիայի 10-րդ հոդվածի 1-ին մասով նախատեսված ազատ արտահայտվելու իրավունքի նկատմամբ «հասարակական իշխանության կողմից միջամտություն»: Անվիճելի է նաև այն, որ միջամտությունը «նախատեսված էր օրենքով» և հետապնդում էր «այլոց համբավը պաշտպանելու» իրավաչափ նպատակ: Սրանով բացատրվում են միջամտության՝ 10-րդ հոդվածի 2-րդ կետի համաձայն արդարացման պահանջներից երկուսը: Այդ հարցերով Ղատարանի և հանձնաժողովի եզրահանգումները համընկնում են:

47. «Ժողովրդավարական հասարակությունում» միջամտության անհրաժեշտության կապակցությամբ Ղատարանը կրկնում է իր ձևավորած նախադեպային իրավունքն առ այն, որ այն կախված է ճնշող սոցիալական կարիքի առկայությունից, միջամտության և հետապնդվող

իրավաչափ նպատակի համամասնությունից և նրանից, թե արդյոք ներպետական իշխանությունները, ի արդարացումն տվյալ միջամտության, ներկայացնում են բավարար և հիմնավոր պատճառներ (տես Բլադետ Տրոմսը և Ստենսասան ընդդեմ Նորվեգիայի թիվ 21980/93 գործի 58-րդ կետ, ECHR. 1999-III գործը):

Դատարանի խնդիրը չէ փոխարինել ներպետական դատարաններին, այլ 10-րդ հոդվածի հիման վրա գործի լույսի ներքո ներպետական դատարանների որոշումների վերանայումն է, որոնք վերջիններս ընդունել են իրենց հայեցողության շրջանակներում (տես *ibid*-ի 60 կետը և մյուս իշխանությունների մեջ Ֆրետսոլը և Ռուառեն ընդդեմ Ֆրանսիայի [GC] N29183/95 ECHR 1999-1 գործի 45-րդ կետը):

48. Այն հոդվածները, որոնց հրապարակման կապակցությամբ մեղադրանք էր առաջադրվել դիմողին, վերաբերում էին հասարակական հետաքրքրության խնդրի, այն է՝ պետական միջոցների կառավարմանը և քաղաքական գործիչների կողմից իրենց պարտականությունների կատարման ձևին: Առաջին հոդվածում տեղ գտած տեղեկության աղբյուրը Ոստիկանության տնտեսական հանցագործությունների դեմ պայքարի բաժնի կողմից Ֆաստրոմ ընկերության (որտեղ Գ. Տ.-ն հանդես էր գալիս որպես գործադիր տնօրեն, իսկ Ռ.Տ.-ն՝ պետության ներկայացուցիչ) գործունեության կապակցությամբ հետաքննվող գործի նյութերն էին: Երկրորդ հոդվածը վերաբերում էր սենատոր Ռ.Տ.-ի աշխատավարձի չափին և նրա կողմից ընկերության տրանսպորտային միջոցների օգտագործմանը (տես վերը՝ կետեր 13 և 14):

49. Դատարանի կողմից սույն գործի լուծման համար հիմնական կարևորության գործոնը ժողովրդական հասարակություն մամուլի էական գործառույթն է: Թեև մամուլը չպետք է անցնի սահմանները, մասնավորապես, հարգելով այլոց համբավը և իրավունքները՝ կանխելով գաղտնի տեղեկությունների բացահայտումը, այնուամենայնիվ, պետք է իր պարտավորություններին ու պարտականություններին համապատասխան կարգով տեղեկություններ ու գաղափարներ տրամադրի հասարակական հետաքրքրություն ներկայացնող ցանկացած հարցի վերաբերյալ: Ավելին, Դատարանը գտնում է, որ լրագրողների ազատությունը թույլ է տալիս հնարավոր չափազանցում կամ նույնիսկ սադրանք: Այսպիսի գործերում ներպետական իշխանությունների գնահատման շրջանակը պետք է սահմանափակվի ժողովրդավարական հասարակության շահով, որպեսզի հնարավորություն ընձեռվի մամուլին իրականացնելու իր գործառույթները և իր «հասարակական պահապանի» դերը՝ լուրջ հասարակական հետաքրքրություն ներկայացնող հարցերի վերաբերյալ տեղեկություններ տարածելիս (տես վերոհիշյալ Բլադետ Թրոմսը և Ստենսասի գործի 59-րդ կետը): Չի կարելի լրագրողին արգելել քննադատելու այն դեպքերում, երբ նա կարող է ապացուցել քննադատության իրավացիությունը (տես 1986թ. հուլիսի 8-ի Լինգենսն ընդդեմ Ավստրիայի որոշման, շարքեր Ա թիվ 103, 28 էջ, կետ 46) :

50. Դատարանը, ինչպես Հանձնաժողովը, գտնում է, որ ապացուցված չէ, որ հոդվածում նկարագրված իրադարձությունները չեն համապատասխանում իրականությանը և նպատակաուղղված էին Գ.Տ.-ի և սենատոր Ռ.Տ.-ի դեմ զրպարտական քարոզարշավ սկսելուն: Պրն Դալբանը չէր անդրադարձել Ռ.Տ.-ի անձնական կյանքի հարցերին, այլ անդրադարձել էր նրա վարքագծին որպես որպես ժողովրդի կողմից ընտրված ներկայացուցչի (տես վերը՝ կետեր 13 և 14): Համաձայն ներպետական դատարանների՝ դիմողի կարծիքը սենատորի՝ որպես ընտրված ներկայացուցչի, գործունեության և պարտականությունների մասին, չէր համապատասխանում իրականությանը և կրում էր զրպարտչական բնույթ: Հիմնվելով դատախազության կարծիքի վրա, որ Գ.Տ.-ի գործողություններում բացակայում են հանցադեպի հատկանիշները, ներպետական դատարանները որոշել էին, որ հոդվածում բերված տեղեկությունները չեն համապատասխանում իրականությանը: Դատարանը նման եզրակացության էր հանգել առանց դիմողի կողմից ներկայացված ապացույցները հետազոտելու (տես վերը՝ կետեր 7 և 20):

51. Կառավարությունը չի առարկել Հանձնաժողովի այն եզրակացության դեմ, համաձայն որի՝ «նույնիսկ հաշվի առնելով լրագրողի պարտականություններն ու պարտավորությունները, որն

իրականացնում է Կոնվենցիայի 10-րդ հոդվածով նախատեսված իր իրավունքը, դիմողին դատապարտելը չի կարող համարվել «անհրաժեշտ ժողովրդական հասարակությունում»:

52. Դատարանը նշելով այս փաստը որոշում է, որ դիմողին մեղավոր ճանաչելը և ազատազրկման դատապարտելը չի համապատասխանում լրագրողի արտահայտվելու իրավունքին միջամտելու արդյունքում հետապնդվող նպատակին: Հետևաբար տեղի է ունեցել 10-րդ հոդվածի խախտում:

IV. Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի 1 կետի վիճարկվող խախտում

53. Դիմողը գանազտվել էր, որ խախտվել է իր գործի արդարացի դատաքննության իրավունքը, քանի որ դատարանը հաշվի չի առել ի պաշտպանություն իրեն ներկայացված ապացույցը, այն է՝ պաշտոնական փաստաթղթերը, որոնց հիման վրա գրվել էր իր հոդվածը (տես վերը՝ կետեր 17 և 20): Նա հիմնվում էր Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի 1 կետի վրա, որի համապատասխան մասում ասված էր. «Յուրաքանչյուր ոք, երբ որոշվում են..... նրան ներկայացված քրեական մեղադրանքը, ունի դատարանի կողմից..... արդարացի..... դատաքննության իրավունք »:

54. Կառավարությունը Դատարանին խնդրել է ճանաչել, որ 6-րդ հոդվածի 1 կետի խախտում տեղի չի ունեցել այն հիմքով, որ «պրն Դալբանի փաստարկների ուղղակի վկայակոչման բացակայությունը» չի նշանակում, որ դրանք ընդհանրապես հաշվի չեն առնվել: Հակառակը, այն փաստը, որ «համապատասխան փաստաթղթերը կցված են գործին», ենթադրվում էր, որ դատավորներն ուսումնասիրել են դիմողի կողմից ներկայացված փաստաթղթերը:

55. Հաշվի առնելով Կոնվենցիայի 10-րդ հոդվածի խախտման վերաբերյալ արված եզրակացությունը՝ Դատարանը, ինչպես Հանձնաժողովը, անհրաժեշտ չի համարում գանգատը քննարկել 6-րդ հոդվածի 1-ին կետի տեսանկյունից:

V. Կոնվենցիայի 41-րդ հոդվածի կիրառումը

56. Կոնվենցիայի 41-րդ հոդվածում մասնավորապես ասվում է. «Եթե դատարանը գտնում է, որ տեղի է ունեցել Կոնվենցիայի կամ դրան կից Արձանագրությունների խախտում, իսկ համապատասխան Բարձր պայմանավորվող կողմի ներպետական իրավունքն ընձեռում է միայն մասնակի հատուցման հնարավորություն, ապա Դատարանը, անհրաժեշտության դեպքում, տուժած կողմին արդարացի բավարարում է տրամադրում»:

Ա.Վնասը

57. Տկն Դալբանը պահանջում էր տրամադրել 250 000 000 ռումինական լեյ բարոյական վնասի համար, մասնավորապես, իր ամուսնու դատապարտման հետևանքով կորցրած հեղինակության համար և նյութական վնասի համար՝ պատճառված Cronică Românească ամսագրի փակվելու հետևանքով: Նա նշել էր, որ «նշված գումարը նվազագույնն է և ուղղվելու է միայն ամսագրի վերահրատարակմանը», այլ ոչ թե իր անձնական կարիքներին:

58. Կառավարությունը ներկայացրել էր, որ, առաջին՝ պատճառական կապ չկա դիմողի պահանջների և նյութական վնասի միջև, երկրորդ՝ գումարն ամեն դեպքում չափազանցված է: Իսկ բարոյական վնասի առնչությամբ, Կառավարությունը պնդել է, որ 10-րդ հոդվածի խախտման փաստի ճանաչումն ինքնին հանդիսանում է արդարացի հատուցում: Այն վնասի կապակցությամբ, որն ըստ դատավճռի դիմողը պետք է վճարեր, Կառավարությունը կրկնել է, որ տկն Դալբանը կարող է դրա դիմաց փոխհատուցում ստանալ քաղաքացիական դատավարության կարգով, և հաստատել է, որ այդ գումարը դեռևս չի վճարվել:

59. Դատարանը համամիտ է Կառավարության հետ՝ նյութական վնասի կապակցությամբ: Այդուհանդերձ, բարոյական վնասի կապակցությամբ Դատարանը գտնում է, որ դիմողին և նրա այրուն պատճառվել է նման վնաս, և որ միայն խախտման փաստի հավաստումը բավարար հատուցում չէ: Տվյալ դեպքում այն փաստը, որ պրն Դալբանը մահացել է մինչև Գլխավոր

դատախազի բողոքի ներկայացումը Գերագույն դատարան կարող է օգնել վնասի գնահատմանը: Նկատի ունենալով Ռումինիայում տարադրամի արժեզրկման բարձր տոկոսը, Դատարանը վճռել է, որ գումարը պետք է տրվի ֆրանսիական ֆրանկով (FRF), որը փոխարկելի է ռումինական լեյի՝ վճարման օրվա կուրսին համապատասխան: Դատարանը տկն Դալբանին տրամադրում է 20 000 ֆրանսիական ֆրանկ: Ի վերջո, Կառավարության երրորդ փաստարկի կապակցությամբ Դատարանը սահմանափակվում է նշելով, որ տկն Դալբանը չէր պահանջել խնդրո առարկա այն վնասների փոխհատուցում, որոնք երբևէ չեն վճարվել (տես վերը՝ կետ 22):

Բ. Ծախսեր և ծախքեր

60. Դիմողին իրավաբանական օգնություն էր տրամադրվել և Հանձանաժողովի և Դատարանի կողմից, և նրա այրին չի պահանջել լրացուցիչ փողհատուցում կրած ծախսերի համար:

Գ. Տոկոսներ՝ փոխհատուցումը չվճարելու դեպքում

61. Դատարանն անհրաժեշտ է համարում ընդունել սույն վճռի կատարման պահին Ֆրանսիայում կիրառելի՝ օրենքով սահմանված տոկոսադրույքը, այն է՝ տարեկան 3.47%:

Այս հիմքերով՝ Դատարանը միաձայն.

1. Վճռում է, որ դիմողի փոխարեն դիմողի այրին իրավունք ունի մասնակցել գործի հետագա քննությանը,

2 Վճռում է, որ դիմողի այրին կարող է հավակնել լինելու «գոհ»՝ Կոնվենցիայի 34-րդ հոդվածի իմաստով,

3.Վճռում է, որ տեղի է ունեցել Կոնվենցիայի 10-րդ հոդվածի խախտում,

4. Վճռում է, որ չկա Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի 1-կետի հիման վրա գործը քննելու անհրաժեշտություն,

5. Վճռում է, որ՝

ա Պատասխանող պետությունը եռամսյա ժամկետում դիմողի այրուն պետք է վճարի 20 000 ֆրանսիական ֆրանկ, որը փոխարկելի է ռումինական լեյի՝ վճարման օրվա կուրսին համապատասխան,

բ տարեկան 3.47% սովորական տոկոսադրույք պետք է վճարվի վերը նշված եռամսյա ժամկետը լրանալուց հետո՝ մինչև գումարի վճարումը,

6.Մերժում է դիմողի՝ արդարացի բավարարման մնացած մասը:

Կատարված է անգլերենով և ֆրանսերենով, և հրապարակվել է Մարդու իրավունքների պալատում, Ստրասբուրգում, 1999 թ. սեպտեմբերի 28-ին:

Փոլ Մահոնի
Քարտուղարի տեղակալ

Լուզիուս Վիլդհաբեր
Նախագահ

Դատարանի 1994թ. օգոստոսի 23-ի Վճիռը

Պելադոսան ընդդեմ Նիդեռլանդների գործով,
Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանը, նիստ գումարելով Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին կոնվենցիայի («Կոնվենցիա») 43-րդ հոդվածի և Դատարանի կանոնակարգի համապատասխան դրույթների հիման վրա՝ որպես Պալատ, դատավորների հետևյալ կազմով՝ պրն Ռ. Ռիսդալ, Նախագահ, պրն Ֆ. Մատչեր, պրն Բ. Ուոլշ, պրն Ս.Կ. Մարտենս, պրն Ռ. Պեկանեն, պրն Ջ. Ս. Մորիսելա, պրն Ա.Բ. Բակա, պրն Գ. Միֆսուդ Բոնիչի, պրն Ջ. Մակարչիկ, նաև պրն Մ.-Ա. Էյսեն, Քարտուղար, և պրն Հ. Պետցոլդ, Քարտուղարի տեղակալ,
1994թ. մարտի 25-ի և օգոստոսի 23-ի դռնփակ խորհրդակցություններից հետո ընդունեց հետևյալ վճիռը:

ՎԱՐՈՒՅՑԸ

1. Գործը Դատարան է հանձնել Մարդու իրավունքների եվրոպական հանձնաժողովը («Հանձնաժողով»)՝ 1993թ. հուլիսի 12-ին և Նիդեռլանդների Թագավորության կառավարությունը («Կառավարություն»)՝ օգոստոսի 30-ին, Կոնվենցիայի 32-րդ հոդվածի 1-ին կետի և 47-րդ հոդվածով սահմանված եռամսյա ժամկետում: Գործի համար առիթ է հանդիսացել 1990թ. ապրիլի 17-ին Մաուրիթիայի քաղաքացի պրն Սաթյանունդ Պելադոսայի կողմից ընդդեմ Նիդեռլանդների Հանձնաժողով ներկայացված գանգատը (թիվ 1672/90):

Հանձնաժողովի առաջարկը հիմնված էր 44 և 48-րդ հոդվածների և այն հայտարարության վրա, որով Նիդեռլանդները ճանաչել է Դատարանի պարտադիր իրավագործությունը (46-րդ հոդված): Կառավարության գանգատը վերաբերում էր միայն 44 և 48-րդ հոդվածներին: Առաջարկի և գանգատի առարկան էր՝ ընդունել որոշում՝ թե արդյո՞ք գործի փաստերը վկայում են պատասխանող պետության կողմից Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի 1-ին և 3(c) կետերով նախատեսված իր պարտավորությունների խախտման մասին:

2. Ի պատասխան Դատարանի կանոնակարգի 33-րդ կանոնի 3(d) կետի համաձայն արված հարցման, դիմողը պնդել է, որ ցանկանում է մասնակցել դատավարությանը և նշանակել է իրեն ներկայացնող փաստաբանին (կանոն 30):

3. 1993թ. օգոստոսի 23-ին Դատարանի նախագահը 21-րդ կանոնի 6-րդ կետի համաձայն և ի շահ արդարության պատշաճ իրականացման որոշել է՝ որ պետք է կազմավորել մեկ միասնական Պալատ՝ և՛ սույն, և՛ Լալան ընդդեմ Նիդեռլանդների (25/1993/420/499) գործերը քննելու նպատակով:

4. Այս նպատակով կազմավորված Պալատի կազմի մեջ ընդգրկված էին ex officio Նիդեռլանդներից ընտրված դատավոր պրն Ս.Կ. Մարտենսը (Կոնվենցիայի 43-րդ հոդված) և Դատարանի նախագահ պրն Ռ. Ռիսդալը (21-րդ կանոնի 3(b) կետ): 1993թ. օգոստոսի 25-ին, Քարտուղարի ներկայությամբ, Նախագահը վիճակահանությամբ որոշել է Պալատի մյուս 7 անդամներին՝ պրն Ֆ. Մատչերին, պրն Բ. Ուոլշին, պրն Ս.Կ. Մարտենսին, պրն Ռ. Պեկանենին, պրն Ջ. Ս. Մորիսելային, պրն Ա.Բ. Բակային, պրն Գ. Միֆսուդ Բոնիչիին և պրն Ջ. Մակարչիկին (Կոնվենցիայի 43-րդ հոդված in fine և 21-րդ կանոնի 4-րդ կետ):

5. Որպես Պալատի նախագահ (21-րդ կանոնի 5-րդ կետ)՝ պրն Ռիսդալը, գործելով Քարտուղարի միջոցով, դատաքննությունը կազմակերպելու վերաբերյալ խորհրդակցել է Կառավարության ներկայացուցչի, դիմողի փաստաբանի և Հանձնաժողովի պատվիրակի հետ (37-րդ կանոնի 1-ին կետ և 38-րդ կանոն): Արդյունքում, արված կարգադրության համաձայն Քարտուղարը Կառավարության գրավոր բացատրությունը 1993թ. նոյեմբերի 26-ին, իսկ դիմողի գրավոր բացատրությունն ստացել է 1993թ. նոյեմբերի 30-ին: Հանձնաժողովի

քարտուղարը տեղեկացրել է, որ Հանձնաժողովի պատվիրակը կարող է իր դիտողությունները ներկայացնել դատաքննության ընթացքում:

6. 1993թ. դեկտեմբերի 3-ին Հանձնաժողովը ներկայացրել է Հանձնաժողովում գործի քննության վերաբերյալ որոշ փաստաթղթեր, որոնք խնդրել էր Քարտուղարը՝ Նախագահի հրահանգով:

7. Նախագահի որոշման համաձայն՝ դռնբաց նիստը տեղի է ունեցել Մարդու իրավունքների պալատում, Ստրասբուրգում, 1994թ. մարտի 22-ին: Դատարանը նախապես անց է կացրել նախապատրաստական հանդիպում:

Դատարանի առջև հանդես են եկել՝

ա) Կառավարության անունից՝

պրն Վ. դը Վեյ Մեսդագը, Արտաքին գործերի նախարարությունից,

ներկայացուցիչ,

պրն Ի.Ս. Աբելը, Արդարադատության նախարարությունից,

պրն Մ.Ջ.Տ.Մ. Վիջգենը, Արդարադատության նախարարությունից,

խորհրդականներ,

բ) Հանձնաժողովի անունից՝

պրն Հ.Գ. Շերմեսը,

ներկայացուցիչ,

գ) դիմողի անունից՝

պրն Վ. Կրաալը, advocat en procureur,

փաստաբան:

Դատարանը լսել է պրն Վ. դը Վեյ Մեսդագի, պրն Շերմեսի և պրն Կրաալի ելույթները, ինչպես նաև Դատարանի անդամների հարցերին տրված պատասխանները:

ՓԱՍՏԵՐԻ ՎԵՐԱԲԵՐՅԱԼ

1. Գործի մանրամասն հանգամանքները

8. Պրն Սատյանունդ Պելադոան Մաուրիթիայի քաղաքացի է, ծնվ. 1947թ. և բնակվում է Քվատր Բորնսում, Մաուրիթիա:

9. 1985թ. դեկտեմբերի 27-ին պրն Պելադոան ձերբակալվել է Շիփհոլ օդանավակայանում այն բանից հետո, երբ մաքսատան աշխատակիցները հայտնաբերել են ավելի քան քսան կիլոգրամ (20 կգ) հերոին, որի որոշ մասը խառնված էր մետաքսալոնի (սինթետիկ հոգեմետ թմրանյութ) հետ այն ճամպուրկում, որը նա կրում էր:

Նրա դեմ նախնական մեղադրանք է հարուցվել այն բանի համար, որ հանցավոր դիտավորությամբ կամ առանց դրա, ինչպես գործով կպարզվի, երկիր է ներկրել հերոին պարունակող նյութի քանակություն: Սա համարվում է երդվյալների դատարանին ընդդատյա հանցագործություն (misdrijf), որի համար նախատեսվում է առավելագույն պատիժ՝ 12 տարի ազատազրկում (gevangenisstraf) և 100,000 NLG տուգանք, եթե կատարվում է հանցավոր դիտավորությամբ (opzettelijk- Օպիումի մասին օրենքի (Opiumwet) մաս 2 (1) (A) և մաս 10 (4)), իսկ եթե կատարվել է առանց այդպիսի դիտավորության, ապա համարվում է երդվյալների դատարանին ոչ ընդդատյա հանցագործություն (overtreding), որի համար նախատեսվում է պատիժ՝ առավելագույնը 6 ամիս ազատազրկում (hechtenis) և 25000 NLG տուգանք, (Օպիումի մասին օրենքի մաս 2 (1) (A) և մաս 10 (4): Որպես այլընտրանք՝ նա մեղադրվել է իր մոտ այդպիսի նյութ պահելու համար (aanwezig hebben), հանցավոր դիտավորությամբ կամ առանց դրա, ինչպես որ կպարզվի, որը երդվյալների դատարանին ընդդատյա հանցագործություն է՝ 4 տարի ազատազրկման առավելագույն պատժաչափով և 100000 NLG տուգանքով, եթե կատարվում է հանցավոր դիտավորությամբ (Օպիումի մասին օրենքի մաս 2 (1) (C) և մաս 10 (2)), իսկ եթե բացակայում է հանցավոր դիտավորությունը, ապա երդվյալների դատարանին ոչ ընդդատյա հանցագործություն է, որը նախատեսում է

առավելագույնը 6 ամիս ազատազրկում և տուգանք՝ 25000 NLG չափով, (Օպիումի մասին օրենք՝ մաս 2 (1) (C) և մաս 10 (1):

10. 1986թ. օգոստոսի 14-ին պրն Պելադոայի գործը քննել է Հարլեմի շրջանային դատարանը (arrondissementsrechtbank). նա ընդունել է՝ «որ ճամպուկը վերցրել է ճամպուկների փոխադրման հարահոսից ... [որը, երբ ստուգվել է մաքսատանը], պարզվել է, որ պարունակում է ինչ-որ նյութի մեծ քանակություն, որը, ինչպես պարզվել է հետազայում, հերոին է»:

11. Շրջանային դատարանը դատավճիռ է կայացրել 1986թ. օգոստոսի 21-ին՝ պրն Պելադոային արդարացնելով հանցավոր դիտավորությամբ հերոինի քանակություն երկիր ներմուծելու մեղադրանքի մասով, սակայն նրան մեղավոր է ճանաչել նույն արարքն առանց հանցավոր դիտավորության կատարելու մեջ: Նա դատապարտվել է 6 ամիս ազատազրկման: Նույն վճռով կարգադրվել է նրան անմիջապես ազատ արձակել, քանի որ նա այդ ժամանակահատվածն արդեն անցկացրել էր նախնական կալանքի տակ:

12. Ե՛վ մեղադրանքի, և՛ պաշտպանության կողմերը Շրջանային դատարանի դատավճռի դեմ վերաքննիչ բողոք են ներկայացրել Ամստերդամի վերաքննիչ դատարան: Օտարերկրացիների մասին օրենքի համաձայն (Vreemdelingenwet) դիմողին վտարել են Նիդեռլանդներից՝ մինչև բողոքների քննությունը:

13. Ամստերդամի վերաքննիչ դատարանում գործի վերաբերյալ նիստը տեղի է ունեցել 1987թ. փետրվարի 10-ին: Նիստի պաշտոնական արձանագրությունը հավաստում է, որ պրն Պելադոան հայտարարվել է բացակա, և այն բովանդակում է հետևյալ պարբերությունը.

«Պրն Կ.-ն [պրն Պելադոայի դատապաշտպանը] հայտարարում է, -ըստ էության, ... Ես խնդրում եմ դատարանին թույլ տալ ինձ իրականացնել պաշտպանությունը, քանի որ իմ պաշտպանյալը, իր բնակության վայրից ի վիճակի չէ ներկայանալ նիստին»:

Վերաքննիչ դատարանը մերժել է այս խնդրանքը, քանի որ «ոչ մի համոզիչ պատճառ (klemmende reden) չի եղել» այն թույլատրելու համար:

Լսել են վկաներին, մեղադրող կողմին թույլատրվել է հարցաքննել նրանց, իսկ պրն Պելադոայի դատապաշտպանին՝ ոչ:

14. Վերաքննիչ դատարանը դատավճիռ է կայացրել 1987թ. փետրվարի 24-ին: Նկատի ունենալով այն տեղեկությունը, որ թմրանյութերի առևտրի վերաբերյալ խորացված հետաքննությունն ընթացքի մեջ էր Մաուրիթիայում, որի ընթացքում պրն Պելադոան վկայություններ է տվել Մաուրիթիայի իշխանություններին, Վերաքննիչ դատարանը վճռել է, որ գործը լիովին ուսումնասիրված չի եղել, և կարգադրել է գործի կրկնական քննություն: Պրն Պելադոային ուղարկվել է նոր ծանուցագիր՝ դատարան ներկայանալու համար:

15. Վերաքննիչ դատարանի՝ այդ գործով երկրորդ նիստը տեղի է ունեցել 1987թ. նոյեմբերի 20-ին: Քանի որ երեք դատավորներից երկուսը ներկա չեն եղել առաջին նիստին, գործի քննությունը սկսվել է սկզբից:

Այս անգամ պրն Պելադոայի դատապաշտպանը թույլտվություն է խնդրել ներկայացնել իր պաշտպանյալին՝ Քրեական դատավարության օրենսգրքի 270-րդ բաժնին համապատասխան (Wetboek van Strafvordering, CCP – տե՛ս ստորև՝ կետ 23), որը վերաբերում է այլընտրանքային մեղադրանքին:

Այս խնդրանքը մերժվել է, որովհետև «չի հաստատվել, ինչպես նաև պարզ չի եղել, որ [դատապաշտպանը] մեղադրյալի կողմից հատկապես լիազորվել է ներկայացնելու իրեն. ավելին, նախնական մեղադրանքը, որի համար ներկայացուցչությունը թույլատրված չի եղել, պետք է քննության առնվի առաջին անգամ»:

Վկաներից մեկը, որը հարցաքննվել էր նախորդ նիստում, նորից է հարցաքննվել. մեղադրող կողմին հնարավորություն է տրվել հարցաքննել նրան և դիտողություններ անել նրա վկայությունների վերաբերյալ, իսկ պրն Պելադոայի դատապաշտպանին այդ հնարավորությունը կրկին չի ընձեռվել:

Մեղադրող կողմը միջնորդել է պրն Պելադոային դատապարտել 12 տարի ազատազրկման:

16. Վերաքննիչ դատարանն այնուհետև նիստը հետաձգել է մինչև 1988թ. հունվարի 22-ը, որպեսզի մեղադրանքի կողմը հնարավորություն ունենա հոլանդերեն թարգմանել մատրիթյան իշխանությունների գեկույցի՝ գործին առնչվող հատվածները:

17. Դատաքննությունը շարունակվել է 1988թ. հունվարի 22-ին: Փաստաբանը թույլտվություն է խնդրել պրն Պելադոյին ներկայացնել դատաքննության ժամանակ և ներկայացրել է դրա համար իրեն լիազորող գրավոր հայտարարություն:

Վերաքննիչ դատարանը կրկին մերժել է բավարարել փաստաբանի խնդրանքը՝ այն պատճառաբանությամբ, որ «նախնական մեղադրանքը, որը նախատեսում է ազատագրկման դատապարտում և որի համար համապատասխանաբար ներկայացուցչությունը թույլատրված չ[էր], պետք է քննվի առաջին անգամ»:

18. 1988թ. փետրվարի 5-ին Վերաքննիչ դատարանը դատավճիռ է կայացրել մեղադրյալի բացակայությամբ: Պրն Պելադոյան մեղավոր է ճանաչվել նախնական մեղադրանքով, այն է՝ արարքը կատարված է եղել հանցավոր դիտավորությամբ, և դատապարտվել է 9 տարվա ազատագրկման: Այս դատավճռի համաձայն այն հիմնվել է «արարքի և այն հանգամանքների լրջության վրա, որոնցում այն կատարվել է, ինչպես նաև մեղադրվողի անձնական հանգամանքների վրա»։ շեշտադրվել է կատարվել երկիր ներմուծված հերոին պարունակող նյութի քանակությունը և նշվել է, որ պրն Պելադոյան ապօրինի կերպով օգտագործել է իր դիվանագիտական անձնագիրը:

19. Իր դատապաշտպանի միջոցով պրն Պելադոյան իրավունքի հարցերով բողոք է ներկայացրել Պերագույն դատարան (Hoge Raad):

Իր բողոքի հիմքում (cassatiemiddelen) նա հիմնականում նշել է հետևյալը. առաջին, որ 1987թ. փետրվարի 10-ին Վերաքննիչ դատարանն իր առաջին նիստում սխալ է թույլ տվել՝ դիմողի չներկայանալու պատճառը, այն է՝ Մատրիթիայից Նիդեռլանդներ մեկնելու դժվարությունն ու ծախսերը, չհամարելով բավականաչափ «համոզիչ», և երկրորդ, որ դատապաշտպանի ներկայությունը պետք է թույլատրվեր, որովհետև նույնիսկ եթե հանցավոր դիտավորությունն ապացուցվեր, նախնական մեղադրանքը չէր վերաբերում երդվյալների դատարանին ընդդատյա հանցագործությանը, որը նախատեսում է ազատագրկման դատապարտում:

20. Պերագույն դատարանը դատավճիռ է կայացրել 1989թ. հոկտեմբերի 24-ին:

Ինչ վերաբերում է դիմողի առաջին բողոքին, նա նշում է, որ 1987թ. նոյեմբերի 20-ին Վերաքննիչ դատարանի մեկ այլ պալատ սկսել է գործի բոլորովին նոր քննություն, և որ նշված դատարանի դատավճիռն այդ իսկ պատճառով հիմնված չի եղել 1987թ. փետրվարի 10-ի նիստի եզրահանգման վրա: Այն որոշել է, որ այս նիստում խնդրանքի մերժման վերաբերյալ բողոքը, հետևաբար, չի կարող հանգեցնել այդ դատավճռի վերացման:

Այն նաև մերժել է դիմողի երկրորդ բողոքը՝ մեջբերելով իրավական այն դրույթը, որի համաձայն՝ հանցավոր դիտավորության դեպքում նախնական մեղադրանքը հանդիսանում է երդվյալների դատարանին ընդդատյա հանցագործություն, որի համար նախատեսվում է ազատագրկում:

I. **Գործին առնչվող ներպետական օրենսդրությունը և պրակտիկան**

Ա. Դատավարությունը դատապարտյալի բացակայության դեպքում (trial in absentia)

21. Ընդհանուր առմամբ, մեղադրյալը, եթե նա անչափահաս չէ (Քրեական դատավարության օրենսգրքի 500-րդ բաժին), պարտադրված չէ ներկայանալու դատական նիստերին:

Դատարանն իր իսկ նախաձեռնությամբ պետք է քննի ծանուցումների վավերականությունը (geldigheid der dagvaarding- CCP, 348-րդ բաժին): Եթե, չնայած պատշաճորեն ծանուցված լինելու հանգամանքին, մեղադրյալը չի ներկայանում նիստին, դատարանը նրան հայտարարում է բացակա (verstek verlenen) և շարունակում է գործի քննությունը նրա բացակայությամբ: Սա է կանոնը, նույնիսկ եթե մեղադրյալը նախապես զգուշացնում է իր բացակայության մասին և խնդրում, որպեսզի լսումը հետաձգվի (տես, inter alia, Պերագույն

դատարանի 1985թ. փետրվարի 25-ի վճիռը, NJ (Nederlandse Jurisprudentia, Նիդեռլանդների իրավական տեղեկագիր) 1985, 567) կամ իր պաշտպանությունն իրականացնում է գրավոր (տես Գերագույն դատարանի 1990թ. հոկտեմբերի 9-ի վճիռը, NJ 1991, 133), և նույնիսկ եթե բացակայությունը մեղադրյալի մեղքով չէ (տես, inter alia, Գերագույն դատարանի 1977թ. դեկտեմբերի 20-ի, NJ 1978, 226 և 1990թ. հոկտեմբերի 9-ի, NJ 1990, 293, վճիռները): Դատարանն իրավասու է կարգադրելու, որպեսզի մեղադրյալը ներկայանա կամ դատակոչվի ոստիկանության միջոցով (CCP, 272-րդ բաժին), բայց այդ ձևը հազվադեպ է կիրառվում, բացառությամբ այն դեպքերի, երբ մեղադրյալն անչափահաս է:

22. Մեղադրյալը, որն իր բացակայությամբ դատապարտվել է առաջին ատյանի դատարանում, կարող է առարկություն ներկայացնել (verzet – CCC 399(1) բաժին). սա սովորական իրավական պաշտպանության միջոց է Նիդեռլանդների իրավունքում: Այսպիսի առարկությունը մեղադրյալին վերապահում է նույն դատարանի կողմից ամբողջությամբ դատական գործի կրկին քննության իրավունք (CCP, 403-րդ բաժին):

Առարկություն չի կարող ներկայացվել այն մեղադրյալի կողմից, ով ունի կամ ունեցել է հնարավորություն՝ բողոքարկելու էլ ավելի վերին ատյաններին, որոնք ունեն փաստի և իրավունքի հարցերով իրավագործություն (hoger beroep-CCP, 399(2) բաժին): Սա նշանակում է, որ առարկության հնարավորությունը սահմանափակվում է այն դեպքերով, որոնցով օրենքը չի թույլատրում նման բողոքի ներկայացումը, այն է՝ երբ դատապարտումը ավելի լուրջ չէ, քան փոքր տուգանքը, կամ երբ առաջին ատյանի կարգով շրջանային դատարանը քննության է արել երդվյալների դատարանին ոչ ընդդատյա հանցագործություն:

CCP-ի 399(2) բաժնից հետևում է, որ առարկություն չի կարող ներկայացվել վերաքննության կարգով՝ ամբաստանյալի բացակայությամբ ընդունված դատավճռի դեմ:

Բ. Պաշտպանության իրավունքները մեղադրյալի բացակայության դեպքում

1. Ներկայացուցչությունը

23. Որոշ դեպքերում մեղադրյալը կարող է ներկայացվել իր բացակայության պարագայում: Այն գործերի համար, որոնք առաջին ատյանի կարգով քննվում են Շրջանային դատարանի կողմից, այս հնարավորությունն առկա է, եթե մեղսագրվող հանցանքը չի նախատեսում ազատազրկում: Այնուամենայնիվ, ներկայացուցիչը պետք է լինի իրավաբան, որը պետք է ապացուցի, որ հատկապես իրավասու է գործել որպես այդպիսին (bepaaldelijk daartoe gevoelmachtigd- CCP, 270-րդ բաժին):

Նիստին ներկայացուցչի դատավարական կարգավիճակն այնպիսին է, ինչպիսին որ մեղադրյալինն է, այն է՝ եթե նույնիսկ ներկայացուցիչն իրավաբան է, այլ ոչ դատապաշտպան (տես, inter alia, Գերագույն դատարանի 1989թ. ապրիլի 25-ի վճիռը, NJ 1990, 91): Սա նշանակում է, որ ինչպես մեղադրյալը, նա կարող է ենթարկվել խաչաձև հարցաքննության դատարանի և մեղադրողի կողմից, և նրա վկայությունները կարող են օգտագործվել որպես ապացույց (տես Գերագույն դատարանի 1951թ. փետրվարի 13-ի վճիռը, NJ 1951, 476). նրան կարող է աջակցել նաև իրավաբան՝ որպես խորհրդատու: Եթե ներկայացուցչությունը թույլատրվում է առաջին ատյանի դատարանում՝ շրջանային դատարանում, այն թույլատրվում է նաև Վերաքննիչ դատարանում (CCP- 415-րդ բաժին):

2. Պաշտպանության իրականացումը

24. Վիճելի հարցը, թե արդյո՞ք բացակա հայտարարված մեղադրյալը կարող է լիազորել, որ իր պաշտպանությունն իրականացնի դատապաշտպանը, որոշվել է Գերագույն դատարանի՝ 1971թ. նոյեմբերի 23-ի դատավճռով (NJ 1972, 293): Չնայած Գլխավոր դատախազը (procureur-generaal) առաջարկել էր հաստատական պատասխան, Գերագույն դատարանը հանգել է հակառակ եզրակացության: Դատարանը պատճառաբանել է, որ եթե նման լիազորությունը ձանաչվեր, մեղադրյալի բացակայությամբ տեղի ունեցած դատաքննությունը (trial in absentia) կստանար մրցակցային բնույթ, ինչը հակասում է

Քրեական դատավարության օրենսգրքի այն հիմնարար գաղափարին, որ բացակա հայտարարված և դատապարտված ամբաստանյալը կարող է միշտ առարկություն ներկայացնել, եթե գտնում է, որ ինքը չէր դատապարտվի, եթե դատարանը լսեր իր պաշտպանությունը: Պերագույն դատարանն այնուհետև գտել է, որ իրոք, Քրեական դատավարության օրենսգրքի ընդունումից հետո առարկություն ներկայացնելու իրավունքը զգալիորեն նեղացել է, բայց նշել է, որ այդ կերպ վարվելով՝ օրենսդրությունը չի փոխել մեղադրյալի բացակայությամբ դատավարության բնույթը: Հետևաբար, չկա Քրեական դատավարության օրենսգրքի ոչ մի բաժին, ոչ էլ չգրված օրենքի որևէ սկզբունք, որը թույլ տա բացակա հայտարարված մեղադրյալին, որ նրա պաշտպանությունն իր բացակայության ժամանակ իրականացնի դատապաշտպանը:

25. Պերագույն դատարանը, այնուամենայնիվ, ընդունել է, որ գործը քննող դատարանը կարող է իր հայեցողությամբ թույլատրել փաստաբանին հանդես գալու ի պաշտպանություն բացակա հայտարարված մեղադրյալի: Այս հայեցողությունը բավական հաճախ օգտագործվում է: Պերագույն դատարանը խստորեն պահպանում է այն կանոնը, որ եթե նման դեպքերում դատարանը թույլ է տալիս փաստաբանին ընդհանրապես խոսել, ապա այն պետք է նրան տրամադրի պաշտպանությանը վերապահված բոլոր իրավունքները: Այն չի կարող որևէ սահմանափակում կիրառել քննարկվելիք հարցերի նկատմամբ (1987թ. մայիսի 19-ի վճիռը, NJ 1988, 217), չի կարող մերժել նրա՝ վերջինը խոսելու իրավունքը (1988թ. մարտի 22-ի վճիռը, NJ 1989, 13), եթե կան վկաներ, դատապաշտպանին պետք է թույլատրվի խաչաձև հարցաքննություն իրականացնել (1991թ. մայիսի 28-ի վճիռը, NJ 1991, 729):

26. Սկզբունքորեն Պերագույն դատարանը վճռել է (տես վերը՝ կետ 24), որ բացակա հայտարարված մեղադրյալն իրավունք չունի դատապաշտպանին լիազորելու՝ իրականացնել իր պաշտպանությունը, բայց 1980թ. փետրվարի 26-ի վճռից ի վեր (NJ 1980, 246) դատարանն իր նախադեպային իրավունքում մեկ բացառություն է սահմանել. այդ վճռով, դատարանը որոշել է, որ Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի հիման վրա, *inter alia*, դատական ատյանը պարտավոր է թույլատրել դատապաշտպանին իրականացնել այն մեղադրյալի պաշտպանությունը, որը բացակա է հայտարարվել, եթե դատարանն այն կարծիքին է, որ մեղադրյալի՝ նիստին ներկայանալուն խոչընդոտել են «պարտադրող պատճառներ» և դատարանը որևէ պատճառ չի տեսնում գործի քննությունը հետաձգելու համար: Պերագույն դատարանը ընդունել է այն եզրահանգումը, որ դատապաշտպանին ամեն դեպքում, եթե նա խնդրում է, հնարավորություն պետք է տրվի փաստարկել, որ այդպիսի պատճառներ գոյություն ունեն (1989թ. հոկտեմբերի 10-ի, NJ 1990, 293 և 1989թ. դեկտեմբերի 19-ի, NJ 1990, 407, վճիռները):

27. Պերագույն դատարանն իր 1988թ. փետրվարի 16-ի վճռում (NJ 1988, 794) վճռել է, որ «հիմնավոր պատճառ» գոյություն ունի ոչ միայն այն դեպքում, երբ մեղադրյալն անկարող է ներկայանալ, այլ նաև՝ եթե վտանգված է մեղադրյալի այնպիսի կարևոր շահը, նկատի ունենալով գործին առնչվող բոլոր հանգամանքները, որ ողջամտորեն չի կարելի ակնկալել նրա ներկայությունը դատաքննությանը, և, հետևապես նա կարող է ակնկալել, որ կամ իր դատաքննությունը կհետաձգվի՝ մինչև որ հնարավորություն կունենա ներկայանալու, կամ որ իր դատապաշտպանին կթույլատրվի իրականացնել պաշտպանությունը:

1993թ. նոյեմբերի 30-ի իր վճռում, DD (*Delikt en Delinkwent*, հանցանք և հանցագործ) 94.147.Bijl. NJB (նախադեպային իրավունքի հավելված *Nederlands Juristenblad*, Նիդեռլանդական իրավունքի տեղեկագիր, 1994թ. հունվարի 14, թիվ 2, էջ 17), Պերագույն դատարանը ընդունում է, որ Օտարերկրացիների մասին օրենքի համաձայն մեղադրյալի արտաքսումը, ընդհանուր առմամբ, կարող է համարվել «հիմնավոր պատճառ» դատավարությունից նրա բացակայության համար:

28. Եթե դատապաշտպանը ցանկանում է պաշտպանությունն իրականացնել իր պաշտպանյալի բացակայությամբ, նա պետք է հատկապես դիմի այդպիսի թույլտվության համար: Միայն նրա ներկայությունը բավարար չէ (տես, *inter alia*, Պերագույն դատարանի 1986թ. նոյեմբերի 14-ի, NJ 1987, 86. 1986թ. նոյեմբերի 25-ի, NJ 1987, 686. 1987թ. դեկտեմբերի

8-ի, NJ 1988, 704. 1989թ. սեպտեմբերի 18-ի, NJ 1990, 145. 1993թ. դեկտեմբերի 14-ի, DD 94.166 վճիռները): Ինչպես նաև բավարար չէ լսումը հետաձգելու մասին դատապաշտպանի պահանջը, ինչպես որ տեղ էր գտել, inter alia, Գերագույն դատարանի 1993թ. դեկտեմբերի 21-ի վճռում, DD 94.176:

ԳՈՐԾԻ ՔՆՆՈՒԹՅՈՒՆԸ ՀԱՆՁՆԱԺՈՂՈՎՈՒՄ

29. Պրն Պելադոան դիմել է Հանձնաժողովին 1990թ. ապրիլի 17-ին: Հիմնվելով Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի 1-ին և 3(c) կետերի վրա, նա վիճարկել է, որ իր դատավարությունն արդար չի եղել, քանի որ Վերաքննիչ դատարանը չի լսել իր դատապաշտպանին:

30. Հանձնաժողովը գանգատը (թիվ 16737/90) ընդունելի է հայտարարել 1993թ. հունվարի 11-ին: 1993թ. մայիսի 4-ի իր զեկույցում (31-րդ հոդված) Հանձնաժողովը միաձայն կարծիք է հայտնել, որ տեղի է ունեցել 6-րդ հոդվածի 1-ին կետի խախտում՝ 6-րդ հոդվածի 3(c) կետի հետ համատեղ:

ՂԱՏԱՐԱՆԻՆ ՆԵՐԿԱՅԱՑՎԱԾ ՎԵՐՋՆԱԿԱՆ ՓԱՍՏԱՐԿՆԵՐԸ

31. Գրավոր բացատրության մեջ Կառավարությունը եզրակացրել է, որ պրն Պելադոայի գործում «չկա [չի եղել] ... ոչ մի հարց Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի 3(c) կետի կամ 6-րդ հոդվածի 1-ին կետի խախտման առումով»:

ԻՐԱՎՈՒՆՔԻ ՀԱՐՑԵՐ

I. 6-րդ հոդվածի 1-ին և 3(c) կետերի վիճարկվող խախտում

32. Պրն Պելադոան գանգատվել է, որ Ամստերդամի Վերաքննիչ դատարանում իր գանգատի քննության ընթացքում իր դատապաշտպանին չի թույլատրվել պաշտպանությունն իրականացնել իր բացակայությամբ: Նա հիմնվել է Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի 1-ին և 3(c) կետերի վրա, որը նախատեսում է.

«1. Յուրաքանչյուր ոք, երբ ... նրան ներկայացված ցանկացած քրեական մեղադրանք[ը], ունի ... անկախ ու անաչառ դատարանի կողմից ... արդար դատաքննության իրավունք:...

...

3. Քրեական հանցագործություն կատարելու մեջ մեղադրվող յուրաքանչյուր ոք ունի հետևյալ նվազագույն իրավունքները՝

...

(c)պաշտպանելու իրեն անձամբ կամ իր ընտրած դատապաշտպանի միջոցով...»:

Կառավարությունը մերժել է այս պնդումը, բայց Հանձնաժողովն ընդունել է այն:

33. Քանի որ 6-րդ հոդվածի 3-րդ կետի պահանջները պետք է դիտել որպես 1-ին կետով երաշխավորված արդարացի դատաքննության իրավունքի մասնավոր ասպեկտներ, Դատարանը գանգատները պետք է քննի երկու դրույթների հիման վրա՝ միասին վերցրած (տես, որպես վերջին աղբյուր, Պոյտրիմուն ընդդեմ Ֆրանսիայի 1993թ. նոյեմբերի 23-ի վճիռը, Շարքեր Ա, թիվ 277-A, էջ 13, կետ 29):

34. Իր զեկույցում Հանձնաժողովը գտել է, որ իրավաբանական օգնության միջոցով իր պաշտպանության իրավունքը չի կարող օգտագործվել միայն այն մեղադրյալների կողմից, ովքեր ներկա են իրենց դատավարությանը: Այդ իսկ պատճառով Հանձնաժողովն այն կարծիքին էր, որ Նիդեռլանդների իրավունքում ընդունված դիրքորոշումը, այն է՝ որ այն մեղադրյալը, ով անձամբ չի ներկայանում իր դատավարությանը, կորցնում է դատապաշտպանի միջոցով իրեն պաշտպանելու իրավունքը, անհամատեղելի է այն հիմնարար երաշխիքների հետ, որոնք ունի քրեական հանցագործություն կատարելու մեջ մեղադրվող յուրաքանչյուր ոք: Դատավարությանը մեղադրյալի ներկայությունն ապահովելու անհրաժեշտությունը չի կարող, Հանձնաժողովի

կարծիքով, արդարացնել նրա դեմ կայացված դատավճռի հիմքում ընկած վարույթը՝ առանց լսելու իր դատապաշտպանի միջոցով ներկայացվելիք պաշտպանությունը:

Դատարանի լսումների ընթացքում Հանձնաժողովի պատվիրակը շեշտել է, որ 6-րդ հոդվածում ամրագրված՝ մրցակցության միջոցների հավասարության սկզբունքը պահանջում է, որ պաշտպանության փաստարկները լավ են, որքանով որ հնարավոր է, ի լրումն մեղադրող կողմի փաստարկների: Ընդունելով դատավարությանը մեղադրյալի ներկայության կարևորությունը, ինչը Պոյտրիմովի վերոհիշյալ վճռում Դատարանի արտահայտած կարծիքն էր (նույն տեղում, էջ 15, կետ 35), նա անընդունելի է համարել, որ «մարդու իրավունքների ոտնահարման» վտանգը պետք է օգտագործվի՝ մեղադրյալին ներկայանալուն հարկադրելու համար:

35. Դիմողը համաձայնել է Հանձնաժողովի հետ: Ի լրումն՝ նա նշել է, որ Նիդեռլանդների իրավունքի ոչ մի դրույթ չի կարող խոչընդոտել դատապաշտպանին՝ պաշտպանությունն իրականացնելու մեղադրյալի բացակայությամբ: Նա հարց է բարձրացրել, թե իր բնակության վայրը՝ Մաուրիթիուսը, արդյո՞ք չի կարող համարվել բավարար «պարտադրող պատճառ» Գերագույն դատարանի նախադեպային իրավունքի շրջանակներում: Նա նաև կարծիք է հայտնել, որ, ամեն դեպքում, իրեն իր պաշտպանության իրավունքից զրկելը չի հիմնավորված անհամաչափ միջոց է:

36. Կառավարությունը նախ և առաջ պնդել է, որ 1987թ. փետրվարի 24-ին, երբ հետաձգումից հետո վերսկսվել էր դատավարությունը (տես վերը՝ կետ 15), դիմողի դատապաշտպանը որոշակիորեն չի կրկնել պաշտպանություն իրականացնելու վերաբերյալ իր խնդրանքը՝ այնպես, ինչպես որ նա պետք է աներ Նիդեռլանդների քրեական դատավարական նորմերի կանոնների համաձայն (տես վերը՝ կետեր 15, 20 և 28): Հիմնվելով Գերագույն դատարանի 1993թ. նոյեմբերի 30-ի դատավճռի վրա (տես վերը՝ կետ 27)՝ Կառավարությունը պնդել է, որ եթե դատապաշտպանն այդպես վարվեր. արդարացի հնարավորություն կլիներ, և իր խնդրանքը վերջիվերջո կբավարարվեր:

Այնուհետև Կառավարությունը պնդել է, որ Գերագույն դատարանի այն դիրքորոշումը, համաձայն որի՝ բացակա հայտարարված մեղադրյալն իրավունք չունի իր պաշտպանությունն իրականացնելու դատապաշտպանի միջոցով, քանի դեռ չկան իր բացակայությունը պարտադրող պատճառներ (տես վերը՝ կետ 26), նպատակաուղղված է նրան, որ քրեական հանցագործության մեջ մեղադրվողներին հետ պահի դատավարությանը չներկայանալուց: Նրանք շեշտել են մեղադրյալի ներկայության կարևորությունը: Համակարգը, իրենց կարծիքով, լիովին հավասարակշռված է և համատեղելի է 6-րդ հոդվածի 1-ին և 3(c) կետերի հետ: Վերջին դրույթը ոչ մի դեպքում չի նշանակում, որ ի հակադրումն ներպետական օրենսդրության՝ գործին առնչվող դրույթների, մեղադրյալը միշտ էլ իրավունք ունի բացակայելու դատավարությունից, քանի դեռ իր դատապաշտպանն իրականացնում է պաշտպանությունը:

37. Դատարանը նախ և առաջ նկատում է, որ սույն գործը չի վերաբերում այն հարցին, թե արդյո՞ք դիմողի համար վտանգված շահի լրջությունը նկատի ունենալով՝ մեղադրյալի բացակայությամբ դատավարության իրականացումը համատեղելի է 6-րդ հոդվածի 1-ին և 3 (c) կետերի հետ. դիմողի գանգատն այն մասին չէ, որ վերաքննիչ բողոքը լսվել է իր բացակայությամբ, այլ այն, որ վերաքննիչ դատարանը գործը վճռել է առանց իր դատապաշտպանի, ում նա լիազորել էր իրականացնելու իր պաշտպանությունը, և որը մասնակցել էր դատավարությանը՝ նման հստակ մտադրությամբ, թույլտվություն ունենալով պաշտպանելու նրան: Այնուամենայնիվ, պետք է հաշվի առնել դիմողի համար վտանգված շահի կարևորությունը:

38. Ի լրումն՝ Դատարանը նկատում է, որ ինչպես Պոյտրիմովի գործը, ներկա գործը նույնպես վերաբերում է վերաքննության միջոցով քրեական բողոքարկմանը, որը ներպետական օրենսդրության համաձայն այն վերջին ատյանն է, որտեղ գործը կարող է ամբողջությամբ քննության առնվել՝ և՛ փաստերի, և՛ իրավունքի հարցերի առնչությամբ:

39. Ներկա գործը որոշ առումներով տարբերվում է Պոյտրիմովի գործից. կարևոր տարբերություններից մեկն այն է, որ Նիդեռլանդների օրենսդրության համաձայն՝ մեղադրյալը,

որպես կանոն, պարտավորված չէ ներկա լինելու իր դատավարությանը, այդ կանոնի բացառությունը էական չէ ներկա համատեքստում (տես վերը՝ կետ 21):

Համապատասխանաբար, երբ Նիդեռլանդների գերագույն դատարանը որոշել է, որ այն մեղադրյալը, որը հայտարարվել է բացակայող, իրավունք չունի պաշտպանությունն իրականացնելու դատապաշտպանի միջոցով, քանի դեռ ի հայտ չեն եկել նրա բացակայության համոզիչ պատճառներ. այն չի առաջարկել, որ այս դոկտրինան նպատակաուղղված է եղել մեղադրյալների չհիմնավորված բացակայությունը կանխելուն, այլ այն հիմնավորել է, գոնե սկզբնապես, Քրեական դատավարության օրենսգրքի նախագծման պատմությամբ (տես վերը՝ կետեր 24 և 26):

40. Խնդրո առարկա նախադեպային իրավունքը, ինչպես փաստարկել է Կառավարությունը, հասկանալի կլինի վերը նշված նպատակին ծառայելու համար, որովհետև, ինչպես նշել է այս Դատարանն իր՝ Պոյտրիմոլի վճռում (loc. cit., էջ 15, կետ 35), արդար և անաչառ քրեական դատավարության շահերից ելնելով՝ չափազանց կարևոր է, որ մեղադրյալը ներկա գտնվի դատավարությանը: Որպես ընդհանուր կանոն սա հավասարապես իրատեսական է վերաքննության համար: Այնուամենայնիվ, քրեական արդարադատության համակարգի անաչառության համար նաև չափազանց կարևոր է, որ մեղադրյալն ըստ հավուր պատշաճի պաշտպանվի ինչպես առաջին, այնպես էլ վերաքննիչ ատյանում, առավել ևս՝ վերջինիս դեպքում, քանի որ, ըստ Նիդեռլանդական իրավունքի, առարկություն չի կարող ներկայացվել վերաքննիչ բողոքի հիման վրա՝ մեղադրյալի բացակայությամբ կայացված դատավճռի դեմ:

Դատարանի տեսանկյունից՝ վերջին շահը գերակշռում է: Հետևաբար, այն փաստը, որ մեղադրյալը, չնայած լինելով պատշաճորեն ծանուցված, չի ներկայանում, չի կարող, նույնիսկ հիմնավոր պատճառի բացակայության դեպքում, արդարացնել Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի 1-ին կետով նախատեսված՝ դատապաշտպանի միջոցով իր պաշտպանությունը կազմակերպելու իրավունքից նրան զրկելը:

41. Դատարանը նաև չի կարող ընդունել Կառավարության փաստարկն այն մասին, որ դիմողը չի կարող պահանջել իրեն համարել գոհ՝ նշված դրույթների համաձայն իր իրավունքները ոտնահարելու առումով, որովհետև իր դատապաշտպանը, Նիդեռլանդների քրեական դատավարության օրենսգրքի համապատասխան դրույթի համաձայն, չի խնդրել դատարանի թույլտվությունը՝ պաշտպանելու մեղադրյալին (տես վերը՝ կետ 28): Ցանկացած անձ, ով մեղադրվում է քրեական հանցանք կատարելու համար, ունի դատապաշտպանի միջոցով պաշտպանվելու իրավունք: Որպեսզի այս իրավունքը լինի գործուն և արդյունավետ, այլ ոչ զուտ տեսական, դրա կիրառումը չպետք է կախված լինի անպատշաճ ձևական պայմանների կատարումից. դատարանները պետք է ապահովեն, որ դատավարությունը լինի արդար և, համապատասխանաբար, այն դատապաշտպանին, որը դատավարությանը ներկայանում է մեղադրյալի բացակայությամբ նրան պաշտպանելու ակնհայտ նպատակով, հնարավորություն տրվի այն նշվածը իրականացնելու:

42. Հետևաբար, տեղի է ունեցել 6-րդ հոդվածի 1-ին կետի և 6-րդ հոդվածի 3(c) կետի՝ միասին վերցրած, խախտում:

I. 41-ՐԴ ՀՈՂՎԱԾԻ ԿԻՐԱՌՈՒՄԸ

43. Կոնվենցիայի 41-րդ հոդվածի համաձայն,

«Եթե Դատարանը գտնում է, որ տեղի է ունեցել Կոնվենցիայի կամ դրան կից արձանագրությունների խախտում, իսկ համապատասխան Բարձր պայմանավորվող կողմի ներպետական իրավունքն ընձեռում է միայն մասնակի հատուցման հնարավորություն, ապա Դատարանը, անհրաժեշտության դեպքում, տուժած կողմին արդարացի բավարարում է տրամադրում»:

Դիմողը ծախսերի ու ծախքերի վերաբերյալ որևէ պահանջ չի ներկայացրել:

Նա, այնուամենայնիվ, առաջարկել է, որ Կառավարությունն ի կատար չածի 9 տարվա ազատագրկման դատապարտումը, որը որոշել էր Վերաքննիչ դատարանը, և իր անունը հանի փնտրվող անձանց միջազգային ցուցակից: Այնուամենայնիվ, սա չի կարող նշանակել *restitutio in integrum*, քանի որ նա 6 ամիս եղել է նախնական կալանքի տակ, անկարող է եղել հեռանալ Մաուրիթիայից և նրա աշխատանքային գործունեությունը խափանվել է: Այդ իսկ պատճառով նա առաջարկել է, որ պետք է ապահովվի իր «ֆինանսական բավարարումը՝ տարեկան 30000 NLG-ի չափով, սկսած 1988թ. փետրվարի 8-ից»:

Կառավարությունը ժխտել է, որ դիմողը որևէ վնաս է կրել: Հանձնաժողովը ողջամիտ է համարել պահանջել Նիդեռլանդների Կառավարությունից ի կատար չածել պատիժը՝ առանց, նախ և առաջ, դիմողին հնարավորություն տալու՝ պաշտպանել իր գործը, բայց ֆինանսական փոխհատուցման հարցը կախված կլինի Նիդեռլանդներում գործի հետագա դատական քննությունից:

44. Դատարանը հիշեցնում է, որ ինքը որևէ իրավասություն չունի ցուցում տալու Կառավարությանը՝ նորոգելու վարույթը (տես, որպես վերջին աղբյուր, Սաիդին ընդդեմ Ֆրանսիայի 1993թ. սեպտեմբերի 20-ի վճիռը, Շարքեր Ա, թիվ 261-C, կետ 57, էջ 46), հետևապես, Դատարանը չի պաշտպանում Հանձնաժողովի առաջարկը:

Ինչ վերաբերում է դիմողի՝ փոխհատուցման պահանջին, գործի բոլոր հանգամանքները հաշվի առնելով, Դատարանը կարծում է, որ խախտման փաստի ճանաչումն ինքնին արդարացի բավարարում է դիմողի ստացած հնարավոր ոչ նյութական վնասի փոխհատուցման համար:

ԱՅՍ ՀԻՄՔԵՐՈՎ ԴԱՏԱՐԱՆԸ ՄԻԱՁԱՅՆ

1. Վճռում է, որ տեղի է ունեցել Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի 1-ին կետի խախտում՝ 6-րդ հոդվածի 3(c) կետի հետ համատեղ:
2. Վճռում է, որ վերը նշված խախտման բացահայտումն ինքնին պատշաճ և արդարացի բավարարում է:
3. Մերժում է արդարացի բավարարման մասին պահանջի մնացած մասը:

Կատարված է անգլերենով և ֆրանսերենով և հրապարակվել է Մարդու իրավունքների պալատում, Ստրասբուրգում, 1994թ. սեպտեմբերի 22-ին:

Ստորագրել է՝	Հերբերտ Պետցոլդ Գործող քարտուղար	Ստորագրել է՝	Ռոլվ Ռիսդալ Նախագահ
--------------	-------------------------------------	--------------	------------------------

Կոնվենցիայի 51-րդ հոդվածի 2-րդ կետի և Դատարանի կանոնակարգի 53-րդ կանոնի 2-րդ կետի համաձայն սույն վճիռն կցվում է պրն Ռիսդալի համընկնող կարծիքը, որին միացել է պրն Միֆսուդ Բոնիչին:

ԴԱՏԱՎՈՐ ՌԻՍԴԱԼԻ ՀԱՄԸՆԿՆՈՂ ԿԱՐԾԻՔԸ, ՈՐԻՆ ՄԻԱՑԵԼ Է ԴԱՏԱՎՈՐ ՄԻՖՍՈՒԴ ԲՈՆԻՉԻՆ

Իր վճռում Դատարանը մի շարք մեջբերումներ է արել Պոյտրիմոլն ընդդեմ Ֆրանսիայի 1993թ. նոյեմբերի 23-ի վճիռից. Շարքեր Ա, թիվ 277-A: Այդ գործի վերաբերյալ ես չհամընկնող կարծիք եմ ունեցել և Կոնվենցիայի ոչ մի խախտում չեմ հայտնաբերել: Ներկա գործը, այնուամենայնիվ, որոշ առումներով տարբերվում է Պոյտրիմոլի գործից և, ըստ իս պետք է զանազանվի այդ գործից:

Ես համաձայն եմ, որ քրեական արդարադատության արդարացիության համար կարևոր է, որ մեղադրյալը համապատասխանաբար պաշտպանվի և՛ առաջին աստիճանի, և՛ վերաքննիչ

դատարաններում: Այնուհետև ես համաձայնել եմ, որ դատարանները պետք է ապահովեն, որ դատավարությունը լինի արդար, և որ ներկա գտնվող դատապաշտպանին հնարավորություն տրվի պաշտպանելու մեղադրյալին՝ վերջինիս բացակայության պայմաններում:

Ներկա գործում մեղադրյալը դատապարտվել է շատ լուրջ հանցանքի համար, և դատապարտվել է 9 տարի ազատազրկման: Քանի որ Ղատարանը եզրակացրել է, որ տեղի է ունեցել 6-րդ հոդվածի 1-ին կետի և 6-րդ հոդվածի 3(с) կետերի՝ միասին վերցրած, խախտում, այնուամենայնիվ, այս գործում անհրաժեշտություն չկա որոշել, արդյո՞ք, և ինչ պայմաններում մեղադրյալը կարող է հրաժարվել դատավարությանը ներկայանալու իր իրավունքից (տես Կոլոզան ընդդեմ Իտալիայի 1985թ. փետրվարի 12-ի վճիռը, Շարքեր Ա, թիվ 89, էջ 14, կետ 28, և Ֆ.Ս.Բ.-ն ընդդեմ Իտալիայի 1991թ. օգոստոսի 28-ի վճիռը, Շարքեր Ա, թիվ 208-В, էջ 21, կետ 33):

ՇՈՒԼԵՐ -ԶԳՐԱԳԵՆՆ ԸՆԴՂԵՄ ՇՎԵՅՏԱՐԻԱՅԻ ԳՈՐԾԸ

CASE OF SCHULER-ZGRAGGEN v. SWITZERLAND

Ղատարանի 1993թ. մայիսի 28-ի

Վճիռը

Շուլեր-Զգրագենն ընդդեմ Շվեյցարիայի գործով,

Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանը, ղեկավարվելով Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին կոնվենցիայի («Կոնվենցիա») 43-րդ հոդվածով և Ղատարանի կանոնակարգի համապատասխան դրույթներով, նիստ գումարելով որպես Պալատ՝ դատավորների հետևյալ կազմով՝ պրն Ռ. Բերնհարդ՝ Նախագահ, պրն Ֆ. Գյոլչուդլու, պրն Բ. Ուոլշ, պրն Զ. Ռուսոտ, պրն Ա. Սփիլման, պրն Ի. Ֆոյգել, պրն Ա.Ն. Լուազու, պրն Մ.Ա. Լոպես Ռոչա, պրն Լ. Վիլդհաբեր, ինչպես նաև պրն Մ-Ա Էյշեն, Քարտուղար և պրն Հ. Պեցոլդ, Քարտուղարի տեղակալ,

1993թ. հունվարի 30-ի և մայիսի 28-ի դռնփակ խորհրդակցություններից հետո՝ մայիսի 28-ին կայացրել է հետևյալ վճիռը

Վարույթը

1. Գործը Ղատարան է հանձնվել Մարդու իրավունքների եվրոպական հանձնաժողովի («Հանձնաժողով») և Շվեյցարիայի Համադաշնության կառավարության կողմից («Կառավարություն») 1992թ. մայիսի 25-ին և օգոստոսի 5-ին՝ Կոնվենցիայի 47-րդ հոդվածով և 32-րդ հոդվածի 1-ին կետով (հոդված 32-1, հոդված 47) նախատեսված եռամսյա ժամկետում: Գործի համար առիթ է հանդիսացել 25-րդ հոդվածի համաձայն Շվեյցարիայի քաղաքացի տկն Մարգրիտ Շուլեր-Չգրագենի կողմից 1988թ. դեկտեմբերի 29-ին ընդդեմ Շվեյցարիայի Համադաշնության՝ Հանձնաժողով ներկայացված գանգատը (14518/89):

Հանձնաժողովի առաջարկը հիմնվում էր 44-րդ և 48-րդ հոդվածների (հոդված 44, հոդված 48) և այն հայտարարության վրա, որով Շվեյցարիան ճանաչում էր Ղատարանի պարտադիր իրավագործությունը (46-րդ հոդված): Կառավարության դիմումը հիմնվում էր 45-րդ, 47-րդ և 48-րդ հոդվածների վրա (հոդված 45, հոդված 47, հոդված 48): Առաջարկվում էր որոշել, թե արդյո՞ք գործի հանգամանքները վկայում են պատասխանող պետության կողմից 6-րդ հոդվածի 1-ին կետով (հոդված 6-1)՝ առանձին, կամ 14-րդ հոդվածի հետ համատեղ, իր ստանձնած պարտավորությունների խախտման մասին:

2. Ի պատասխան Ղատարանի կանոնակարգի 33-րդ կանոնի 3 (d) կետի համաձայն կատարված հարցման, դիմողը հայտարարել է, որ ցանկանում է մասնակցել դատավարությանը, և նշանակել է փաստաբանի, որը պետք է ներկայացնել իրեն (30-րդ կանոն):

3. Պալատի կազմում ընդգրկված էին ex officio պրն Լ. Վիլդհաբերը՝ Շվեյցարիայից ընտրված դատավոր (Կոնվենցիայի 43-րդ հոդված) և պրն Ռ. Ռիսդալը՝ Ղատարանի նախագահ (21-րդ կանոն, կետ 3(b)): 1992թ. մայիսի 29-ին Նախագահը՝ Քարտուղարի ներկայությամբ, վիճակահանությամբ որոշել է Պալատի մյուս 7 անդամներին, մասնավորապես՝ պրն Բ. Ուոլշին, պրն Ք. Ռուստյին, պրն Ա. Սփիլմանին, պրն Ի. Ֆոյգելին, պրն Ա.Ն.Լուագուին, պրն Մ.Ա. Լոպես Ռոչային և պրն Բ. Ռեպիկին (Կոնվենցիայի նախկին 43-րդ հոդված և 21-րդ կանոն, կետ 1): 1993թ. հունվարի 1-ից հետո պրն Ֆ. Գյոլչուլուն՝ փոխարինող դատավոր, փոխարինել է պրն Ռեպիկին, որի պաշտոնավարության ժամկետն ավարտվել էր Չեխոսլովակիայի Ղաշնային Հանրապետության փլուզուման հետևանքով (Կոնվենցիայի 38-րդ հոդված և 65-րդ հոդված, կետ 3 և 22-րդ ու 24-րդ կանոնների կետ 1):

4. Պրն. Ռիսդալն ստանձնել է Պալատի նախագահի լիազորությունները (21-րդ կանոն, կետ 5) և Քարտուղարի տեղակալի միջոցով խորհրդակցել Կառավարության գործակալի, Հանձնաժողովի պատվիրակի և դիմողի փաստաբանի հետ՝ դատավարության կազմակերպման վերաբերյալ (37-րդ կանոն, կետեր 1 և 38): Այս առթիվ ընդունված կարգադրությունների համաձայն՝ Քարտուղարը 1992թ. նոյեմբերի 2-ին և 4-ին ստացել է, համապատասխանաբար, Կառավարության և դիմողի գրավոր բացատրությունները: Դեկտեմբերի 3-ին Հանձնաժողովի քարտուղարը տեղեկացրել է Ղատարանի Քարտուղարին, որ պատվիրակն իր բացատրությունները կներկայացնի լուսնների ժամանակ:

1992թ. օգոստոսի 31-ին Նախագահը թույլ է տվել դիմողին Ղատարանին դիմել գերմաներենով (27-րդ կանոն, կետ 3):

5. Դեկտեմբերի 18-ին Հանձնաժողովը, Նախագահի կարգադրությունների համաձայն, Քարտուղարի ներկայացրած պահանջի հիման վրա ներկայացրել է Հանձնաժողովում գործի վարույթի արձանագրությունը:

6. Նախագահի որոշմամբ դռնբաց լուսնները տեղի են ունեցել 1993թ. հունվարի 26-ին Մարդու իրավունքների պալատում՝ Ստրասբուրգում: Մինչ այդ Ղատարանը զումարել էր նախապատրաստական հանդիպում: Պրն. Բերնհարդը՝ Ղատարանի փոխնախագահը, փոխարինել էր պրն. Ռիսդալին, որ չէր կարող մասնակցել գործի հետագա քննությանը (21-րդ կանոն, կետ 5, 2-րդ ենթակետ):

Ղատարանում կողմերին ներկայացնում էին.

(a) Կառավարությունը

պրն Օ. Յակոտ Գիյարմոն՝ Արդարադատության դաշնային գրասենյակի տնօրենի օգնական	գործակալ
պրն Ռ. Սփայրան՝ Դաշնային ապահովագրական դատարանի դատավոր	
պրն Ֆ. Շուրմանը՝ Արդարադատության դաշնային գրասենյակի միջազգային հարաբերությունների և եվրոպական իրավունքի բաժնի պետի տեղակալ	խորհրդական
(b) Հանձնաժողովը՝ պրն Ֆ. Մարտինեսը	պատվիրակ
(c) դիմողին՝ Պրն Լ. Մինելլի Ռեթսսանուոլտը	խորհրդական:

Դատարանը լսել է Կառավարության անունից պրն Յակոտ-Գիյարմոյի և պրն Սփայրայի ելույթները, պրն Մարտինեսի ելույթը՝ Հանձնաժողովի, և պրն Մինելլիինը՝ դիմողի անունից, ինչպես նաև լսել է իր հարցերին վերջիններիս պատասխանները:

Փաստերի վերաբերյալ

I. Գործի հանգամանքները

7. Շվեյցարիայի քաղաքացի Տկն Մարգրիտ Շուլեր-Ջգրագենը, ծնված 1948թ., ամուսնացել է 1972թ.: Ապրում է Շատդորֆում՝ Ուրի կանտոնում:

A. Հաշմանդամության թոշակի նշանակումը

8. 1973թ. սկսել է աշխատել Ալդորֆի D. արդյունաբերական ընկերությունում (Ուրի կանտոն): Գործատուն կանոնավոր կերպով նրա աշխատավարձից պահումներ է կատարել հոգուտ Հաշմանդամության ապահովագրության դաշնային ծրագրի (տես ստորև՝ կետ 33):

9. 1975թ. գարնանը նա հիվանդացել է բաց թոքային պալարախտով:

1976թ. ապրիլի 29-ին դիմել է թոշակի խնդրանքով՝ հիվանդության պատճառով այլևս աշխատանքը շարունակելու անկարողության հիմնավորմամբ:

Շվեյցարական՝ Մեքենաների և մետաղարդյունաբերության ընկերության (Ausgleichskasse) Փոխհատուցման գրասենյակը 1976թ. սեպտեմբերի 24-ին որոշում է ընդունել նշանակել հաշմանդամության թոշակ՝ կիսով չափ վճարմամբ, 1976թ. ապրիլի 1-ից հոկտեմբերի 31-ն ընկած ժամանակահատվածի համար:

10. 1978թ. սեպտեմբերի 28-ի որոշմամբ D. ընկերությունը, դիմողի հիվանդության պատճառով, վերջինիս 1979թ. հունվարի 1-ից ազատել է գբաղեցրած աշխատանքից:

11. Թոշակի պահանջով տկն Շուլեր-Ջգրագենի նոր դիմումից հետո փոխհատուցման գրասենյակը 1980թ. մարտի 25-ին որոշում է ընդունել առ այն, որ դիմողը ֆիզիկապես և մտավոր առումով պիտանի չէ աշխատանքի համար, և որոշել է վերջինիս վճարել լրիվ չափով թոշակ՝ սկսած 1980թ. մայիսի 1-ից:

1981 և 1982թթ. հաշմանդամության-ապահովագրական մարմինները, վերանայելով նրա գործը, հաստատել են թոշակի նշանակումը:

12. 1984թ. մայիսի 4-ին ծնվել է դիմողի որդին:

B. Գործի վարույթը Ուրի կանտոնի Հաշմանդամության ապահովագրության խորհրդում

1. Բժշկական քննությունը

13. 1985թ. Ուրի կանտոնի Հաշմանդամության ապահովագրության խորհուրդը (IV-Kommission) տկն Շուլեր-Ջգրագենին առաջարկել է բժշկական քննություն անցնել Լյուցերնի

հաշմանդամության-ապահովագրության բժշկական կենտրոնում (Medizinische Abklärungsstelle der Invalidenversicherung):

14. Բժշկական կենտրոնը բժիշկներ F-ին և B-ին խնդրել է ներկայացնել դիմողի առողջության, մասնավորապես՝ թոքերի և հոգեկան վիճակի վերաբերյալ 2 եզրակացություն: Կենտրոնը դրանք ստացել է, համապատասխանաբար, 1985թ. դեկտեմբերի 10-ին և 24-ին: 1986թ. հունվարի 14-ին Կենտրոնը պատրաստել է ամփոփագիր՝ կցելով դրան բժիշկ B-ի եզրակացությունը, որում ասվում էր, որ դիմողը ընդհանրապես պիտանի չէ գրասենյակային աշխատանքի համար, իսկ տնային աշխատանքի հնարավորությունը գնահատվում էր 60-70%:

2. 1986թ. մարտի 21-ի որոշումը

15. 1986թ. մարտի 21-ին Հաշմանդամության ապահովագրության խորհրդի որոշմամբ 1986թ. մայիսի 1-ից դադարեցվել է տկն Շուլեր-Ջգրագենի թոշակի վճարումը, որն այդ պահին կազմում էր 2,016 շվեյցարական ֆրանկ (CHF): Այս որոշումը հիմնավորվում էր դիմողի երեխայի ծնունդով պայմանավորված նրա ընտանեկան դրության արմատական փոփոխությամբ, առողջության բարելավմամբ և տնային տնտեսությունը 60-70%-ով վարելու կարողությամբ:

C. Գործի վարույթը Ուրի կանտոնի Խնամագուրկ ծերերի և հաշմանդամների ապահովագրության հարցերով գանգատարկման հանձնաժողովում

1. Գանգատը և գործին առնչվող փաստաթղթերին ծանոթանալու և այդպիսիք ներկայացնելու վերաբերյալ դիմումները

16. 1986թ. ապրիլի 21-ին տկն Շուլեր-Ջգրագենը գանգատ (Beschwerde) է ներկայացրել Ուրի կանտոնի Խնամագուրկ ծերերի և հաշմանդամների ապահովագրության հարցերով գանգատարկման հանձնա (Rekurskommission für die Alters – Hinterlassenen - und Invalidenversicherung- «Վերաքննիչ խորհուրդ»)՝ պահանջելով հաշմանդամության թոշակն ամբողջությամբ կամ, ծայրահեղ դեպքում, կիսով չափ՝ այն հիմնավորմամբ, որ Հաշմանդամության ապահովագրման դաշնային օրենքն իրեն թոշակի իրավունք է վերապահում այնքան ժամանակ, քանի դեռ ինքը գոնե 66,66%-ով անաշխատունակ է: Որպեսզի շարունակի թոշակ ստանալը, նա նաև խորհրդին խնդրել է իր գանգատին տալ կասեցնող ուժ:

17. Խորհուրդը վերոհիշյալ դիմումը մերժել է մայիսի 7-ին:

18. Մայիսի 22-ին տկն Շուլեր-Ջգրագենը հրաժարվել է իր փաստաբանի ծառայություններից:

19. Մայիսի 26-ին նա այցելել է Հաշմանդամության ապահովագրության խորհրդի գրասենյակ՝ Վերաքննիչ խորհրդի ուղարկած իր բժշկական գործն ուսումնասիրելու համար, սակայն նրան դա անել չի թույլատրվել:

Նույն օրը նա այս մասին գանգատ է ներկայացրել Հաշմանդամության ապահովագրության խորհուրդ՝ պահանջելով իրեն իրավունք տալ ծանոթանալու գործին կամ գոնե որոշ կարևոր փաստաթղթերի պատճեններին:

1986թ. հուլիսի 28-ին նույն Խորհրդին հղած իր նամակում նա մեկ անգամ ևս պահանջել է հնարավորություն տալ իրեն ծանոթանալու գործին, մասնավորապես՝ «1975-1986 թթ. ժամանակահատվածում անցկացված բոլոր բժշկական քննությունների եզրակացություններին և լաբորատոր տեսքերի արդյունքներին» և ստանալու անհրաժեշտ փաստաթղթերը:

2. 1987թ. մայիսի 8-ի որոշումը

20. Վերաքննիչ խորհուրդը 1987թ. մայիսի 8-ին մերժել է գանգատը: Առաջինը՝ գործին ծանոթանալու իրավունքը չի ենթադրում դրանից փաստաթղթեր ստանալու կամ պատճենահանելու իրավունք: Բավարար է և այն, որ գանգատարկուին ընծեղվել է Վերաքննիչ խորհրդի քարտուղարությունում իր գործի նյութերին ծանոթանալու հնարավորություն, որից նա չի օգտվել, չնայած այդ մասին բազմիցս իրեն արված առաջարկներին:

Երկրորդը՝ չի կարող հաշվի չառնվել այն հանգամանքը, որ եթե նույնիսկ դիմողը եղել է անաշխատունակ, նա պետք է բավարարված լիներ երեխայի ծննդից հետո տնտեսությունը վարելով: Ամեն դեպքում, հաշվի առնելով բժշկական կենտրոնի իրականացրած քննությունները՝ տվյալ դեպքում հաշմանդամությունը բավարար չէր մորը և տնային տնտեսուհուն թոշակ նշանակալու համար: Տկն Շուլեր-Ջգրագենը կարող էր և ավելի մեծ ակտիվություն հանդես բերել, եթե իսկապես վճռել էր աշխատել, չնայած իր ընտանեկան նոր հանգամանքներին: Թոշակ նշանակելու մերժումը կարող էր նպաստել նրա աշխատելու անկարողությունից առաջացած նյարդային լարվածությունից ապաքինմանը:

3. Հետագա վարույթները

21. 1987 թ. օգոստոսի 11-ին տկն Շուլեր-Ջգրագենը դիմել է Վերաքննիչ խորհուրդ՝ հայտարարելով, թե իրեն անհրաժեշտ են բոլոր փաստաթղթերն ու փորձագիտական եզրակացությունները՝ քաղաքացիական հայց հարուցելու դեպքում դրա բավարարման հնարավորությունները գնահատելու համար: Նա շեշտել է մասնավորապես պերֆուզիայի ճառագայթմանը, թոքերի աշխատանքի տեսիին, արյան մեջ գազի պարունակությանը և պլետիսմոգրամմային վերաբերող նյութերը:

22. Օգոստոսի 13-ի իր նամակում Վերաքննիչ խորհուրդը պատասխանել է հետևյալը՝ «..... Այս փաստաթղթերը հիմք են հանդիսացել բազմաթիվ բժշկական եզրակացությունների համար: Դրանք ներառված են մեր անկետաներում բացառապես այն պատճառով, որ ձեզ տրված է նրանց ծանոթանալու իրավունք: Ուստի մենք չենք կարող Ձեզ տրամադրել անհրաժեշտ փաստաթղթեր»:

D. Վարույթը Ապահովագրական դաշնային դատարանում

1. Վարչա-իրավական գանգատը

23. 1987թ. օգոստոսի 20-ին տկն Շուլեր-Ջգրագենը Վերաքննիչ խորհրդի որոշման դեմ գանգատ է ներկայացրել դաշնային Ապահովագրական դատարան՝ պահանջելով թոշակը՝ ամբողջությամբ, կամ իբրև այլընտրանք՝ գործը փոխանցել առաջին ատյանի դատարանի քննությանը: Նա պահանջել է նաև գործի բոլոր նյութերին ծանոթանալու թույլտվություն (vollumfängliches Akteneinsichtsrecht):

24. 1987թ. հոկտեմբերի 20-ին Ապահովագրական դաշնային դատարանն ստացել է Փոխհատուցման գրասենյակի հաշմանդամության-ապահովագրական բաժնի, իսկ նոյեմբերի 9-ին՝ Սոցիալական ապահովագրության դաշնային գրասենյակի բացատրությունները: Փոխհատուցման գրասենյակը նշել է, որ հաշմանդամության թոշակի վճարումն անհրաժեշտ է դադարեցնել; Ապահովագրության դաշնային գրասենյակը պնդել է, որ գանգատն անհրաժեշտ է մերժել՝ հիմնվելով իր բժշկական ծառայության եզրակացության վրա, որն արվել էր՝ ելնելով բժշկական կենտրոնի իրականացրած քննությունից:

25. 1987թ. նոյեմբերի 23-ին դիմողին ուղղված իր նամակում դաշնային դատարանը տեղեկացրել է նրան այն մասին, որ գործի բոլոր նյութերը ուղարկվել են Վերաքննիչ խորհուրդ, որը «առաջիկա 14 օրերի ընթացքում պետք է դրանց ծանոթանալու հնարավորություն ընձեռեր (նրան)»: Այդուհետ նրան կտրվեր ևս 10 օր ժամանակ՝ վարչա-իրավական գանգատին անհրաժեշտ փաստաթղթերը կցելու համար:

26. 1987թ. նոյեմբերի 30-ին տկն Շուլեր-Ջգրագենը ծանոթացել է գործին և պատճենահանել որոշ փաստաթղթեր: Դեկտեմբերի 1-ին գործի նյութերը վերադարձվել են դաշնային Ապահովագրական դատարան:

27. Դեկտեմբերի 7-ին փաստաբան պրն Շլեյֆերը գրավոր տեղեկացրել է դաշնային դատարանին, թե այդուհետ ներկայացնելու է դիմողի շահերը, և խնդրել է իրեն փախանցել նրա գործի նյութերը, ինչը և արվել է դեկտեմբերի 11-ին:

28. 1988թ. հունվարի 11-ին տկն Շուլեր-Ջգրագենը լրացուցիչ միջնորդություններ է ներկայացրել՝ ի պաշտպանություն իր գանգատի, մասնավորապես՝ գանգատ առ այն, որ բժշկական կենտրոնն իր փորձագիտական կարծիքում հաստատել է դիմողի թոքերի բնականոն գործելու հանգամանքը՝ հիմնվելով բժիշկ Ֆ.-ի եզրակացության վրա, որը, այնուամենայնիվ, գործում էր ընդգրկվել: Նա անհիմն և կամայական էր գնահատել նաև Վերաքննիչ խորհրդի կարծիքն այն մասին, որ եթե նույնիսկ նա աշխատունակ լիներ, ամեն դեպքում երեխայի ծննդից հետո պետք է նվիրվեր տնային տնտեսությանը:

2. 1988թ. հունիսի 21-ի վճիռը

29. 1988թ. հունիսի 21-ին Ապահովագրական դաշնային դատարանը վճիռ է կայացրել, համաձայն որի՝ մայիսի 1-ից տկն Շուլեր-Ջգրագենը 33,33%-ով անաշխատունակ է եղել, և այդ հիմքով նա իրավունք է ունեցել ստանալու թոշակ՝ 50%-ի չափով, եթե կրում է ֆինանսական դժվարություններ, և այս կապակցությամբ որևէ ապացույցի բացակայության պատճառով գործը պետք է փոխանցվի Փոխհատուցման գրասենյակ:

Նման դեպքում դատարանի գործառույթը էր սահմանափակվում դաշնային օրենքի հետ համապատասխանությունը որոշելով և հաստատելով, որ դատական լիազորությունները չեն սահմանազանցվել կամ չարաշահվել: Այն կարող էր քննել նաև վիճարկելի որոշումների հիմնավորվածությունը և կաշկանդված էր ո՛չ ստորին ատյանի դատարանի հայտնաբերած փաստերով, ո՛չ կողմերի գանգատներով:

Դիմողը հաջողության էր հասել Վերաքննիչ խորհրդի դեմ իր գանգատում՝ առ այն, որ Խորհուրդը իրեն էր տրամադրել անհրաժեշտ փաստաթղթերը՝ ծանոթանալու համար: Նրան հաջողվել էր գործը վիճարկել Դաշնային դատարանում, որի փաստաթղթերին ծանոթանալու հնարավորություն իրեն տրվել էր, և որը փաստերը և իրավունքի հարցերը քննարկել էր լիակատար ազատորեն:

Ինչ վերաբերում է թոշակի պահանջին, դատարանը նշել է.

«Անհրաժեշտ է նկատի ունենալ այն փաստը, որ ամուսնացած շատ կանայք աշխատանքի են անցնում մինչև առաջնեկի ծնունդը, սակայն դադարեցնում են աշխատանքը, քանի դեռ երեխաները ծնողի խնամքի և դաստիարակության կարիքն ունեն: Այս պնդումը՝ հիմնավորված առօրյա կյանքի փորձով, փորձ, որը պետք է հաշվի առնվի անաշխատունակությունը գնահատելու մեթոդը որոշելիս, պետք է մեկնակետ լինի սույն գործի քննության ժամանակ: Վիճարկվող որոշման ընդունման պահին՝ 1986թ. մարտի 21-ին, 1984թ. մայիսի 4-ին ծնված երեխան ընդամենը 2 տարեկան էր և, հետևաբար, հավանականության տրամաբանությամբ (nach Beweisgrad der Überwiegenden Wahrscheinlichkeit) կարելի է պնդել, որ դիմողը, նույնիսկ առողջական խնդիրներ չունենալու դեպքում, կզբաղվեր երեխայով և տնային տնտեսությամբ»:

Դատարանի կարծիքով վերոհիշյալը վերափոխում է նախկին աշխատանքին տկն Շուլեր-Ջգրագենի համապատասխանության քննության անհրաժեշտությունը: Խնդիրն ավելի շուտ նրանում է, թե ինչ ծավալով էր դիմողը սահմանափակվել մոր և տնային տնտեսուհու դերում: Այստեղ բավարար է հիմնվել բժշկական կենտրոնի փորձագետների կարծիքի վրա: Այն հանգամանքը, որ թոքերի մասնագետի եզրակացությունը բացակայում էր գործում, թերացում էր (ein gewisser Mangel), սակայն թերապևտների իրականացրած ուսումնասիրությունները թույլ էին տալիս պատասխանել այն հարցին, թե արդյո՞ք 1980թվականից ի վեր դիմողի թոքերի դրության մեջ եղել է որևէ փոփոխություն: Սկսած 1980թվականից դիմողն այլևս չի բուժվել պալարախտի դեմ և, հետևաբար, նա աշխատելու համար լիովին պիտանի է եղել: Ինչ վերաբերում է դիմողի նկրողին, այն զգալիորեն մեղմացել է նույն ժամանակահատվածում, իսկ մեջքի խնդիրները տեսականորեն կարող էին գնահատվել առավելագույնը 25%-ի չափով:

30. 1989թ. հուլիսի 17-ին Փոխհատուցման գրասենյակը որոշել է, որ տկն Շուլեր-Ջգրագենը չէր կարող հավակնել թոշակը կիսով չափ ստանալուն, քանի որ 1986, 1987 և 1988 թթ. նրա եկամուտն զգալիորեն անցել է նույն ժամանակահատվածում «կարիքավորության» առավելագույն սահմանագիծը (տե՛ս ստորև` կետ 35):
Դիմողն այս որոշումը չի գանգատարկել:

II. Համապատասխան ներպետական օրենսդրություն և պրակտիկա

Ա. Հաշմանդամության ապահովագրություն

31. Հաշմանդամության ապահովագրությունը կարգավորվում է երկու դաշնային օրենսդրական ակտերով, որոնք են` 1949թ. դեկտեմբերի 20-ի Ծերերի և խնամքի կարիք ունեցողների մասին օրենքը (“OASIA”) և 1959թ. հունիսի 19-ի Հաշմանդամության ապահովագրության մասին օրենքը (“IIA”):

1. Ապահովագրվողը

32. Հաշմանդամության ապահովագրությունը պարտադիր է Շվեյցարիայի ռեզիդենտների համար (OASIA մաս 1-ին): Որոշ այլ անձինք, մասնավորապես` օտարերկրյա պետություններում բնակվող Շվեյցարիայի քաղաքացիները, կարող են կամավոր մուծումներ կատարել (OASIA մաս 2-րդ):

2. Կառավարումը

33. Հաշմանդամության ապահովագրությունն իրականացվում է կանտոնային և արհեստակցական միությունների կողմից` Կոնֆեդերացիայի վերահսկողությամբ (OASIA մասեր 49-73 և IIA մասեր 53-67):

3. Ֆինանսավորումը

34. Ներկայումս հաշմանդամության ապահովագրությունը մասամբ ֆինանսավորվում է գործատուների և ապահովագրվող անձանց մուծումների, մասամբ` պետության մուծումների (գրեթե հավասար հարաբերակցությամբ) միջոցով:
Մուծումների թույլատրելի առավելագույն չափ սահմանված չէ: Ապահովագրվողի կողմից վճարված գումարը մեխանիկորեն պահվում է նրա եկամուտներից: Ապահովագրվածների երեխաները, կանայք և այրիներն ազատվում են հարկերից, եթե վերջիններս աշխատանքով ապահովված չեն, մինչդեռ ոչ եկամտաբեր աշխատանքով ապահովվածները վճարում են տարեկան 43-ից 1.200 շվեյցարական ֆրանկ (IIA մաս 3-րդ և OASIA մաս 3-րդ):

4. Թոշակները

35. 28 II A բաժինը վերաբերում է անաշխատունակության գնահատմանը:
Համաձայն 1-ին ենթամասի` թոշակը նշանակվում է անաշխատունակության աստիճանին համապատասխան: Ամբողջական թոշակ տրվում է անաշխատունակության առնվազն 66,66%-ի, իսկ կիսով չափ թոշակ` 50%-ից պակաս անաշխատունակության դեպքում: Խնդրո առարկա ժամանակահատվածում 33.33% անաշխատունակությունն անձին տալիս էր կիսով չափ թոշակի իրավունք` միայն «կարիքավորության» դեպքում: Այսօր անաշխատունակության առնվազն 40% է անհրաժեշտ անձին` մեկ քառորդ չափով թոշակ սահմանելու համար:
Համաձայն 2-րդ ենթամասի` «Անաշխատունակության գնահատման համար այն եկամուտը, որն ապահովագրված անձը կայուն աշխատանքի շուկայի պայմաններում կարող է վաստակել անաշխատունակ դառնալուց և համապատասխան վերականգնողական

միջոցառումներ ձեռնարկելուց հետո, համեմատվում է այն եկամտի հետ, որը նա կարող էր վաստակել անաշխատունակ չլինելու դեպքում:

Թոշակի չափը որոշվում է ապահովագրվողի տարեկան միջին եկամտի հիման վրա՝ մուծումների գնահատման համար հիմք ընդունած ողջ եկամուտը բաժանելով կատարված մուծումների տարիների թվին (IIA մաս 36 և հաջորդիվ՝ OASIA մաս 29 և հաջորդների հետ համատեղ): Ամբողջական սովորական թոշակի համար առավելագույն գումարը հավասար է նվազագույն գումարի կրկնապատիկին:

Մուծումները պարտադիր են, և դրանք պահանջելու ժամկետը սահմանված է 5 տարի (OASIA՝ Ծերերի և խնամքի կարիք ունեցողների մասին օրենք, մասեր 15 և 16)»:

Բ. Վերաքննիչ վարույթը

1. Գործի նյութերին ծանոթանալը

36. Դաշնային դատարանը դաշնային Սահմանադրության 4-րդ հոդվածից, որը սահմանում է հավասարության սկզբունքը, բխեցրել է անձի՝ դատական մարմիններում գտնվող իր գործի նյութերին ծանոթանալու իրավունքը:

Այս իրավունքը ենթադրում է, որ անձը պետք է հնարավորություն ունենա ծանոթանալու պաշտոնական փաստաթղթերին և դրանցից գրառումներ կատարելու, սակայն չի ենթադրում գործի նյութերը դուրս բերելու կամ դրանք պատճենահանելու և իրեն տրամադրելու իրավունք (Շվեյցարիայի դաշնային դատարանի (ATF) 1982թ. մարտի 31-ի վճիռը, հատոր 108, մաս Iա, էջեր 5-9):

Վերջին մասի առնչությամբ Դաշնային դատարանը, այնուամենայնիվ, ընդունել է, որ անձինք կարող են պահանջել գործի նյութերի պատճենները, եթե դա համապատասխան մարմնից չի պահանջում չափազանց մեծ ծավալի աշխատանք կամ էական ծախսեր (1986թ. սեպտեմբերի 4-ի վճիռը, ATF, հատոր 112, մաս Iա, էջեր 377-381):

2. Լսումները

(ա) վերաքննիչ մարմիններում

37. Ծերերի և խնամքի կարիք ունեցողների մասին օրենքի 85 (2)(e) մասի առաջին նախադասությունը նախատեսում է՝ «Եթե հանգամանքները դա են պահանջում, կողմերը կկանչվեն լսումների»:

(բ) Ապահովագրական դաշնային դատարանում

38. Համաձայն Ապահովագրական դաշնային դատարանում դատավարական կանոնակարգի 14-րդ կանոնի 2-րդ մասի՝

«Կողմերն իրավունք չունեն պահանջելու լսումներ վերաքննիչ վարույթում: Նախագահող դատավորը, կազմի հետ համաձայնության գալով՝ կարող է լսումներ նշանակել կողմերից մեկի դիմումի հիման վրա կամ սեփական նախաձեռնությամբ: Կողմերը կարող են գործի նյութերին ծանոթանալ նախքան լսումները...»:

ՎԱՐՈՒՅԹԸ ՀԱՆՁՆԱԺՈՂՈՎԻՄ

39. 1988թ. դեկտեմբերի 29-ին տկն Շուլեր-Չգրագենը դիմել է Հանձնաժողովին: Նա նախ նշել է, որ Վերաքննիչ խորհրդում գործի նյութերին ծանոթանալու հնարավորությունից իրեն զրկելու և Ապահովագրական դաշնային դատարանում լսումներ չլինելու պատճառով խախտվել է արդար դատաքննության (Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի 1-ին կետ) իր իրավունքը: Նա նաև նշել է, որ Դատարանի այն պնդումը, թե դիմողը կդադարեցներ աշխատանքային

գործունեությունը նույնիսկ առողջական խնդիրներ չունենալու դեպքում, հանդիսանում է սեռային խտրականություն (14-րդ հոդված և 6-րդ հոդվածի 1-ին կետ):

40. 1991թ. մայիսի 1-ին Հանձնաժողովը գանգատը (թիվ 14518/89) ընդունելի է հայտարարել: 1992թ. ապրիլի 7-ի իր գեկույցում (համաձայն հոդված 31-ի) Հանձնաժողովն արտահայտել է հետևյալ կարծիքը՝

(ա) 6-րդ հոդվածի 1-ին կետի խախտում տեղի չի ունեցել՝ ո՛չ լսումներ չկազմակերպելու մասով (տասը ձայնով՝ ընդդեմ հինգի), ո՛չ գործի նյութերին ծանոթանալու հնարավորությունից զրկելու մասով (տասներեք ձայնով՝ ընդդեմ երկուսի) և

(բ) սեռային խտրականության մասով տեղի չի ունեցել նաև 14-րդ հոդվածի խախտում՝ կապված 6-րդ հոդվածի 1 կետի հետ, (ինը ձայնով՝ ընդդեմ վեցի):

ԴԱՏԱՐԱՆԻՆ ՆԵՐԿԱՅԱՑՎԱԾ ՎԵՐՋՆԱԿԱՆ ՓԱՍՏԱՐԿՆԵՐԸ

41. Ներկայացված գրավոր բացատրություններում Կառավարությունը Ղատարանին առաջարկել էր. «ընդունել, որ տվյալ գործով Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի 1-ին կետի կամ այլ դրույթների խախտում տեղի չի ունեցել (այնքանով, որքանով Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի 1-ին կետը կիրառելի է և դիմողը, հատուկ գանգատի կապակցությամբ տուժող է, իսկ մյուս գանգատի կապակցությամբ չի սպառել պաշտպանության ներպետական միջոցները)»:

42. Դիմողի փաստաբանը դիմել է Ղատարանին հետևյալ խնդրանքով՝

(ա) «հետևողականորեն առաջնորդվել Ֆելդբրուգի և Ղյունլանդի գործերի սկզբունքներով և ընդունել, որ տվյալ գործում դիմողի կողմից վիճարկվող իրավունքները ևս հիմնականում քաղաքացիական իրավունքներ են և Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի 1-ին կետի շրջանակներում են»,

(բ) «ընդունել, որ տեղի է ունեցել 6-րդ հոդվածի 1-ին կետի խախտում մրցակցային դատավարության իրավունքի առումով» և

(գ) «ընդունել, որ Ապահովագրական դաշնային դատարանի կողմից տեղի է ունեցել Կոնվենցիայի 14-րդ հոդվածի խախտում՝ կապված 6-րդ հոդվածի 1 կետի հետ»:

ԻՐԱՎՈՒՆՔԻ ՀԱՐՑԵՐ

1. 6-րդ հոդվածի 1-ին կետի վիճարկվող խախտումը

43. Տկն Շուլեր-Ջգրագենը հայտարարել է, որ ինքը հանդիսանում է 6-րդ հոդվածի 1-ին կետի խախտման գոհ, որը նախատեսում է.

«Յուրաքանչյուր ոք, երբ որոշվում են նրա քաղաքացիական իրավունքներն ու պարտականությունները ... ունի ... դատարանի կողմից ... արդարացի և հրապարակային դատաքննության իրավունք»:

A. 6-րդ հոդվածի 1-ին կետի կիրառելիությունը

44. Հանձնաժողովը համաձայնել է դիմողին այն հարցում, որ այս դրույթը կիրառելի է տվյալ գործում:

45. Կառավարությունը հակառակն էր պնդել՝ նշելով, որ գործն ունի գերազանցապես հանրային իրավունքին բնորոշ տարրեր: Առաջինը՝ վիճարկելի իրավունքը չէր բխում աշխատանքային պայմանագրից, քանի որ անդամակցությունը պարտադիր է թե՛ գործազուրկների և թե՛ անհատ ձեռներեցների համար: Երկրորդը՝ թոշակի նշանակումը կախված է բացառապես անաշխատունակության աստիճանից՝ առանց հաշվի առնելու ապահովագրվողի եկամտի կամ ունեցվածքի չափը, մուծումների քանակը: Երրորդը՝

շվեյցարական համակարգը չափազանց տարբերակիչ է, մասնավորապես այն առումով, որ դրա ֆինանսավորումը հիմնված է աստիճանական վճարումների, համաչափության և եկամտահարկի մասնակի կրճատման սկզբունքների վրա:

46. Ղատարանը կրկին կանգնել է սոցիալական ապահովության վեճերի նկատմամբ 6-րդ հոդվածի 1-ին կետի կիրառելիության հարցի առջև: Առաջին անգամ այս խնդիրը ծագել էր Ֆելդբրուգն ընդդեմ Հոլանդիայի և Ղյոմլանդն ընդդեմ Չեռմանիայի գործերում, որոնց կապակցությամբ վճիռը կայացվել էր 1986թ. մայիսի 29-ին (Շարքեր Ա, թիվ 99 և 100): Այդ ժամանակ Ղատարանը նշել էր, որ Եվրոպայի խորհրդի անդամ պետությունների օրենսդրությունների և պրակտիկայի միջև առկա են վիթխարի տարբերություններ՝ սոցիալական ապահովության ծրագրերի հիման վրա սոցիալական ապահովության նպաստների իրավունքի բնույթի կապակցությամբ: Այնուամենայնիվ, այս վճիռների արդյունքում օրենսդրության զարգացումը և իրավահավասարության սկզբունքը պահանջում են ընդունել, որ այսօր 6-րդ հոդվածի 1-ին կետը կիրառելի է սոցիալական ապահովության ոլորտում՝ ներառյալ նույնիսկ բարեկեցության աջակցությունը (տես՝ Սալեսին ընդդեմ Իտալիայի գործով 1993թ. փետրվարի 26-ի վճիռը (շարքեր Ա, թիվ 257-Է, էջեր 59-60 կետ 9): Եթե 1986թ. երկու գործերով կայացրած վճիռներում պետության միջամտությունը բավարար չէր 6-րդ հոդվածի 1-ին կետի կիրառելիության մերժումը հիմնավորելու համար, ապա տվյալ գործում 6-րդ հոդվածի 1-ին կետի կիրառելիության օգտին կան այլ փաստարկներ ևս: Դրանցից ամենակարևորն այն է, որ չնայած Կառավարության մատնանշած հանրային-իրավական տարրերին, խնդիրը չէր սահմանափակվում միայն վարչական մարմինների հետ դիմողի հարաբերություններով, այլ առնչվում էր նաև դիմողի գոյության միջոցներին, և նա պահանջում էր դաշնային օրենքի կոնկրետ նորմերով նախատեսված իր անձնական, տնտեսական իրավունքների պաշտպանությունը (տես վերը՝ կետ 35): Ընդհանուր առմամբ, Ղատարանը որևէ համոզիչ պատճառ չի տեսնում տկն Շուլեր-Ջգրագենի՝ հաշմանդամության թոշակի իրավունքը տարբերակելու Տկն Ֆելդբրուգի և Ղրն Ղյոմլանդի՝ սոցիալական ապահովության նպաստի իրավունքից: Այսպիսով, 6-րդ հոդվածի 1-ին կետը կիրառելի է տվյալ գործի նկատմամբ:

B. Համապատասխանությունը 6-րդ հոդվածի 1-ին կետին

1. Վերաքննիչ խորհրդի գործի նյութերի մատչելիությունը

47. Տկն Շուլեր-Ջգրագենն առաջին հերթին գանգատվել է, որ Վերաքննիչ խորհրդում գործի նյութերը բավականաչափ մատչելի չեն եղել իրեն:

(a) Կառավարության նախնական առարկությունները

48. Ինչպես և Հանձնաժողովում, այս անգամ ևս Կառավարությունը պնդել է իր առարկությունը դիմողի՝ տուժողի կարգավիճակի անհամապատասխանության վերաբերյալ, նշելով, որ վերջինս չի օգտվել Վերաքննիչ խորհրդի քարտուղարությունում գործի նյութերին ծանոթանալու իրեն ընձեռված հնարավորությունից:

49. Ղատարանը նշում է, որ դիմողի գանգատը վերաբերում է ոչ այնքան գործի նյութերին ծանոթանալու, որքան դրանք իրեն հանձնելու կամ պատճենահանելու հնարավորությունից զրկված լինելու հանգամանքին: Հետևաբար, Ղատարանը մերժում է Կառավարության նախնական առարկությունը:

(b) Գանգատի էությունը

50. Տկն Շուլեր-Ջգրագենը նշել է, որ իր գործի հանգամանքները բավականին խրթին են (ինչպես սովորաբար սոցիալական ապահովությանն առնչվող գործերում), ուստի նա նպատակահարմար է գտել գործի նյութերը ներկայացնել մասնագետների: Այդպիսով, նա հավասար դիրքերում կլինեի վարչական մարմինների հետ, որոնց մշտական տնօրինության տակ էին գտնվում այդ փաստաթղթերը: Բացի դրանից, նրան հնարավորություն չի տրվել

ծանոթանալու իր թոքերի վիճակի վերաբերյալ բժիշկ Ֆ.-ի եզրակացությանը, և նա չի կարողացել այն ներկայացնել իր սեփական փորձագետին:

51. Կառավարությունը վիճարկել է այս հայտարարությունը: Վերաքննիչ խորհրդում գործի քննության ժամանակ դիմողը չի օգտվել գործի նյութերին ծանոթանալու և գրառումներ կատարելու հնարավորությունից: Ապահովագրական դաշնային դատարանում նրան ընծեմվել է բոլոր փաստաթղթերին ծանոթանալու (նման հնարավորություն ունեցել է նաև դիմողի փաստաբանը, որին ներկայացվել են պահանջված փաստաթղթերը) և դրանց մի մասի պատճենահանման հնարավորություն: Ինչ վերաբերում է բժիշկ Ֆ.-ի եզրակացությանը, այն իրականում գործի նյութերի մասը չէր կազմում, ինչպես նշել է Ապահովագրական դաշնային դատարանը 1988թ. հունիսի 21-ի իր վճռում. բացի դրանից, այն ամփոփված էր բժշկական կենտրոնի 1986թ. հունվարի 14-ի զեկույցում (որին ծանոթանալու հնարավորություն դիմողն ունեցել էր): Կարճ ասած՝ պաշտպանության միջոցների հավասարության պայմանը որևէ կերպ չի խախտվել:

52. Դատարանը գտնում է, որ Վերաքննիչ խորհրդում գործի վարույթը տկն Շուլեր-Ջորազենին չի ընծեմել Խորհրդին ներկայացված բոլոր մանրամասների ամբողջական և համակարգված պատկերն ունենալու հնարավորություն: Այդուհանդերձ, Դատարանը գտնում է, որ Ապահովագրական դաշնային դատարանը շտկել է այս բացը՝ խորհրդից պահանջելով դիմողին տրամադրել գործի նյութերը, որը կարող է պատճենահանել փաստաթղթերը և հետո գործի նյութերը փոխանցել իր փաստաբանին (տես, իբրև վերջին աղբյուր, *mutatis mutandis*, Էդվարդզն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության 1992թ. դեկտեմբերի 16-ի վճիռը, Շարքեր Ա, թիվ 247-Յ, էջեր 34-35, կետեր 34-39): Դատարանը նշում է նաև, որ ո՛չ Ապահովագրական դաշնային դատարանը, ո՛չ Վերաքննիչ խորհուրդը բժիշկ Ֆ.-ի եզրակացությունը իրենց տրամադրության տակ չեն ունեցել:

Ուստի վիճարկվող վարույթներն ընդհանուր առմամբ արդարացի են եղել և այս կապակցությամբ Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի 1-ին կետի խախտում տեղի չի ունեցել:

2. Գործի քննությունը Ապահովագրական դաշնային դատարանում

53. Տկն Շուլեր-Ջորազենը զանգատ է ներկայացրել նաև Ապահովագրական դաշնային դատարանում լսումներ չանցկացնելու փաստի առթիվ:

(a) Կառավարության նախնական առարկությունը

54. Կառավարությունը պնդում է, որ դիմողը չի սպառել ներպետական պաշտպանության բոլոր միջոցները, քանի որ չի դիմել Ապահովագրական դաշնային դատարան՝ բանավոր և հրապարակային լսումների պահանջով: Ճիշտ է, այս ատյանը հազվադեպ է լսումներ անցկացնում, բայց դա չի նշանակում, որ դիմումը միանշանակորեն կմերժվեր:

55. Այս նախնական առարկությունը ներկայացնելուն խոչընդոտում է այն հանգամանքը, որ Կառավարությունն այս հայտարարությունն արել է Հանձնաժողովում ընդունելիության մասին որոշումից հետո, մինչդեռ ոչինչ չէր խանգարում նույնն անել ավելի վաղ (տես, իբրև վերջին աղբյուր, *mutatis mutandis*, Փայն Վելի Դեվելոփմենթս ՍՊԸ և այլոք ընդդեմ Իռլանդիայի 1991թ. նոյեմբերի 29-ի վճիռը, Շարքեր Ա, թիվ 222, էջ 21, կետ 45):

(b) Գանգատի էությունը

56. Տկն Շուլեր-Ջորազենը նշել է, որ Ապահովագրական դաշնային դատարանը պետք է լսումներ նշանակեր՝ իր գործով սեփական կարծիք կազմելու և իրեն արդարացի դատաքննության հնարավորություն ընծեմելու համար:

57. Կառավարությունը, հակառակը, նշել է, որ որոշ ոլորտներում դատարանի զուտ գրավոր ընթացակարգով գործի քննությունը որևէ կերպ չի վնասում գործով կողմի շահերին:

Այս առնչությամբ բերվել են մի շարք փաստարկներ: Առաջինը՝ սոցիալական ապահովության վեճերի բնույթը ավանդաբար ենթադրում է տեխնիկական և թվային տվյալների առատություն, ինչը դժվարացնում է գործի բանավոր քննությունը: Երկրորդը՝ Ապահովագրական դաշնային դատարան ներկայացված գործերով նա ազատ էր քննելու փաստերը և իրավունքի հարցերը, ինչը բնորոշ է ընդհանուր իրավասության դատարաններին: Սա վերաբերում է մասնավորապես վարչաիրավական գանգատներին, քանի որ այս դեպքերում դաշնային դատարանը կարող է որոշել, թե որքանով է վիճելի որոշումը հիմնավոր, և կաշկանդված չէ ո՛չ կանտոնային իշխանությունների հաստատած փաստերով, ո՛չ էլ կողմերի փաստարկներով: Երրորդը՝ վճիռների թվաքանակը՝ տարեկան մոտավորապես 1,200, կնվազեր, եթե որպես կանոն կիրառվեր հրապարակային, բանավոր վարույթը, նման դեպքում վարույթի երկարատևությունը լրջորեն կխոչընդոտեր գերագույն դատարան դիմելու հնարավորությանը: 58. Ղատարանը բազմիցս նշել է, որ դատական լուսմների հրապարակայնությունը հանդիսանում է 6-րդ հոդվածի 1-ին կետում ամրագրված հիմնարար սկզբունքը: Այս դրույթի թե՛ տառը և թե՛ ոգին որևէ կերպ չեն խոչընդոտում անձին ազատ կամարտահայտմամբ (բարձրաձայն արտահայտված կամ լռելյայն) հրաժարվելու իր գործի հրապարակային դատաքննության իրավունքից, սակայն ցանկացած նման հրաժարում պետք է արվի աներկբայորեն և չպետք է հակասի հանրության շահերին (տե՛ս, ի թիվս այլ աղբյուրների՝ Հականսոնը և Ստարիսոնն ընդդեմ Շվեդիայի 1990թ. փետրվարի 21-ի վճիռը, Շարքեր Ա, թիվ 171- A, էջ 20, կետ 66):

Սույն գործում, Ապահովագրական դաշնային դատարանի դատավարական կանոնակարգը հստակորեն սահմանում է լուսմների հնարավորությունը՝ «կողմերից մեկի պահանջով կամ նախագահող դատավորի նախաձեռնությամբ» (14-րդ կանոն, 2-րդ կետ. տես վերը՝ կետ 38): Քանի որ այս դատարանում գործերի վարույթն իրականացվում է հիմնականում առանց հրապարակային լուսմների, ուստի տկն Շուլեր-Ջգրագենը կարող էր հավակնել իր գործով նման լուսմների անցկացման՝ միայն եթե ինքը կարևորեր դա, ինչը նա չի արել: Հետևաբար, կարելի է հիմնավոր կերպով ընդունել, որ դիմողն աներկբայորեն հրաժարվել է Ապահովագրական դաշնային դատարանում հրապարակային դատավարության իր իրավունքից:

Բացի դրանից, վեճից բխող հարցերը հանրային հետաքրքրություն չէին ներկայացնում, ինչը կարող էր հիմնավորել հրապարակային լուսմների անհրաժեշտությունը: Գործի գերագանցապես տեխնիկական բնույթի պատճառով ավելի նպատակահարմար էր այն քննել գրավոր, քան բանավոր ընթացակարգով, բացի դրանից՝ գործի անձնական, բժշկական բնույթը պետք է հետ պահեին դիմողին հրապարակային լուսմների ցանկությունից:

Եվ, վերջապես, հասկանալի է, որ հատկապես այս ոլորտում ներպետական իշխանությունները պետք է առանձնակի կարևորեն արդյունավետության և խնայողության խնդիրները: Լուսմների պարբերաբար կազմակերպումը կարող էր «խոչընդոտել սոցիալական ապահովության գործերի պատշաճ քննությանը» (տես Դլոմլանդն ընդդեմ Գերմանիայի վերը մեջբերված վճիռը, էջ 30, կետ 90) և հակասել 6-րդ հոդվածի 1-ին կետի պահանջին՝ «ողջամիտ ժամկետներում» գործի քննությունն իրականացնելու վերաբերյալ (տե՛ս, mutatis mutandis, Բողերթն ընդդեմ Բելգիայի գործով 1992 թ. հոկտեմբերի 12-ի վճիռը, Շարքեր Ա, թիվ 235-D, էջեր 82-83, կետ 39):

Հետևաբար, 6-րդ հոդվածի 1-ին կետի խախտում՝ վարույթի բանավոր և հրապարակային բնույթի կապակցությամբ, տեղի չի ունեցել:

3. Բժշկական փորձագետների անկախությունը

59. Ղատարանում լուսմների ժամանակ տկն Շուլեր-Ջգրագենի փաստաբանները կասկածի էին ենթարկել սոցիալական ապահովության հաստատություններում երկարաժամկետ աշխատանքային պայմանագրով աշխատող բժիշկներն անկախությունը՝ փաստարկելով, որ վերոհիշյալ բժիշկները այդ հաստատություններից են ստանում իրենց եկամտի զգալի մասը:

60. Սա նոր գանգատ էր, որը չէր ներկայացվել Հանձնաժողովում գործի քննության ժամանակ, և որը չի վերաբերում ընդունելիության մասին որոշման սահմաններում Հանձնաժողովի պարզած փաստերին: Նման պայմաններում Դատարանն իրավասու չէ քննության առնելու այն (տես՝ իբրև վերջին աղբյուր և mutatis mutandis, Օլսոնն ընդդեմ Շվեդիայի (թիվ 2) 1992թ. նոյեմբերի 27-ի վճիռը, Շարքեր Ա, թիվ 250, էջեր 30-31, կետ 75):

II. 14-ՐԴ ՀՈԴՎԱԾԻ ՎԻՃԱՐԿՎՈՂ ԽԱՆՏՈՒՄԸ՝ ԿԱՊՎԱԾ 6-ՐԴ ՀՈԴՎԱԾԻ 1 ԿԵՏԻ ՀԵՏ ՀԱՄԱՏԵՂ ՎԵՐՑՎԱԾ

61. Ի վերջո, տկն Շուլեր-Ջգրագենը հայտարարել է, որ արդարացի դատաքննության իր իրավունքի իրականացման ժամանակ ենթարկվել է սեռային խտրականության: Նա հիմնվել է 14-րդ հոդվածի վրա, որում մասնավորապես ասվում է.

«Կոնվենցիայում ամրագրված իրավունքների և ազատությունների իրականացումը պաշտպանվում է անկախ սեռից, ռասայից, մաշկի գույնից, լեզվից, կրոնական, ազգային փոքրամասնության պատկանելությունից, ունեցվածքից, ծնունդից կամ այլ կարգավիճակներից»:

A. Կառավարության նախնական առարկությունը

62. Ինչպես և Հանձնաժողովում գործի վարույթի ժամանակ, այս անգամ ևս Կառավարությունը հանդես էր եկել առարկությամբ՝ կրկին բերելով ներպետական պաշտպանության միջոցները չսպառելու փաստարկը: Նշվել էր, որ դիմողն ընդամենը բնորոշել է Վերաքննիչ խորհրդի արված ձևակերպումը՝ որպես «կամայական», սակայն այդուհետ պատշաճ գանգատ չի ներկայացրել Ապահովագրական դաշնային դատարան՝ Կոնվենցիայով սահմանված իր իրավունքի իրականացման ժամանակ խտրականության փաստի առկայության վերաբերյալ:

63. Դատարանն ընդունում է Հանձնաժողովի հիմնավորումները: Առաջինը՝ տկն Շուլեր-Ջգրագենն առարկությամբ հանդես է եկել Ապահովագրական դաշնային դատարանի 1988թ. հունիսի 21-ի վճռի ձևակերպումների դեմ, որի կապակցությամբ բողոք չի ներկայացվել: Երկրորդը՝ վարչաիրավական իր գանգատում դիմողն արդեն իսկ քննադատության է ենթարկել Վերաքննիչ խորհրդի ենթադրությունը (նմանօրինակ)՝ արված 1987թ. մայիսի 8-ի վճռում: Առարկությունը, սակայն, անհիմն է ճանաչվել:

B. Գանգատի էությունը

64. Համաձայն դիմողի, Ապահովագրական դաշնային դատարանն իր վճռում առաջնորդվել է «առօրյա կյանքի փորձի վրա հիմնված ենթադրությամբ», մասնավորապես այն հանգամանքով, որ ամուսնացած շատ կանայք երեխայի ծննդից հետո հեռանում են աշխատանքից առաջին և որոշ ժամանակ անց միայն կրկին վերադառնում (տես վերը՝ կետ 29): Այստեղից եզրահանգում է արվել, որ տկն Շուլեր-Ջգրագենը կհեռանար աշխատանքից նույնիսկ առողջական խնդիրներ չունենալու դեպքում: Դիմողը կարծում է, որ եթե ինքը տղամարդ լիներ, Ապահովագրական դաշնային Դատարանը երբեք նման որոշում չէր կայացնի, ինչը, սակայն, հերքվել է բազմաթիվ գիտական ուսումնասիրություններով:

65. Կառավարությունն առարկել է, թե 6-րդ հոդվածի 1-ին կետը, ինչպես նաև 14-րդ հոդվածը՝ անուղղակիորեն, կիրառելի չեն, քանի որ գանգատը վերաբերում է ապացույցների օգտագործմանը, ինչը հիմնականում պետական մարմինների իրավասության շրջանակներում է:

66. Դատարանը մեկ անգամ ևս նշել է, որ ապացույցների ընդունելիությունը կարգավորվում է առաջին հերթին ներպետական օրենսդրությամբ, և որ սովորաբար ներպետական դատարաններն են դրանք գնահատում: Ըստ Կոնվենցիայի՝ Դատարանի խնդիրն է պարզել, թե արդյոք գործի վարույթը՝ ամբողջությամբ վերցրած, ներառյալ նաև ապացույցներ ներկայացնելու գործընթացը, արդարացի է եղել (տես՝ իբրև վերջին աղբյուր,

mutatis mutandis, Լյուդին ընդդեմ Շվեյցարիայի 1992թ. հունիսի 15-ի վճիռը, Շարքեր Ա, թիվ 238, էջ 20, կետ 43 և վերն արդեն մեջբերված Էդվարդոն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության վճիռը, էջեր 34-35, կետ 34):

67. Տվյալ դեպքում, Ապահովագրական դաշնային դատարանն ընդունել է Վերաքննիչ խորհրդի պնդումն այն մասին, որ կանայք երեխայի ծննդից հետո հեռանում են աշխատանքից: Դատարանը նույնիսկ չի փորձել կասկածի ենթարկել այդ պնդման հիմնավորվածությունը՝ հակառակ փաստարկների միջոցով:

Ինչպես ձևակերպված է Դաշնային դատարանի վճռում, այդ ենթադրությունը չի կարող դիտվել (ինչպես Կառավարությունն էր պնդում) իբրև անզգուշությամբ արված պատահական դատողություն: Ընդհակառակը՝ այն հանդիսանում է պատճառաբանության հիմքը՝ դրանով որոշիչ դեր ունենալով, և հանդիսանում է միայն սեռի հիմքով տարբերակված վերաբերմունքի դրսևորում:

Գենդերային հավասարության խթանումն այսօր առաջնային խնդիրներից է Եվրոպայի խորհրդի անդամ երկրներում, և չափազանց ծանրակշիռ փաստարկներ են պահանջվում հիմնավորելու համար, որ նման անհավասարությունը չի հակասում Կոնվենցիայի դրույթներին (տես՝ mutatis mutandis Աբդուլազիզը, Կաբալեսը և Բալկանդալին ընդդեմ Միացյալ Թագավորության 1985թ. մայիսի 28-ի վճիռը, Շարքեր Ա, թիվ 77, էջ 38, կետ 78): Նման փաստարկներ տվյալ գործում Դատարանը չի տեսել: Ուստի եզրակացնում է, որ որևէ ողջամիտ և օբյեկտիվ հիմնավորման բացակայությունը ենթադրում է, որ տեղի է ունեցել 14-րդ հոդվածի խախտում՝ 6-րդ հոդվածի 1-ին կետի հետ առնչությամբ:

III. 50-ՐԴ ՀՈԴՎԱԾԻ ԿԻՐԱՌՈՒՄԸ

68. Կոնվենցիայի 50-րդ հոդվածը սահմանում է.

«Եթե Դատարանը գտնում է, որ Բարձր պայմանավորվող կողմի իրավապահ կամ այլ մարմնի կայացրած որոշումը կամ ձեռնարկած քայլերը հակասում են Կոնվենցիայում ամրագրված դրույթներին, և եթե այդ կողմի ներպետական օրենսդրությունն ընձեռում է միայն մասնակի փախհատուցման հնարավորություն, ապա Դատարանը, անհրաժեշտության դեպքում, տուժած կողմին արդարացի բավարարում է տրամադրում»:

A. Վնասը

1. Ոչ նյութական վնասը

69. Տկն Շուլեր-Ջորազենը հայտարարել է, որ ինքը կրել է ոչ նյութական վնաս՝ առանց մասնավորեցնելու դրա չափը, և պահանջել է 22,500 CHF չափով նախնական գումար՝ Կոնվենցիայի ատյաններում գործի լսման ընթացքի համար:

70. Կառավարությունը նշել է, որ խախտում արձանագրող վճռի հրապարակումը բավարարում է 50-րդ հոդվածի պահանջները: Հանձնաժողովի պատվիրակը տեսակետ չի արտահայտել:

71. Դատարանը գտնում է, որ հնարավոր է՝ դիմողը կրել է ոչ նյութական վնաս, սակայն այս վճիռը բավարար փոխհատուցում է տրամադրում կրած վնասի համար:

2. Նյութական վնասը

72. Տկն Շուլեր-Ջորազենը պնդում է նաև, որ գրկվել է հաշմանդամության ամբողջական թոշակից՝ 6-րդ հոդվածի 1-ին կետին և 14-րդ հոդվածին հակասող վարույթների պատճառով: Որևէ կոնկրետ գումար, այնուամենայնիվ, չի նշվել:

73. Կառավարությունը նշել է, որ 1992թ. փետրվարի 15-ից Շվեյցարական օրենսդրությունը Դատարանի կամ Եվրոպայի խորհրդի Նախարարների կոմիտեի կողմից հայտնաբերված խախտմամբ տուժածներին թույլ է տալիս դիմել վիճարկելի գործի վերսկսման պահանջով: Ուստի և որոշվել է, որ հարցը վերջնական լուծման համար պատրաստ չէ:

74. Դատարանը համաձայնել է այս կարծիքին: Հետևաբար, հարցի լուծումը պետք է կատարվի և պետք է սահմանվի հետագա ընթացակարգ՝ պատշաճ կերպով հաշվի առնելով պատասխանող պետության և դիմողի միջև համաձայնության ձեռքբերման հավանականությունը (Դատարանի կանոնակարգի 54-րդ կանոն, կետեր 1 և 4):

Ե. Ծախքեր և ծախսեր

75. Տկն Շուլեր-Ջորագենը պահանջել է 7,130,90 CHF իր գործի ներպետական վարույթի ժամանակ կրած ծախքերի և ծախսերի դիմաց (պրն Դերեր՝ 300 CHF, պրն Սթյոքլի՝ 2,694,20 CHF, պրն Վեիրլի՝ 2,936,70 CHF, սեփական ծախսեր՝ 1,200 CHF): Դիմողը նաև պահանջել է 14,285,70 CHF՝ Կոնվենցիայի մարմիններում իր գործի քննության ընթացքում ծախսերի դիմաց՝ չներառելով Եվրոպական դատարանում 2 լուսմների (մեկը՝ 1993թ. հունվարի 26-ին, մյուսը՝ վճռի կայացման լուսմները) մասնակցության հետ կապված ծախսերը:

Կառավարությունը գտել է, որ վերոհիշյալ պահանջները չափից ավելի են: Դիմողը կանտոնային մարմիններում կամ Ապահովագրական դաշնային դատարանում որևէ իրավաբանական ծախս չի կրել գործի վարույթի ժամանակ, իսկ Հաշմանդամության ապահովագրության խորհրդում, երբ նրան պաշտպանել են 3 փաստաբաններ, նա Կոնվենցիայի վրա հիմնված գանգատ չի ներկայացրել: 5,000 CHF գումարը ավելի քան կբավականացներ Շվեյցարիայում և Ստրասբուրգում հնարավոր բոլոր ծախսերի փոխհատուցման համար:

Հանձնաժողովի պատվիրակը գտնում է, որ Վերաքննիչ խորհրդում գործի վարույթի ժամանակ առաջացած ծախսերը որևէ առնչություն չունեն Կոնվենցիայի խախտման վերականգնման հետ և նա կոչ է անում Դատարանին կիրառել նախադեպային իրավունքը՝ Ստրասբուրգի հաստատություններում գործի վարույթի ժամանակ առաջացած ծախսերի նկատմամբ:

76. Անաչառ քննության հիմքով, 50-րդ հոդվածի պահանջներին համապատասխան, Դատարանը վճում է դիմողին տրամադրել 7,500 CHF:

ԱՅՍ ՀԻՄՔԵՐՈՎ ԴԱՏԱՐԱՆԸ

1. Միաձայն վճռում է, որ Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի 1-ին կետը կիրառելի է տվյալ գործի նկատմամբ,
2. Միաձայն մերժում է Կառավարության նախնական առարկությունները,
3. Միաձայն վճռում է, որ իրավասու չէ քննության առնելու բժշկական փորձագետների անկախության հարցը,
4. Ութ ձայնով՝ ընդդեմ մեկի, վճռում է, որ Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի 1-ին կետի խախտում տեղի չի ունեցել,
5. Ութ ձայնով՝ ընդդեմ մեկի, վճռում է, որ 6-րդ հոդվածի 1-ին կետի հետ կապված տեղի է ունեցել 14-րդ հոդվածի խախտում,
6. Միաձայն որոշում է, որ տվյալ վճիռն ինքնին փոխհատուցում է հանդիսանում դիմողի կրած ոչ նյութական վնասի կապակցությամբ,
7. Ութ ձայնով՝ ընդդեմ մեկի, վճռում է, որ Շվեյցարիայի Համադաշնությունը 3 ամսվա ընթացքում դիմողին պետք է վճարի 7,500 (յոթ հազար հինգ հարյուր) շվեյցարական ֆրանկ՝ կրած ծախքերի և ծախսերի դիմաց,
8. Ութ ձայնով՝ ընդդեմ մեկի, վճռում է, որ նյութական վնասի մասով 50-րդ հոդվածի կիրառելիության խնդիրով դեռևս վաղ է վճիռ կայացնել, ուստի
ա) այս կապակցությամբ հարցը թողնում է առանց լուծման,

բ) կոչ է անում Կառավարությանը և դիմողին առաջիկա 6 ամիսների ընթացքում ներկայացնել իրենց գրավոր դիտողություններն այս խնդրի վերաբերյալ և տեղեկացնել Դատարանին ձեռք բերված հնարավոր համաձայնության մասին;

գ) կասեցնում է գործի հետագա վարույթը և Պալատի Նախագահին է փոխանցում նույնը նշելու իրավասությունը:

Կատարված է անզլերենով և ֆրանսերենով և հրապարակված է դռնբաց նիստում՝ Սարդու իրավունքների պալատում՝ Ստրասբուրգում, 1993թ. հունիսին:

Մարկ-Անդրե Էյշեն
Քարտուղար

Ռուդոլֆ Բերնհարդ
Նախագահ

Կոնվենցիայի 51-րդ հոդվածի 2-րդ կետի և Դատարանի կանոնակարգի 53-րդ կանոնի 2-րդ կետի համաձայն սույն վճռին կցվում է պրն Գյուլչուլուի և պրն Ուոլշի չհամընկնող կարծիքը:

Ռ.Բ.
Մ-Ա. Է.

ԴԱՏԱՎՈՐ ԳՅՈՒՋՈՒՂՈՒ ԶՀԱՄՆՆԿՆՈՂ ԿԱՐԾԻՔԸ (Թարգմանություն)

Ցավոք, չեն կարող կիսել մեծամասնության կարծիքը Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի 1-ին կետի հետ կապված՝ 14-րդ հոդվածի կիրառելիության վերաբերյալ:

Դիմողը քննադատության է ենթարկել Ապահովագրական դաշնային Դատարանի հիմնավորումը վճռորոշ հարցի վերաբերյալ, այն է, որ դատարանի եզրակացության համար հիմք է հանդիսացել առօրյա կյանքի փորձը, ըստ որի երեխայի ծննդից հետո դիմողի գործունեությունը կսահմանափակվեր մոր և տնային տնտեսուհու կենցաղով՝ նույնիսկ առողջության խնդիրներ չունենալու դեպքում:

Իր նկատմամբ տեղ գտած սեռային խտրականության վերաբերյալ դիմողի գանգատը տվյալ դեպքում վերաբերում է գործի էությանը, մինչդեռ 6-րդ հոդվածի 1-ին կետը, որն ամրագրում է արդար դատաքննության սկզբունքը, ունի դատավարական բնույթ և վերաբերում է գործի միայն ձևական կողմին:

Այլ կերպ ասած՝ դիմողի գանգատը վերաբերում էր Ապահովագրական դաշնային դատարանի կողմից իր բողոքի քննության արդյունքում օգտագործված հիմնավորումներին, այլ ոչ թե գործի ներպետական վարույթների ընթացքում սեռային խտրականության ենթարկված լինելու հանգամանքին: Որևէ խախտում տեղի չի ունեցել նաև արդարացի դատավարության սկզբունքների կամ չափանիշների առումով:

Այսպիսով իմ եզրահանգումն այն է, որ դիմողի նկատմամբ սեռային խտրականության դրսևորման կապակցությամբ 14-րդ հոդվածի խախտում՝ կապված 6-րդ հոդվածի 1-ին կետի հետ, տեղի չի ունեցել:

ԴԱՏԱՎՈՐ ՈՒՈՒՇԻ ՄԱՍՆԱԿԻ ԶՀԱՄՆՆԿՆՈՂ ԿԱՐԾԻՔԸ

1. Կարծում եմ, որ Վերաքննիչ խորհրդում գործի նյութերին ծանոթանալու կապակցությամբ տեղի է ունեցել Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի 1-ին կետի խախտում: Նշված նյութերը պետք է պարունակեին անհրաժեշտ բոլոր փաստաթղթերը, մասնավորապես՝ թոքաբանական եզրակացությունը, որը փաստորեն բացակայում էր գործի նյութերում: Փաստաթուղթը մտնում էր Վերաքննիչ խորհրդի ձեռք բերած նյութերի մեջ և դրան ծանոթանալու հնարավորությունից զրկվելով՝ դիմողն անբարենպաստ վիճակում է եղել:

2. Կարծում եմ նաև, որ տեղի է ունեցել Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի 1-ին կետի խախտում՝ բանավոր լուսններ չանցկացնելու առնչությամբ: Ապահովագրական դաշնային դատարանի դատավարական կանոնակարգը նախատեսում է բանավոր լուսնների անցկացում՝ կողմերից մեկի պահանջով կամ նախագահող դատավորի նախաձեռնությամբ: Նման լուսնների անցկացումը Կոնվենցիայի պահանջն է, քանի դեռ կողմերը չեն համաձայնում հրաժարվել այդ իրավունքից. տես՝ Լե Կոմտը, Վան Լենը և Դե Մեյերն ընդդեմ Բելգիայի: Դիմողը նման համաձայնություն չի տվել: Ավելին, չի հաստատվել, որ նրան ընդհանրապես տեղյակ են պահել նման հնարավորության մասին:

Ես համամիտ չեմ Դատարանի մեծամասնության այն կարծիքին (արտահայտված վճռի 58-րդ կետում), որ դիմողը «աներկբայորեն հրաժարվել է օգտվել իր իրավունքից», քանի որ չի ներկայացրել բանավոր և հրապարակային լուսններ անցկացնելու պահանջ: Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածը դիմողի վրա չի թողնում հրապարակային լուսններ պահանջելու բեռը: Գործն առնչվում էր դիմողի քաղաքացիական իրավունքներին: Ես չեմ կարող համաձայնել Դատարանի վճռի 58-րդ կետի 3-րդ ենթակետում արտահայտված պնդմանը: Այն փաստը, որ գործի գերազանցապես տեխնիկական բնույթը (ինչը կասկածի տեղիք է տալիս) կարող է դրդել կողմերին զերծ մնալ 6-րդ հոդվածով նախատեսված լուսններից, դեռևս բավարար հիմք չի կարող ծառայել նման լուսններից հրաժարվելու համար, հատկապես, որ դիմողն այս կապակցությամբ իր համաձայնությունը չի տվել:

Ավելին, գործի հանրային հետաքրքրություն ներկայացնելու հանգամանքը անհրաժեշտ նախադրյալ չէ Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի 1-ին կետի գործողության համար: Անառարկելի է գործի կարևորությունը դիմողի համար, իսկ վերջինս հենց այն կողմն է, որի պաշտպանությունն ամրագրվում է Կոնվենցիայի այդ դրույթով: Փաստորեն, անհատ քաղաքացին ի գորու չէ ճեղքել բյուրոկրատական պատնեշը: Այն փաստը, որ դիմողի անձնական իրավունքը ծագել էր հանրային իրավունքից, մեկ անգամ ևս հաստատում էր 6-րդ հոդվածի 1-ին կետի կիրառելիությունը: Բյուրոկրատական համակարգի կողմից հոդվածի կիրառելիությունը «արդյունավետության նկատառումներով» աննպատակահարմար համարելը դեռևս բավարար հիմնավորում չէ վերոհիշյալ հոդվածի պահանջներն արհամարհելու համար:

3. Ես համամիտ եմ Դատարանի կարծիքին 6-րդ հոդվածի հետ կապված՝ 14-րդ հոդվածի կապակցությամբ:

ՇՈՒԼԵՐ-ԶԳՐԱԳԵՆՆ ԸՆԴՂԵՄ ՇՎԵՅՑԱՐԻԱՅԻ ԳՈՐԾԸ

CASE OF SCHULER-ZGRAGGEN v. SWITZERLAND

(Գանգատ թիվ 17/1992/364/436)

**Դատարանի
25 հունվարի 1995թ.
վճիռը**

Ստորասբուրգ

Շուլեր-Զգրագենն ընդդեմ Շվեյցարիայի գործով,

Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանը՝ Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին կոնվենցիայի («Կոնվենցիա») 43-րդ հոդվածի և Դատարանի A կանոնակարգի համապատասխան դրույթների համաձայն՝ նիստ գումարելով որպես Պալատ, հետևյալ դատավորների կազմով. պրն Ռ. Բերնհարդտ, Նախագահ, պրն Ֆ. Գյոլքուբլյու, պրն Բ. Ուոլշ, պրն Ս. Ռուսո, պրն Ա. Սպիլման, պրն Ի. Ֆոյգել, պրն Ա. Ն. Լոյզու, պրն Մ.Ա. Լոպես Ռոկա, պրն Լ. Վիլդհաբեր, նաև պրն Հ. Պետցոլդ, Գործող քարտուղար, 1994թ. մայիսի 25-ի, հոկտեմբերի 25-ի և 1995թ. հունվարի 25-ի դռնփակ խորհրդակցություններից հետո 1995թ. հունվարի 25-ին ընդունել է հետևյալ վճիռը:

ՎԱՐՈՒՅԹԸ ԵՎ ՓԱՍՏԵՐԸ

1. Գործը Ղատարան է հանձնվել Սարգու իրավունքների եվրոպական հանձնաժողովի («Հանձնաժողով») և Շվեյցարիայի Համադաշնության կառավարության («Կառավարություն») կողմից 1992թ. մայիսի 25-ին և օգոստոսի 5-ին՝ Կոնվենցիայի 32-րդ հոդվածի 1-ին կետով և 47-րդ հոդվածով սահմանված եռամսյա ժամկետում: Գործը հարուցվել է՝ Կոնվենցիայի 25-րդ հոդվածի համաձայն 1988թ. դեկտեմբերի 29-ին Շվեյցարիայի դեմ Հանձնաժողով ներկայացված Շվեյցարիայի քաղաքացի տկն Շուլեր-Ջգրազենի գանգատի (թիվ 14518/89) հիման վրա:

2. 1993թ. հունիսի 24-ի վճռով («հիմնական վճիռ») Ղատարանը գտել է, որ տեղի է ունեցել Կոնվենցիայի 14-րդ հոդվածի խախտում՝ կապված 6-րդ հոդվածի 1-ին կետի հետ, քանի որ Ապահովագրության դաշնային դատարանի կայացրած վճռի համար սուկ հիմք է հանդիսացել այն ենթադրությունը, որ կանայք ծննդաբերությունից հետո թողնում են աշխատանքը, որի հետևանքով տեղի է ունեցել խտրականություն՝ միայն սեռային պատկանելության հատկանիշով. այդ խտրականությունը չուներ որևէ ողջամիտ և օբյեկտիվ արդարացում (Շարքեր Ա, թիվ 263, էջեր 20-22 և 24, 61-67-րդ կետեր և գործող դրույթների 5-րդ կետ):

Ղատարանը սահմանել է, որ իր վճիռն ինքնին հանդիսանում է պատշաճ արդարացի բավարարում՝ վիճարկվող ոչ նյութական վնասի կապակցությամբ, և որ պատասխանող պետությունը պետք է եռամսյա ժամկետում դիմողին վճարեր 7,500 շվեյցարական ֆրանկ (CHF)՝ ի հատուցում դատական ծախսերի և ծախսերի (ibid., էջեր 22-24, 69-րդ և 76-րդ կետեր և գործող դրույթների 6-7-րդ կետեր):

3. Քանի որ նյութական վնասի կապակցությամբ 50-րդ հոդվածի կիրառման հարցի վերաբերյալ դեռ որոշում չէր կարող կայացվել, դրա լուծումը հետաձգվել էր հիմնական վճռով: Ղատարանը հրավիրել էր Կառավարությանը և դիմողին ներկայացնել իրենց գրավոր բացատրությունները՝ վեցամսյա ժամկետում, և մասնավորապես տեղեկացնել Ղատարանին իրենց միջև կայացած ցանկացած համաձայնության մասին (ibid., էջեր 23 և 24, 74-րդ կետ և եզրափակիչ մասի 8-րդ կետ):

4. 1994թ. ապրիլի 7-ին Կառավարության ներկայացուցիչը տեղեկացրել է Նախագահին, որ 1994թ. մարտի 24-ի վճռով Ապահովագրության դաշնային դատարանն ավարտել էր գործի նորոգված վարույթը, որն սկսվել էր Ղատարանակազմության մասին դաշնային օրենքի 139a մասի համաձայն: Իր իսկ՝ 1988թ. հունիսի 21-ի վճիռը, ինչպես նաև Ուրիի կանտոնի Տարեցների, վետերանների և հաշմանդամների ապահովագրման հարցերով վերաքննիչ խորհրդի 1987թ. մայիսի 8-ի և Ուրիի կանտոնի Հաշմանդամների ապահովագրության հարցերով խորհրդի 1986թ. մարտի 21-ի որոշումները ճանաչվել են անվավեր և դիմողին՝ սկսած 1986թ. մայիսի 1-ից, հատկացվել է հաշմանդամության լրիվ կենսաթոշակ:

5. 1994թ. ապրիլի 17-ին դիմողի փաստաբանը տեղեկացրել է Քարտուղարին, որ դիմողը չի համարում, որ գործի վարույթը Շվեյցարիայում ավարտվել է, և որ նա, համաձայն Համադաշնության ապահովագրության մասին օրենքի 3-րդ կետի՝ 40,933.64 CHF չափով փոխհատուցում ստանալու պահանջ է ներկայացրել Ֆինանսների վարչություն:

6. 1994թ. մայիսի 25-ին Հանձնաժողովի քարտուղարությունը հայտնել է Քարտուղարին, որ Հանձնաժողովի պատվիրակը ցանկություն է հայտնել 50-րդ հոդվածի խնդրի լուծումը թողնել Ղատարանի հայեցողությանը:

7. 1994թ. սեպտեմբերի 14-ին դիմողի ներկայացուցիչը Քարտուղարին ուղարկել է Ղաշնային խորհրդի՝ 1994թ. հունիսի 12-ի որոշման պատճենը, որով փոխհատուցման վերաբերյալ գանգատը մերժվել էր: Նա խնդրել է, որ Ղատարանը քննարկի դիմողի պահանջները բավարարելու հնարավորությունը, քանի որ Կառավարության հետ համաձայնությունը թվում է անհավանական:

8. Նախագահի կարգադրությունների հիման վրա Քարտուղարը խորհրդակցել է Կառավարության ներկայացուցչի և Հանձնաժողովի պատվիրակի հետ: 1994թ. հոկտեմբերի 12-ին ներկայացուցիչն ասել է, որ ինքը ոչինչ չունի ավելացնելու Ղաշնային խորհրդի 1994թ.

հունիսի 12-ի որոշմանը: Հաջորդ օրը պատվիրակը հայտնել է, որ այդ հարցի լուծումը թողնում է Ղատարանի հայեցողությանը:

9. 1994թ. հոկտեմբերի 25-ին Ղատարանը որոշել է, որ, ելնելով գործի հանգամանքներից, լուծումներ անցկացնելու անհրաժեշտություն չկա:

ԻՐԱՎՈՒՆՔԻ ՀԱՐՑԵՐԸ

10. Կոնվենցիայի 50-րդ հոդվածի կապակցությամբ.

«Եթե Ղատարանը գտնում է, որ Բարձր պայմանավորվող կողմի իրավական կամ այլ մարմնի կայացրած որոշումը լիովին կամ մասնակիորեն հակասում է ... Կոնվենցիայով սահմանված պարտականություններին, և եթե նշված կողմի ներպետական իրավունքը ընձեռում է միայն մասնակի փոխհատուցման հնարավորություն, Ղատարանը՝ իր որոշմամբ, անհրաժեշտության դեպքում, տուժած կողմին տրամադրում է արդարացի բավարարում»:

Ա. Ղատավարության մասնակիցների բացատրությունները

11. Տկն Շուլեր-Չգրագենը պնդել է, որ նյութական վնասի փոխհատուցման խնդիրը վերջնական լուծում չի ստացել Ապահովագրության դաշնային դատարանի 1994թ. մարտի 24-ի վճռով, որով իր՝ լրիվ կենսաթոշակ ստանալու շարունակական իրավունքը ճանաչվել էր հետադարձ ուժով (տես վերը՝ 4-րդ կետ):

Նա ակնկալել է կենսաթոշակին որպես տոկոս ստանալ 40,933.64 CHF հավելյալ գումար: Այդ թիվը նա ստացել է 5% տոկոսադրույք կիրառելով 1986թ. մայիսի 1-ից, երբ կենսաթոշակի վճարումը դադարեցվել էր Ուրիի կանտոնի Հաշմանդամների ապահովագրման խորհրդի կողմից, մինչև 1994թ. ապրիլի 20-ը, երբ կենսաթոշակի գծով (218,512 CHF) վճարվել է Շվեյցարիայի Մեքենամետաղամշակման արդյունաբերության փոխհատուցման գրասենյակի կողմից:

12. Հիմնվելով Կառավարության 1994թ. հունիսի 12-ի որոշման վրա (տես վերը՝ 7-րդ կետ)՝ Կառավարությունը դիմողի գանգատն ամբողջովին անհիմն է համարել:

Առանց պահանջելու, որ Ղատարանը հետաձգի իր որոշման կայացումը, Կառավարությունը նշել է, որ Ապահովագրության դաշնային դատարանը հայտնել էր այդպիսի գանգատ ընդունելու իր ոչ իրավասու լինելու մասին՝ հայտարարելով, որ այն պետք է հատուկ վարույթի կարգով ներկայացվի ընդդեմ Ուրիի կանտոնի կամ Շվեյցարիայի Համադաշնության՝ դնելով պետության պատասխանատվության հարցը: Կառավարությունը պնդել է, որ տկն Շուլեր-Չգրագենի պահանջը պետք է գնահատվի՝ ելնելով միայն ներպետական օրենքներից, այն է՝ Համադաշնության, ինչպես նաև նրա իշխանության մարմինների և պաշտոնյաների պատասխանատվության մասին դաշնային օրենքից: 50-րդ հոդվածի կիրառումը տեղին կլիներ միայն այն դեպքում, եթե Ապահովագրության դաշնային դատարանը մերժեր խնդրո առարկա օրենքի հիման վրա դիմողի հարուցած վարչաիրավական հայցը:

Ավելին՝ տվյալ գործում Կառավարությունը չէր կարող գտնել որևէ կապ տոկոսի վճարման կամ չվճարման և արդարացի բավարարման պահանջների միջև: Վերսկսելով գործի վարույթը և վերացնելով 1988թ. հունիսի 21-ի իր որոշումը (Շարքեր Ա, թիվ 263, էջեր 12-13, 29-րդ կետ), Ապահովագրության դաշնային դատարանը լիովին հատուցել է Ղատարանի արձանագրած՝ Կոնվենցիայի խախտումից բխող հետևանքների դիմաց. այդ խախտումն արդյունք էր սեռային պատկանելության հատկանիշով խտրականության, ինչը հետևանք էր այնպիսի ապացույցի օգտագործման և գնահատման, ինչը հիմք էր հանդիսացել ոչ թե հաշմանդամության կենսաթոշակից զրկելու, այլ իրավիճակը գնահատելու համար: Եթե տկն Շուլեր-Չգրագենի դիմումի նոր քննությունից հետո Ապահովագրության դաշնային դատարանը որոշի, որ դիմողն այդ կենսաթոշակն ստանալու իրավունք չունի, միևնույն է, խախտումը կհամարվեր վերացված:

Ի վերջո, Կառավարությունը նշել է, որ դիմողի նկատմամբ մոտեցումը եղել է նույնը, ինչ բոլոր այն անձանց, որոնց նշանակվել է կենսաթոշակ, և որոնց դատարանի որոշմամբ տրամադրվել են սոցիալական ապահովագրության նպաստներ. տոկոս սովորաբար չի վճարվել նախկին կենսաթոշակների վճարման հետ մեկտեղ:

13. Հանձնաժողովի պատվիրակը հարցի լուծումը թողել է Ղատարանի հայեցողությանը:

Բ. Ղատարանի գնահատականը

14. Ղատարանը հաշվի է առնում Ղատարանակազմության մասին դաշնային օրենքի 139a մասի համաձայն՝ հիմնական վճռից հետո Ապահովագրության դաշնային դատարանում գործի նոր քննությունը, որի արդյունքում 1986թ. մայիսի 1-ից դիմողին տրամադրվել է լրիվ կենսաթոշակ: Նա մեծապես գնահատում է այդ դատարանի 1994թ. մարտի 24-ի վճռի կարևորությունը՝ Ստրասբուրգում կայացված վճիռների կատարման համար: Այդպիսով, Ապահովագրության դաշնային դատարանը ցույց է տվել իր հավատարմությունը Կոնվենցիային և Ղատարանի նախադեպային իրավունքին (տե՛ս, *mutatis mutandis*, Բարբերան, Մեսեգուան և Խաբարդոն ընդդեմ Իսպանիայի 1994թ. հունիսի 13-ի վճիռը, Շարքեր Ա, թիվ 285-C, էջ 56, 15-րդ կետ):

15. Միակ հարցը, որ պետք է որոշվի, տկն Շուլեր-Ձգրագենի պահանջած՝ 1986թ. մայիսի 1-ից մինչև 1994թ. ապրիլի 20-ը ժամանակահատվածում իրեն տրամադրված հաշմանդամության կենսաթոշակին հավելյալ տոկոսների վճարման հարցն է:

Ղատարանը կրկնում է, որ արդարացի բավարարումը պետք է տրամադրվի «անհրաժեշտության դեպքում», և որ այն փաստորեն կախում չունի որևէ ներպետական նորմից (տե՛ս, «Սանդի թայնս»-ն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության գործով 1980թ. նոյեմբերի 6-ի վճիռը, Շարքեր Ա, թիվ 38, էջ 9, 15-րդ կետ), այս դեպքում՝ Ապահովագրության դաշնային դատարանի՝ տոկոսների տրամադրման վերաբերյալ նախադեպային իրավունքից: Հետևաբար, նա գտնում է, որ Եվրոպական դատարանն իրավասու չէ վճիռ կայացնել՝ տվյալ գործով Ապահովագրության դաշնային դատարանի՝ Շվեյցարիայի օրենքներով կայացված՝ գանգատը մերժելու մասին որոշման վերաբերյալ: Բավական է այն, որ Ստրասբուրգի դատարանի վճռին հաջորդած դատավարության արդյունքում Ապահովագրության դաշնային դատարանը ճանաչել է լրիվ կենսաթոշակ ստանալու դիմողի իրավունքը, և հետադարձ ուժ է տվել այդ ճանաչմանը: Այսպիսով, նա նպատակ է ունեցել հատուցելու Կոնվենցիայի խախտումից առաջացած վնասների դիմաց: Այնուամենայնիվ, նա հաշվի չէր առել անցած ժամանակահատվածը՝ ութ տարին: Հետևաբար, ըստ Կոնվենցիայի՝ արդարացի է նշված ժամանակահատվածի համար որոշ տոկոսներ հատկացնելը:

Սակայն Ղատարանը չի ընդունում տկն Շուլեր-Ձգրագենի առաջարկած ամփոփ հաշվարկը և հաշվարկի ոչ ճիշտ ձևը՝ մասնավորապես 5% տոկոսադրույքի կիրառման առումով:

Գնահատելով հավասարության հիմքով՝ 50-րդ հոդվածի համաձայն, Ղատարանը դիմողին տրամադրում է 25,000 CHF մնացած նյութական վնասի դիմաց:

ԱՅՍ ՀԻՄՔԵՐՈՎ ԴԱՏԱՐԱՆԸ

1. Վճռում է՝ յոթ ծայնով ընդդեմ երկուսի, որ պատասխանող պետությունը պետք է եռամսյա ժամկետում դիմողին վճարի 25,000 (քսան հինգ հազար) շվեյցարական ֆրանկ՝ ի հատուցում նյութական վնասի,

2. Միաձայն մերժում է արդարացի բավարարման պահանջի մնացած մասը:

Կատարված է անգլերենով և ֆրանսերենով, ծանուցված է գրավոր կարգով 1995թ. հունվարի 31-ին՝ համաձայն Ղատարանի կանոնակարգի 55-րդ կանոնի 2-րդ կետի 2-րդ ենթակետի:

Հերբերտ Պետցոլդ
Քարտուղար

Ռուդոլֆ Բերնհարդտ
Նախագահ

Կոնվենցիայի 51-րդ հոդվածի 1-ին կետի և Ղատարանի A կանոնակարգի 53-րդ կանոնի 2-րդ կետի համաձայն սույն վճռին կցվում է պրն Բերնհարդտի և պրն Վիլդհաբերի չհամընկնող համատեղ կարծիքը:

ՂԱՏԱԿՈՐՆԵՐ ԲԵՐՆՀԱՐԴՏԻ ԵՎ ՎԻԼԴՀԱԲԵՐԻ ԶՀԱՄԸՆԿՆՈՂ ՀԱՄԱՏԵՂ ԿԱՐԾԻՔԸ

Մենք դեմ ենք քվեարկել տոկոսներ հատկացնելու որոշմանը, քանի որ համոզված ենք, որ դիմողի շահերը պաշտպանելու համար լրիվ կենսաթոշակի տրամադրումն ու վճարումը բավարար հատուցում է, և որ հավելյալ տոկոսների վճարում հարկավոր չէ:

ՔԵՄԲԵԼ ԵՎ ՖԵԼՆ ԸՆԴԴԵՄ ՄԻԱՑՅԱԼ ԹԱԳԱԿՈՐՈՒԹՅԱՆ ԳՈՐԾԸ

CASE OF CAMPBELL AND FELL v. THE UNITED KINGDOM

Դատարանի 1984թ. մայիսի 3-ի

վճիռը

Ստրասբուրգ

Քեմբլ և Ֆել գործով,

Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանը, առաջնորդվելով Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին կոնվենցիայի («Կոնվենցիա») 43-րդ հոդվածով և Դատարանի կանոնակարգի համապատասխան դրույթներով, նիստ գումարելով որպես Պալատ՝ դատավորների հետևյալ կազմով՝ պրն Գ. Վիարդան, Նախագահ, պրն Զ. Քրեմոնա, պրն Թոր Վիլհելմսոն, պրն Ֆ. Գյոլքուքլու, սըր Վինսենթ Էվանս, պրն Ռ. Մաքդոնալդ, պրն Կ. Ռուսո,

նաև պրն Մ-Ա Էյշեն, Քարտուղար, և պրն Հ. Պեցոլդ, Քարտուղարի տեղակալ,
1983թ. սեպտեմբերի 23-ի, դեկտեմբերի 8-ի և 9-ի և 1984թ. մայիսի 2-ի և 3-ի դրնփակ խորհրդակցություններից հետո,
մայիսի 3-ին կայացրել է հետևյալ վճիռը

Վարույթը

1. Գործը Դատարան է հանձնվել Մարդու իրավունքների եվրոպական հանձնաժողովի («Հանձնաժողով») կողմից 1982թ. հոկտեմբերի 14-ին՝ Կոնվենցիայի 47-րդ հոդվածով և 32-րդ հոդվածի 1-ին կետով նախատեսված եռամսյա ժամկետում: Գործի համար առիթ են հանդիսացել 25-րդ հոդվածի համաձայն պրն Զոն Զոգեֆ Քեմբլի և հայր Պատրիկ Ֆելի կողմից 1977թ. ընդդեմ Մեծ Բրիտանիայի և Հյուսիսային Իռլանդիայի Միացյալ Թագավորության՝ Հանձնաժողով ներկայացրած 2 գանգատները (թիվ 7819/77 և 7878/77): Հանձնաժողովը գանգատները միավորել է մեկ վարույթում 1981թ. մարտի 14-ին և 19-ին:

2. Հանձնաժողովի առաջարկը հիմնվում էր 44-րդ և 48-րդ հոդվածների (հոդված 44, հոդված 48) և այն հայտարարության վրա, որով Միացյալ Թագավորությունը ճանաչում էր Դատարանի պարտադիր իրավագործությունը (46-րդ հոդված): Առաջարկվում էր որոշել, թե արդյո՞ք գործի հանգամանքները վկայում են պրն Քեմբլի գործով՝ Կոնվենցիայի 6-րդ և 8-րդ հոդվածների և հայր Ֆելի գործով՝ 6-րդ, 8-րդ և 13-րդ հոդվածների խախտման մասին:

3. Պալատի կազմում ընդգրկված էին, ex officio, Սըր Վինսենթ Էվանսը՝ Բրիտանիայից ընտրված դատավոր (Կոնվենցիայի 43-րդ հոդված) և պրն Գ. Վիարդան՝ Դատարանի նախագահ (21-րդ կանոն, կետ 3(բ)): 1982թ. հոկտեմբերի 28-ին Նախագահը՝ Քարտուղարի ներկայությամբ, վիճակահանությամբ որոշել է մյուս 5 անդամներին, մասնավորապես՝ պրն Զ. Քրեմոնային, պրն Թոր Վիլհելմսոնին, պրն Գ. Լագերգրենին, պրն Ռ. Մաքդոնալդին և պրն Կ. Ռուսոյին (Կոնվենցիայի նախկին 43-րդ հոդված և 21-րդ կանոն, կետ 1): Հետագայում պրն Ֆ. Գյոլքուքլուն՝ փոխարինող դատավոր, փոխարինել է պրն Լագերգրենին, որի մասնակցությունը գործի քննությանը բացարկվել է (22-րդ կանոնի կետ 1 և 24-րդ կանոնի կետ 1):

4. Պրն Վիարդան, որ ստանձնել էր Պալատի նախագահի լիազորությունները (21-րդ կանոն, կետ 5), Քարտուղարի միջոցով, Մեծ Բրիտանիայի Կառավարության (այսուհետ՝ «Կառավարություն») գործակալի և Հանձնաժողովի պատվիրակի հետ համաձայնեցրել է դատավարության կազմակերպման կարգը: 1982թ. նոյեմբերի 17-ին նա որոշում է ընդունել այն մասին, որ գործակալը պարտավորվում է մինչև 1983թ. հունվարի 31-ը ներկայացնել իր գրավոր բացատրությունները, և որ պատվիրակն իրավունք ունի գրավոր պատասխանը ներկայացնելու՝ Քարտուղարի կողմից Կառավարության գրավոր բացատրություններն իրեն

(Նախագահին) փոխանցելուց հետո երկու ամսվա ընթացքում: Հունվարի 25-ին Նախագահը համաձայնել է այս վերջնաժամկետներից առաջինը երկարաձգել մինչև 1983թ. մարտի 14-ը:

Քարտուղարությունը Կառավարության գրավոր բացատրություններն ստացել է 1983թ. մարտի 17-ին: Մայիսի 18-ի նամակով Հանձնաժողովի քարտուղարը Ղատարանին է փոխանցել դիմողի ներկայացուցիչների կողմից պատվիրակին հանձնված գրավոր բացատրությունները. նամակում շարադրված էր նաև պատվիրակի կարծիքը Ղատարանում գործի շրջանակի վերաբերյալ, և նշվում էր, որ ինքը պահպանում է գործի լուսմների ընթացքում գրավոր բացատրությունների վերաբերյալ կարծիք հայտնելու իրավունքը:

5. Նախագահը Քարտուղարի միջոցով Կառավարության գործակալի և Հանձնաժողովի պատվիրակի հետ խորհրդակցելով՝ 1983թ. հուլիսի 7-ին որոշում է ընդունել 1983թ. սեպտեմբերի 20-ին գործի լուսմներն սկսելու վերաբերյալ, իսկ հուլիսի 27-ին որոշել է, որ գործի շրջանակը կսահմանափակվի նույն օրը ընդունված կարգադրությամբ սահմանված կարգով:

6. Ղռնբաց լուսմները տեղի ունեցան 1983թ. սեպտեմբերի 20-ին՝ Մարդու իրավունքների պալատում, Ստրասբուրգում: Մինչ այդ Ղատարանը զումարել էր նախապատրաստական նիստ:

Ղատարանում կողմերին ներկայացնում էին.

- Կառավարությունը՝

տկն Ա. Գլովերը՝ իրավախորհրդատու, Արտաքին և պետական հարցերի գրասենյակ, գործակալ

պրն Մ. Բեյքերը, հավատարմագրված փաստաբան,

խորհրդական,

պրն Կ. Օսբորնը,

պրն Պ. Ստիվենսը,

պրն Զ. Լե Վայը, Ներքին գործերի գրասենյակ,

խորհրդատուներ.

Հանձնաժողովը՝

պրն Տ. Օփսալը,

պատվիրակ,

պրն Կ. Թորնբերին՝ հավատարմագրված փաստաբան և

պրն Ա. Լոգանը՝ ներկայացուցիչ, Հանձնաժողովում դիմողի փաստաբանը

(պատվիրակի օգնական):

(Ղատարանի կանոնակարգի 29-րդ կանոն, կետ 1, 2-րդ նախադասություն):

Ղատարանը լսել է պրն Բեյքերի ելույթը Կառավարության անունից և պրն Թորնբերինը՝ Հանձնաժողովի անունից, ինչպես նաև լսել է վերջիններիս պատասխաններն իր և իր երկու անդամների հարցերին:

7. Լուսմների ընթացքում պրն Բեյքերը և պրն Թորնբերին քննության են ներկայացրել մի շարք փաստաթղթեր՝ Ղատարանի կողմից իրավունքի խախտում արձանագրելու դեպքում Կոնվենցիայի 50-րդ հոդվածի կիրառելիության վերաբերյալ: Ղեկավարվելով Նախագահի կարգադրություններով և ցուցումներով՝ Քարտուղարությունը հարցի վերաբերյալ ստացել է հետևյալ փաստաթղթերը՝

- 1983թ. հոկտեմբերի 13-ին՝ Հանձնաժողովի պատվիրակի միջոցով, դիմողների բացատրությունները,

- 1983թ. դեկտեմբերի 2-ին՝ Կառավարության գրավոր բացատրությունները,

- 1984թ. հունվարի 13-ին՝ Հանձնաժողովի քարտուղարի նամակը, որում նշվում է, inter alia, որ պատվիրակը գործի լուծումը թողնում է Ղատարանի հայեցողությանը:

Փաստերի վերաբերյալ

I. Գործի առանձին հանգամանքները

Ա. Նախապատմությունը և 1976թ. սեպտեմբերի 16-ի միջադեպը

8. Առաջին դիմողը՝ արն Ջոն Քեմբլը, Միացյալ Թագավորության քաղաքացի է՝ ծնված 1944թ.՝ Հյուսիսային Իռլանդիայում: Անգլիայում բնակվում է 1965թվականից:

1973թ. նոյեմբերին նա մեղադրվել է մի շարք հանցագործությունների, մասնավորապես՝ կողոպուտի փորձ կատարելու և այդ նպատակով գենք պահելու կապակցությամբ, և դատապարտվել տասը տարվա ազատազրկման: Հետագայում նա ազատազրկումը կրել է մի շարք կալանավայրերում և 1976թ. սեպտեմբերի 16-ին գտնվել է Ալբանի բանտում՝ Ուայթի կղզում: Այժմ նա ազատության մեջ է:

9. Երկրորդ դիմողը՝ հայր Պատրիկ Ֆելլը, Միացյալ Թագավորության քաղաքացի է՝ ծնված 1940թ.՝ Անգլիայում: Նա Հռոմի կաթոլիկ եկեղեցու քահանա է:

1973թ. նոյեմբերին, մեղադրվելով հրկիզման փորձի և դիտավորությամբ գույքի ոչնչացման փորձի մեջ, և մասնակցելով քաղաքական նպատակներ հետապնդող և բռնության մեթոդներ կիրառող կազմակերպության ղեկավարմանն ու վերահսկմանը, դատապարտվել է տասներկու տարվա ազատազրկման: Նա ևս հետագայում պատիժը կրել է ազատազրկման տարբեր վայրերում և 1976թ. սեպտեմբերի 16-ին նույնպես գտնվել է Ալբանի բանտում: Այժմ գտնվում է ազատության մեջ:

10. Նշված ժամանակահատվածում երկու դիմողներն էլ համարվել են «A կատեգորիայի բանտարկյալներ» (տես՝ ստորև կետ 44 (ա)): Հանցագործությունները, որոնց համար դատապարտվել էին դիմողները, իշխանությունների կողմից գնահատվել են իբրև Իռլանդական հանրապետական բանակի ահաբեկչական գործունեության հետ առնչվող կամ մաս կազմող արարքներ: Հանձնաժողովի զեկույցի համաձայն՝ երկու դիմողներն էլ հետևողականորեն հերքել են այդ կազմակերպությանն իրենց անդամակցությունը:

11. 1976թ. սեպտեմբերի 16-ին Ալբանի բանտում տեղի է ունեցել մի միջադեպ: Հանձնաժողովում գործի վարույթի ժամանակ միջադեպի հանգամանքների և օգտագործված զենքի ու բռնության կիրառման փաստի վերաբերյալ Կառավարության և դիմողների միջև լուրջ վեճ է ծավալվել, սակայն ներկայիս գործի համար բավարար է նաև ստորև բերվող նկարագրությունը:

Պրն Քեմբլը, հայր Ֆելլը և չորս այլ բանտարկյալներ, որ մասնակցում էին մեկ այլ բանտի նկատմամբ վերաբերմունքի դեմ բողոքի ակցիային, նստացույց էին արել բանտի միջանցքում և հրաժարվել տեղից շարժվել: Նրանց տեղից հաջողվել էի հանել կալանավայրի աշխատակիցների հետ պայքարից հետո միայն, որի ընթացքում մարմնական վնասվածքներ էին ստացել թե՛ դիմողները, թե՛ հսկիչները: Առավել լուրջ վնասվածքներ ստացած արն Քեմբլը բուժման նպատակով տեղափոխվել էր Փարկիլըստի բանտային հիվանդանոց, որտեղից Ալբանի բանտ էր վերադարձել 1976թ. սեպտեմբերի 30-ին:

Բ. Պրն Քեմբլի դեմ կարգապահական վարույթը

12. Բանտի տեսուչների խորհուրդը վերոհիշյալ միջադեպում ներգրավված բոլոր վեց բանտարկյալներին մեղավոր էր ճանաչել Կալանավայրի 1964թ. կանոնակարգով նախատեսված կարգապահական զանցանքների կապակցությամբ (Կանոնակարգ, տես՝ ստորև՝ կետեր 26-28): 1976թ. սեպտեմբերի 24-ին խորհուրդը լսել էր բոլոր գործերը, բացի այդ ժամանակ Փարկիլըստում գտնվող արն Քեմբլի գործից:

13. 1976թ. հոկտեմբերի 1-ին, Ալբանի բանտ վերադարձնալուց անմիջապես հետո, արն Քեմբլը տեղեկացվել է, որ մեղադրվել է կարգապահական զանցանքների՝ խռովության կամ խռովության հրահրման և բանտի աշխատակցի նկատմամբ բռնություն կիրառելու համար, ինչը հակասում է Կանոնակարգի 47-րդ կանոնի 1-ին և 2-րդ կետերին (տես՝ ստորև՝ կետ 27): Առաջին մեղադրանքը վերաբերում էր այլ բանտարկյալների հետ միջադեպին մասնակցելուն, երկրորդի հիմքում ընկած էր այն պնդումը, որ արն Քեմբլն ավելի կոթով հարվածել էր հսկիչին:

Բանտի Կառավարչի կողմից նախնական լսումը (տես՝ ստորև՝ կետ 31) տեղի է ունեցել հոկտեմբերի 1-ին, երբ մեղադրանքները փոխանցվել էին բանտի տեսուչների խորհրդին:

Վերջինս դռնփակ նիստով գործը լսել էր հոկտեմբերի 6-ին: Երկու լսումներից առաջ էլ դիմողն ստացել էր «ծանուցագրեր», իսկ Խորհրդում գործի քննությունից առաջ՝ ընթացակարգի նկարագրությունը պարունակող թերթիկի պատճենը (տե՛ս ստորև՝ կետ 36): Խորհրդում գործի վարույթի առնչությամբ «ծանուցագրերը» ուղարկվել էին հոկտեմբերի 5-ի առավոտյան ժամը 8:00-ին: Ծանուցագրերից մեկը սկսվում էր հետևյալ կերպ՝ «Ձեր վերաբերյալ բանտի հսկիչի կողմից կազմվել է զեկույց այն մասին, որ 1976թ. սեպտեմբերի 16-ին ժամը 19:30-ին “Դ” սրահում Դուք կատարել եք 47-րդ կանոնի 1-ին կետով նախատեսված հանցանք, i.e. խռովություն»:

Մյուս ծանուցագիրն սկսվում էր հետևյալ կերպ՝ «Ձեր գործի քննությունը տեղի կունենա վաղը, և Ձեզ պաշտպանվելու հնարավորություն կտրվի: Եթե ցանկանում եք գրավոր պատասխանել այս մեղադրանքին, կարող եք շարադրել պատասխանը սույն ձևաթղթի շրջերեսին»:

Պրն Քեմբլը ներկա չի գտնվել լսումներից և ոչ մեկին: Ըստ արձանագրությունների՝ նախքան Կառավարչի կողմից գործի լսումը նա հայտարարել է, թե պատրաստ է ներկա գտնվելու լսումներին միայն օրինականորեն ներկայացված լինելու դեպքում: Խորհրդում գործի վարույթի ժամանակ օրինական ներկայացուցիչ ունենալու նրա պահանջը ևս մերժվել է՝ այդ ժամանակ գործող պրակտիկայի համաձայն (տե՛ս ստորև՝ կետ 36): Նախքան Խորհրդի գումարումը՝ նրան այցելել էր նախագահողը և զգուշացրել, որ նիստը կարող է անցկացվել նաև նրա բացակայությամբ: Ըստ արձանագրությունների՝ նա հասկացել է այս զգուշացումը և իրեն ներկայացված մեղադրանքները: Փաստորեն նա ո՛չ Խորհրդի նիստի հետաձգման, ո՛չ ներկայացուցչի հետ նախօրոք խորհրդակցելու կարիք չի ունեցել. տվյալ ժամանակահատվածում ըստ գործող պրակտիկայի նման պահանջը ևս անօգուտ կլիներ (նույն տեղում):

Հանձնաժողովում և Դատարանում գործի վարույթի ժամանակ պրն Քեմբլը բերել է իր չներկայանալու լրացուցիչ բացատրություններ ևս. առաջին հերթին՝ տեղեկանալով սեպտեմբերի 24-ին կայացած Խորհրդի նիստի արդյունքների մասին, ունենալով նաև նման լսումների սեփական փորձառություն, դիմողն արդարացի լսումներ չի ակնկալել և իր մասնակցությունը դրանց անօգուտ է համարել, երկրորդ հերթին՝ կրած վնասվածքների պատճառով նա իրեն չափազանց թույլ էր զգում, իսկ հոկտեմբերի 6-ին գտնվում էր «պատժախցում» գետնին ընկած, անկարող քայլելու, առանց սննդի և խիստ ցավերի մեջ»: Ինչ վերաբերում է վերջին պնդումներին, որոնք վիճարկվել էին Կառավարության կողմից, բժշկական քննությունը երկու լսումներից առաջ էլ դիմողին պատիժ կրելու կարողունակ է ճանաչել: Հանձնաժողովը եզրահանգել է, որ պրն Քեմբլին լսումներին ներկա գտնվելուն խոչընդոտելու փաստը չի հիմնավորվել, և որ նա չի ներկայացել սեփական որոշմամբ, սեփական նկատառումներից ելնելով, ինչից հետևում է, որ լսումներին չներկայանալը դիմողի պատասխանատվության խնդիր է:

14. Տեսուչների խորհրդում գործի վարույթի ժամանակ դիմողի անունից ներկայացվել է հայտարարություն, որով նա իրեն անմեղ է ճանաչել մեղսագրված արարքների առնչությամբ, սակայն գրավոր արդարացում, այնուամենայնիվ, չի ներկայացվել: Համաձայն վարույթների արձանագրությունների, որոնք երկու դեպքում էլ տևել են ոչ ավելի քան 15 րոպե, կալանավայրի հսկիչներից մեկը ցուցմունք է տվել խռովության մեղադրանքի վերաբերյալ՝ ընթերցված հայտարարության մեջ նկարագրելով պրն Քեմբլի և մյուս բանտարկյալների կատարած դերը միջադեպում, իսկ մյուս հսկիչը վկայություն է տվել բռնության մեղադրանքի մասով՝ նշելով պրն Քեմբլի կողմից հարված ստանալու փաստը:

1976թ. հոկտեմբերի 6-ին դիմողը մեղավոր է ճանաչվել երկու մեղադրանքներով և խռովության ու բռնության համար զրկվել է վաղաժամկետ ազատ արձակման հնարավորությունից՝ համապատասխանաբար 450 և 120 օրով, որոշակի արտոնություններից, համապատասխանաբար 56 և 35 օրով, մեկուսացվել է աշխատանքներից և զրկվել աշխատավարձ ստանալու հնարավորությունից՝ երկու մեղադրանքներով պատժամիջոցների հաջորդական իրականացմամբ (տե՛ս ստորև՝ կետեր 28 և 29): Կալանավայր մտնելու պահին

պրն Քեմբլի ազատ արձակման հավանական ժամկետն է եղել (տես՝ ստորև կետ 29) 1980թ. մայիսը: Խորհրդի որոշման պահին այս ժամկետին կարգապահական 10 առանձին որոշումներով արդեն ավելացվել էր 145 օր՝ ընդհանուր ժամկետը բոլորելով մինչև 1072 օր:

15. 1977թ. սեպտեմբերի 1-ին և 1979թ. ապրիլի 17-ին պրն Քեմբլի կողմից Հանձնաժողովին են ներկայացվել դիտողություններ, որում համապատասխանաբար նշվում է, որ նա մտադրվել է անգլիական դատարաններին ուղարկել, և ուղարկել է դիմումներ՝ վերադաս ատյանում գործի վերաքննության առնչությամբ (տես ստորև՝ կետեր 39-41)՝ պահանջելով վերանայել Տեսուչների խորհրդի՝ 1976թ. իր գործով որոշումը:

1980թ. հուլիսի 23-ին ներկայացված գրավոր բացատրություններից երևում է, սակայն, որ հենվելով պաշտպանական կողմի 1979թ. նոյեմբերին և 1980թ. հունիսին արված խորհրդատվության վրա, թե՛ պրն Քեմբլը, և թե՛ հայր Ֆելը որոշել էին նման դիմումներ չներկայացնել. պաշտպանական կողմը գտել էր, որ նման դիմումները դատապարտված են ձախողման՝ հաշվի առնելով, որ դիմողները «խուսափել էին» մասնակցել լուսմներին: 1983թ. սեպտեմբերի 20-ին Ղատարանում գործի վարույթի ժամանակ Կառավարությունը մատնանշել է այն հանգամանքը, որ նույնիսկ 1980թ. Ներքին գործերի քարտուղարը չէր մերժի վերադաս ատյանում գործի ժամկետանց վերաքննության մասին պրն Քեմբլի դիմումը, մինչդեռ այժմ կմերժի (տես ստորև՝ կետ 41): Իրականում նա հետամուտ չէր եղել գործի լուծմանը:

Հետագայում հարցը վերանայվել էր հայր Ֆելի գործի առնչությամբ, որին 1979թ. նոյեմբերին հավաստիացրել էին, թե հարցը լուծելի է: 1981թ. փետրվարին գլխավոր պաշտպանը խորհուրդ էր տվել նրան իր գործով 1976թ. սեպտեմբերի 24-ին Խորհրդի լուսմների ընթացքում (որին նա մասնակցել էր) «ակնհայտ անարդարացի» վերաբերմունք դրսևորելու հիմքով անմիջապես վերաքննության պահանջ ներկայացնել: Ավելի ուշ նույն տարվա ընթացքում նրան հաջողվել էր դատարանից ստանալ անհրաժեշտ համաձայնությունը, սակայն դիմումը մերժվել էր թե՛ առաջին և թե՛ վերաքննիչ ատյաններում:

16. Ազատագրկման մեջ գտնվելու ժամանակահատվածում պրն Քեմբլի նկատմամբ հարուցվել է 15 կարգապահական վարույթ, որոնց արդյունքում նա 957 օրվա չափով (ներառյալ այն 570 օրը, որ նա ստացել էր Խորհրդի 1976թ. հոկտեմբերի 6-ի որոշմամբ) զրկվել է պատժից վաղաժամկետ ազատվելու հնարավորությունից: Նրա հետագա դիմումների արդյունքում (նկարագրված՝ 38-րդ կետում) այդ ժամկետից 236 օր բաշխվել է դիմողին: Նա ազատ է արձակվել 1982թ. մարտի 31-ին՝ նշանակված տասը տարվա ազատագրկումից կրելով ութ տարի և ութ ամիսը՝ ներառյալ նախնական կալանքի տակ գտնվելու ժամանակահատվածը:

Գ. Դիմողների իրավաբանական օգնություն ստանալու հնարավորությունը նրանց մարմնական վնասվածքների վերաբերյալ հայցի մասով:

17. Հայր Ֆելը 1976թ. սեպտեմբերի 21-ի առնչությամբ Ներքին գործերի քարտուղարին ներկայացրել է հետևյալ խնդրագիրը, «Ալբանի բանտում սեպտեմբերի 16-ի միջադեպի ընթացքում ես մի շարք մարմնական վնասվածքներ եմ ստացել: Դիմում եմ Ձեզ՝ իմ կողմից ձեռնարկվելիք հետագա քայլերի կապակցությամբ ինձ իմ փաստաբանի հետ հանդիպելու և խորհրդակցելու հնարավորություն տալու խնդրանքով»: Մոտ մեկ շաբաթ անց լրացուցիչ խնդրագրով դիմողը խնդրել է նաև ներկայացուցչին տեսնելու հնարավորություն տալու մասին՝ մարմնական վնասվածքների համար փոխհատուցման և հնարավոր այլ քաղաքացիական հայցերի վերաբերյալ ճշգրտումներ կատարելու համար:

Ներքին գործերի քարտուղարը պատասխանել է հոկտեմբերի 1-ին: Նա տեղեկացրել է հայր Ֆելին, որ համաձայն «նախաքննության գաղտնիության կանոնի» (տես ստորև՝ կետ 44) խնդրո առարկայի վերաբերյալ նա կարող է իրավաբանական օգնություն ակնկալել ներքին համակարգում դրանց ուսումնասիրության ավարտից և եզրակացությունների ներկայացումից հետո միայն:

18. 1976թ. հոկտեմբերի 4-ին հայր Ֆելը ևս մի խնդրագիր է ներկայացրել՝ մանրամասն նկարագրելով սեպտեմբերի 16-ի միջադեպը և դրա հետևանքները և խնդրելով մանրակրկիտ

քննություն իրականացնել: Իր ստացած վնասվածքների վերաբերյալ հետագա տեղեկությունները նա լրացրել է հոկտեմբերի 27-ին ներկայացրած խնդրագրում:

1977թ. փետրվարի 9-ի իր պատասխանում Ներքին գործերի քարտուղարը նշել է, որ քննության արդյունքում հավաստիացել է, որ դիմողի պնդումները՝ հարձակման և ոչ համարժեք կամ անհարկի ուշացված բժշկական օգնության մասին, անհիմն են: Դիմողին տեղեկացվել է, որ նրան, ցանկության դեպքում, այնուամենայնիվ, իրավաբանական օգնություն ստանալու հնարավորություն կընձեռվի:

19. 1976թ. Ներքին գործերի քարտուղարին ներկայացրած խնդրագրում, առանց որևէ պատճառ մատնանշելու, պրն Քեմբլը հայտարարել է, թե «ցանկանում է հանդիպել իր փաստաբանի հետ»: Դեկտեմբերի 8-ին նրա խնդրանքը մերժվել է՝ այն պատճառաբանությամբ, որ նա բավարար հիմքեր չի ներկայացրել ներքին քննություն սկսելու համար: 1977թ. մարտի 3-ին նույն պատճառաբանությամբ մերժվել է նաև 1976թ. դեկտեմբերի 28-ին ներկայացված հաջորդ խնդրագիրը, որում ասվում էր հետևյալը. «Ես մտադիր եմ բողոքարկել դատարանին Ալբանի բանտի աշխատակիցներից ստացած մարմնական վնասվածքների կապակցությամբ և կցանկանայի տեսնել իմ ներկայացուցչին: Միջադեպը տեղի է ունեցել սեպտեմբերի կեսին, և ես այս առիթով ևս մեկ անգամ հանդես եմ եկել խնդրագրով»:

20. Այս անգամ որոշակի կապ էր հաստատվել նաև դիմողների այդ ժամանակվա ներկայացուցիչների՝ պրնք Վուդֆորդի և Աքրոյդի հետ: 1977թ. հունվարի 17-ին պրն Քեմբլի կողմից օրինական ճանապարհով նրանց նամակ ուղարկվելուց հետո, վերջիններս հունվարի 28-ին դիմել էին Ներքին գործերի գրասենյակ, նշելով, որ իրենց հանձնարարված է ներկայացնել դիմողին քաղաքացիական վարույթներում և իրենց անհրաժեշտ է ստանալ Բանտի կառավարչի հետ դիմողի շահերին առնչվող խնդիրները քննարկելու հնարավորություն: Այնուամենայնիվ, հունվարի 24-ին նրանց կողմից պրն Քեմբլին ուղղված նամակը (հավանաբար, իրավաբանական օգնության վերաբերյալ) արգելվել էր փոխանցել հասցեատիրոջը:

1976թ. սեպտեմբերի միջադեպին մասնակից մյուս բանտարկյալների հայտարարությունները ևս ներկայացուցիչներին էին հասել այլևայլ ճանապարհներով: 1977թ. փետրվարի 10-ին նրանք դիմել էին Ալբանի Բանտի կառավարչին՝ նշելով, որ դիմողները և չորս այլ կալանավորներ իրավաբանական բնույթի խնդիրների ճշգրտման նպատակով խնդրում են այցելել իրենց՝ հատկապես խնդրելով առանձին հանդիպում: Փետրվարի 14-ին, այսինքն՝ փաստաբանի հետ խորհրդակցելու մասին Ներքին գործերի քարտուղարի կողմից հայր Ֆելին տրված թույլտվությունից հինգ օր անց (տե՛ս վերը՝ կետ 18), Կառավարիչը պատասխանել է այս հարցադրումներին, նշելով, որ դիմողը կարող է օգտվել նման հնարավորությունից, սակայն այժմ նրա դրությունը թույլ չի տալիս իրավաբանական օգնության հնարավորություն, քանի որ նրա գործի քննությունը Բանտի վարչությունում դեռ ավարտված չէ:

Ի պատասխան ներկայացուցիչների հունվարի 28-ի վերոհիշյալ նամակի՝ մարտի 3-ին Ներքին գործերի գրասենյակը հայտնել է, որ պրն Քեմբլի՝ հունվարի 17-ի նամակն իրենց սխալմամբ է հղվել, և որ նա չի կարող հաղորդակցվել կամ տեսակցություններ ակնկալել նրանցից՝ քանի դեռ պահպանված է «նախաքննության գաղտնիության կանոնը» (տե՛ս՝ ստորև կետ 44(գ)) հնարավոր ներկայացվելիք բողոքների նկատմամբ:

Մարտի 23-ին պրն Վուդֆորդին և Աքրոյդին թույլատրվել է խորհրդակցել պրն Քեմբլի հետ՝ Հանձնաժողովին ներկայացված դիմումի կապակցությամբ (տե՛ս ստորև՝ կետ 44 (ե)): 1977թ. սեպտեմբերի 1-ին Հանձնաժողով ներկայացրած գրավոր բացատրություններում 1976թ. սեպտեմբերի միջադեպի վերաբերյալ արված զեկուցումը գործով քննություն սկսելու համար բավարար հիմք է համարվել: Քննությունը, որին դիմողը որևէ կերպ չի մասնակցել, ավարտվել էր նոյեմբերի 29-ին, իսկ դեկտեմբերի 16-ին (կամ մոտակա օրերին) դիմողը տեղեկացվել է քննության առարկա բողոքի կապակցությամբ իրավաբանական խորհրդատվություն ստանալու իր իրավունքի մասին:

21. Հետագայում դիմողներն ստացել են տարաբնույթ իրավաբանական խորհրդատվություններ, 1979թ. սեպտեմբերի 13-ի ծանուցագրերով նախաձեռնել են դատական վարույթ, հարձակման մեղադրանք են ներկայացրել ընդդեմ կալանավայրի որոշ հսկիչների, փոխկառավարչի և ՆԳ գրասենյակի: Դատարանում գործի լուծման ժամանակ (1983թ. սեպտեմբեր) վերոհիշյալ հարցերը, որոնց վերաբերյալ հայցադիմումները ներկայացվել էին մոտ տասնհինգ ամիս անց, դեռևս լուծված չէին:

Դ. Հայր Ֆելին ներկայացուցիչների այցելության պայմանները

22. Պրն Վուդֆորդի և Աքոյդի (որոնք մեկ անգամ արդեն բարձրացրել էին այդ հարցը փետրվարի 10-ի նամակով (տե՛ս վերը՝ կետ 20)) 1977թ. մարտի 21-ի նամակի պատասխանում՝ ստացված մարտի 23-ին, Ալբանի Կալանավայրի կառավարիչը նշել է, որ հարցի տվյալ փուլում նրանց այցելությունը հայր Ֆելին պետք է կարգավորվեր 37 (2) կանոնով (տե՛ս ստորև՝ կետ 44 (դ)) և, հետևաբար, պետք է տեսանելի ու լսելի լիներ ներկա հսկիչի համար, ինչին նրանք պատասխանել են, թե չեն կարող համաձայնել նման պայմանների և կդիմեն Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարան:

Մայիսի 31-ին միջնորդները տեղեկացրել են Կառավարչին դիմումի նախնական ներկայացման, իսկ մարտի 31-ին՝ հայր Ֆելի կողմից դիմումը Հանձնաժողով ներկայացնելու մասին: Հաջորդ օրն ստացվել է Կառավարչի պատասխանը, որում նա թույլ էր տալիս նրանց տեսակցել դիմողին՝ հսկիչի համար տեսանելի, բայց ոչ լսելի պայմաններում (տե՛ս ստորև՝ կետ 44 (ե)):

Ե. Բժշկական խորհրդատվության մատչելիությունը դիմողների համար:

23. 1976թ. սեպտեմբերի 23-ին (կամ մոտակա օրերին) հայր Ֆելը խնդրագիր է ներկայացրել ՆԳ քարտուղարին՝ անկախ բժշկական խորհրդատվության խնդրանքով: Հոկտեմբերի 5-ին ՆԳ գրասենյակը պատասխանել է, թե քարտուղարը պատրաստ չէ բավարարելու այս խնդրանքը:

24. Փարկիըրստից Ալբանի կալանավայր վերադառնալուց հետո՝ մոտավորապես 1976թ. հոկտեմբերի 18-ին, պրն Քեմբլի կամ նրա ընտանիքի անդամների կողմից դիմում է ներկայացվել՝ անկախ բժշկական քննություն անցնելու խնդրանքով: Ըստ Կառավարության՝ նրան խորհուրդ է տրվել հարցը լուծել ՆԳ քարտուղարին խնդրագրով դիմելու միջոցով, ինչը նա չի արել: Ըստ դիմողի՝ խնդրանքը կտրականապես մերժվել է:

Զ. Հայր Ֆելի անձնական նամակագրության սահմանափակումները:

25. 1974թ. հոկտեմբերին՝ Հալ բանտում գտնվելու ժամանակ, ի պատասխան նախորդ տարվա հուլիսին ներկայացված խնդրագրի, հայր Ֆելը տեղեկացվել է, որ ՆԳ քարտուղարը չի կարող բավարարել քույր Փաուերի հետ նամակագրական կապ պահպանելու նրա խնդրանքը, պատճառաբանելով, թե չնայած այն հանգամանքին, որ դիմողը նրան ճանաչել է դեռևս մինչև ազատագրումը, սակայն նրանց հարաբերությունները չեն համապատասխանում «մերձավոր ազգական» բնորոշմանը: Դեկտեմբերի 17-ին Խորհրդարանի անդամներից մեկին հղած նամակում ՆԳ քարտուղարը հաստատել է իր այս որոշումը՝ այն հիմնավորելով «A կատեգորիայի» կալանավորների համար թույլատրելի նամակագրության ընդունված պրակտիկայով (տե՛ս ստորև՝ կետ 44 (ա)). դիմողի և քույր Փաուերի բարեկամության որևէ ապացույցներ չեն նկատվել, չնայած դիմողը նրան ավելի վաղուց է ճանաչել, քան պաշտոնապես թույլատրված նամակագիրներից շատերին:

Հայր Ֆելը բողոքել է իր այլ ընկերների, մասնավորապես՝ մեկ այլ միանձնուհու՝ քույր Մերի Բենեդիկտի հետ նամակագրական կապ պահպանելու հնարավորությունից զրկված լինելու կապակցությամբ: Ըստ Կառավարության՝ նախնական կալանքի տակ գտնվելու ժամանակ դիմողը նամակագրական կապ է ունեցել շուրջ 200 մարդու հետ, իսկ դատապարտվելուց հետո նրան թույլատրվել է կապ պահպանել 40 հոգու հետ:

II. Գործին առնչվող ներպետական օրենսդրություն և պրակտիկա

Ա. Կարգապահությունը կալանավայրում

1. Կարգապահական հանցանքներ և պատժամիջոցներ

26. Անգլիայում և Ուելսում բանտերի և բանտարկյալների նկատմամբ վերահսկողությունը և պատասխանատվությունը Բանտերի մասին 1952թ. Օրենքով դրվում է ՆԳ քարտուղարի վրա: Վերջինս այդ օրենքի 47 (1) բաժնի համաձայն սահմանում է «բանտերի կարգավորման և կառավարման ... և այնտեղ ազատագրվումը կրող անձանց դասակարգմանը, նրանց նկատմամբ վարվեցողությանը, աշխատանքին, կարգապահությանը և վերահսկողությանը վերաբերող» կանոնները: Այս կանոնները պարունակում են իրավական միջոցներ, որոնք դրվում են խորհրդարանի քննարկմանը՝ բացասական եզրակացության ընթացակարգով, այսինքն՝ դրանք գործում են, եթե խորհրդարանը այլ բան չի որոշում:

ՆԳ քարտուղարի կողմից հրապարակված և այժմ գործող (համապատասխան փոփոխություններով) կանոններն ընդունվել են 1964թ.:

27. 47-րդ կանոնը նախատեսում է ընդհանուր հաշվով տարբեր աստիճանի ծանրության քսանմեկ կարգապահական խախտում: Ինչ վերաբերում է տվյալ գործին, նշված կանոնով սահմանվում է, որ կալանավորը կարգապահական խախտում է կատարել, եթե նա

1. իրականացնում է խռովություն կամ այլ կալանավորների է դրդում է խռովության,

2. մարմնական վնասվածք է պատճառում բանտի հսկիչին:

28. Կանոնը թվարկում է նաև կարգապահական խախտման դեպքում նշանակվող տույժերի ցուցակը, որն սկսվում է նախազգուշացումով և ներառում է՝

(a) որոշակի արտոնություններից զրկելը,

(b) ընկերային աշխատանքներից մեկուսացումը,

(c) շահույթների կասեցում,

(d) աշխատավարձի կրճատում,

(e) վաղաժամկետ ազատ արձակման հնարավորության

սահմանափակում:

«Առանձնապես ծանր» հանցանքների համար (b), (c) և (d) կետերում նշված պատժամիջոցները չեն կարող նշանակվել ավելի քան 56 օրվա ժամկետով, իսկ (a) և (e) կետերում նշվածների համար որևէ սահմանափակում նախատեսված չէ (51-րդ և 52-րդ կանոններ):

Մեկից ավելի հանցանքների դեպքում վերոհիշյալ պատժամիջոցները կարող են իրականացվել հաջորդաբար, թեև այս մասին Կանոնակարգում չի նշվում:

29. Կալանավայրերի մասին 1952թ. Օրենքի 25 (1) բաժնում նախատեսվում է.

«Սույն Օրենքի 47 բաժնի համաձայն ընդունված կանոններում կարող է սահմանվել դրույթ, ըստ որի այդ կանոններով նախատեսված դեպքերում ազատագրվման ձևով պատիժ կրող անձը կարող է վաղաժամկետ ազատվել պատժի կրումից՝ օրինակելի վարքի և աշխատասիրության համար, որպիսի դեպքերում պատիժը կրած անձի ազատ արձակվելուց հետո նա համարվում է պատիժը կրած»:

Համաձայն 5-րդ կանոնի (համապատասխանեցված այս բաժնին)՝ ցմահ ազատագրվման ձևով այլ պատիժ կրող անձը, եթե ցմահ պատժի դատապարտված չէ, կարող է «վաղաժամկետ ազատվել պատժի կրումից» նշանակված պատժի ոչ ավելի քան մեկ երրորդի չափով: Հետևաբար, սա նաև առավելագույն ժամկետն է, որը կարգապահական հանցանքի դեպքում կարող է ավելացվել արդեն կրվող փաստացի պատժին:

Համաձայն թե՛ Բանտերի մասին օրենքի, և թե՛ համապատասխան կանոնների՝ վաղաժամկետ ազատումը, որ իշխանությունների կողմից դիտվում է իբրև կալանավայրերի բարեփոխումների խթանման գործընթացի մաս, հայեցողաբար կիրառվող միջոց է: Սովորաբար պրակտիկայում յուրաքանչյուր բանտարկյալ ազատագրվման սկզբում տեղեկացվում է ազատ արձակվելու մոտավոր ժամկետի մասին՝ վաղաժամկետ ազատման

առավելագույն հնարավորության հաշվարկով, և նա ազատ է արձակվում այդ ժամկետում, եթե կարգապահական տույժերի հետևանքով պատժի ժամկետը չի երկարաձգվում: Վաղաժամկետ ազատ արձակման հնարավորությունից զրկումը, որ կիրառվում է ոչ միայն ծանր հանցագործությունների համար, չի ենթադրում նախնական դատավճռի խստացում, և բանտարկյալը ազատագրվման մեջ է մնում այդ դատավճռի իրավաբանական ուժով:

2. Կարգապահական վարույթը

(ա) Գործի հարուցումը

30. Կարգապահական խախտում առաջացնող արարքները կարող են նաև քրեական իրավունքի խնդրո առարկա լինել: Այսպես, օրինակ՝ հսկիչի նկատմամբ բռնության միջոցներ կիրառելը համապատասխանում է քրեական իրավունքով նախատեսված «հարձակում՝ մարմնական վնասվածք հասցնելով» հանցագործությանը: Մյուս կողմից, խռովությունը և խռովության դրդելը քրեական պատասխանատվություն ենթադրող արարքներ չեն համարվում, թեև կարող են պարունակել նաև դավադրության հանցակազմի տարրեր:

Ըստ Կառավարության՝ այն դեպքերում, երբ արարքը համապատասխանում է թե՛ կարգապահական և թե՛ քրեական հանցանքի բնորոշմանը, ՆԳ գրասենյակի բանտերի վարչությունը որոշում է ad hoc սկզբունքով, թե արդյո՞ք գործը պետք է փոխանցվի ոստիկանությանը՝ հետագա դատական հետապնդման ակնկալիքով: Սովորաբար այս կերպ վարվում են նշանակալի բռնությամբ ուղեկցված արարքների դեպքում, սակայն կարող են դեր խաղալ այլ հանգամանքներ ևս՝ կատարված արարքի տարածվածությունը բանտում, աշխատակազմի և մյուս բանտարկյալների կարծիքը, բանտարկյալի վարքը և անձնական գործի տվյալները, նախկինում վաղաժամկետ ազատման տեղ գտած սահմանափակումները և մինչև պատժի մարումը մնացած ժամկետը, քրեական գործի հնարավոր ծախսերի, դժվարությունների և անվտանգության հետ կապված խնդիրներ:

Ըստ դիմողների՝ այնուամենայնիվ, կալանավայրի ցանկացած հսկիչ դեպքի վերաբերյալ զեկույցը կարող է նաև անհատապես ներկայացնել ոստիկանություն, և Կառավարությունը համաձայն է, որ եթե նույնիսկ ոստիկանությունը որոշում է գործ չհարուցել դեպքի կապակցությամբ, հնարավոր է գործի մասնավոր հարուցումը: Ավելին, միևնույն փաստը, համենայն դեպս, տեսականորեն կարող է դառնալ թե՛ քրեական և թե՛ կարգապահական վարույթի առարկա (տես՝ Ռ. Վ. Հոգան (1960) համաանգլիական 3 իրավաբանական զեկույցները):

31. Այն դեպքերում, երբ կալանավորի նկատմամբ կարգապահական մեղադրանք կա, այն պետք է որքան հնարավոր է արագ ներկայացվի, իբրև առաջին ատյանի՝ ներկայացվելով Կալանավայրի կառավարչին՝ սովորաբար ոչ ուշ քան մեղադրանքը հարուցելու հաջորդ օրը (48-րդ կանոն): Կալանավորին մեղադրանքի մասին պետք է տեղեկացվի հնարավորինս արագ՝ ամեն դեպքում, մինչև Կառավարչի քննությունը (49-րդ կանոն):

Նվազ կարևորության խնդիրները Կառավարիչը լուծում է նաև միանձնյա: «Առանձնապես ծանր հանցագործությունների» համար մեղադրանքի դեպքում նա պարտավոր է անհապաղ տեղեկացնել ՆԳ քարտուղարին կամ վերջինիս հանձնարարությամբ գործը փոխանցել կալանավայրի Տեսուչների խորհուրդ (52-րդ կանոն):

(բ) Տեսուչների խորհուրդը

32. Տեսուչների խորհուրդը Անգլիայի և Ուելսի բոլոր կալանավայրերում ՆԳ քարտուղարի կողմից նշանակվող մարմին է, որի անդամներից առնվազն երկուսը պետք է հաշտարար դատավորներ լինեն (ոչ անպայման իրավաբաններ): Անդամները նշանակվում են երեք տարի ժամկետով, եթե ՆԳ քարտուղարը պակաս ժամկետ չի սահմանում (Կալանավայրերի մասին 1952թ. օրենքի բաժին 6՝ փոփոխված Դատարանների մասին 1971թ. օրենքով և 92-րդ կանոնով): Նրանք կարող են վերանշանակվել:

Ընդհանուր առմամբ, գոյություն ունի 115 խորհուրդ՝ յուրաքանչյուրը 8-24 անդամով, որոնք աշխատում են ոչ վճարովի հիմունքներով, սակայն ստանում են կրած ծախսերի

փոխհատուցում: Յուրաքանչյուր ոք կարող է հավակնել նման նշանակման, սակայն պրակտիկայում նշանակվում են գործող անդամների կողմից առաջարկվող թեկնածուները: Այս նշանակումների ժամանակ հիմնականում առաջնորդվում են մագիստրատների և ոչ մագիստրատների հավասար քանակը պահպանելու սկզբունքով՝ ապահովելու համար անհրաժեշտ անձնական հատկություններ և ժամանակ ունեցող շահախնդիր մարդկանց ներգրավվածությունը, ինչպես նաև առավելագույնս արտացոլելու համար բնակչության օբյեկտիվ կտրվածքի մոդելը: Սովորաբար խորհուրդը նշանակվում է եռամյա ժամկետով: ՆԳ քարտուղարի կողմից խորհրդի անդամի լիազորությունների վաղաժամկետ դադարեցման իրավունքի վերաբերյալ որևէ կանոնակարգում չկա, և լիազորությունների վաղաժամկետ վայր դնելը, ըստ Կառավարության, կարող է պահանջվել միայն բացառիկ դեպքերում:

33. Խորհրդի լիազորությունները, բացի առկա նախադրյալների հիման վրա կարգապահական խախտումների համար մեղադրանքի քննությունը, ներառում է նաև կալանավորների բողոքները և պահանջները լսելու կալանավայրի կառավարման և կալանավորների նկատմամբ վերաբերմունքի առումով ուշադրության արժանի խնդիրները կառավարչին ներկայացնելու և ՆԳ քարտուղարին զեկույցներ ներկայացնելու լիազորությունները (94, 95 և 97-րդ կանոններ): Հույժ անհրաժեշտության դեպքում խորհուրդը իրավասու է կասեցնել կալանավայրի ցանկացած աշխատակցի պարտականությունների կատարումը՝ մինչև այս կապակցությամբ ՆԳ քարտուղարի որոշման հայտնի դառնալը (94-րդ կանոն (4)): Խորհրդի անդամները պետք է հաճախակի այցելեն կալանավայր, ունեն կալանավայրի ցանկացած տարածք մուտք գործելու և մատյաններին ծանոթանալու իրավունք, կարող են հարցազրույց ունենալ ցանկացած կալանավորի հետ՝ առանց կալանավայրի աշխատակցի ներկայության (96-րդ կանոն): Վճիռներ ընդունելու խորհրդի իրավունքը սովորաբար նրա լիազորությունների ընդամենը փոքր մասն է կազմում, և վերաբերում է կալանավայրում գրանցվող կարգապահական գործերի այն նվազ տոկոսին, որ ներկայացվում է խորհրդի դիտարկմանը, և հազվադեպ է, որ գործը վերաբերում է «առանձնապես ծանր հանցանքներին»:

Տեսուչների խորհրդի լրակազմ գործառույթներն ուսումնասիրվել են «Գերագույն ատյանի դատավորի», քրեական բարեփոխումների Հովարդի Լիգայի և իրավախախտների հոգաժողովի և տեղաբաշխման ընկերակցության նախաձեռնած հանձնաժողովի կողմից: 1975թ. զեկույցում («Ջելիկոյի զեկույց») այս հանձնաժողովը նշել է, որ «խորհուրդները չափազանց լուրջ են վերաբերվում իրենց վրա դրված պարտականությունների կատարմանը», սակայն, «չնայած արդարադատություն իրականացնելու փորձերին, իրատեսություն այն չի հաջողվում իրականացնել»: Հանձնաժողովը եզրահանգել է, որ կարևոր գործերի վերաբերյալ որոշումներ կայացնելու հարցում ներգրավված լինելը միանգամայն անհամատեղելի է ակնառու անկախություն ցուցադրելու վերադաս մարմնի պահանջի հետ, ուստի առաջարկվել է, որ «վերադաս մարմինը չունենա կարգապահական գործառույթներ»: Այդուհանդերձ, մանրակրկիտ քննությունից հետո, ՆԳ քարտուղարը 1976թ. ընդունել է որոշում, որով «Տեսուչների խորհուրդների անկախությունը համատեղելի է համարվում նրանց գործառույթների հետ»:

Խորհուրդների կարգավիճակի հարցը քննարկման առարկա է դարձել նաև սրբ. Ջերմենի գործով (տե՛ս ստորև՝ կետ 39): Վերաքննիչ ատյանում լորդ դատավոր Ուոլլերը նշել է, որ «Տեսուչների խորհուրդը կոչված է պահպանելու ուժերի հավասարակշռությունը, մի կողմից՝ կալանավայրի կառավարչի և ներքին կարգապահության, մյուս կողմից՝ կալանավորի միջև՝ վեճեր լուծելու գործառույթի իրականացման ժամանակ հանդես գալով իբրև անաչառ և անկախ իշխանություն»: Ըստ լորդ դատավոր Մեգոյի՝ վեճեր լուծելու խորհրդի գործառույթը դիտվում է իբրև առանձին, անկախ և մյուս լիազորություններից անջատ գործառույթ:

(գ) Կարույթը տեսուչների խորհրդում

34. Առանձնապես ծանր հանցանքի մեղադրանքով գործ՝ Խորհուրդ մուտք գործելու դեպքում նախագահը պարտավոր է գումարել խորհրդի նիստ, որին ներկա պետք է լինեն ոչ

ավելի քան հինգ, և ոչ պակաս քան երեք անդամ, որոնցից առնվազն երկուսը պետք է հաշտարար դատավորներ լինեն (52-րդ կանոն): Եթե մեղադրանքը քննության առնելուց հետո խորհուրդը այն ապացուցված է համարում, ապա պետք է սահմանի վերը՝ 28-ում կետում նշված տույժերից որևէ մեկը, որի ի կատար ածումը, այնուամենայնիվ, կարող է հետաձգվել:

35. Թե՛ 1952թ. Կալանավայրերի մասին օրենքը և թե՛ Կանոնները չեն պարունակում տեսուչների խորհրդում գործերի վարույթի մանրամասն նկարագրություն: Սակայն 49-րդ (2) կանոնում (նման դրույթ առկա է նաև օրենքի բաժին 47 (2)-ում) ասվում է հետևյալը, «Կալանավորի նկատմամբ մեղադրանքի առկայության դեպքում, նա իրավունք ունի տեղեկանալ մեղադրանքի էությանը և ներկայացնել սեփական փաստարկները»:

Վերոհիշյալը, որպես կանոն, կիրառվում է պրակտիկայում: 1977 թվականից ՆԳ գրասենյակի կալանավայրերի վարչությունը խորհուրդներին տրամադրում է ուղեցույց-բուկլետ՝ «Տեսուչների խորհրդում վեճերի լուծման վարույթի» վերաբերյալ:

36. Խորհրդում գործի վարույթը սկսվում է կալանավայրի ծառայողի կողմից դեպքի կապակցությամբ կառավարչին ներկայացված զեկույցով: Կալանավորը ստանում է «զեկույցի մասին ծանուցումը», որում տրվում է մեղադրանքի էությունը, տեղը, օրը և ժամանակը, և նա կարող է գրավոր կերպով պատասխանել դրան: Կալանավորին տրվում է նաև հատուկ թերթիկ, որը կանոնակարգային ուժ չունի, այլ պարզապես խորհրդում գործի վարույթի ուղեցույցն է: Կալանավորից պահանջվում է ձանաչել կամ հերքել մեղադրանքը, նա կարող է հարցեր տալ մեղադրողի վկաներին, պահանջել սեփական վկաների հարցաքննություն և անձամբ ցուցմունքներ տալ: Դռնփակ նիստն անցկացվում է կալանավայրի ներսում, նույն պայմաններում էլ արձակվում է խորհրդի որոշումը:

Բուն կանոններում որևէ դրույթ չի պարունակվում խորհրդում գործի վարույթի ժամանակ իրավաբանական օգնության կամ պաշտպանության կողմի ներկայության վերաբերյալ: Մինչև 1981թ. կիրառվող պրակտիկայում կալանավորին լուծմանից առաջ իրավաբանական խորհրդատվություն ստանալու իրավունք չէր տրվում: Ավելին, Ֆրեյզերն ընդդեմ Մաջժի գործով Վերաքննիչ դատարանը (1975թ., 3 համաանգլիական իրավաբանական զեկույցներ 78) վճռել է, որ թեև խորհուրդը պարտավոր է կարգապահական վեճերը լուծել բնական իրավունքի և ակտի պահանջներին համապատասխան, այնուհանդերձ, կալանավորին ներկայացնող փաստաբանի մասնակցություն չի թույլատրվում: Ինչևէ, Ռ.-ն ընդդեմ Ալբանի կալանավայրի գործով, *ex parte Tarrant* (1984, 1 համաանգլիական իրավաբանական զեկույցներ 799), Բաժանմունքային դատարանի 1983թ. նոյեմբերի 8-ի որոշման համաձայն՝ չնայած փաստաբանի մասնակցության վերաբերյալ հստակ ցուցումների բացակայությանը, խորհուրդն իրավասու է, ըստ հայեցողության, թույլատրել նման մասնակցություն: Ավելին, կալանավորը իրավունք ունի պահանջել խորհրդի այս լիազորության իրականացումը և փաստաբանի մասնակցության իր պահանջի պատշաճ քննարկում, հակառակ դեպքում խորհրդի որոշումը կարող է չեղյալ համարվել: Դատավոր Վեբսթերը ավելացրել է նաև, որ եթե ոչ միշտ, ապա մեծիմասամբ, խռովության մեղադրանքով գործերի վարույթում տեսուչների խորհուրդներից և ոչ մեկը չէր մերժի փաստաբանի մասնակցության պահանջը:

37. 1978թ. սուրբ Ջերմենի գործով (տե՛ս ստորև՝ պարագրաֆ 39) Վերաքննիչ դատարանը ստիպված էր որոշել, իրավագործության հստակեցման նկատառումներով, թե արդյոք Տեսուչների խորհրդում քննվող գործը քրեական է և պետք է լուծվի համապատասխան օրենսդրության շրջանակներում: Դատարանը բացասական պատասխան է տվել այս հարցին:

Լորդ դատավոր Ուոլթերը հիմնավորել է իր որոշումն այն փաստով, որ խորհրդում քննության առարկա մեղադրանքները քրեական բնույթ չունեն, այսինքն՝ «չէին սպառնում հասարակական կարգին», և որ խորհուրդը քրեական իրավագործության ատյան չի հանդիսանում:

Լորդ դատավոր Շոն գտել է, որ վարույթը պարունակում է քրեական գործի որոշ տարրեր (օրինակ՝ ներկայացված մեղադրանք, քննություն, վեճի լուծում և հնարավոր պատիժ), սակայն զուրկ է դրա հիմնական բնորոշ գծերից, մասնավորապես՝ հասարակական կարգի և իրավունքի դեմ ուղղված ոտնձգություններին առնչվող քրեական վարույթի պարտադիր

տարրերից: Վարույթի բնույթը որոշելու խնդրում կարևոր դեր է խաղում նաև դրա նպատակը և այն համատեքստը, որում ներկայանում է գործը: Եթե նույնիսկ Կանոններով նախատեսված արարքը համապատասխանում է նաև ընդհանուր իրավունքում նկարագրված հանցագործությանը և հանգեցնում է պատիժ նախատեսող հետևանքների, այս հանգամանքը, այնուամենայնիվ, խորհրդի լսումները չի վերածում քրեական գործի վարույթի: Գործն ի սկզբանե իրենից տեղային կարգապահական խնդիր է ներկայացնում, սահմանափակված է կալանավայրի ներքին շրջանակներում՝ առանց հասարակական կարգի և իրավունքի դեմ ուղղված ոտնձգությունների հետ կապված խնդիրներ կարգավորելու հավակնությունների: Անտրամաբանական և անհեթեթ կլիներ նաև քրեական գործ դարձնել կանոններով նախատեսված այն արարքը, ինչն ընդհանուր իրավունքի տեսանկյունից հանցագործություն չի համարվում:

Այնուամենայնիվ, Ռ.-ն ընդդեմ Հայփոինթի Կալանավայրի տեսուչների խորհրդի գործով, *ex parte* McConkey, դատավոր Մքբալաֆը 1982թ. սեպտեմբերի 20-ի իր որոշման մեջ (Թայմսի իրավաբանական գեկույցներ, սեպտեմբերի 23, 1982թ.) նշել է Կանոնների խախտման և օրենքի խախտման վերաբերյալ մեղադրանքների նմանության մասին. երկու դեպքում էլ առկա է վեճի լուծում, որը կարող է հանգեցնել պատասխանատվության՝ տույժերի ձևով, մասնավորապես՝ տվյալ դեպքում, վաղաժամկետ ազատման հնարավորության սահմանափակման ձևով: Չնայած կալանավայրում տեղ գտած իրավախախտումները վերաբերում են մասնավոր իրավունքին, դրանք, այդուհանդերձ, սկզբունքորեն «քրեական» են. Կանոնները պետք է նվազ խիստ լինեն, քան համապատասխան քրեական մեղադրանքի համար նախատեսված դրույթները: Եվս մեկ անգամ, Տարանտի գործով (տե՛ս վերը՝ կետ 36) Տեսուչների խորհուրդը որոշել էր, որ կարգապահական արարքի ապացուցման համար կիրառվող չափանիշները համապատասխանում են քրեական իրավունքին:

3. Տեսուչների խորհրդի կարգապահական վարույթի հետագա վերանայումը (ա) Ներքին միջոցները

38. Համաձայն 56-րդ կանոնի, Տեսուչների խորհրդի սահմանած կարգապահական տույժերը կարող են հանվել կամ մեղմացվել ՆԳ քարտուղարի կամ, վերջինիս ցուցումով, հենց իր՝ խորհրդի կողմից: Վաղաժամկետ ազատման հնարավորության սահմանափակումների վերականգնման կարգը և չափանիշները սահմանված են Նախարարի ընդունած 1976/58 շրջաբերական ցուցումներում: Կալանավորը պետք է հանդես բերի վարքագծի բարելավման նշանակալի առաջընթաց. վաղաժամկետ ազատման հնարավորության վերականգնման լիազորությունը չպետք է օգտագործվի պարզապես չափազանց խիստ կամ կասկածելի թվացող սահմանված պատիժը փոխելու նպատակով:

Նշանակված տույժի վերացման կամ մեղմացման վերաբերյալ դիմումները, որպես կանոն, ներկայացվում են հենց խորհրդին՝ իբրև առաջին ատյանի: Որոշումը կարող է բողոքարկվել ՆԳ քարտուղարին: Ըստ 7-րդ կանոնի՝ յուրաքանչյուր կալանավոր կալանավայր մուտք գործելիս պետք է գրավոր տեղեկացվի, *inter alia*, խնդրագրեր ներկայացնելու կարգի մասին:

Սուրբ Ջերմենի գործի կապակցությամբ (տե՛ս ստորև՝ կետ 39) Վերաքննիչ դատարանի անդամները կարծիք էին հայտնել, թե 56-րդ կանոնով նախատեսված խնդրագիրը չի կարող դիտվել իբրև պաշտոնական դիմում. ի թիվս այլոց, նշվել է նաև, որ ՆԳ քարտուղարը չի կարող չեղյալ հայտարարել մեղավոր ճանաչելու վերաբերյալ խորհրդի որոշումը:

(բ) Դիմում ներպետական դատարաններ

39. (ա) Տեսուչների խորհրդում լսված կարգապահական վարույթները վերանայելու անգլիական դատարանների իրավազորության հարցը խնդրո առարկա էր դարձել Ռ.-ն ընդդեմ Հալ կալանավայրի տեսուչների խորհրդի՝ *ex parte*, սուրբ Ջերմենը և այլոք գործով: Այս գործով վերադաս ատյանի դատարանը պահանջել է չեղյալ հայտարարել խորհրդի 1976թ. ընդունած որոշ որոշումներ՝ բնական իրավունքի պահանջներին չհամապատասխանող հիմքով:

(բ) 1977թ. դեկտեմբերի 6-ի վճռով (1978թ. 2 համաանգլիական իրավաբանական գեկույցներ 198) Բաժանմունքային դատարանը որոշել է, որ չնայած խորհուրդը՝ ստիպված լինելով իրականացնել դատական մարմնի գործառույթ, հանդես է եկել նման մարմնի դերում, այնուամենայնիվ, այս դեպքում չէր կարող կիրառվել ստորադաս ատյանի վարույթից գործը պահանջելու վերադաս ատյանի իրավունքը, քանի որ գործը սահմանափակվում էր ներքին մարմնում սեփական կարգապահական խնդիրների լուծման մասնավոր վարույթով: Հատուկ շեշտվել է այն հանգամանքը, որ խորհուրդը «սերտորեն կապված է» կալանավայրի հետ և վեճեր լուծելիս, փաստորեն, հանդես է եկել իբրև վերջինիս կարգապահական համակարգի տարր:

(գ) Այս որոշումը գանգատարկվել է 1977թ. դեկտեմբերի 20-ին: Վերաքննիչ դատարանը 1978թ. հոկտեմբերի 3-ի իր վճռով բավարարել է գանգատը (1979թ. 1 համաանգլիական իրավաբանական գեկույցներ 701): Ղատարանը նշել է նաև, որ օրենքը չի պահանջում դատարաններից հրաժարվել լիազորությունից, եթե վարույթը վերաբերում է ներքին կարգապահական խնդիրների: Որևէ պարտադիր լիազորություն չի վերագրվում նաև վերադաս ատյանին՝ կարգապահական գործը Տեսուչների խորհրդի վարույթից պահանջելու և հրապարակային կարգով լուծելու հարցում: Խորհրդի կարգապահական գործառույթներն առանձնանում են և անկախ են մյուս գործառույթներից: Կարգապահական խախտումների վերաբերյալ վեճեր լսելիս՝ խորհուրդը ոչ թե դիտարկում է կալանավայրի ընդհանուր հաստատված կարգը՝ վարչական մարմնի կարգով, այլ հանդես է գալիս իբրև անկախ մարմին, որը կարող է տույժի ենթարկել կալանավորին միայն համապատասխան քննությունից և/կամ լսումներից հետո: Այսպիսով, նա իրականացնում է դատական մարմնի գործառույթ, և ուստի, վերադաս դատական ատյանը կարող է վերահսկողություն իրականացնել՝ պահանջելով գործը խորհրդի վարույթից: Այնուամենայնիվ, միջոցը կիրառելի է ըստ հայեցողության՝ մասնավորապես այն դեպքերում, երբ տեղ է գտել արդարության սկզբունքի ակնհայտ ոտնահարում, ինչը հանգեցրել է աննշան կամ պարզապես տեխնիկական թերացումից առավել շոշափելի անարդարության:

40. Այնուհետև գործը փոխանցվել է Բաժանմունքային դատարանին, որը 1979թ. հունիսի 15-ի վճռով (1979թ. 3 համաանգլիական իրավաբանական գեկույցներ 545) չեղյալ է հայտարարել Հալ կալանավայրի Տեսուչների խորհրդի որոշ որոշումներ: Բաժանմունքային դատարանը նշել է, որ Կալանավայրերի մասին օրենքի բաժին 47-ը և 49-րդ (2) կանոնը (տե՛ս վերը՝ կետ 35) ամրագրում են բնական իրավունքի այն հիմնադրույթը, որ վիճող կողմերից յուրաքանչյուրն արդար լսումների իրավունք ունի. թեև փաստերը վկայում են, որ չեղյալ հայտարարված որոշումների նկատմամբ այս սկզբունքը կիրառելի չէ և, ընդհանուր առմամբ, խորհրդի վարույթում բողոքարկման ենթակա փաստ տեղ չի գտել:

Բաժանմունքային դատարանն ընդգծել է այն հանգամանքը, որ արդար լսումների իրավունքը ենթադրում է վկայությունների լսում. կալանավորին վկաներ կանչելու իրավունքից զրկելու Նախագահի որոշումը պետք է պատշաճ կերպով հիմնավորված լինի (պատճառաբանված չլինի պարզապես վարչական անհրաժեշտությամբ): Ավելին, կալանավորի դեմ տրվող ցուցմունքները ևս պետք է մատչելի լինեն վերջինիս համար, մասնավորապես՝ հնարավորություն ընձեռելով նրան առերես հարցաքննել վկաներին, որոնց ցուցմունքները նախապես ներկայացվել էին խորհրդին:

41. Վերադաս ատյանում գործը վերաքննելու պահանջը պետք է ներկայացվի վիճարկելի վճռի ընդունումից հետո՝ սահմանված ժամկետում. 1976թ. դրա համար սահմանված է եղել վեցամսյա, 1978թ. հունվարի 11-ից ի վեր՝ եռամսյա ժամկետ: Այս ժամկետի լրանալուց հետո պահանջ ներկայացնելու համար անհրաժեշտ է թույլտվություն. հարցը ըստ հայեցողության լուծելի է, սակայն փորձը ցույց է տալիս, որ ՆԳ գրասենյակից առարկություններ չլինելու դեպքում ժամկետանց պահանջները սովորաբար չեն մերժվում:

Տեսուչների խորհրդի կարգապահական վարույթները դատարանում չեղյալ հայտարարվելու դեպքում, հետագայում, վիճարկելի հարցը կարող է փոխանցվել այլ կազմով խորհրդի քննությանը:

Բ. Կալանավորների նամակագրությունը և այցելությունները

42. Կալանավորների նամակագրության և այցելությունների հարցը կարգավորվում է մի շարք կանոններով:

Կալանավայրերում անվտանգության միատեսակ համակարգ պահպանելու նկատառումներով՝ ՆԳ քարտուղարը կալանավայրերի կառավարիչներին է տրամադրում նաև վարչական ուղեցույցներ՝ հրաման-ցուցումների («Հրահանգներ») և շրջաբերական ցուցումների («Ցուցումներ») ձևով: Այլ հրահանգների բացակայության դեպքում՝ կառավարիչները պետք է առաջնորդվեն այս ուղեցույցներով, սակայն դա չի նշանակում, որ դրանք օրենքի ուժ ունեն: Ինչ վերաբերում է նամակագրության և այցելությունների խնդրին, այստեղ ուղեցույցները երկակի դեր են կատարում. մի կողմից՝ սահմանափակում են կանոններով կառավարիչներին վերապահվող լիազորությունները, մյուս կողմից՝ սահմանում են որոշ դեպքերում ՆԳ քարտուղարի ձայնի որոշիչ լինելը:

Մինչ 1981թ. դեկտեմբերի 1-ը վերոհիշյալ ուղեցույցները ներկայացվել էին Խորհրդարանի երկու պալատների անդամների ուշադրությանը, սակայն իրենց՝ կալանավորներին կամ հանրությանը դրանք չէին ներկայացվել: Ճիշտ է կալանավորները ծանուցումների ձևով ստացել էին տեղեկություններ՝ նամակագրության և այցելությունների վերահսկման որոշ ասպեկտների վերաբերյալ:

1. Ընդհանուր իրավիճակը տվյալ գործի համար առիթ հանդիսացած միջադեպի ժամանակ.

43. Տվյալ գործի համար առիթ հանդիսացած միջադեպի ժամանակ գործող հիմնական կանոնները ներառում էին հետևյալը՝

«33 (1) Կալանավայրում գործող կարգը պահպանելու, հանցագործությունների կանխման և յուրաքանչյուրի շահերի պաշտպանության նկատառումներով՝ ՆԳ քարտուղարը կարող է, կոնկրետ գործով կամ ընդհանրապես, որոշակի սահմանափակումներ մտցնել կալանավորի և այլ անձանց թույլատրելի հաղորդակցման առումով:

(2) Կալանավորը չի կարող կալանավայրից դուրս գտնվող անձանց հետ շփվել առանց պետական քարտուղարի թույլտվության, բացառությամբ օրենքով կամ կանոնակարգով նախատեսված դեպքերի:

(3) Կալանավայրի կառավարիչը կամ նրան փոխարինող անձը կարող է կարդալ և ուսումնասիրել կալանավորին ուղղված կամ նրանց կողմից ուղարկվող ցանկացած նամակ կամ հաղորդագրություն և կարող է, բացառությամբ կանոնակարգով նախատեսված դեպքերի, ըստ իր հայեցողության, բովանդակության կամ ծավալի վերաբերյալ առարկությունների դեպքում կասեցնել դրա ընթացքը:

(4) Պետքարտուղարի այլ ցուցումների բացակայության դեպքում՝ կալանավորի բոլոր տեսակցությունները պետք է տեղի ունենան հսկիչի ներկայությամբ:

(5) Պետքարտուղարի այլ ցուցումների բացակայության դեպքում՝ կալանավորի հետ ցանկացած տեսակցություն պետք է անցնի հսկիչի (կալանավայրի պաշտոնյայի) ներկայությամբ և լսելի լինի նրա համար, բացառությամբ կանոնակարգով նախատեսված դեպքերի:

(6) Պետքարտուղարը կարող է ցուցումներ տալ ընդհանրապես կամ կոնկրետ կալանավորին կատարվելիք այցելության կամ տեսակցությունների թույլատրելի օրերի և ժամերի վերաբերյալ»:

«34 (8) Ըստ 34-րդ կանոնի (կարգավորում է տեսակցությունների և նամակագրության թույլատրելի քանակը)՝ կալանավորը չի կարող հաղորդակցվել այլ անձանց հետ՝ իրավաբանական կամ այլ գործով, կամ իր ազգականը կամ մտերիմ բարեկամը չհանդիսացող անձանց հետ՝ բացառությամբ այն դեպքերի, երբ դա թույլատրում է պետքարտուղարը»:

44. Վերոհիշյալ կանոնները լրացվել կամ փոփոխվել են՝ Հրահանգների, Ցուցումների կամ նոր կանոնների միջոցով, արդյունքում ներառելով հետևյալը՝

(ա) Համաձայն 34-րդ (8) կանոնի՝ լրացված 5A 23 Հրահանգով, մերձավոր ազգականներից բացի այլ անձանց հետ տեսակցելու կամ նամակագրական կապ պահպանելու համար կալանավորներին անհրաժեշտ էր ունենալ ՆԳ քարտուղարի թույլտվությունը: Այնուամենայնիվ, նրանք սովորաբար հնարավորություն են ունենում տեսակցելու այլ ազգականների կամ ընկերների և՛ նաև առանց նման թույլտվության, սակայն կալանավարի կառավարիչը կարող է արգելել նման տեսակցությունները կամ շփումները՝ անվտանգության, հաստատված կարգի պահպանման, հանցագործությունների կանխարգելման նկատառումներով: Կառավարիչներն իրավասու են նաև թույլատրել կալանավորին տեսակցել և շփվել այնպիսի անձանց հետ, որոնց նա ծանոթ չի եղել նախքան ազատագրվումը: Ճիշտ է, քիչ հավանական է, որ նման արտոնություն թույլատրվի «A կատեգորիայի» կալանավորներին, ինչպիսիք պրն Քեմբլը և հայր Ֆելն են: Անվտանգության այս կատեգորիան ներառում է այն կալանավորներին, որոնք փախուստի դեպքում ծայրահեղ վտանգավոր կարող են լինել հասարակության, ոստիկանության և պետական անվտանգության տեսանկյունից:

(բ) Քաղաքացիական կամ քրեական գործերով կողմ հանդիսացող կալանավորների նամակագրության վերահսկողության կարգը սահմանված է 1973թ. հունվարի 1-ից ուժի մեջ մտած 37A (1) կանոնով, որում, մասնավորապես, ասվում է.

«Դատական վարույթի կողմ հանդիսացող կալանավորը վարույթի առնչությամբ կարող է նամակագրական կապ պահպանել իր փաստաբանի հետ, և կառավարիչն իրավասու չէ կարդալ կամ կասեցնել հաղորդագրությունները (ըստ Կանոնակարգի 33-րդ (3) կանոնի), եթե հիմքեր չունի ենթադրելու, որ դրանց բովանդակությունը չի առնչվում վարույթի հետ»:

(գ) Մինչ 1975թ. օգոստոսի 6-ը կալանավայրում գտնվող անձինք ստիպված էին խնդրագիր ներկայացնել ՆԳ քարտուղարին՝ քաղաքացիական գործերով իրավաբանական խորհրդատվություն ստանալու կամ ցուցումներ տալու համար (բացառությամբ ամուսնավուծության որոշ դեպքերի): Այդուհետ՝ 45/1975 ցուցումով որոշ փոփոխություններ էին ներմուծվել՝ հետագայում արտացոլվելով 37A (4) կանոնում, որն ուժի մեջ էր մտել 1976թ. ապրիլի 26-ին և սահմանում էր հետևյալը.

«Պետքարտուղարի ցուցումներով կալանավորը կարող է կապ պահպանել իր միջնորդի հետ՝ ստանալու համար իրավաբանական խորհրդատվություն այն գործի առնչությամբ, որում ինքը կողմ է հանդիսանում, կամ ցուցումներ տալու ներկայացուցչին՝ նման հայց ներկայացնելու համար»:

45/1975 ցուցումում, իսկ հետագայում նաև 17A Հրահանգում, *inter alia*, ասվում է.

(i) կալանավայրում գտնվող անձը նախքան հայց ներկայացնելը պետք է իրավաբանական խորհրդատվություն ստանա իր ներկայացուցչից:

(ii) յուրաքանչյուր փուլում նախ Կալանավարի կառավարչին պետք է ներկայացվի հիմնավորված գրավոր դիմում՝ նամակի կամ տեսակցության միջոցով անհրաժեշտ օգնությունն ստանալու խնդրանքով: Այն պետք է անմիջապես բավարարվի, բացառությամբ այն դեպքերի, երբ ազատագրվածն հետ առնչվող կամ դրանից բխող գործով քաղաքացիական հայց է հարուցվել ՆԳ գրասենյակի (կամ դրա պաշտոնյայի) դեմ և պետք է գործի «նախաքննության գաղտնիության կանոնը»:

Այս կանոնի էությունը կայանում է նրանում, որ կալանավորը չի կարող նամակագրության կամ տեսակցության միջոցով իրավաբանական խորհրդատվության հնարավորություն ստանալ, եթե պատշաճ կերպով չի դիմել համապատասխան ներքին օղակներին (ՆԳ քարտուղարին ուղղված խնդրագիր կամ Տեսուչների խորհրդին ուղղված դիմում) և չի ստացել նրանց հստակ պատասխանը՝ դրական, թե՛ բացասական:

(դ) Իրավախորհրդատուների հետ տեսակցությունը կարգավորվում է հետևյալ հատուկ կանոնով՝

«37 (1) Կալանավորի իրավախորհրդատուին պետք է տրամադրվի հնարավորություն հարցաքննելու կալանավորին ցանկացած գործի առնչությամբ (քրեական, թե՛

քաղաքացիական), որով վերջինս կողմ է հանդիսանում, հսկիչի ներկայությամբ՝ նրա համար լսելի, բայց ոչ տեսանելի պայմաններում:

(2) Պետքարտուղարի թույլտվությամբ կալանավորի իրավախորհրդատուն կարող է ցանկացած այլ իրավական հարցով հարցազրույց ունենալ կալանավորի հետ՝ հսկիչի ներկայությամբ՝ վերջինիս համար տեսանելի և լսելի պայմաններում»:

Տեսուչների խորհրդում իրականացվող կարգապահական վարույթն իշխանությունների գնահատմամբ՝ «իրավական վարույթ» չէ՝ Կանոնների, մասնավորապես՝ 37-րդ (1) և 37-րդ (A) կանոնի իմաստով:

(ե) Հանձնաժողով դիմելու համար սահմանված է հատուկ կարգ (պակաս խիստ):

2. Դրությունը 1981թ. դեկտեմբերի 1-ից հետո

45. Մինչ 1981թ. դեկտեմբերի 1-ը թե՛ Հրահանգները և թե՛ Ցուցումները, բացի կալանավորների տեսակցությունների և նամակագրության հետ կապված խնդիրներից, ցուցումներ են պարունակում նաև կալանավայրի ընթացիկ կառավարման վերաբերյալ: Դեկտեմբերի 1-ից այս ցուցումները էական փոփոխությունների են ենթարկվել: Ավելին, այս խնդրի վերաբերյալ վերանայված Հրահանգները հրապարակվել են միասնական ժողովածուի տեսքով՝ կալանավորների տեսակցություններին և նամակագրությանը չվերաբերող, ընդհանուր կառավարչական խնդիրներն առանձնացնելով Հրահանգներից և ամփոփելով Ցուցումների մեջ: Բուն կանոնները փոփոխությունների չեն ենթարկվել, սակայն Կառավարությունը նշել է, որ նամակագրության խնդրին առնչվող 34-րդ (8) կանոնը (տե՛ս վերը՝ կետ 43) ուժը կորցրած կճանաչվի ողջամիտ ժամկետում:

46. Որքանով առնչվում է սույն գործին, նախկին դիրքորոշումն այժմ փոփոխվել է հետևյալ առումներով.

(ա) Նոր Հրահանգներով (թիվ 5B23-5B30) սահմանվում է, որ, որոշակի բացառություններով, կալանավորը կարող է նամակագրական կապ պահպանել ցանկացած անձի կամ կազմակերպության հետ, եթե պահպանվում են նամակագրության բովանդակության վերաբերյալ դրույթները և «միաժամանակյա քննության կանոնը»:

(բ) 5B34 յ Հրահանգով նախատեսված «միաժամանակյա քննության կանոնը» փոխարինել է «նախնական քննության կանոնին» (տե՛ս վերը՝ կետ 44 (գ)): Կալանավորը կարող է իրավաբանական խորհրդատվություն ստանալ կալանավայրում իր նկատմամբ վերաբերմունքի առնչությամբ հարուցված քաղաքացիական գործի կապակցությամբ՝ համապատասխան գանգատը սահմանված կարգով ներկայացնելուց հետո. նա այլևս ստիպված չէ սպասել ներքին քննության արդյունքներին:

(գ) 37-րդ կանոնը, ինչպես և նախկինում, վերաբերում է կալանավորի հետ իրավախորհրդատուի տեսակցությանը այն գործի առնչությամբ, որով վերջինս կողմ է հանդիսանում: Ըստ նոր (5A34) Հրահանգի՝ մասնագիտական գործունեության շրջանակներում իրավախորհրդատուի այլ տեսակցությունները կալանավորի հետ՝ հսկիչի համար ոչ լսելի պայմաններում, նույնպես թույլատրելի են, պայմանով, որ քննարկման նյութի վերաբերյալ նախօրոք տեղեկացվել է կալանավայրի կառավարչին և այն չի հակասում նոր՝ 5B34 Հրահանգի պահանջներին՝ իրավախորհրդատուի հետ կալանավորի տեսակցության սահմանափակումների վերաբերյալ (ներառյալ՝ «միաժամանակյա քննության գաղտնիության կանոնը»): Քննարկման բովանդակությունը չբացահայտելու դեպքում՝ տեսակցությունը, մինևույն է, կթույլատրվի, սակայն հսկիչի համար լսելի պայմաններում:

Գ. Բժշկական խորհրդատվության մատչելիությունը կալանավորների համար

47. Ըստ 17-րդ կանոնի՝ կալանավորների առողջական վիճակի համար պատասխանատու է կալանավայրի բուժօժանայողը. վերջինս իրավասու է օգնության կանչելու այլ բժշկի և:

Կալանավայրի ղեկավարությունը սովորաբար չի թույլատրում դրսից ընտրված բժշկին (եթե այդ բժիշկը չի կանչվել՝ ինչպես վերը նկարագրված դեպքում) զննել կալանավորին,

բացառությամբ այն դեպքի, երբ կալանավորը դատական գործով կողմ է հանդիսանում և կիրառելի է 37A (3) կանոնը, որում ասվում է՝

«Պետքարտուղարի կողմից այլ ցուցումների բացակայության դեպքում՝ կալանավորի կողմից կամ նրա անունից ընտրված արտոնագրված բժշկին պետք է հնարավորություն ընձեռվի գործի կապակցությամբ զննել գործով կողմ հանդիսացող կալանավորին՝ հսկիչի համար տեսանելի, բայց ոչ լսելի պայմաններում»:

Դ. Նամակագրության և տեսակցությունների վերահսկման վերաբերյալ զանգատներ

1. Գանգատը ներքին մարմիններում

48. Կալանավայրում գտնվող անձը նամակագրության կամ տեսակցությունների կապակցությամբ զանգատ կարող է ներկայացնել Կալանավայրի կառավարչին, Տեսուչների խորհրդին կամ ՆԳ քարտուղարի լիազորած տեսչին կամ անմիջապես ՆԳ քարտուղարին: Կալանավորն իրավասու է, ըստ իր հայեցողության, զանգատը ներկայացնել այս մարմիններից մեկին կամ բոլորին միաժամանակ (մեկից ավելի լինելու դեպքում):

(ա) Տեսուչների խորհուրդը

49. Ինչ վերաբերում է Տեսուչների խորհրդին, այն իրավասու է քննել բողոքարկվող վճռի համապատասխանությունը Կանոններին և ՆԳ քարտուղարի ցուցումներին: Այնուհետև խորհուրդը կառավարչի ուշադրությունը հրավիրում է հայտնաբերված խախտման վրա կամ զեկուցում է այդ մասին ՆԳ քարտուղարին: Չնայած այս մարմնի որոշումները հիմնականում խորհրդատվական բնույթ են կրում, սակայն բացառիկ դեպքերում կարող են կիրառվել նաև անմիջականորեն:

(բ) Խնդրագրեր ՆԳ քարտուղարին

50. Կալանավայրում գտնվող անձինք ցանկացած հարցով կարող են խնդրագրով դիմել ՆԳ քարտուղարին, օրինակ՝ ստանալու թույլտվություն, որը կալանավայրի իշխանություններն իրավասու չեն եղել տալու, կամ մերժել են կամ բողոքելու կալանավայրում իրենց նկատմամբ վերաբերմունքի կապակցությամբ:

Երբ կալանավորի ներկայացրած խնդրագիրը վերաբերում է իր նամակագրության կամ տեսակցությունների կապակցությամբ կալանավայրի իշխանությունների ընդունած որոշումներին, ՆԳ քարտուղարը կարող է ցուցումներ տալ վերջիններիս, եթե գտնում է, որ համապատասխան Հրահանգները սխալ են մեկնաբանվել կամ կիրառվել: Ճիշտ է, որոշ դեպքերում Քարտուղարը կարող է թույլ տալ Հրահանգից շեղումներ, սակայն սա շատ հազվադեպ է պատահում, քանի որ ի սկզբանե Հրահանգների իմաստն է՝ ապահովել նորմերի կիրառման միասնականությունը:

Մինչ 1981թ. դեկտեմբերի 1-ը խնդրագրեր ներկայացնելու կարգի մասին ուղեցույցները ներառված էին 5B 1-16 Հրահանգներում: Այստեղ, մասնավորապես, նշվում էր, որ կալանավորը, բացառությամբ որոշ դեպքերի, չէր կարող խնդրագիր ներկայացնել եթե կամ քանի դեռ չէր ստացվել ներկայացված նախորդ հանրագրի պատասխանը (Հրահանգ 5B 12 (2)):

1981թ. դեկտեմբերի 1-ից ի վեր 5B 12 (2) Հրահանգը մեղմացվել է նոր՝ 5C9 և 5C10 Հրահանգներով: Այժմ նոր խնդրագիրը կարող է ներկայացվել նախորդի հանձնումից մեկ ամիս անց: Ավելին, կալանավորը կարող է խնդրագիր ներկայացնել որոշակի խնդիրների, ներառյալ իր նամակագրությանը միաջամտելու, բայց ոչ տեսակցությունները սահմանափակելու հարցերի կապակցությամբ, եթե նույնիսկ նախորդ խնդրագիրը դեռ ընթացքի մեջ է:

2. Վարչակարգի հարցերով խորհրդարանական հանձնակատարը

51. Նամակագրության կամ տեսակցությունների վերահսկմանն առնչվող զանգատները, որոշ դեպքերում, կարող են ներկայացվել նաև խորհրդարանական հանձնակատարին

(Օմբուդսմենին): Ինչևէ, նրա լիազորությունները չեն տարածվում Կանոնների կամ ՆԳ քարտուղարի ցուցումների կիրառման հետևանքով առաջացած սահմանափակումների վրա: Ավելին, Օմբուդսմենն իրավասու չէ հանելու այդ սահմանափակումները, քանի որ նրա լիազորությունները սահմանափակվում են իր իրականացրած քննության արդյունքները Խորհրդարանի անդամին կամ համապատասխան իշխանական մարմնին, որոշ դեպքերում նաև Խորհրդարանի զույգ պալատներին զեկուցելով (Խորհրդարանական հանձնակատարի մասին 1967թ. օրենք, բաժիններ 10 և 12):

3. Դիմում ներպետական դատարաններին

52. Կանոններով կալանավայրերի իշխանություններին վերապահված՝ նամակագրությունը և տեսակցությունները վերահսկելու լիազորությունը ենթակա է վերահսկողության՝ անգլիական դատարաններում վերանայման վարույթների իրականացման միջոցով: Դատարանի իրավասությունն է՝ միջամտել, որպեսզի նամակագրության կամ տեսակցությունների կապակցությամբ կալանավայրի իշխանությունների գործողությունները չհակասեն Կանոններին (օրինակ՝ 37(A) 1 և 37 (1) կանոններ. տե՛ս, վերը կետ 44, (b) և (d) ենթակետեր), չկիրառվեն կամայական կամ անհարկի, անբարեխիղճ կերպով, իշխանության չարաշահմամբ կամ այլ նկատառումներով:

Այս կապակցությամբ դատարանը նշում է, որ Ռեյմոնդն ընդդեմ Հոնիի գործով (1982թ. 1 համաանգլիական իրավական զեկույցներ 759) լորդ Ուիլդերֆորսը վկայակոչել է անգլիական իրավունքի այն սկզբունքը, ըստ որի՝ «դատապարտված անձը ազատագրկման ընթացքում պահպանում է քաղաքացիական իր բոլոր իրավունքները, եթե դրանք չեն սահմանափակվում օրենքով»:

ԳՈՐԾԻ ՎԱՐՈՒՅԹԸ ՀԱՆՁՆԱԺՈՂՈՎՈՒՄ

53. Պրն Քենբլը և հայր Ֆելը դիմել են Հանձնաժողով՝ համապատասխանաբար 1977թ. մարտի 4-ին և 31-ին: Ներկայացված գանգատներում կամ համապատասխան գրավոր բացատրություններում նրանցից յուրաքանչյուրը՝

(ա) հայտարարել է, որ Տեսուչների խորհրդը իրեն մեղադրել է կարգապահական խախտումներում, որոնք ընդհանուր հաշվով համազոր են «քրեական» հանցանքի՝ առանց Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի պահանջին համապատասխան լսումների,

(բ) պնդել է, որ 1976թ. սեպտեմբերի 16-ի միջադեպից հետո իրավաբանական օգնություն ստանալու թույլտվության ձգձգումը խախտել է Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածում ամրագրված՝ դատարանի մատչելիության և 8-րդ հոդվածում ամրագրված նամակագրության անձեռնմխելիության իր իրավունքները,

(գ) նշել է, որ անկախ բժշկական զննության պահանջի մերժումը ևս խախտել է Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածում ամրագրված իր իրավունքները,

(դ) բողոքարկել է մի շարք այլ հարցերի, մասնավորապես՝ վերոհիշյալ միջադեպից հետո կալանավայրում իր նկատմամբ վերաբերմունքի կապակցությամբ:

1978թ. մայիսի 6-ին Հանձնաժողովը պրն Քենբլի գանգատն ընդունելի է համարել (ա), (բ) և (գ) կետերի և անընդունելի՝ մնացած կետերի կապակցությամբ:

1980թ. հոկտեմբերի 9-ի մասնավոր և հոկտեմբերի 14-ի վերջնական որոշումներով Հանձնաժողովը՝

a. վճռել է, որ հայր Ֆելի գանգատն ընդունելի է (բ) և (գ) կետերի կապակցությամբ, իսկ գանգատարկվող մնացած պնդումներն այն մասին, որ իր փաստաբանի հետ առանձին տեսակցելու թույլտվության մերժումը հանգեցրել է Կոնվենցիայի 6-րդ և 8-րդ հոդվածների խախտման, որ որոշ անձանց հետ նամակագրական կապ պաշտպանելու թույլտվության մերժումը հանգեցրել է 8-րդ հոդվածի խախտման, որ խախտվել է Կոնվենցիայի 13-րդ հոդվածը, բավարար հիմքեր չեն պարունակում,

b. վճռել է, որ հայր Ֆելի գանգատն ընդունելի չէ (ա) և (դ) կետերի կապակցությամբ՝ այն հիմնավորմամբ, որ (ա) կետի պարագայում, 1981թ. մարտի իր որոշմամբ նա հրաժարվել էր սպառել պաշտպանության ներպետական միջոցները՝ չդիմելով վերադաս աստյան՝ գործը վերանայելու պահանջով (տես վերը՝ կետեր 15 և 39-41):

Վերջին վճռի կապակցությամբ Հանձնաժողովը, դատավարական կանոնադրության 29-րդ կանոնի համաձայն, պահանջել էր նաև երկու գանգատների միավորում:

54. 1982թ. մայիսի 12-ի իր եզրակացության մեջ (կամ զեկույցում) (Կոնվենցիայի 31-րդ հոդված) Հանձնաժողովն արտահայտել էր հետևյալ կարծիքը.

- որ տեղի է ունեցել Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածում ամրագրված իրավունքների խախտում՝ Տեսուչների խորհրդում պրն Քեմբլի գործի վարույթի ընթացքում (կողմ՝ ինը, ձեռնպահ՝ երեք),

- որ տեղի է ունեցել Կոնվենցիայի 6-րդ (1-ին կետ) և 8-րդ հոդվածների խախտում՝ դիմողների իրավաբանական օգնություն ստանալու թույլտվության ձգձգման կապակցությամբ (միաձայն),

- որ 6-րդ հոդվածի 1-ին կետի խախտում տեղի չի ունեցել՝ դիմողներին անկախ բժշկական զննության հնարավորություն չընձեռելու կապակցությամբ (միաձայն),

- որ տեղի է ունեցել 6-րդ հոդվածի 1-ին կետի խախտում՝ հայր Ֆելին իր փաստաբանի հետ առանձին տեսակցելու հնարավորությունից զրկելու կապակցությամբ, անկախ այն բանից՝ խախտվել է նաև 8-րդ հոդվածը, թե՛ ոչ (միաձայն),

- որ տեղի է ունեցել 8-րդ հոդվածի խախտում՝ քույր Փաուերի և քույր Բենեդիկտի հետ հայր Ֆելի նամակագրական կապը կասեցնելու կապակցությամբ (միաձայն),

- որ տեղի է ունեցել 13-րդ հոդվածի խախտում՝ 8-րդ հոդվածի կապակցությամբ հայր Ֆելի ներկայացրած գանգատի ընթացքում անհրաժեշտ պաշտպանական միջոցներից վերջինիս զրկված լինելու կապակցությամբ (միաձայն):

Հանձնաժողովի կարծիքը՝ ամբողջությամբ, ինչպես նաև չհամընկնող մեկ կարծիքը ներկայացվում են վճռին կից:

ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹՅԱՆ՝ ԴԱՏԱՐԱՆ ՆԵՐԿԱՅԱՑՐԱԾ ՎԵՐՋՆԱԿԱՆ ԱՌԱՐԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ

55. 1983թ. սեպտեմբերի 20-ին Կառավարությունը դատարանին խնդրել է գործը լուծել (ըստ գործի կապակցությամբ առկա կոնցեսիաների) 1983թ. մարտի 17-ին ներկայացված գրավոր բացատրություններում նշված կարգով, մասնավորապես՝

«Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի կապակցությամբ

(i) վճռել և հայտարարել, որ Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածը կիրառելի չէ Կալանավայրերի 1964թ. կանոնադրության 47-րդ կամ որևէ այլ կանոնով նախատեսված կարգապահական խախտումների կապակցությամբ Տեսուչների խորհրդում քննության անցկացման և որոշման կայացման կապակցությամբ,

(ii) վճռել և հայտարարել, որ Կոնվենցիայի խախտում տեղի չի ունեցել Տեսուչների խորհրդում Ջոն Ջոզեֆ Քեմբլի գործի քննության անցկացման և որոշման կայացման կապակցությամբ,

(iii) վճռել և հայտարարել, որ վերոհիշյալ քննության և որոշման առնչությամբ Կոնվենցիայի հնարավոր խախտումների կապակցությամբ Ջոն Ջոզեֆ Քեմբլը չի սպառել պաշտպանության ներպետական բոլոր միջոցները,

(iiiv) վճռում նշել կալանավորների և նրանց իրավախորհրդատուների միջև հաղորդակցման վերահսկման կապակցությամբ Միացյալ Թագավորության օրենսդրության և պրակտիկայի մեջ Գոլդերի գործով Դատարանի վճռից հետո կատարված փոփոխությունների մասին, և

(ա) նկատի ունենալով այս փոփոխությունները՝ մերժել Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի խախտման վերաբերյալ գանգատների հետագա քննությունը կամ, որպես այլընտրանք,

(բ) վճռել և հայտարարել, որ ըստ հայտնաբերված փաստերի՝ Միացյալ Թագավորությունը չի խախտել Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածով նախատեսված որևէ պարտավորություն, բացի Հանձնաժողովի գեկույցում նշվածից:

Կոնվենցիայի 8-րդ հոդվածի կապակցությամբ

(i) քանի որ հայտնաբերված փաստերը չեն պարունակում Միացյալ Թագավորության կողմից Կոնվենցիայի 8-րդ հոդվածում նախատեսված պարտավորությունների խախտում՝ հաստատել Հանձնաժողովի եզրակացությունը,

(ii) քանի որ Միացյալ Թագավորության կառավարությունը չի վիճարկում Կոնվենցիայի խախտումների վերաբերյալ Հանձնաժողովի եզրակացությունը՝ կալանավորների նամակագրության հետ կապված պրակտիկայում վերանայված Հրահանգ-Ցուցումների կատարած փոփոխությունների կապակցությամբ,

(ա) վճռել և հայտարարել, որ հայտնաբերված փաստերը Կոնվենցիայի որևէ խախտում, բացի Հանձնաժողովի գեկույցում նշվածներից, չեն պարունակում;

(բ) վճռում նշել, որ վերանայված Հրահանգ-Ցուցումների ներմուծած փոփոխությունները վերացնում են Հանձնաժողովի հայտնաբերած խախտումները:

Կոնվենցիայի 13-րդ հոդվածի կապակցությամբ

Վճռել և հայտարարել, որ կալանավորների նամակագրության և տեսակցության վերաբերյալ նոր Հրահանգ-Ցուցումների ուժի մեջ մտնելուց հետո հայտնաբերված փաստերն այլևս չեն պարունակում Միացյալ Թագավորության կողմից Կոնվենցիայի 13-րդ հոդվածում նախատեսված պարտավորությունների խախտում:

ԻՐԱԿՈՒՆՔԻ ՀԱՐՑԵՐ

I. ՆԱԽՆԱԿԱՆ ՓԱՍՏԱՐԿՆԵՐ

Ա. Պրն Քենբլիի հիմնավորումը Տեսուչների խորհրդում գործի վարույթի կապակցությամբ ներպետական պաշտպանության միջոցները չսպառելու վերաբերյալ

56. 1983թ. մարտի 17-ին Դատարան ներկայացրած գրավոր բացատրություններում Կառավարությունը նշել է, որ պրն Քենբլը չի սպառել պաշտպանության ներպետական միջոցները՝ չդիմելով տեսուչների խորհրդում լսված գործը վերադաս ատյանում վերանայելու պահանջով, ուստի և այս վարույթին վերաբերող նրա գանգատները չեն կարող բավարարվել:

57. Դատարանն ի գիտություն կընդունի նման փաստարկներն այն դեպքում, եթե պատասխանող պետությունն արդեն դրանք ներկայացրել է Հանձնաժողով՝ դրանց բնույթի և հանգամանքների թույլատրելիության սահմաններում. սա սովորաբար արվում է ընդունելիության քննության նախնական փուլում: Այս պայմանը չբավարարվելու դեպքում Կառավարությանը չի թույլատրվում փաստարկները ներկայացնել Դատարան (տե՛ս, inter alia, 1980թ. մայիսի 3-ի Արտիկոյի վճիռը, մաս Ա, թիվ 37, էջեր 12 և 13, կետեր 24 և 27):

1. Estoppel-

Մյուս կողմի շահերին հակասող նոր պահանջը

58. Պրն Քենբլիի դիմումի ընդունելիության վերաբերյալ Կառավարության դիտողությունները Հանձնաժողովին են ներկայացվել 1977թ. դեկտեմբերի 20-ին: Այստեղ որևէ բան չի ասվել խորհրդում գործի վարույթի առնչությամբ ներպետական պաշտպանության միջոցների սպառման հարցի մասին: Միայն գործի ըստ էության քննության ընթացքում (1978թ. դեկտեմբերի 13) Կառավարությունը պահանջել է Հանձնաժողովից մերժել այդ վարույթներին վերաբերող գանգատները (համաձայն Կոնվենցիայի 26 և 29 հոդվածների), քանի որ վերադաս ատյանում գործի բողոքարկման դիմում չի ներկայացվել: Հանձնաժողովը, որ 1978թ. մայիսի 6-ին արդեն իսկ ընդունելի էր համարել բողոքները, 1981թ. մարտի 14-ի և 19-ի որոշմամբ նշել է, որ բավարար հիմքեր չկան Կոնվենցիայի 29-րդ հոդվածի կիրառման համար՝ որպես միաձայնություն պահանջող դրույթ:

59. Ղատարանը նշում է, որ համաձայն սուրբ Ջերմենի գործով Բաժանմունքային դատարանի 1977թ. դեկտեմբերի 6-ի վճռի՝ վերադաս ատյանում գործի վերաքննությունը Տեսուչների խորհրդի վարույթների կապակցությամբ կիրառելի չէ (տե՛ս վերը՝ կետ 39(բ)): Այսպիսով, Կառավարությունը կոժվարանար ընդամենը երկու շաբաթ անց Հալ կալանավայրի Տեսուչների խորհրդի փաստաբանի կողմից կառավարության սոլիստորի ցուցումով Բաժանմունքային դատարանին ներկայացված փաստարկներին հակառակ, դիմել Հանձնաժողով՝ թե պաշտպանության այդ միջոցը հնարավոր էր: Հակառակ Հանձնաժողովի պատվիրակի արտահայտած կարծիքի՝ Ղատարանը գտնում է նաև, որ քանի որ ներպետական վարույթում իշխանությունների հաջողությունից հետո Կառավարությունը դժվար թե կարողանար պնդել, որ այս հարցը լուծված չէ կամ թերի է արտացոլված անգլիական իրավունքում, և որ պրն Քեմբլը ստիպված պետք է լիներ հարցի լուծումն ակնկալել դատական ատյաններում:

Սուրբ Ջերմենի գործով գանգատի ժանուցումը ներկայացվել է 1977թ. դեկտեմբերի 20-ին, սակայն գործի վերջնական լուծումն ստացվել է միայն 1978թ. հոկտեմբերի 3-ին, երբ Վերաքննիչ դատարանը բեկանել էր Բաժանմունքային դատարանի վճիռը (տե՛ս վերը՝ կետ 39(գ)): Ակնհայտ է, որ հենց 1978թ. վճիռն էր դրդել Կառավարությանը լրացնել նախնական փաստարկները, և որոշակի հանգամանքներում Ղատարանը չի համարում, որ նրանք պարտավոր էին պաշտպանական միջոցներն սպառելու վերաբերյալ հայտարարությունն անել ավելի վաղ փուլում (տե՛ս վերը մեջբերված՝ Արտիկոյի վճիռը, *ibid.* էջ 13, կետ 27, երրորդ ենթակետ): Հետևաբար նոր փաստարկ բերելու և նոր պահանջի հիմքեր չկան:

2. Հայտարարության հիմնավորված լինելու մասին

60. Ըստ Կոնվենցիայի 26-րդ հոդվածի՝ կարելի է կիրառել պաշտպանության միայն այն միջոցները, որոնք արնչվում են ենթադրյալ մեղադրանքին և, միևնույն ժամանակ, հասանելի են և բավարար (տե՛ս, *inter alia*, Վան Օստերվիչքի 1980թ. նոյեմբերի 6-ի վճիռը, մաս Ա, թիվ 40, էջ 13, կետ 27):

Պրն Քեմբլի գործի կապակցությամբ Հանձնաժողովը որևէ կարծիք չի արտահայտել այն մասին, թե արդյոք վերադաս ատյանում գործի վերանայման միջոցը վերաբերում է այս կարգի գործերին:

61. Պաշտպանության միջոցի սպառման հարցը վիճարկելու համար նախ պետք է բավարար չափով հավաստի լինի դրա գոյությունն ընդհանրապես (տե՛ս, *Դե Ուայլդ, Օմս և Վերսիպի 1971թ. հունիսի 18-ի վճիռը, մաս Ա, թիվ 12, էջ 34, կետ 62, Դիվերի գործով 1980թ. փետրվարի 27-ի վճիռը, մաս Ա, թիվ 35, էջ 18, կետ 32 և mutates mutandis, Վան Դրուգենբրոյքի գործով 1982թ. հունիսի 24-ի վճիռը, մաս Ա, թիվ 50, էջ 30, կետ 54*): Պրն Քեմբլի դիմումը Հանձնաժողով ներկայացնելու պահին (1977թ. մարտի 4) որևէ բան հայտնի չէր Տեսուչների խորհրդի գործերը վերանայելու վերադաս ատյանի իրավասության մասին. ինչպես Վերաքննիչ դատարանն էր նշել՝ սուրբ Ջերմենի գործով՝ այս կապակցությամբ որևէ պարտադիր կարգավորում չի գործում (տե՛ս վերը՝ կետ 39 (գ)): Իրավիճակը, սակայն, փոխվել էր այս գործով Վերաքննիչ դատարանի 1978թ. հոկտեմբերի 3-ի վճռով, որով հաստատվում էր, որ կալանավորները կարող են կարգապահական վարույթների կապակցությամբ գործի վերանայում ակնկալել:

Այնուհանդերձ, անհրաժեշտ է հիշել, որ պրն Քեմբլի գործով հնարավոր վերանայման համար դիմելու սահմանված ժամկետը վաղուց անցել էր (տե՛ս վերը՝ կետ 41 և վերոհիշյալ *Դե Ուայլդ, Ումս և Վերսիպի գործով վճիռը, մաս Ա, թիվ 12, էջեր 34-35, կետ 62*): Ճիշտ է՝ հնարավոր էր թույլտվություն ստանալ ժամկետի սպառվելուց հետո ևս դիմում ներկայացնելու համար, և Կառավարությունը խոստովանել է, որ եթե պրն Քեմբլը նման թույլտվության համար դիմեր սուրբ Ջերմենի գործով Բաժանմունքային դատարանի երկրորդ որոշումից (1979թ. հունիսի 15) անմիջապես հետո, նա, ամենայն հավանականությամբ, չէր մերժվի: Սակայն այժմ արդեն, նրան, ամենայն հավանականությամբ, նման թույլտվություն չէր տրվի, քանի որ ժամկետն

անցնելը կդիտվեր անհիմն և աններելի (տե՛ս վերը՝ կետեր 15, 40 և 41): Պաշտպանության միջոցի հնարավորությունն անհրաժեշտ է դիտարկել այս փաստարկների համատեքստում:

62. Ինչ վերաբերում է պաշտպանության միջոցի արդյունավետությանը, Ղատարանում լսումների ընթացքում Կառավարությունը նշել է, որ դրանք կիրառելի չեն դիմողի բողոքների գերակշիռ մասի կապակցությամբ, մասնավորապես, խոսքը վերաբերում է այն բողոքներին, որ Խորհրդում գործի լսումների ընթացքում դիմողը գրկված է եղել իրավաբանական օգնություն ստանալու հնարավորությունից, Խորհրդի ո՛չ լսումները և ո՛չ էլ դատավճիռը հրապարակային չեն եղել, և ինքը՝ Խորհուրդը, «անկախ» չի եղել: Խորհրդում գործի լսումների ընթացքում իրավաբանական ներկայացուցչության հնարավորության կապակցությամբ նույն տեսակետն է պահպանվել նաև Տարանտի գործով: Ղատարանը նշում է, որ այդ գործով, հակառակ Կառավարության կարծիքին, հաստատվել է, որ գործը վերադաս դատական ատյանում վերանայելու պահանջը կարող է պաշտպանության արդյունավետ միջոց հանդիսանալ՝ փաստաբանի մասնակցության թույլտվությունը մերժելու դեպքում (տե՛ս վերը՝ կետ 36): Այդուհանդերձ, չնայած այս կապակցությամբ օրենքի պատշաճ պարզաբանված չլինելուն, փաստը մնում է փաստ, և սա ընդունում է նաև Կառավարությունը, որ պրն Քեմբլը իր գործով պաշտպանության այդ միջոցի հնարավորությունն այլևս ակնկալել չէր կարող:

63. Պրն Քեմբլը ներկայացրել է այլ բողոքներ ևս, մասնավորապես այն մասին, որ Խորհուրդը «անկողմնակալ» չի եղել և իրեն գրկել է արդար լսումների հնարավորությունից, որ խախտվել է անմեղության կանխավարկածը, որ նրան պատշաճ կարգով չեն տեղեկացրել իր դեմ ներկայացված մեղադրանքների մասին և նա հնարավորություն չի ունեցել նախապատրաստել իր պաշտպանությունը և որ նրա իրավունքները խախտվել են նաև վկաների առումով:

Այս բողոքների կապակցությամբ Կառավարությունը ընդունել է, որ դրանք կարող էին և պետք է դատական վերանայման առարկա դառնային 1978թ. հոկտեմբերի 3-ից հետո: Այնուամենայնիվ, երբ սուրբ Ջերմենի գործով Վերաքննիչ դատարանի կայացրած վճռով հաստատվել էր վերադաս ատյանում գործի վերանայման՝ իբրև պաշտպանության միջոցի, հնարավորությունը, և, Կառավարության պնդմամբ, այն դեռևս հնարավոր էր պրն Քեմբլի համար, Հանձնաժողովը վճռել էր չմերժել դիմումն այս հիմքի վրա: Այս պայմաններում, դատարանի կարծիքով, արդարացված էր պրն Քեմբլի որոշումն իր գործի քննությունը Կոնվենցիայի առնչությամբ թողնել Հանձնաժողովի վճռին և չդիմել ներպետական դատարաններին՝ Տեսուչների խորհրդի վարույթի վերանայման պահանջով: Ավելին, Կառավարությունը խոստովանել է, որ պաշտպանության այս միջոցը, ամենայն հավանականությամբ, այլևս հնարավոր չէ նրա համար: Հետևաբար, Ղատարանը գտնում է, որ անարդարացի կլիներ այժմ այս գանգատները անընդունելի համարել՝ ներպետական պաշտպանության միջոցներն սպառված չլինելու պատճառաբանությամբ:

Բ. Տեսուչների խորհրդում գործի վարույթի կապակցությամբ հայր Ֆելի բողոքների ընդունելիությունը

64. Հայր Ֆելի բողոքները՝ Տեսուչների խորհրդում գործի վարույթի կապակցությամբ, Հանձնաժողովն անընդունելի էր համարել այն հիմքով, որ վճռի հրապարակման պահին (1981թ. մարտի 14-ին և 19-ին) նա չէր սպառել վերադաս ատյանում գործը վերաքննելու ներպետական պաշտպանության հնարավորությունը (տե՛ս վերը՝ կետ 53):

Ղատարանին ներկայացրած գրավոր բացատրություններում հայր Ֆելը, նշելով որ արդեն ներկայացրել է նման դիմում, ճիշտ է՝ ապարդյուն (տե՛ս վերը՝ կետ 15), պնդել է, որ վերոհիշյալ բողոքներն այժմ ընդունելի են:

65. Ըստ Ղատարանի հաստատված նախադեպային իրավունքի՝ դիմումների ընդունումը մերժելու վերաբերյալ Հանձնաժողովի որոշումները բողոքարկման ենթակա չեն և գործերն ըստ էության լսելու Ղատարանի իրավասությունը սահմանափակված է Հանձնաժողովի ընդունած դիմումների քննությամբ (տե՛ս, inter alia, վերոհիշյալ Ղե Ուայլդ, Ումս և Վերսիպի գործով վճիռը, մաս Ա, թիվ 12, էջ 30, կետ 51, Իռլանդիան ընդդեմ Միացյալ Թագավորության

1978թ. հունվարի 18-ի վճիռը, մաս Ա, թիվ 25, էջ 63, կետ 157, և Ֆոթիի և այլոց գործով 1982թ. դեկտեմբերի 10-ի վճիռը, մաս Ա, թիվ 56, էջ 14, կետեր 40-41):

Այսպիսով՝ Դատարանն իրավասու չէ քննելու հայր Ֆելի հայցը:

II. ՊՐՆ ՔԵՄԲԼԻ ԳՈՐԾՈՎ ՎԱՐՈՒՅԹԸ ՏԵՍՈՒՂՆԵՐԻ ԽՈՐՀՐԴՈՒՄ

66. Պրն Քեմբլը բողոքարկել է, թե Տեսուչների խորհրդի կողմից իրեն կարգապահական խախտումների համար ներկայացվել է մեղադրանք, որն ըստ էության համազոր է «քրեական մեղադրանքի»՝ զրկելով իրեն Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածով նախատեսված լուսնների հնարավորությունից: Այս հոդվածը որոշակի երաշխիքներ է պարունակում «քաղաքացիական իրավունքների և պարտականությունների, ինչպես նաև քրեական մեղադրանքների կապակցությամբ»:

Ա. Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի կիրառելիությունը

1. «Քրեական մեղադրանքի» առկայությունը

67. Հանձնաժողովը եկել է այն եզրակացության, որ պրն Քեմբլի գործով Տեսուչների խորհրդի քննությունը ներառում է «քրեական մեղադրանքի» որոշում, ուստի Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածն այստեղ կիրառելի է:

Կառավարությունն իր հայտարարության մեջ վիճարկել է այս կարծիքը:

68. Դատարանը նման խնդրի բախվել էր նաև Էնգելի և այլոց գործով, որը, իբրև փաստարկ, մեջբերվել էր ներկայիս վարույթին մասնակցողների կողմից: Այս գործով 1976թ. հունիսի 8-ի վճռով (Մաս Ա, թիվ 22, էջեր 17-18, կետեր 80-82) Դատարանը, ուշադրություն հրավիրելով Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածում «քրեական մեղադրանքի» հասկացության «առանձին» հանդես գալու հանգամանքին, առաջ է քաշել հետևյալ սկզբունքները, որոնք վերահաստատվել են Օգթուրքի գործով 1984թ. փետրվարի 21-ի վճռով (Մաս Ա, թիվ 73, էջեր 17-18, կետեր 48-50):

(ա) Կոնվենցիան չի հակադրվում պայմանավորվող պետություններին՝ քրեական և կարգապահական իրավունքների միջև որոշակիություն մտցնելը պահպանելու և դրանք տարանջատելու հարցում, բայց դա չի նշանակում, որ նման կերպ արված դասակարգումը կիրառելի չէ Կոնվենցիայի նպատակների համար:

(բ) Եթե պայմանավորվող պետություններն իրավասու լինեին սեփական հայեցողությամբ, արարքներն իբրև քրեական կամ կարգապահական որակելով, բացառել Կոնվենցիայի 6-րդ և 7-րդ հիմնարար հոդվածների գործողությունը, ապա այս հոդվածների կիրառությունը ստորադասված կլինեի նրանց ինքնիշխան կամքին: Նման ազատությունը կարող է հանգեցնել Կոնվենցիայի սկզբունքների և նպատակների հետ անհամատեղելի հետևանքների:

69. Դատարանն Էնգելի և այլոց գործով վճռում շրջահայաց կերպով նշել է, որ «քրեական» և «կարգապահական» բնորոշումների միջև սահմանագիծ անցկացնելիս՝ Դատարանն ուշադրություն է դարձնում այն ոլորտին, որին առնչվում են տվյալ արարքները, մասնավորապես՝ զինվորական ծառայությանը: Պարզ է, որ երբ խոսքը վերաբերում է ազատագրկման վայրերին, այստեղ կարգապահական հատուկ ռեժիմի պահպանումը պրակտիկ և ներքին քաղաքականության նկատառումներով է իրականացվում, ինչպես, օրինակ՝ անվտանգության շահերից ելնելով կամ հասարակական կարգի պահպանման համար, կալանավայրում գտնվողների արարքների հնարավորինս անաչառ գնահատման, այնպիսի պատժամիջոցների կիրառման համար, որ կարող են հնարավոր չլինել սովորական դատարաններում, ինչպես նաև կալանավայրի իշխանությունների կողմից իրենց հաստատություններում առավելագույն կարգապահական ռեժիմ ապահովելու նպատակով:

Այնուամենայնիվ, արդար լուսնների երաշխիքը, որ 6-րդ հոդվածի նպատակն է, ըստ Կոնվենցիայի բովանդակության՝ ցանկացած ժողովրդավարական հասարակության հիմնարար սկզբունքներից է (տե՛ս, Գոլդերի գործով 1975թ. փետրվարի 21-ի վճիռը, մաս Ա, թիվ 18, էջ 18, կետ 36): Ինչպես ցույց է տալիս Գոլդերի գործը՝ արդարադատությունը չի

կարող կանգ առնել կալանավայրի դարպասների մոտ և, որոշ դեպքերում, արդարացված չէ ազատագրված մեջ գտնվողներին Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի պաշտպանությունից զրկելը:

Այստեղից հետևում է, որ Էնգելի և այլոց գործով կայացրած վճռով ամրագրված սկզբունքները, *mutatis mutandis*, տարածվում են նաև կալանավայրում պահվելու հետ առնչվող գործերի վրա, և վերը նշված պատճառները բավարար չեն անտեսելու համար այստեղ ևս «քրեականի» և «կարգապահականի» միջև սահմանագիծ անցկացնելու անհրաժեշտությունը, որ բխում է 6-րդ հոդվածի խնդրից և նպատակներից: Ուստի անհրաժեշտ է ճշտել՝ արդյո՞ք պրն Քեմբլի դեմ գործով վարույթը Կոնվենցիայի նպատակների համար պետք է դիտարկվի իբրև քրեական ոլորտին վերաբերող: Ի վերջո, Ղատարանը գտնում է, որ այդ վճռով սահմանված չափանիշները կարող են կիրառվել հաշվի առնելով այլ ենթատեքստով պայմանավորված առանձնահատկությունները:

70. Հստակեցման ենթակա առաջին խնդիրն է՝ ճշտել, թե արդյոք արարքները նկարագրող տեքստը, ըստ ներպետական օրենսդրության, համապատասխանում է քրեական, թե՞ կարգապահական իրավունքին, թե՞ երկուսին միաժամանակ (տե՛ս վերը նշված՝ Էնգելի և այլոց գործով վճիռը, մաս Ա, թիվ 22, էջեր 34-35, կետ 82):

Ակնհայտ է, որ անգլիական իրավունքում պրն Քեմբլին մեղսագրվող արարքները վերաբերում են կարգապահական իրավունքին. 47-րդ կանոնը սահմանում է, որ կալանավորի այս կարգի գործողությունները պետք է դիտվեն իբրև «կարգապահության դեմ թույլ տրված արարք», և նույն կանոնը ցուցումներ է պարունակում նման դեպքերում կալանավայրի հատուկ ռեժիմի շրջանակներում իրականացնելիք քայլերի մասին (տե՛ս վերը՝ կետեր 27-31): Տեսուչների խորհրդում գործերի քննությունների՝ քրեական իրավունքի ոլորտից դուրս լինելու մասին է վկայում սուրբ Ջերմենի գործով Վերաքննիչ դատարանի վճիռը, որով հաստատվում է «դրանց ոչ քրեական» լինելը (տե՛ս վերը՝ կետ 37):

Լորդ դատավոր Շուրն կարծիք է հայտնել, որ գործի նման քննությունը հանդիսանում է ներպետական կարգապահական վարույթ, որը չի առնչվում հանրային իրավունքի խախտման կամ հանրության շահերի վտանգման հետ և նախատեսված է կալանավայրի սահմաններում կարգի պահպանության նպատակով: Ղատարանը նշում է, որ նաև այս պատճառով է (ի թիվս այլոց), որ 1952թ. Կալանավայրերի մասին օրենքի բաժին 47-ով ՆԳ քարտուղարը լիազորված է ընդունելու կանոններ (տե՛ս վերը՝ կետ 26): Այնուամենայնիվ, Ղատարանը նշում է նաև, որ որոշ զուգահեռներ անցկացվել են Տեսուչների խորհրդում վարույթների և քրեական վարույթների միջև ՄքՔոնկիի և Տարանտի գործերով (տե՛ս վերը՝ կետ 37):

71. Ամեն դեպքում, ներպետական օրենսդրությամբ նախատեսված ցուցումները հարաբերական բնույթ ունեն և առավել էական է արարքի բուն բովանդակությունը (տե՛ս վերը նշված Էնգելի և այլոց գործով վճիռը, *ibid.*, էջ 35, կետ 82):

Այս կապակցությամբ անհրաժեշտ է նկատի ունենալ, որ կալանավորի արարքները կարող են տարբեր դրսևորումներ ունենալ. որոշ արարքներ ակնհայտորեն չեն անցնում ներքին կարգապահական խնդիրների սահմաններից, մինչդեռ մյուսները չեն կարող նույն կերպ դիտվել: Առաջինը՝ որոշ արարքներ կարող են մյուսներից առավել լուրջ լինել. իրականում Կանոնները աստիճանակարգում են արարքները՝ որակելով պրն Քեմբլի գործածներն իբրև «առանձնապես ծանր» (տե՛ս վերը՝ կետ 27): Երկրորդը՝ որոշ դեպքերում արարքների հակաօրինականությունը չի դիտվում զուտ իբրև կալանավայրի պատերից ներս կատարված իրադարձություն. Կանոններով նախատեսված որոշ արարքներ կարող են դիտվել նաև իբրև քրեական հանցագործություններ: Այսպես օրինակ՝ «կալանավայրի աշխատակցին մարմնական վնասվածք պատճառելը» կարող է համապատասխանել «հարձակում՝ մարմնական վնասվածքի պատճառմամբ» հանցանքին, և չնայած խռովությունը և խռովության դրդումն ընդհանուր քրեական իրավունքում նման արարքներ չեն համարվում, հիմքում ընկած փաստերը կարող են պարունակել դավադրության քրեական հանցանքի տարրեր (տե՛ս վերը՝ կետ 30): Անհրաժեշտ է նկատի ունենալ նաև, որ, թերևս տեսականորեն, նման արարքները կարող են դիտարկվել միաժամանակ իբրև թե՛ քրեական, թե՛ կարգապահական (*ibid.*):

Դատարանը գտնում է, որ այսպիսի գործոնները, բավարար չլինելով դիմողին ներկայացված մեղադրանքների հիմքում ընկած արարքներն իբրև քրեական որակելու համար, այնուամենայնիվ, դրանց տալիս են որոշակի երանգ, ինչն առանձնացնում է դրանք զուտ կարգապահական արարքներից:

72. Այս կապակցությամբ անհրաժեշտ է անդրադարձնալ վերը նշված Էնգելի և այլոց գործով (ibid. էջ 35, կետ 82) և վերը նշված Օգթուրքի գործով (Մաս Ա, թիվ 73, էջ 18, կետ 50) վճիռներում նշված վերջին չափանիշին, մասնավորապես՝ պրն Քեմբլին սպառնացող պատժի տեսակին և խստության աստիճանին: Նրա նկատմամբ կիրառվելիք հնարավոր առավելագույն պատիժը ներառում էր Խորհրդի որոշման պահի դրությամբ վաղաժամկետ ազատ արձակման առկա հնարավորությունների կրճատում (երեք տարուց քիչ պակաս), անսահմանափակ ժամանակով որոշակի արտոնություններից զրկում և յուրաքանչյուր արարքի համար՝ մեկուսացում ընկերային աշխատանքներից, եկամուտների և աշխատավարձի կասեցում՝ առավելագույնը 56 օրով. իրականում սահմանվել էր պատժի ժամկետի ավելացում՝ 570 օրով, և նշված մյուս տույժերի կապակցությամբ՝ 91 օրվա չափով (տե՛ս վերը՝ կետեր 14 և 28):

Թե՛ սուրբ Ջերմենի գործով, և թե՛ Կոնվենցիայի կապակցությամբ լուրջ քննարկումների առարկա էր դարձել պատժի կրումից վաղաժամկետ ազատման և ժամկետի ավելացման հարցը: Անգլիական իրավունքում վաղաժամկետ ազատումը համարվում է ըստ հայեցողության կիրառվող միջոց (տե՛ս վերը՝ կետ 29): Անգլիական դատարաններն այս միջոցը դիտում են ավելի շուտ իբրև արտոնություն, քան իրավունք, սակայն Վերաքննիչ դատարանը սուրբ Ջերմենի գործով կայացրած վճռում նշել է, որ «չնայած վաղաժամկետ ազատ արձակումը համարվում է արտոնություն, սակայն այդ արտոնությունից զրկվելը, փաստորեն, տույժ է, որն առնչվում է անձի իրավունքներին»:

Դատարանը, իր հերթին, չի գտնում, որ արտոնության և իրավունքների միջև հստակ սահմանագծի առկայությունը կարող է օգտակար լինել տվյալ գործի դեպքում: Առավել կարևոր է այն հանգամանքը, որ վաղաժամկետ ազատ արձակման հնարավորությունը (կալանավորն ազատ է արձակվում պատժի կրման սկզբում սահմանված ժամկետում, եթե պատժի կրման ժամկետը չի ավելացվում կարգապահական խախտումների պատճառով (տե՛ս վերը՝ կետ 29)), կալանավորին արդարացի հույս է ներշնչում, որ նա կարող է ազատ արձակվել մինչև ազատագրկման սահմանված ժամկետի լրանալը: Վաղաժամկետ ազատման հնարավորությունից զրկելը, փաստորեն, երկարացնում է ազատագրկումը՝ ակնկալվող ժամկետից առավել երկար ժամանակով: Ասվածի հաստատումն ենք գտնում սուրբ Ջերմենի գործով Լորդ դատավոր Ուոլերի վճռի հետևյալ հատվածում.

«... ընդունված կարգով... դատավճռի հրապարակումից հետո կալանավայր մտնելու պահին կալանավորն իր տրամադրության տակ ունենում է վաղաժամկետ ազատման առավելագույն հնարավորությունը և նրան տեղյակ է պահվում ազատ արձակման հնարավոր ամենավաղ ժամկետի մասին: Անկախ այն բանից՝ դա կդիտվի իբրև արտոնություն, թե իրավունք, կալանավորն իրավունք ունի ակնկալել, որ ազատ կարձակվի այդ ժամկետում, եթե այլ կերպ չի զրկվում այդ հնարավորությունից: Լորդ Ռեյդը նշում է, որ «իրավունքներից կամ արտոնություններից» զրկելը հավասար չափով կարևոր են, և ես հարգանքով միանում եմ նրա կարծիքին: Վաղաժամկետ ազատման արտոնություն կամ իրավունք լինելը, իմ կարծիքով, էական չէ: Բավական է միայն դիտարկել [X]-ի գործը, որը զրկվել էր վաղաժամկետ ազատման հնարավորությունից՝ 720 օրվա չափով: Արդյունքում՝ նա ստիպված էր ազատագրկման մեջ մնալ ազատման նախնական սահմանված ժամկետից երկու տարի ավելի: Այսպիսով, նա կորցրել էր շատ էական արտոնություն»: (1979թ. համաանգլիական իրավական զեկույցներ, էջեր 723j-724b):

Վերը նշված Էնգելի և այլոց գործով վճռում Դատարանը նշել էր, որ ազատագրկումն իբրև պատժատեսակ ընդհանրապես ներհատուկ է «քրեական իրավունքի» ոլորտին: Ճիշտ է, տվյալ գործում ազատագրկման մեջ գտնվելու իրավական հիմքը, նույնիսկ Խորհրդի որոշումից հետո, մնում էր նախնական դատավճիռը, և այս պատժի ժամկետը չէր ավելացվել

(տե՛ս վերը՝ կետ 29): Ինչևէ, Ղատարանը կարծում է, որ վաղաժամկետ ազատման հնարավորությունից զրկվելու հավանականությունը և փաստացի զրկումը ներառում էին պատժի կրման ժամկետի այնպիսի լուրջ փոփոխություններ, որ այս տույժերը, Կոնվենցիայի կապակցությամբ, պետք է դիտարկվեն իբրև «քրեական»: Նշանակալիորեն երկարաձգելով պատժի կրման ժամկետը՝ այս պատժամիջոցները փաստորեն ենթադրում են անձին ազատությունից զրկում (եթե նույնիսկ ձևակերպման մեջ դա չի ասվում) և Կոնվենցիայի նպատակն ու խնդիրները պահանջում են, որպեսզի նման խստության տույժի կապակցությամբ կիրառվեն 6-րդ հոդվածի երաշխիքները: Այս եզրակացության վրա չի ազդում նույնիսկ այն փաստը, որ դիմողի վաղաժամկետ ազատման հնարավորությունը հետազայում մասնակիորեն վերականգնվել էր (տե՛ս վերը՝ կետ 16):

73. Հաշվի առնելով պրն Քեմբլին մեղսագրվող արարքների «առանձնապես ծանր» բնույթը, ինչպես նաև նրան սպառնացող (և, ի վերջո սահմանված) պատժատեսակը, Ղատարանը գտել է, որ 6-րդ հոդվածը կիրառելի է Տեսուչների խորհրդում այս գործի վարույթի կապակցությամբ: Հետևաբար, կարիք չկա դիտարկել նրա նկատմամբ սահմանված կամ հնարավոր այլ պատժամիջոցներ, բացի վաղաժամկետ ազատման հնարավորությունից զրկելուց:

2. «Քաղաքացիական իրավունքների» քննության առկայությունը

73. Հաշվի առնելով նախորդ կետում ասվածը, կարիք չկա նաև քննելու, թե արդյոք նշված վարույթը պարունակում է «քաղաքացիական իրավունքների» քննություն: Ինչպես և Հանձնաժողովը, Ղատարանը գտնում է, որ այս հարցը էական չէ տվյալ գործով որոշում ընդունելու կապակցությամբ (տե՛ս վերը նշված՝ Ղեվիի գործով վճիռը, մաս Ա, թիվ 35, էջ 24, կետ 47):

Բ. Համապատասխանությունը 6-րդ հոդվածին

74. Պրն Քեմբլը հայտարարել է, որ Տեսուչների խորհրդում զրկված է եղել 6-րդ հոդվածի 1-ին և 3-րդ (ա- դ) կետերով նախատեսված «արդար դատաքննության» հնարավորությունից: Նա բողոքարկել է նաև անմեղության կանխավարկածի խախտման կապակցությամբ (6-րդ հոդված, կետ 2):

1. 6-րդ հոդված, կետ 1

75. Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի 1-ին կետում ասվում է.

«Յուրաքանչյուր ոք, երբ որոշվում են նրա քաղաքացիական [իրավունքներն](#) և [պարտականությունները](#) կամ նրան ներկայացված ցանկացած քրեական մեղադրանքը ունի օրենքի հիման վրա ստեղծված անկախ և անաչառ դատարանի կողմից ողջամիտ ժամկետում արդարացի և հրապարակային դատաքննության իրավունք: Վճիռը հրապարակվում է դմբաց նիստում, սակայն մամուլի ներկայացուցիչների և հանրության ներկայությունը կարող է չթույլատրվել ամբողջ դատաքննության կամ նրա մի մասի ընթացքում՝ ժողովրդավարական հասարակությունում բարոյականության, հասարակական կարգի կամ պետական անվտանգության շահերից ելնելով, երբ դա պահանջում են անչափահասների շահերը կամ կողմերի անձնական կյանքի պաշտպանությունը կամ այնքանով, որքանով դա դատարանի կարծիքով հատուկ հանգամանքների բերումով խիստ անհրաժեշտ է, եթե հրապարակայնությունը կխախտեր արդարադատության շահերը»:

Տվյալ գործում չի վիճարկվում այն փաստը, որ վեճեր լուծելիս Տեսուչների խորհուրդը հանդիսանում է «օրենքով նախատեսված ատյան»: Իրականում պարզ է, որ անգլիական օրենսդրությունն այս ասպարեզում տեսուչների խորհրդին վերապահում է պարտադիր որոշում ընդունելու իրավագործություն, և սուրբ Ջերմենի գործով դատարանի արտահայտած կարծիքը վկայում է, որ սա դատական գործառույթ է (տե՛ս վերը՝ կետեր 38 և 39): 6-րդ հոդվածի 1-ին կետում նշված «դատարան» բառը, սակայն, անպայմանորեն չի նշանակում դատական ատյան՝ դրա դասական իմաստով, որ հանդիսանում է երկրի դատական

համակարգի մի օղակը (տե՛ս, *mutatis mutandis*, X-ն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության 1981թ. նոյեմբերի 5-ի վճիռը, մաս Ա, թիվ 46, էջ 23, կետ 53):

(ա) «Անկախ» դատարան

76. Պրն Քմեբլը հայտարարել է, որ իր գործի լուսմներն իրականացնող Տեսուչների խորհուրդը չի հանդիսացել անկախ ատյան՝ 6-րդ հոդվածի 1-ին կետի իմաստով: Նա պնդել է, որ խորհուրդները ընդամենը «ֆիկտիվ» են, որ կալանավորները դրանք անկախ չեն համարում, և որ դրանք գործնականում ծառայում են իբրև կառավարիչների զենք. դրանց գործառնություններից շատերը ենթարկվում են կալանավայրի իշխանությունների անմիջական վերահսկմանը և նրանք պարտավոր են հետևել ՆԳ քարտուղարի ցուցումներին: Մասնավորապես՝ պնդվում է, որ նրանք անկախ չեն վեճեր լուծելու իրենց գործառնություն:

Հանձնաժողովը, նշելով, որ օրենքը պարտավորեցնում է Խորհուրդներին լինել անկախ և անկողմնակալ, գտնում է, որ դա ինքնին բավարար չէ. իրապես «անկախ» լինելու համար մարմինը պետք է անկախ լինի գործադիրից թե՛ իր գործառնությունում և թե՛ իբրև հաստատություն՝ ապահովելով արդարադատության իրականացումը: Հանձնաժողովի կարծիքով, Խորհուրդը չի ունեցել անհրաժեշտ անկախությունը. առաջինը՝ դրա անդամները նշանակվել են սահմանափակ ժամկետով՝ ՆԳ քարտուղարի կողմից և անձեռնմխելի չեն եղել իրենց պաշտոններում, երկրորդը՝ չնայած խորհուրդը վարչակազմի մաս չի հանդիսացել, դրա մյուս գործառնություններն ուղղված են կալանավայրի աշխատակիցների հետ ամենօրյա հաղորդակցության հաստատմանը, ինչը կարող է նույնացվել կալանավայրի կառավարման հետ:

Կառավարությունը վիճարկել է այս եզրակացությունը: Նրանք հայտարարել են, *inter alia*, որ Խորհուրդը կալանավայրի կառավարման համակարգի մաս չի հանդիսանում. այն տեղական և պետական մասշտաբում անկախ է կալանավայրի վարչակազմից և, վարչական գործառնությամբ իրականացնելիս՝ գործադիրի անունից հանդես չի գալիս:

77. Որոշելու համար, թե արդյոք մարմինը կարող է անկախ լինել, մասնավորապես գործադիրից և գործի կողմերից (տե՛ս, *inter alia*, Լե Կոմտ, Վան Լովեն և Դե Մեյերի գործով 1981թ. հունիսի 23-ի վճիռը, մաս Ա, թիվ 43, էջ 24, կետ 55), Դատարանը հաշվի է առել այդ մարմնի անդամների նշանակման կարգը և լիազորությունների ժամկետը (նույն տեղում՝ էջեր 24-25, կետ 57), արտաքին հնարավոր ճնշման դեմ երաշխիքների առկայությունը (տե՛ս, Պիերսակի գործով 1982թ. հոկտեմբերի 1-ի վճիռը, մաս Ա, թիվ 53, էջ 13, կետ 27) և մարմնի անկախության արտահայտված դրսևորումը (տե՛ս, Դելկուրտի գործով 1970թ. հունվարի 17-ի վճիռը, մաս Ա, թիվ 11, էջ 17, կետ 31):

Խորհրդի «ոչ անկախ» լինելու մասին վկայող փաստարկների վերաբերյալ կխոսվի ավելի ուշ:

78. Խորհրդի անդամներին նշանակում է ՆԳ քարտուղարը, որն իր հերթին պատասխանատու է Անգլիայում և Ուելսում կալանավայրերի կառավարման համար (տե՛ս վերը՝ կետեր 26 և 32):

Դատարանը չի համարում, որ սա նշանակում է, թե անդամներն անկախ չեն գործադիրից. այլապես կնշանակվեր, որ կառավարման ոլորտում պատասխանատու Նախարարի կողմից կամ նրա ներկայացմամբ նշանակվող դատավորները ևս «անկախ» չեն: Ավելին, ճիշտ է, ՆԳ գրասենյակը Խորհուրդների գործառնություններն իրականացնելու վերաբերյալ ընդունում է ուղեցույցներ (տե՛ս վերը՝ կետ 35), սակայն վեճերն ըստ էության լուծելիս խորհուրդները գրասենյակի հրահանգներով չեն ղեկավարվում:

79. Խորհուրդների անդամների լիազորությունները տրվում են երեք տարի ժամկետով կամ պակաս, եթե այդ մասին կա ՆԳ քարտուղարի հրամանագիրը (տե՛ս վերը՝ կետ 32):

Լիազորությունների տևողությունը, անշուշտ, հարաբերականորեն կարճ է, սակայն Դատարանը նշում է, որ դա պատճառաբանված է. անդամները վճարովի հիմունքներով չեն գործում (նույն տեղում) և հասկանալիորեն դժվար կլիներ գտնել առավել երկար ժամկետով նման լուրջ պարտականություններ ստանձնելու պատրաստակամ անձանց:

Դատարանը նշում է, որ կանոնները չեն կարգավորում ո՛չ Խորհրդի անդամների պաշտոնանկության հարցերը, ո՛չ էլ նախատեսում են այդ պաշտոնում նրանց համար անձեռնմխելիության երաշխիքներ:

Ճիշտ է, ՆԳ քարտուղարն իրավունք ունի պահանջել Խորհրդի անդամի պաշտոնանկությունը, սակայն իրականում սա բացառիկ դեպքերում է կիրառվում և նման հնարավորության գոյությունը չի կարող դիտվել իբրև Խորհրդի անդամների անկախությանը, իրենց դատական գործառույթն իրականացնելու գործընթացում, որևէ կերպ սպառնացող գործոն:

Իրավացիորեն դատավորների անկախության ամփոփական չափորոշիչ է համարվում և առնչվում է 6-րդ հոդվածի 1-ին կետի գործողությանը, երբ գործադիրն իրավասու չէ փոփոխել դատավորին՝ նրա պաշտոնավարության ընթացքում: Այդուհանդերձ, այս հարցի օրենսդրական կարգավորման բացակայությունն ինքնին դեռ չի նշանակում դատավորների անկախության բացակայություն՝ մի պայմանով, որ սկզբունքը փաստորեն ընդունված լինի և առկա լինեն նաև անհրաժեշտ այլ երաշխիքներ ևս (տե՛ս վերը նշված էնգելի և այլոց գործով վճիռը, մաս Ա, էջեր 27-28, կետ 68):

80. Խորհրդի անկախության հարցը վիճելի է մնում այն փաստի կապակցությամբ, որ այն միաժամանակ իրականացնում է թե՛ վեճեր լուծող, և թե՛ վերահսկիչ գործառույթ (տե՛ս վերը՝ կետ 33):

Խորհուրդն իր վերահսկիչ գործառույթում, Կառավարության հավաստմամբ, անկախ հսկողություն է իրականացնում կալանավայրի վարչակառավարման նկատմամբ: Իրականում վերահսկողությունը ենթադրում է Խորհրդի պարբերական շփումներ թե՛ կալանավայրի ղեկավարության, և թե՛ ազատագրկման մեջ գտնվողների հետ. ինչևէ, սա որևէ կերպ չի փոխում այն փաստը, որ Խորհրդի գործառույթը՝ նույնիսկ վարչական պարտականություններ իրականացնելիս, կայանում է երկու կողմերի միջև միջանկյալ օղակի դեր կատարելը՝ անկախ մնալով թե՛ մեկից, թե՛ մյուսից: Կալանավորների շրջանում այն հնարավոր տպավորությունը, թե Խորհուրդները սերտ կապի մեջ են կալանավայրերի ղեկավարության հետ, չափազանց կարևոր գործոն է, եթե 6-րդ հոդվածի համատեքստում հիշելու լինենք հետևյալ միտքը. «արդարադատությունը պետք է ոչ միայն իրականացվի, այլև ակնառու իրականացվի»: Այնուամենայնիվ, ազատագրկման մեջ գտնվողների շրջանում նման տրամադրությունները, որ, թերևս, օրինաչափ են կալանավայրի համար, բավարար չեն «անկախության» բացակայության մասին դատելու համար: 6-րդ հոդվածում ամրագրված պահանջը բավարարված չէր լինի, եթե կալանավորներն իրավացիորեն իրավունք ունենային մտածելու (հաշվի առնելով Խորհրդի և կալանավայրի ղեկավարության հաճախակի շփումները), որ Խորհուրդը կախվածության մեջ է գտնվում կալանավայրի ղեկավարությունից (տե՛ս, mutatis mutandis, վերը նշված Պիերսակի գործով վճիռը, մաս Ա, թիվ 53, էջ 15, կետ 30 in fine): Այնուամենայնիվ, Դատարանը չի գտնում, որ միայն նման շփումների առկայությունը, որ կա նաև իրենց՝ կալանավորների հետ, կարող է հիմնավորել նման տպավորությունը:

82. Ասվածի համատեքստում Դատարանը պատճառ չի տեսնում ենթադրելու, որ խնդրո առարկա Խորհուրդը «անկախ» չի եղել՝ 6-րդ հոդվածի իմաստով:

(բ) «Անաչառ» ատյան

83. Այնուհետև պրն Քենբլը հայտարարել է, որ իր գործը քննած Տեսուչների Խորհուրդը «անկողմնակալ» չի եղել:

Կառավարությունը վիճարկել է այս պնդումը: Հանձնաժողովն այս առնչությամբ կոնկրետ կարծիք չի արտահայտել, թեև իր պարտքն է համարել նշել, որ իր գեկույցում տեղ գտած եզրակացությունները չպետք է ընկալվեն իբրև Խորհրդի նկատմամբ կողմնակալության կամ այդ կարգի այլ կասկածի վկայություն:

84. 6-րդ հոդվածին առնչվող որևէ մարմնի անդամները համարվում են անաչառ, եթե հակառակը չի ապացուցվել (տե՛ս վերը նշված՝ Լե Կոմտ, Վան Լյովան և Դե Մեյերի գործով վճիռը, մաս Ա, թիվ 43, էջ 25, կետ 58): Տվյալ գործում դիմողը որևէ ապացույց չի ներկայացրել, որ Դատարանին այս առումով կասկածի առիթ տար:

85. Ինչևէ, չի կարելի հարցը սահմանափակել միայն սուբյեկտիվ գնահատականով. այս ոլորտում արտաքին կողմը կարող է որոշակիորեն կարևորվել, և հաշվի պետք է առնել ներքին կազմակերպչական հարցերը (տե՛ս վերը նշված՝ Պիեթասկի գործով վճիռը, մաս Ա, թիվ 53, էջեր 14-15, կետ 30):

Մինչ 1976թ. հոկտեմբերի 6-ը Ալբանի կալանավայրի տեսուչների խորհուրդը որևէ դեր չէր խաղացել դիմողի դեմ հարուցված կարգապահական վարույթներում, և գործն սկսելու պահին այն լիովին նոր է եղել Խորհրդի համար (տե՛ս վերը՝ կետեր 12-14): Այսպիսով, Ղատարանը Խորհրդում վարույթի կազմակերպման հարցում չի տեսնում որևէ հանգամանք, որ ներգործեր Խորհրդի օբյեկտիվ «անկողնակալության» վրա:

Մնում է այն հանգամանքը, որ հնարավոր է՝ Խորհրդի անաչառությունն ակնառու չի եղել պրն Քեմբլի տեսանկյունից: Այնուամենայնիվ, վերը՝ 81-րդ կետում շարադրվածի նման հիմնավորումներով, Ղատարանը չի գտնում, որ տվյալ համատեքստում դա բավարար է հաստատելու համար, որ 6-րդ հոդվածի այս պահանջը չի կատարվել:

(գ) «Հրապարակային լսումներ»

86. Դիմողը բողոքարկել է, որ Տեսուչների խորհրդում իր գործի լսումները հրապարակային չեն եղել՝ խոստովանելով միաժամանակ, որ իր համար դա էական չի եղել:

Հանձնաժողովը եզրակացրել է, որ այս կապակցությամբ տեղի է ունեցել 6-րդ հոդվածի պահանջների կատարման թերացում: Կառավարությունը նշել է, որ ընդունված պրակտիկան, համաձայն որի Խորհրդի լսումները դռնփակ են տեղի ունենում (տե՛ս վերը՝ կետ 36), օրինական է. նրանք հիմնվել են 6-րդ հոդվածի՝ դատավարությունը մամուլի և հանրության համար դռնփակ անցկացնելու վերաբերյալ դրույթների վրա՝ «ժողովրդավարական հասարակության պայմաններում հասարակական կարգի կամ ազգային անվտանգության ... նկատառումներով», «... կողմերի անձնական կյանքի անձեռնմխելիությունն ապահովելու համար» կամ, իբրև այլընտրանք, «եթե հրապարակայնությունը կարող է ազդել արդարադատության անաչառության վրա»: Ի պաշտպանություն այս հիմնավորման՝ մեջբերվել են անվտանգության նկատառումները, կալանավորի կողմից սադրիչ գործողությունների պրոպագանդայի հնարավորությունը և անձնական կյանքի անձեռնմխելիության վերջինիս պահանջը:

87. Ճիշտ է, սովորաբար, երբ վարույթներն առնչվում են վտանգավոր անձանց կամ դրանց ընթացքում պահանջվում է կալանավորի քննությունը Ղատարանում, գործերը, որպես կանոն, հրապարակային են լսվում՝ անկախ անվտանգության նկատառումներից, սադրիչ գործողությունների քարոզչության հնարավորությունից և իրեն՝ մեղադրյալի ցանկությունից: Այնուամենայնիվ, Ղատարանը չի կարող հաշվի չառնել Կառավարության բերած փաստարկները, մասնավորապես՝ հասարակական կարգի և անվտանգության վերաբերյալ, որ անխուսափելի կլինեին կալանավայրի կարգապահական վարույթի հրապարակային անցկացման դեպքում: Նման գործը, անկասկած, շատ ավելի մեծ բարդություններ կարող է առաջացնել, քան սովորական քրեական վարույթները: Խորհրդի նիստերը, ինչպես և պահանջում է նման կարգապահական գործերի բնույթը, որպես կանոն, անցկացվում են կալանավայրի ներսում, և հանրությունն այս պատերից ներս թողնելու հետ կապված բարդություններն ակնհայտ են: Եթե դրանք անցկացվեին կալանավայրից դուրս, նմանօրինակ խնդիրներ կծագեին կալանավորների փոխադրման կապակցությամբ: Կալանավորների գործով կարգապահական վարույթների հրապարակային անցկացման պահանջները չպատճառաբանված խնդիրներ կառաջացնեին պետական իշխանությունների համար:

88. Ղատարանը, այսպիսով, համաձայնում է, որ պրն Քեմբլի գործի ընթացքում մամուլին և հանրությունը մասնակցության հնարավորությունից զրկելը հասարակական կարգի և անվտանգության տեսանկյունից միանգամայն պատճառաբանված է եղել: Այս կապակցությամբ 6-րդ հոդվածի 1-ին կետի խախտում տեղի չի ունեցել:

(դ) Վճռի հրապարակային արձակումը

89. Ոչ սկզբունքային ևս մեկ հայտարարություն է արվել դիմողի կողմից՝ Տեսուչների խորհրդում իր գործով արձակված վճռի ոչ հրապարակային լինելու մասին:

Հանձնաժողովը գտել է, որ այս դեպքում ևս տեղի է ունեցել 6-րդ հոդվածի պահանջների կատարման թերացում: Կառավարությունն այս անգամ ևս հիմնվել է հասարակական կարգի և անվտանգության հիմնավորումների վրա. հետագայում Կառավարությունը համաձայնել է, որ եթե դռնփակ լսումներ անցկացնելու իրավունքը վերաբերեր միայն գործի քննությանը՝ վճռի հրապարակումից անջատ, ապա 6-րդ հոդվածի այս պահանջը կնշանակեր, որ հանրությունը չի կարող օրինական կերպով հեռացվել այն գործերի լսումներից, որոնցով քննության են առնվում կալանավորների կարգապահական խախտումների հարցեր:

90. Դատարանը համաձայնել է, որ երբեմն 6-րդ հոդվածով երաշխավորվող դատավարության մատչելիությունն անհրաժեշտության դեպքում կարող է սահմանափակվել (տե՛ս վերը՝ նշված Գոլդերի գործով վճիռը, մաս Ա, թիվ 18, էջեր 18-19, կետ 38): Դատարանի նման վերաբերմունքը բխել է այն հանգամանքից, որ վիճարկվող իրավունքը բնորոշ է 6-րդ հոդվածի 1-ին կետի առաջին նախադասությունում, սակայն հստակ նշված չէ դրանում: Իսկ երկրորդ նախադասությունում, ի տարբերություն առաջինի, տրվում է բացառությունների սպառիչ ցանկը: Հաշվի առնելով 17-րդ հոդվածի պայմանները, ինչպես նաև հրապարակման սկզբունքի կարևորությունը (տե՛ս, inter alia, Սաթերի գործով 1984թ. փետրվարի 22-ի վճիռը, մաս Ա, թիվ 74, էջ 12, կետ 26)՝ Դատարանը չի գտնում, որ այն կարող է դիտարկվել իբրև պատճառաբանված սահմանափակման առարկա, ինչպես պնդում է Կառավարությունը:

91. Այլ գործերով Դատարանը նշել է, որ պարտավորված չէ բառացիորեն մեկնաբանել «վճռի հրապարակային արձակում» արտահայտությունը. յուրաքանչյուր գործով կայացված «վճռի» արձակման ձևը, պատասխանող պետության օրենքներին համապատասխան, պետք է դիտարկվի վիճարկելի գործի յուրահատկությունների և այս կապակցությամբ 6-րդ հոդվածի պահանջների համատեքստում, մասնավորապես՝ արդարադատության և արդար դատավարության իրականացումը հրապարակայնության միջոցով ապահովելու իմաստով (տե՛ս, Պրետո և այլոց գործով 1983թ. դեկտեմբերի 8-ի վճիռը, ամս Ա, թիվ 71, էջեր 11-13, կետեր 21 և 26-27, և վերը նշված Սատերի վճիռը, մաս Ա, թիվ 74, էջեր 12 և 14, կետեր 26 և 33):

92. Այնուամենայնիվ, տվյալ գործում Տեսուչների խորհրդի վճիռը հրապարակայնորեն արձակելու ուղղությամբ որևէ քայլեր չեն ձեռնարկվել: Հետևաբար՝ այս կապակցությամբ տեղի է ունեցել 6-րդ հոդվածի խախտում:

2. 6-րդ հոդվածի 2-րդ կետ

93. Պրն Քեմբլը գանգատվել է, որ Խորհրդում իր գործի քննության ընթացքում խախտվել է 6-րդ հոդվածի 2-րդ կետը, որում ասվում է հետևյալը.

«Քրեական հանցանքում մեղադրվող յուրաքանչյուր ոք անմեղ է, քանի դեռ նրա մեղավորությունը չի ապացուցվել օրենքով սահմանված կարգով»:

Կառավարությունը վիճարկել է այս պնդումը: Հանձնաժողովն այս կապակցությամբ հատուկ եզրակացությամբ հանդես չի եկել:

94. Դատարանը նշում է, որ երբ պրն Քեմբլը չի ներկայացել Խորհրդի լսումներին, նրա անունից ներկայացվել է «մեղավոր չճանաչելու» հայտարարություն՝ երկու մեղադրանքների կապակցությամբ (տե՛ս վերը՝ կետ 14): Նա որևէ ապացույց չի ներկայացրել, որ կհաստատեր, թե Խորհուրդը չի հիմնվել այս հայտարարության վրա: Հետևաբար՝ այս կապակցությամբ նրա պահանջը պետք է մերժվի:

(3) 6-րդ հոդվածի 3-րդ (ա) կետ

95. Պրն Քեմբլը գանգատվել է, որ ինքը պատշաճ կերպով չի տեղեկացվել իր դեմ հարուցված մեղադրանքի բնույթի մասին և որ, հետևաբար, խախտվել է 6-րդ հոդվածի 3-րդ կետի (ա) ենթակետը, որում ասվում է, որ քրեական հանցանքում մեղադրվող յուրաքանչյուր ոք «իրավունք ունի պատշաճ կերպով տեղեկանալ իր դեմ հարուցված մեղադրանքի բնույթի և պատճառի մասին՝ իր համար հասկանալի լեզվով և բոլոր մանրամասներով»:

Կառավարությունը վիճարկել է այս պնդումը: Հանձնաժողովն այս կապակցությամբ հատուկ եզրակացությամբ հանդես չի եկել:

96. Դատարանը նշում է, որ թե՛ Կառավարչի, և թե՛ Խորհրդի լուսններից առաջ դիմողն ստացել է համապատասխան «ծանուցագրեր», որոնցում ներկայացված է եղել իր դեմ հարուցված մեղադրանքը: Նրան այցելել է նաև Խորհրդի նախագահը՝ նախքան Խորհրդի նիստերի գումարումը (տե՛ս վերը՝ կետ 13):

Պրն Քենբլի փաստարկի միակ հիմնավորումն այն է, որ խռովության մեղադրանքը բարդ հասկացություն է՝ հատկապես կալանավայրի համատեքստում, և ինքը բավարար չափով տեղեկացված չի եղել կամ ի վիճակի չի եղել հասկանալու՝ կոնկրետ ինչ է նշանակում այդ տերմինը կամ պաշտպանության ինչպիսի միջոցներ են հնարավոր իր համար: Ինչևէ, նա կարող էր ավելի հստակ պատկերացում կազմել այս ամենի մասին, եթե հետազայում ներկայանար Կառավարչի մոտ կամ Խորհրդում կայացած լուսններին. վերջինս, ինչպես հետազայում եզրակացրել էր Հանձնաժողովը (տե՛ս վերը՝ կետ 13 in fine), դիմողի պատասխանատվությամբ էր տեղի ունեցել:

Ամեն դեպքում՝ Դատարանը չի գտնում, որ տեղի է ունեցել 6-րդ հոդվածի 3-րդ կետի (ա) ենթակետի խախտում:

(4) 6-րդ հոդվածի 3-րդ կետի (բ) և (գ) ենթակետերը

97. Դիմողը գանգատվել է, որ Խորհրդում իր գործի քննության ընթացքում խախտվել են 6-րդ հոդվածի (ա) և (գ) կետերը, որոնք նախատեսում են, որ քրեական հանցանքում մեղադրվող յուրաքանչյուր ոք ունի «իր պաշտպանությանը պատշաճ ժամանակում և միջոցներով նախապատրաստվելու իրավունք» և «իր պաշտպանությունն իրականացնելու անձամբ կամ իր ընտրած ներկայացուցչի միջոցով կամ, եթե չի կարող վճարել իրավաբանական օգնության համար, անհրաժեշտության դեպքում, տրամադրվող անվճար օգնության միջոցով»: Նա ընդգծել է, որ հաշվի առնելով իր դեմ հարուցված մեղադրանքների բնույթը՝ նրան պարտավոր էին տրամադրել իրավաբանական խորհրդատվության և օգնության հնարավորություն:

Հանձնաժողովն իր եզրակացության մեջ նշել է, որ Կոնվենցիայի դրույթների խախտում է տեղի ունեցել այն փաստի կապակցությամբ, որ պրն Քենբլը զրկված է եղել իրավաբանական խորհրդատվություն և օգնություն ստանալու հնարավորությունից՝ նախքան Խորհրդում գործի վարույթը և ներկայացուցիչ ունենալու հնարավորությունից՝ այդ վարույթի ընթացքում: Դատարանում լուսնների ընթացքում պատվիրակն ավելացրել է, որ նկատի ունենալով Հանձնաժողովի կարծիքն այն մասին, որ իրավաբանական ներկայացուցիչ ունենալու հնարավորությունից զրկված լինելու կապակցությամբ տեղի է ունեցել (գ) ենթակետի խախտում՝ այլևս աննպատակահարմար է դիտարկել հարցը (բ) ենթակետի կապակցությամբ: Կառավարությունը խոստովանել է, որ այդ ժամանակ գործող օրենսդրությամբ (տե՛ս վերը՝ կետեր 13 և 36) Խորհրդի լուսնների ընթացքում դիմողին չէր տրամադրվում իրավաբան-ներկայացուցիչ ունենալու իրավունք: Նա համաձայնել է նաև, որ լուսններից առաջ իրավաբանական օգնություն ստանալու պահանջը ևս կմերժվեր (նույն տեղում):

98. Պրն Քենբլին տեղեկացրել են իր դեմ հարուցված մեղադրանքի մասին 1976թ. հոկտեմբերի 1-ին՝ Խորհրդի նիստի գումարումից հինգ օր առաջ (տե՛ս, վերը՝ կետ 13): Նա ստացել է նաև համապատասխան ծանուցագրեր՝ Խորհրդի լուսններից մեկ օր առաջ: Ծանուցագրերում նշված է եղել, որ դիմողը կարող է մեղադրանքներին պատասխանել նաև գրավոր ձևով (նույն տեղում):

Դատարանը գտել է, որ, ամեն դեպքում, դիմողին տրամադրվել է «բավականաչափ ժամանակ» պաշտպանությունը նախապատրաստելու համար. դիմողն ակներևաբար լուսնների հետաձգման կարիք չի ունեցել (նույն տեղում):

99. Ինչ վերաբերում է 6-րդ հոդվածի (գ) ենթակետին, ճշմարիտ է, որ պրն Քենբլն ինքն է որոշել չներկայանալ Խորհրդի լուսններին, սակայն Կոնվենցիան պահանջում է, որ «քրեական հանցանքում մեղադրվող անձը, որ չի ցանկանում անձամբ իրականացնել իր

պաշտպանությունը, ունենա իր ընտրությամբ իրավաբանական օգնություն ստանալու իրավունք» (տե՛ս, Պակելիի գործով 1983թ. ապրիլի 25-ի վճիռը, մաս Ա, թիվ 64, էջ 15, կետ 31): Ավելին, փաստաբանը դժվար թե կարողանար իր պաշտպանյալին պատշաճ իրավաբանական օգնություն տրամադրել ((գ) ենթակետի իմաստով)՝ առանց նրա հետ նախնական հանդիպում ունենալու: Այս վերջին փաստարկը թույլ է տալիս Դատարանին եզրակացնելու, որ (բ) ենթակետի խնդրո առարկա «պաշտպանության միջոցները» չեն տրամադրվել: Հետևաբար՝ տեղի է ունեցել 6-րդ հոդվածի (բ) և (գ) ենթակետերի խախտում:

5. 6-րդ հոդվածի 3-րդ (դ) կետ

100. Դիմողը գանգատվում է նաև, որ Խորհրդում իր գործի քննության ժամանակ խախտվել է 6-րդ հոդվածի 3-րդ կետի (դ) ենթակետը, որը սահմանում է, որ քրեական հանցանքի մեջ մեղադրվող յուրաքանչյուր ոք ունի «իր դեմ հանդես եկող վկաների հարցաքննության իրավունք, ինչպես նաև իրեն թե՛ դեմ, թե՛ կողմ հանդես եկող վկաների հարցաքննությանը ներկա գտնվելու և մասնակցելու իրավունք:

Կառավարությունը վիճարկել է այս գանգատը: Հանձնաժողովն այս կապակցությամբ հատուկ եզրակացությամբ հանդես չի եկել:

101. Պրն Քեմբլը որևէ մանրամասնություն չի ներկայացրել ի պաշտպանություն այս պնդման: Այս առնչությամբ կարելի է դիտարկել սուրբ Ջերմենի գործով Բաժանմունքային դատարանի 2-րդ վճիռը (տե՛ս վերը՝ կետ 40), որից երևում է, որ անգլիական իրավունքը ճանաչում է Տեսուչների խորհրդում լսումների ժամանակ վկաների կապակցությամբ կալանավորի որոշակի իրավունքներ ունենալու փաստը: Այս բողոքն առաջին հերթին պետք է դիտարկել այն համատեքստում, որ կալանավորը հրաժարվել է ներկայանալ գործի քննությանը. թե ինչ կլինե՞ր եթե նա ներկայանար լսումներին՝ տվյալ դեպքում զուտ ենթադրություն կարող է լինել, և ուստի Դատարանի համար էական չէ:

Տվյալ հանգամանքներում 6-րդ հոդվածի 3-րդ կետի (դ) ենթակետի խախտում չի հայտնաբերվել:

6. Ամփոփում

102. Ի ամփոփումն, Դատարանը գտել է, որ տեղի է ունեցել 6-րդ հոդվածի 3-րդ կետի (դ) ենթակետի խախտում այն կապակցությամբ, որ՝

- Տեսուչների խորհուրդն իր որոշումը չի հրապարակել,

- պրն Քեմբլին չի տրամադրվել Խորհրդի լսումներից առաջ իրավաբանական օգնության և լսումների ընթացքում՝ իրավաբանական ներկայացուցիչ ունենալու հնարավորություն:

Խնդրո առարկա է մնում դիմողի ներկայացրած ևս մեկ գանգատ, մասնավորապես՝ Խորհրդում «արդար» լսումների իրավունքից զրկված լինելու վերաբերյալ: Դիմողի հայտարորությունն այն մասին, որ Խորհուրդը լուրջ չի մոտենում իրենց գործերի քննությանը, կարելի է ի սկզբանե մերժել, քանի որ նա չի ներկայացրել որևէ փաստ, որ կհերքեր Ջելիկոյի հանձնաժողովի եզրակացությունն այն մասին, որ Խորհուրդները միանգամայն լրջորեն են մոտենում գործերի քննության իրենց պարտականություններին (տե՛ս վերը՝ կետ 33): Երկրորդը՝ մի կողմ թողնելով Դատարանում քննված վերը նշված գանգատները, պրն Քեմբլին չի հաջողվել ներկայացնել որևէ լուրջ փաստարկ վարույթի բուն ընթացքի, ապացույցների գնահատման, մեղավորության ճանաչման, պատժի ընտրության և այլնի կապակցությամբ տեղ գտած անարդարությունների և արդարադատության չարաշահման վերաբերյալ: Նկատի ունենալով, որ նրան ընձեռնվել է լսումներին մասնակցելու հնարավորություն, որից նա, սակայն, չի օգտվել, Դատարանը գտել է, որ այս գանգատները հիմնավորված չեն:

Ամփոփելով գործի այս մասը՝ Դատարանը չի անտեսել վերադաս աստիճանում գործի վերաքննության առնչությամբ անգլիական իրավունքում առկա միտումները, ինչի մասին է վկայում սուրբ Ջերմենի գործով վճիռը (տե՛ս վերը՝ կետեր 39-40), ինչպես նաև վերջին փոփոխությունները՝ Տեսուչների խորհրդում կալանավորներին իրավաբանական օգնության և ներկայացուցչության հնարավորության ընձեռնման վերաբերյալ (տե՛ս վերը՝ կետեր 36 և 46):

Անուշադրության չի մատնվել նաև հաստատված պրակտիկան (տե՛ս վերը՝ կետ 30), համաձայն որի բռնության դեպքերում կամ ազատագրկման վերջին փուլում գտնվող կալանավորներին առնչվող գործերը քննվում են ավելի շուտ քրեական դատարաններում, քան Տեսուչների խորհրդում:

III. ԻՐԱՎԱԲԱՆԱԿԱՆ ԽՈՐՀՐԴԱՏՎՈՒԹՅԱՆ ՄԱՏՉԵԼԻՈՒԹՅՈՒՆԸ ԴԻՄՈՂՆԵՐԻ ՀԱՄԱՐ՝ ՄԱՐՄՆԱԿԱՆ ՎՆԱՍՎԱԾՔՆԵՐԻ ԿԱՊԱԿՑՈՒԹՅԱՄԲ

Ա. Նախնական

103. Նպատակահարմար է նախ և առաջ դիտարկել մի շարք գանգատներ, որոնց հիման վրա Կառավարությունն իրականացրել է անգլիական իրավունքում առկա որոշ փոփոխությունները, ինչպես նաև տվյալ գործի համար առիթ հանդիսացած իրադարձությունների ծագման ժամանակ առկա պրակտիկան (տե՛ս վերը՝ կետեր 42-52): Այս գանգատները վերաբերել են ոչ միայն մարմնական վնասվածքների կապակցությամբ իրավաբանական խորհրդատվության մատչելիությանը դիմողների համար, այլև հայր Ֆելին փաստաբանի այցելության պայմաններին, նրա անձնական նամակագրության սահմանափակումներին և Կոնվենցիայի 13-րդ հոդվածի վիճարկելի խախտմանը (տե՛ս ստորև՝ մասեր IV, VI և VII): Կառավարությունն առաջարկել է Դատարանին՝

- 6-րդ հոդվածի համատեքստում՝ վճռում նշել կալանավորների և նրանց իրավաբանական ներկայացուցիչների միջև հաղորդակցության վերահսկման կապակցությամբ կատարված փոփոխությունների մասին,
- նշել նոր Հրահանգներով կատարված փոփոխություններով՝ 8-րդ հոդվածի հետ կապված Հանձնաժողովի հայտնաբերած խախտումների «փոխհատուցման» մասին,
- հայտարարել, որ գործի փաստերը 13-րդ հոդվածի խախտում չէին պարունակի՝ նորացված հրամանների ուժի մեջ մտնելուց հետո:

104. Դատարանը դիտարկել է Միացյալ Թագավորության նմանօրինակ գանգատը՝ Սիլվերի և այլոց գործով 1983թ. մարտի 25-ի վճռի կապակցությամբ (մաս Ա, թիվ 61, էջ 31, կետ 79): Թվում է, թե ներկայիս գործի դեպքում վերոհիշյալ վճռին չհետևելու պատճառ չկա: Ուստի և Դատարանը գտնում է, որ փոփոխությունների ենթարկված օրենսդրությունը և պրակտիկան չեն կարող մրցակցել Կոնվենցիայի հետ. այնուամենայնիվ, Դատարանը նշում է, որ, մասնավորապես՝ 1981թ. դեկտեմբերից ի վեր, Միացյալ Թագավորությունում Կոնվենցիայով նախատեսված նորմերի ապահովման առումով այս ոլորտում իրականացվել են հիմնարար փոփոխություններ:

Բ. 6-րդ հոդվածի 1-ին կետ

105. Դիմողները գանգատվել են, որ 1976թ. սեպտեմբերի 16-ի միջադեպի (տե՛ս, վերը՝ կետեր 17-20) ընթացքում ստացած մարմնական վնասվածքների կապակցությամբ ներկայացված փոխհատուցման պահանջի մասին քաղաքացիական հայցի շուրջ իրավաբանական օգնություն ստանալու պատասխանը ձգձգելը հակասել է դատարանի մատչելիության սկզբունքին՝ խախտելով Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի 1-ին կետը, ինչպես մեկնաբանել է Դատարանը վերոհիշյալ Գոլդերի գործով վճռում (Մաս Ա, թիվ 18):

Հանձնաժողովը կարծիք է հայտնել, որ այս կապակցությամբ տեղի է ունեցել խախտում: Կառավարության հիմնական փաստարկն այն է եղել, որ Դատարանը պետք է մերժեր այս գանգատը՝ հաշվի առնելով Գոլդերի գործով վճռից հետո օրենսդրության մեջ և պրակտիկայում տեղ գտած փոփոխությունները:

106. Դատարանը չի կարող ընդունել այս փաստարկը: Իրավաբանական խորհրդատվության թույլտվության ձգձգման համար 1976-1977թթ. առիթ էր հանդիսացել «նախնական քննության կանոնը», սակայն վերջինս չէր փոխարինվել «համաժամանակյա քննության կանոնով» մինչև 1981թ. (տե՛ս վերը՝ կետ 46(բ)): Ուժի մեջ մտնելով նշված ժամկետից՝ այս փոփոխությունն ակնհայտորեն չէր կարող վերականգնել 6-րդ հոդվածի 1-ին կետով նախատեսված դիմողների վիճարկելի իրավունքը: Հետևաբար՝ անհնարին է խոսել հարցի, թեկուզ և մասամբ, լուծման

հնարավորության մասին (տե՛ս, mutatis mutandis, Ղատարանի կանոնակարգի 47-րդ կանոն, կետ 2, ինչպես նաև վերը նշված Սիլվերի և այլոց գործով վճիռը, մաս Ա, թիվ 61, էջեր 31-32, կետ 81): Բացի դրանից, դիմողների 1983թ. հոկտեմբերի 13-ի դիտողությունները՝ 50-րդ հոդվածի կիրառելիության վերաբերյալ (տե՛ս վերը՝ կետ 7), պարունակում էին այս վիճարկելի խախտման, inter alia, բավարարման պահանջ, և տեղին կլիներ այս կապակցությամբ Ղատարանի վճռի կայացումը (տե՛ս նույն վճիռը՝ նույն տեղում):

107. Ի պատասխան, Կառավարությունը նշել է, որ հաշվի առնելով ներպետական պրակտիկայում տեղ գտած համապատասխան փոփոխությունները՝ իրենք չեն վիճարկել Հանձնաժողովի որոշումը 6-րդ հոդվածի 1-ին կետի տեղի ունեցած խախտման վերաբերյալ:

Ճիշտ է, դիմողներին ի վերջո տրամադրվել է հայցած թույլտվությունը, իսկ պրն Քենբլի դեպքում՝ նա նույնիսկ նպաստել է ձգձգմանը՝ իր մեղադրանքի կապակցությամբ ներպետական քննության սկսվելու համար անհրաժեշտ պատշաճ և բավարար տեղեկությունների տրամադրման թերացմամբ (տե՛ս վերը՝ կետեր 17-20): Այնուամենայնիվ, ապացույցների և այլ նկատառումներով՝ իրավաբանական անհապաղ խորհրդատվության մատչելիությունը խիստ կարևոր է մարմնական վնասվածքների գործերով: Ավելին, ինչպես նշել է Ղատարանը վերոհիշյալ Գուդերի գործով իր վճռում (մաս Ա, թիվ 18, էջ 13, կետ 26), նույնիսկ ժամանակավոր խոչընդոտները խախտում են Կոնվենցիան:

Քանի որ նշված վճռում ամրագրված սկզբունքները կիրառելի են սույն գործի համար, Ղատարանը համաձայնել է Հանձնաժողովի հետ, որ տեղի է ունեցել խախտում:

9. 8-րդ ՀՈՂՎԱԾ

108. Դիմողները գանգատվել են, որ «նախնական քննության» պատճառաբանությամբ, նշված քաղաքացիական հայցի կապակցությամբ ներկայացուցիչների հետ հաղորդակցման հնարավորությունից իրենց զրկելով՝ տեղի է ունեցել Կոնվենցիայի 8-րդ հոդվածի խախտում, որում ասվում է հետևյալը.

«1. Յուրաքանչյուր ոք ունի անձնական և ընտանեկան կյանքի, բնակարանի և նամակագրության անձեռնմխելիության իրավունք:

2. Իշխանությունները չեն կարող խոչընդոտել այս իրավունքի իրականացմանը՝ բացառությամբ օրենքով նախատեսված դեպքերի և ժողովրդավարական պետության մեջ ազգային անվտանգության, հասարակական կարգի պահպանության, պետության տնտեսական բարեկեցության, հանցագործությունների և անկարգությունների կանխարգելման, առողջության կամ բարոյականության պահպանման կամ այլ անձանց իրավունքների և ազատությունների պաշտպանության նկատառումներով»:

Հանձնաժողովը եզրակացրել է, որ այս կապակցությամբ տեղի է ունեցել խախտում: Կառավարությունը նշել է, որ հաշվի առնելով ներպետական պրակտիկայում տեղ գտած համապատասխան փոփոխությունները՝ իրենք չեն վիճարկում այդ կարծիքը:

109. Ըստ Ղատարանում ներկայացված ապացույցների՝ կասեցվել է պրն Վուդֆորդից և Աքրոյդից պրն Քենբլին 1977թ. հունվարի 24-ին ուղղված մեկ նամակ (տե՛ս վերը՝ կետ 20): Բացի դրանից, ինչպես իրավաբաններն նշել էր Հանձնաժողովը, ակնհայտ է, որ «նախնական քննության» կանոնը պետք է կանխեր դիմողների և նրանց խորհրդատուների միջև տվյալ գործի կապակցությամբ բոլոր տեսակի հաղորդակցությունները՝ մինչև ներքին հետաքննության ավարտը:

Այսպիսով, տեղի է ունեցել 8-րդ հոդվածով նախատեսված դիմողի նամակագրության անձեռնմխելիության իրավունքի ոտնահարում:

110. Ղատարանը, վերը հիշատակված Սիլվերի և այլոց գործով վճռում, արդեն ունեցել է «նախնական քննության կանոնը» և դրանով պայմանավորված ազատագրկման վայրում կալանավորի նկատմամբ վերաբերմունքի մասին նրա իրավաբանական ներկայացուցիչներին ուղղված նամակների արգելումը 8-րդ հոդվածի կապակցությամբ քննելու նախադեպ: Ղատարանը, համաձայնելով Հանձնաժողովին, գտնում է, որ նամակագրության նման

սահմանափակումը կամ արգելքը պատճառաբանված անհրաժեշտություն չէ՝ 8-րդ հոդվածի 2-րդ կետի իմաստով (Մաս Ա, թիվ 61, էջեր 38-39, կետ 99):

Դատարանը պատճառ չունի տվյալ դեպքի կապակցությամբ այս եզրակացությունը կիրառելի չհամարելու համար: Հետևաբար, տեղի է ունեցել 8-րդ հոդվածի խախտում:

IV. ՀԱՅՐ ՖԵԼԻ՝ ԻՐ ՍՈԼԻՍԻՏՈՐՆԵՐԻ ՀԵՏ ՏԵՍԱԿՑՈՒԹՅԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐԸ

Ա. 6-րդ հոդվածի 1-ին կետ

111. Միջնորդների հետ տեսակցելու թույլտվություն ստանալուց հետո հայր Ֆելին մոտ երկու ամիս չի թույլատրվել տեսակցել նրանց հետ՝ առանց կալանավայրի աշխատակցի ներկայության (տե՛ս վերը՝ կետ 22): Նա գանգատվել է, որ սույնով տեղի է ունեցել 6-րդ հոդվածի 1-ին կետի խախտում, ինչպես մեկնաբանել է Դատարանը վերը հիշատակված Գուլբերի գործով վճռում: Հանձնաժողովը գտել է, որ փաստաբանի հետ պաշտպանյալի հաղորդակցման նման բացակայությունը հանգեցրել է Դատարանի մատչելիության իրավունքի խախտման, ինչը հակասում է 6-րդ հոդվածի 1-ին կետի պահանջներին:

112. Կառավարության հիմնական առարկությունն այն էր, որ հաշվի առնելով ներպետական պրակտիկայում տեղ գտած փոփոխությունները, Դատարանը պետք է մերժի այս կարգի գանգատները:

Առաջնորդվելով վերը՝ 106-րդ կետում շարադրված հիմնավորումներով, Դատարանը մերժում է այս գանգատը: Դատարանն այս առնչությամբ նշում է նաև, որ կալանավորի և նրա իրավախորհրդատուի միջև մասնավոր տեսակցության վերաբերյալ կանոնները ևս չեն մեղմվել մինչև 1981թ. դեկտեմբերը (տե՛ս վերը՝ կետ 46 (գ)):

113. Ինչպես նշվել է Հանձնաժողովի կողմից, հնարավոր են անվտանգություն այնպիսի նկատառումներ, որոնք պատճառաբանված կերպով կսահմանափակեին իրավախորհրդատուի տեսակցությունները կալանավորի հետ: Այնուամենայնիվ, չնայած հայր Ֆելը «Ա կատեգորիայի» կալանավոր էր (տե՛ս վերը՝ կետ 44 (ա)), Կառավարությունը Դատարանում չի առարկել, որ արտադատական խորհրդակցությունների կապակցությամբ նրա գործում հաշվի են առնվել այս նկատառումները. իրոք, նրանք նշել են, որ չեն վիճարկել այս առնչությամբ Հանձնաժողովի եզրակացությունը:

Դատարանը պատճառ չի տեսնում այս եզրակացությանը չհամաձայնելու համար, ուստի գտնում է, որ այս կապակցությամբ տեղի է ունեցել 6-րդ հոդվածի 1-ն կետի խախտում:

Բ. 8-րդ հոդված

114. Հայր Ֆելը հայտարարել է նաև, որ մասնավոր տեսակցության նկատմամբ կիրառվող սահմանափակումները խախտել են անձնական կյանքի անձեռնմխելիության 8-րդ հոդվածով երաշխավորվող իր իրավունքը:

115. Հանձնաժողովը, հաշվի առնելով 6-րդ հոդվածի 1-ին կետի կապակցությամբ արված ամփոփումը, գտել է, որ այս գանգատը քննարկելու անհրաժեշտություն չկա:

V. ԱՆԿԱՆ ԲԺՇԿԱԿԱՆ ՁՆՆՈՒԹՅԱՆ ՄԱՏՉԵԼԻՈՒԹՅՈՒՆԸ ԴԻՍՈՂՆԵՐԻ ՀԱՄԱՐ

116. Դիմողները Հանձնաժողովում գանգատվել են, որ իրենց զրկելով անկախ բժշկական քննության հնարավորությունից (տե՛ս վերը՝ կետեր 23-24)՝ խախտվել է 6-րդ հոդվածի 1-ին կետը: Հանձնաժողովն այս գանգատը չի ընդունել:

117. Հաշվի առնելով այն փաստը, որ դիմողները չեն պնդել այս գանգատը Դատարանում, այն քննության առնելու անհրաժեշտություն չկա (տե՛ս, *mutatis mutandis*, Սանդի Թայմսի գործով 1979թ. ապրիլի 26-ի վճիռը, մաս Ա, թիվ 30, էջեր 43-44, կետեր 74-75):

VI. Հայր Ֆելի անձնական նամակագրության սահմանափակումը

118. Հայր Ֆելը գանգատվել է իր անձնական նամակագրության սահմանափակման կապակցությամբ, որ հիմնված է եղել ազգականներից կամ նախքան ազատագրվումն ունեցած ընկերներից բացի այլ անձանց նամակագրության արգելման մասին կանոնի վրա (տե՛ս վերը՝ կետ 44 (ա)): Նա մատնանշել է, մասնավորապես, այն փաստը, որ իրեն չի թույլատրվել հաղորդակցվել քույր Փաուերի և քույր Բենեդիկտի հետ (տե՛ս վերը՝ կետ 25) և հայտարարել է, որ այս կապակցությամբ տեղի է ունեցել 8-րդ հոդվածի խախտում:

Հանձնաժողովը եզրակացրել է, որ այս երկու միանձնուհիների հետ հաղորդակցվելու հնարավորությունից դիմողին զրկելը պարունակել է 8-րդ հոդվածի խախտում: Կառավարությունը նշել է, որ հաշվի առնելով ներպետական պրակտիկայում տեղ գտած փոփոխությունները (տե՛ս վերը՝ կետ 46 (ա))՝ չեն վիճարկում այս կարծիքը:

119. Նամակագրության սահմանափակման՝ դիմողի վկայակոչած միակ դեպքը վերաբերում է դեռևս 1974թ., ինչը նրա Հանձնաժողով դիմելուց վաղ է եղել (տե՛ս վերը՝ կետեր 25 և 53): Այնուամենայնիվ, Հանձնաժողովը գտել է, որ վիճարկվող սահմանափակումները տևել են մինչև համապատասխան կանոնների փոփոխությունը 1981թ., և Կառավարությունն այս կապակցությամբ չի առարկել:

120. Վերը նշված Սիլվերի և այլոց գործով վճռում Դատարանն արդեն ունեցել է ազգականներից կամ նախքան ազատագրվումն ունեցած ընկերներից բացի այլ անձանց հետ նամակագրության սահմանափակման խնդիրը 8-րդ հոդվածի կապակցությամբ քննելու նախադեպ: Տվյալ գործի կապակցությամբ հատուկ դիտողությունների բացակայության պայմաններում, նույնիսկ «Ա կատեգորիայի» կալանավորի դեպքում, որևէ պատճառ չի եղել չհամաձայնելու Հանձնաժողովի եզրակացությանն այն մասին, որ նամակագրության սահմանափակումն անհրաժեշտությամբ հիմնավորված չէ՝ 8-րդ հոդվածի 2-րդ կետի իմաստով (Մաս Ա, թիվ 61, էջեր 38-39, կետ 99):

Դատարանը պատճառ չի տեսնում այս եզրակացությանը չհամաձայնելու համար, ուստի գտնում է, որ այս կապակցությամբ տեղի է ունեցել 8-րդ հոդվածի խախտում:

VII. 13-ՐԴ ՀՈՂՎԱԾԻ ՎԻՃԱՐԿԵԼԻ ԽԱՆՏՈՒՄԸ

121. Հայր Ֆելը գանգատվել է, որ Միացյալ Թագավորությունում 6-րդ հոդվածի 1-ին կետի և 8-րդ հոդվածի իմաստով ներկայացրած իր բողոքների կապակցությամբ չկան անհրաժեշտ պաշտպանության միջոցներ, և որ ինքը, հետևաբար, տուժող է հանդիսանում 13-րդ հոդվածի խախտման կապակցությամբ, որում, մասնավորապես, ասվում է.

«Յուրաքանչյուր ոք, ում՝ սույն Կոնվենցիայով ամրագրված իրավունքներն ու ազատությունները խախտվում են, ունի պետական մարմինների առջև պաշտպանության արդյունավետ միջոցի իրավունք, նույնիսկ եթե խախտումը կատարել են ի պաշտոնե գործող անձինք»:

Ա. 13-րդ հոդվածը՝ 6-րդ հոդվածի 1-ին կետի հետ զուգակցված

122. Հանձնաժողովի կարծիքով՝ 6-րդ հոդվածի 1-ին կետի կապակցությամբ հայր Ֆելի գանգատները՝ իրավաբանական խորհրդատվության, անկախ բժշկական զննության, փաստաբանի հետ մասնավոր տեսակցության թույլտվությունը մերժելու առնչությամբ, 13-րդ հոդվածի իմաստով առանձին հարց չեն առաջացնում:

123. Դատարանը համաձայնել է այս կարծիքին, որը ևս առարկության է արժանացել Կառավարության կողմից: Սահմանվել է, որ բժշկական զննության վերաբերյալ գանգատը (տե՛ս վերը՝ կետ 117) քննելու անհրաժեշտություն չկա: Մյուս երկու գանգատները վերաբերում են դատարանի մատչելիության խնդրին, և հաշվի առնելով 6-րդ հոդվածի 1-ին կետի կապակցությամբ Դատարանի արած եզրակացությունը (տե՛ս վերը՝ կետեր 107 և 113)՝ կարիք չկա դրանք քննելու 13-րդ հոդվածի իմաստով: Բանն այն է, որ 13-րդ հոդվածի դրույթները ավելի մեղմ են և տվյալ դեպքում կլանվում են առաջինի կողմից (տե՛ս վերը նշված՝ Սիլվերի և այլոց գործով վճիռը, մաս Ա, թիվ 61, էջ 41, կետ 110):

Բ. 13-րդ հոդվածը՝ 8-րդ հոդվածի հետ զուգակցված

124. Մնում է հայր Ֆելի գանգատը՝ 8-րդ հոդվածի առնչությամբ՝ իրավաբանական խորհրդատվության մատչելիության, իր փաստաբանի հետ մասնավոր խորհրդակցման և անձնական նամակագրության սահմանափակման վերաբերյալ: Հանձնաժողովն այս գանգատները դիտարկել է 13-րդ հոդվածի իմաստով՝ եզրակացնելով, որ խախտում է տեղի ունեցել «անհրաժեշտ պաշտպանական միջոցների» բացակայության կապակցությամբ:

125. Գտնելով, որ փաստաբանի հետ մասնավոր խորհրդակցության վերաբերյալ գանգատը 8-րդ հոդվածի իմաստով դիտարկելու կարիք չկա (տե՛ս վերը՝ կետ 115)՝ Դատարանը հիմք չի տեսնում այս խնդիրը 13-րդ հոդվածի իմաստով քննելու համար: Ինչևէ, սա չի վերաբերում մյուս երկու գանգատներին:

126. Որևէ բան չի ասվել վիճարկելի սահմանափակումների՝ ներպետական օրենսդրությամբ անօրինական կամ համապատասխան նորմերի չարաչափման արդյունք լինելու վերաբերյալ: Որևէ բան չի ասվել նաև Հանձնաժողովում քննության ներկայացված չորս ատյաններից բացի (դիմումը Տեսուչների խորհրդին, դիմումը Մարդու իրավունքների խորհրդարանական հանձնակատարին, վարույթը անգլիական դատարաններում և ՆԳ քարտուղարին ներկայացված խնդրագիրը) այլ ներպետական պաշտպանության միջոցների հնարավորության մասին:

Դատարանին ներկայացրած գրավոր բացատրություններում Կառավարությունը խոստովանել է, որ մինչ 1981թ. դեկտեմբերը գանգատարկման առաջին երեք ատյանները վիճարկելի գործով հայր Ֆելին չէին տրամադրի «պաշտպանության արդյունավետ միջոցներ»՝ 13-րդ հոդվածի իմաստով: Հաշվի առնելով վերը նշված Սիլվերի և այլոց գործով վճռում (Մաս Ա, թիվ 61, էջեր 42-44, կետեր 114-118) նշված հիմնավորումները՝ Դատարանը գտնում է, որ այդպես պետք է լինի:

127. Դատարանում գործի լուծման ժամանակ Կառավարությունը նշել է, որ իրենք չեն փորձում առարկել, թե ՆԳ քարտուղարին խնդրագրի ներկայացումը «արդյունավետ պաշտպանության միջոց» կարող էր հանդիսանալ՝ փաստաբանի հետ տեսակցելու թույլտվության ձգձգման կապակցությամբ: Սակայն նրանք նշել են, որ խնդիրն այլ կարող էր լինել քույր Փաուերի և քույր Բենեդիկտի հետ նամակագրության թույլտվության մերժման դեպքում, եթե հայր Ֆելին հաջողվեր հիմնավորել, որ իշխանությունները սխալ են կիրառել համապատասխան ցուցումները՝ չդասելով նշված միանձնուհիներին իր «մտերիմ բարեկամների» շարքը (տե՛ս վերը՝ կետեր 25 և 44(ա)):

Դատարանը գտել է (տե՛ս վերը՝ կետեր 110 և 120), որ հայր Ֆելի իրավաբանական խորհրդատվության և անձնական նամակագրության սահմանափակումները հիմնված են եղել Կոնվենցիայի հետ անհամատեղելի հոդվածների վրա: Նման հանգամանքներում, ինչպես եզրակացրել է Դատարանը Սիլվերի և այլոց գործով վերը հիշատակված վճռում (նույն տեղում, էջ 44, կետ 118), 13-րդ հոդվածով նախատեսված պաշտպանության արդյունավետ միջոց լինել չէր կարող: Մասնավորապես՝ ՆԳ քարտուղարին ուղղված խնդրագիրը կարող էր արդյունավետ լինել, միայն եթե դիմողին հաջողվեր հիմնավորել, որ նամակագրության սահմանափակումը համապատասխան ցուցումների սխալ կիրառության հետևանք է եղել (նույն տեղում՝ էջ 43, կետ 116): Տվյալ գործում հայր Ֆելը նման հայտարարություն չի ներկայացրել և, հանգամանքներից դատելով՝ չէր էլ կարող ներկայացնել:

128. Ինչ վերաբերում է վիճարկելի սահմանափակումների վերաբերյալ դիմողի երկու գանգատներին, այստեղ տեղի է ունեցել 13-րդ հոդվածի խախտում:

VIII. 50-ՐԴ ՀՈՂՎԱԾԻ ԿԻՐԱՌԵԼԻՈՒԹՅՈՒՆԸ

Ա. Նախաբան

129. Կոնվենցիայի 50-րդ հոդվածը, որի կիրառելիությունը տվյալ գործում չի վիճարկվել, սահմանում է հետևյալը.

«Եթե Դատարանը գտնում է, որ Բարձր պայմանավորվող կողմի իրավական կամ այլ մարմնի մարմնի կողմից ընդունված որոշումը կամ կիրառված միջոցառումը հակասում է

...Կոնվենցիայից բխող պարտավորություններին, և եթե նշված կողմի ներպետական օրենսդրությունը թույլ է տալիս կիրառված միջոցի կամ որոշման հետևանքների միայն մասնակի հատուցում, Ղատարանի վճռով տուժած կողմին, անհրաժեշտության դեպքում, կարող է արդարացի բավարարում տրամադրվել»:

130. Ղատարանը, ստանալով 50-րդ հոդվածի կապակցությամբ դիմողների գանգատների վերաբերյալ Կառավարության դիտողությունները և նշելով, որ Հանձնաժողովը Ղատարանի հայեցողությանն է թողել խնդրի լուծումը (տե՛ս, վերը՝ կետ 7), գտնում է, որ հարցը պատրաստ է լուծման համար (Ղատարանի կանոնակարգի 50-րդ կանոն, 3-րդ կետ, առաջին նախադասություն):

Բ. «Ընդհանուր» և «մասնակի» վնասներ

1. Պրն Քեմբլը

(ա) Կարգապահական վարույթը Տեսուչների խորհրդում

131. Պրն Քեմբլը նշել է, որ Տեսուչների խորհրդում իր գործի քննության ժամանակ տեղ գտած թերացումների պատճառով վարույթն «առոչինչ» է եղել և սահմանված տույժերը չեն կարող օրինական համարվել. ասվածը վերաբերում էր, մասնավորապես, պատժի կրումը 427 օրով երկարաձգելուն: Մատնանշելով, *inter alia*, այս կապակցությամբ հանրությունից մեկուսացման և առողջության վտանգման հանգամանքները՝ դիմողը հայտարարել է իր կրած «զգալի», բայց ոչ որոշակիացված «ընդհանուր» վնասի մասին: Նա 12,400 ֆունտ ստերլինգ և 3,745 ֆունտ ստերլինգ փոխհատուցում է պահանջել «հատուկ» վնասի կապակցությամբ, համապատասխանաբար՝ ազատագրկման մեջ գտնվելու ընթացքում կորցրած շահույթի և ընտանիքի անդամների այցելությունների հետ կապված ծախսերի առնչությամբ:

Կառավարությունը վիճարկել է այն փաստարկը, որ խորհրդում գործի վարույթն անօրինական է եղել: Նրանց հիմնական փաստարկը եղել է այն, որ պրն Քեմբլին չի հաջողվել ապացուցել, որ իր նկատմամբ ոչ անաչառ վերաբերմունք է դրսևորվել:

132. 6-րդ հոդվածի կապակցությամբ Ղատարանի հայտնաբերած միակ խախտումը վերաբերել է պրն Քեմբլին իրավաբանական օգնություն կամ խորհրդատվություն ստանալու հնարավորությունից զրկելուն և Տեսուչների խորհրդի վճիռը հրապարակելուն (տե՛ս վերը՝ կետ 102): Ղատարանի միակ խնդիրն է որոշել, թե այս խախտումներն ինչ հետևանքներ են առաջացրել պրն Քեմբլի համար:

133. Հաշվի առնելով անարդարության մասին պրն Քեմբլի գանգատի վերաբերյալ Ղատարանի եզրակացությունը (տե՛ս վերը՝ կետ 102)՝ չի կարելի ենթադրել կամ պնդել, թե ինչ կլինեք, եթե դիմողն իրավաբանական օգնության և ներկայացուցչության հնարավորությունից զրկված չլինեք: Անհրաժեշտ է հիշել նաև, որ դիմողը չի օգտվել իր դեմ ներկայացված մեղադրանքներին գրավոր պատասխանելու հնարավորությունից, և որ ամենակարևորն է, հրաժարվել է լուսններին ներկայանալուց՝ այսպիսով զրկելով իրեն պաշտպանության կամ պատժի մեղմացման պահանջ ներկայացնելու հնարավորությունից (տե՛ս վերը՝ կետեր 13 և 14):

Նորից ակնհայտ է, որ պրն Քեմբլի գործով խորհրդի որոշման հետևանքները նույնը կլինեին, եթե նույնիսկ այն հրապարակավ արձակվեք:

134. Տվյալ խախտումների և վիճարկելի վնասի միջև որևէ պատճառական կապ չի հայտնաբերվել, ուստի այս կապակցությամբ արդարացի փոխհատուցման մասին խոսք չի կարող (տե՛ս, 1983թ. հոկտեմբերի 24, մաս Ա, թիվ 68, էջ 7, կետ 11):

(բ) Վնասվածքի կապակցությամբ իրավաբանական խորհրդատվության մատչելիությունը

135. Պրն Քեմբլը հայտարարել է վնասվածքի կապակցությամբ հարուցված քաղաքացիական հայցի առնչությամբ իրավաբանական խորհրդատվություն ստանալու թույլտվության ձգձգման իմաստով իր կրած «զգալի», բայց ոչ որոշակիացված «ընդհանուր» վնասի մասին (տե՛ս վերը՝ կետեր 17-20):

Կառավարությունն այս գանգատը վիճարկել է, inter alia, հիմնավորելով, որ ձգձգումն ոչ անաչառության չի հանգեցրել:

136. Ղատարանը գտել է, որ նշված ձգձգումը հանգեցրել է 6-րդ հոդվածի 1-ին կետի և 8-րդ հոդվածի խախտումների (տե՛ս, վերը՝ կետեր 107 և 110): Ինչևէ, այն Քեմբլին հաջողվել է ի վերջո ստանալ պահանջած խորհրդատվությունը, և նա չի փաստարկել, թե ինչպես կարող էր այդ խորհրդատվությունն ավելի վաղ փուլում ստանալու հնարավորությունից զրկված լինելը բացասաբար ազդել իր քաղաքացիական գործի ընթացքի վրա: Ղատարանը, մասնավորապես, նշել է, որ նույնիսկ փաստաբանի հետ խորհրդակցելուց հետո էլ դիմողը պատշաճ կերպով չի մասնակցել գործին (տե՛ս վերը՝ կետ 21):

Հետևաբար, այս գանգատը պետք է մերժվի:

2. Հայր Ֆել

(ա) Վնասվածքի կապակցությամբ իրավաբանական խորհրդատվության մատչելիությունը

137. Պրն Քեմբլի գանգատը մերժելու ժամանակ Ղատարանի բերած հիմնավորումները (շարադրված նախորդ կետում) հավասարապես տարածվում են նաև «ընդհանուր վնասի» կապակցությամբ հայր Ֆելի ներկայացրած գանգատի վրա, որ նրա դեպքում առնչվում էր ոչ միայն իրավաբանական խորհրդատվության թույլտվության ձգձգմանը, այլ նաև արդյունավետ ներպետական պաշտպանության միջոցների բացակայությանը (տե՛ս վերը՝ կետեր 17-20 և 124-128):

(բ) Փաստաբանների այցելությունների պայմանները

138. Հայր Ֆելը հայտարարել է իր կրած «զգալի», բայց ոչ որոշակիացված «ընդհանուր» վնասի մասին, կալանավայրի աշխատակցի հսկողությունից դուրս իր սոլիսիտորների հետ տեսակցելու հնարավորությունից զրկված լինելու կապակցությամբ (տե՛ս վերը՝ կետ 22):

Կառավարությունն այս գանգատը վիճարկել է, inter alia, այն հիմքի վրա, որ նշված սահմանափակումները ոչ անաչառություն չեն առաջացրել:

139. Ղատարանը գտել է, որ վիճարկելի սահմանափակումների կապակցությամբ տեղի է ունեցել 6-րդ հեղվածի 1-ին կետի խախտում (տե՛ս վերը՝ կետ 113): Այնուհանդերձ, դիմողին չի հաջողվել ցույց տալ, թե ինչպես է դա խոչընդոտել, եթե խոչընդոտել է, իր կողմից քաղաքացիական հայցի ներկայացմանը: Ղատարանը, մասնավորապես, նշում է, որ, ամեն դեպքում, սահմանափակումները տևական չեն եղել:

Հետևաբար՝ այս գանգատը պետք է մերժվի:

(գ) Անձնական նամակագրության սահմանափակումներ

140. Հայր Ֆելը հայտարարել է իր կրած «զգալի», բայց ոչ որոշակիացված «ընդհանուր» վնասի մասին՝ իր անձնական նամակագրության և այս առնչությամբ ներպետական արդյունավետ պաշտպանության միջոցների բացակայության կապակցությամբ (տե՛ս վերը՝ կետեր 25 և 124-128):

Կառավարությունն այս գանգատը վիճարկել է՝ տարբեր հիմքերով:

141. Ճիշտ է, որ դիմողը կարող էր վիճարկելի խնդիրների կապակցությամբ ապրել խիստ հուզմունքի և վրդովմունքի պահեր: Սակայն, դժվար թե այդ զգացողություններն այնքան ուժեղ լինեին, որ դրանց կապակցությամբ ոչ նյութական վնասի փոխհատուցման պահանջը հիմնավորված լիներ: Իրականում, հայր Ֆելին թույլատրված էր բավականին ակտիվ նամակագրական կապ պահպանել (տե՛ս վերը՝ կետ 25), և նա չէր գանգատվում, թե քույր Փաուերի և քույր Բենեդիկտի հետ իր նամակագրության սահմանափակումը բխել է համապատասխան ցուցումների չարաշահումից (տե՛ս վերը՝ կետ 127): Ավելին, չնայած Ղատարանը գտել էր, որ չի կարող քննել 1981թ. ի վեր գործող նամակագրության հսկողության ռեժիմի հետ Կոնվենցիայի համատեղելիությունը (տե՛ս վերը՝ կետ 104), զգալի փոփոխություններ են կատարվել, որոնք, կարծես թե, այս հարցում հանգեցրել են նշանակալի բարելավումների:

Այս հանգամանքներում Ղատարանը գտնում է, որ տվյալ գանգատի իմաստով 8-րդ հոդվածի, ինչպես նաև 13-րդ հոդվածի՝ 8-րդ հոդվածի հետ զուգակցված, խախտման փաստի հաստատումը (տե՛ս վերը՝ կետեր 120 և 128) արդեն իսկ պարունակում են արդարացի փոխհատուցում՝ առանց նյութական փոխհատուցման անհրաժեշտության (տե՛ս ի թիվս այլոց՝ Սիլվերի և այլոց գործով 1983թ. հոկտեմբերի 24-ի վճիռը, մաս Ա, թիվ 67, էջեր 6-7, կետ 10):

Գ. Պրն Քենբլի և հայր Ֆելի ծախքերը և ծախսերը

142. Դիմողները Հանձնաժողովում իրենց գործը ներկայացնելու կապակցությամբ կատարած ծախսերի դիմաց պահանջում են հետևյալ գումարը՝

(ա) 13, 860 ֆունտ ստերլինգ՝ արտոնագրված փաստաթան պրն Թորնբերիի հոնորարի և ծախսերի դիմաց,

(բ) 10,923.90 ֆունտ ստերլինգ (ներառյալ՝ 1,641.59 ստերլինգ չափով ավելացված արժեքի հարկը)՝ միջնորդներ պրն Ջորջ Է. Բեյքեր և Ընկ. վճարումների և ծախսերի դիմաց:

143. Ղատարանը նկատել է, որ համաձայն իր նախադեպային իրավունքում սահմանված չափանիշների՝ պետք է հստակեցնել, արդյո՞ք պահանջվող գումարը փաստացի և անհրաժեշտաբար ծախսվել է և ընդունելի է (տե՛ս, *inter alia*, Ջիմերման և Շտայների գործով 1983թ. հուլիսի 13-ի վճիռը, մաս Ա, թիվ 66, էջ 14, կետ 36):

Այս կապակցությամբ Ղատարանը նշում է, որ պրն Քենբլը, բայց ոչ հայր Ֆելին Հանձնաժողովում գործի վարույթի ժամանակ ընձեռվել է իրավաբանական օգնություն, իսկ հետագայում՝ Ղատարանում գործի քննության ընթացքում, նաև ներկայացուցչի ծառայությունների հնարավորություն (Հանձնաժողովի ընթացակարգային կանոնադրության հավելված):

144. Կառավարությունը նշել է, որ պատրաստ է վճարել դիմողի պահանջած ծախքերի և ծախսերի դիմաց, եթե Ղատարանը որոշի, որ դրանք փաստացի և անհրաժեշտաբար են կատարվել, դրանց ծավալն ընդունելի է եղել և դրանք Հանձնաժողովի իրավաբանական օգնության շրջանակներում չեն վճարվել: Կառավարությունը չի պնդել, որ դիմողի պահանջները չեն բավարարում Ղատարանի ներկայացրած չափանիշները. մասնավորապես՝ նրանք չեն վիճարկել, թե պրն Քենբլը պահանջել է որևէ այլ ծախք, բացի իր ստացած իրավաբանական օգնությունից (*cf.* ... *inter alia*, Էյրիի գործով 1981թ. փետրվարի 6-ի վճիռը, մաս Ա, թիվ 41, էջ 9, կետ 13): Քննության առնելով այս կետերը՝ Ղատարանն ընդունել է գանգատն ամբողջությամբ:

145. Ղատարանում գործի լսումների ժամանակ Կառավարությունը նշել է, որ Ստրասբուրգում կրած ծախքերը պետք է մասնակիորեն մերժվեն, քանի որ դիմողի ներկայացրած գանգատների զգալի մասը մերժվել կամ անընդունելի է ճանաչվել: Այնուամենայնիվ, 1983թ. դեկտեմբերի 2-ին ներկայացրած գրավոր բացատրություններում Կառավարությունը նշել է, որ թողնում է այս հարցը Ղատարանի հայեցողությանը:

Կառավարությունը գանգատվել է նաև, որ իր մատուցած ծառայությունների դիմաց պրն Թորնբերին ներկայացրել է չափազանցված ժամավճար, չափից դուրս ժամաքանակ և չափազանց մեծ գումար՝ լսումների նախապատրաստության համար. նրանք առաջարկել են 5,456 ֆունտ ստերլինգ (12, 820 ֆունտ ստերլինգի փոխարեն): Կառավարությունը կասկած է հայտնել նաև նրա կատարած որոշ ծախսերի ծավալի կապակցությամբ:

146. Հաշվի առնելով, որ դիմողի գանգատների մի մասն անընդունելի է եղել, Ղատարանը գտել է, որ դրանց դիմաց պետք է վճարվի մասնակիորեն միայն (տե՛ս, Լե Կոմտ, Վան Լյովեն և Դե Մեյերի գործով 1982թ. հոկտեմբերի 18-ի վճիռը, մաս Ա, թիվ 54, էջ 10, կետ 21): Ղատարանը գտել է նաև, որ պրն Թորնբերիի հոնորարի պահանջների վերաբերյալ Կառավարության առարկությունները հիմնավորված են:

Այս հանգամանքներում, Ղատարանը՝ արդարացիորեն, 50-րդ հոդվածի պահանջներին համապատասխան, նկատի ունենալով պրն Քենբլին Հանձնաժողովի կողմից իրավաբանական օգնության ձևով տրամադրված գումարը, սահմանում է հետևյալ ծախքերը և ծախսերը՝ 5,000 ֆունտ ստերլինգ՝ պրն Թորնբերիի և 8,000 ֆունտ ստերլինգ՝ պրն Ջորջ Է. Բեյքերի և Ընկ.

համար: Նշված թվերը կարող են ավելացվել՝ անհրաժեշտ ավելացված արժեք հարկի գումարման դեպքում:

ԱՅՍ ՀԻՍՔԵՐՈՎ ԴԱՏԱՐԱՆԸ

I. ՆԱԽՆԱԿԱՆ

1. միաձայն մերժում է Կառավարության պնդումն այն մասին, որ պրն Քենբլը չի սպառել ներպետական պաշտպանության միջոցները,
2. միաձայն վճռում է, որ իրավասու չէ քննության առնելու հայր Ֆելի հայտարարությունն այն մասին, որ Տեսուչների խորհրդում վարույթի կապակցությամբ իր գանգատներն այժմ ընդունելի են,

II. ՊՐՆ ՔԵՆԲԼԻ ԳՈՐԾՈՎ ՏԵՍՈՒՉՆԵՐԻ ԽՈՐՀՐԴԻ ՎԱՐՈՒՅԹԻ ԿԱՊԱԿՑՈՒԹՅԱՄԲ

3. վճռում է չորս ձայնով՝ ընդդեմ երեքի, որ Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածն այս կապակցությամբ կիրառելի է,
4. վճռում է չորս ձայնով՝ ընդդեմ երեքի, որ 6-րդ հոդվածի 1-ին կետի խախտում տեղի չի ունեցել՝ Խորհրդում գործի քննությունը ոչ հրապարակային անցկացնելու կապակցությամբ,
5. վճռում է հինգ ձայնով՝ ընդդեմ երկուսի, որ տեղի է ունեցել 6-րդ հոդվածի 1-ին կետի խախտում՝ Խորհրդի որոշումը ոչ հրապարակային արձակելու կապակցությամբ,
6. վճռում է հինգ ձայնով՝ ընդդեմ երկուսի, որ պրն Քենբլին իրավաբանական օգնության կամ իրավաբանական խորհրդատվության հնարավորությունից զրկելը պարունակում է 6-րդ հոդվածի՝ համապատասխանաբար (բ) և (գ) կետերի խախտումներ,
7. վճռում է միաձայն, որ վիճարկելի մյուս հարցերի կապակցությամբ 6-րդ հոդվածի խախտում տեղի չի ունեցել,

III. ՎՆԱՍՎԱԾՔԻ ՎԵՐԱԲԵՐՅԱԼ ՉԱՆՉԱՏԻ ԿԱՊԱԿՑՈՒԹՅԱՄԲ ԻՐԱՎԱԲԱՆԱԿԱՆ ԽՈՐՀՐԴԱՏՎՈՒԹՅԱՆ ՄԱՏՉԵԼԻՈՒԹՅՈՒՆԸ ԴԻՄՈՂՆԵՐԻ ՀԱՄԱՐ

8. վճռում է միաձայն, որ տեղի է ունեցել 6-րդ հոդվածի 1-ին կետի և 8-րդ հոդվածի խախտում:

IV. ԻՐ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՑԻՉՆԵՐԻ ՀԵՏ ՀԱՅՐ ՖԵԼԻ ՏԵՍԱԿՑՈՒԹՅԱՆ ՍԱՀՄԱՆԱՓԱԿՄԱՆ ԿԱՊԱԿՑՈՒԹՅԱՄԲ

9. վճռում է միաձայն, որ տեղի է ունեցել 6-րդ հոդվածի 1-ին կետի խախտում, և կարիք չկա այս հարցը նաև 8-րդ հոդվածի իմաստով քննարկելու,

V. ՀԱՅՐ ՖԵԼԻ ԱՆՁՆԱԿԱՆ ՆԱՄԱԿԱԳՐՈՒԹՅԱՆ ՍԱՀՄԱՆԱՓԱԿՄԱՆ ԿԱՊԱԿՑՈՒԹՅԱՄԲ

10. վճռում է միաձայն, որ տեղի է ունեցել 8-րդ հոդվածի խախտում,

VI. 13-ՐԴ ՀՈՂՎԱԾԻ ԿԱՊԱԿՑՈՒԹՅԱՄԲ

11. վճռում է միաձայն, որ տեղի է ունեցել այս հոդվածի խախտում՝ սույն վճռի 128-րդ կետում ներկայացված հիմքերով,

VII. 50-ՐԴ ՀՈՂՎԱԾԻ ԿԻՐԱՌԵԼԻՈՒԹՅԱՆ ԿԱՊԱԿՑՈՒԹՅԱՄԲ

12. վճռում է միաձայն, որ Միացյալ Թագավորությունը պետք է դիմողին վճարի՝ կրած իրավաբանական ծախսերի և ծախսերի դիմաց՝ տասներեք հազար ֆունտ ստեռլինգին համարժեք գումար (13,000 ֆունտ ստեռլինգ), ինչպես նաև համապատասխան ավելացված արժեքի հարկը:

Կատարված է անգլերենով և ֆրանսերենով (անգլերեն տեքստը բնօրինակն է) և հրապարակված է Մարդու իրավունքների պալատում, Ստրասբուրգում, հազար ինը հարյուր ութսունչորս թվականի հունիսի քսանութին:

Ժերար Վիարդա
Նախագահ

Մարկ-Անդրե Էյսեն
Քարտուղար

Սույն վճռին կցվում են պրն Թոր Վիլհելմսոնի հայտարարությունը և, Կոնվենցիայի 51-րդ հոդվածի 2-րդ կետի և Դատարանի կանոնակարգի 50-րդ կանոնի 2-րդ կետի համաձայն, հետևյալ չհամընկնող կարծիքները.

- պրն Քրեմոնայի, պրն Մաքդոնալդի և պրն Ռուսոյի մասնակի չհամընկնող միասնական կարծիքը,
- պրն Թոր Վիլհելմսոնի և պրն Գյոլքուքլուի մասնակի չհամընկնող միասնական կարծիքը,
- սըր Վինսենթ Էվանսի մասնակի չհամընկնող կարծիքը:

Գ. Վ.
Մ.-Ա. Է.

ԴԱՏԱԿՈՐ ԹՈՐ ՎԻԼՀԵԼՄՍՈՆԻ ՀԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹՅՈՒՆԸ

Դատարանի մեծամասնությունը չի կիսում իմ կարծիքը 6-րդ հոդվածի կիրառելիության վերաբերյալ: Հաստատելով հոդվածի կիրառելիությունը՝ Դատարանն սկսել էր դրա հոդվածների վիճարկելի խախտումների կապակցությամբ քննությունը: Ես մասնակցել եմ այս քննությանը և քվեարկել Դատարանի վճռին ներկայացված տարբեր հարցերի առնչությամբ: Իմ մասնակցությանը չեն առարկել Դատարանի նախագահը կամ իմ մյուս գործընկերները: Կոնվենցիայում ևս չեն պարունակվում այս տարբերակի ճիշտ կամ սխալ լինելու մասին կարգավորումներ: Այս մասին որևէ բան ասված չէ նաև Դատարանի կանոնակարգի մեջ: Իմ դիրքորոշումը նման է Քյոնիգի և Գազարդիի գործով փոքրամասնության մեջ հայտնված դատավորների դիրքորոշմանը, որոնք մի շարք դեպքերում բախվել էին այն հարցին, թե արդյո՞ք պետք է մասնակցել Կոնվենցիայի 50-րդ հոդվածով նախատեսվող արդարացի փոխհատուցման կապակցությամբ որոշումների ընդունմանը:

ԴԱՏԱԿՈՐՆԵՐ ՔՐԵՄՈՆԱՅԻ, ՄԱՔԴՈՆԱԼԴԻ ԵՎ ՌՈՒՍՈՅԻ ՄԱՍՆԱԿԻ ՉՀԱՄԸՆԿՆՈՂ ՄԻԱՍՆԱԿԱՆ ԿԱՐԾԻՔԸ

Մենք համաձայն ենք վճռի 73-րդ կետում նշված այն եզրակացությանը, որ Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածը կիրառելի է Տեսուչների խորհրդում պրն Քեմբլի գործի քննության կապակցությամբ: Եվ իրոք, Էնգելի և այլոց գործով վճռի չափանիշները տարածելով տվյալ գործի վրա (հաշվի առնելով համատեքստի առանձնահատկությունները)՝ պրն Քեմբլի դեմ վարույթը՝ գործի տվյալ հանգամանքներում և վճռում նշված պատճառներով, պետք է դիտարկվի «քրեախրավական» դաշտում՝ 6-րդ հոդվածի իմաստով: Եթե այսպես է, ապա տրամաբանորեն հետևում է (ինչպես և փաստորեն ընդունվել է վճռում), որ պետք է հետևել այս հոդվածում սահմանված պահանջներին, եթե, անշուշտ, բացառությունները նախատեսված չեն հենց նույն հոդվածով: Մենք համամիտ չենք վճռին այն առումով, թե արդյո՞ք ներկայացված ապացույցների հիման վրա կարելի է դիտարկել թույլատրելի բացառությունների շրջանակներում վարույթի ոչ հրապարակային լինելու կապակցությամբ 6-րդ հոդվածի պահանջների շրջանցումը: Անշուշտ, Կառավարության խնդիրն էր հիմնավորել գործի նման հանգամանքներում բացառությունների պատճառաբանվածությունը: Այնուամենայնիվ, Կառավարությունը (ինչպես նաև պալատի մեծամասնությունը՝ վճռի 87-րդ կետում) հիմք է ընդունել Տեսուչների խորհրդում գործերի վարույթի ընդհանուր կարգը և հաստատված պրակտիկան, և չնայած պրն Քեմբլը «Ա

կատեգորիայի» կալանավոր էր համարվում, Կառավարությունը չի ներկայացրել բավարար փաստարկներ՝ հիմնավորելու համար, որ տվյալ գործում հրապարակայնության բացակայությունը կարելի է պատճառաբանել 6-րդ հոդվածով նախատեսված թույլատրելի բացառություններով:

Այս փաստարկների բացակայության պայմաններում մենք, ինչպես և Հանձնաժողովը, եզրակացնում ենք, որ տեղի է ունեցել 6-րդ հոդվածի 1-ին կետի խախտում նաև այս կապակցությամբ:

ՂԱՏԱՎՈՐՆԵՐ ԹՈՐ ՎԻՆՉԵԼՄՍՈՆԻ ԵՎ ՊՅՈՒՔՈՒՔԼՈՒԻ ՄԱՍՆԱԿԻ ԶՀԱՍՏՆԿՆՈՂ ՄԻԱՍՆԱԿԱՆ ԿԱՐԾԻՔԸ

Այս գործի առանցքային հարցն է պարզել՝ թե արդյո՞ք Ալբանի կալանավայրում 1976թ. սեպտեմբերի 16-ին տեղի ունեցած միջադեպի կապակցությամբ վարույթի նկատմամբ կիրառելի է Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածը: Ղատարանի մեծամասնությունը համակարծիք է եղել, որ պրն Քենբլին ներկայացվել է «քրեական մեղադրանք», և որ, հետևաբար, 6-րդ հոդվածը կիրառելի է: Մենք չենք կարող համաձայնել այս կարծիքին:

Այս նույն Ղատարանը Էնգելի և այլոց գործով 1976թ. հունիսի 8-ի իր վճռում հստակորեն նշել է այն երեք չափանիշները, որոնց վրա հիմնվել է «քրեական» գործի շրջանակներում 6-րդ հոդվածի կիրառելիության մասին որոշումը: Այնտեղ խնդիրն այն էր, թե արդյո՞ք դիմողների դեմ հարուցված վարույթները, զինվորական արդարադատության համատեքստում, քրեական էին, թե՛ կարգապահական: Մեր կարծիքով, և այստեղ մենք համամիտ ենք Ղատարանի մեծամասնության հետ, այդ նույն չափանիշները կիրառելի են նաև տվյալ գործի կապակցությամբ:

Առաջին չափանիշի՝ ներպետական օրենսդրությամբ նախատեսված կարգի կապակցությամբ, երկնտանք չի առաջացել: Պրն Քենբլին ներկայացված մեղադրանքը նախատեսված է եղել Անգլիական կարգապահական կանոնադրությամբ, և դրանց վարույթն իրականացվել է համաձայն Անգլիական կարգապահական դատավարության: Հնարավոր էր նաև քրեական մեղադրանքի հարուցումը, ինչը, սակայն, չէր արվել:

Էնգելի վճռում բերված երկրորդ չափանիշը վերաբերում էր հանցանքի բնույթին: Այս չափանիշը բերում ենք ցույց տալու համար, որ կարգապահական կանոնների խախտումը դուրս է 6-րդ հոդվածի գործողությունից: Մեր կարծիքով, նստացույցը, որին մասնակցել էր նաև դիմողը, հանդիսանում էր կալանավայրի կարգապահության բնորոշ խախտում: Անշուշտ, կալանավայրերից դուրս նման միջադեպերը կարող են սովորական լինել, սակայն կալանավայրում դրանք առանձնակի նշանակություն են ստանում: Որոշակի տարածքներից հեռանալու հրամաններին ընդդիմանալը, թեև կարող է տեղի ունենալ այլ հանգամանքներում ևս, սակայն առանձնակի նշանակություն է ձեռք բերում կալանավայրերում: Մենք կարծում ենք, որ խնդրո առարկա վարույթների առիթ հանդիսացած միջադեպը կալանավայրի խռովության բնորոշ օրինակ է, որի դեպքում, որպես կանոն, ձեռնարկվում են և պետք է ձեռնարկվեն կարգապահական միջոցներ:

Էնգելի գործով բերված երրորդ չափանիշը վերաբերում էր հնարավոր պատժամիջոցների խստությանը: Այս մասին ասվում է սույն վճռի 28-րդ կետում: Պատժամիջոցները կարող են բաժանվել երկու խմբի: Առաջին խմբին են պատկանում այն պատժամիջոցները, որոնցով կասեցվում է կալանավորի մասնակցությունը ընկերային աշխատանքներին, նրանց եկամուտների ստացումը, կալանավորը տեղափոխվում է մենախուց՝ բոլոր դեպքերում 56 օրը չգերազանցող ժամկետով: Նշված պատժամիջոցներից, մեր կարծիքով, միայն վերջինն է վիճարկելի: Մենախցում փակելը կարող է լուրջ հետևանքներ ունենալ անձի վրա: Այնուամենայնիվ, այս կապակցությամբ անհրաժեշտ է հիշել, որ այս պատժամիջոցը

կալանավայրերի կարգապահական ընդունված միջոցներից է և որ կալանավորներն, այսպես թե այնպես, զրկված են ազատությունից: Այս նկատառումներով, մենք կարծում ենք, որ ճիշտ չէ այն մեկնաբանությունը, որ Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի դրույթները պարտադրում են պետություններին այս պատժամիջոցը չկիրառել կալանավայրերում տեղի ունեցող ոչ քրեական, կարգապահական գործերի առնչությամբ: Պրն Քեմբլի նկատմամբ հնարավոր կիրառվելիք պատժամիջոցների երկրորդ խմբին են պատկանում որոշակի արտոնություններից և վաղաժամկետ զատման հնարավորությունից զրկելը: Ըստ համապատասխան օրենսդրության՝ այս տույժերը չունեն ժամանակային սահմանափակում, բացի այն պայմանից, որ դրանք չպետք է գերազանցեն նշանակված նախնական պատիժը: Այս կանոններն առավել մանրամասն շարադրված են քննարկվող վճռի 28-րդ և 29-րդ կետերում: Պարզ է, որ որոշակի արտոնություններից զրկումը և սահմանափակումները ինքնին չեն կարող գործը կարգապահական ոլորտից տեղափոխել քրեական ոլորտ: Առավել վիճահարույց է, մեր կարծիքով, վաղաժամկետ ազատման հնարավորությունից զրկելու հարցը: Միանշանակորեն, կալանավորը դատապարտված է եղել ազատազրկման՝ որոշակի ժամանակով, և այդ ժամանակը սահմանվել է դատավճիռը կայացնող Դատարանի կողմից: Մյուս կողմից, համաձայն Անգլիայում ընդունված պրակտիկայի՝ ազատազրկման մեջ հայտնվելու ժամանակ դատապարտյալին տեղեկացվում է նրա ազատ արձակման հավանական ժամկետի մասին, որ հաշվարկվում է դատավճռում նշված ժամկետից հանելով դրա մեկ երրորդը: Իրականում, ըստ վաղաժամկետ ազատման կանոնների կիրառման ընդունված կարգի համաձայն կալանավորն ազատ է արձակվում պատժի երկու երրորդը կրելուց հետո, եթե կարգապահական վարույթների արդյունքում չի զրկվում այդ հնարավորությունից: Այսպիսով՝ կալանավորները կարող են ակնկալել վաղաժամկետ ազատում լավ վարքագիծ դրսևորելու դեպքում. վաղաժամկետ ազատ արձակման, ժամկետների փոփոխության հարցերը հստակ կերպով կանոնակարգված են: Այսպիսով, կարգապահական վարույթները կարող են էականորեն երկարացնել կալանավայրում դատապարտյալի փաստացի գտնվելու ժամանակը: Չնայած դրան, մենք եկել ենք այն եզրակացության, որ ասվածը չի նշանակում, թե այսպիսով դիմողի դեմ հարուցված վարույթները կարգապահական չեն: Բանն այն է, որ կալանավայրում անցկացված ժամանակը չի կարող գերազանցել նախնական դատավճռով սահմանված ազատազրկման ժամկետը, և վաղաժամկետ ազատ արձակումը նույն՝ կարգապահական միջոցներով պահպանվող համակարգի տարրերից մեկն է:

Մենք կարծում ենք, որ դրանք եզակի գործոններ են, որոնք քննարկելի են «քրեական» գործի շրջանակներում 6-րդ հոդվածի կիրառելիության կապակցությամբ: Այսպիսով, մենք եզրահանգում ենք, որ դիմողի դեմ ներկայացված մեղադրանքները «քրեական» չեն եղել:

Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի 1-ին կետով նախատեսված նորմերը, ի տարբերություն 6-րդ հոդվածի 2-րդ և 3-րդ կետերով նախատեսվածների, վերաբերում են ոչ միայն «քրեական» մեղադրանքներին, այլև «քաղաքացիական իրավունքների և ազատությունների» պաշտպանությանը: Դիմողը վիճարկել է 6-րդ հոդվածի կիրառելիությունը տվյալ համատեքստում: Մենք կարծում ենք, որ այս հարցը պետք է քննարկվի միայն հաշվի առնելով վաղաժամկետ ազատ արձակման հնարավոր իրավունքը: Նույնիսկ եթե համարելու լինենք, որ վաղաժամկետ ազատ արձակումն ավելի շուտ իրավունք է, քան արտոնություն, միևնույն է, չենք կարող այն «քաղաքացիական իրավունք» անվանել՝ Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի իմաստով: Վաղաժամկետ ազատ արձակումը և դրա հնարավորության սահմանափակումը, որպես կանոն, կարգապահական միջոցներ են: Հետևաբար, մենք կարծում ենք, որ կարգապահական վարույթի և քաղաքացիական իրավունքների և պարտականությունների առնչությամբ վարույթի միջև երկընտրանքի դեպքում, նժարը թեքվում է հօգուտ կարգապահական կողմի:

Վերը նշված նկատառումներով՝ մենք կարծում ենք, որ 6-րդ հոդվածը կիրառելի չէ տվյալ գործի կապակցությամբ:

1. Ցավում եմ, սակայն չեմ կարող համաձայնել Ղատարանի մեծամասնության հետ՝ Տեսուչների խորհրդում պրն Քեմբլի գործի վարույթի ժամանակ Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի խախտում տեղի ունենալու հարցում: Իմ կարծիքով, 6-րդ հոդվածը կիրառելի չէ տվյալ վարույթի կապակցությամբ, քանի որ այն չի առնչվել պրն Քեմբլի նկատմամբ քրեական մեղադրանքին կամ նրա քաղաքացիական իրավունքների և պարտականությունների պաշտպանությանը՝ 6-րդ հոդվածի իմաստով:

2. Էնգելի և այլոց գործով 1976թ. հունիսի 8-ի իր վճռում Ղատարանը հավաստել է, որ Պայմանավորվող պետությունները կարող են սահմանազատել կարգապահական և քրեական վարույթները, մի պայմանով, որ «կարգապահական անուղղակիորեն չհավակնի քրեականին»՝ «հանգեցնելով Կոնվենցիայի նպատակներին և խնդիրներին անհարիր հետևանքների» (Մաս Ա, թիվ 22, էջեր 33-34, կետեր 80-81):

3. Էնգելի և այլոց գործով, քննարկելով այն հարցը, որ ներկայացված մեղադրանքները, չնայած պետության կողմից սահմանված էին եղել իբրև «կարգապահական», սակայն 6-րդ հոդվածի իմաստով դիտարկվել էին «քրեական» ոլորտում՝ Ղատարանը սահմանափակել էր հարցը զինվորական ծառայության շրջանակում (նույն տեղում, էջեր 34-35, կետ 82), և տվյալ գործով կայացրած վճռի 69-րդ կետում համաձայնել էր, որ կալանավայրերում հատուկ ռեժիմի սահմանումը հիմնավորված է թե՛ գործնական, և թե՛ հատուկ քաղաքականության նկատառումներով: Այնուամենայնիվ, կիրառելով Էնգելի և այլոց գործով, ինչպես նաև Օզթյուրքի գործով 1984թ. փետրվարի 21-ի վճիռներով (Մաս Ա, թիվ 73, էջեր 17-18, կետ 82) սահմանված չափանիշները՝ Ղատարանը եկել է այն եզրակացության, որ 6-րդ հոդվածը կիրառելի է պրն Քեմբլի դեմ հարուցված վարույթի կապակցությամբ: Նույնիսկ այս չափանիշների կիրառման պայմաններում, իմ կարծիքով, Ղատարանը սխալվել է, երբ 6-րդ հոդվածի իմաստով «քրեական» է համարել այն մեղադրանքը, որը թե՛ արարքի և թե՛ համապատասխան պատժամիջոցի առումով գերազանցապես կարգապահական բնույթ ունի: Արդյունքում՝ Ղատարանը տարածել է 6-րդ հոդվածի կիրառելիությունը մի վարույթի վրա, որի կապակցությամբ, իմ կարծիքով, հոդվածը կիրառելի չէ:

4. Անկասկած, և սա խոստովանել էր նաև Կառավարությունը, նույն փաստերի հիման վրա, ըստ Անգլիական օրենքների, պրն Քեմբլի դեմ կարող էր հարուցվել նաև քրեական մեղադրանք: Սակայն, նույնիսկ ըստ Էնգելի և այլոց գործով սահմանված չափանիշների, սրանից չի հետևում, որ նման հանգամանքներում ներկայացված կարգապահական մեղադրանքը պետք է դիտարկվի իբրև քրեական՝ 6-րդ հոդվածի իմաստով: Որոշ արարքների դեպքում, թեև դրանք տեսականորեն կարող են դիտվել թե՛ իբրև կարգապահական և թե՛ իբրև քրեական, հարկ է դրանք քրեական համարել, ինչպես, օրինակ՝ կալանավայրի հսկիչի սպանության դեպքում: Սակայն այն արարքները, որոնց կապակցությամբ մեղադրվել է պրն Քեմբլը (կոլեկտիվ անհնազանդություն, կալանավայրի իշխանություններին չենթարկվել), չնայած դիմողի կողմից բռնության կիրառմանը, ճիշտ է բավականին լուրջ, սակայն ակնհայտորեն կարգապահական բնույթի էին և քննվել են իբրև այդպիսիք:

5. Սահմանված պատժամիջոցները ևս որոշակի առումով կարգապահական են եղել: Դրանց նպատակն է եղել կալանավայրում հաստատված կարգի և վարքագծի պահպանումը: Մասնավորապես՝ ըստ Կալանավայրերի մասին 1985թ. օրենքի 25-րդ (1) մասի, կալանավորը կարող է վաղաժամկետ ազատվել սահմանված պատժի կրումից պատշաճ և լավ վարքագծի դեպքում: Վաղաժամկետ ազատման հնարավորությունից զրկելը, հետևաբար, կարգապահական գործառույթ ունի: Ինչպես և Կալանավայրերի 1964թ. Կանոնադրությամբ կարգապահական խախտումների համար նախատեսված այլ տույժերը, այս տույժը ևս չի պատկանում «քրեական» ոլորտին: Պրն Քեմբլի գործով Տեսուչների խորհրդի սահմանած տույժը՝ վաղաժամկետ ազատման հնարավորությունից զրկելու մասին, խիստ էր, սակայն դրանով չէր գերազանցվում և չէր կարող գերազանցվել նրա նկատմամբ սահմանված նախնական ազատազրկման ժամկետը, ուստի այն մնում է կարգապահական ոլորտի շրջանակներում:

6. Այս նկատառումներով, ես գտնում եմ, որ Կառավարությունն իրավացի էր՝ Տեսուչների խորհրդում պրն Քեմբլի գործի վարույթի համար առիթ հանդիսացած մեղադրանքները չդիտարկելով իբրև «քրեական»՝ 6-րդ հոդվածի իմաստով:

7. Գտնելով, որ 6-րդ հոդվածը կիրառելի է՝ պրն Քեմբլին ներկայացված մեղադրանքի «առանձնապես ծանր» բնույթի և սահմանված տույժերի բնույթի ու խստության հիմքով, Դատարանն անհրաժեշտ չի համարել քննության առնել, թե արդյո՞ք Տեսուչների խորհրդում գործի քննությունն առնչվել է «քաղաքացիական իրավունքների և պարտականությունների» խնդրին: Իմ կարծով՝ չի առնչվել: Խորհրդում գործի վարույթի օբյեկտն ակնհայտորեն կարգապահական էր և ոչ թե «քաղաքացիական իրավունքների և պարտականությունների» պաշտպանության խնդիրն էր՝ 6-րդ հոդվածի իմաստով (տե՛ս այս կապակցությամբ իմ չհամընկնող կարծիքը Լե Կոմտի, Վան Լյովենի և Դե Մեյերի գործով, Մաս Ա, թիվ 43, էջեր 43-44):

8. Կցանկանայի ավելացնել, այնուամենայնիվ, որ եթե նույնիսկ 6-րդ հոդվածը կիրառելի էր Դատարանի բերած հիմքով, ես համամիտ եմ վճռում ներկայացված այն կարծիքին, որ հիմք չի եղել ենթադրելու, որ պրն Քեմբլի գործի քննության ժամանակ Տեսուչների խորհուրդը «անկախ» կամ «անաչառ» չի եղել՝ 6-րդ հոդվածի իմաստով, կամ որ տեղի են ունեցել 6-րդ հոդվածի 2-րդ կամ 3-րդ (ա) կամ (դ) կետերի խախտումներ, կամ որ դիմողը զրկված է եղել Խորհրդում «արդար» դատավարության հնարավորությունից: Ես համաձայն եմ նաև, որ պրն Քեմբլի գործի վարույթը՝ հասարակական կարգի պահպանության և անվտանգության նկատառումներով ոչ հրապարակային անցկացնելը հիմնավորված է եղել:

9. Բոլոր այլ հարցերում, բացի Տեսուչների խորհրդում պրն Քեմբլի գործի վարույթի կապակցությամբ 6-րդ հոդվածի կիրառելիության խնդրից, ես համաձայն եմ Դատարանի որոշմանը:

ՏԵՅՔՍԵՅՐԱ ԴԵ ԿԱՍՏՈՆ ԸՆԴԴԵՄ ՊՈՐՏՈՒԳԱԼԻԱՅԻ ԳՈՐԾԸ

CASE OF TEIXEIRA DE CASTRO v. PORTUGAL
(Գանգատ թիվ 44/1997/828/1034)

Դատարանի 1998թ. հունիսի 9-ի

Վճիռը

Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանը,

Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին Կոնվենցիայի («Կոնվենցիա») 43-րդ հոդվածի և Դատարանի B կանոնակարգի համապատասխան դրույթների համաձայն, նիստ գումարելով որպես Պալատ՝ դատավորների հետևյալ կազմով.

պրն Ռ. Բերնհարդտ, Նախագահ, պրն Ա. Սպիլման, պրն Ն. Վալտիկոս, տկն Է. Պալմ, պրն Ի. Ֆոյգել, պրն Ա. Ն. Լոյզու, պրն Ս. Ա. Լոպես Ռոչա, պրն Բ. Ռեպիկ, պրն Վ. Բուտկևիչ, և նաև պրն Հ. Պետցոլդ, Քարտուղար, և պրն Պ. Ջ. Մահոնեյ, Քարտուղարի տեղակալ,
1998թ. մարտի 26-ի և մայիսի 18-ի դռնփակ խորհրդակցություններից հետո,
1998թ. մայիսի 18-ին ընդունել է հետևյալ վճիռը.

ՎԱՐՈՒՅԹԸ

1.

Գործը

Մարդու իրավունքների եվրոպական հանձնաժողովի կողմից («Հանձնաժողով») և Պորտուգալիայի կառավարության կողմից («Կառավարություն») Կոնվենցիայի 32-րդ հոդվածի 1-ին կետով և 47-րդ հոդվածով սահմանված եռամսյա ժամկետում Դատարան է հանձնվել

համապատասխանաբար 1997թ. ապրիլի 16-ին և 1997թ. հունիսի 17-ին: Գործի համար առիթ է հանդիսացել Կոնվենցիայի 25-րդ հոդվածի հիման վրա 1994թ. հոկտեմբերի 24-ին Պորտուգալիայի քաղաքացի պրն Ֆրանսիսկո Տեյքսեյրա դե Կաստրոյի կողմից Պորտուգալիայի Հանրապետության դեմ Հանձնաժողով ներկայացված գանգատը (թիվ 25829/94):

Հանձնաժողովի առաջարկը հիմնվում էր 44-րդ և 48-րդ հոդվածների և Պորտուգալիայի այն հայտարարության վրա, որով նա ճանաչում էր Ղատարանի պարտադիր իրավագործությունը (46-րդ հոդված): Կառավարության գանգատը հիմնված էր 48-րդ հոդվածի վրա: Հանձնաժողովը և Կառավարությունն առաջարկել են որոշել, թե արդյո՞ք գործի հանգամանքները վկայում են պատասխանող պետության կողմից Կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածով, 6-րդ հոդվածի 1-ին կետով և 8-րդ հոդվածով նախատեսված իր պարտավորությունների խախտման մասին:

2. Ղատարանի կանոնակարգի 33-րդ կանոնի 3(d) կետի համաձայն կատարված հարցմանն ի պատասխան դիմողը հայտնել է, որ ցանկանում է մասնակցել դատաքննությանը և նշանակել է իր շահերը ներկայացնող փաստաբանի (31-րդ կանոն): Նախագահը փաստաբանին իրավունք է տվել օգտագործած պորտուգալերենը (28-րդ կանոնի 3-րդ կետ):

3. Պալատի կազմում ընդգրկված էին ex officio պրն Մ. Ա. Լոպես Ռոչան՝ Պորտուգալիայից ընտրված դատավորը (Կոնվենցիայի 43-րդ հոդված) և պրն Ռ. Ռիսդալը՝ Ղատարանի նախագահը (21-րդ կանոնի 3-րդ (b) կետ):

1997թ. ապրիլի 28-ին Նախագահը, Քարտուղարի ներկայությամբ, վիճակահանությամբ ընտրել է մյուս յոթ անդամներին, այն է՝ պրն Ա.Սպիլմանին, պրն Ն. Վալտիկոսին, տկն Է. Պալմին, պրն Ի. Ֆոյգելին, պրն Ա. Ն. Լոյգուին, պրն Բ. Ռեպիկին և պրն Վ. Բուտկեիչին (Կոնվենցիայի 43-րդ հոդված և Կանոնակարգի 21-րդ կանոնի 4-րդ կետ): Հետագայում պրն Ռ.Բերնհարդտը՝ Ղատարանի նախագահի տեղակալը, փոխարինել է պրն Ռիսդալին, որը մահացել է 1998թ. փետրվարի 18-ին (21-րդ կանոնի 6-րդ կետի 2-րդ ենթակետ):

4. Պրն Ռիսդալը՝ որպես Պալատի նախագահ (21-րդ կանոնի 6-րդ կետ), Քարտուղարի միջոցով, ընթացակարգի կապակցությամբ խորհրդակցել է Կառավարության ներկայացուցչի, Հանձնաժողովի պատվիրակի և դիմողի փաստաբանի հետ (39-րդ կանոնի 1-ին կետ և 40-րդ կանոն): Կատարված կարգադրության հիման վրա, Քարտուղարը 1997թ. հոկտեմբերի 20-ին և հոկտեմբերի 22-ին համապատասխանաբար ստացել է Կառավարության և դիմողի գրավոր բացատրությունները: Գրավոր բացատրությունները ներկայացնելու համար սահմանված ժամկետի ավարտից հետո՝ 1997թ. նոյեմբերի 12-ին և դեկտեմբերի 5-ին տրված երկու փաստաթղթերով դիմողը ներկայացրել է Կոնվենցիայի 50-րդ հոդվածի առնչությամբ իր պահանջները: 1998թ. մարտի 26-ին Ղատարանը, այնուամենայնիվ, որոշել է քննության առնել այդ պահանջները: 1997թ. նոյեմբերի 17-ին Հանձնաժողովի քարտուղարը Ղատարանի քարտուղարին տեղեկացրել է, որ պատվիրակն իր դիտողությունները կներկայացնի լսումների ժամանակ:

5. 1997թ. նոյեմբերի 16-ին պրն Ռիսդալը թույլատրել է Լոնդոնում կենտրոնական գրասենյակ ունեցող՝ մարդու իրավունքների հարցերով զբաղվող «Արդարադատություն» հասարակական կազմակերպությանը ներկայացնել իր գրավոր դիտողությունները՝ (դրանք պետք է քարտուղարություն ուղարկվեն մինչև 30.01.88թ.) պայմանով, որ դրանք համապատասխանեն որոշակի պահանջների:

6. 1998թ. հունվարի 30-ին Նախագահի կարգադրությունների հիման վրա Քարտուղարի ներկայացրած պահանջին ի պատասխան՝ Հանձնաժողովը ներկայացրել է իր կողմից քննված գործը:

7. Նախագահի որոշման համաձայն՝ դռնբաց նիստը տեղի է ունեցել Մարդու իրավունքների պալատում, Ստրասբուրգում, 1998թ. մարտի 24-ին: Մինչ այդ Ղատարանն անց էր կացրել նախապատրաստական նիստ:

Ղատարանում կողմերին ներկայացնում էին՝

ա) Կառավարությունը,
պրն Ա. Հենրիկես Գասպարը,
Գլխավոր դատախազի տեղակալ,

ներկայացուցիչ,

պրն Սիմաս Սանտոսը,
Գլխավոր դատախազի տեղակալ,
Գերագույն դատարան
(Քրեական բաժանմունք),

խորհրդատու,

բ) Հանձնաժողովը՝
պրն Ի. Կաբրալ Բարետոն,

պատվիրակ,

գ) դիմողին՝
պրն Զ. Լույրերոն և
օր. Ռ. Մավվար Լույրերոն,
երկուսն էլ Վիլա Նովա դե Ֆամալիկայոյի
փաստաբաններից,

փաստաբաններ:

Դատարանը լսել է պրն Կաբրալ Բարետոյի, պրն Լույրերոյի,
Հենրիկես Գասպարի և պրն Սիմաս Սանտոսի ելույթները:

պրն

ՓԱՍՏԵՐԸ

I. Գործի հանգամանքները

8. Պրն Ֆրանսիսկո Տեյքսեյրա դե Կաստրոն՝ Պորտուգալիայի քաղաքացի, ծնվել է 1955թ. և բնակվում է Կամպելոսում: Գործին առնչվող ժամանակահատվածում նա աշխատում էր տեքստիլ ֆաբրիկայում: Բանտից ազատվելուց հետո նա աշխատանք չի գտել:

Ա. Երկու ոստիկանների միջամտությունը և դիմողի ձերբակալությունը

9. Թմրանյութերի առևտուրը վերահսկելու գործողությունների կապակցությամբ Հասարակական անվտանգության ոստիկանության (PSP) երկու ծախյալ ոստիկաններ՝ Ֆամալիկայոյի ոստիկանությունից, տարբեր առիթներով մոտեցել են ոմն Վ. Ս. –ի: Նա կասկածվում էր թմրանյութերի մանր առևտրի մեջ, մասնավորապես, իր սեփական գործածության համար թմրանյութի՝ հիմնականում հաշիշի, համար վճարելու համար: Ոստիկանները մտադիր են եղել Վ. Ս.-ի միջոցով պարզել թմրանյութերի մատակարարին և առաջարկել են նրանից գնել մի քանի կիլոգրամ հաշիշ: Չիմանալով, որ նրանք ոստիկանության աշխատակիցներ են, Վ. Ս.-ն համաձայնել է մատակարար գտնել: Այնուամենայնիվ, չնայած երկու ոստիկանների ճնշմանը՝ նա չի կարողացել գտնել որևէ մեկի:

10. 1992թ. դեկտեմբերի 30-ին կեսգիշերից փոքր ինչ վաղ երկու ոստիկանները գնացել են Վ. Ս.-ի տուն՝ ասելով, որ ցանկանում են հերոին գնել: Վերջինս նշել է Ֆրանսիսկո Տեյքսեյրա դե Կաստրոյի անունը՝ որպես մի անձ, ով կարող է հերոին գտնել, սակայն, նա չգիտեր նրա հասցեն և պետք է այն ձեռք բերեր ոմն Ֆ. Օ.-ից: Այնուհետև նրանք չորսով գնացել են դիմողի տուն՝ հերոին գնել ցանկացողների մեքենայով: Ֆ. Օ.-ի կանչով դիմողը դուրս է եկել տնից և նստել մեքենան, որի մեջ նրան Վ. Ս.-ի հետ սպասում էին երկու ոստիկանները: Վերջիններս ասել են, որ ցանկանում են գնել 20 գրամ հերոին՝ 200.000 էսկուդոյով (PTE) և ներկայացրել են Պորտուգալիայի բանկի չեկեր:

11. Պրն Տեյքսեյրա դե Կաստրոն համաձայնվել է հերոին տրամադրել, Ֆ.Օ.-ի հետ, իր մեքենայով, գնացել է մեկ ուրիշի՝ Զ. Պ. Օ.-ի տուն: Վերջինս մեկ ուրիշից ձեռք է բերել երեք

սաշետ հերոհին, մեկը՝ 10 գրամ, մյուս երկուսը՝ 5-ական գրամ կշռով, և վերադառնալով այն տվել է դիմողին. թեև հերոհին ճշգրիտ գինը հայտնի չէ, սակայն դրա դիմաց վճարված գումարը գերազանցել է 100.000 PTE-ն:

12. Դիմողն այնուհետև թմրանյութը տարել է Վ. Ս.-ի տուն, վերջինս այդ ժամանակ վերադարձել էր այնտեղ, և երկու ոստիկանները սպասում էին դրսում: Գործարքը տեղի է ունեցել տանը: Երկու ոստիկանները Վ. Ս.-ի հրավերով մտել են տուն, դիմողը մի սաշետը հանել է գրպանից, և այդ պահին էլ երկու ոստիկանները բացահայտել են իրենց ինքնությունը և ձերբակալել դիմողին, Վ. Ս.-ին և Ֆ. Օ.-ին՝ ժամը 2-ից քիչ առաջ: Նրանք խուզարկել են երեքին էլ և դիմողի մոտ հայտնաբերել են մյուս երկու սաշետները, կանխիկ 43.000 PTE և ոսկյա ապարանջան:

Բ. Վարույթի զարգացումը

1. Նախնական քննություն

13. Դիմողն այնուհետև բերվել է քննող դատավորի մոտ՝ Ֆամալիկայոյի քրեական դատարանում, և կալանավորվել է մինչև դատաքննությունը:

14. 1993թ. հունվարի 29-ին նա դիմել է իրեն կալանքից ազատելու խնդրանքով: Նա վիճարկել է, որ իր կալանավորումն անօրինական է և խախտում է Կոնվենցիայի 3-րդ, 6-րդ և 8-րդ հոդվածները: Ըստ նրա՝ իր կալանավորումը եղել է երկու ոստիկանների անբարոյական և անօրինական վարքագծի արդյունք, քանի որ ինքը հանցագործություն է գործել սոսկ և բացառապես նրանց դրոշմամբ: Նրանք գործել են որպես «սադրիչ գործակալներ», մասնավորապես, քանի որ նրանք չեն իրականացրել թմրանյութերի առևտրի դեմ ուղղված գործողություններ՝ դատարանի կարգադրության հիման վրա:

15. Քննող դատավորը 1993թ. փետրվարի 16-ի որոշմամբ մերժել է այդ դիմումը, որն անփոփոխ է մնացել Օպորտոյի վերաքննիչ դատարանի որոշմամբ:

16. Դիմողը habeas corpus-ի երկու դիմում է ներկայացրել Գերագույն դատարան, որոնք մերժվել են 1993թ. մարտի 11-ին և մայիսի 13-ին: Գերագույն դատարանը մայիսի 13-ի իր որոշման մեջ նշել է՝ չնայած նրան, որ երկու ոստիկանները գործել են որպես «սադրիչներ» հերոհին առևտրում, այնուամենայնիվ, դիմողի կալանավորումն արդարացվում էր նրանով, որ ոստիկանները նրա մոտ են գտել հերոհին:

17. 1993թ. օգոստոսի 26-ին ներկայացրել է իր միջնորդությունները դիմողի և Վ. Ս.-ի առնչությամբ: Նա մեղադրանք չի ներկայացրել ընդդեմ մյուս երկուսի՝ Ֆ. Օ.-ի և Զ. Պ. Օ.-ի:

18. Գործն ուղարկվել է Սանտո Տիրսոյի քրեական դատարան:

2. Դատաքննությունը և վերաքննությունը

ա/ Սանտո Տիրսոյի քրեական դատարանում

19. Նիստը տեղի է ունեցել 1993թ. նոյեմբերի 25-ին, որի ընթացքում հարցաքննվել են մի քանի վկաներ, այդ թվում՝ երկու ոստիկանները և Ֆ.Օ.-ն:

20. 1993թ. դեկտեմբերի 6-ին դատարանը մեղավոր է ճանաչել դիմողին և դատապարտել 6 տարվա ազատազրկման: Դատարանը Վ. Ս.-ին՝ որպես պատժամիջոց, նշանակել է 20 օրվա ազատազրկմանը համարժեք տուգանք: Դատարանը գտել է, որ «ծպտյալ» գործակալների կամ նույնիսկ «սադրիչ գործակալների» օգտագործումը չի արգելվում ներպետական օրենսդրությամբ, պայմանով, որ մեղադրյալի անձնական ազատության սահմանափակումն արդարացվում է այնպիսի արժեքներով, որոնք գերակայում են այդ ազատության նկատմամբ: Քանի որ դիմողին սկզբում մոտեցել է Ֆ.Օ.-ն, PSP աշխատակիցների վարքագիծը «վճռորոշ» չի եղել հանցագործության կատարման համար: Դատարանը նշել է, որ ինքն իր եզրահանգմանը եկել է վկաների, Ֆ. Օ.-ի, Վ. Ս.-ի հանցակցի, դիմողի, իսկ «հիմնականում» երկու ոստիկանների վկայությունների հիման վրա:

բ/ Պերագոյն դատարանում

21.1993թ. դեկտեմբերի 14-ին դիմողն այդ որոշումը գանգատարկել է Պերագոյն դատարան: Նա գանգատվել է ընդդէմ իր՝ արդար դատաքննության իրավունքի խախտման՝ և, *inter alia*, հիմնվել է Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի վրա:

22. 1994թ. մայիսի 5-ի դատավճռով Պերագոյն դատարանը մերժել է նրա գանգատը և անփոփոխ է թողել գանգատարկված դատավճիռը՝ նշելով.

« Տվյալ գործում անվիճելի է, որ PSP աշխատակիցները չափազանց ճնշում են գործադրել՝ մինչև հասել են Ֆրանսիսկո Տեյքսեյրա դե Կաստրոյին: Սակայն, միայն դա պետք է լիներ բնական ընթացքը: Ոստիկանները գիտեին, որ Վ. Ս.-ն թմրանյութ է օգտագործում և փորձում էին բացահայտել նրան թմրանյութ մատակարարողին: Քանի որ հաշիշ չկար, նրանք փորձել են ձեռք բերել հերոին, և հանդիպել են Ֆրանսիսկո Տեյքսեյրա դե Կաստրոյին, որը համաձայնել է նրանց կեղծ առաջարկներին, քանի որ նպատակ է ունեցել շահույթ ստանալ այդ գործարքից՝ շահարկելով մեր օրերի մեծագոյն պատուհասը...

PSP աշխատակիցների համառությունը տվել է իր արդյունքը, քանի որ նրանք կարողացել են ձերբակալել դիմողին՝ զգալի քանակությամբ թմրանյութ ունենալու համար:

Ավելին, որպէս Ֆամալիկայի ոստիկանատան՝ Հասարակական անվտանգության ոստիկանության աշխատակիցներ՝ ոստիկանները ... գործել են իբրև քրեական հետաքննիչներ (Քրեական դատավարության օրենսգրքի 1-ին հոդված)՝ այն օրենքով իրենց վերապահված լիազորությունների հիման վրա, որը նրանց հնարավորություն է տալիս առանց ավելի բարձր մարմինների դիմելու՝ ձեռք բերել տեղեկատվություն հանցագործությունների մասին, պարզել հանցագործների ինքնությունը և ձեռնարկել ցանկացած քայլ, որն անհրաժեշտ և անհետաձգելի է ապացույցներ հավաքելու համար (Օրենսգրքի 55-րդ հոդվածի 2-րդ կետ):

...

Ոստիկանության աշխատակիցները ... քրեական գործի վարույթում գործում են որպէս դատարանի պաշտոնյաներ, սակայն դա չի խոչընդոտում նրանց, օրենքով հատուկ սահմանված հանգամանքներում, իրենց չպատվիրակված լիազորություններն իրականացնելու ընթացքում ձեռնարկել դատավարական քայլեր:

Ինչպէս նկատել է դատախազը, PSP աշխատակիցները գործել են օրենքի շրջանակներում, և ձեռք բերած ապացույցը նրանց վարքագիծը չի դարձնում անընդունելի:

Այս հանգամանքներից ելնելով՝ Ֆրանսիսկո Տեյքսեյրա դե Կաստրոյի բողոքը լիովին անհիմն է:

Այս հետևություններից ելնելով՝ Պերագոյն դատարանը մերժում է բողոքը և հաստատում է բողոքարկված դատավճռի բոլոր դրույթները»:

II. ՀԱՍԱՊԱՏԱՍԽԱՆ ՆԵՐՊԵՏԱԿԱՆ ՕՐԵՆՍՐԴՐՈՒԹՅՈՒՆԸ

Ա. 1983թ. դեկտեմբերի 13-ի թիվ 430/83 օրենքի ուժ ունեցող հրամանագիրը

23. Թմրանյութերի առևտուրը կանխելու մասին 1983թ. դեկտեմբերի 13-ի թիվ 430/83 օրենքի ուժ ունեցող հրամանագրի համապատասխան դրույթները նախատեսում են.

Հոդված 23, կետ 1

«Յուրաքանչյուր, ոք, ով առանց օրինական թույլտվության աճեցնում, արտադրում, արդյունաբերում, մատակարարում, վաճառքի է հանում, վաճառում, բաշխում, գնում կամ, որևէ կարգավիճակով, ստանում, այլ անձանցից ձեռք է բերում, տեղափոխում, ներմուծում է երկիր կամ արտահանում երկրից կամ անօրինական կերպով պահում է, բացի 36-րդ հոդվածում նշված նպատակներից, 1-3 աղյուսակներում նշված նյութեր կամ

պատրաստուկներ, ենթակա է 6-12 տարվա ազատազրկման և տուգանքի՝ 50.000- 5.000.000 էսկուդո»:

Հոդված 52

«1. Հետաքննիչը, որը նախնական քննության ընթացքում և առանց իր ինքնությունը բացահայտելու կամ անձամբ, կամ երրորդ անձի միջոցով ընդունում է թմրանյութի կամ այլ հոգեմետ նյութերի առաջարկ, ենթակա չէ պատասխանատվության նման արարքի համար»:

Նման գործողության մասին զեկույցը կցվում է գործին՝ առավելագույնը 24 ժամվա ընթացքում»:

24. Այժմ թմրանյութերի առևտրին վերաբերում է 1993թ. հունվարի 22-ի թիվ 15/93 օրենքի ուժ ունեցող հրամանագիրը: Թիվ 430/83 օրենքի ուժ ունեցող հրամանագրի 52 հոդվածը, առանց նյութական փոփոխության, վերարտադրված է նոր հրամանագրի 59 հոդվածում:

Բ. Քրեական դատավարության օրենսգիրքը

25. Սույն գործին վերաբերող՝ Քրեական դատավարության օրենսգրքի հիմնական դրույթները նախատեսում են.

Հոդված 126

«1. Խոշտանգումների, ուժի կիրառման կամ ֆիզիկական կամ հոգեբանական ճնշման միջոցով ձեռք բերված ցանկացած ապացույց անվավեր է և անընդունելի:

2. Նման միջոցներով ձեռք բերված ապացույցը համարվում է ֆիզիկական կամ հոգեբանական ճնշման միջոցով ձեռք բերված, նույնիսկ երբ զոհը համաձայն է եղել ա/ միջամտություն անձի՝ իր կամքն արտահայտելու ազատությանը կամ որոշում կայացնելուն՝ վատ վերաբերմունքի, վիրավորանքի, ցանկացած այլ մեթոդի, հիպնոսի միջոցով կամ դաժան կամ նվաստացուցիչ միջոցների կիրառմամբ,

...

4. Եթե ապացույցը ձեռք է բերվել այնպիսի միջոցներով, որոնք սույն հոդվածի համաձայն հանդիսանում են հանցագործություն, այն կարող է օգտագործվել միայն այն անձանց հետապնդելու համար, որոնք այդ ճանապարհով ձեռք են բերել տվյալ ապացույցը»:

Հոդված 241

«Դատախազը տեղեկացվում է հանցագործության կատարման մասին իր սեփական հետաքննության, հանցագործությունը հետաքննելու համար պատասխանատու ոստիկանական աշխատակիցների կատարած հետաքննության միջոցով, կամ եթե հանցագործության մասին հայտնվում է համաձայն հետևյալ դրույթների»:

Հոդված 242

«Նույնիսկ եթե հանցագործի ինքնությունը հայտնի չէ, հանցագործության մասին հայտնվում է մեղադրանքի մարմիններին.

ա/ ոստիկանության կողմից ցանկացած հանցագործության մասին, որը հայտնի է դարձել նրանց,

...»:

Գ. Նախադեպային իրավունքը և իրավական տեսությունը

26. Որոշակի պայմաններով Գերագույն դատարանն ընդունում է «ինֆիլտրատորների» օգտագործումը թմրանյութերի առևտրի դեմ պայքարում (1990թ. հունիսի 12-ի դատավճիռը , BMJ թիվ 398, էջ 282, 1993թ. հունվարի 14-ի դատավճիռը, Col. Jur. (STJ), 1993-I էջ 270,

1994թ. մայիսի 5, Col. Jur. (STJ), 1995-II, էջ 238, 1995թ. հուլիսի 6, Col. Jur. (STJ), 1995-II, էջ 261 և 1995թ. նոյեմբերի 2, Col. Jur. (STJ), 1995-III, էջ 218):

27. Պորտուգալիայում իրավական թեմայով գրողները (և այլ եվրոպական երկրներում) ընդհանուր «ինֆիլտրատոր» հասկացության մեջ տարբերակում են կատարում երկու հասկացությունների՝ «ծպտյալ գործակալի» և «սադրիչ գործակալի» միջև: Առաջինն անձ է, ով սահմանափակվում է տեղեկություններ հավաքելով, մինչդեռ մյուսը փաստացիորեն հրահրում է մարդկանց հանցագործության կատարման: Պորտուգալիայում, գործին առնչվող ժամանակահատվածում գործող օրենսդրության համաձայն, իրավական փորձագետները «ծպտյալ գործակալների» ձեռք բերած ապացույցները համարել են ընդունելի, սակայն, ավելի պահպանողական են եղել «սադրիչ գործակալների» ձեռք բերած ապացույցների առումով:

ՎԱՐՈՒՅԹԸ ՀԱՆՁՆԱԺՈՂՈՎՄ

28. Պրն Տեյքսեյրա դե Կաստրոն դիմել է Հանձնաժողով 1994թ. հոկտեմբերի 24-ին: Հիմնվելով Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի 1-ին կետի վրա՝ նա պնդել է, որ խախտվել է արդար դատաքննության իր իրավունքը, քանի որ իրեն հանցագործություն կատարելուն հրահրել են ոստիկանության աշխատակիցները, որի համար էլ ինքը դատապարտվել է: Ըստ նրա՝ այդ հանգամանքները հանդիսանում են նաև 3-րդ և 8-րդ հոդվածների խախտում, քանի որ, ի լրումն, իր նկատմամբ դրսևորվել է խտրական վերաբերմունք, ինչն արտահայտվում է նրանում, որ իրեն նշանակվել է ծանր պատիժ, մինչդեռ գործում ներգրավված մյուս անձինք կամ չեն հետապնդվել, կամ նրանց նշանակվել է թեթև պատիժ:

29. 1996թ. հունիսի 24-ին Հանձնաժողովը գանգատն ընդունելի է հայտարարել այն մասով, որը վերաբերում էր դատավարության արդարացիությանը. մնացած մասով գանգատն անընդունելի է հայտարարվել: 1997թ. փետրվարի 25-ի իր գեկույցում (31-րդ հոդված) Հանձնաժողովը կարծիք է հայտնել, որ տեղի է ունեցել 6-րդ հոդվածի 1-ին կետի խախտում (տասներեք ձայնով՝ ընդդեմ մեկի):

ԴԱՏԱՐԱՆԻՆ ՆԵՐՎԱՅԱՑՎԱԾ՝ ԿԱՌՎԱՐՈՒԹՅԱՆ ՎԵՐՋՆԱԿԱՆ ՓԱՍՏԱՐԿՆԵՐԸ

30. Դատարանին ուղղված բացատրություններում Կառավարությունը խնդրել է «վճռել, որ սույն գործում Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի 1-ին կետի խախտում տեղի չի ունեցել»:

1. ԿՈՆՎԵՆՑԻԱՅԻ 6-ՐԴ ՀՈԴՎԱԾԻ 1-ԻՆ ԿԵՏԻ ՎԻՃԱՐԿՎՈՂ ԽԱՆՏՈՒՄ

31. Պրն Տեյքսեյրա դե Կաստրոն գանգատվել է, որ ինքը զրկվել է արդար դատաքննությունից, քանի որ իրեն հանցագործություն կատարելուն դրդել են ծպտյալ ոստիկանները, որի համար ինքը դատապարտվել է: Նա հիմնվել է Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի վրա, որի համապատասխան հատվածը նախատեսում է.

«Յուրաքանչյուր ոք, երբ որոշվում են ... նրա դեմ ցանկացած քրեական մեղադրանք, իրավունք ունի արդար դատաքննության ... ժամկետում ... դատարանի կողմից»:

Նա նշել է, որ ինքը նախկինում չի ունեցել դատվածություն և երբեք չէր գործի այդ հանցագործությունը, եթե չլիներ «սադրիչ գործակալների» միջամտությունը: Ի լրումն, ոստիկանության աշխատակիցները գործել են իրենց սեփական նախաձեռնությամբ՝ առանց դատարանների վերահսկողության և առանց որևէ նախնական հետաքննության արկայության:

32. Կառավարությունը նշել է, որ մեծ թվով պետություններ, այդ թվում՝ Եվրոպայի խորհրդի անդամ պետություններն ընդունում են հետաքննչական որոշակի միջոցների օգտագործումը, մասնավորապես, թմրանյութերի առևտրի դեմ պայքարում: Հասարակությունն ստիպված է գտնել որոշակի մեթոդներ՝ նման բնույթի հանցավոր գործունեությունը կանխելու համար, որը խարխուլում է ժողովրդավարական հասարակությունների հիմքերը: Թիվ 430/83 օրենսդրական հրամանագրի 52-րդ հոդվածը, որը կիրառելի է սույն գործի փաստերի նկատմամբ, և,

անշուշտ, Թմրանյութերի և հոգեմետ նյութերի ապօրինի առևտրի դեմ 1988թ. կոնվենցիայի և Հանցագործություններից ստացված միջոցների լվացման, առգրավման և բռնագրավման մասին Եվրոպայի խորհրդի 1990թ. կոնվենցիան թույլատրում են ծախսայլ գործակալների օգտագործումը, որոնց դերը, այնուամենայնիվ, ոչ մի ընդհանուր կապ չունի «սադրիչ գործակալների» հետ: Ավելին, Քրեական դատավարության օրենսգրքի 126 հոդվածի 1-ին և 2(a) կետերը սահմանում են բարձր չափորոշիչներ, որոնք պետք է բավարարվեն, եթե ապացույցների ձեռքբերման միջոցները համարվեն լեգիտիմ և օրինական:

Սույն գործում ներգրավված երկու ոստիկանները չէին կարող բնութագրվել որպես «սադրիչ գործակալներ»: Տարբերակում պետք է կատարվի այն դեպքերի միջև, երբ ծախսայլ գործակալների գործողությունները հանգեցրել են հանցավոր դիտավորության, որը նախկինում գոյություն չի ունեցել, և երբ հանցագործն արդեն հակված է եղել հանցագործություն կատարելու: Սույն գործում ոստիկանները պարզապես բացահայտել են թաքնված, նախապես գոյություն ունեցած հանցավոր մտադրություն՝ պրն Տեյքսեյրա դե Կաստրոյին հնարավորություն տալով իրացնելու այդ մտադրությունը: Ֆ. Օ.-ն (հանցակիցներից մեկը) դիմողի վրա ճնշում չի գործադրել, դիմողն անմիջապես հետաքրքրություն է ցուցաբերել թմրանյութերի ձեռքբերման և գործարքի մեջ մտնելու հարցում: Ի լրումն, դիմողին ձերբակալելու պահին նրա մոտ եղել է ավելի մեծ քանակությամբ թմրանյութ, քան «զնորդները» խնդրել էին:

Վերջապես, դատավարության ընթացքում պրն Տեյքսեյրա դե Կաստրոն հնարավորություն է ունեցել հարցաքննելու երկու ոստիկաններին և մյուս վկաներին ու վիճարկել նրանց փաստարկները: Գերագույն դատարանն իր դատավճիռը հիմնավորել է ոչ միայն ոստիկանների միջամտությամբ, այլ նաև այլ ապացույցներով: Ոչ մի հիմք չկա ենթադրելու, որ արդարացի դատավարությունը խաթարվել է:

33. Հանձնաժողովը գտել է, որ հանցագործությունը կատարվել է, և դիմողը դատապարտվել է ծանր պատժի՝ հիմնականում, եթե ոչ բացառապես, ոստիկանության աշխատակիցների գործողությունների շնորհիվ: Հետևաբար, ոստիկանները հրահրել էին քրեական գործունեություն, որն այլապես տեղի չէր ունենա: Այս իրավիճակն ազդեցություն է ունեցել դատավարության արդարացիության վրա:

34. Դատարանը կրկնում է, որ ապացույցների ընդունելիության հարցը հիմնականում ներպետական օրենսդրությամբ կարգավորվող հարց է և, որպես ընդհանուր կանոն, ներպետական դատարաններն են զնահատում իրենց ներկայացված ապացույցները: Համաձայն Կոնվենցիայի՝ Դատարանի խնդիրն է ոչ թե որոշել՝ թե արդյոք վկայի ցուցմունքը ճանաչել ապացույց, այլ դատավարությունը՝ որպես ամբողջություն, ներառյալ՝ ապացույց ձեռք բերելու միջոցը, արդարացի է (տես՝ *inter alia*, Վան Մեխելենը և այլոք ընդդեմ Նիդեռլանդների 1997թ. ապրիլի 23-ի վճիռը որոշումների և վճիռների ժողովածու, 1997թ. էջ 711, կետ 50):

35. Մասնավորապես, Կոնվենցիան չի արգելում քրեական գործի վարույթի հետաքննության փուլում, երբ պահանջում է հանցագործության բնույթը, այնպիսի աղբյուրների օգտագործումը, ինչպիսիք անանուն տեղեկատուներն են: Այնուամենայնիվ, այլ խնդիր է նրանց վկայությունների հետագա օգտագործումը դատարանի կողմից մեղադրյալին մեղավոր ճանաչելիս (տես՝, *mutatis mutandis*, Կոստովսկին ընդդեմ Նիդեռլանդների 1998թ. նոյեմբերի 20-ի վճիռը: Շարքեր Ա, թիվ 166, էջ 21, կետ 44):

36. Ծախսայլ գործակալների օգտագործումը պետք է սահմանափակվի և պետք է երաշխիքներ նախատեսված լինեն նույնիսկ թմրանյութերի առևտրի դեմ պայքարին վերաբերող գործերում: Թեև կազմակերպված հանցավորության աճը, անկասկած, պահանջում է համապատասխան միջոցների ձեռնարկում, արդարադատության արդարացի իրականացումը, այնուամենայնիվ, էական տեղ է զբաղեցնում (տես՝ Դելկորտն ընդդեմ Բելգիայի 1970թ. հունվարի 17-ի վճիռը: Շարքեր Ա, թիվ 11, էջ 15, կետ 25), ինչը չի կարող զոհաբերվել հանուն նպատակահարմարության: 6-րդ հոդվածում ամրագրված՝ արդարացիության ընդհանուր պահանջները կիրառվում են բոլոր տեսակի քրեական հանցագործությունների վերաբերյալ՝ դատավարությունների նկատմամբ՝

ամենաանըաններից մինչև ամենախճճվածը: Հասարակական շահը չի կարող արդարացնել ոստիկանների հրահրման արդյունքում ձեռք բերված ապացույցի օգտագործումը:

37. Դատարանը նշում է, որ, առաջին՝ սույն գործը տարբերվում է Լյուդին ընդդեմ Շվեյցարիայի գործից, որում գործում ներգրավված ոստիկանության աշխատակիցները երդում են տվել, քննող դատավորը տեղյակ չի եղել նրանց առաքելությանը, և շվեյցարական իշխանությունները՝ տեղեկացված լինելով գերմանական ոստիկանության կողմից, սկսել են նախնական քննություն: Ոստիկանության աշխատակիցների դերը սահմանափակվել է ծայտյալ գործակալի դերով:

38. Սույն գործում, անհրաժեշտ է որոշել՝ թե արդյոք երկու ոստիկանների գործունեությունը դուրս է եկել ծայտյալ գործակալների գործունեության շրջանակներից: Դատարանը նշում է, որ Կառավարությունը չի առարկել, որ ոստիկանների միջամտությունը տեղի է ունեցել որպես թմրանյութերի առևտրի դեմ պայքարի միջոցառումների մաս և վերահսկվել է դատավորի կողմից: Չկա վկայություն նաև առ այն, որ իրավասու մարմինները հիմք են ունեցել կասկածելու, որ պրն Տեյքսեյրա դե Կաստրոն թմրանյութերի առևտրական էր, ընդհակառակն, նա չի ունեցել որևէ դատվածություն և նրա առնչությամբ նախնական հետաքննություն չի նախաձեռնվել: Անշուշտ, նրա մասին հայտնի չի եղել ոստիկաններին, որոնք նրա հետ կապ են հաստատել Վ.Ս.-ի և Ֆ.Օ.-ի միայն միջնորդությամբ (տես՝ վերը՝ կետ 10):

Ավելին, թմրանյութը դիմողի տանը չի եղել, նա դրանք ձեռք է բերել երրորդ անձից, որն էլ իր հերթին այն ձեռք է բերել մեկ ուրիշից (տես՝, կետ 11): Գերագույն դատարանի 1994թ. մայիսի 5-ի դատավճիռը չի նշում նաև, որ ձերբակալման ժամանակ դիմողի մոտ հայտնաբերվել է ոստիկանների պահանջած քանակությունից ավելին: Չկա նաև ապացույց ի պաշտպանություն Կառավարության այն փաստարկի, որ դիմողը նախապես հակված է եղել հանցագործություններ կատարելու: Այս հանգամանքներից բխող անհրաժեշտ հետևությունն այն է, որ երկու ոստիկանները չեն սահմանափակել պրն Տեյքսեյրա դե Կաստրոյի քրեական գործողությունը՝ հիմնականում պասիվ ձևով հետաքննելով, այլ գործել են ազդեցություն, այն է՝ դրդել են հանցագործություն կատարելուն:

Ի վերջո Դատարանը նշում է, որ իրենց որոշումներում ներպետական դատարանները նշել են, որ դիմողը մեղավոր է ճանաչվել հիմնականում երկու ոստիկանների ցուցմունքների հիման վրա:

39. Ելնելով այս դատողությունից՝ Դատարանը եզրակացնում է, որ երկու ոստիկանների գործողությունները դուրս են եկել ծայտյալ գործակալների գործողությունների շրջանակից, քանի որ նրանք հրահրել են հանցագործությունը, և չկա որևէ վկայություն այն բանի, որ առանց նրանց միջամտության հանցագործությունը տեղի կունենար: Այդ միջամտությունը և դրա օգտագործումը վիճարկվող քրեական վարույթում նշանակում է, որ դիմողը որոշակիորեն զրկվել է արդարացի դատաքննությունից: Հետևաբար, տեղի է ունեցել 6-րդ հոդվածի 1-ին կետի խախտում:

II. Կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածի վիճարկվող խախտում

40. Հանձնաժողովին ուղղված իր գանգատում դիմողը նշել է, որ խախտվել է Կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածը, որն արգելում է «անմարդկային կամ նվաստացուցիչ վերաբերմունքը կամ պատիժը»:

41. Դատարանը նկատում է, որ ոչ դիմողը, ոչ Կառավարությունը, ոչ Հանձնաժողովի պատվիրակն այս կապակցությամբ որևէ փաստարկ չեն ներկայացրել: Դատարանը որևէ հիմք չի գտնում այս հարցն իր նախաձեռնությամբ քննության առնելու համար:

III. Կոնվենցիայի 8-րդ հոդվածի վիճարկվող խախտում

42. Պրն Տեյքսեյրա դե Կաստրոն պնդել է, որ վիճարկվող հանգամանքները հանդիսանում են Կոնվենցիայի 8-րդ հոդվածի խախտում: Այդ հոդվածը նախատեսում է.

«1. Յուրաքանչյուր ոք ունի իր անձնական ու ընտանեկան կյանքի, բնակարանի և նամակագրության նկատմամբ հարգանքի իրավունք:

2. Չի թույլատրվում պետական մարմինների միջամտությունն այդ իրավունքի իրականացմանը, բացառությամբ այն դեպքերի, երբ դա նախատեսված է օրենքով և անհրաժեշտ է ժողովրդավարական հասարակությունում՝ ի շահ պետական անվտանգության, հասարակական կարգի կամ երկրի տնտեսական բարեկեցության, ինչպես նաև անկարգությունների կամ հանցագործությունների կանխման, առողջության կամ բարոյականության պաշտպանության կամ այլ անձանց իրավունքների և ազատությունների պաշտպանության նպատակով»:

43. Հաշվի առնելով 39-րդ կետում նշված եզրահանգումը՝ Դատարանը, ինչպես Հանձնաժողովը, անհրաժեշտ չի համարում այդ գանգատն առանձին քննության առնել 8-րդ հոդվածի հիման վրա:

IV. Կոնվենցիայի 50-րդ հոդվածի կիրառումը

44. Կոնվենցիայի 50-րդ հոդվածը նախատեսում է.

«Եթե Դատարանը գտնում է, որ Բարձր պայմանավորվող կողմի իրավական կամ այլ մարմնի ընդունած որոշումը կամ որևէ այլ միջոցառում լրիվ կամ մասամբ հակասում է Կոնվենցիայից ... բխող պարտավորություններին, և եթե այդ կողմի ներպետական օրենսդրությունը նախատեսում է այդ որոշման կամ միջոցառման հետևանքների դիմաց միայն մասնակի փոխհատուցում, վնաս կրած անձին Դատարանի վճռով, անհրաժեշտության դեպքում, տրամադրվում է արդարացի բավարարում»:

45. Դիմողը պահանջել է հատուցում՝ նյութական և ոչ նյութական վնասի դիմաց, և իր ծախքերի ու ծախսերի փոխհատուցում:

Ա. Վնասը

46. Պրն Տեյքսեյրա դե Կաստրոն առաջին հերթին պահանջել է 2.052.000 էսկուդո (PTE)՝ այն երեք տարիների ընթացքում իր վաստակի կորստի դիմաց, որոնք նա իր վեցամյա ազատագրկման ժամկետից անց է կացրել բանտում: Իր այս պահանջը նա հիմնավորել է նրանով, որ երկու ոստիկանների միջամտության բացակայության դեպքում ինքը չէր դատապարտվի: Ինչպես Գերագույն դատարանը նշել է իր 1994թ. մայիսի 5-ի դատավճռում՝ նրա ամենամյա աշխատավարձը 57.000 PTE է: Նա նաև պահանջել է 15.000.000 PTE իր վաստակի կորստի համար, քանի որ բանտից ազատվելուց հետո նա հեռացվել է աշխատանքից և թմրանյութեր վաճառողի պիտակավորման պատճառով չի կարողացել աշխատանք գտնել: Դիմողը պահանջել է նաև 5.000.000 PTE՝ որպես ոչ նյութական վնասի հատուցում: Հաշվի առնելով այն փաստը, որ ինքը գտնվել է բանտում և դրա արդյունքում չի ունեցել որևէ վաստակ, նրա կինն ու որդին ստիպված են եղել քաղցելու և ինքն ապրել է մեծ անհանգստություն: Իր դատապարտումից ի վեր նրա կյանքը եղել է նվաստացումների շարք. նա կորցրել է ընկերների և նրանից օտարացել են իր ընտանիքի անդամները:

47. Կառավարությունը վիճարկում է, որ չկա որևէ պատճառական կապ վիճարկվող վնասի և արձանագրված իրավախախտման փաստի միջև, քանի որ հնարավոր չէ ենթադրություններ անել, թե դիմողի վիճակը կլիներ արդյոք այլ, եթե խախտված չլիներ նրա իրավունքը: Ըստ Կառավարության՝ իրավունքի խախտման փաստի ճանաչումն ինքնին հանդիսանում էր ոչ նյութական վնասի հատուցում:

48. Հանձնաժողովի պատվիրակը կարծիք է հայտնել, որ պահանջվող նյութական և ոչ նյութական վնասի դիմաց հատուցում պետք է վճարվի, եթե Դատարանը գտնի, ինչպես Վինդիշն ընդդեմ Ավստրիայի գործում (տես՝ 1990թ. սեպտեմբերի 27-ի վճիռը: Շարքեր, Ա թիվ 186, էջ 12, կետ 35), որ դիմողի դատապարտումն ուղղակիորեն եղել է 6-րդ հոդվածի հետ անհամատեղելի ապացույցի օգտագործման հետևանք:

49. Դատարանը համամիտ էր այդ կարծիքին: Գործում առկա փաստաթղթերը վկայում են, որ ազատագրված ձևով պատիժ չէր նշանակվի, եթե չլինեին երկու ոստիկանների միջամտությունը: Պրն Տեյքսեյրա դե Կաստրոյի վաստակի կորուստը՝ և՛ ազատագրված լինելու ընթացքում, և՛ բանտից ազատվելուց հետո աշխատանք չգտնելու հետևանքով, փաստացի էին (չեն վիճարկվել Կառավարության կողմից) և նրան իրավունք են տալիս ստանալու արդարացի բավարարում: Նմանապես, անվիճելի է, որ դիմողը կրել է ոչ նյութական վնաս, որը չի կարող հատուցվել պարզապես իրավախախտման փաստը ճանաչելով:

Հաշվի առնելով համապատասխան գործոնները և հարցը լուծելով արդարության հիմքերով՝ 50-րդ հոդվածի համաձայն Դատարանը նյութական և ոչ նյութական վնասի դիմաց տրամադրում է 10.000.000 PTE:

Բ. Ծախսեր և ծախքեր

50. Ըստ Տեյքսեյրա դե Կաստրոյի՝ իր կրած ծախսերն ու ծախքերը ներառում են. ա/ 5.000.000 PTE՝ Պորտուգալիայի դատարաններում գործի քննության կապակցությամբ՝ նկատի ունենալով, որ Պորտուգալական պետության կողմից վճարվել է միայն 35.000 PTE՝ որպես իրավաբանական օգնություն,

բ/ 1.500.000 PTE՝ Հանձնաժողովում և Դատարանում՝ գործի վարույթի համար:

51. Ըստ Կառավարության՝ դիմողի պահանջներն արդարացված չեն:

52. Հանձնաժողովի պատվիրակի կարծիքով, ի լրումն այն գումարների, որը դիմողն ստացել է որպես իրավաբանական օգնություն, նրան պետք է տրամադրվի որոշակի գումար՝ Կոնվենցիայի մարմիններում վարույթների կապակցությամբ:

53. Դատարանը նշում է, որ գործին առնչվող ժամանակահատվածում դիմողի փաստաբանը համաձայնել է հանդես գալու պարզապես իրավաբանական օգնության իրավաբանական համակարգի համաձայն՝ Պորտուգալիայի իշխանությունների կողմից վճարված գումարով: Նման հանգամանքներում, անձը, ում շահերը նա ներկայացրել է, պարտավոր չէ նրան վճարել լրացուցիչ հոնորար (տես՝ վերը նշված Վինդիշի վճիռը, էջ 13, կետ 37): Այնուամենայնիվ, հաշվի առնելով, որ որպես իրավաբանական օգնություն վճարված գումարը չնչին է, և փաստաբանը կատարել է էական ծավալի աշխատանք՝ Դատարանը, հարցը լուծելով արդարության հիմքերով, դիմողին տրամադրում է 300.000 PTE՝ Պորտուգալիայում կրած ծախսերի և ծախքերի դիմաց:

54. Պրն Տեյքսեյրա դե Կաստրոն նաև իրավաբանական օգնություն է ստացել Կոնվենցիայի մարմիններում: Դատարանը չի գտնում, որ Ստրասբուրգում գործի քննության կապակցությամբ կատարված ծախսերի և ծախքերի դիմաց պահանջված գումարները չափազանցված են: Հետևաբար, Դատարանն այս կապակցությամբ տրամադրում է 1.500.000 PTE, որից հանվում է 19.801.70 ֆրանկ, որն արդեն ստացվել է որպես իրավաբանական օգնություն:

Գ. Տոկոսներ չվճարելու դեպքում

55. Դատարանին հայտնի տեղեկատվության համաձայն՝ սույն վճռի կայացման պահին Պորտուգալիայում օրենքով սահմանված տոկոսադրույքը տարեկան 10 տոկոս է:

ԱՅՍ ՀԻՄՔԵՐՈՎ ԴԱՏԱՐԱՆԸ

1. Վճռում է՝ վեց ծայնով ընդդեմ մեկի, որ տեղի է ունեցել Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի 1-ին կետի խախտում,
2. Վճռում է՝ միաձայն, որ անհրաժեշտություն չկա քննության առնելու, թե արդյո՞ք խախտվել է Կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածը,

3. Վճռում է՝ միաձայն, որ անհրաժեշտություն չկա գործը քննության առնել Կոնվենցիայի 8-րդ հոդվածի հիման վրա,

4. Վճռում է՝ ութ ձայնով՝ ընդդեմ մեկի, որ.

ա/ պատասխանող պետությունը պետք է դիմողին եռամսյա ժամկետում վճարի հետևյալ գումարները.

(i) 10.000.000 (տասը միլիոն) էսկուդո՝ նյութական և ոչ նյութական վնասի դիմաց,

(ii) 1.800.000 (մեկ միլիոն ութ հարյուր հազար) էսկուդո՝ ծախսերի և ծախքերի համար՝ հանած 19.801.70 (տասնինը հազար ութ հարյուր մեկ և յոթանասուն սանտիմ) ֆրանսիական ֆրանկ, որը ենթակա է փոխակերպման էսկուդոյի՝ հարցի լուծման ժամանակ գոյություն ունեցող տարադրամի կուրսով, և

բ/ պետք է վճարվի տոկոս՝ տարեկան 10 տոկոս տոկոսադրույքով, պետք է վճարվի տոկոս, վերոհիշյալ եռամսյա ժամկետի լրանալուց հետո մինչև արդարացի բավարարման վճարումը,

5. Մերժում է՝ միաձայն, արդարացի բավարարման վերաբերյալ պահանջի մնացած մասը:

Կատարված է անգլերենով և ֆրանսերենով, հրապարակված է Մարդու իրավունքների պալատում՝ դեմքաց նիստում, Ստրասբուրգում, 1998թ. հունիսի 9-ին:

Ռուդոլֆ Բերնհարդտ
Նախագահ

Հերբերտ Պետցուլդ
Քարտուղար

Կոնվենցիայի 51-րդ հոդվածի 2-րդ կետի և Ղատարանի B կանոնակարգի 55-րդ կանոնի 2-րդ կետի համաձայն պրն Բուտկևիչի հատուկ կարծիքը կցվում է սույն վճռին:

ՂԱՏԱՎՈՐ ԲՈՒՏԿԵՎԻՉԻ ԶՀԱՄԸՆԿՆՈՂ ԿԱՐԾԻՔԸ

Ես ցավում եմ, որ չեմ կարող համաձայնել սույն վճռին: Ես պատրաստ եմ կիսելու այն մտավախությունը, որ ոստիկանության չթույլատրված գործողությունները, նույնիսկ եթե դրանք ունեն ազնիվ մտադրություն, կարող են հանգեցնել մարդու իրավունքների խախտման աճի: Եթե անհատի իրավունքներն ու ազատությունները դիտենք հասարակության՝ որպես ամբողջության, իրավունքներից և ազատություններից անջատ, եզրահանգումը կլինի՝ հոգուտ անհատի: Սակայն, հաշվի առնելով, որ որոշ իրավունքներ և ազատություններ չեն կարող դիտվել առանձին, քանի որ դրանք բացարձակ իրավունքներ չեն, հասարակության այլ անդամների իրավունքների պաշտպանության համար նախատեսված իրավունքները կարող են վեր դասվել անհատի իրավունքներից:

Անհրաժեշտ է առավել ուշադիր լինել այս հավասարակշռությունը դիտարկելիս, երբ խոսքը վերաբերում է հասարակությանն սպառնացող վտանգին, օրինակ՝ շահույթ ստանալու նպատակով մարդու օրգանների փոխպատվաստմանը, մարդկանց առևտրին, հարկադրված մարմնավաճառությանը, ահաբեկչությանը, զանգվածային ոչնչացման զենքերի բաղադրամասերի և թմրանյութերի առևտրին:

Սույն գործում դիմողն իմացել է, որ ինքը հանցագործություն է կատարում: Այն փաստը, որ նա չի իմացել, որ թմրանյութ գնել ցանկացող անձինք ոստիկաններ են, չի փոխում գործի բնույթը:

Այն փաստարկը, որ «ծպտյալ գործակալները» գործել են որպես «սադրիչ գործակալներ», *inter alia*, համոզիչ չէ սույն գործում: Ներպետական դատարաններում գործի փաստաթղթերում առկա այն արտահայտության վրա հիմնվելը, որ «նույնիսկ եթե նրանք սադրիչ գործակալներ էին», չի նշանակում, որ նրանք «սադրիչներ» էին: Ցանկացած հասարակությունում առանց համապատասխան թույլտվության թմրանյութ վաճառող անձը պետք է գիտակցի, որ ինքը կարող է վնաս պատճառել երրորդ անձի: Ավելին, նրա համար

դժվար չէ մյուս անձին մեղադրել «սադրիչ» լինելու համար՝ որպես իր հանցագործության մասնիկ: Բացի դրանից, օրենսդրությունը թույլատրում է «ծպտյալ գործակալների» օգտագործումը:

Ըստ իս, նաև գործում առկա փաստաթղթերը ոչ երկիմաստ չէին, քանի որ ներպետական դատական մարմիններն իրենց որոշումները հիմնում էին բացառապես ոստիկանների ցուցմունքների վրա:

Ես համաձայն եմ այն դատական որոշումներին, որոնք հիմնվում են Հանձնաժողովի կողմից հաստատված փաստերի վրա: Այնուամենայնիվ, ես չեմ կարող պաշտպանել այս որոշումների հիմնավորումը, քանի որ կասկածում եմ սույն փաստաթղթերի որակումներին:

ԲՈՒՐԴՈՎՆ ԸՆԴԴԵՄ ՌՈՒՍԱՍՏԱՆԻ ԳՈՐԾԸ

CASE OF BURDOV v. RUSSIA

Դատարանի 2002թ. մայիսի 7-ի

Վճիռը

Բուրդովն ընդդեմ Ռուսաստանի գործով,
Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանը (Առաջին բաժանմունք), նիստ գումարելով որպես Պալատ` դատավորների հետևյալ կազմով. պրն Բ. Լ. Ռոզակիս, տկն Ֆ. Տուլկենս, պրն Պ. Լորենզեն, տկն Ն. Վաջիկ, պրն Ի. Լևից, պրն Ա. Կովլեր, պրն Վ. Ջագրեբելսկի, նաև պրն Է. Ֆրիբերգ, Բաժանմունքի քարտուղար,
2002թ. ապրիլի 18-ին, դժնփակ խորհրդակցությունից հետո, վերոնշյալ օրը կայացրեց հետևյալ վճիռը.

Վարույթը

1. Գործի համար առիթ է հանդիսացել 2000թ. մարտի 20-ին Ռուսաստանի քաղաքացի Անատոլի Տիխոնի Բուրդովի («դիմող») կողմից Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին կոնվենցիայի («Կոնվենցիա») 34-րդ հոդվածի հիման վրա ընդդեմ Ռուսաստանի Դաշնության՝ Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանին ուղղված գանգատը (թիվ 59498/00):
2. Դիմողին, որին տրամադրվել է իրավաբանական օգնություն, Դատարանում ներկայացնում էր Դոնի Ռոստովում պրակտիկ գործունեությամբ զբաղվող փաստաբան պրն Ն. Ա. Կրավցովը: Ռուսաստանի կառավարությունը «Կառավարություն» ներկայացնում էր Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանում Ռուսաստանի Դաշնության ներկայացուցիչ, Կառավարության գործակալ պրն Պ. Ա. Լապտևը:
3. Դիմողը մասնավորապես պնդել է, որ իր օգտին կայացված վճիռը չկատարելն անհամատեղելի է Կոնվենցիայի հետ:
4. Գանգատը հանձնվել է Դատարանի առաջին բաժանմունք (Դատարանի կանոնակարգի 52-րդ կանոնի 1-ին կետ): Այդ Բաժանմունքի շրջանակներում գործը քննության առնելու նպատակով (Կոնվենցիայի 1-ին բաժնի 27-րդ հոդված) Դատարանի կանոնակարգի 26-րդ կանոնի 1-ին կետով նախատեսված կարգով կազմավորվել է Պալատ:
5. Դատարանը 2001թ. հունիսի 21-ի որոշմամբ գանգատը ձանաչել է մասամբ ընդունելի:
6. Գործի հանգամանքների վերաբերյալ լրացուցիչ ապացույցներ են ներկայացրել և՛ դիմողը, և՛ Կառավարությունը (59-րդ կանոնի 1-ին կետ): Խորհրդակցելով կողմերի հետ՝ Դատարանը որոշել է, որ ըստ էության գործը քննելու համար լսումներ անցկացնելու անհրաժեշտություն չկա (59-րդ կանոնի 2-րդ կետ in fine):

Փաստեր Գործի հանգամանքները

7. 1986թ. հոկտեմբերի 1-ին դիմողը զինվորական իշխանությունների կողմից կանչվել է Չերնոբիլի ատոմակայանի աղետի գոտում կատարվող արտակարգ միջոցառումներին մասնակցելու: Դիմողը ներգրավված է եղել աշխատանքներին մինչև 1987թ. հունվարի 11-ը, և արդյունքում ստացել է ռադիոակտիվ ճառագայթում:
8. 1991թ., փորձագիտական եզրակացության հիման վրա, որը հաստատում էր կապը դիմողի վատառողջության և նրա՝ Չերնոբիլի դեպքերին ներգրավված լինելու միջև, վերջինիս հատկացվել է փոխհատուցում:
9. 1997թ. դիմողը հայց է հարուցել ընդդեմ Շախտի քաղաքի սոցիալական ապահովության ծառայության, քանի որ փոխհատուցումը չէր վճարվել: 1997թ. մարտի 3-ին Շախտիի քաղաքային դատարանը հայցը բավարարել է՝ դիմողին հատկացնելով 23,786,567 ռուսական ռուբլի՝ չվճարված փոխհատուցումը, և համարժեք գումար՝ տուգանքի ձևով:
10. 1999թ. ապրիլի 9-ին Շախտի քաղաքի հարկադիր կատարման ծառայությունը հարուցել է կատարողական վարույթ՝ 1997թ. մարտի 3-ին նշանակված տուգանքը բռնագանձելու համար:
11. 1999թ. դիմողը հայց է հարուցել ընդդեմ Սոցիալական ապահովության ծառայության՝ ստանալու համար չվճարված փոխհատուցումը, և վիճարկելով ամսական վճարումների գումարների չափի կրճատումը: 1999թ. մայիսի 21-ին Շախտիի քաղաքային դատարանը վերականգնել է փոխհատուցման սկզբնական գումարը և կարգադրել Սոցիալական ապահովության ծառայությանը՝ կատարել փոխհատուցման ամսական վճարումներ՝ 3,011.36 ռուսական ռուբլու չափով՝ հետագա ինդեքսավորմամբ: Դատարանը նաև կարգադրել է չվճարված գումարների վճարումը՝ ընդհանուր առմամբ 8,752.65 ռուսական ռուբլու չափով:
12. 1999թ. օգոստոսի 30-ին Շախտի քաղաքի հարկադիր կատարման ծառայությունը վարույթ է հարուցել 1999թ. մայիսի 21-ի վճիռն ի կատար ածելու համար:

13. 1999թ. սեպտեմբերի 16-ին Շախտի քաղաքի հարկադիր կատարման ծառայությունը դիմողին տեղեկացրել է, որ թեև 1997թ. մարտի 3-ի վճռի կատարմանն ուղղված վարույթն ընթացքի մեջ է, այնուամենայնիվ, վճարումներ դիմողին չեն կարող կատարվել, քանի որ Սոցիալական ապահովության ծառայությունը միջոցներ չունի:
14. 1999թ. հոկտեմբերի 7-ին Ռոստովի մարզի արդարադատության գլխավոր վարչությունը դիմողին տեղեկացրել է, որ երկու վճիռներից և ոչ մեկը չի կարող ի կատար ածվել, քանի որ պատասխանող կողմը չունի բավարար միջոցներ:
15. Պատասխանելով դիմողի՝ վճիռները չկատարելու մասին գանգատին, 1999թ. նոյեմբերի 12-ին Շախտիի դատախազը վերջինիս տեղեկացրել է, որ հարկադիր կատարման ծառայությունը հետևողական է եղել կատարողական վարույթ հարուցելիս, որի համար, սակայն, խոչընդոտ է հանդիսացել պատասխանողի միջոցների բացակայությունը:
16. 1999թ. դեկտեմբերի 22-ին Ռոստովի մարզի արդարադատության գլխավոր վարչությունը դիմողին տեղեկացրել է, որ Չերնոբիլի փոխհատուցումը վճարելու համար միջոցներ են հատկացվել դաշնային բյուջեից, և որ վճարումը կկատարվի ֆինանսների նախարարությունից համապատասխան փոխանցում ստանալուն պես:
17. 2000թ. հունվարի 26-ին Ռոստովի մարզի դատախազությունը դիմողին տեղեկացրել է, որ վճիռը չկատարելը ոչ մի կերպ չի կարող վերագրվել հարկադիր կատարման ծառայությանը, և որ պարտքը կմարվի՝ հենց որ դաշնային բյուջեից կատարվեն համապատասխան հատկացումները:
18. 2000թ. մարտի 22-ին Ռոստովի մարզի արդարադատության գլխավոր վարչությունը դիմողին տեղեկացրել է, որ Չերնոբիլի աղետյալների փոխհատուցումը կֆինանսավորվի դաշնային բյուջեից:
19. 2000թ. ապրիլի 11-ին Շախտի քաղաքի հարկադիր կատարման ծառայությունը դիմողին տեղեկացրել է, որ անհնարին է եղել ի կատար ածել վերջինիս օգտին կայացված վճիռը, քանի որ Ռոստովի մարզի աշխատանքի և սոցիալական զարգացման նախարարությունը միջոցներ չունի:
20. 2000թ. մայիսի 16-ին Շախտիի դատախազը դիմողին տեղեկացրել է, որ նույնիսկ չնայած նրան, որ Շախտիի սոցիալական ապահովության ծառայությունը 1999թ. մայիսի 21-ի վճռի համաձայն վերահաշվարկել է դիմողին հասանելիք փոխհատուցման գումարը, այնուամենայնիվ, վճարումները չեն կարող կատարվել միջոցների բացակայության պատճառով:
21. 2000թ. մարտի 9-ին Շախտիի քաղաքային դատարանը կարգադրել է կատարել 1997թ. մարտի 3-ին հատկացված այն գումարի ինդեքսավորումը, որը դեռ չէր վճարվել դիմողին: Տրվել է լրացուցիչ կատարողական թերթ՝ 44,095.37 ռուսական ռուբլու չափով գումարի համար:
22. Հետևելով ֆինանսների նախարարության ընդունած որոշմանը՝ 2001թ. մարտի 5-ին Սոցիալական ապահովության ծառայությունը դիմողին վճարել է չվճարված պարտքը՝ 113,040.38 ռուսական ռուբլու չափով:
23. Համաձայն Սոցիալական ապահովության ծառայության՝ 2002թ. փետրվարի 11-ին տրամադրած տեղեկատվության, փոխհատուցումը, որը պետք է վճարվի դիմողին, 2001թ. ապրիլի և 2002թ. հունիսի միջև ընկած ժամանակահատվածի համար, սահմանվել է ամսական 2500 ռուսական ռուբլու չափով:

ԳՐԾԻՆ ԱՌՆՉՎՈՂ ՆԵՐՊԵՏԱԿԱՆ ՕՐԵՆԱԴՐՈՒԹՅՈՒՆԸ

24. Ըստ կատարողական վարույթի մասին 1997թ. հուլիսի 21-ի դաշնային օրենքի 9-րդ հոդվածի՝ կատարողական վարույթ հարուցելու մասին հարկադիր կատարողի կարգադրության մեջ պետք է սահմանվի ժամկետ՝ պատասխանողի կողմից կատարողական թերթում շարադրված պահանջները կամավոր կատարելու համար: Ժամկետը չի կարող գերազանցել 5 օրը: Հարկադիր կատարողը նախազգուշացնում է պարտապանին՝ վերջինիս

կողմից պարտավորությունները սահմանված ժամկետում չկատարելու դեպքում նշված պահանջների հարկադիր կատարման մասին:

25. Օրենքի 13-րդ հոդվածի համաձայն՝ կատարողական գործողությունները հարկադիր կատարողի կողմից պետք է կատարվեն կատարողական թերթն ստանալու օրվանից՝ երկամսյա ժամկետում:

Իրավունքի հարցերը

26. Դիմողը պնդել է, որ վերջնական վճիռների կատարման զգալի և չարդարացված ձգձգումը ոտնահարում է Կոնվենցիայով ձանաչված իր իրավունքները: Ղատարանը գանգատը քննության է առել Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի 1-ին կետի և թիվ 1 արձանագրության 1-ին հոդվածի հիման վրա:

I. Դիմողի՝ զոհի կարգավիճակը

27. Ըստ Կառավարության՝ դիմողը դադարել է Կոնվենցիայի վիճարկվող խախտման զոհ լինելուց 2001թ. մարտի 5-ին՝ պարտքի վճարման արդյունքում: Կառավարությունը պնդել է, որ դիմողի պահանջները լիովին բավարարված են եղել այն ժամանակվանից, երբ նրա կրած նյութական վնասը՝ ենթադրաբար պատճառված վճռի չկատարմամբ, ամբողջովին հատուցվել է:

Կառավարությունը նաև պնդել է, որ 2001թ. մարտի 5-ին վճարված 113.040,38 ռուսական ռուբլին պետք է դիտվի որպես գումար, որը ներառում է փոխհատուցումը՝ վճռի կատարման ձգձգման համար, քանի որ հիմնական պարտքը հավասար է եղել ընդամենը 45,158.44 ռուսական ռուբլու, մինչդեռ մնացած գումարն առաջացել է ուշ վճարելու համար տուգանքից՝ հօգուտ դիմողի, և վերը նշված գումարի ռեալվացիայից:

Կառավարությունը վերջում նկատել է, որ դիմողը, եթե ցանկանար, ազատ էր դատական հայց ներկայացնելու վճռի չկատարումից բխող ոչ նյութական վնասի համար:

28. Դիմողը չի համաձայնել այս պատճառաբանություններին: Նրա պնդմամբ՝ իր ամսական նպաստն ուշ վճարելու համար ներպետական դատարանի կողմից նշանակված տուգանքի չափը էականորեն ավելի ցածր էր, քան այն պետք է լիներ, և քանի որ 2001թ. մարտի 5-ին ստացված գումարը՝ 113,040.38 ռուսական ռուբլու չափով, կազմված էր 1997, 1999 և 2000թթ. կատարված դատական հատկացումներից, այն ակնհայտորեն չէր կարող ներառել որևէ փոխհատուցում՝ 2000թ. մարտի 9-ի (վերջին դատական որոշման ամսաթիվը) և 2001թ. մարտի 5-ի միջև ընկած ժամանակահատվածում վճիռը չկատարելու համար: Բացի դրանից, 1999թ. մայիսի 21-ի վճիռը դեռևս անտեսված էր, քանի որ դիմողին տրվող ընթացիկ ամսական վճարումները, այնուամենայնիվ, ավելի ցածր էին, քան պետք է լինեին:

29. Համաձայն Կոնվենցիայի 34 հոդվածի՝ «Ղատարանը կարող է գանգատներ ընդունել ցանկացած անձից..., որը պնդում է, թե դարձել է սույն Կոնվենցիայով կամ դրան կից արձանագրություններով ձանաչված իր իրավունքների՝ որևէ Բարձր պայմանավորվող կողմի թույլ տված խախտման զոհ»:

30. Ղատարանը կրկնում է, որ Կոնվենցիայի խախտումը վերացնելն առաջին հերթին ներպետական իշխանությունների խնդիրն է: Հարցն այս առումով այն է, թե կարո՞ղ է, արդյոք, դիմողը հավակնել լինելու Կոնվենցիայի խախտման զոհ գործին առնչվող դատավարության բոլոր փուլերում (տես՝ Ե-ն ընդդեմ Ավստրիայի, դիմում թիվ 10668/83, Հանձնաժողովի՝ 1987թ. մայիսի 13-ի որոշումը, Որոշումներ և Հաղորդումներ 52, էջ 177):

31. Այնուհետև Ղատարանը կրկնում է, որ դիմողի օգտին կայացված որոշումը կամ կիրառված միջոցառումը, ըստ էության, բավարար չէ նրան զոհի կարգավիճակից զրկելու համար, եթե պետական իշխանությունները չեն ձանաչել Կոնվենցիայի խախտումը, և այնուհետև վերացրել այդ խախտումը (տես՝ Ամուրն ընդդեմ Ֆրանսիայի 1996թ. հունիսի 25-ի

վճիռը, Որոշումների և վճիռների ժողովածու 1996-III, էջ 846, կետ 36, և *Ղալբան ընդդեմ Ռումինիայի* [GC], թ. 28114/95, կետ 44, ECHR 1999-VI):

Ինչ վերաբերում է սույն գործի փաստացի հանգամանքներին, հնարավոր է, որ այժմ դիմողին վճարվել է չվճարված պարտքը՝ ներպետական դատարանի վճռի համաձայն: Այնուամենայնիվ, վճարումը, որը կատարվել է այն բանից հետո միայն, երբ տվյալ գանգատը փոխանցվել է Կառավարությանը, չի հանդիսանում խախտման փաստի ճանաչում: Եվ ոչ էլ Կառավարությունը տրամադրել է դիմողին համարժեք փոխհատուցում:

32. Այս պարագայում Ղատարանը գտնում է, որ դիմողը, այնուամենայնիվ, կարող է հավակնել հանդիսանալու Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի 1-ին կետի և Կոնվենցիայի թիվ 1 արձանագրության 1-ին հոդվածի խախտման գոհ:

II. Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի 1-ին կետը

33. Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի 1-ին կետը գործի առնչությամբ սահմանում է. «Յուրաքանչյուր ոք, երբ որոշվում են նրա քաղաքացիական իրավունքներն ու պարտականությունները, ունի ...դատարանի կողմից ...արդարացիդատաքննության իրավունք»:

34. Ղատարանը կրկնում է, որ 6-րդ հոդվածի 1-ին կետը յուրաքանչյուրի համար երաշխավորում է իր քաղաքացիական իրավունքների և պարտականությունների վերաբերյալ դատարան կամ տրիբունալ հայց ներկայացնելու իրավունք. այս ձևով է մարմնավորվում «դատարանի իրավունքը», որի ասպեկտներից մեկը դատարան դիմելու իրավունքն է, այն է՝ քաղաքացիական գործերով դատարան հայց ներկայացնելու իրավունքը: Այնուամենայնիվ, այս իրավունքը կլինի անիրական, եթե Պայմանավորվող պետության ներպետական իրավական համակարգը թույլ տա, որ դատարանի վերջնական, պարտադիր որոշումը մնա չգործող՝ ի վնաս կողմերից մեկի: Աներևակայելի բան կստացվի, եթե 6-րդ հոդվածի 1-ին կետը մանրամասնորեն նկարագրի կողմերին տրամադրվող դատավարական երաշխիքները՝ դատավարություններ, որոնք արդար են, դռնբաց և արագ՝ առանց պաշտպանելու դատական ակտերի կատարումը. 6-րդ հոդվածի մեկնաբանությունը որպես հոդվածի, որը կապված է բացառապես դատարան դիմելու և դատավարություն իրականացնելու հետ, հավանաբար, կհանգեցնի իրավական պետության սկզբունքի հետ անհամատեղելի իրավիճակների, որը Պայմանավորվող պետությունները պարտավորվել են հարգել Կոնվենցիան վավերացնելիս: Հետևաբար, 6-րդ հոդվածի նպատակն է, որպեսզի ցանկացած դատարանի կայացրած վճռի կատարումը դիտվի որպես «դատաքննության» անբաժանելի մաս (տես՝ Հորնսբին ընդդեմ Հունաստանի 1997թ. մարտի 19-ի վճիռը, Որոշումների և վճիռների ժողովածու, էջ 510, կետ 40):

35. Պետական իշխանությունները չեն կարող պատճառ բերել միջոցների բացակայությունը՝ դատարանի կողմից վճռված պարտքի չվճարումն արդարացնելու համար: Ընդունելի է, որ վճռի կատարման ձգձգումը կարող է արդարացվել որոշակի հանգամանքներում: Բայց ձգձգումը չի կարող լինել այնպիսին, որ նվազեցնի 6-րդ հոդվածի 1-ին կետով պաշտպանվող իրավունքի էությունը (տես՝ Իմմոբիլիարե Սոֆին ընդդեմ Իտալիայի [GC], թ. 22774/93, կետ 74, ECHR 1999-V):

Սույն գործում անընդունելի է պետության ունեցած ենթադրյալ ֆինանսական դժվարությունների պատճառաբանությամբ դիմողին զրկել իր օգտին լուծված այն վեճից շահ ստանալու հնարավորությունից, որը վերաբերել է արտակարգ միջոցառումներին հարկադրված մասնակցության արդյունքում առողջությանը պատճառված վնասի դիմաց փոխհատուցմանը:

36. Ղատարանը նշում է, որ Շախտիի քաղաքային դատարանի 1997թ. մարտի 3-ի, 1999թ. մայիսի 21-ի և 2000թ. մարտի 9-ի վճիռները՝ ամբողջությամբ կամ մասամբ, մնացել են անկատար առնվազն մինչև 2001թ. մարտի 5-ը, երբ Ֆինանսների նախարարությունը կայացրել է որոշում՝ դիմողին հասանելիք պարտքն ամբողջությամբ վճարելու մասին:

Դատարանը նաև նշում է, որ վերջին վճարումը տեղի է ունեցել միայն այն բանից հետո, երբ գանգատը փոխանցվել է Կառավարությանը:

37. Սույն գործում Ռուսաստանի իշխանությունները, տարիներ շարունակ չձեռնարկելով վերջնական դատական որոշման կատարմանն ուղղված անհրաժեշտ միջոցներ, Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի 1-ին կետի դրույթները գրկել են ողջ օգտակար ազդեցությունից:

38. Հետևաբար, խախտվել է վերոհիշյալ հոդվածը:

III. Թիվ 1 արձանագրության 1-ին հոդվածը

39. Կոնվենցիայի թիվ 1 արձանագրության 1-ին հոդվածն ասում է. «Յուրաքանչյուր ֆիզիկական կամ իրավաբանական անձ ունի իր գույքից անարգել օգտվելու իրավունք: Ոչ ոքի չի կարելի գրկել իր գույքից, բացառությամբ՝ ի շահ հանրության, և այն պայմաններով, որոնք նախատեսված են օրենքով և միջազգային իրավունքի ընդհանուր սկզբունքներով:

Նախորդ դրույթները, այնուամենայնիվ, չեն խոչընդոտում պետության՝ այնպիսի օրենքներ կիրառելու իրավունքին, որոնք նա անհրաժեշտ է համարում իր հիմնական շահերին համապատասխան, սեփականության օգտագործման նկատմամբ վերահսկողություն իրականացնելու կամ հարկերի, կամ մյուս տուրքերի, կամ տուգանքների վճարումն ապահովելու համար»:

40. Դատարանը կրկնում է, որ Կոնվենցիայի թիվ 1 արձանագրության 1-ին հոդվածի իմաստով «հայցապահանջի առարկա» կարող է հանդիսանալ «գույքը», եթե պահանջը բավականաչափ հիմնավորված է, որպեսզի ունենա հայցային ուժ (տես՝ Stran Greek Refineries և Ստրատիս Անդրեադիսը ընդդեմ Հունաստանի 1994թ. դեկտեմբերի 9-ի վճիռը, Series A թ. 301-B, էջ 84, կետ 59):

Շախտիի քաղաքային դատարանի՝ 1997թ. մարտի 3-ի, 1999թ. մայիսի 21-ի և 2000թ. մարտի 9-ի որոշումները ճանաչել են դիմողի հայցապահանջի՝ կատարման ենթակա լինելը և ոչ թե պարզապես պետությունից աջակցություն ստանալու՝ նրա ընդհանուր իրավունքը: Այս վճիռները դարձել են վերջնական, քանի որ դրանց դեմ որևէ բողոք չի ներկայացվել, և հարուցվել են կատարողական վարույթներ: Հետևաբար, դիմողի՝ վճռի կատարմանը հասնելու անհնարիությունն, առնվազն մինչև 2001թ. մարտի 5-ը, խոչընդոտել է վերջինիս՝ իր սեփականությունից անարգել օգտվելու իրավունքին, որն ամրագրված է թիվ 1 արձանագրության 1-ին հոդվածի 1-ին կետի 1-ին նախադասությունում:

41. Շախտիի քաղաքային դատարանի վճիռները չկատարելով՝ պետական իշխանությունները խոչընդոտել են դիմողի կողմից այն գումարն ստանալուն, որը նա ողջամտորեն ակնկալում էր ստանալ:

Կառավարությունը որևէ հիմնավորում չի ներկայացրել այս միջամտության կապակցությամբ, և Դատարանը գտնում է, որ նմանօրինակ անգործությունը չի կարող արդարացվել միջոցների բացակայությամբ:

42. Արդյունքում՝ խախտվել է նաև թիվ 1 արձանագրության 1-ին հոդվածը:

IV. Կոնվենցիայի 41 հոդվածի կիրառումը

43. Կոնվենցիայի 41 հոդվածը սահմանում է.

«Եթե Դատարանը գտնում է, որ տեղի է ունեցել Կոնվենցիայի կամ դրան կից արձանագրությունների խախտում, իսկ համապատասխան Բարձր պայմանավորվող կողմի ներպետական իրավունքն ընձեռում է միայն մասնակի հատուցման հնարավորություն, ապա Դատարանը, անհրաժեշտության դեպքում, տուժած կողմին արդարացի բավարարում է տրամադրում»:

Ա. Վնասը

44. Դատարանը մատնանշում է, որ Դատարանի կանոնակարգի 60-րդ կանոնի՝ արդարացի բավարարման յուրաքանչյուր պահանջ պետք է լինի մանրամասնված ըստ կետերի և ներկայացվի գրավոր՝ համապատասխան հիմնավորող փաստաթղթերի կամ ստացականների հետ համատեղ, «որոնց՝ պակաս կամ թերի լինելու դեպքում Պալատը կարող է մերժել պահանջը՝ ամբողջությամբ կամ մասամբ»:

45. Սույն գործում, 2001թ. հունիսի 26-ին, այն բանից հետո, երբ զանգատը ճանաչվել է մասամբ ընդունելի, դիմողը հրավիրվել է Քարտուղարության կողմից՝ ներկայացնելու արդարացի բավարարման համար իր պահանջները: Նա որևէ նման պահանջ չի ներկայացրել: Սակայն իր զանգատում դիմողը գումարի պահանջ է ներկայացրել ոչ նյութական վնասի համար՝ 300,000 ԱՄՆ դոլարի չափով:

46. Կառավարությունն այս պահանջի կապակցությամբ որևէ առանձնահատուկ դիտողություն չի արել:

47. Դատարանը նկատի է առնում, որ խախտումների արդյունքում դիմողը կրել է որոշ ոչ նյութական վնաս, որը չի կարող հատուցվել միայն Դատարանի կողմից խախտման ճանաչմամբ: Այնուամենայնիվ, կոնկրետ այն գումարը, որը պահանջվել է, չափազանց մեծ է: Արդարացիորեն վճռելով, ինչպես պահանջվում է Կոնվենցիայի 41-րդ հոդվածով, Դատարանը դիմողին հատկացնում է 3,000 եվրոյի չափով գումար:

Բ. Տոկոսները՝ փոխհատուցումը չվճարելու դեպքում

48. Համաձայն Դատարանին հայտնի տեղեկությունների, սույն որոշման ընդունման օրվա դրությամբ Ռուսաստանում կիրառվող՝ օրենքով սահմանված տոկոսադրույքը կազմում է տարեկան 23%:

ԱՅՍ ՀԻՄՔԵՐՈՎ ԴԱՏԱՐԱՆԸ ՄԻԱՁԱՅՆ

1. Վճռում է, որ դիմողը կարող է հավակնել «գոհ» լինելու՝ Կոնվենցիայի 34-րդ հոդվածի նպատակների համար:
2. Վճռում է, որ տեղի է ունեցել Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի 1-ին կետի խախտում:
3. Վճռում է, որ տեղի է ունեցել Կոնվենցիայի թիվ 1 արձանագրության 1-ին հոդվածի խախտում:
4. Վճռում է, որ՝

ա. սույն վճի՝ համաձայն Կոնվենցիայի 44-րդ հոդվածի 2-րդ կետի՝ վերջնական դառնալու օրվանից սկսած եռամսյա ժամկետում պատասխանող պետությունը պետք է վճարի դիմողին, որպես ոչ նյութական վնասի փոխհատուցում, 3000 (երեք հազար) եվրո՝ փոխարկված պատասխանող պետության պետական արժույթի՝ վճարման օրը կիրառվող կուրսով, գումարած ցանկացած հարկ, որը կարող է ենթակա լինել վճարման.

բ. տարեկան 23% տոկոսադրույքով սովորական տոկոս պետք է վճարվի՝ սկսած վերը նշված եռամսյա ժամկետը լրանալու օրվանից՝ մինչև վճարումների կատարումը:

Կատարված է անգլերենով և ծանուցված գրավոր 2002թ. մայիսի 7-ին՝ Դատարանի կանոնակարգի 77-րդ կանոնի 2-րդ և 3-րդ կետերի համաձայն:

Էրիկ Ֆրիբերգ Քրիստոս Ռոզակիս

Քարտուղարության նախագահ

1. Գումարի չափը նշված է առանց հաշվի առնելու 1998թ. դեմոնիստրացիան: Համաձայն 1997թ. օգոստոսի 4-ի «Ռուսական տարադրամի նոմինալ արժեքի և տարադրամի ստանդարտների մոդիֆիկացիայի մասին» Նախագահի հրամանագրի, 1998թ. հունվարի 1-ից 1000 հին ռուբլին կդառնա 1 նոր ռուբլի:

ԿԱՆՆ ԸՆԴՂԵՄ ՄԻԱՑՅԱԼ ԹԱԳԱՎՈՐՈՒԹՅԱՆ ԳՈՐԾԸ

CASE OF KHAN v. THE UNITED KINGDOM

(Գանգատ թիվ 52207/ 99-ի)

2000թ մայիսի 12-ի

ՎՃԻՋՆ

Կանն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության գործով,
Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանը (Երրորդ բաժանմունք), նիստ գումարելով որպես պալատ, դատավորների հետևյալ կազմով՝ պրն Ժ.-Պ.Կոստա, Նախագահ, պրն Վ.

Ֆուրման, պրն Լ.Լուկայդես, պրն Պ.Կուրիս, պրն Նիկոլաս Բրատցա, տկն Հ.Ս.Գրև, պրն Կ.Թրաժա, դատավորներ
և տկն Ս.Դոլե, Բաժանմունքի քարտուղար,
1999թ. հոկտեմբերի 26-ի և 2000թ. մայիսի 4-ի դռնփակ խորհրդակցություններից հետո, 2000թ. մայիսի 4-ին ընդունեց հետևյալ վճիռը:

Վարույթը

1. Գործի համար առիթ է հանդիսացել 1997թ. հունվարի 1-ին Միացյալ Թագավորության քաղաքացի պրն Սուլթան Կանի («դիմող») կողմից նախկին 25-րդ հողվածի հիման վրա ընդդեմ Միացյալ Թագավորության Մարդու իրավունքների եվրոպական հանձնաժողովին («Հանձնաժողով») ուղղված գանգատը (թիվ 35394/97): Դիմողին ներկայացնում էր Շեֆիլդում աշխատող փաստաբան պրն Ջ. Դիկինսոնը: Միացյալ Թագավորության կառավարությունը («Կառավարություն») ներկայացնում էր Արտաքին և դաշնային վարչության ներկայացուցիչ պրն Ս.Ա.Վոմերսլին՝ Լոնդոն:
2. 1997թ. դեկտեմբերի 3-ին Հանձնաժողովը (Առաջին պալատ) որոշել է գանգատը ներկայացնել Կառավարությանը, և կողմերին առաջարկել է գրավոր բացատրություններ ներկայացնել գանգատի ընդունելիության և ըստ էության քննության վերաբերյալ:
3. Կառավարությունն իր գրավոր բացատրությունները ներկայացրել է 1998թ. մարտի 2-ին: Դիմողը պատասխանել է 1998թ. սեպտեմբերի 30-ին, այդ նպատակով սահմանված ժամկետի երկարաձգումից հետո: 1998թ. հոկտեմբերի 16-ին Կառավարությունը պատասխան բացատրություններ է ներկայացրել դիմողի գրավոր բացատրությունների վերաբերյալ:
4. 1998թ. նոյեմբերի 1-ին՝ թիվ 11 արձանագրության ուժի մեջ մտնելուց հետո, և վերջինիս 5-րդ հոդվածի 2-րդ կետի դրույթների համաձայն գործը ենթակա է Դատարանի քննությանը:
5. Դատարանի կանոնակարգի 52-րդ կանոնի 1-ին կետի համաձայն Դատարանի նախագահ պրն Լ.Վիլդիաբերը գործը հանձնել է Երրորդ բաժանմունքին:
6. 1999թ. ապրիլի 24-ին Դատարանը գանգատն ընդունելի է համարել և որոշել է կողմերին հրավիրել գործի ըստ էության քննությանը:
7. 1999թ. հուլիսի 7-ին Նախագահը թույլ է տվել «Արդարություն» և «Ազատություն» ոչ կառավարական կազմակերպություններին՝ գրավոր բացատրություններ ներկայացնել գործի առնչությամբ (Կոնվենցիայի 36-րդ հոդվածի 2-րդ կետ և Կանոնակարգի 61-րդ կանոնի 3-րդ կետ):
8. Լուսնը տեղի է ունեցել դռնբաց միստում, Մարդու իրավունքների պալատում, Ստրասբուրգում, 1998թ. հոկտեմբերի 26-ին:

Դատարանի առջև հանդես են եկել՝

(ա) Կառավարության անունից՝

պրն Ս.Ա. Վոմերսլին,

լորդ Վիլյամս Մոստինը QC,

պրն Ջ. Մրոուն,

օր. Լ.Քոլինզ-Ռայսը,

օր. Մ.Ջոնսը,

(բ) դիմողի անունից՝

պրն Բ.Էմերսոնը,

պրն Կ.Ստարմերը,

պրն Ջ. Դիքենսոնը,

Դատարանը լսել է լորդ Վիլյամսի և պրն Էմերսոնի ելույթները:

ներկայացուցիչ,

Գլխավոր դատախազ,

փաստաբան,

խորհրդականներ.

փաստաբան,

սուլիսիտոր:

Փաստերի վերաբերյալ

1. Գործի հանգամանքները

9. 1992թ. սեպտեմբերի 17-ին դիմողը Պակիստանից ժամանել է Մանչեստերի օդանավակայան: Նույն օդանավում էր նրա ազգական N.-ը: Երկուսին էլ կանգնեցրել և ստուգել են մաքսատան աշխատակիցները: N.-ի մոտ հայտնաբերվել է հերոին՝ մոտ 100.000 GBP շուկայական արժեքով: Նա հարցաքննվել է, ձերբակալվել և մեղադրվել: Դիմողի մոտ թմրանյութ չի հայտնաբերվել: Նա նույնպես հարցաքննվել է, բայց ոչ մի խոստովանություն չի արել: Նա ազատ է արձակվել և նրան մեղադրանք չի առաջադրվել: 1993թ. հունվարի 26-ին դիմողն այցելել է իր ընկերոջը՝ B-ին, Շեֆիլդում: B-ն հետաքննվում էր հերոինի առևտրով զբաղվելու կապակցությամբ: 1993թ. հունվարի 12-ին B.-ի տանը գաղտնալսման սարքի տեղադրումը թույլատրել էր Հարավային Յորքշիրի ոստիկանապետը՝ այն հիմքերով, որ հսկողության հանրաճանաչ մեթոդները դժվար թե կարողանային ապացույցներ տրամադրել առ այն, որ նա զբաղվում է թմրանյութերի առևտրով: Դիմողի այցելությունն այդ տուն չէր սպասվում կամ կանխատեսվում: Ոչ B.-ն, ոչ էլ դիմողը տեղյակ չէին ոստիկանության տեղադրած լսողական հսկողության սարքի առկայությանը:
10. Այդ սարքի միջոցով ոստիկանությունը ձեռք է բերել մի խոսակցության ձայնագրություն, որի ընթացքում դիմողն ընդունել էր, որ ինքը հանդիսանում էր 1992թ. սեպտեմբերի 17-ին N.-ի կողմից թմրանյութերի ներմուծման մասնակից: Դիմողը ձերբակալվել է 1993թ. փետրվարի 11-ին: Հարցաքննության ընթացքում նա կրկին ոչ մի խոստովանություն չի արել, բայց հետագայում նա և N.-ն միասին 1979թ. Մաքսային և արքիզային հարցերի կարգավորման մասին օրենքի և 1991թ. Թմրանյութերի չարաշահման մասին օրենքի հիման վրա մեղադրվել և դատապարտվել են:
11. Դատաքննությունը տեղի է ունեցել 1993թ. դեկտեմբերին: Դիմողն իրեն մեղավոր չի ճանաչել: Դիմողն ընդունել է, որ ինքը ներկա է եղել Շեֆիլդի նշված հասցեում և, որ իր ձայնը ժապավենի վրա ձայնագրվածներից մեկն է: Թագավորական դատարանի անունից ընդունվել է, որ գաղտնալսման սարքի տեղադրումը ներառել է քաղաքացիական իրավախախտում և սեփականությանը պատճառել է որոշ վնաս: Այդ իսկ պատճառով, դատավորը լսումը իրականացրել է «voire dire» սկզբունքով՝ ժապավենի վրա ձայնագրված խոսակցության որպես ապացույցի թույլատրելիության առնչությամբ: Թագավորական դատարանն ընդունել է, որ առանց դրա դիմողի դեմ ոչ մի գործ էլ չէր հարուցվի:
12. Դատավորը որոշել է, որ ապացույցը թույլատրելի է: Մեղադրական եզրակացությամբ դիմողը կրկին մեղադրվել է և մեղավոր է ճանաչվել՝ հերոինի ներմուծման արգելքը դիտավորությամբ խախտելու մեջ գիտակցաբար ներգրավված լինելու համար: 1994թ. մարտի 14-ին դիմողը դատապարտվել է 3 տարի ազատազրկման:
13. Դիմողը Վերաքննիչ դատարան է դիմել այն հիմքով, որ ապացույցը պետք է համարվեր անթույլատրելի: 1994թ. մայիսի 27-ին Վերաքննիչ դատարանը մերժել է դատապարտման դեմ դիմողի բողոքը, բայց նաև որպես հանրային կարևորություն ներկայացնող իրավունքի հարց նշել է այն, թե արդյո՞ք առանց սեփականատերերի կամ բնակիչների գիտության մասնավոր տանը ոստիկանության կողմից տեղադրված գաղտնալսման սարքի միջոցով ձայնագրված խոսակցությունը քրեական գործում ընդդեմ մեղադրյալի թույլատրելի ապացույց է:
14. 1994 թ. հոկտեմբերի 4-ին Լորդերի պալատի վերաքննիչ կոմիտեն դիմողին թույլատրել է բողոքարկել Վերաքննիչ դատարանի՝ դատապարտման դեմ ուղղված բողոքը մերժելու մասին որոշումը: 1996թ. հուլիսի 2-ին Լորդերի պալատը մերժել է դիմողի բողոքը: Լորդերի պալատը նշել է, որ իր քննությանը հանձնված գործը երկու առանձին հարցեր է բարձրացրել. առաջինը՝ արդյո՞ք ձայնագրված խոսակցությունն ընդհանրապես թույլատրելի է որպես ապացույց, և երկրորդը՝ եթե թույլատրելի է, արդյոք այն, այնուամենայնիվ, դատավորի կողմից պետք է բացառվեր՝ ընդհանուր իրավունքի հիման վրա իր հայեցողությունն իրականացնելով կամ 1984թ. Ոստիկանության և քրեական ապացույցների մասին օրենքի

(ՈՔՀՄ) 78-րդ բաժնով նախատեսված իրավասությունների հիման վրա: Ինչ վերաբերում է առաջին հարցին, Լորդերի պալատը որոշել է, որ Անգլիական իրավունքում չկա մասնավոր կյանքի անձեռնմխելիության իրավունքը, և եթե նույնիսկ նման իրավունք գոյություն ունենար, ընդհանուր իրավունքի կանոնը, ըստ որի՝ ոչ պատշաճ կերպով կամ նույնիսկ անօրինական ճանապարհով ստացված համապատասխան ապացույցը կլիներ թույլատրելի և կկիրառվեր նաև հսկողության սարքերի միջոցով անձանց մասնավոր կյանքին միջամտության արդյունքում ստացված ապացույցների նկատմամբ: Ինչ վերաբերում է երկրորդ հարցին, որոշվել է, որ այն փաստը, որ ապացույցը ձեռք է բերվել այնպիսի հանգամանքներում, որոնք հանդիսացել են Կոնվենցիայի 8-րդ հոդվածի դրույթների խախտում, վերաբերում է դատավորի հայեցողությանը՝ ընդունել կամ բացառել նման ապացույցը՝ ՈՔՀՄ-ի 78-րդ բաժնի հիման վրա: Դատավորի հայեցողությունը պետք է կիրառվեր՝ ելնելով այն հանգամանքից, թե արդյոք ապացույցի ընդունման թույլատրելիությունը դատավարությունը կդարձներ անարդարացի, իսկ 8-րդ հոդվածում ամրագրված՝ մասնավոր կյանքի անձեռնմխելիության իրավունքի խախտմամբ ստացված ապացույցի կիրառումը քրեական դատավարության ընթացքում չի նշանակի, որ դատավարությունը կդառնա անարդարացի: Փաստորեն, դատավորն իրավասու է եղել որոշելու, որ այն հանգամանքները, որոնցում ձեռք է բերվել համապատասխան ապացույցը, նույնիսկ եթե այդ դեպքում տեղի է ունեցել 8-րդ հոդվածի խախտում, այնպիսիք չեն եղել, որ կպարտադրեին ապացույցի բացառումը: Լորդ Նոլանը, հանդես գալով Պալատի մեծամասնության անունից, ավելացրել է.

«Լորդերի պալատ այս գործի հասնելու միակ պատճառը ոստիկանության կողմից հսկողության սարքերի օգտագործումը կարգավորող օրենսդրական համակարգի բացակայությունն է: Նման համակարգի բացակայությունն ամոթալի է՝ ավելի շատ օրենսդրական դաշտի տեսանկյունից, որը կարգավորել է Անվտանգության ծառայության կողմից նմանատիպ սարքերի օգտագործումն սկսած 1989թ., և ոստիկանության, ինչպես նաև այլ ծառայությունների կողմից հեռահաղորդակցությունների գաղտնալսումը՝ 1985թ. սկսած: Ես ձեռնպահ կմնամ մեկ այլ մեկնաբանությունից, որովհետև պատասխանողի խորհրդականը կարող է մեզ տեղյակ պահել այն մասին, որ Կառավարությունն առաջարկում է տվյալ հարցի շուրջ օրենսդրական նախագիծ ներկայացնել Խորհրդարանի հաջորդ նիստում»:

15. Դիմողն ազատվել է բանտից 1994թ. օգոստոսի 11-ին: Նրա ազատվելն ուժի մեջ էր մինչև 1995թ. մայիսի 12-ը:

II. Գործին առնչվող ներպետական օրենսդրությունը Ներքին գործերի վարչության ուղեցույցները

16. Ոստիկանական հսկողական գործողություններում սարքերի օգտագործման մասին ուղեցույցները (1984թ. Ներքին գործերի վարչության ուղեցույցները) նախատեսում են, որ միայն ոստիկանապետերը կամ ոստիկանապետերի օգնականներն են իրավասու տալու նման սարքերի օգտագործման թույլտվություն: Ուղեցույցները կարելի է ձեռք բերել Համայնքների պալատի գրադարանում և դրանց կարելի է ծանոթանալ Ներքին գործերի վարչությանը ներկայացված դիմումի հիման վրա:
17. Յուրաքանչյուր դեպքում թույլտվություն տվող ոստիկանը պետք է ապահովի, որ պաշտպանվեն հետևյալ չափանիշները. ա) հետաքննությունը վերաբերում է լուրջ հանցագործության, բ) հետաքննության սովորական մեթոդները կիրառելու փորձերը եղել են անարդյուն կամ իրերի բնույթն այնպիսին է, որ, հավանաբար, այդ մեթոդները կիրառվելու դեպքում արդյունք չեն տա, գ) լուրջ պատճառ կա կարծելու, որ սարքի օգտագործումը հավանորեն կհանգեցնի ձերբակալման և դատապարտման, կամ համապատասխան դեպքերում՝ ահաբեկչական գործողությունների կանխարգելմանը, դ) սարքի օգտագործումը պետք է լինի օպերատիվ առումով իրագործելի: Թույլտվություն տվող ոստիկանը պետք է հանդգնի լինի, որ հսկողության մեջ ներգրավված անձանց մասնավոր կյանքին միջամտելը համաչափ է հանցագործության լրջությանը:

18. Ուղեցույցներում նաև նշված է, որ կարող են լինել հանգամանքներ, երբ նման կերպով ձեռք բերված նյութերը կարող են համապատասխանաբար որպես ապացույց օգտագործվել հետագա դատական քննության ընթացքում:

Ոստիկանության դեմ ուղղված գանգատներ ընդունող մարմինը

19. Ոստիկանության դեմ ուղղված գանգատներ ընդունող մարմինն ստեղծվել է ՈՔՀՄ-ի 89-րդ բաժնի համաձայն: Սա անկախ մարմին է, որն իրավասու է ստանալու ոստիկանների գործողություններին վերաբերող գանգատներ: Այն իրավասու է քրեական հանցագործությունների վերաբերյալ նյութեր հանձնել Գլխավոր դատախազին կամ անձամբ հարուցել կարգապահական վարույթ:

1984թ. օրենքը Ոստիկանության և քրեական ապացույցների մասին

20. ՈՔՀՄ-ի 78-րդ բաժնի 1-ին կետը նախատեսում է.

«Ցանկացած վարույթում դատարանը կարող է մերժել թույլատրելու մեղադրող կողմի ներկայացրած ապացույցը, եթե դատարանը գտնում է, որ, նկատի ունենալով բոլոր հանգամանքները, ներառյալ այն հանգամանքները, որոնցում ձեռք է բերվել ապացույցը, վերջինիս թույլատրումն այնպիսի բացասական ազդեցություն կունենա դատաքննության արդարացիության վրա, որ դատարանը չպետք է թույլատրի այն»:

1997թ. օրենքը Ոստիկանության մասին

21. 1997թ. օրենքն օրենսդրական հիմք է հանդիսանում ոստիկանական հսկողության այնպիսի գործողությունների թույլտվության համար, որոնք ներառում են միջամտություն սեփականությանը կամ հեռահաղորդակցությունը: Հսկողության գործողությունների թույլտվությանը վերաբերող համապատասխան բաժինները, ներառյալ՝ ընթացակարգերը, որոնք պետք է ընդունվեն թույլտվության ընթացքում, ուժի մեջ են մտել 1999թ. փետրվարի 22-ին:

Իրավունքի հարցեր

1. 8-րդ հոդվածի վիճարկվող խախտում

22. Դիմողը վիճարկում է Կոնվենցիայի 8-րդ հոդվածի խախտում, որը նախատեսում է.

«1. Յուրաքանչյուր ոք ունի իր անձնական ... կյանքի, ... և նամակագրության նկատմամբ հարգանքի իրավունք :

2. Չի թույլատրվում պետական մարմինների միջամտություն այդ իրավունքի իրականացմանը, բացառությամբ այն դեպքերի, երբ դա նախատեսված է օրենքով և անհրաժեշտ է ժողովրդավարական հասարակությունում՝ ի շահ պետական անվտանգության, հասարակական կարգի կամ երկրի տնտեսական բարեկեցության, ինչպես նաև անկարգությունների կամ հանցագործությունների կանխման, առողջության կամ բարոյականության պաշտպանության կամ այլ անձանց իրավունքների և ազատությունների պաշտպանության նպատակով»:

23. Դիմողը վկայակոչում է Մարդու իրավունքների եվրոպական հանձնաժողովի կարծիքը Գովելն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության (27237/95, Հանձնաժողովի զեկույց 14.1.98) գործում, որտեղ հանձնաժողովը գտել է, որ գոյություն չունի գաղտնալսող սարքերի օգտագործումը կարգավորող որևէ համակարգ, և որ ներքին գործերի վարչության ուղեցույցները չունեն իրավաբանական պարտադիր ուժ և ոչ էլ մատչելի են: Հետևաբար տեղի է ունեցել Կոնվենցիայի 8-րդ հոդվածի խախտում, քանի որ ձայնագրումն այդ գործում չի կարող համարվել «օրենքով նախատեսված», ինչպես պահանջում է Կոնվենցիայի 8-րդ հոդվածի 2-րդ կետը: Դիմողը պնդել է, որ իրավիճակը նույնն է սույն գործում, որտեղ

գաղտնալսող սարքն օգտագործվել է իր և B-ի միջև տեղի ունեցած մասնավոր խոսակցությունը գաղտնաբար լսելու համար:

24. Կառավարությունը, ում նկատառումները 8-րդ հոդվածի վերաբերյալ ստացվել էին, մինչև Հանձնաժողովի կողմից Գովելն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության գործով զեկույցի ընդունումը, չի վիճարկել, որ դիմողի հսկողությունը հանդիսացել է միջամտություն Կոնվենցիայի 8-րդ հոդվածի 1-ին կետով նախատեսված անձնական կյանքը հարգելու իրավունքին, բայց պնդել է, որ նման միջամտությունը հոդվածի խախտում չէ, քանի որ այն տեղի է ունեցել օրենքի համաձայն և անհրաժեշտ է եղել ժողովրդավարական հասարակությունում հանցագործությունը կանխելու համար:

Կառավարությունն ընդունել է, որ կանխատեսելիությունը «օրենքին համապատասխան» հասկացության բաղկացուցիչ մասն է, բայց նշել է, որ կանխատեսելիությունը չի կարող լինել նույնը ոստիկանական գաղտնի հսկողության համատեքստում, քանի որ այս դեպքում համապատասխան օրենքի խնդիրն է սահմանափակումներ նախատեսել անհատների գործունեության նկատմամբ: Կառավարությունը վիճարկել է, որ այն օրենքը, որը սահմանում է գաղտնի հսկողության միջոցառումներ ձեռնարկելու կամ չձեռնարկելու հայեցողություն, չի խախտում կանխատեսելիության պահանջները, եթե այդ հայեցողության շրջանակը և դրա իրականացման կարգը նշված են բավարար հստակությամբ: Կառավարությունը պնդել է, որ Ներքին գործերի վարչության ուղեցույցները հրապարակային են և մատչելի, չնայած դրանք չունեն օրենքի ուժ, և հսկողությունը սահմանափակվում է ծանր հանցագործությունների հետաքննությամբ:

Այնուհետև, կիրառված միջոցները համամասնական էին խնդրո առարկա քրեական հետաքննությանը: Կառավարությունը վկայակոչել է Վերաքննիչ դատարանի դատավճիռը, որը Կոնվենցիայի 8-րդ հոդվածը որոշակիորեն քննարկել է դիմողի գործի առնչությամբ: Վերջապես, Կառավարությունը պնդել է, որ Ոստիկանության դեմ ուղղված գանգատներ ընդունող մարմնի գոյությունը ցույց է տալիս, որ կան համապատասխան ընթացակարգային երաշխիքներ՝ կամայական միջամտության և լիազորությունների չարաշահումների դեմ:

25. Դատարանը նշում է, որ չի վիճարկվում այն հարցը, որ ոստիկանական հսկողությունը սույն գործում հանդիսացել է միջամտություն՝ Կոնվենցիայի 8-րդ հոդվածի 1-ին կետով նախատեսված դիմողի իրավունքին: Սկզբունքային հարցն այն է, թե արդյո՞ք այդ միջամտությունն արդարացված էր 8-րդ հոդվածի 2-րդ կետով, այն է՝ արդյո՞ք այն «նախատեսված է օրենքով» և «անհրաժեշտ է ժողովրդավարական հասարակությունում»՝ այդ կետում նշված նպատակներից որևէ մեկի համար:

26. Դատարանը համամիտ է Հանձնաժողովի հետ, որը Գովելի գործով նշել է, (կետեր 61 և 62), որ «օրենքով նախատեսված» արտահայտությունը պահանջում է ոչ միայն համապատասխանություն ներպետական օրենքին, այլ նաև վերաբերում է այդ օրենքի որակին, ինչը պետք է լինի համատեղելի իրավական պետության հետ (տե՛ս Հալֆորդն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության, թիվ 20605/92, կետ 49, ՄԻԵԴ, 1997-III): Հանրային իշխանությունների, այս դեպքում՝ ոստիկանության կողմից գաղտնի հսկողություն իրականացնելու համատեքստում, ներպետական օրենքը պետք է պաշտպանություն ապահովի՝ 8-րդ հոդվածով նախատեսված՝ անձի իրավունքին կամայական միջամտության դեմ:

Ավելին, օրենքը պետք է բավականաչափ հստակ լինի իր հասկացությունների մեջ՝ պատշաճ կերպով անձին մատնանշելով այն հանգամանքները, որոնց դեպքում հանրային իշխանություններն իրավասու են նման գաղտնի միջոցների դիմել (Մալոնն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության, թիվ 8691/79, կետ 67, ՄԻԵԴ 1984):

27. Սույն գործի դեպքերի ժամանակ գաղտնալսող սարքերի օգտագործումը կարգավորող օրենսդրական համակարգ գոյություն չի ունեցել, չնայած 1997թ. Ոստիկանության մասին օրենքը այժմ նախատեսում է օրենսդրական նման շրջանակ: Ներքին գործերի վարչության ուղեցույցները գործին առնչվող ժամանակահատվածում պարտադիր իրավաբանական ուժ

չեն ունեցել և ոչ էլ ուղղակիորեն մատչելի են եղել հանրությանը: Դատարանը նաև նշում է, որ լորդ Նոլանը Լորդերի պալատում մեկնաբանել է, որ անգլիական իրավունքում, ընդհանուր առմամբ, չկա անօրինական ոչինչ՝ անձնական կյանքի իրավունքի խախտման մասին: Հետևապես, չի եղել ներպետական որևէ օրենք, որը կարող էր գործին առնչվող ժամանակահատվածում կարգավորել գաղտնալսող սարքերի օգտագործումը:

28. Այստեղից հետևում է, որ միջամտությունը սույն գործում չի կարելի համարել «օրենքով նախատեսված», ինչպես պահանջում է Կոնվենցիայի 8-րդ հոդվածի 2-րդ կետը: Համապատասխանաբար, տեղի է ունեցել 8-րդ հոդվածի խախտում: Այս եզրակացության լույսի ներքո Դատարանից չի պահանջվում որոշել՝ արդյոք այս միջամտությունը «անհրաժեշտ էր ժողովրդավարական հասարակությունում»՝ ի շահ 8-րդ հոդվածի 2-րդ կետում նշված որևէ նպատակի:

II. 6-րդ հոդվածի վիճարկվող խախտում

29. Դիմողը վիճարկում է նաև Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի 1-ին կետի խախտում այն հիմքով, որ իր գործում միակ ապացույցի օգտագործումը, որը ձեռք է բերվել Կոնվենցիայի 8-րդ հոդվածի խախտմամբ, համատեղելի չէ 6-րդ հոդվածով երաշխավորված արդար դատաքննության հետ: Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի 1-ին կետը նախատեսում է.

«Յուրաքանչյուր ոք, երբ որոշում են ... նրան ներկայացված ցանկացած մեղադրանքն, ունի ... արդարացի և հրապարակային դատաքննության իրավունք ...»:

30. Դիմողը չի պնդում, որ 6-րդ հոդվածը երաշխավորում է 8-րդ հոդվածի խախտմամբ ձեռք բերված ապացույցի ինքնաբերաբար բացառում, բայց վիճարկում է, որ այն դեպքերում, երբ ապացույցը ձեռք է բերվել Կոնվենցիայով նախատեսված իրավունքի խախտմամբ, ներպետական դատարանները պետք է իրականացնեն հետևյալ երեք պահանջը.

- դատաքննության ընթացքում պետք է լինի արդյունավետ ընթացակարգ, որի միջոցով դիմողը կարողանա վիճարկել ապացույցի թույլատրելիությունը.
- դատարանը պետք է հաշվի առնի խախտման բնույթը և,
- դատապարտումը չպետք է հիմնվի միայն Կոնվենցիայի իրավունքի խախտմամբ ստացված ապացույցի վրա:

Դիմողը վիճարկում է, որ ՈՔՀՄ-ի 78-րդ բաժնով սահմանված ընթացակարգն ի զորու չէ հիմք ապահովել՝ ապացույցը բացառելու համար, նկատի ունենալով, որ Լորդերի պալատի վճիռը ցույց է տալիս, որ 8-րդ հոդվածի խախտումը չի կարող հիմք ապահովել ապացույցը բացառելու համար՝ ըստ այդ բաժնի: Նա պնդում է, որ արդյունավետ ընթացակարգի բացակայությունը, ըստ որի նա կարող է հանդես գալ 8-րդ հոդվածի խախտումով ստացված ապացույցն օգտագործելու դեմ, Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի խախտում է:

31. Այնուհետև դիմողը պնդել է, որ խախտումն իր բնույթով հանդիսացել է Կոնվենցիայի հիմնարար խախտում, քանի որ լիովին բացակայել է օրենսդրական դաշտը, որով պետք է կարգավորվեր ոստիկանության կողմից գաղտնալսող հսկողության սարքերի օգտագործումը: Վերջապես, դիմողը նշել է, որ իրավակիրառ մարմինների կողմից բացառապես անօրինական ձանապարհով ստացված ապացույցով հիմնավորված քրեական դատապարտումը հակասում է իրավական պետության գաղափարին: Նա պնդում է, որ ինքը դեռևս հանդիսանում է արդար դատաքննության իրավունքի խախտման զոհ, չնայած նա փաստորեն մեղավոր է, և ձանաչվել է մեղավոր այն հանցագործությունը կատարելու համար, որի համար դատապարտվել է: Ներկա հանգամանքներում, եթե ապացույցը որպես անթույլատրելի բացառվի՝ դատարանի կողմից, մեղադրող կողմը կդարձնեն վարդապետ: Դիմողը պնդում է, որ Դատարանի դերը ոչ թե արդարադատության իրականացման ստուգումն է, այլ արդյոք դիմողը մեղավոր է, թե անմեղ, կարողացել է իրականացնել իր արդար դատաքննության իրավունքը:

32. Կառավարությունը նկատել է, որ սույն գործը չափազանց նման է Շենկի գործին (Շենկն ընդդեմ Շվեյցարիայի, թիվ 10862/84, ՄԻԵԴ 1988-II), և պնդել է, որ դիմողը հնարավորություն ուներ (որը նա օգտագործել է) հանդես գալ “voire dire”-ում ձայնագրվածը որպես ապացույց օգտագործելու դեմ: Կառավարությունը նշել է, որ մանրագնին քննելով դիմողի

փաստարկները, որ ոստիկանությունը չի ունեցել գաղտնալսման սարք տեղադրելու լիազորություն, և որ տեղի է ունեցել քաղաքացիական բնույթի իրավախախտում, Կոնվենցիայի 8-րդ հոդվածի խախտում, նաև Ուղեցույցների խախտում, դատավորը, այնուամենայնիվ, որոշել է, որ նման փաստարկները հիմք չեն կարող հանդիսանալ ապացույցը բացառելու համար՝ ՈԲՀՄ-ի 78-րդ բաժնի համաձայն, և, հետևաբար, ձայնագրված ժապավենն ընդունել է որպես ապացույց: Այնուհետև դիմողը հնարավորություն է ունեցել դատավորի որոշումը վիճարկել Վերաքննիչ դատարանում և Լորդերի պալատում: Լորդերի պալատը հատկապես որոշել է այն հարցը, թե արդյո՞ք դիմողն ունեցել է արդար դատաքննության իրավունք՝ Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի նմանությամբ, և գտել է, որ այդ իրավունքի ոտնահարում տեղի չի ունեցել, նույնիսկ եթե ապացույցի ձեռքբերումը տեղի է ունեցել Կոնվենցիայի 8-րդ հոդվածի խախտմամբ:

33. Կառավարությունը ընդունում է, որ ի տարբերություն Շենկի գործում առկա իրավիճակի, ձայնագրությունը միակ ապացույցն է դիմողի դեմ: Այնուամենայնիվ, ըստ Կառավարության՝ եթե կա ակնհայտ ապացույց, որն ապացուցում է անձի ներգրավվածությունը լուրջ հանցագործության մեջ, ապա առկա է ակնհայտ հասարակական շահ՝ այն թույլատրելու քրեական վարույթում, նույնիսկ եթե դա միակ ապացույցն է մեղադրյալի դեմ, պայմանով, ինչպես այստեղ, որ մեղադրյալը հնարավորություն է ունեցել վիճարկելու ապացույցը և առարկելու դրա օգտագործման դեմ, և որ լիարժեքորեն նկատառումներ են ներկայացված դատարանի կողմից ապացույցի ընդունելիության արդարացիության վերաբերյալ: Վերջապես, Կառավարությունը պնդել է, որ դատավարության ընթացքում դիմողի կողմից մեղավորության ընդունումը համապատասխանում է 6-րդ հոդվածով նախատեսված «արդար դատավարության» արդարացիությունն ընդունելուն:

34. Դատարանը կրկնում է, որ իր պարտականությունն է, Կոնվենցիայի 19-րդ հոդվածի համաձայն, ապահովել Բարձր պայմանավորվող կողմերի՝ Կոնվենցիայով ստանձնած պարտավորությունների կատարումը: Մասնավորապես, իր գործառույթների մեջ չի մտնում քննել ներպետական դատարաններում տեղի ունեցած փաստի կամ իրավունքի վիճարկվող խախտումները, քանի դեռ դրանք չեն խախտում Կոնվենցիայով պաշտպանված իրավունքներն ու ազատությունները: Մինչ 6-րդ հոդվածը ապահովում է արդար դատաքննության իրավունքը, այն չի սահմանում ապացույցի թույլատրելիության որևէ կանոն, որը նախ և առաջ ներպետական օրենսդրությամբ կարգավորվող հարց է (վերոհիշյալ Շենկն ընդդեմ Շվեյցարիայի վճիռը, կետեր 45 և 46, և որպես ավելի նոր օրինակ, այլ համատեքստում, Տեքսիերա դե Կաստրոն ընդդեմ Պորտուգալիայի, թիվ 25829/94, կետ 34, ՄԻԵԴ 1998-IV): Դատարանի գործը չէ որոշել, որպես սկզբունքային հարց, արդյո՞ք ապացույցների որոշակի տեսակներ, օրինակ, անօրինական ձանապարհով ստացվածները, կարող են լինել թույլատրելի կամ, արդյո՞ք դիմողը մեղավոր էր, թե՛ ոչ: Այն հարցը, որին պետք է պատասխանել, հետևյալն է. արդյո՞ք դատաքննությունը, ամբողջությամբ վերցրած, ներառյալ ապացույցի ձեռքբերման ձանապարհը, արդա՞ր էր, թե՛ ոչ: Սա ընդգրկում է խնդրո առարկա «անօրինականության» քննությունը, և եթե խախտվել է Կոնվենցիայով նախատեսված այլ իրավունք՝ հայտնաբերված խախտման բնույթը:

35. Դատարանը վկայակոչում է, որ վերոհիշյալ Շենկի գործում դիմողը բողոքել է, inter alia, որ իր՝ Պ.-ի հետ զրույցի ձայնագրումը խախտում է Շվեյցարիայի օրենքները և իր դատաքննության ընթացքում դրա օգտագործումը՝ որպես ապացույց հակասում է Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի 1-ին կետին: Դատարանը իր վճռում նշել է, որ վիճելի չէ այն հարցը, որ խնդրո առարկա ձայնագրությունն ստացվել է անօրինական ձանապարհով՝ որպես Շվեյցարիայի իրավունքի հարց, և այս փաստը հատկապես ձանաչվել է շվեյցարական դատարանների կողմից: Դատարանը նկատել է, որ ինքը չի կարող «բացառել որպես սկզբունքային և վերացական հարց, որ անօրինական ձանապարհով ստացված սույն տեսակի ապացույցը կարող է թույլատրելի լինել», և նա միայն պետք է պարզի՝ արդյո՞ք դիմողի դատաքննությունը՝ ամբողջությամբ վերցրած, արդար էր: Եզրակացնելով, որ վիճարկվող ձայնագրության օգտագործումը՝ որպես ապացույց, չի գրկել դիմողին արդար

դատաքննությունից, Ղատարանը նշել է, որ առաջինը՝ պաշտպանության իրավունքները չեն անտեսվել. դիմողին հնարավորություն է տրվել, որը նա օգտագործել է, վիճելի համարել ձայնագրության վավերականությունը և հակադրվելու դրա օգտագործմանը, ինչպես նաև հարցաքննելու Պ.-ին և դատակոչելու ձայնագրության կատարման համար պատասխանատու ոստիկանին: Ղատարանն այնուհետև «ուշադրության է արժանացրել այն փաստը, որ՝ հեռախոսագրույցի ձայնագրությունը միակ ապացույցը չէր, որի վրա հիմնվում էր դատապարտումը» (վճռի կետ 48):

36. Վերջում Ղատարանը նշել է նաև, որ ի հակադրություն Շենկի գործում քննության առնված իրավիճակի, գաղտնալսման սարքի տեղադրումը և դիմողի խոսակցության ձայնագրությունն անօրինական չէին՝ ներպետական քրեական օրենսդրությանը հակասելու իմաստով: Մասնավորապես, ինչպես նկատել է Լորդ Նոլանը, Անգլիական իրավունքում ընդհանուր առմամբ ոչինչ չկա մասնավոր կյանքի խախտման անօրինականության մասին: Ավելին, ինչպես նշվել է հետագայում, ոչ մի փաստարկ չի եղել առ այն, որ սարքը տեղադրելով՝ ոստիկանությունը գործել է Ներքին գործերի վարչության ուղեցույցներին անհամապատասխան: Ի հավելումն, ինչպես գտել է Լորդերի պալատը, Բ.-ի հետ խոսակցության ընթացքում դիմողի խոստովանությունը տեղի է ունեցել կամավոր, ոչ մի մոլորություն չի եղել և դիմողին ոչինչ և ոչ ոք չի դրդել՝ կատարելու նման խոստովանություն: «Անօրինականությունը», որին վերաբերում է սույն գանգատը, վերաբերում է բացառապես այն փաստին, որ չի եղել ոչ մի օրենսդրական հիմք դիմողի՝ անձնական կյանքը հարգելու իրավունքին միջամտելու համար, և, համապատասխանաբար, նման միջամտությունը չի եղել «ըստ օրենքի», ինչպես այդ արտահայտությունը մեկնաբանված է Կոնվենցիայի 8-րդ հոդվածի 2-րդ կետում:

37. Այնուհետև Ղատարանը նշում է, որ սույն գործում վիճարկվող նյութը, ըստ էության, միակ ապացույցն էր դիմողի դեմ, և որ դիմողին մեղավոր ճանաչելը հիմնվել է նրա վրա, որ դատավորը որոշել է ընդունելի համարել ապացույցը: Այնուամենայնիվ, քննվող նյութից զատ այլ ապացույցի գոյության պատշաճությունը կախված է գործի հանգամանքներից: Այնպիսի հանգամանքներում, երբ ձայնագրությունը համարվել է շատ լուրջ ապացույց, և երբ վտանգ չի եղել, որ այն կլինի անհուսալի, օժանդակ ապացույցի կարիքը համապատասխանաբար քիչ է զգացվել: Ճշմարիտ է, որ Շենկի գործում Ղատարանն ուշադրության է արժանացրել այն փաստը, որ խնդրո առարկա ձայնագրությունը դիմողի դեմ եղած միակ ապացույցը չէ: Այնուամենայնիվ, Ղատարանը նշում է այս առնչությամբ, որ ձայնագրությունը Շենկի գործում, չնայած միակ ապացույցը չէր, բայց Վոդ Կանտոնալ դատարանի քրեական վճռաբեկ բաժնի կողմից նկարագրված է եղել որպես «հնարավոր վճռական ազդեցություն ունեցող, կամ գոնե՝ ոչ աննշան քրեական վարույթի արդյունքի համար» (կետ 28): Ավելին, այս տարրը որոշիչ գործոն չի եղել Ղատարանի եզրակացության համար:

38. Սույն գործի կենտրոնական հարցն այն է, թե արդյո՞ք դատաքննությունը, ամբողջությամբ վերցրած, արդար է եղել: Հատկապես անդրադառնալով վիճարկվող ձայնագրության թույլատրելիությանը, Ղատարանը նկատել է, որ ինչպես և Շենկի գործում, դիմողը միանգամայն բավարար հնարավորություն է ունեցել վիճարկելու ձայնագրության թե՛ վավերականությունը, թե՛ օգտագործումը: Նա չի վիճարկել դրա վավերականությունը, բայց վիճարկել է դրա օգտագործումը “voire dire”-ի ընթացքում, և կրկին Վերաքննիչ դատարանում և Լորդերի պալատում: Ղատարանը նշում է, որ արդարադատության յուրաքանչյուր մակարդակում ներպետական դատարանները գնահատել են ապացույցի թույլատրման ազդեցությունը դատաքննության արդարացիության վրա, դիմելով ՌԲՀՄ-ի 78-րդ բաժնին, և դատարանները, այլ հարցերի թվում, քննարկել են հսկողության ոչ օրենսդրական հիմքերը: Այն փաստը, որ ցանկացած մակարդակում դիմողը հաջողության չի հասել, ոչինչ չի փոխում (տես վերը նշված Շենկի վճիռը, կետ 47):

39. Ղատարանը կարող է ավելացնել, որ պարզ է, որ եթե ներպետական դատարանները լինեին այն կարծիքին, որ ապացույցի թույլատրելիությունը կառաջացներ էական

անարդարացիության հարց, նրանք իրավասու էին բացառելու այն՝ ՈՔՀՄ-ի 78-րդ բաժնի համաձայն:

40. Այս հանգամանքներում Ղատարանը գտնում է, որ դիմողի դատաքննության ժամանակ՝ զաղտնիորեն ձայնագրված նյութի օգտագործումը չի հակասում Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի 1-ին կետով նախատեսված արդարության պահանջներին:

III. 13-րդ հոդվածի վիճարկող խախտումը

41. Դիմողը նաև վիճարկում է Կոնվենցիայի 13-րդ հոդվածի խախտում այն հիմքով, որ դատարանները պետք է հաշվի առնեին, որ ապացույցն ստացվել է Կոնվենցիայի խախտմամբ: 13-րդ հոդվածը նախատեսում է.

«Յուրաքանչյուր ոք, ում սույն Կոնվենցիայով ամրագրված իրավունքներն ու ազատությունները խախտվում են, ունի պետական մարմինների առջև իրավական պաշտպանության արդյունավետ միջոցի իրավունք, նույնիսկ եթե խախտումը կատարել են ի պաշտոնե գործող անձինք»:

42. Դիմողը պնդել է, որ ներպետական իրավունքի համաձայն՝ 8-րդ հոդվածի խախտումը չի բավարարում ՈՔՀՄ-ի 78-րդ բաժնով նախատեսված բացառման պահանջները, եթե նույնիսկ ստացված ապացույցը միակն է գործում: Այսպիսով, 78-րդ բաժինն ի գորու չէ պաշտպանության միջոց ապահովելու, որը կլինի պրակտիկ և արդյունավետ, ինչպես որ նախատեսված է 13-րդ հոդվածով:

Կառավարության այն պնդման առնչությամբ, որ Ոստիկանության վերաբերյալ բողոքներ ընդունող մարմինը նախատեսում է պաշտպանության երկրորդ միջոց, դիմողը կրկին մեջբերել է Մարդու իրավունքների եվրոպական հանձնաժողովի եզրակացությունը Գովելն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության (կետեր 68-70) գործում և պնդել է, որ ելնելով նրանից, որ Հանձնաժողովը 13-րդ հոդվածի խախտում է գտել այդ հանգամանքներում, Ղատարանը պետք է հոդվածի խախտում գտնի նաև սույն գործում:

43. Կառավարությունը պնդել է, որ առկա են եղել 13-րդ հոդվածի պահանջները բավարարող պաշտպանության միջոցներ: Կառավարությունը պնդել է, որ դատարանները ՈՔՀՄ-ի 78-րդ բաժնի համաձայն իրավասու են հաշվի առնելու այն փաստը, որ ապացույցը ձեռք է բերվել այնպիսի հանգամանքներում, որոնք ենթադրում են Կոնվենցիայի 8-րդ հոդվածի վիճելի խախտում:

Կառավարությունը պնդել է նաև, որ դիմողը հնարավորություն է ունեցել բողոքելու Ոստիկանության վերաբերյալ բողոքներ ընդունող մարմինն՝ ոստիկանության ապօրինությունների առնչությամբ, և որ Բարձր դատարանը իրավագոր էր այդ Մարմնի նկատմամբ այն դեպքերում, երբ Մարմինը գործում է իր ընթացակարգի խախտումով, կամ ոչ պատշաճորեն:

44. Ղատարանը կրկնել է, որ 13-րդ հոդվածը երաշխավորում է պաշտպանության միջոցի առկայություն ներպետական մակարդակում՝ կատարելու համար Կոնվենցիայի իրավունքների և ազատությունների էությունը՝ ինչ ձևով էլ որ դրանք ապահովված լինեն ներպետական իրավակարգում: Այսպիսով, այն պահանջում է ներպետական պաշտպանության միջոցի առկայություն, որը թույլ կտա իրավասու ներպետական մարմիններին զբաղվել Կոնվենցիային առնչվող համապատասխան գանգատներով և վերականգնել իրավունքը, առանց այնուամենայնիվ, պահանջելու Կոնվենցիայի ներառում (ինկորպորացիա) (տե՛ս Սմիթը և Գրեյդին ընդդեմ Միացյալ Թագավորության, թիվ 33985/96 և թիվ 33986/96, կետ 135, ՄԻԵԴ 1999): Սույն գործում 13-րդ հոդվածին վերաբերող գանգատը պետք է դիտվի որպես պնդում, թե դիմողը չի ունեցել արդյունավետ միջոցի հնարավորություն իր բողոքի՝ Կոնվենցիայի 8-րդ հոդվածի հիմքերով քննության համար: Ղատարանը կարող է նկատել, որ դատարանները քրեական վարույթներում ի վիճակի չէին ապահովել պաշտպանության միջոց այն պատճառով, որ չնայած նրանք կարող են որոշում կայացնել քրեական վարույթներում ապացույցների թույլատրելիության արդարացիության մասին, նրանք իրավասու չեն գործ

ունենալ Կոնվենցիայի էությանը վերաբերող գանգատների հետ՝ առ այն, որ դիմողի՝ անձնական կյանքը հարգելու իրավունքին միջամտությունը «օրենքին համապատասխան» չէր. նրանք նաև իրավասու չէին գանգատի առնչությամբ պաշտպանություն տրամադրել:

45. Ինչ վերաբերում է 8-րդ հոդվածի առնչությամբ դիմողի համար մատչելի՝ գանգատի մյուս այլ միջոցներին, Ղատարանը գտնում է, ինչպես և Հանձնաժողովը Գովելի գործում, որ բողոքները կարող են ուղղվել Ոստիկանության վերաբերյալ բողոքներ ընդունող մարմնին միայն այն հանգամանքներում, երբ այդ բողոքները հայտարարություններ են այն մասին, որ համապատասխան վարքագիծը հանգեցրել է մահվան, լուրջ վնասվածքների կամ Պետական քարտուղարի կողմից սահմանված տիպի բողոք է: Այլ հանգամանքներում տվյալ տարածքի ոստիկանապետը կարող է ինքը որոշել, թե արդյոք նա իրավասու մարմին է՝ գործը լուծելու համար: Եթե նա եզրակացնում է, որ ինքն իրավասու մարմին է, ապա սովորական ընթացակարգով իր իրավասության ներքո գտնվող որևէ մեկին նշանակում է՝ հետաքննությունն իրականացնելու նպատակով: Չնայած Ոստիկանության վերաբերյալ բողոքներ ընդունող մարմինը կարող է պահանջել, որ ՈՔՀՄ-ի 87-րդ բաժնի հիման վրա տրված գանգատը հանձնվի իր քննությանը, պարզ չէ, թե այդ մարմինը որքանով համապատասխան իշխանություն է ոստիկանապետի կայացրած որոշումը վերանայելու առումով (Գովել, կետ 68):

46. Ղատարանը նաև նշել է Պետական քարտուղարի կարևոր դերը Ոստիկանության վերաբերյալ բողոքներ ընդունող մարմնի որոշ անդամներին նշանակելու, վարձատրելու և, որոշ հանգամանքներում, հեռացնելու գործում: Մասնավորապես, Ղատարանը նկատում է, որ Օրենքի 105(4) բաժնի համաձայն Ոստիկանության վերաբերյալ բողոքներ ընդունող մարմինը պետք է առաջնորդվի Պետական քարտուղարի ուղեցույցներով՝ մերժելով կամ նախընտրելով կարգապահական տույժերը և քրեական վարույթները (Գովել, կետ 69):

47. Համապատասխանաբար, Ղատարանը գտնում է, որ բողոքների քննության համակարգը չի համապատասխանում անկախության այն պահանջվող չափանիշներին, որոնք անհրաժեշտ են իշխանության չարաշահման դեմ բավարար պաշտպանություն ապահովելու համար, և այդպիսով կապահովեն արդյունավետ միջոց՝ 13-րդ հոդվածի իմաստով: Այսպիսով, տեղի է ունեցել Կոնվենցիայի 13-րդ հոդվածի խախտում:

IV. Կոնվենցիայի 41-րդ հոդվածի կիրառումը

Կոնվենցիայի 41-րդ հոդվածը նախատեսում է.

«Եթե Ղատարանը գտնում է, որ տեղի է ունեցել Կոնվենցիայի կամ դրան կից արձանագրությունների խախտում, իսկ համապատասխան Բարձր պայմանավորվող կողմի ներպետական իրավունքն ընձեռում է միայն մասնակի հատուցման հնարավորություն, ապա Ղատարանը, անհրաժեշտության դեպքում, տուժած կողմին արդարացի բավարարում է տրամադրում»:

Ա. Վնասը

48. Դիմողը չի ներկայացրել նյութական կամ ոչ նյութական վնասի փոխհատուցման պահանջ: Կառավարությունը գտել է, որ եթե արձանագրվի Կոնվենցիայի խախտում, վճիռն ինքնին կհանդիսանա բավարար և արդարացի բավարարում:

49. Ղատարանն այն կարծիքին է, որ խախտման փաստի հաստատումն ինքնին կհանդիսանա համապատասխան արդար բավարարում՝ ի հատուցումն դիմողի կրած վնասի:

Բ. Ղատական ծախսեր և վճարումներ

50. Դիմողը պահանջել է ընդամենը 14,69495 GBP, ներառյալ ավելացված արժեքի հարկը («ԱԱՀ»), որը կազմում է 10.810 GBP՝ փաստաբանների ստացած վարձավճարը. 3,884.95 GBP՝ սոլիսիտորի ծախսերը և վճարումները: Կառավարությունը նկատել է, որ դիմողը,

փաստորեն, ներկայացրել է 2 գանգատ՝ մեկն ըստ 8-րդ և 13-րդ հոդվածների, իսկ մյուսը՝ ըստ 6-րդ հոդվածի: Կառավարությունը նշել է, որ քանի որ դիմողը բավարարում է ստացել իր գանգատների միայն մի մասով, ապա տրամադրվող գումարը պետք է համապատասխանաբար կրճատվի: Կառավարությունը գտել է, որ ամեն դեպքում, փաստաբանների վարձավճարները չափազանցված են և պնդել է, որ ընդամենը 7,391 GBP, ԱԱՀ-ն ներառյալ, ավելի համապատասխան կլինի:

51. Ղատարանը, գնահատելով արդարացի հիմքով, դիմողին է տրամադրել 11,500 GBP գումար, գանձվելիք ցանկացած ԱԱՀ-ի հետ մեկտեղ, բայց այդ գումարից հանվել են որպես օգնություն Եվրոպայի խորհրդի կողմից արդեն վճարված գումարները:

Գ. Տոկոսներ փոխհատուցումը չվճարելու դեպքում

Համաձայն Ղատարանի ունեցած տեղեկությունների, սույն վճռի ընդունման օրվա դրությամբ Միացյալ Թագավորությունում օրենքով սահմանված կիրառելի տոկոսադրույքը կազմում է տարեկան 7,5 տոկոս:

Այս հիմքերով Ղատարանը՝

1. Վճռում է, միաձայն, որ տեղի է ունեցել Կոնվենցիայի 8-րդ հոդվածի խախտում,
2. Վճռում է, վեց ձայնով՝ ընդդեմ մեկի, որ տեղի չի ունեցել Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի խախտում,
3. Վճռում է, միաձայն, որ տեղի է ունեցել Կոնվենցիայի 13-րդ հոդվածի խախտում,
4. Վճռում է, վեց ձայնով՝ ընդդեմ մեկի, որ
 - (ա) պատասխանող պետությունը պետք է դիմողին վճարի սույն վճռի վերջնական դառնալու օրվանից հաշվված եռամսյա ժամկետում դատական ծախսերի և վճարումների դիմաց 11,500 (տասնմեկ հազար հինգ հարյուր) ֆունտ ստեռլինգ՝ ավելացված արժեքի հարկի հետ մեկտեղ. այս գումարը նվազեցվում է 11,090.30 (տասնմեկ հազար իննսուն) ֆրանսիական ֆրանկով (և 30 սանտիմով), որը կփոխարկվի ֆունտ ստեռլինգի սույն վճռի ընդունման օրվա դրությամբ փոխանակման կուրսով,
 - (բ) այս գումարներից տարեկան 7,5 տոկոս պետք է վճարվի՝ սկսած վերոհիշյալ երեք ամիսը լրանալուց հետո մինչև վճարումը,
5. Մերժում է, միաձայն, արդարացի բավարարման մասին դիմողի պահանջի մնացած մասը:

Կատարված է անգլերենով և ծանուցված է գրավոր՝ 2000թ. մայիսի 12-ին, Ղատարանի կանոնակարգի 77-րդ կանոնի 2-րդ և 3-րդ կետերի համաձայն:

Ա. Դոլլե
Քարտուղար

Ժ.-Պ. Կոստա
Նախագահ

Կոնվենցիայի 45-րդ հոդվածի 2-րդ կետի և Ղատարանի կանոնակարգի 74-րդ կանոնի 2-րդ կետի համաձայն սույն վճռին կցվում է պրն Լուկայդեսի մասնակի համընկնող, մասնակի չհամընկնող կարծիքը:

Ժ.-Պ.Կ.
Ս.Դ.

Պրն Լուկայդեսի մասնակի համընկնող, մասնակի չհամընկնող կարծիքը

Ես համաձայն եմ մեծամասնության հետ, որ այս գործում տեղի է ունեցել Կոնվենցիայի 8-րդ և 13-րդ հոդվածների խախտում՝ վճռում նշված պատճառներով: Այնուամենայնիվ, ես համաձայն չեմ մեծամասնության այն եզրահանգմանը, որ 6-րդ հոդվածի խախտում տեղի չի ունեցել:

Սա Ղատարանի առաջին գործն է, որում քրեական գործում մեղադրյալի դեմ միակ ապացույցը, որը հանգեցրել է նրա դատապարտմանը, այն ապացույցն էր, որն ստացվել էր Կոնվենցիայի 8-րդ հոդվածի դրույթների խախտմամբ:

Ղատարանն արդեն միաձայն գտել է, որ դիմողի դեմ՝ գաղտնալսման սարքի միջոցով ձեռք բերված ապացույցի օգտագործումն առաջացրել է նրա՝ անձնական կյանքի հարգանքի իրավունքի խախտում, որովհետև այն կանոնակարգված չէր ներպետական որևէ օրենքով: Այնուամենայնիվ, մեծամասնությունը գտել է, որ տվյալ ապացույցի թույլատրումը և դիմողի դատապարտումն այդ ապացույցի հիման վրա չի հակասում Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի 1-ին կետով նախատեսված արդարացիության պահանջներին, չնայած դա դիմողի դեմ առկա միակ ապացույցն էր:

Ես չեմ կարող ընդունել, որ դատաքննությունը կարող է լինել «արդար», ինչպես նախատեսված է 6-րդ հոդվածով, եթե անձի մեղքը՝ ցանկացած հանցագործության դեպքում, հաստատվում է Կոնվենցիայով երաշխավորված մարդու իրավունքների խախտումով ստացված ապացույցների օգնությամբ: Իմ կարծիքով՝ «արդարություն» հասկացությունը, եթե քննում ենք Մարդու իրավունքների եվրոպական կոնվենցիայի համատեքստում, ենթադրում է իրավականության ապահովում, և այդ իսկ պատճառով այն ենթադրում է հարգանք Կոնվենցիայում սահմանված մարդու իրավունքների նկատմամբ: Ես չեմ կարծում, որ կարելի է խոսել «արդար» դատաքննության մասին, երբ այն կատարվում է օրենքի խախտումով: Ճշմարիտ է, որ Կոնվենցիան Միացյալ Թագավորության ներպետական իրավական համակարգի մաս չի կազմում, բայց, քննվող հարցի խնդիրներից ելնելով՝ Կոնվենցիան պետք է համարվի այդպիսին, նկատի ունենալով, որ այն վավերացվել է նշված պետության կողմից և դրանից բխում է Կոնվենցիայի դրույթները պետական մարմինների միջոցով կենսագործելու պարտականությունը: Այլ կերպ ասած՝ որոշելու համար, թե արդյոք՞ դատաքննությունն «արդար» էր, ես ոչ մի պատճառ չեմ տեսնում զիջումներ անելու Կոնվենցիան վավերացրած այն պետությանը, որը չի իրացրել իր համակարգում:

Ճշմարիտ է, որ այս գործում, դիմողի տանը գաղտնալսման սարք տեղադրելու միջոցով ստացված ապացույցը չի հակասում Միացյալ Թագավորության որևէ որոշակի օրենքի: Սակայն այն հակասում է Կոնվենցիային: Միացյալ Թագավորության իշխանությունները Մարդու իրավունքների եվրոպական կոնվենցիայի 1-ին հոդվածով պարտավորվում են «իրենց իրավագործության ներքո գտնվող յուրաքանչյուրի համար ապահովել այն իրավունքներն ու ազատությունները, որոնք սահմանված են սույն Կոնվենցիայի I բաժնում»: Ես հավատում եմ, որ սա Միացյալ Թագավորության դատարաններին պարտավորեցնում է դատաքննության ժամանակ չհենվել այնպիսի ապացույցների վրա, որոնք ստացվել են Կոնվենցիայի խախտմամբ: Սա առավել ևս կիրառվում է այն գործերում, որոնցում նման ապացույցը միակ ապացույցն է մեղադրվողի դեմ՝ սույն գործին նման քրեական գործերում:

Ավելին, եթե համարվում է, որ Կոնվենցիայի խախտմամբ մեղադրվողի դեմ ձեռք բերված ապացույցն անպայմանորեն 6-րդ հոդվածով նախատեսված արդարության խախտումն է, ապա Կոնվենցիայով նախատեսված իրավունքների արդյունավետ պաշտպանությունը կխափանվի: Սա լավ տեսանելի է սույն գործին նման գործերով, որոնցում ապացույցը ոստիկանության կողմից ստացվել է Կոնվենցիայի 8-րդ հոդվածի պահանջներին անհամատեղելի ձևով, բայց, այնուամենայնիվ, այն ընդունվել է որպես մեղադրվողի դեմ եղած ապացույց և հանգեցրել է նրա դատապարտման: Եթե 8-րդ հոդվածի խախտումը կարելի է համարել «արդար», ապա ես չեմ կարող հասկանալ, թե ինչպես պետք է ոստիկանությունն արդյունավետորեն ձեռնպահ մնա նման անթույլատրելի վարքագծի կրկնումից: Եվ ես այստեղ պետք է կրկնեմ, որ չեմ կարող ընդունել, որ նման գործողության հետևանք հանդիսացած դատաքննությունն ու դատապարտումը կարելի է համարել արդար կամ արդարացի:

Անձնական կյանքի անձեռնմխելիության՝ պաշտպանվող իրավունքին հակասելով ստացված ապացույցի բացառումը պետք է համարվի իրավունքի էական տարր, եթե նման իրավունքն ընդհանրապես որևէ արժեք ունի: Պետք է հիշել, որ Ղատարանը շատ առիթներով շեշտել է, «որ Կոնվենցիան կոչված է երաշխավորել ոչ թե տեսական կամ երևակայական

իրավունքներ, այլ իրավունքներ, որոնք գործնական են և արդյունավետ»: Նման ապացույցի բացառումը, իմ կարծիքով, դառնում է նույնիսկ ավելի հրամայական սույն գործին նման գործերում, ուր ոչ մի այլընտրանքային արդյունավետ պաշտպանության միջոց գոյություն չունի խնդրո առարկա իրավունքի խախտման դեմ:

Նման բացառող կանոնի դեմ հիմնական փաստարկը ճշմարտության և քրեական օրենքի արդյունավետ կատարման հարցում հանրային շահերի արժեքներն են, որոնք պարտադրում են վստահելի ու հուսալի ապացույցների թույլատրելիությունը, որովհետև հակառակ դեպքում այս արժեքները կտուժեն և մեղավոր մեղադրյալները կխուսափեն օրենքի պատժից: Օրենքը խախտելը, այն կիրարկելու նպատակով, հասկացությունների հակասություն է և անհեթեթ պնդում: Ցանկացած դեպքում, փաստարկը տեղ չունի այս գործի համատեքստում, որովհետև անձնական կյանքի անձեռնմխելիության իրավունքի խախտմանը հանգեցնող ապացույցը կարող է թույլատրվել դատական վարույթներում և կարող է տանել հանցանքի համար դատապարտման, եթե նման ապացույցի ձեռքբերման պայմանները բավարարում են 8-րդ հոդվածի 2-րդ կետի պահանջները, ներառյալ սույն գործի ապացույցը, այն է՝ որ այն ձեռք է բերվել «օրենքին համապատասխան»:

Մեծամասնությունն, իր եզրակացության հիմքում դրել են այն փաստը, որ «եթե ներպետական դատարանները գտնեին, որ տվյալ ապացույցի թույլատրումը կհանգեցնի էական անարդարացիության, նրանք իրավասու էին ՌՔՀՄ-ի 78-րդ բաժնի հիման վրա (կետ 39) բացառել այն: Ես չեմ տեսնում ներպետական դատարանների մոտեցման համապատասխանությունը մեր հարցին՝ քննվող ապացույցի ընդունման արդարացիության վերաբերյալ, նկատի ունենալով, որ Անգլիական իրավունքի համաձայն՝ «արդարացիություն» հասկացությունը՝ ապացույցի թույլատրելիության համապատասխան ստուգման առնչությամբ, երբեք համատեղելի չի եղել անօրինականության հետ: Ապացուցման վերաբերյալ անգլիական համապատասխան իրավունքի համաձայն՝ անարդարացիությունն ունի սեղմ սահմանում և ծագում է միայն այն ժամանակ, երբ մեղադրյալի նկատմամբ կանխակալ կարծիքը՝ առաջացած ոչ պատշաճորեն ստացված ապացույցն ընդունելով, գերակշռում է նրա ապացուցողական արժեքին: Դեռ ավելին, Անգլիական իրավունքի համաձայն՝ ոչինչ անօրինական չէ, ինչպես որ սույն գործում, անձնական կյանքի անձեռնմխելիության ազատության խախտման դեպքում:

Վերոհիշյալի լույսի ներքո ես գտնում եմ, որ մեղադրյալի գործում գաղտնաբար ձայնագրված նյութի օգտագործումը և, հետևաբար, նրա դատապարտումը հակասում են Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի 1-ին կետով երաշխավորված արդարության պահանջներին:

ՀԱՆՏՈՐՂՆ ԸՆԴՂԵՄ ՄԻԱՑՅԱԼ ԹԱԳԱՎՈՐՈՒԹՅԱՆ ԳՈՐԾԸ
CASE OF HALFORD v. THE UNITED KINGDOM

Դատարանի
1997թ. մայիսի 27-ի վճիռը

Հալֆորդն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության գործով, Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանը, համաձայն Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին կոնվենցիայի («Կոնվենցիա») 43-րդ հոդվածի և Դատարանի A կանոնակարգի համապատասխան դրույթների, նիստ գումարելով որպես Պալատ՝ դատավորների հետևյալ կազմով. պրն Ռ. Բերնհարդտ, Նախագահ, պրն Լ.-Է. Պետիտի, պրն Ք. Ռուսո, պրն Ա. Շպիլման, պրն Ի. Ֆոյգել, պրն Ջ. Մ. Մորենիլա, սըր Ջոն Ֆրիլենդ, պրն Մ.Ա. Լոպես-Ռոչա, պրն Պ. Կուրիս

նաև պրն Հ. Պետցոլդ, Քարտուղար և պրն Պ. Ջ. Մահոնի, Քարտուղարի տեղակալ: 1997թ. մայիսի 19-ի և մայիսի 27-ի դեմփակ խորհրդակցություններից հետո 1997թ. մայիսի 27-ին ընդունել է հետևյալ վճիռը: **ՎԱՐՈՒՅԹԸ**

1. Գործը Դատարան է հանձնվել 1996թ. մայիսի 28-ին՝ Մարդու իրավունքների եվրոպական հանձնաժողովի («Հանձնաժողով») և 1996թ. օգոստոսի 27-ին՝ Մեծ Բրիտանիայի և Հյուսիսային Իռլանդիայի Միացյալ Թագավորության կառավարության («Կառավարություն») կողմից՝ Կոնվենցիայի 32-րդ հոդվածի 1-ին կետով և 47-րդ հոդվածով սահմանված եռամսյա ժամկետում: Գործը հարուցվել է 1992թ. ապրիլի

22-ին տկն Ալիսոն Հալֆորդի կողմից՝ ընդդեմ Միացյալ Թագավորության Հանձնաժողով ներկայացված զանգատի հիման վրա (թիվ 20605/92): Հանձնաժողովի խնդրանքը հիմնվում էր 44-րդ և 48-րդ հոդվածների և այն հայտարարության վրա, որով Միացյալ Թագավորությունը ճանաչել է Դատարանի իրավագործությունը (46-րդ հոդված): Խնդրանքի նպատակն էր Դատարանի կողմից որոշման կայացումն առ այն, թե արդյոք գործի հանգամանքները վկայում են պատասխանող պետության կողմից Կոնվենցիայի 8, 10, 13 և 14-րդ հոդվածներով ստանձնած պարտավորությունների խախտման մասին: 2. Ի պատասխան Դատարանի A կանոնակարգի 33-րդ (d) կետի կանոնի համաձայն կատարված հարցմանը, դիմողը նշել է, որ ցանկանում է մասնակցել դատավարությանը և նշանակել է իր շահերը ներկայացնող փաստաբանի (30-րդ կանոն): 3. Որպես ex officio անդամ, Պալատում ընդգրկվել է սըր Ջոն Ֆրիլենդը՝ Միացյալ Թագավորությունից ընտրված դատավոր (Կոնվենցիայի 43-րդ հոդված), ինչպես նաև պրն Ռ. Բերնհարդտը՝ Դատարանի փոխնախագահ (21-րդ կանոնի 4-րդ (d) կետ): 1996թ. հունիսի 10-ին Դատարանի նախագահ պրն Ռ. Ռիսդալը՝ Քարտուղարի ներկայությամբ, վիճակահանությամբ ընտրել է մյուս յոթ դատավորներին՝ պրն Լ.-Ե. Պետիտի, պրն Ք. Ռուսո, պրն Ա. Շպիլման, պրն Ի. Ֆոյգել, պրն Ջ. Մ. Մորենիլա, պրն Մ.Ա. Լոպես-Ռոչա և պրն Պ. Կուրիս (Կոնվենցիայի 43-րդ հոդված և 21-րդ կանոնի 4-րդ կետ): 4. Որպես Պալատի նախագահ (21-րդ կանոնի 6-րդ կետ) պրն Բերնհարդտը, Քարտուղարի միջոցով խորհրդակցել է Կառավարության ներկայացուցչի, դիմողի փաստաբանի և Հանձնաժողովի պատվիրակի հետ՝ գործի քննության կազմակերպման կապակցությամբ (37-րդ կանոնի 1-ին կետ և 38-րդ կանոն): Այնուհետև, համաձայն Նախագահի կարգադրության, Քարտուղարությունը ստացել է Կառավարության և դիմողի գրավոր բացատրությունները՝ համապատասխանաբար 1997թ. հունվարի 2-ին և 1997թ. հունվարի 6-ին: 5. 1996թ. օգոստոսի 20-ին պրն Բերնհարդտը թույլատրել է Լոնդոնում գործող՝ Մարդու իրավունքների «Ազատություն» հասարակական կազմակերպությանը ներկայացնել գործի որոշակի հարցերի վերաբերող գրավոր բացատրություն, որն ստացվել է 1997թ. հունվարի 2-ին: 6. 1997թ. փետրվարի 21-ին, Պալատը որոշել է մերժել գործը Դատարանին փոխանցելու վերաբերյալ Կառավարության դիմումը այն հիմքով, որ այդ դիմումն ստացվել էր Կոնվենցիայի 32-րդ հոդվածի 1-ին կետով և 47-րդ հոդվածով սահմանված եռամսյա ժամկետը լրանալուց հետո, եւ չկար այդ ժամկետը երկարացնելու բացառիկ պատճառ: 7. Նախագահի որոշման համաձայն՝ լսումները տեղի են

ունեցել դռնբաց նիստում՝ Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի պալատում, Ստրասբուրգում, 1997թ. մարտի 17-ին:

Դատարանում կողմերին ներկայացրել ենա. Կառավարության կողմից՝պրն Մ. Իթոն՝ իրավախորհրդատուի տեղակալ, Արտաքին գործերի և Ազգությունների համագործակցության նախարարություն, ներկայացուցիչ

պրն Զ. Իդի, դատապաշտպան, փաստաբան
պրն Հ. Բարթեր, Ներքին գործերի նախարարություն,պրն Պ. Ռեզան, Ներքին գործերի նախարարություն,պրն Ք. Ռայկես, Առևտրի և արդյունաբերության նախարարություն, խորհրդականներ

բ. Հանձնաժողովի կողմից՝տկն Զ. Լիդի,
պատվիրակ

գ. Դիմողի անունիցպրն Ռ. Մեյկին
պրն Փ. Դաֆֆի

սովխիտոր
պաշտպան,

փաստաբան:Դատարանը լսել է տկն Լիդիի, պրն Մեյկինի, պրն Դաֆֆիի և պրն Իդիի ելույթները, ինչպես նաև Պալատի դատավորներից մեկի առաջադրած հարցի պատասխանը:**ՓԱՍՏԵՐԻ ՎԵՐԱԲԵՐՅԱԼԻ. Գործի հանգամանքները**

8. Դիմողը՝ տկն Ալիսոն Հալֆորդը, ծնվել է 1940թ. և ապրում է Վիրալում: 1962թ. մինչև պաշտոնաթող լինելը՝ 1992թ., նա աշխատել է ոստիկանական ծառայությունում:**Ա.**

Վիճարկվող հեռախոսային գաղտնալսումների հանգամանքները9. 1983թ. մայիսին տկն Հալֆորդը նշանակվել է Մերսիսայդի ոստիկանապետի օգնականի պաշտոնում: Որպես կին՝

նա զբաղեցնում էր ոստիկանական ամենաբարձր պաշտոնը Միացյալ Թագավորությունում:10.

Հետագա յոթ տարիների ընթացքում տկն Հալֆորդն ութ անհաջող փորձ է կատարել ոստիկանապետի տեղակալի պաշտոնում նշանակվելու համար՝ երկրի ոստիկանական համակարգում առաջացած թափուր տեղերում, այդ թվում և Մերսիսայդում: Պաշտոնում նման առաջխաղացման համար պահանջվում է Ներքին գործերի նախարարության հաստատումը: Այնուամենայնիվ, դիմողը նշել է, որ այդ հաստատումը հետևողականորեն մերժվել է՝ հիմնվելով Մերսիսայդի ոստիկանապետի երաշխավորագրի վրա. վերջինս դեմ էր սեռային հավասարությանը:11. 1990թ. փետրվարին հերթական անգամ մերժվելով՝ 1990թ. հունիսի 4-ին տկն Հալֆորդը հայց է հարուցել Աշխատանքային հարցերով դատարան, inter alia, Մերսիսայդի ոստիկանապետի և Ներքին գործերի նախարարի դեմ իր հանդեպ դրսևորած սեռային խտրականության կապակցությամբ: 1990թ. հունիսի 14-ին Մերսիսայդի ոստիկանական վարչության պետը և նրա տեղակալը նշանակվել են «Հատուկ կոմիտե»՝ խտրականության հետ կապված հարցերը կարգավորելու համար:12. Տկն Հալֆորդը պնդում է,

որ Մերսիսայդի ոստիկանական վարչության որոշ անդամներ «արշավ» են ծավալել իր դեմ՝ Աշխատանքային հարցերով դատարան ներկայացրած իր գանգատին ի պատասխան: Այս արշավն իրականացվել է տեղեկատվության արտահոսքի, դիմողի հեռախոսագրույցների գաղտնալսման (տե՛ս ստորև՝ կետ 16) և նրա դեմ կարգապահական վարույթ հարուցելու միջոցով:13. Այսպիսով, 1990թ. սեպտեմբերի 14-ին Հատուկ կոմիտեն Ավագ պաշտոնյաների աշխատանքային կարգապահության կոմիտեին ուղարկել է ոստիկանապետի զեկույցը՝ 1990թ. հուլիսի 24-ին տկն Հալֆորդի կողմից կատարված ենթադրյալ գանցանքի միջադեպի վերաբերյալ: Աշխատանքային կարգապահության կոմիտեն 1990թ. սեպտեմբերի 20-ին որոշել է անցկացնել պաշտոնական քննություն և գործը հանձնել Ոստիկանական բողոքների հարցերով վարչություն և 1991թ. փետրվարի

8-ին՝ մամուլի դատին: 1990թ. դեկտեմբերի 12-ին տկն Հալֆորդը հեռացվել է պաշտոնից:14. Դիմողն այս որոշումները բողոքարկել է Բարձր դատարան: Գործի քննությունը հետաձգվել է դատավոր պրն Մաքֆերսոնի կողմից 1991թ. սեպտեմբերին՝ կողմերի միջև համաձայնության հասնելու հեռանկարով: Այնուամենայնիվ, կողմերը չեն եկել փոխհամաձայնության, և գործը կրկին հանձնվել է նրան՝ 1991թ. դեկտեմբերի 20-ին: Նա գտել է, որ Ոստիկանական վարչության պետը և նրա տեղակալը գերազանցել են իրենց իրավունքները, և առկա է եղել անարդարության տարր: Ուստի նա չեղյալ է հայտարարել

համապատասխան որոշումները: 15. Գործի քննությունը Աշխատանքային հարցերով դատարանում տեղի է ունեցել 1992թ. հունիսին: 1992թ. հուլիսի 14-ին վարույթը հետաձգվել է կողմերի միջև համաձայնության հասնելու հեռանկարով, որը հանգեցրել է հարցի կարգավորմանը: Ոստիկանապետը տկն Հալֆորդին վճարել է 10.000 ֆունտ ստեռլինգ *ex gratia* (Աշխատանքային հարցերով դատարանի սահմանած առավելագույնը), իսկ Ներքին գործերի նախարարը՝ 5.000 GBP՝ նրա անձնական ծախսերի դիմաց: Համաձայնություն է ձեռք բերվել, որ նա պետք է պաշտոնաթող լինի՝ բժշկական հիմքով (պատճառը 1989թ. ստացած ծնկի վնասվածքն էր): Ներքին գործերի նախարարությունը համաձայնել է նաև ընդունել Հավասար հնարավորությունների հարցերով հանձնաժողովի առաջարկները, *inter alia*, ոստիկանության համակարգում ավագ պաշտոնյաների ընտրության ընթացակարգը նորացնելու և վերանայելու վերաբերյալ: Բ. Վիճարկվող գաղտնալսումները 16. Որպես ոստիկանապետի օգնական՝ տկն Հալֆորդն ապահովված էր աշխատասենյակով և երկու հեռախոսով, որոնցից մեկը՝ անձնական օգտագործման համար: Այս հեռախոսները միացված էին Մերսիսայդի ոստիկանության ներքին հեռախոսացանցին, որը հասարակական հեռախոսացանցից առանձին գործող հեռակապի համակարգ էր: Հեռախոսներից օգտվելու ոչ մի սահմանափակում չկար, և նրան չէր տրվել ոչ մի ուղղություն, բացի Աշխատանքային հարցերով դատարան դիմելուց կարճ ժամանակ անց իր պահանջով ոստիկանապետից ստացած հավաստիացումից առ այն, որ ինքն աշխատանքի ընթացքում իրավունք ունի մասնակցելու վարույթին, ներառյալ՝ հեռախոսով: Քանի որ նրան հաճախակի ոստիկանությունից ահազանգում էին, նրա բնակարանի հեռախոսավարձի մեծ մասը վճարում էր Մերսիսայդի ոստիկանությունը: Նրա բնակարանի հեռախոսը «հեռախոսացանցի ընդհատման կետի» միջոցով միացած էր հասարակական հեռախոսացանցին: 17. Նա պնդել է, որ իր անձնական և ծառայողական հեռախոսագրույցները գաղտնալսվում են՝ սեռային խտրականության հարցով գործի վարույթում օգտագործելու համար տեղեկություններ ձեռք բերելու նպատակով: Այս պնդումը հիմնավորելու համար նա բազմաթիվ ապացույցներ է ներկայացրել Հանձնաժողովին (տե՛ս Հանձնաժողովի զեկույցի 21-րդ կետը): Բացի դրանից, նա հայտնել է Ղատարանին, որ 1991թ. ապրիլի 16-ին մի անանուն աղբյուրից տեղեկացել է Մերսիսայդի ոստիկանության կողմից իր անձնական հեռախոսագրույցների ժապավեններն ստուգելու մասին: Գործի քննության նպատակներով Կառավարությունն ընդունել է, որ դիմողը բավականաչափ ապացույցներ է բերել հաստատելու իր ծառայողական հեռախոսագրույցների գաղտնալսման ողջամիտ հավանականությունը: Այնուամենայնիվ, Կառավարությունը չի ընդունել, որ բավականաչափ ապացույցներ են ներկայացվել՝ հավաստելու անձնական հեռախոսագրույցների գաղտնալսման նման ողջամիտ հավանականությունը հաստատելու համար: 18. Տկն Հալֆորդը հեռախոսագրույցների գաղտնալսման հարցը բարձրացրել է Աշխատանքային հարցերով դատարանում 1992թ. հունիսի 17-ին: 1992թ. հուլիսի 2-ի նիստում Ներքին գործերի նախարարին ներկայացնող փաստաբանը նշել է, որ դիմողն իրավունք չունի վիճարկվող գաղտնալսումների մասին ապացույցներ ներկայացնել Աշխատանքային հարցերով դատարանում, քանի որ Հաղորդակցության գաղտնալսումների մասին 1985թ. օրենքի («1985թ. օրենք») 5-րդ բաժինը հստակորեն բացառում է ցանկացած դատարանում ապացույցների ներկայացումը, որոնք միտված են հիմնավորելու, որ տեղի է ունեցել Օրենքի 1-ին բաժնով նախատեսված հանցագործություն: 19. 1991թ. դեկտեմբերի 6-ին տկն Հալֆորդը դիմել է Հեռակապի գաղտնալսումների հարցերով տրիբունալ («Տրիբունալ»)՝ 1985թ. օրենքի 7-րդ բաժնի (տե՛ս ստորև՝ կետեր 30-32) հիման վրա քննությունն իրականացնելու համար: 1992թ. փետրվարի 21-ի նամակում Տրիբունալը տեղեկացրել է տկն Հալֆորդին, որ քննության արդյունքում պարզվել է, որ նրա գործով 1985թ. օրենքի 2-5-րդ բաժիններով սահմանված դրույթների խախտում տեղի չի ունեցել (տե՛ս ստորև՝ կետեր 26-29): 1992թ. մարտի 27-ի նամակում, Տրիբունալը տեղեկացրել է, որ չի կարողացել հաստատել, թե արդյո՞ք փաստացի որևէ գաղտնալսում տեղի է ունեցել (տե՛ս ստորև՝ կետ 32): 20. 1992թ. օգոստոսի 4-ի նամակում Ներքին գործերի նախարարը պառլամենտի անդամ պրն Դեյվիդ Ալթոնին տեղեկացրել է, որ ծառայողական

հեռախոսակապի վերաբերյալ տկն Հալֆորդի բողոքը «ո՛չ իր պարտականությունների և ո՛չ էլ 1985թ. օրենքով նախատեսված պահանջների շրջանակում է»:II. Գործին առնչվող ներպետական օրենսդրությունը և պրակտիկանԱ. Հասարակական հեռակապի համակարգը1. Հեռակապի գաղտնալսումների մասին 1985թ. օրենքից բխող հանցագործությունը 21. Հեռակապի գաղտնալսման մասին 1985թ. օրենքն ուժի մեջ է մտել 1986թ. ապրիլի 10-ին՝ Սալոնն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության գործով Դատարանի վճռից հետո (1984թ. 2-րդ օգոստոսի: Շարքեր Ա, թիվ 82): Դրա նպատակը, ինչպես նշված է Ներքին գործերի նախարարի զեկույցում, հստակ օրենսդրական դաշտի ստեղծումն էր, որի շրջանակներում հասարակական համակարգում հեռակապի գաղտնալսումները կթույլատրվեն և կվերահսկվեն հասարակական վստահություն վայելող եղանակով (Հեռակապի գաղտնալսումները Միացյալ Թագավորությունում (1985թ. փետրվար), Նորին մեծության գրասենյակ, հրաման 9438):22. «Հասարակական» հեռակապի համակարգը 1984թ. Հեռահաղորդակցության մասին օրենքի հիման վրա («1984թ. օրենք»), տրամադրվող արտոնագրով գործող և Պետքարտուղարի կողմից հաստատված (1985թ. օրենքի 10-րդ բաժնի 1-ին կետ՝ 1984թ. Օրենքի 4-րդ բաժնի 1-ին կետին հղումով) համակարգ է: 23. Համաձայն 1985թ. օրենքի 1-ին բաժնի 1-ին կետի, յուրաքանչյուր ոք, ով միտումնավոր գաղտնալսում է հասարակական հեռակապի համակարգի հեռախոսագրույց, մեղադրվում է քրեական հանցագործություն կատարելու մեջ:24. 1-ին բաժնի 2-րդ և 3-րդ կետերը նախատեսում են չորս հանգամանք, որոնց դեպքում հեռախոսագրույցները գաղտնալսող անձը չի մեղադրվում հանցագործության կատարման մեջ: Դրանցից մեկը, որն առնչվում է սույն գործին, Օրենքի 2-րդ բաժնի հիման վրա Պետքարտուղարի թույլտվությամբ կատարվող գաղտնալսումն է (տե՛ս ստորև՝ կետ 26): 2. Ապացույցների բացառում25. 1985թ. օրենքի 9-րդ բաժնի համաձայն՝ ցանկացած վարույթում Դատարանում կամ Տրիբունալում կողմերից ոչ մեկն իրավունք չունի ներկայացնել ապացույցներ, որոնք միտված են պնդելու, որ կամ պետական ծառայողի կողմից կատարվել է 1985թ. օրենքի 1-ին բաժնով նախատեսված հանցանք, կամ նման անձը տվել է 1985թ. օրենքի 2-րդ բաժնով նախատեսված թույլտվություն:3. Թույլտվություններ26. 1985թ. օրենքի 2-րդ և 6-րդ բաժինները սահմանում են հեռակապի գաղտնալսումները և գաղտնալսված նյութը հրապարակելու՝ Պետքարտուղարի կողմից թույլտվություն տալու կարգավորող մանրամասն կանոնները: Այսպիսով, 1985թ. օրենքի 2-րդ բաժնի 2-րդ կետը նախատեսում է.«Պետքարտուղարը թույլտվություն չի տալիս, բացառությամբ այն դեպքերի, երբ գտնում է, որ այն անհրաժեշտ է.ա. ի շահ պետական անվտանգության,բ. լուրջ հանցագործություն կանխելու կամ բացահայտելու նպատակով, գ. Միացյալ Թագավորության տնտեսական բարեկեցությունը պաշտպանելու նպատակով»:Թույլտվության անհրաժեշտության հարցը քննելիս՝ Պետքարտուղարը պետք է հաշվի առնի անհրաժեշտ տեղեկությունը ձեռք բերելու այլ ողջամիտ միջոցների օգտագործման հնարավորությունը (1985թ. օրենքի 2-րդ բաժնի 2-րդ կետ):27. Թույլտվության մեջ նշվում է այն անձի անունը, ով լիազորված է գաղտնալսում կատարելու, ինչպես նաև նշվում են հեռակապի մասին մանրամասն տվյալներ, ինչպիսիք են՝ հեռագանգերի տեղի և դրանցում ներգրավված անձանց անունները (1985թ. օրենքի 2-րդ բաժնի 1-ին կետ և 3-րդ բաժին):28. Թույլտվությունը տրվում է անձամբ պետքարտուղարի կամ անհետաձգելի դեպքում, ավագ պաշտոնյայի կողմից, որը Պետքարտուղարի կողմից լիազորված է նման թույլտվություն տալու համար: Պետքարտուղարի տված թույլտվությունն ուժի մեջ է երկու ամիս, իսկ պաշտոնյայինը՝ երկու աշխատանքային օր: Սահմանված հանգամանքներում թույլտվությունը կարող է փոփոխվել կամ նորացվել (1985թ. օրենքի 4-րդ և 5-րդ բաժիններ):29. Օրենքի 6-րդ բաժինը նախատեսում է, inter alia, թե թույլտվության հիման վրա ձեռք բերված նյութերի որ մասը կարող է պատճենահանվել, հրապարակվել կամ պահվել:4. Հեռակապի գաղտնալսումների հարցերով տրիբունալ30. 1985թ. օրենքը նաև նախատեսում է Հեռակապի գաղտնալսումների հարցերով տրիբունալի հիմնադրում: Տրիբունալի հինգ անդամներից յուրաքանչյուրը պետք է ունենա առնվազն 10 տարվա իրավաբանական աշխատանքի փորձ, և Տրիբունալում պաշտոնը զբաղեցնում է հինգ տարի՝ վերընտրվելու հնարավորությամբ (1985թ. օրենքի 7-րդ բաժին և 1-ին աղյուսակ):31.

Յուրաքանչյուր ոք, ով համոզված է, *inter alia*, որ իր երկկողմ հեռախոսագրույցները գաղտնալսվում են հասարակական հեռախոսակապի համակարգի միջոցով, կարող է դիմել Տրիբունալ՝ քննություն կազմակերպելու պահանջով: Եթե պահանջն անլուրջ և անհեթեթ չէ, ապա Տրիբունալը պարզում է նախ թույլտվության առկայությունը, ապա՝ թույլտվություն տալու՝ 1985թ. օրենքով նախատեսված պայմանների կատարումը: Այս հարցի կապակցությամբ որոշում կայացնելիս՝ Տրիբունալը կիրառում է «դատարանների կողմից դատական վերահսկողության վերաբերյալ դիմումների քննության նկատմամբ կիրառելի սկզբունքները» (1985թ. օրենքի 7-րդ բաժնի 2-րդ և 4-րդ կետեր):³² Եթե Տրիբունալը որոշում է, որ 1985թ. օրենքի խախտում տեղի չի ունեցել, նա տեղեկացնում է բողոքարկողին, բայց չի հաստատում, թե արդյոք խախտում տեղի չի ունեցել թույլատրված գաղտնալսման բացակայության պատճառով կամ, եթե նման գաղտնալսում տեղի է ունեցել, այն հիմնավորված է եղել, արդյոք, 1985թ. օրենքի պայմաններով: Եթե Տրիբունալը որոշում է, որ տեղի է ունեցել խախտում, ապա նա պարտավոր է այդ մասին զեկուցել Վարչապետին, և կարող է տեղեկացնել բողոքարկողին: Այն նաև իրավասու է, *inter alia*, կարգադրելու թույլտվության չեղյալ հայտարարումը և պահանջելու դրամական փոխհատուցում բողոքարկողի համար: Տրիբունալը չի պատճառաբանում իր որոշումները, և նրա որոշումները չեն կարող բողոքարկվել (1985թ. օրենքի 7-րդ բաժնի 7-րդ և 8-րդ կետեր):⁵

Հանձնակատարը³³. 1985թ. օրենքը նաև նախատեսում է Վարչապետի կողմից հանձնակատարի նշանակում: Առաջին հանձնակատարը դատավոր լորդ Լյոյդն էր, ում 1992թ. փոխարինել է լորդ Բինգեմը՝ նույնպես դատական համակարգի ավագ դատավոր, ում, իր հերթին, փոխարինել է լորդ Նոլանը՝ 1994թ.:³⁴ Հանձնակատարի գործառնությունները ներառում են 1985թ. օրենքով նախատեսված՝ Պետքարտուղարի գործառնությունների վերահսկումը, 1985թ. օրենքի 2-րդ և 5-րդ բաժինների խախտումների մասին Վարչապետին զեկուցելը, որոնց մասին չի զեկուցել Տրիբունալը, և իր գործառնությունների իրականացման մասին այս զեկույցը պետք է ներկայացվի պառլամենտ, չնայած նրան, որ Վարչապետն իրավասու է դրանից հանելու ցանկացած հարց, որի հրապարակումը կվտանգի ազգային անվտանգությունը, լուրջ հանցագործության կանխարգելումը կամ Միացյալ Թագավորության բարեկեցությունը: Որևէ հարց դուրս թողնելը պետք է նշվի զեկույցում (1985թ. օրենքի 8-րդ բաժին):³⁵ Ընդհանուր առմամբ, համաձայն հանձնակատարի՝ Վարչապետին ուղղված զեկույցների, նոր թույլտվությունների թիվն աճում է, սակայն հանձնակատարը բավարարված է, որ բոլոր նոր թույլտվությունները համապատասխանում են 1985թ. օրենքի 2-րդ բաժնով նախատեսված պահանջներին:^Բ Հասարակական ցանցից անջատ գործող հեռակապի համակարգը³⁶. 1985թ. օրենքը չի տարածվում հասարակական ցանցից անջատ գործող հեռակապի համակարգի վրա, ինչպիսին է Մերսիսայդի ոստիկանատան ներքին համակարգը, և գոյություն չունի նման համակարգում հեռախոսային գաղտնալսումները կարգավորող այլ օրենսդրություն:³⁷ Անգլիական ընդհանուր իրավունքը չի սահմանում գաղտնալսումների դեմ իրավական պաշտպանության միջոց, քանի որ այն՝ «որպես այդպիսին, անձեռնմխելիության դեմ ոտնձգության հարկադիր պայման է» (դատավոր պրն Սեդլին Ռ.-ն ընդդեմ Հեռարձակման հարցերով զանգատների հանձնաժողովի, *ex parte* Բերկլի, գործով 1996թ. հոկտեմբերի 4-ի վճիռը): ՎԱՐՈՒՅԹԸ ՀԱՆՁՆԱԺՈՂՈՎՈՒՄՅՑ. Հանձնաժողովին ուղղված՝ 1992թ. ապրիլի 22-ի իր զանգատում (թիվ 20605/92) տկն Հալֆորդը նշել է, որ իր ծառայողական և բնակարանի հեռախոսների գաղտնալսումները հանդիսանում են միջամտություն Կոնվենցիայի 8-րդ և 10-րդ հոդվածներով նախատեսված իր անձնական կյանքը հարգելու և սեփական կարծիք ունենալու իրավունքներին, որ ինքը չի կարող օգտվել Կոնվենցիայի 13-րդ հոդվածով նախատեսված իրավական պաշտպանության արդյունավետ միջոցից, և որ ինքը սեռային խտրականության զոհ է դարձել՝ ի խախտումն Կոնվենցիայի 14-րդ հոդվածի՝ կապված 8-րդ և 10-րդ հոդվածների հետ:³⁹ 1995թ. մարտի 2-ին Հանձնաժողովն ընդունել է զանգատը: 1996թ. ապրիլի 18-ի զեկույցում (31-րդ հոդված) Հանձնաժողովն արտահայտել է հետևյալ տեսակետը՝ որ տեղի է ունեցել Կոնվենցիայի 8-րդ և 13-րդ հոդվածների խախտում՝ կապված տկն Հալֆորդի ծառայողական հեռախոսի հետ (քսանվեց ծայնով՝ ընդդեմ մեկի), և որ Կոնվենցիայի

8, 10 և 13-րդ հոդվածների խախտում տեղի չի ունեցել՝ կապված նրա բնակարանի հեռախոսի հետ (միաձայն), և որ անհրաժեշտություն չկա գործը քննել 10-րդ հոդվածի առնչությամբ՝ կապված ծառայողական հեռախոսի հետ, և որ տեղի չի ունեցել 14-րդ հոդվածի խախտում՝ կապված 8-րդ և 10-րդ հոդվածների հետ: ԿՈՂՄԵՐԻ ՆԵՐԿԱՅԱՑՐԱԾ ԲԱՑԱՏՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ 40. Ե՛վ դատաքննության ժամանակ, ե՛ւ գրավոր բացատրություններում Կառավարությունը խնդրել է Դատարանին վճռել, որ Կոնվենցիայի խախտում տեղի չի ունեցել: Դիմողը պնդել է, որ տեղի է ունեցել խախտում, և Դատարանին խնդրել է տրամադրել Կոնվենցիայի 50-րդ հոդվածով նախատեսված փոխհատուցում: ԻՐԱՎՈՒՆՔԻ ՀԱՐՑԵՐԸ. ԿՈՆՎԵՆՏԻԱՅԻ 8-ՐԴ ՀՈՂՎԱԾԻ ՎԻՃԱՐԿՎՈՂ ԽԱՆՏՈՒՄ 41. Տկն Հալֆորդը պնդել է, որ հեռախոսագրույցների գաղտնալսումը Կոնվենցիայի 8-րդ հոդվածի խախտում է, որում ասվում է. «1. Յուրաքանչյուր ոք ունի իր անձնական և ընտանեկան կյանքի, բնակարանի և նամակագրության հանդեպ հարգանքի իրավունք: 2. Չի թույլատրվում պետական մարմինների միջամտությունն այդ իրավունքի իրականացմանը, բացառությամբ այն դեպքերի, երբ դա նախատեսված է օրենքով և անհրաժեշտ է ժողովրդավարական հասարակությունում՝ ի շահ պետական անվտանգության, հասարակական կարգի, կամ երկրի տնտեսական բարեկեցության, ինչպես նաև անկարգությունների կամ հանցագործությունների կանխման, առողջության կամ բարոյականության պաշտպանության կամ այլ անձանց իրավունքների և ազատությունների պաշտպանության նպատակով»: Հանձնաժողովը համաձայն է, որ տեղի է ունեցել խախտում այնքանով որքանով վերաբերվել է ծառայողական հեռախոսագրույցների գաղտնալսմանը՝ Կառավարությունն առարկել է այս պնդման դեմ: Ա. Ծառայողական հեռախոսները 1. 8-րդ հոդվածի կիրառելիությունը՝ ծառայողական հեռախոսների կապակցությամբ գանգատի նկատմամբ 42. Հանձնաժողովը համաձայն է դիմողի այն պնդմանը, որ 8-րդ հոդվածի «անձնական կյանք» և «նամակագրական կապ» հասկացությունները կիրառելի են դիմողի՝ Մերսիսայդի ոստիկանատանը ծառայողական հեռախոսագրույցների նկատմամբ, քանի որ Դատարանն իր նախադեպային իրավունքում այդ հասկացություններին տվել է ընդարձակ մեկնաբանություն (տե՛ս, օրինակ, Կլասսը և այլոք ընդդեմ Գերմանիայի 1978թ. սեպտեմբերի 6-ի գործով վճիռը: Շարքեր Ա, թիվ 28, էջ 21, կետ 41, Հուլիզն ընդդեմ Ֆրանսիայի գործով 1990թ. ապրիլի 24-ի վճիռը: Շարքեր Ա, թիվ 176-Բ, էջ 41, կետ 8 և էջ 52, կետ 25, Նիմիցն ընդդեմ Ֆրանսիայի գործով 1992թ. դեկտեմբերի 16-ի վճիռը: Շարքեր Ա, թիվ 251, և Ա-ն ընդդեմ Ֆրանսիայի գործով 1993թ. նոյեմբերի 23-ի վճիռը: Շարքեր Ա, թիվ 277-Բ): 43. Կառավարությունը նշել է, որ տկն Հալֆորդի՝ աշխատավայրից կատարած հեռախոսազանգերը չեն կարող պաշտպանվել 8-րդ հոդվածով, քանի որ դրանք չեն կարող ողջամտորեն համարվել մասնավոր: Ինչպես դատավարության ժամանակ նշել է Կառավարության անունից հանդես եկող փաստաբանը, գործատուն սկզբունքորեն իրավունք ունի առանց իր աշխատակցի նախնական իմացության հսկել վերջինիս հեռախոսագրույցների, գործատուի տրամադրած հեռախոսներով: 44. Դատարանի կարծիքով, համաձայն նախադեպային իրավունքի 8-րդ հոդվածի «անձնական կյանք» և «նամակագրական կապ» հասկացությունները հավասարապես տարածվում են ինչպես անձնական հեռազանգերի, այնպես էլ աշխատավայրից կատարված հեռախոսազանգերի վրա (տե՛ս վերը նշված Կլասսը և այլոք ընդդեմ Գերմանիայի գործով վճիռը, նույն մեջբերումը, Մալոնեն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության գործով վճիռը, loc.cit., Մոլնն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության գործով 1984թ. օգոստոսի 2 վճիռը: Շարքեր Ա, թիվ 82, էջ 30, կետ 64, վերը նշված Հուլիզն գործով վճիռը, loc. cit., և mutatis mutandis, վերը նշված Նիմիցի գործով վճիռը, էջ 33-35, կետեր 29-33): 45. Որևէ ապացույց չկա, որ Մերսիսայդի ոստիկանատան ներքին հեռախոսակապից օգտվող տկն Հալֆորդը զգուշացված էր հեռախոսագրույցների գաղտնալսման մասին: Դատարանի կարծիքով, տկն Հալֆորդի զանգերի անձնական բնույթը պայմանավորված էր հետևյալով: Որպես ոստիկանապետի օգնական՝ միայն ինքն իրավունք ուներ օգտվելու իր գրասենյակի երկու հեռախոսներից, որոնցից մեկը նախատեսված էր նրա անձնական օգտագործման համար: Բացի դրանից, նա իրավունք ուներ օգտվելու ծառայողական

հեռախոսից սեռային խտրականության մասին գործի դատավարության ժամանակ (տե՛ս վերը՝ կետ 16):46. Վերոհիշյալ պատճառներով՝ Դատարանը եզրակացնում է, որ տկն Հալֆորդի՝ իր գրասենյակի հեռախոսներով խոսակցությունները «անձնական կյանք» և «նամակագրական կապ» հասկացությունների շրջանակներում են, ուստի 8-րդ հոդվածը կիրառելի է գանգառի այս մասի նկատմամբ:2. Միջամտության առկայությունը47. Կառավարությունն ընդունել է, որ դիմողը ներկայացրել է իր ծառայողական հեռախոսագրույցների գաղտնալսման մասին բավականաչափ ապացույցներ: Հանձնաժողովը ևս ընդունում է, որ դիմումի քննությամբ բացահայտվել է նման գաղտնալսման ողջամիտ հավանականություն:48. Դատարանը համաձայնել է: Ապացույցները հիմնավորում են այն եզրակացությունը, որ առկա է ողջամիտ հավանականություն, որ տկն Հալֆորդի՝ իր գրասենյակից կատարված հեռախոսագրույցները գաղտնալսվել են Մերսիսայդի ոստիկանության կողմից՝ վերջինիս դեմ հարուցված՝ սեռային խտրականության հարցերով գործի վարույթում իր պաշտպանությանն աջակցելու համար նյութեր ձեռք բերելու նպատակով: Այս գաղտնալսումը 8-րդ հոդվածի 2-րդ կետի իմաստով հանդիսանում է «միջամտություն պետական մարմինների կողմից» տկն Հալֆորդի անձնական կյանքի և նամակագրության նկատմամբ հարգանքի իրավունքին:3. Արդյո՞ք միջամտությունը «նախատեսված էր օրենսդրությամբ»49. 8-րդ հոդվածի 2-րդ կետը նախատեսում է նաև, որ պետական մարմինների միջամտությունն անձնական կյանքի և նամակագրության նկատմամբ հարգանքի իրավունքին թույլատրվում է այն դեպքում, երբ «նախատեսված է օրենքով»:Համաձայն Դատարանի նախադեպային իրավունքի՝ այս ձևակերպումը ոչ միայն պահանջում է համապատասխանությունը ներպետական օրենքին, այլ նաև վերաբերում է օրենքի որակին՝ պահանջելով դրա համապատասխանությունը իրավական պետությանը:Հասարակական հսկողության բացակայության և իշխանությունը չարաշահելու վտանգի պատճառով պետական մարմինների կողմից հեռախոսագրության հսկողության և գաղտնալսման գաղտնի միջոցառումների համատեքստում ներպետական օրենսդրությունը պետք է ապահովի անձի պաշտպանությունը՝ 8-րդ հոդվածով սահմանված իրավունքներին կամայական միջամտությունից: Հետևաբար, ներպետական օրենսդրությունը պետք է հստակ լուսաբանի պետական իրավասու մարմինների կողմից նման գաղտնի միջոցառումների կիրառման հանգամանքներն ու պայմանները (տե՛ս վերը նշված Մալոննի գործով վճիռը, էջ 32, կետ 67, և mutatis mutandis, Լինդերն ընդդեմ Շվեդիայի գործով 1987թ. մարտի 26 վճիռը: Շարքեր Ա, թիվ 116, էջ 23, կետեր 50-51):50. Սույն գործում Կառավարությունն ընդունել է, որ եթե Դատարանը, հակառակ իրենց պնդման, եզրակացնի, որ տեղի է ունեցել միջամտություն դիմողի՝ 8-րդ հոդվածով սահմանված իրավունքներին, ապա նման միջամտությունը «նախատեսված չէ օրենքով», քանի որ ներպետական օրենսդրությունը չի նախատեսում հասարակական հեռախոսացանցից անջատ գործող գաղտնալսումների կարգավորում:51. Դատարանը նշում է, որ 1985թ. օրենքը կիրառելի չէ պետական մարմինների կողմից գործարկվող ներքին հեռախոսակապի համակարգերի նկատմամբ, ինչպիսին է Մերսիսայդի ոստիկանական համակարգը, և որ ներպետական օրենսդրությունը չի նախատեսում նման համակարգերի հեռազանգերի գաղտնալսումները կարգավորող որևէ դրույթ (տե՛ս վերը՝ կետեր 36-37): Հետևաբար, չի կարելի ասել, որ միջամտությունը «նախատեսված է եղել օրենքով»՝ Կոնվենցիայի 8-րդ հոդվածի 2-րդ կետի նպատակների համար, քանի որ ներպետական օրենսդրությունը տկն Հալֆորդի համար չի ապահովում պատշաճ պաշտպանություն՝ ընդդեմ ոստիկանական միջամտության՝ իր անձնական կյանքի և նամակագրական կապի հանդեպ հարգանքի իրավունքին:Այստեղից հետևում է, որ տեղի է ունեցել 8-րդ հոդվածի խախտում՝ կապված տկն Հալֆորդի ծառայողական հեռախոսի գաղտնալսումների հետ:Բ. Բնակարանի հեռախոսը1. 8-րդ հոդվածի կիրառելիությունը բնակարանի հեռախոսի կապակցությամբ գանգառի նկատմամբ52. Համաձայն Դատարանի նախադեպային իրավունքի (տե՛ս վերը՝ կետ 44)՝ բնակարանից կատարված հեռախոսագրույցները Կոնվենցիայի 8-րդ հոդվածով նախատեսված «անձնական կյանք» և «նամակագրություն» հասկացությունների շրջանակում են: Իհարկե, Կառավարությունը չի վիճարկում դա:Ուստի 8-րդ հոդվածը կիրառելի է տկն Հալֆորդի գանգառի այս մասի

նկատմամբ:2. Միջամտության առկայություն53. Դիմողը պնդել է, որ իր բնակարանի հեռախոսով արված հեռախոսազրույցները նույնպես գաղտնալսվել են Մերսիսայրի ոստիկանության կողմից սեռային խտրականության գործով վարույթում պաշտպանվելու նպատակով: Դիմողը նշել է Հանձնաժողովին ներկայացրած՝ գաղտնալսումների մասին ապացույցները, և Դատարանին տրված լրացուցիչ մանրամասները (տե՛ս վերը՝ կետ 17): Նա նաև պնդել է, որ հակառակ Հանձնաժողովի տեսակետի, ինքը պարտավոր չէ հիմնավորել, որ առկա է եղել իր անձնական հեռախոսազրույցների գաղտնալսման «ողջամիտ հավանականություն»: Նման պահանջը կհակասեր վերը նշված՝ Կլասսի և այլոց գործով Դատարանի վճռի այն մասին, որ գաղտնի հսկողության սպառնալիքն ինքնին նշանակում է միջամտություն 8-րդ հոդվածով նախատեսված իրավունքներին: Որպես այլընտրանք, նա պնդում է, որ եթե Դատարանն իրենից պահանջի որոշ ապացույցներ առ այն, որ գաղտնալսում եղել է, իր ներկայացրած ապացույցները բավարար են. հաշվի առնելով վիճարկվող միջոցառումների գաղտնիությունը՝ Կոնվենցիայով տրամադրվող պաշտպանության արդյունավետությունը կխանգարվի, եթե ապացուցման սանդղակը չափազանց բարձր սահմանվի:54. Կառավարությունը բացատրել է, որ չի կարող հրապարակել, թե արդյոք կատարվել է տկն Հալֆորդի անձնական հեռախոսազրույցների գաղտնալսում, քանի որ պահանջվում է, որ Հեռահաղորդակցության գաղտնալսումների հարցերով տրիբունալի եզրակացությունը, որը Տրիբունալն իրավասու է ընդունելու 1985թ. օրենքի հիման վրա, ունենա այնպիսի ձևակերպումներ, որոնք չբացահայտեն, թե արդյո՞ք տեղի է ունեցել 1985թ. օրենքի հիման վրա պատշաճ կերպով թույլատրված՝ հանրային հեռահաղորդակցության համակարգի գաղտնալսում, կամ արդյո՞ք նման փաստացի գաղտնալսում տեղի չի ունեցել: Այնուամենայնիվ, Կառավարությունը կարող է հաստատել, որ, Տրիբունալի կարծիքով, տկն Հալֆորդի գործի կապակցությամբ տեղի չի ունեցել 1985թ. օրենքի 2-րդ և 5-րդ բաժինների խախտում (տե՛ս վերը՝ կետեր 19 և 32):55. Հանձնաժողովը, կիրառելով իր նախադեպային իրավունքը, դիմողից պահանջել է ապացուցել իր անձնական հեռակապի գաղտնալսման «ողջամիտ հավանականությունը (տե՛ս, օրինակ, Հանձնաժողովի զեկույցի թիվ 12175/86 զանգատի վերաբերյալ, Հյուվիթը և Հարմանն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության 1989թ. մայիսի 9-ի վճիռը. Որոշումներ և զեկույցներ 67, էջ 98-99, կետեր 29-32): Ուսումնասիրելով ապացույցները Հանձնաժողովը չի գտել նման հավանականություն հիմնավորող ապացույց:56. Դատարանը հիշեցրել է, որ վերը նշված՝ Կլասսը և այլոք գործով վճռում, *inter alia*, պետք էր պարզել, թե արդյոք օրենսդրությունը, որը պետական մարմիններին լիազորում է հսկողություն իրականացնել այն դիմողների նամակագրական կապի և հեռախոսազրույցների նկատմամբ, ովքեր չեն կարող ապացուցել իրենց հանդեպ նման միջոցների կիրառումը, համարվո՞ւմ է միջամտություն 8-րդ հոդվածով նախատեսված իրավունքներին: Վերոհիշյալ գործով Դատարանը վճռել է, որ նման օրենսդրությունը նախատեսում է հսկողության վտանգ. այս վտանգը անհրաժեշտաբար հարվածում է փոստային և հեռակապի ծառայություններից օգտվողների ազատությանը և, ուստի, հանդիսանում է պետական մարմինների կողմից միջամտություն դիմողների «անձնական և ընտանեկան կյանքի և նամակագրական կապի հանդեպ հարգանքի իրավունքին» (էջ 21, կետ 41): Դատարանը նաև հիշատակել է Մալոնեի գործով վճիռը, որում, ի լրումն նրա, որ Դատարանը գտել է, որ դիմողի մեկ հեռախոսազրույցը գաղտնալսվել է ոստիկանության պահանջով՝ համաձայն Ներքին գործերի նախարարի թույլտվության, Դատարանը նկատել է, որ «Անգլիայում և Ուելսում այն օրենսդրության առկայությունը, որը նախատեսում է կապի գաղտնի հսկողության համակարգ, ինքնին համարվում է «միջամտություն» (էջեր 30-31, կետ 64):57. Այնուամենայնիվ, ի տարբերություն Կլասսը և այլոք գործով դիմողների զանգատի (էջ 20, կետ 30), համաձայն որի 8-րդ հոդվածով նախատեսված՝ դիմողի իրավունքները վտանգվում են գաղտնի հսկողություն թույլատրող ներպետական օրենսդրության առկայությամբ և կիրառմամբ, տկն Հալֆորդի զանգատի էությունը կայանում է նրանում, որ իր նկատմամբ փաստացիորեն կիրառվել են հսկողության նման միջոցներ: Դիմողը նաև պնդել է, որ Մերսիսայրի ոստիկանության կողմից կատարվել է իր հեռազանգերի անօրինական գաղտնալսում՝ 1985 օրենքով չնախատեսված նպատակով

(տե՛ս վերը՝ կետեր 26 և 53): Այս պայմաններում, քանի որ դիմողը վիճարկել է իր նկատմամբ հեռախոսային գաղտնալսումների առանձնակի միջոցների անօրինական կիրառումը, Ղատարանն ընդունել է դիմողի նկատմամբ նման միջոց կիրառելու ողջամիտ հավանականությունը: 58. Այս կապակցությամբ Ղատարանը նշել է, որ, նախ և առաջ, համաձայն Կոնվենցիայի համակարգի՝ Հանձնաժողովը, որը փաստերն ստուգող և հաստատող մարմին է (տե՛ս, օրինակ, Աքսոյը ընդդեմ Թուրքիայի գործով 1996թ. դեկտեմբերի 18-ի վճիռը, Վճիռների և որոշումների ժողովածուներ 1996-VI, էջեր 22-72, կետ 38), որ ներկայացված ապացույցները բավարար չեն հաստատելու դիմողի անձնական հեռակապի գաղտնալսման ողջամիտ հավանականությունը (տե՛ս Հանձնաժողովի զեկույցը, կետ 65): 59. Ղատարանը նշել է, որ տկն Հալֆորդի անձնական և ծառայողական հեռախոսագրույցների գաղտնալսման միակ ապացույցը Մերսիսայդի ոստիկանության կողմից նրա հեռախոսագրույցների ժապավենների ստուգման վերաբերյալ տեղեկությունն է: Ղատարանում դիմողը ներկայացրել է ավելի մանրամասն տեղեկություններ այդ բացահայտման վերաբերյալ, այն է՝ որ այդ բացահայտումը կատարվել է իր պաշտոնանկությունից մեկ օր անց (տե՛ս վերը՝ կետ 17): Այնուամենայնիվ, Ղատարանն առարկել է այս տեղեկության հավաստիության դեմ, քանի որ դրա աղբյուրը չի նշվել: Բացի դրանից, դիմողին աշխատանքից հեռացնելուց հետո ոստիկանատան կողմից նրա հեռախոսագրույցների ժապավենների ստուգումը հայտնաբերելու փաստը բավարար չէ այն եզրակացության համար, որ դրանք եղել են նրա բնակարանից կատարված հեռախոսագրույցների ձայնագրությունները: 60. Ուսումնասիրելով բոլոր ապացույցները՝ Ղատարանը չի գտնում, որ տեղի է ունեցել միջամտություն տկն Հալֆորդի անձնական կյանքի և նամակագրական կապի հանդեպ հարգանքի իրավունքին՝ կապված նրա անձնական հեռազանգերի հետ: Համաձայն վերոհիշյալի՝ Ղատարանը եզրակացրել է, որ տեղի չի ունեցել Կոնվենցիայի 8-րդ հոդվածի խախտում՝ կապված տկն Հալֆորդի անձնական հեռազանգերի հետ: II ԿՈՆՎԵՆՑԻԱՅԻ 13-ՐԴ ՀՈԴՎԱԾԻ ՎԻՃԱՐԿՎՈՂ ԽԱԽՏՈՒՄ 61. Տկն Հալֆորդը պնդել է նաև, որ ի խախտումն Կոնվենցիայի 13-րդ հոդվածի՝ իր դիմումի համար չի ունեցել իրավական պաշտպանության ներպետական արդյունավետ միջոց: 13-րդ հոդվածը նախատեսում է. «Յուրաքանչյուր ոք, ում սույն Կոնվենցիայով ամրագրված իրավունքներն ու ազատությունները խախտվում են, ունի պետական մարմինների առջև իրավական պաշտպանության արդյունավետ միջոցի իրավունք, նույնիսկ եթե խախտումը կատարել են ի պաշտոնե գործող անձինք»: Ա. Ծառայողական հեռախոսները 62. Դիմողը պնդել է, որ տեղի է ունեցել 13-րդ հոդվածի խախտում, քանի որ ներպետական օրենսդրությունը որևէ իրավական պաշտպանության միջոց չի նախատեսում հասարակական ցանցից առանձին գործող հեռակապի համակարգում գաղտնալսումների դեմ բողոքելու համար: 63. Կառավարությունը վիճարկել է 13-րդ հոդվածի կիրառելիությունը, քանի որ տկն Հալֆորդը Կոնվենցիայի 8-րդ և 10-րդ հոդվածների խախտման վերաբերյալ «պատճառաբանված պահանջ» չի ներկայացրել: Որպես այլընտրանք՝ Կառավարությունը պնդել է, որ այս դրույթի (13-րդ հոդված) հիման վրա որևէ առանձին հարց չի ծագում՝ կապված ծառայողական հեռախոսների հետ: 64. Ղատարանը հիշեցրել է, որ 13-րդ հոդվածը պահանջում է ներպետական մակարդակում պաշտպանության միջոցի ապահովում, որը ներպետական իրավասու մարմիններին թույլ կտա ոչ միայն ըստ էության քննության առնել Կոնվենցիային առնչվող գանգաղը, այլ նաև տրամադրել պատշաճ փոխհատուցում, թեև պայմանավորվող պետություններին տրված է որոշակի ազատություն՝ որոշելու այս դրույթով նախատեսված պարտավորությունները կատարելու եղանակը (տե՛ս Չահալն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության 1996թ. նոյեմբերի 15-ի վճիռը: Ժողովածուներ 1996-V, էջեր 1869-70, կետ 145): Այնուամենայնիվ, նման պաշտպանության միջոցը պահանջվում է միայն՝ Կոնվենցիայի ձևակերպումներով «վիճելի» համարվող խախտումների դեպքում: 65. Ղատարանը նշել է, որ տկն Հալֆորդը, անկասկած, ունեցել է «վիճելի» գանգաղ առ այն, որ իր ծառայողական հեռախոսներից կատարված հեռախոսագրույցները գաղտնալսվել են, և դա հանդիսացել է Կոնվենցիայի 8-րդ հոդվածի խախտում: Հետևաբար, նա ուներ 13-րդ հոդվածով նախատեսված պաշտպանության արդյունավետ միջոցի իրավունք՝ 13-րդ հոդվածի իմաստով:

Այնուամենայնիվ, ինչպես Կառավարությունն է նշել Կոնվենցիայի 8-րդ հոդվածի կապակցությամբ (տե՛ս վերը՝ կետ 50), ներպետական օրենսդրությունը չի նախատեսում պետական մարմինների (ինչպիսին է Մերսիսայդի ոստիկանությունը) կողմից գործարկվող ներքին հեռահաղորդակցության համակարգում հեռակապի գաղտնալսումը կարգավորող դրույթ: Ուստի դիմողը չէր կարող ներպետական մակարդակում ակնկալել իրավական պաշտպանություն՝ կապված ծառայողական հեռախոսներին առնչվող գանգատի հետ: Հետևաբար, տեղի է ունեցել 13-րդ հոդվածի խախտում՝ կապված դիմողի ծառայողական հեռախոսների հետ: Բնակարանի հեռախոսը 66. Դիմողը նաև բողոքել է՝ ոստիկանության կողմից առանց թույլտվության իր անձնական հեռախոսագրույցների գաղտնալսման դեմ պաշտպանության արդյունավետ միջոց չունենալու կապակցությամբ: Դիմողը հիշատակել է 1985թ. օրենքի հիման վրա նշանակված հանձնակատարի գեկույցը՝ (տե՛ս վերը՝ կետեր 33-34), որում նշված է, որ ինքն առնչություն չունի 1985թ. օրենքով նախատեսված անօրինական գաղտնալսմանը վերաբերող օրինախախտման հետ: Նա չէր կարող, բնականաբար, գիտենալ, կամ պարզել, թե արդյո՞ք տեղի է ունեցել անօրինական գաղտնալսում... Դա ոստիկանության գործն է» (Հեռահաղորդակցության գաղտնալսման մասին 1985թ. օրենք, պառլամենտի անդամի 1986թ. գեկույց, ՇՄ 108, էջ 2, կետ 3): 67. Կառավարությունը պնդել է, որ տկն Հալֆորդն իր անձնական հեռակապի գաղտնալսման առնչությամբ չի ներկայացրել Կոնվենցիայի խախտման վերաբերյալ վիճելի գանգատ: Որպես այլընտրանք՝ Կառավարությունը պնդել է, որ նրա տրամադրության տակ եղած պաշտպանության միջոցները, ներառյալ՝ 1985թ. օրենքով նախատեսվածները, բավարարել են 13-րդ հոդվածի պահանջները: 68. Ելնելով դիմողի անձնական հեռակապի գաղտնալսման ողջամիտ հավանականության բացակայությունից՝ Հանձնաժողովը համարել է, որ դիմողը 13-րդ հոդվածով նախատեսված պաշտպանության արդյունավետ միջոցի կապակցությամբ վիճելի գանգատ չի ներկայացրել: 69. Դատարանը հիշեցրել է, որ ընդունելու համար, որ տկն Հալֆորդի անձնական հեռախոսի առնչությամբ տեղի է ունեցել «միջամտություն»՝ 8-րդ հոդվածի իմաստով, անհրաժեշտ է հիմնավորել, որ առկա է դիմողի նկատմամբ հսկողության նման միջոցների ողջամիտ հավանականություն: Դատարանը նաև վկայակոչում է դիմողի՝ իր անձնական հեռակապի գաղտնալսման մասին գանգատը հիմնավորող ապացույցներին տրված իր գնահատականը: 70. Դատարանը գտնում է, որ այս ապացույցը բավարար չէ համարելու համար, որ առկա է «վիճելի գանգատ»՝ 13-րդ հոդվածի իմաստով: Այստեղից հետևում է, որ Կոնվենցիայի 13-րդ հոդվածի խախտում տեղի չի ունեցել՝ կապված դիմողի անձնական հեռակապին վերաբերող գանգատի հետ: III. ԿՈՆՎԵՆՑԻԱՅԻ 10-ՐԴ ԵՎ 14-ՐԴ ՀՈԴՎԱԾՆԵՐԻ ՎԻՃԱՐԿՎՈՂ ԽԱՆՏՈՒՄ 71. Տկն Հալֆորդը բողոքել է, որ իր եւ անձնական, եւ ծառայողական հեռախոսների գաղտնալսումը հանդիսանում է Կոնվենցիայի 10-րդ և 14-րդ հոդվածների խախտում: Այնուամենայնիվ, Դատարանում նա ընդունել է, որ հարկ չկա 10-րդ և 14-րդ հոդվածների տեսանկյունից քննել այն հարցերը, որոնք քննվել են 8-րդ հոդվածի տեսանկյունից: Կոնվենցիայի 10-րդ հոդվածը սահմանում է. «1. Յուրաքանչյուր ոք ունի ազատորեն արտահայտվելու իրավունք: Այս իրավունքը ներառում է սեփական կարծիք ունենալու, տեղեկություններ և գաղափարներ ստանալու և տարածելու ազատությունը՝ առանց պետական մարմինների միջամտության և անկախ սահմաններից... 2. Այս ազատությունների իրականացումը, քանի որ այն կապված է պարտավորությունների և պատասխանատվության հետ, կարող է պայմանավորվել այնպիսի ձևականություններով, պայմաններով, սահմանափակումներով կամ պատժամիջոցներով, որոնք նախատեսված են օրենքով և անհրաժեշտ են ժողովրդավարական հասարակությունում՝ ի շահ պետական անվտանգության, տարածքային ամբողջականության կամ հասարակության անվտանգության, անկարգությունները կամ հանցագործությունները կանխելու, առողջությունը կամ բարոյականությունը, ինչպես և այլ անձանց հեղինակությունը կամ իրավունքները պաշտպանելու, խորհրդապահական պայմաններով ստացված տեղեկատվության բացահայտումը կանխելու կամ արդարադատության հեղինակությունն ու անաչառությունը պահպանելու նպատակով»: 14-րդ հոդվածը սահմանում է. «Սույն Կոնվենցիայում շարադրված

իրավունքներից և ազատություններից օգտվելն ապահովվում է առանց խտրականության, այն է՝ անկախ սեռից, ռասայից, մաշկի գույնից, լեզվից, կրոնից, քաղաքական կամ այլ համոզմունքից, ազգային կամ սոցիալական ծագումից, ազգային փոքրամասնությանը պատկանելուց, գույքային դրությունից, ծննդից կամ այլ դրությունից»։72. Դատարանը համարել է, որ 10-րդ և 14-րդ հոդվածների կապակցությամբ ներկայացված գանգատները հավասարազոր են 8-րդ հոդվածի կապակցությամբ ներկայացվածներին: Ուստի անհրաժեշտ չի համարում դրանց առանձին քննությունը: IV. ԿՈՆՎԵՆՑԻԱՅԻ 50-ՐԴ ՀՈԴՎԱԾԻ ԿԻՐԱՌՈՒՄԸ 73. Տկն Հալֆորդը Դատարան է դիմել Կոնվենցիայի 50-րդ հոդվածով ամրագրված արդարացի բավարարում ստանալու կապակցությամբ, որում ասվում է. «Եթե Դատարանը գտնում է, որ Բարձր պայմանավորվող կողմի իրավական կամ այլ մարմինների կողմից կայացրած որոշումը կամ կիրառած միջոցը լիովին կամ մասնակիորեն հակասում է Կոնվենցիայով նախատեսված պարտավորություններին, և եթե նշված Կողմի ներպետական իրավունքն ընձեռում է միայն մասնակի հատուցման հնարավորություն, ապա Դատարանն, անհրաժեշտության դեպքում, տուժած կողմին տրամադրում է արդարացի բավարարում»: Ա. Ոչ նյութական վնասը 74. Տկն Հալֆորդը փոխհատուցում է պահանջել իր անձնական կյանքի նկատմամբ միջամտության և դրա պատճառած անհանգստության դիմաց: Նա տեղեկացրել է Դատարանին, որ 1992թ. նա բուժվել է սթրեսի դեմ: 75. Կառավարությունը բացատրել է, որ Աշխատանքային հարցերով դատարանում վարույթի ժամանակ դիմողի նյարդային լարվածության և հեռախոսագրույցների գաղտնալսման միջև որևէ էական կապ չկա: 76. Դատարանը նկատի ունենալով, որ Մերսիսայդի ոստիկանությունում տկն Հալֆորդի ծառայողական հեռախոսների՝ ներպետական օրենսդրությամբ չկարգավորվող գաղտնալսումը հիմնականում նպատակ է ունեցել նրա դեմ տեղեկություններ հավաքել սեռային խտրականության վարույթում օգտագործելու համար, գտնում է, որ պատասխանը հանդիսանում է համապատասխան անձանց կողմից դիմողի իրավունքների լուրջ խախտում: Մյուս կողմից, հիմք չկա տկն Հալֆորդի նյարդային լարվածությունը վերագրել նրա հեռախոսագրույցների գաղտնալսմանը, այլ ոչ Մերսիսայդի ոստիկանության հետ ունեցած այլ ընդհարումների: Հաշվի առնելով այս հանգամանքը, Դատարանը գտնում է, որ 10.000 GBP-ն արդարացի փոխհատուցում է: Բ. Նյութական վնասը 77. Տկն Հալֆորդը փոխհատուցում է պահանջել Ստրասբուրգի վարույթում իր անձնական ծախսերի դիմաց՝ գնահատված 1.000-1.250 GBP: 78. Կառավարությունն ընդունել է վարույթում նրա անձնական ծախսերի դիմաց փոխհատուցման տրամադրումը: Այնուամենայնիվ, նշել է, որ դիմողն իր ծախսերը հիմնավորող ապացույց չի ներկայացրել: 79. Հաշվի առնելով տկն Հալֆորդի կողմից իր ծախսերը հիմնավորող ապացույց չներկայացնելու, բայց Ստրասբուրգի վարույթի ժամանակ նրա ներկա գտնվելու փաստը, Դատարանը վճռել է այս կետի առնչությամբ նրան տրամադրել 600 GBP: Գ. Ծախսերը եվ ծախքերը 80. Դիմողը պահանջել է նաև փոխհատուցում՝ կապված սոլիսիտորների և փաստաբանի ծախսերի հետ: Սոլիսիտորները պահանջել են յուրաքանչյուր ժամի համար 239 GBP: Նրանք հաշվարկել են, որ Ստրասբուրգի վարույթում իրենց կատարած աշխատանքը կազմել է 500 ժամ և պահանջել են 119.500 GBP-ի չափով (չհաշված ավելացված արժեքի հարկը, ԱԱՀ): Նրանք վճարումների և ծախսերի դիմաց պահանջել են 7.500 GBP (հանած ԱԱՀ-ն): Փաստաբանի վարձատրությունը կազմել է 14.875 GBP՝ գումարած ծախսերը՝ 1.000 GBP (հանած ԱԱՀ-ն): 81. Կառավարությունը համարել է, որ տկն Հալֆորդի սոլիսիտորների պահանջած ժամավճարը չափազանց բարձր է. ներպետական վարույթում համապատասխան ժամավճարը կազմում է 120-150 GBP: Ավելին, Կառավարությունը պնդել է, որ այս գործում հարկ չկար 500 ժամ աշխատել: Նրանք նշել են, որ չնայած գործը ներառել է հարցերի նեղ շրջանակ, դիմողի սոլիսիտորը ներկայացրել է մոտավորապես 200 էջ գրավոր միջնորդություն, ինչպես նաև 500 էջ լրացումներ և հավելվածներ, որոնք պարունակել են գործին չվերաբերող կամ մասնակիորեն վերաբերող տեղեկություններ: Կառավարությունը պնդել է, որ 25.000 GBP-ն լիովին բավարար է իրավաբանական բոլոր ծախսերի դիմաց: 82. Հաշվի առնելով գործի բնույթը՝ Դատարանը չի համարել, որ դիմողի պահանջած գումարները ծախսվել են անհրաժեշտաբար և ողջամիտ են իրենց չափով (տե՛ս, օրինակ, Սաունդերսն

ընդդեմ Միացյալ Թագավորության 1996թ. դեկտեմբերի 17-ի վճիռը, ժողովածուներ 1996-VI, էջ 2070, կետ 93): Հավասարության հիմքով Դատարանը վճռել է այս կապակցությամբ տրամադրել 25.000GBP (ներառյալ ԱԱՀ-ն):Դ. Տոկոսներ` փոխհատուցումը չվճարելու դեպքում Դատարանի տրամադրության տակ եղած տեղեկության համաձայն` սույն վճռի կայացման օրվա դրությամբ Միացյալ Թագավորությունում կիրառվող տարեկան տոկոսադրույքը կազմել է 8%:ԱՅՍ ՀԻՄՔԵՐՈՎ ԴԱՏԱՐԱՆԸ 1. Միաձայն վճռում է, որ Կոնվենցիայի 8-րդ հոդվածը կիրառելի է` կապված անձնական և ծառայողական հեռախոսներին վերաբերող գանգատների հետ,2. Միաձայն վճռում է, որ տեղի է ունեցել 8-րդ հոդվածի խախտում` կապված դիմողի ծառայողական հեռակապի հետ,3. Վճռում է միաձայն, որ դիմողի բնակարանի հեռախոսի առնչությամբ 8-րդ հոդվածի խախտում տեղի չի ունեցել,4. Միաձայն վճռում է, որ տեղի է ունեցել Կոնվենցիայի 13-րդ հոդվածի խախտում` կապված դիմողի ծառայողական հեռախոսներին վերաբերող գանգատի հետ,5. Վճռում է ութ ձայնով` ընդդեմ մեկի, որ Կոնվենցիայի 13-րդ հոդվածի խախտում տեղի չի ունեցել` կապված դիմողի բնակարանի հեռախոսին վերաբերող գանգատի հետ,6. Միաձայն վճռում է, որ հարկ չկա գործը քննել ըստ Կոնվենցիայի 10-րդ և 14-րդ հոդվածների,7. Միաձայն վճռում է, որ` ա. պատասխանող պետությունը պարտավոր է եռամսյա ժամկետում փոխհատուցել դիմողի նյութական և ոչ նյութական վնասը` 10.600 (տասը հազար վեց հարյուր) ֆունտ ստերլինգի չափով,բ. պատասխանող պետությունը` պարտավոր է եռամսյա ժամկետում փոխհատուցել դիմողի ծախսերի և ծախքերի դիմաց 25.000 (քսանհինգ հազար) ֆունտ ստերլինգ` ներառյալ ԱԱՀ-ն,գ. տարեկան 8% կազմող տոկոսադրույքով տոկոս պետք է վճարվի եռամսյա ժամկետը լրանալուց մինչև վճարումը:

Կատարվել է անգլերենով և ֆրանսերենով, հրապարակվել է դռնբաց նիստում, Սարդու իրավունքների պալատում, Ստրասբուրգում, 1997թ. հունիսի 25-ին:

Ռուդոլֆ Բերնհարդտ, Նախագահ

Հերբերտ Պետցոլդ, ՔարտուղարՀամաձայն

Կոնվենցիայի 51-րդ հոդվածի 2-րդ կետի և Դատարանի Կանոնակարգի 52-րդ կանոնի 2-րդ կետի` պրն Ռուսոյի չհամընկնող կարծիքը կցվում է վճռին:Ռ. Բ.Հ. Պ.ԴԱՏԱՎՈՐ ՌՈՒՍՈՅԻ ՉՀԱՄԸՆԿՆՈՂ ԿԱՐԾԻՔԸԵՍ համաձայն չեն Դատարանի այն եզրակացության հետ, որ Կոնվենցիայի 13-րդ հոդվածը չի խախտվել` կապված դիմողի անձնական հեռակապի գաղտնալսմանը վերաբերող գանգատի հետ:Թեև ես համաձայն եմ, որ որևէ միջամտություն տեղի չի ունեցել 8-րդ հոդվածով նախատեսված նրա իրավունքների` բնակարանի հեռախոսի առնչությամբ, ես նկատում եմ, որ Հանձնաժողովն ընդունել է նրա գանգատը, և Հանձնաժողովն ու Դատարանը քննել են այն: Ուստի, իմ կարծիքով, չի կարելի ասել, որ նա չի ունեցել 8-րդ հոդվածի խախտման վերաբերյալ «վիճելի» գանգատ` կապված բնակարանի հեռախոսի հետ (տե՛ս, օրինակ, Լինդերն ընդդեմ Շվեդիայի 1987թ. մարտի 6-ի վճիռը: Շարքեր Ա, թիվ 116, էջ 30, կետ 79):Այստեղից հետևում է, որ տկն Հալֆորդն ունեցել է իր գանգատի առնչությամբ ներպետական մակարդակում պաշտպանության արդյունավետ միջոցի իրավունք:

ԿՈԿԻՆԱԿԻՍՆ ԸՆԴԴԵՄ ՀՈՒՆԱՍՏԱՆԻ ԳՈՐԾԸ
CASE OF KOKKINAKIS v. GREECE

Դատարանի

1993թ. ապրիլի 19-ի վճիռը

Կոկինակիսն ընդդեմ Հունաստանի գործով,
Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանը, համաձայն Մարդու իրավունքների և
հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին կոնվենցիայի («Կոնվենցիա») 43-րդ
հոդվածի, ինչպես նաև Դատարանի կանոնակարգի համապատասխան կանոնների, նիստ
գումարելով որպես Պալատ, կազմով՝ պրն Ռ. Ռիսդալի, Նախագահ, պրն Ռ. Բերնհարդտի,
պրն Լ.- Ի. Փետիտի, պրն Զ. Դե Մեյերի, պրն Ն. Վալտիկոսի, պրն Ս.Կ. Մարտենսի, պրն Ի. Ֆոյգելի,
պրն Ա.Ն. Լուիզուի, պրն Մ.Ա. Լոպես Ռոշայի,
ինչպես նաև պրն Մ. - Ա. Էյսենի, Քարտուղար, և պրն Հ. Պետզոլդի, քարտուղարի տեղակալ,

1992թ. նոյեմբերի 27-ի և 1993թ. ապրիլի 19-ի դժնփակ խորհրդակցություններից հետո,
կայացրել է հետևյալ վճիռը, որն ընդունվել է 1993թ. ապրիլի 9-ին:

ՎԱՐՈՒՅԹԸ

1. Գործը Ղատարան է հանձնվել Մարդու իրավունքների եվրոպական հանձնաժողովի կողմից («Հանձնաժողով») 1992թ. փետրվարի 21-ին՝ Կոնվենցիայի 32-րդ հոդվածի 1-ին կետով և 47-րդ հոդվածով սահմանված եռամսյա ժամկետում: Գործի համար առիթ է հանդիսացել 1988թ. օգոստոսի 22-ին, 25-րդ հոդվածի համաձայն, Հունաստանի քաղաքացի պրն Մինոս Կոկինակիսի կողմից Հունաստանի Հանրապետության դեմ՝ Հանձնաժողովին ներկայացրած գանգատը (թիվ 14307/88):

Հանձնաժողովի խնդրանքը հիմնվում էր 44-րդ և 48-րդ հոդվածների և այն հայտարարության վրա, որով Հունաստանը ճանաչել է Ղատարանի պարտադիր իրավագործությունը (46-րդ հոդված): Խնդրանքի նպատակը որոշման կայացումն էր առ այն, թե արդյոք գործի հանգամանքները վկայում են պատասխանող Կառավարության կողմից 7-րդ, 9-րդ և 10-րդ հոդվածներով նախատեսված պարտավորությունների խախտումների մասին:

2. Ի պատասխան Ղատարանի կանոնակարգի 33-րդ կանոնի 3-րդ (դ) կետի համաձայն արված հարցմանը՝ դիմողը հայտարարել է, որ ցանկանում է մասնակցել դատավարությանը, և որ նշանակել է փաստաբան, որը պետք է ներկայացնի իրեն (30-րդ կանոն):

3. Պալատի կազմում *ex officio* ընդգրկվել են պրն Ն. Վալտիկոսը՝ Հունաստանից ընտրված դատավոր (Կոնվենցիայի 43-րդ հոդված), և պրն Լ. Ռիսոլալը, Ղատարանի նախագահը (21-րդ կանոնի 3 (բ) կետ): 1992թ. փետրվարի 27-ին, Քարտուղարի ներկայությամբ, Նախագահը վիճակահանությամբ ընտրել է Պալատի կազմի մյուս յոթ դատավորներին, այն է՝ պրն Ռ. Բերնհարդտին, պրն Լ.- Ի. Փետիտին, պրն Զ. դե Մեյերին, պրն Ս.Կ. Մարտենսին, պրն Ի. Ֆոյգելին, պրն Ա.Ն. Լուիզուին, պրն Մ.Ա. Լոպես Ռոչային (Կոնվենցիայի 43-րդ հոդվածի և Կանոնակարգի 21-րդ կանոնի 4-րդ կետի համաձայն):

4. Պրն Ռիսոլալը, ստանձնելով Պալատի նախագահի պարտականությունները (21-րդ կանոնի 5-րդ կետ), Քարտուղարի միջոցով խորհրդակցել է Հունաստանի կառավարության ներկայացուցչի («Կառավարություն»), Հանձնաժողովի պատվիրակի և դիմողի փաստաբանի հետ՝ վարույթի կազմակերպման վերաբերյալ (37-րդ կանոնի 1-ին կետ և 38-րդ կանոն): Արդյունքում ընդունված հրամանի համաձայն՝ 1992թ. օգոստոսի 12-ին քարտուղարն ստացել է դիմողի և Կառավարության գրավոր բացատրությունները: Սեպտեմբերի 17-ին Հանձնաժողովի քարտուղարը տեղեկացրել է Քարտուղարին, որ պատվիրակը իր բացատրությունները կներկայացնի լսումների ժամանակ:

Օգոստոսի 13-ին Հանձնաժողովը, քարտուղարի խնդրանքով, Կառավարության առաջարկի հիման վրա ներկայացրել է մի շարք փաստաթղթեր:

5. Նախագահի որոշման համաձայն տեղի է ունեցել դռնբաց նիստ Մարդու իրավունքների Պալատում, Ստրասբուրգում՝ 1992թ. նոյեմբերի 25-ին: Մինչ այդ Ղատարանը գումարել էր նախապատրաստական նիստ:

Ղատարանի առջև հանդես են եկել՝
(ա) Կառավարության անունից՝

պրն Պ. Գեորգակոպուլոսը, գլխավոր խորհրդական,
պետական իրավական խորհրդատու

*ներկայացուցչի
պատվիրակ,*

պրն Ա. Մարինոս, Գերագույն
վարչական դատարանի դատավոր,

փաստաբան,

(բ) Հանձնաժողովի անունից՝

պրն Ս. Լ. Ռոզակիս

պատվիրակ,

(գ) դիմողի անունից՝

պրն Պ. Վեգլերիս, dikigoros (փաստաբան) և
Emeritus պրոֆեսոր, Աթենքի համալսարան,
պրն Պ. Բիտսաքսիս dikigoros (փաստաբան)

*փաստաբան,
խորհրդակալ:*

Դատարանը լսել է պրն Գեորգակոպուլոսին և պրն Մարինոսին՝ կառավարության կողմից, պրն Ռոզակիսին՝ Հանձնաժողովի կողմից, ինչպես նաև պրն Վեգլերիսին և պրն Բիտսաքսիսին՝ դիմողի կողմից: Դատարանը նաև լսել է իր հարցերի պատասխանները:

ՓԱՍՏԵՐԻ ՎԵՐԱԲԵՐՅԱԼ

I. Գործի հանգամանքները

6. Պրն Մինոս Կոկինակիսը Հունաստանի քաղաքացի է՝ թոշակառու գործարար, ծնված 1919թ. Սիտիայում (Կրետ)՝ ուղղափառ քրիստոնյաների ընտանիքում: 1936թ. Եհովայի վկա դառնալուց ի վեր, նա ձերբակալվել է ավելի քան վաթսուներեք անգամ՝ հոգեորսության մեղադրանքով: Նա նաև մի քանի անգամ մեկուսացվել և բանտարկվել է:

Կրոնական հարցերում իր գործունեության համար վարչական իշխանությունների կարգադրությունների հիման վրա ներկալումները նա անց է կացրել Էգեյան ծովի տարբեր կղզիներում (1938թ. տասներեք ամիս Ամագոսում, 1940թ. վեց ամիս Միլոսում և 1949թ. տասներկու ամիս Մակրոնիսոսում):

Դատարանների կողմից նշանակված ազատագրկման ժամկետների համար հիմք էին հանդիսացել հոգեորսության հետ կապված նրա գործունեությունը (1939թ. նա երեք անգամ դատապարտվել է երկուս ու կես ամիս տևողությամբ բանտարկության՝ հանդիսանալով Մետաքսասի Կառավարության օրենքների հիման վրա դատապարտված՝ առաջին Եհովայի վկան (տե՛ս ստորև՝ կետ 16), 1949թ. նա դատապարտվել էր չորս ու կես ամիս տևողությամբ բանտարկության և 1962թ.՝ երկու ամիս տևողությամբ բանտարկության), կրոնական շարժառիթներով զինվորական ծառայությունից հրաժարվելը (1941թ. տասնութ ու կես ամիս), ինչպես նաև մասնավոր տանը կրոնական հավաք կազմակերպելը (վեց ամիս՝ 1952թ.):

1960թ.-ից մինչև 1970թ. ընկած ժամանակահատվածում նա ձերբակալվել և դատական կարգով հետապնդվել է չորս անգամ, սակայն ոչ մի անգամ չի դատապարտվել:

7. 1986թ. մարտի 2-ին դիմողը և նրա կինը այցելել են Սիտիայում բնակվող տկն Կիրիակակիին և զրուցել նրա հետ: Տկն Կիրիակակիի ամուսինը, որը ծառայում էր տեղի ուղղափառ եկեղեցում, ահազանգել է ոստիկանությանը, որը ձերբակալելով պրն և տկն Կոկինակիսներին՝ նրանց տեղափոխել է տեղի ոստիկանության բաժանմունք, որտեղ էլ նրանք անց են կացրել 1986թ. մարտի 2-3-ի գիշերը:

Ա. Վարույթը Լասիտիի քրեական դատարանում

8. Դիմողը և նրա կինը հետապնդվել են դատական կարգով՝ թիվ 1363/1938 օրենքի 4-րդ բաժնի հիման վրա, համաձայն որի նրանց ներկայացվել է հոգեորսության մեղադրանք (տե՛ս ստորև՝ կետ 16), և նրանք կանգնել են Լասիտիի քրեական դատարանի առջև, որը լսել է գործը 1986թ. մարտի 20-ին:

9. Մերժելով այդ օրենքի 4-րդ բաժնի՝ հակասահմանադրական լինելու վերաբերյալ առարկությունը, քրեական դատարանը լսել է տեր և տիկին Կիրիակակիների, պաշտպանության մեկ վկայի և երկու մեղադրյալների ցուցմունքները և կայացրել է նույն վճիռը.

« [Մեղադրյալները], որոնք պատկանում են Եհովայի վկաներ աղանդին, փորձել են աղանդավոր դարձնել Կիրիակակի ամուսիններին, և ուղղակիորեն կամ անուղղակիորեն՝ միջամտել են ուղղափառ

քրիստոնյաների կրոնական հավատքին՝ այն խարխլելու մտադրությամբ, օգտվելով վերջիններիս անփորձությունից, ցածր մտավոր կարողություններից և միամտությունից: Մասնավորապես, նրանք գնացել են [տկն Կիրիակակիի] տուն և ... ասել նրան, որ բերել են բարի լուրեր. համառությամբ՝ նրանք վերջապես ստացել են տուն մտնելու թույլտվություն և այնուհետև սկսել են կարդալ հատվածներ Աստվածաշնչից՝ հղում անելով դրախտի թագավորին, դեռևս տեղի չունեցած, սակայն շուտով սպասվող իրադարձություններին և այլն: Իրենց հնուտ և խելամիտ բացատրություններով խրախուսել են նրան ... փոխել ուղղափառ քրիստոնեական հավատքը»:

Դատարանը մեղավոր է ճանաչել տեր և տիկին Կոկինակիսներին հոգեորսության համար և դատապարտել է նրանց չորս ամիս ազատազրկման, որը փոխարինվել է (համաձայն Քրեական օրենսգրքի 82-րդ հոդվածի) մեկ օր ազատազրկման դիմաց 400 դրախմ նյութական տուգանքի և 10.000 դրախմ տուգանքի նշանակմամբ: Քրեական օրենսգրքի 76-րդ հոդվածի համաձայն դատարանը նաև որոշում է կայացրել արգրավելու և ոչնչացնելու այն չորս գրքույկները, որ նրանք հույս ունեին վաճառել տկն Կիրիակակիին:

Բ. Կարույթը Կրետեի վերաքննիչ դատարանում

10. Պրն և տկն Կոկինակիսներն այս վճիռը բողոքարկել են Կրետեի վերաքննիչ դատարանում (Efetio): Վերաքննիչ դատարանը չեղյալ է հայտարարել տկն Կոկինակիսի դատապարտումը, սակայն պահպանել է նրա ամուսնունը՝ ազատազրկման ժամկետը կրճատելով երեք ամսվա, որը փոխարինվել է օրական 400 դրախմ նյութական տուգանքով: 1987թ. մարտի 17-ին կայացրած դատավճռում դատարանը ներկայացրել է հետևյալ հիմնավորումը.

«... ապացուցվել է, որ նպատակ ունենալով տարածել Եհովայի վկաներ աղանդի հավատքը, որին պատկանում է մեղադրյալը, նա փորձել է, ուղղակիորեն կամ անուղղակիորեն, միջամտել իր հավատքից տարբերվող հավատքի՝ ուղղափառ քրիստոնեական հավատքի հետևորդի կրոնական պատկերացումներին, մտադրություն ունենալով փոխելու այդ պատկերացումները՝ օգտվելով նրա անփորձությունից, ցածր մտավոր կարողություններից և միամտությունից: Մասնավորապես, նկարագրական մասում նշված տարածքում և ժամանակ նա այցելել է տկն Գեորգիա Կիրիակակիին և ասելով նրան, որ բերել է բարի լուրեր, ստիպել է վերջինիս նրան ներս թողնել, և ներս մտնելուց հետո սկսել է պատմել նրան Օլաֆ Պալմ անունով քաղաքական գործչի մասին և արտահայտել խաղաղասիրական մտքեր և տեսակետներ: Այնուհետև նա հանել է մի գրքույկ, որում ներկայացվում և մեկնաբանվում էին վերը նշված աղանդի հետևորդների խոստովանությունները հավատքի մասին, և սկսել էր կարդալ հատվածներ Սուրբ գրքից՝ դրանք հմտորեն վերլուծելով այնպես, որ չունենալով պատշաճ գիտելիքներ դոկտրինայի վերաբերյալ՝ քրիստոնյա կինը չէր կարող վիճարկել այդ մեկնաբանությունները: Մինևույն ժամանակ, նա առաջարկել է կնոջը բազմաթիվ նմանատիպ գրքեր և համառորեն փորձել է, ուղղակիորեն կամ անուղղակիորեն, խարխլել նրա հավատքը: Հետևաբար, նա պետք է մեղավոր ճանաչվի վերոնշյալ մեղադրանքով՝ համաձայն ստորև ներկայացված նկարագրական մասի: Մինչդեռ նրա կինը՝ Եղիսաբեթը, պետք է արդարացվի՝ հաշվի առնելով, որ իր ամուսնու գործած հանցանքին նրա հանցակից լինելն ապացուցված չէ, և որ նա ընդամենն ուղեկցում էր իր ամուսնուն...»:

Վերաքննիչ դատարանի դատավորներից մեկը չի համաձայնել և նրա կարծիքում, որը կցվել է վճռին, մասնավորապես նշված է.

«... առաջին մեղադրյալը նույնպես պետք է արդարացվեր, քանի որ ապացույցներից և ոչ մեկը ... չէր վկայում, որ Գեորգիա Կիրիակակին հատկապես անփորձ էր ուղղափառ քրիստոնեական ուսմունքի հարցերում՝ ամուսնացած լինելով հոգևորականի հետ: Չկար նաև ապացույց առ այն, որ նա ցածր մտավոր կարողությունների տեր էր կամ այնքան միամիտ, որ մեղադրյալը կարողանար դրանից օգտվելով... համոզել նրան հարել Եհովայի վկաներ աղանդին»:

Համաձայն 1987թ. մարտի 17-ի նիստի արձանագրության՝ տկն Կիրիակակին տվել է հետևյալ ցուցմունքները.

«Նրանք անմիջապես սկսեցին խոսել ինձ հետ Օլաֆ Պալմի և նրա խաղաղասեր լինելու կամ չլինելու մասին, ինչպես նաև այլ թեմաներով, որոնք ես չեմ կարողանում հիշել: Նրանք խոսում էին ինձ հետ այնպիսի բաների մասին, որոնց իմաստը ես լավ չէի հասկանում: Պա ոչ թե քննարկում էր, այլ մենախոսություն նրանց կողմից: ... Եթե նրանք ասած լինեին ինձ, որ Եհովայի վկաներ են, ապա ես նրանց ներս չէի թողնի: Ես չեմ հիշում, թե նրանք ինձ հետ խոսել են դրախտի թագավորության մասին, թե՛ ոչ: Նրանք մնացին մեր տանը մոտավորապես տասը րոպե կամ քառորդ ժամ: Այն, ինչի մասին նրանք խոսում էին, իր էությանը կրոնական էր, սակայն ես չգիտեմ, թե նրանք ինչի համար էին ինձ այդ ամենը ասում: Սկզբում ես չէի կարող իմանալ, թե որն է նրանց այցելության նպատակը: Միգուցե այն ժամանակ նրանք ինձ ասել են ինչ-որ բաներ՝ նպատակ ունենալով խարխլել իմ հավատքը...: [սակայն] քննարկումը որևէ ազդեցություն չի ունեցել հավատքի վերաբերյալ իմ ունեցած պատկերացումների վրա...»:

Գ. Կարույթը Վճռաբեկ դատարանում

11. Պրն Կոկինակիսը բողոքարկել է իրավունքի հարցերի կապակցությամբ: Նա *inter alia* հայտարարել է, որ թիվ 1363/1938 օրենքի դրույթները հակասում են Սահմանադրության 13-րդ հոդվածին (տե՛ս ստորև՝ կետ 13):

12. Վճռաբեկ դատարանը (Arios Pagos) մերժել է գանգաղը 1988թ. ապրիլի 22-ին: Հակասահմանադրականությանը վերաբերող պնդումը մերժվել է հետևյալ պատճառաբանությամբ.

«Թիվ 1363/1938 օրենքի 4-րդ բաժինը, փոխարինվել է թիվ 1672/1939 օրենքի 2-րդ բաժնով, որը սահմանում է Սահմանադրության 1-ին և 2-րդ հոդվածների կիրառումը և ուժի մեջ էր դրվել համաձայն այն ժամանակ գործող 1911թ. Սահմանադրության, և որի 1-ին հոդվածը արգելում էր հոգեորսությունը և որևէ այլ տիպի միջամտությունը Հունաստանում գերիշխող կրոնին, այն է՝ քրիստոնեական արևելյան ուղղափառ եկեղեցուն, ոչ միայն չի հակասում 1975թ. Սահմանադրության 13-րդ հոդվածին, այլ լիարժեքորեն համատեղելի է Սահմանադրության հետ, որը ճանաչում է կրոնական հարցերում խղճի ազատության անձեռնմխելիությունը և թույլ է տալիս դավանել ցանկացած հայտնի կրոն: Նույն Սահմանադրության ձևական դրույթներից մեկն արգելում է աղանդավորությունը, քանի որ աղանդավորությունն ընդհանրապես արգելված է՝ անկախ այն հանգամանքից, թե որ կրոնի դեմ է այն ուղղված, ներառյալ Հունաստանում գերիշխող քրիստոնեական արևելյան ուղղափառ եկեղեցին՝ համաձայն 1975թ. Սահմանադրության 3-րդ հոդվածի»:

Նա նաև նշել է, որ Կրետեի վերաքննիչ դատարանը մանրամասնորեն պատճառաբանել է իր դատավճիռը և գործել է 1975թ. Սահմանադրությանը համապատասխան՝ վիճարկվող դրույթները կիրառելիս: Չհամընկնող կարծիք հայտնած անդամի կարծիքով՝ վճռաբեկ դատարանը պետք է բեկաներ ստորադաս դատարանի դատավճիռը՝ թիվ 1363/1938 օրենքի 4-րդ բաժնի սխալ կիրառման հիմքով, քանի որ նա չի անդրադարձել այն խոստումներին, որոնցով մեղադրյալը ենթադրաբար փորձել է միջամտել տկն Կիրիակակիի կրոնական հանգումներին, ինչպես նաև չի ներկայացրել որևէ մանրամասնություն տկն Կիրիակակիի անփորձության կամ մտավոր ցածր կարողությունների մասին:

II. Համապատասխան ներպետական օրենսդրությունը և պրակտիկան

Ա. Օրենսդրական դրույթներ

1. Սահմանադրությունը

13. 1975թ. Սահմանադրության՝ գործին առնչվող հոդվածներում մասնավորապես շարադրված է.

Հողված 3. «1. Հունաստանում գերիշխող կրոնը քրիստոնեական արևելյան ուղղափառ եկեղեցին է: Հունական ուղղափառ եկեղեցին, որն իր գլուխն է համարում Մեր Տեր Հիսուս Քրիստոսին, իր ուսմունքով անքակտելիորեն միավորված է Կոնստանդնուպոլսի Մեծ եկեղեցու և բոլոր այն քրիստոնեական եկեղեցիների հետ, որոնք առնչվում են վերջինիս հետ (omodoxi), անփոփոխ կերպով, այլ եկեղեցիների նման, հետևում է ուղղափառ և սինոդիկ կանոններին և սրբազան ավանդույթներին: Այն ավտոկեֆալ է և ղեկավարվում է բոլոր ծառայող եպիսկոպոսներից կազմված Սուրբ Սինոդի կողմից, ինչպես նաև մշտական Սուրբ Սինոդի, որը բխում է նախորդից և կազմավորվում է համաձայն եկեղեցու կանոնակարգի և ըստ 1850թ. հունիսի 29-ի Պատրիարքական հատորի դրույթների և 1928թ. սեպտեմբերի 4-ի Սինոդիկ ակտի հիման վրա:

2. Պետության որոշ շրջաններում գործող եկեղեցական ռեժիմը չպետք է համարվի վերոհիշյալ դրույթներին հակասող:

3. Սուրբ Գրքի տեքստն անփոփոխելի է: Չի կարող կատարվել պաշտոնական թարգմանություն լեզվի որևէ այլ ձևի՝ առանց ավտոկեֆալ Հունական եկեղեցու և Պոլսո Մեծ եկեղեցու նախնական համաձայնության:

Հողված 13. «1. Կրոնական հարցերում խղճի ազատությունն անձեռնմխելի է: Անձնական և քաղաքական իրավունքներից օգտվելը չպետք է կախված լինի անհատի կրոնական համոզմունքներից:

2. Յուրաքանչյուր հայտնի կրոնի դավանելը պետք է լինի ազատ. անհատները պետք է հնարավորություն ունենան ազատորեն կատարելու իրենց պաշտամունքային ծեսերը՝ առանց որևէ միջամտության, և օրենքի պաշտպանության ներքո: Պաշտամունքային ծեսերը չպետք է վտանգեն հասարակական կարգը և հասարակական բարքերը: Հոգեորսությունն արգելված է:

3. Բոլոր հայտնի դավանանքների քահանաները պետք է գտնվեն պետության կողմից միևնույն վերահսկողության ներքո և պետք է ունենան միևնույն պարտականությունները, ինչ գերիշխող կրոնը:

4. Ոչ ոք չի կարող ազատվել պետության նկատմամբ պարտականությունները կատարելուց կամ հրաժարվել օրենքին ենթարկվելուց՝ կրոնական համոզմունքներից ելնելով:

5. Ոչ մի երդում չի կարող պահանջվել՝ բացի օրենքով նախատեսվածից, որի ձևը նույնպես սահմանվում է օրենքով:

14. Քրիստոնեական արևելյան ուղղափառ եկեղեցին, որն օտարերկյա տիրապետության գրեթե չորս դարերի ընթացքում խորհրդանշել է հունական մշակույթի և լեզվի պահպանումը, գործուն մասնակցություն է ունեցել հույն ժողովրդի ազատագրական պայքարում, այնքանով, որ հելենիզմը ինչ-որ իմաստով նույնացվում էր ուղղափառ հավատքի հետ:

1833թ. հուլիսի 23-ի թագավորական հրամանագիրը, որը վերնագրված էր «հունական եկեղեցու անկախության հռչակագիր», ուղղափառ եկեղեցին սահմանում էր որպես «ավտոկեֆալ»: Հունաստանի հետագա սահմանադրություններն անդրադարձել են եկեղեցուն՝ որպես «գերիշխող»: Բնակչության ճնշող մեծամասնությունը դավանում է այս կրոնը, և համաձայն հունական համոզմունքների, ուղղափառ եկեղեցին և՛ de jure, և՛ de facto հանդիսանում է հենց պետության կրոն, որի վարչական և կրթական բավականին մեծաքանակ գործառնությունները (ամուսնության և ընտանիքի իրավունք, պարտադիր կրոնական կրթություն, Կառավարության անդամների երդումներ և այլն) իրականացվում են հիմնականում ուղղափառ եկեղեցու կողմից: Նրա դերը հասարակական կյանքում արտացոլված է, ի թիվս այլոց, նաև այն հանգամանքում, որ կրթության և կրոնական հարցերով նախարարը ներկա է գտնվում եկեղեցական աստիճանակարգի այն նիստերին, որոնց ժամանակ ընտրվում է Աթենքի արքեպիսկոպոսը, ինչպես նաև նրանում, որ եկեղեցական իշխանությունները մասնակցում են բոլոր պաշտոնական պետական իրադարձություններին: Հանրապետության Նախագահը պաշտոնն ստանձնելիս իր երդումը տալիս է ուղղափառ ծեսի համաձայն (Սահմանադրության 33-րդ հոդվածի 2-րդ կետ), իսկ պաշտոնական օրացույցի համար հիմք է հանդիսանում քրիստոնեական արևելյան ուղղափառ եկեղեցու օրացույցը:

15. Օտտո առաջինի օրոք (1832-62) ուղղափառ եկեղեցին, որը մինչ այդ երկար ժամանակ հանդես է եկել ընդդեմ ավետարանչական եկեղեցու անունից Աստվածաշնչի միության քարոզչության, որն ուղղված էր կրոնի տարիքի ուղղափառ հավատքի դարոցականներին, կարողացավ հասնել նրան, որպեսզի առաջին Սահմանադրության մեջ (1844) ավելացվի մի դրույթ, որն արգելում էր «հոգեորությունը և յուրաքանչյուր այլ գործունեություն, որն ուղղված կլիներ գերիշխող կրոնի դեմ»: 1864թ., 1911թ. և 1952թ. սահմանադրությունները վերարտադրել են նույն դրույթը: 1975թ. Սահմանադրությունն ընդհանրապես արգելում է հոգեորությունը (հոդված 13, կետ 2-րդ in fine՝ տե՛ս վերը՝ կետ 13). արգելքը վերաբերում է բոլոր «հայտնի կրոններին» նկատի ունենալով այն կրոնները, որոնց ուսմունքը ապոկրիֆալ է, և որոնցում չի պահանջվում հոգեորների գաղտնի ընդունում:

2. Օրենքներ թիվ 1363/1938 և 1672/1939

16. Մետաքսասի բռնապետության օրոք (1936-40) առաջին անգամ հոգեորությունը, թիվ 1363/1938 օրենքի 4-րդ բաժնի համաձայն դարձավ քրեական հանցանք: Հաջորդ տարի այդ բաժինը փոփոխվել է թիվ 1672/1939 օրենքի 2-րդ բաժնով, որում հստակեցվել է «հոգեորություն» տերմինի իմաստը.

«1. Հոգեորության մեջ ներգրավված յուրաքանչյուր ոք պետք է դատապարտվի ազատազրկման և 1.000-ից 50.000 դրախտ տուգանքի վճարման. բացի դրանից, նա պետք է գտնվի ոստիկանության վերահսկողության տակ վեց ամսից մինչև մեկ տարի ժամկետով, ինչը պետք է որոշի դատարանը՝ հանցագործին դատապարտելիս:

Ազատազրկման ժամկետը չի կարող փոխարինվել տուգանքով:

2. «Հոգեորությունը» նշանակում է, մասնավորապես, ցանկացած ուղղակի կամ անուղղակի ոտնձգության փորձ այլ կրոնական համոզմունքներ ունեցող անձի կրոնական հավատքի նկատմամբ՝ նպատակ ունենալով խարխլելու այդ հավատքը՝ երաշխիքներ կամ երաշխիքների խոստումներ տալու, կամ բարոյական աջակցության կամ նյութական օժանդակության միջոցով, կամ խարդախության միջոցով կամ օգտվելով այդ անձի անփորձությունից, վստահությունից, կարիքավորությունից, ցածր մտավոր կարողություններից կամ միամտությունից:

3. Նմանատիպ հանցանք գործելը դարձնում կամ որևէ այլ կրթական օջախում, կամ մարդասիրական հաստատությունում դիտվում է որպես ծանրացուցիչ հանգամանք»:

Բ. Նախադեպային իրավունք

17. Թիվ 2276/1953 դատավճռում, որը կայացվել է Գերագույն վարչական լիակազմ դատարանի կողմից (Symvoulío tis Epikratias), հոգեորությունը սահմանվել է հետևյալ կերպ.

«Սահմանադրության 1-ին հոդվածը, որը սահմանում է ցանկացած հայտնի կրոնի դավանելու և պաշտամունքային ծեսերն անարգել անցկացնելու ազատություն, և որով արգելվում են հոգեորությունը, ինչպես նաև գերիշխող կրոնի՝ այն է քրիստոնեական արևելյան ուղղափառ եկեղեցու դեմ ուղղված գործունեությունը, սահմանում է, որ միայն հոգևոր ուսուցումը չի կարող նույնացվել հոգեորության հետ, նույնիսկ եթե այն մատնանշում է այլ կրոնների մեջ ամկա սխալները և շեղում է իր հնարավոր հետևորդներին, որոնք իրենց ազատ կամքով լքում են այն կրոնները, որոնց սկզբնապես դավանում էին: Սա պայմանավորված է նրանով, որ միայն հոգևոր ուսուցումն ազատորեն և անարգել իրականացվող պաշտամունքային ծեսի բնույթ ունի: Նմանատիպ հոգևոր ուսուցման շրջանակներից դուրս, որը կարող է ազատորեն իրականացվել, անօրինական կամ բարոյապես դատապարտելի միջոցներով գերիշխող կրոնից հնարավոր հետևորդներին շեղելու ցանկացած հետևողական փորձը հավասարազոր է հոգեորության, ինչն արգելված է Սահմանադրության վերոնշյալ դրույթով»:

18. Հունաստանի դատարանները հոգեորսության մեջ մեղավոր են ճանաչել այն անձանց, ովքեր սրբերին նմանեցրել են «պատերը զարդարող պատկերների», Սրբ. Գերասիմոսին՝ «բամբակով լցված մարմնի» և եկեղեցին՝ «թատրոնի, շուկայի, կինոթատրոնի» հետ, ցնցոտիներ հագած թշվառների ամբոխ պատկերող նկար ցուցադրելիս՝ քարոզել են, որ «այսպիսին են բոլոր նրանք, ովքեր չեն հարում իմ հավատքին» (Վճռաբեկ դատարան, դատավճիռ թիվ 271/1932, Themis XVII, էջ 19), ուղղափառ հավատքի փախստականներին խոստացել են առավել շահավետ պայմաններով բնակեցում, եթե նրանք միանան Սուիա հավատքին (Էգեյան վերաքննիչ դատարան, դատավճիռ թիվ 2950/1930, Themis , էջ 103), առաջարկել են թռչակներ արտասահմանում սովորելու համար (Վճռաբեկ դատարան, դատավճիռ թիվ 2276/1953), ուղղափառ քահանաներին ուղարկել են գրքույկներ՝ առաջարկելով նրանց սովորել դրանք և կիրառել դրանց բովանդակությունը (Վճռաբեկ դատարան, դատավճիռ թիվ 59/1956, Nomiko Vima, 1956, թիվ 4, էջ 736), բաժանել են «այսպես կոչված՝ կրոնական» գրքեր և գրքույկներ «տգետ գյուղացիներին» և «փոքրահասակ դպրոցականներին» (Վճռաբեկ դատարան, դատավճիռ թիվ 201/1961, Քրեական տարեգրություններ XI, էջ 472), կամ մի երիտասարդ դերձակուհու խոստացել են նրա վիճակի բարելավում, եթե նա հեռանա ուղղափառ եկեղեցուց, որի քահանաները ենթադրաբար հանդիսանում էին «հասարակության շահագործողներ» (Վճռաբեկ դատարան, դատավճիռ թիվ 498/1961, Քրեական տարեգրություններ XII, էջ 212):

Վճռաբեկ դատարանը վճռել է, որ թիվ 1363/1938 օրենքի 4-րդ բաժնում տեղ գտած հոգեորսության սահմանումը չի հակասում այն սկզբունքին, որ միայն օրենքը կարող է սահմանել այս կամ այն հանցանքը և դրա համար պատժամիջոցը: Պիրեոսի քրեական դատարանը, հետևելով այդ սկզբունքին, թիվ 36/1962 դատական որոշումում (Հունաստանի փաստաբանների ամսագիր, 1962, էջ 421), ավելացրել է, որ թիվ 1363/1938 օրենքի 4-րդ բաժնում տեղ գտած «մասնավորապես» արտահայտությունը վերաբերում է այն միջոցներին, որոնք օգտագործվել են անձի կողմից հանցանքը գործելիս և ոչ թե actus reus-ի՝ հանցանքի նկարագրությանը:

19. Մինչև 1975թ. Վճռաբեկ դատարանը վճռել է, որ 4-րդ բաժնով նախատեսված ցուցակը սպառիչ չէ: Թիվ 997/1975 վճռում (Քրեական տարեգրքեր XXVI, էջ 380) դատարանը ավելացրել է հետևյալ պարզաբանումը.

«... 4-րդ բաժնի դրույթներից հետևում է, ... որ հոգեորսությունը կրոնական հավատքի նկատմամբ ոտնձգություն կատարելու այն ուղղակի կամ անուղղակի փորձն է, որի համար օգտագործվում են օրենքում առանձին թվարկված միջոցները»:

20. Վերջին շրջանում դատարանները դատապարտել են Եհովայի վկաներին՝ իրենց աղանդի ուսմունքը «հետևողականորեն» տարածելու և ուղղափառ եկեղեցուն «աշխարհի համար տանջանքի աղբյուր» ներկայացնելու համար մեղադրանքներով (Սալոնիկի վերաքննիչ դատարան, դատավճիռ թիվ 2567/1988), որպես Նոր Կտակարանը տարածող քրիստոնյաներ՝ այլոց տներ մուտք գործելու համար (Ֆլորինայի առաջին աստյանի դատարան, դատավճիռ թիվ 128/1989), ինչպես նաև իր մեքենայի ղեկին գտնվող ուղղափառ քահանային կանգնեցնելով՝ գրքեր և գրքույկներ հանձնելու փորձի համար (Լասիտիի առաջին աստյանի դատարան, դատավճիռ թիվ 357/1990):

Մյուս կողմից, թիվ 1304/1982 դատավճռում (Քրեական տարեգրություն XXXII, էջ 502) Վճռաբեկ դատարանը բեկանել է Աթենքի վերաքննիչ դատարանի դատավճիռը (թիվ 5434/1981)՝ օրենքով հիմնավորված չլինելու պատճառով, քանի որ Վերաքննիչ դատարանը Եհովայի վկային դատապարտելիս՝ ընդամենը կրկնել է մեղադրական ակտի ձևակերպումները, և այդպիսով, չի բացատրել, թե ինչպես են «Եհովայի վկաներ աղանդի ուսմունքի հետևողական և համառ ուսուցումը» և «աղանդի գրքերի և գրքույկների նվազագույն գնով տարածումը» համարվում ոտնձգություն զանգատվողների հավատքի նկատմամբ, ինչպես նաև ցույց չէր տվել, թե ինչպես է մեղադրյալն օգտվել նրանց «անփորձությունից» և «ցածր մտավոր կարողություններից»: Վճռաբեկ դատարանը գործն ուղղարկել է Վերաքննիչ դատարան այլ կազմով նոր քննության, որն էլ արդարացրել է մեղադրյալին:

Նմանապես, մի քանի դատական որոշումներում ընդունվել է, որ հոգեորսության հանցանք չի կատարվել այն դեպքում, երբ պարզապես տեղի է ունեցել Եհովայի վկաների համոզմունքների

վերաբերյալ քննարկում, երբ գրքերը և գրքույկները փոխանցվել են մուտքի մոտ (Պատրասի վերաքննիչ դատարան, դատավճիռ թիվ 137/1988), կամ փողոցում (Լարիսայի վերաքննիչ դատարան, դատավճիռ թիվ 749/1986), կամ էլ այն դեպքում, երբ մի ուղղափառ քրիստոնյայի առանց որևէ խաբեության բացատրվել են աղանդի նպատակները (Թրիկալայի քրեական դատարան, դատավճիռ թիվ 186/1986): Վերջապես, վճռվել է, որ «անգրագետ գյուղացի» լինելը բավարար պայման չէ, որպեսզի անձը, որին դիմել է ենթադրյալ աղանդավորը համարվի «միամիտ», ինչպես նշված է 4-րդ բաժնում (Վճռաբեկ դատարան, վճիռ թիվ 1155/1978):

21. 1975թ. Սահմանադրության վերանայումից հետո, Եհովայի վկաները դատական գործեր են հարուցել՝ վիճարկելու համար թիվ 1363/1938 օրենքի 4-րդ բաժնի սահմանադրականությունը: Նրանք զանգատվել են, որ հանցանքի սահմանումը հստակ չէ, սակայն, առաջին հերթին նրանք առարկել են օրենքի փաստացի վերնագրի դեմ, որից հետևում է, որ այն ուղղված էր այն ժամանակ ուժի մեջ գտնվող Սահմանադրության 1-ին և 2-րդ հոդվածները պահպանելուն (1911թ. Սահմանադրությունը. տե՛ս վերը՝ կետ 12), որոնք արգելում էին գերիշխող կրոնի դեմ ուղղված հոգեորսությունը: Ներկա Սահմանադրության մեջ այս արգելքի շրջանակներն ընդլայնվել են և ընդգրկում են բոլոր կրոնները: Բացի դրանից այն այլևս չի մտնում կրոնին վերաբերող գլխի մեջ, փոխարենը տեղ է գտել քաղաքացիական և սոցիալական իրավունքներին վերաբերող գլխում, մասնավորապես 13-րդ հոդվածում, որը երաշխավորում է խղճի ազատությունը:

Դատարանները միշտ մերժել են հակասահմանադրական լինելու վերաբերյալ նմանատիպ առարկությունները, չնայած նրան, որ իրավաբանական գրականության մեջ դրանք գտել են մեծ աջակցություն:

III. Եհովայի վկաները Հունաստանում

22. Եհովայի վկաների շարժումը Հունաստանում երևան է եկել 20-րդ դարի սկզբին: Այդ շարժման անդամների թիվը տատանվում է 25.000-ից 70.000-ի միջև: Անդամները պատկանում են 338 համայնքների, որոնցից առաջինը հիմնադրվել է Աթենքում՝ 1922թ.:

23. 1975թ. Սահմանադրության վերանայումից ի վեր Գերագույն վարչական դատարանը մի շարք գործերի կապակցությամբ վճռել է, որ Եհովայի վկաները մտնում են «հայտնի կրոն» սահմանման մեջ (դատավճիռներ թիվ 2105 և 2106/1975, 4635/1977, 2484/1980, 4620/1985, 790 և 3533/ 1986 և 3601/1990): Սակայն որոշ առաջին ատյանի դատարաններ շարունակում են ընդունել հակառակը (Հերակլիոնի առաջին ատյանի դատարան, դատավճիռներ թիվ 272/ 1984 և 87/1986): 1986թ. Գերագույն վարչական դատարանը վճռել է (դատավճիռ թիվ 3533/1986), որ նախարարական որոշմամբ Եհովայի վկային որպես գրականության ուսուցիչ նշանակելու մերժումը հակասում է կրոնական հարցերում խղճի ազատությանը և, հետևաբար, Հունաստանի Սահմանադրությանը:

24. Դիմողի կողմից տրամադրված վիճակագրական տեղեկությունների համաձայն 1975թ.-ից (ժողովրդավարության վերահաստատում) մինչև 1992թ. ձերբակալվել են 4400 Եհովայի վկաներ, որոնցից 1233-ը կանգնել է դատարանի առջև, իսկ 208-ը դատապարտվել է: Դրանից առաջ մի քանի Եհովայի վկաներ դատապարտվել էին կոմունիզմը և դրա հետևանքները կանխարգելող թիվ 117/1936 և հասարակական կարգը պահպանող թիվ 1075/1938 օրենքների հիման վրա:

Կառավարությունը չի վիճարկել դիմողի ներկայացրած թիվը: Սակայն նրանք նշել են, որ Եհովայի վկաների դատապարտման հաճախականության մեջ նկատվում է ակնհայտ անկում. 260 ձերբակալվածների ընդհանուր թվից 1992 և 1993թթ. դատապարտվել է միայն 7-ը:

ՎԱՐՈՒՅՅԸ ՀԱՆՁՆԱԺՈՂՈՎՄ

25. Պրն Կոկինակիսը դիմել է Հանձնաժողով 1988թ. օգոստոսի 22-ին: Նա պնդել է, որ հոգեորսության մեղադրանքով իր դատապարտումը հանդիսանում է Կոնվենցիայի 7-րդ, 9-րդ և 10-րդ հոդվածներով երաշխավորված իրավունքների խախտում: Նա նաև հիմնվում է 5-րդ հոդվածի 1-ին կետի և 6-րդ հոդվածի 1-ին ու 2-րդ կետերի վրա:

26. 1990թ. դեկտեմբերի 7-ին Հանձնաժողովն ընդունելի է հայտարարել գանգատը (թիվ 14307/88), բացի այն գանգատներից, որոնք հիմնված էին 5-րդ և 6-րդ հոդվածների վրա՝ հայտարարելով, որ դրանք ակնհայտորեն անհիմն են: 1991թ. դեկտեմբերի 3-ի իր զեկույցում (արված համաձայն 31-րդ հոդվածի) Հանձնաժողովն արտահայտել է այն կարծիքը, որ՝

(ա) չի խախտվել 7-րդ հոդվածը (տասնմեկ ծայնով՝ ընդդեմ երկուսի),

(բ) խախտվել է 9-րդ հոդվածը (միաձայն), և

(գ) 10-րդ հոդվածի հիման վրա առանձին հարց չի ծագում (տասներկու ծայնով՝ ընդդեմ մեկի):

Իրավունքի հարցեր

27. Պրն Կոկինակիսը գանգատվել է՝ հոգեորսության մեղադրանքով իր դատապարտման դեմ. նա համարում է, որ դա հակասում է Կոնվենցիայի 7-րդ, 9-րդ և 10-րդ հոդվածներին, ինչպես նաև 14-րդ հոդվածին՝ 9-րդ հոդվածի հետ համակցության մեջ:

I. 9-րդ հոդվածի վիճարկվող խախտումը

28. Դիմողի գանգատները հիմնականում վերաբերում էին կրոնը դավանելու իր ազատության սահմանափակմանը: Հետևաբար, Դատարանը կսկսի 9-րդ հոդվածի հետ առնչություն ունեցող հարցերի քննությունից: 9-րդ հոդվածով սահմանված է.

«1. Յուրաքանչյուր ոք ունի մտքի, խղճի և կրոնի ազատության իրավունք. այս իրավունքը ներառում է կրոնը կամ համոզմունքը փոխելու ազատությունը և դրանք ինչպես միանձնյա, այնպես էլ այլոց հետ համատեղ և հրապարակավ կամ մասնավոր կարգով, քարոզչության, արարողությունների, պաշտամունքի և ծեսերի միջոցով արտահայտելու ազատությունը:

2. Սեփական կրոնը կամ համոզմունքները դավանելու ազատությունը ենթակա է միայն այնպիսի սահմանափակումների, որոնք սահմանված են օրենքով և անհրաժեշտ են ժողովրդավարական հասարակությունում՝ ի պաշտպանություն հասարակական անվտանգության, հասարակական կարգի, առողջության կամ բարոյականության կամ այլ անձանց իրավունքների և ազատությունների»:

29. Դիմողը չի սահմանափակվում միայն այն պնդմամբ, որ թիվ 1363/1938 օրենքի 4-րդ բաժինն իր նկատմամբ սխալ է կիրառվել: Նրա գանգատը վերաբերում է ավելի լայնածավալ խնդրի, այն է՝ թե արդյոք այդ օրենքը համատեղելի է Կոնվենցիայի 9-րդ հոդվածով պաշտպանվող իրավունքի հետ, որը, պնդում է նա, 1953թ. ի վեր հանդիսանալով Հունաստանի իրավունքի մաս, ըստ Սահմանադրության գերիշխում է ցանկացած՝ իրեն հակասող օրենքի նկատմամբ: Նա նշել է, թե և՛ տրամաբանական, և՛ իրավական առումով որքան դժվար է գոնե փոքր-ինչ հստակ սահմանագիծ անցկացնել հոգեորսության և կրոնը կամ համոզմունքը փոխելու ազատության միջև, ինչպես նաև միանձնյա կամ այլոց հետ համատեղ, հրապարակավ կամ մասնավոր կարգով դրան դավանելու ազատության միջև, ինչը ներառում է ուսուցման, հրապարակման և անձանց միջև տեղի ունեցող քննարկումների բոլոր ձևերը:

Ըստ պրն Կոկինակիսի՝ հոգեորսության արգելումը, որը Մետաքսասի բռնապետության տարիներին հանդիսանում էր քրեական հանցանք, ոչ միայն սահմանադրական չէր, այլ նաև թիվ 1363/1938 օրենքի մյուս դրույթների հետ մեկ կազմել է բոլոր հավատքների և ուսմունքների հետևորդներին սպառնացող «արգելքների և պատժի սպառնալիքների մի ամբողջ զինանոց»:

Վերջապես, պրն Կոկինակիսը գանգատվել է վարչական և դատական իշխանությունների կողմից տվյալ օրենքի ընտրովի կիրառման դեմ. «ակադեմիական ամենախիզախ վարկածներից» վեր է պատկերացնելը, կաթոլիկ քահանայի կամ բողոքական հոգևորականի կողմից ուղղափառ քրիստոնյայի դեմ գանգատ ներկայացնելու հնարավորությունն առ այն, որ վերջինս փորձել է գրավել

և դեպի իր կրոնը շեղել նրանց համայնքներից մեկը: Նույնիսկ նվազ հավանական է, որ ուղղափառ քրիստոնյան կենթարկվեր դատական հետապնդման «գերիշխող կրոնի» անունից հոգեորսության համար:

30. Ըստ Կառավարության՝ Հունաստանում կա ցանկացած կրոնի դավանելու ազատություն. կրոնների հետևորդներն ունեն իրավունք ինչպես իրենց հավատքն ազատորեն արտահայտելու, այնպես էլ այլ անձանց հավատքի վրա ներգործելու փորձ կատարելու այն դեպքում, երբ բոլոր եկեղեցիների և բոլոր քրիստոնյաների պարտքը քրիստոնեական վկայությունն է: Սակայն, գոյություն ունի արմատական տարբերություն վկայության և «հոգեորսության, որը հարգված չէ» միջև, որը կիրառում է խաբեությունը և այլ անարժան ու անբարոյական միջոցներ, ինչպիսիք են անձի կարիքավորության, ցածր մտավոր կարողությունների և անփորձության շահագործումը: 4-րդ բաժինն արգելում է նմանատիպ հոգեորսությունը. «սխալ ընկալված» աղանդավորությունը, որին Եվրոպական դատարանն անդրադարձել է Կջելդսենը, Բասկ Մենդսենը և Պեդրսենն ընդդեմ Դանիայի 1976թ. դեկտեմբերի 7-ի իր վճռում (Շարքեր A, թիվ 23, էջ 28, կետ 54), և ոչ թե պարզ և մաքուր կրոնական ուսմունքը: Ավելին, հունական դատարաններն ընդունել էին հոգեորսության հենց այս ձևակերպմամբ սահմանումը:

Ա. Ընդհանուր սկզբունքներ

31. Ինչպես ամրագրված է 9-րդ հոդվածում, մտքի, խղճի և կրոնի ազատությունը՝ Կոնվենցիայի իմաստով, հանդիսանում է «ժողովրդավարական հասարակության» հիմքերից մեկը: Այն, իր կրոնական կտրվածքով, հանդիսանում է այն կենսական տարրերից մեկը, որը ձևավորում է հավատացյալների ինքնությունը և նրանց պատկերացումները կյանքի վերաբերյալ, սակայն, մյուս կողմից, այն նաև արժեք է աթեիստների, ագնոստիկների, սկեպտիկների և չեզոք անձանց համար: Բազմակարծությունը, որը դարավոր պայքարի թանկարժեք արդյունքը հանդիսացող ժողովրդավարական հասարակության անբաժան մասն է, կախված է դրանից:

Կրոնի ազատությունը հիմնականում հանդիսանալով անձի խղճի հարց՝ նաև ենթադրում է, *inter alia*, «կրոնը դավանելու [անձի]» ազատությունը: Խոսքով և գործով վկայություն տալը սահմանափակված է կրոնական հանոգմունքների գոյությամբ:

Համաձայն 9-րդ հոդվածի՝ կրոնը բացահայտորեն դավանելու ազատությունը կարող է իրականացվել ոչ միայն համայնքի մյուս անդամների հետ, «հրապարակավ», և այն խմբի շրջանակներում, որը դավանում է նույն կրոնը, այլ նաև «մենակ» ու «առանձին»: Ավելին, այդ ազատությունն սկզբունքորեն ենթադրում է նաև հարևանին հանոգելու փորձ կատարելու իրավունքը, օրինակ՝ «ուսուցման» միջոցով, որի բացակայության դեպքում «կրոնը կամ հավատքը փոխելու [անձի] ազատությունը», ամենայն հավանականությամբ, կդառնա լույս չգործող իրավունք:

32. 9-րդ հոդվածով սահմանված պահանջները Հունաստանի Սահմանադրության մեջ արտացոլված են այնքանով, որքանով վերջինիս 13-րդ հոդվածը նախատեսում է կրոնական հարցերում խղճի ազատությունը և ցանկացած հայտնի կրոն դավանելու ազատությունը (տե՛ս վերը՝ կետ 13): Հետևաբար, Եհովայի վկաներն ունեն ինչպես «հայտնի կրոնի» կարգավիճակ, այնպես էլ դրանից բխող արտոնությունների՝ ծիսակատարությունների առնչությամբ (տե՛ս վերը՝ կետեր 22-23):

33. 9-րդ հոդվածի 1-ին կետով սահմանված իրավունքների հիմնարար բնույթն արտացոլված է նաև դրանց սահմանափակումներին վերաբերող կետի ձևակերպման մեջ: Ի տարբերություն 8-րդ, 10-րդ և 11-րդ հոդվածների 2-րդ կետերի, որոնք անդրադառնում են այն բոլոր իրավունքներին, որ նշվում են այդ հոդվածների 1-ին կետերում, 9-րդ հոդվածի 2-րդ կետը վերաբերում է միայն «կրոն կամ հավատք դավանելու անձի ազատությանը»: Դրանով ճանաչում է այն, որ ժողովրդավարական հասարակություններում, որտեղ միևնույն բնակչության տարբեր խմբեր դավանում են տարբեր կրոններ, կարող է անհրաժեշտություն առաջանալ սահմանափակելու այս ազատությունը՝ տարբեր խմբերի շահերը հաշտեցնելու և բոլոր կրոնների ու հավատքների նկատմամբ հարգանք ապահովելու նպատակով:

34. Ըստ Հունաստանի կառավարության՝ Հունաստանի իրավական համակարգում կարելի է գտնել հենց այդպիսի սահմանափակումներ: 1975թ. Սահմանադրությունն արգելել է

հոգեորսությունը՝ անխտիր բոլոր կրոնների առնչությամբ. իսկ թիվ 1363/1938 օրենքի 4-րդ բաժինը, որով այս արգելքի խախտումը հանգեցնում է քրեական պատասխանատվության, պահպանվել է հետագա մի քանի ժողովրդավար կառավարությունների կողմից՝ անկախ դրա պատմական և քաղաքական ծագումից: 4-րդ բաժնի միակ նպատակն անձանց հավատքները՝ նրանց արժանապատվությունը և անհատականությունը խարխլող գործողություններից պաշտպանելն է:

35. Դատարանը հնարավորինս կսահմանափակվի այն հարցի քննությամբ, որ բարձրացվել է տվյալ առանձնահատուկ գործով: Սակայն Դատարանը չի կարող անտեսել վերոնշյալ դրույթները, քանի որ վիճարկվող գործողությունը պայմանավորված է հենց այդ դրույթների կիրառմամբ (տե՛ս, mutatis mutandis, Ջեոֆրե դե լա Պլադելն ընդդեմ Ֆրանսիայի 1992թ. դեկտեմբերի 16-ի վճիռը, Շարքեր A, թիվ 253-B, էջ 42, կետ 31):

Բ. Սկզբունքների կիրառումը

36. Լատիտի քրեական դատարանի սահմանած պատիժը, որն այնուհետև կրճատվել է Կրետեի վերաքննիչ դատարանի կողմից (տե՛ս վերը՝ կետեր 9-10), հանդիսանում է միջամտություն պրն Կոկինակիսի «[իր] կրոնին կամ հավատքին դավանելու ազատության» իրավունքի իրացմանը: Նման միջամտությունը հակասում է 9-րդ հոդվածին, եթե այն «նախատեսված չէ օրենքով», չի հետապնդում 2-րդ կետում սահմանված մեկ կամ ավելի իրավաչափ նպատակներ և «անհրաժեշտ չէ ժողովրդավարական հասարակությունում» այդ նպատակներին հասնելու համար:

1. «Օրենքով նախատեսված»

37. Դիմողը պնդել է, որ 7-րդ հոդվածի կապակցությամբ իր ներկայացրած բացատրությունները կիրառելի են նաև «օրենքով նախատեսված» արտահայտության նկատմամբ: Այդ իսկ պատճառով Դատարանը քննության կառնի այդ բացատրությունները հենց այս տեսանկյունից:

38. Պրն Կոկինակիսը, առաջին հերթին, վիճարկել է թիվ 1363/1938 օրենքի 4-րդ բաժնի ձևակերպումը: Նա քննադատել է հոգեորսության՝ «օբյեկտիվ կողմի» նկարագրության բացակայությունը: Ըստ դիմողի՝ դա դիտավորություն է և միտում ունի հնարավորություն ընձեռելու, որ կրոնի վերաբերյալ ցանկացած բնույթի քննարկում կամ հաղորդակցություն ընդգրկվի այս դրույթի շրջանակներում: Նա նշել է այն վտանգի առկայությունը, որ ինչպես ոստիկանությունը, այնպես էլ շատ հաճախ դատարանները «ընդարձակում են» այս բաժնի աղոտ ձևակերպման իմաստը, ինչպես, օրինակ, «մասնավորապես» և «անուղղակի փորձ» արտահայտություններին՝ հավասարեցնելով դրանք միջամտության այլ անձանց հավատքին: Ոչ ուղղափառ քրիստոնյային պատժելը նույնիսկ այն դեպքում, երբ վերջինս առաջարկում է «բարոյական և նյութական օգնություն», հավասարազոր է այնպիսի գործողությունը պատժելուն, որպիսին կարող է վերագրվել ցանկացած կրոնի, և որը որոշակի արտակարգ իրավիճակներում պահանջվում է Քրեական օրենսգրքով: Թիվ 1672/1939 օրենքը (տե՛ս վերը՝ կետ 16) 4-րդ բաժինն ընդամենն ազատել է սկզբնական ձևակերպման մեջ առկա «կրկնվող բառերից». այն պահպանել է բոլոր «ընդարձակ, ամեն ինչ ներառող» արտահայտությունները, ուղղակի օգտագործելով ավելի կոնկրետ, սակայն նույնքան «պեղանտիկ» ոճ, որը կոչված է ապահովելու ոչ ուղղափառ քրիստոնյաների մշտական ճնշումը: Հետևաբար, ոչ մի քաղաքացի իր վարքագիծն այս օրենքի հիման վրա կարգավորել չի կարող:

Բացի վերոնշյալից, թիվ 1363/1938 օրենքի 4-րդ բաժինն անհամատեղելի է Սահմանադրության 13-րդ հոդվածի հետ:

39. Մյուս կողմից, Կառավարությունը պնդել է, որ 4-րդ բաժնում տեղ գտած հոգեորսության սահմանումը ճշգրիտ է և որոշակի. դրանում թվարկվում են հանցանքի բոլոր բաղկացուցիչները: «Մասնավորապես» մակբայի կիրառումը կարևոր չէ, քանի որ այն վերաբերում է ընդամենը հանցանքը կատարելու միջոցներին: Բացի դրանից, նմանատիպ հատկանիշների ցանկի օգտագործումը չափազանց ընդունված է քրեական օրենսդրություններում:

Վերջապես, ինչ վերաբերում է հանցանքի «օբյեկտիվ կողմի» նկարագրությանը, ապա այն թերի չէ և սահմանված է որպես փորձ՝ փոխելու այլ անձանց հավատքի հիմք հանդիսացող համոզմունքները:

40. Դատարանն արդեն նշել է, որ գոյություն ունեն բազմաթիվ օրենքներ, որոնց ձևակերպումները բացարձակ ճշգրիտ չեն: Չափազանց կոնկրետ լինելուց խուսափելու, ինչպես նաև փոփոխվող հանգամանքների հետ համընթացությունն ապահովելու անհրաժեշտությունը բերում է նրան, որ բազմաթիվ օրենքներ շատ թե քիչ ձևակերպված են աղոտ կերպով (տե՛ս, օրինակ՝ *mutatis mutandis*, Մյուլերը և այլոք ընդդեմ Շվեյցարիայի 1988թ. մայիսի 24-ի դատավճիռը, Շարքեր A, թիվ 133, էջ 20, կետ 29): Աղանդավորությանը վերաբերող քրեաիրավական դրույթները պատկանում են հենց այս կարգին: Նման դրույթների մեկնաբանումը և կիրառումը պայմանավորվում է պրակտիկայով:

Այս դեպքում գոյություն ունեւ ձևավորված ներպետական նախադեպային իրավունք (տե՛ս վերը՝ կետեր 17-20): Այս նախադեպային իրավունքը, լինելով հրապարակված և մատչելի, լրացնում է 4-րդ բաժնի ձևակերպումը և այնպիսին է, որ հնարավորություն էր ընձեռում պրն Կոկինակիսին կարգավորելու իր վարքագիծը այս հարցում:

Ինչ վերաբերում է թիվ 1363/1938 օրենքի 4-րդ բաժնի հակասահմանադրական լինելուն, ապա Դատարանը կրկնում է, որ ներպետական իրավունքի մեկնաբանումը և կիրառումը, առաջին հերթին, պետական իշխանությունների, և մասնավորապես, դատարանների գործն է (տե՛ս , որպես ամենավերջին աղբյուր, Հադջինաստասիուն ընդդեմ Հունաստանի 1992թ. դեկտեմբերի 16-ի դատավճիռը, Շարքեր A, թիվ 252, էջ 18, կետ 42): Հունաստանի դատարանները, որոնք ստիպված էին քննության առնել այս հարցը, սահմանել են, որ չկա ոչ մի անհամատեղելիություն (տե՛ս վերը՝ կետ 21):

41. Հետևաբար, վիճարկվող միջոցը «նախատեսված էր օրենքով»՝ Կոնվենցիայի 9-րդ հոդվածի իմաստով:

2. Իրավաչափ նպատակ

42. Կառավարությունը պնդել է, որ ժողովրդավարական պետությունը պարտավոր է ապահովել իր տարածքում բնակվող բոլոր անձանց անհատական ազատություններից օգտվելը: Մասնավորապես, եթե Կառավարությունը աչալրջորեն չպաշտպաներ անձի կրոնական համոզմունքն ու արժանապատվությունն անբարոյական և անազնիվ միջոցներով ներգործելու փորձերից, ապա 9-րդ հոդվածի 2-րդ կետը գործնականում ամբողջովին կկորցներ իր իմաստը:

43. Դիմողի կարծիքով, կրոնը «մշտապես նորացվող մարդկային մտքի» մի մասն է և հնարավոր չէ պատկերացնել դրա բացառումը հասարակական քննարկումներից: Անհատական իրավունքների արդարացի հաշվեկշիռը պարտադրում է ընդունել, որ այլ անձանց մտքերը պետք է ենթարկվեն նվազագույն ազդեցության, այլապես արդյունքում կլինեն «տարօրինակ հասարակություն՝ բաղկացած լռակյաց կենդանիներից, որոնք մտածում են ... սակայն չեն արտահայտում իրենց մտքերը, որոնք խոսում են... բայց չեն շփվում, և որոնք գոյություն ունեն, սակայն չեն գոյակցում»:

44. Հաշվի առնելով գործի հանգամանքները և համապատասխան դատարանների որոշումների փաստացի հանգամանքները, Դատարանը համարում է, որ վիճարկվող միջոցը 9-րդ հոդվածի 2-րդ կետի համաձայն հետապնդում է իրավաչափ նպատակ, այն է՝ այլ անձանց իրավունքների և ազատությունների պաշտպանությունը, ինչը վկայակոչվել է Կառավարության կողմից:

3. «Անհրաժեշտ է ժողովրդավարական հասարակությունում»

45. Պրն Կոկինակիսը չի համարել, որ ժողովրդավարական հասարակությունում կա անհրաժեշտություն գրկելու քաղաքացուն խոսելու իր իրավունքից, երբ նա գալիս է իր հարևանի հետ կրոնական հարցեր քննարկելու: Նրան հետաքրքրել է այն հարցը, թե ինչպես կարող է համոզմունքով մատուցված գրույցը, որը հիմնված է բոլոր քրիստոնյաների համար ընդհանուր սուրբ գրքերի վրա, խախտել այլ անձանց իրավունքները: Տկն Կիրիակակին ուներ բավարար մտավոր կարողություններ և բավականաչափ փորձառու չափահաս կին էր. հնարավոր չէր Եհովայի վկայի

զրույցը քահանայի կնոջ հետ համարել քրեական հանցանք՝ առանց վտանգելու հիմնարար իրավունքները: Ավելին, Կրետեի վերաքննիչ դատարանը, չնայած այն հանգամանքին, որ իր տրամադրության տակ ուներ ճշգրիտ և բացարձակ պարզ փաստեր, այնուամենայնիվ, չի կարողացել սահմանել դիմողի կողմից գանգատվողի կրոնական հավատքին միջամտելու փորձի բնույթի ուղղակի կամ անուղղակի լինելը. դատարանի ներկայացրած պատճառաբանությունից ակնհայտ էր, որ դիմողը դատապարտվել է «ոչ թե իր կատարածի համար, այլ իր ով լինելու համար»:

Հանձնաժողովն ընդունել է այս փաստարկն ըստ էության:

46. Ի հակառակ դրան, Կառավարությունը պնդել է, որ Հունաստանի դատարանները որպես հիմք են ընդունել պարզ փաստերը, որոնք հանդիսանում էին հոգեորսության հանցանք. պրն Կոկինակիսի համառությունը տկն Կիրիակակիի տուն մտնելու կապակցությամբ՝ դրա համար կեղծ պատճառ ներկայացնելով, այն պահելաձևը, որ նա որդեգրել էր շահելու համար տկն Կիրիակակիի վստահությունը, ինչպես նաև Սուրբ Գրքի «հմուտ» վերլուծումը, որը նախատեսված էր գանգատվողին, որը չուներ «համապատասխան գիտելիքներ ուսմունքի» վերաբերյալ (տե՛ս վերը՝ կետեր 9-10), «նվորեցնելու» համար: Կառավարությունը նշել է, որ պետության կողմից անտարբերությունն այն հարձակումների նկատմամբ, որոնք ուղղված են կրոնական հանոգմունքների ազատությանը, կհանգեցնեն լայնածավալ խռովությունների, ինչը կարող էր խաթարել հասարակական հանգստությունը:

47. Դատարանը բազմիցս ընդունել է, որ Պայմանավորվող պետություններին պետք է թողնվի գնահատման որոշ շրջանակ՝ միջամտության անհրաժեշտության առկայությունը և ծավալը գնահատելու համար, սակայն այդ շրջանակը ենթակա է եվրոպական վերահսկողության՝ ներառելով ինչպես օրենսդրությունը, այնպես էլ կիրառվող որոշումները, նույնիսկ եթե դրանք կայացվել են անկախ դատարանի կողմից: Դատարանի խնդիրն է որոշել, թե արդյոք ներպետական մակարդակում ձեռնարկված միջոցներ սկզբունքորեն արդարացված են և համաչափ:

Այս վերջին հարցի վերաբերյալ որոշում կայացնելու համար Դատարանը պետք է համեմատի այլ անձանց իրավունքները և ազատությունները պաշտպանելու պահանջները այն վարքագծի հետ, որի համար մեղադրվել է դիմողը: Գործադրելով իր վերահսկողության իրավազորությունը՝ Դատարանը պետք է դիտարկի վիճարկվող դատական որոշումները՝ հաշվի առնելով գործի՝ որպես ամբողջության նախադրյալները (տե՛ս, *inter alia* և *mutatis mutandis*, ԲարՖորդն ընդդեմ Դանիայի 1989թ. փետրվարի 22-ի վճիռը, Շարքեր A, թիվ 149, էջ 12, կետ 28):

48. Առաջին հերթին պետք է տարբերակել Քրիստոնեական վկա լինելն անպատշաճ հոգեորսությունից: Առաջինը վերաբերում է ճշմարիտ ավետարանչականությանը, որը 1956թ. Եկեղեցիների համաշխարհային խորհրդի հովանու ներքո ներկայացված հաշվետվության մեջ նկարագրված է որպես հիմնական առաքելություն և ամեն քրիստոնյայի ու եկեղեցու պարտականություն: Երկրորդը վերաբերում է դրա աղավաղմանը և դեֆորմացիային: Համաձայն նույն հաշվետվության, եկեղեցու համար նոր անդամներ գրավելը կարող է իրականացվել նյութական կամ հասարակական արտոնություններ տրամադրելու խոստումների միջոցով, կամ ծանր հոգեկան ու նյութական վիճակում գտնվող անձանց վրա անպատշաճ ճնշման գործադրման միջոցով, այս դեպքում հնարավոր են նաև բռնության և հրահանգավորման կիրառումը: Ընդհանրացնելով կարելի է ասել, որ այն համատեղելի չէ մտքի, խղճի և կրոնի ազատության նկատմամբ հարգանքի հետ:

Թիվ 1363/1938 օրենքի 4-րդ բաժնի մանրակրկիտ ուսումնասիրությունը ցույց է տալիս, որ Հունաստանի օրենսդրության մեջ ընդունված համապատասխան չափանիշները կարելի է համաձայնեցնել վերոհիշյալի հետ՝ այնքանով, որքանով դրանք նախատեսված են պատժելու միայն անպատշաճ հոգեորսությունը, ինչը Դատարանը չպետք է վերացականորեն սահմանի տվյալ գործում:

49. Սակայն Դատարանը նշում է, որ Հունաստանի դատարանները դիմողի պատասխանատվությունը սահմանելիս՝ ընդամենը վերարտադրել են 4-րդ բաժնի ձևակերպումները և բավարար չափով չեն պարզաբանել, թե հատկապես ինչպես է մեղադրյալն անպատշաճ միջոցներով փորձել համոզել իր հարևանին:

Շարադրված փաստերից և ոչ մեկը չի արդարացնում այդ եզրահանգումը:

Այսպիսով, չկա վկայություն այն, որ հաշվի առնելով գործի հանգամանքները՝ դիմողի դատապարտումն արդարացված է ճնշող հասարակական անհրաժեշտությամբ: Այդ իսկ պատճառով, վիճարկվող միջոցը չի կարող համարվել համաչափ հետապնդվող իրավաչափ նպատակին կամ, հետևաբար, «անհրաժեշտ ժողովրդավարական հասարակությունում... անձանց իրավունքները և ազատությունները պաշտպանելու համար»:

50. Որպես եզրահանգում՝ տեղի է ունեցել Կոնվենցիայի 9-րդ հոդվածի խախտում:

II. 7-րդ հոդվածի վիճարկվող խախտումը

51. Պրն Կոկինակիսը նաև վկայակոչել է 7-րդ հոդվածը, որով նախատեսվում է, որ՝

«1. Ոչ ոք չպետք է մեղավոր ճանաչվի որևէ գործողության կամ անգործության համար, որը, կատարման պահին գործող ներպետական կամ միջազգային իրավունքի համաձայն, քրեական հանցագործություն չի համարվել: Չի կարող նշանակվել ավելի ծանր պատիժ, քան այն, որը կիրառելի է եղել քրեական հանցագործության կատարման պահին:

2. Սույն հոդվածը չի խոչընդոտում ցանկացած անձի դատի տալ և պատժել որևէ գործողության կամ անգործության համար, որը կատարվելու պահին, քաղաքակիրթ ազգերի կողմից ճանաչված իրավունքի ընդհանուր սկզբունքներին համապատասխան, համարվել է քրեական հանցագործություն»:

Ըստ դիմողի՝ այս հոդվածի հետ քրեական դրույթի համատեղելիությունն ապահովվելու համար վերջինիս ձևակերպումը պետք է լինի բավարար չափով ճշգրիտ և պարզ (տե՛ս վերը՝ կետեր 37-38): Նա նշել է, որ թիվ 1363/1938 օրենքի 4-րդ բաժնի դեպքում սա ապահովված չէ:

52. Դատարանը նշում է, որ Կոնվենցիայի 7-րդ հոդվածի 1-ին կետը նախատեսված չէ լոկ՝ քրեական իրավունքի հետադարձ կիրառումն ի վնաս մեղադրյալի արգելելու համար: Այն նաև ընդհանուր առմամբ մարմնավորում է այն սկզբունքը, որ միայն օրենքը կարող է սահմանել հանցանքը և նախատեսել պատիժը (nulum crimen, nulla poena sine lege), ինչպես նաև այն սկզբունքը, որ քրեական օրենքը չպետք է ի վնաս մեղադրյալի լայն մեկնաբանության տեղիք տա, օրինակ համանմանությամբ. սրանից հետևում է, որ հանցանքը պետք է պարզորեն սահմանված լինի օրենքով: Այս պայմանը բավարարված է այն դեպքում, երբ անձը համապատասխան դրույթի ձևակերպումից, անհրաժեշտության դեպքում դատարանների մեկնաբանության օգնությամբ, կարող է հասկանալ, թե հատկապես որ գործողությունների ու անգործության համար է նա ենթակա պատասխանատվության:

Տվյալ գործում իրավիճակն իսկապես այսպիսին էր. այս կապակցությամբ Դատարանը հղում է կատարում տվյալ վճռի 40-41 կետերին:

53. Եզրակացվում է, որ Կոնվենցիայի 7-րդ հոդվածը չի խախտվել:

III. 10-րդ հոդվածի վիճարկվող խախտումը

54. Այնուհետև դիմողը վկայակոչել է արտահայտվելու իր ազատությունը, ինչը երաշխավորվում է 10-րդ հոդվածով: Իր դատապարտումը հարված էր ոչ միայն իր կրոնական հայացքների տարածմանը, այլ նաև ընդհանուր առմամբ իր հասարակական -փիլիսոփայական հայացքներին, քանի որ Կրետեի վերաքննիչ դատարանը նշել էր, որ նա խոսել է տկն Կիրիակակիի հետ Օլոֆ Պալմ քաղաքական գործչի մասին և տարածել է խաղաղասիրական տեսակետներ:

55. Հաշվի առնելով 9-րդ հոդվածի կապակցությամբ իր որոշումը (տե՛ս վերը՝ կետ 50), Դատարանը, ինչպես Հանձնաժողովը, չի տեսնում զանգատն այս մասով քննության առնելու անհրաժեշտություն:

IV. 9-րդ հոդվածի հետ համատեղ 14-րդ հոդվածի վիճարկվող խախտումը (հոդվ.14+9)

56. 1992թ. օգոստոսի 5-ին իր գրավոր բացատրություններում դիմողը նաև պնդել է, որ հանդիսանում է 14-րդ հոդվածին հակառակ խտրականության գոհ՝ 9-րդ հոդվածի հետ մեկտեղ: Նա հայտարարել է, որ այդ խտրականությունը բխում էր 1363/1938 օրենքի 4-րդ բաժնում առկա թերացումներից կամ այդ բաժնի կիրառումից:

57. Չնայած նրան, որ այս գանգատը չի բարձրացվել Հանձնաժողովում, այն վերաբերում է նույն փաստերին, որոնց վերաբերում էին 7-րդ և 9-րդ հոդվածների հիման վրա ներկայացված գանգատները: Սակայն, հաշվի առնելով վերը՝ 50-րդ կետում տեղ գտած եզրակացությունը, Ղատարանը գտնում է, որ չկա այն քննության առնելու անհրաժեշտություն:

V. 50-րդ հոդվածի կիրառումը

58. Համաձայն Կոնվենցիայի 50-րդ հոդվածի,

«Եթե Ղատարանը գտնում է, որ Բարձր պայմանավորվող կողմի իրավական կամ ցանկացած այլ իշխանությունների կայացրած որոշումը կամ ձեռնարկած միջոցը մասամբ կամ ամբողջությամբ հակասում են ... Կոնվենցիայից բխող պարտավորություններին և, եթե նշված Կողմի ներպետական իրավունքը հնարավորություն է տալիս միայն մասնակի փոխհատուցում կատարելու այդ որոշման կամ միջոցի կիրառման հետևանքների դիմաց, Ղատարանի որոշմամբ, անհրաժեշտության դեպքում, տուժած կողմին տրամադրվում է արդարացի բավարարում»:

59. Լուսնների ժամանակ դիմողն առաջին հերթին պահանջել է 500.000 դրահն (GRD/ ՀՀԴ) փոխհատուցում ոչ նյութական վնասի դիմաց:

Ղատարանը համարում է, որ նա ապացուցել է այդ վնասը, և որ չնայած Կառավարության հակառակ կարծիքին, խախտման փաստի ճանաչումը բավարար չէ դիմողին այդ վնասի դիմաց հատուցելու համար: 50-րդ հոդվածի պահանջների հիման վրա Ղատարանը կատարել է անաչառ գնահատում և այս կապակցությամբ սահմանում է 400.000 GRD չափով փոխհատուցում:

60. Հունաստանի դատարաններում և Կոնվենցիայի հաստատություններում կրած ծախսերի և ծախքերի դիմաց, պրն Կոկինակիսն ակնկալել է 2.789.500 GRD գումար՝ ներկայացնելով դրա մանրամասները:

Կառավարությունը համարել է, որ այս գումարը չափից ավելի է: Մասնավորապես Կառավարությունը վիճարկել է՝ (ա) Հունաստանի դատարաններում և Եվրոպական դատարանում դիմողին երկու փաստաբանների ներկայացնելու, ինչպես նաև Կրետեի դատարաններում դիմողին Աթենքի փաստաբանի ներկայացնելու անհրաժեշտությունը, և (բ) Վճարել դատարանում լուսններին պրն Կոկինակիսի ներկա գտնվելու անհրաժեշտությունը:

Ինչպես Հանձնաժողովի պատվիրակը, Ղատարանը նույնպես, այնուամենայնիվ, գտնում է, որ պահանջը ողջամիտ է և, հետևաբար, այն բավարարում է ամբողջությամբ:

ԱՅՍ ՀԻՄՔԵՐՈՎ ԴՍՏԱՐԱՆԸ

1. Վճռում է, վեց ձայնով՝ ընդդեմ երեքի, որ տեղի է ունեցել 9-րդ հոդվածի խախտում,
2. Վճռում է, ութ ձայնով՝ ընդդեմ մեկի, որ 7-րդ հոդվածի խախտում տեղի չի ունեցել,
3. Վճռում է, միաձայն, որ չկա գործը 10-րդ և 9-րդ հոդվածի հետ մեկտեղ 14-րդ հոդվածի հիման վրա քննության առնելու անհրաժեշտություն,
4. Վճռում է, միաձայն, որ պատասխանող պետությունը պետք է եռամսյա ժամկետում դիմողին վճարի 400.000 (չորս հարյուր հազար) դրահն՝ ոչ նյութական վնասի դիմաց, և 2.789.500 (երկու միլիոն յոթ հարյուր ութսունհինգ հազար հինգ հարյուր) դրահն՝ ծախսերի և ծախքերի դիմաց:

Կատարված է անգլերենով և ֆրանսերենով, և հրապարակվել է դռնբաց նիստում, Մարդու իրավունքների պալատում, Ստրասբուրգում, 1993թ. մայիսի 25-ին:

Ռոլվ Ռիսդալ
Նախագահ
Մարկ-Անդրե էյսեն
Քարտուղար

Ըստ Կոնվենցիայի 51-րդ հոդվածի 2-րդ կետի և Ղատարանի կանոնակարգի 53-րդ կանոնի 2-րդ կետի՝ սույն վճռին կցվում են հետևյալ առանձին կարծիքները.

- (ա) պրն Փետիտիի մասնակի համընկնող կարծիքը,
 - (բ) պրն Դե Մեյերի համընկնող կարծիքը,
 - (գ) պրն Վալտիկոսի չհամընկնող կարծիքը,
 - (դ) պրն Մարտենսի մասնակի չհամընկնող կարծիքը,
 - (ե) պրն Ֆոյզելի և պրն Լուիզուի միացյալ չհամընկնող կարծիքը:
- Ռ.Ռ.
Մ.-Ա.Է.

ՂԱՏԱՎՈՐ ՓԵՏԻՏԻ ՄԱՍՆԱԿԻ ՀԱՄԸՆԿՆՈՂ ԿԱՐԾԻՔԸ (Թարգմանություն)

Ես մեծամասնության հետ քվեարկել եմ 9-րդ հոդվածի խախտմանը կողմ, սակայն համարում եմ, որ վճռում բերված պատճառաբանումն օգտակար կլիներ ընդարձակել:

Բացի դրանից, ես մեծամասնության հետ էի նաև այն տեսակետում, որ հոգեորսությանը վերաբերող՝ ներկայումս Հունաստանում գործող քրեական օրենսդրությունն ինքնին հակասում է 9-րդ հոդվածին:

Կոկինակիսի գործն ունի բացառիկ կարևորություն: Եվրոպական դատարանի հիմնադրումից ի վեր սա կրոնի ազատության մասին առաջին իրական գործն է, որ հանձնվել է Ղատարանի քննությանը: Բացի դրանից, որոշումը կայացվել է այն ժամանակ, երբ ՄԱԿ-ը և ՅՈՒՆԵՍԿՕ-ն նախապատրաստում են Հանդուրժողականության համաշխարհային տարի, որը կոչված է ապահովելու Անհանդուրժողության բոլոր ձևերի դեմ՝ 1981թ. ՄԱԿ-ի հռչակագրի ազդեցությունը, որի շուրջ բանակցությունները տևել են 20 տարի:

Առաջին հերթին պետք է նշել, որ, իմ կարծիքով, 9-րդ հոդվածին հակասում է հենց բուն օրենքը: Ես համաձայն եմ ընդունելու դրա կանխատեսելիությունը: Սակայն սահմանումը հնարավորություն է տալիս ցանկացած պահի պատժել ցանկացած անձի աննշան փորձը համոզելու այն անձին, որին նա դիմում է:

Ղատառաբանությունը, որն ընդունվել է մեծամասնության կողմից, մտադրություն ունենալով սահմանափակվել այս մասնակի դեպքով, հավասարազոր է պետական դատարանը վերահսկելուն՝ կապված սահմանված պատժի խստության աստիճանի հետ, այն դեպքում, երբ խնդրո առարկան հենց բուն պատիժը սահմանելու սկզբունքն է, և Եվրոպական դատարանի գործառույթը չէ սահմանել ներպետական իրավունքում պատժի խստության աստիճանը: Ղատարանը պետք է հավատարիմ մնա իր որոշումներին՝ կայացված Ղաղջեոնն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության (1981թ. հոկտեմբերի 22-ի վճիռը, Շարքեր A, թիվ 45, էջ 18-19, կետ 41) և Նորիսն ընդդեմ Իռլանդիայի (1988թ. հոկտեմբերի 26-ի վճիռը, Շարքեր A, թիվ 142, էջ 16, կետ 33) գործերի կապակցությամբ. սոսկ դրույթը կիրառելու միայն վտանգը, նույնիսկ այն դեպքում, երբ այն գործածությունից դուրս է եկել, բավարար է խախտում արձանագրելու համար:

«Հոգեոսրություն, որը հարգված չէ» արտահայտությունը, որը որպես չափանիշ է կիրառվել Հունաստանի դատարանների կողմից օրենքը կիրառելիս, բավարար պայման է, որպեսզի և՛ դրույթը, և՛ դրա կիրառման պրակտիկան համարվեն 9-րդ հոդվածին հակասող:

Կառավարությունն ինքն է ընդունել, որ դիմողը հետապնդվել է, քանի որ փորձել է ներգործել այն անձի վրա, որի հետ զրույց է ունեցել՝ օգտվելով ուսմունքի կապակցությամբ նրա անփորձությունից և շահագործելով նրա ցածր մտավոր կարողությունները: Այդ իսկ պատճառով հարցը կայանում էր ոչ թե այլ անձանց ֆիզիկական և հոգեբանական ճնշումից պաշտպանելուն, այլ պետությանը հնարավորություն ընձեռելուն՝ անհիմն կերպով իրեն իրավունք վերապահելու գնահատել անձի թուլությունը՝ աղանդավորին պատժելու նպատակով. միջամտություն, որը կարող է չափազանց վտանգավոր դառնալ բռնատիրական պետությունում կիրառվելու դեպքում:

Մեղադրանքի աղոտությունը և հոգեոսրության հասկացության պարզ սահմանման բացակայությունն ավելացնում են այն կասկածները, որոնց տեղիք է տալիս Հունաստանի օրենքը: Նույնիսկ ընդունելով, որ Հունաստանում օրենքի կանխատեսելիությունը հոգեոսրների նկատմամբ կիրառվելու դեպքում բավարար էր, փաստը մնում է այն, որ սահմանման աղոտությունը՝ քրեական պատիժ որոշելու առումով, չափազանց մեծ տեղ է թողնում մեկնաբանությունների համար:

Կարող է հարց ծագել, թե արդյոք հոգեոսրության նկատմամբ քրեական օրենքի կիրառման սկզբունքն ինքնին համատեղելի է Կոնվենցիայի 9-րդ հոդվածի հետ:

Քրեական քաղաքականությունը կարող է իրագործվել այնպիսի հատուկ քրեական հանցանքների ստեղծման տեխնիկայի միջոցով, որոնք վերաբերում են այն հարկադրական գործողություններին և որոշ աղանդների գործունեությանը, որոնք իրապես ոտնահարում են անձի ազատությունը և արժանապատվությունը: Անչափահասները պետք է պաշտպանվեն ճշգրիտ քրեական դրույթների միջոցով: Չափահասների պաշտպանությունը կարող է ապահովվել ֆինանսական և սոցիալական ապահովության օրենսդրության միջոցով, ինչպես նաև խաբեության, մոլորեցման վտանգի առջև գտնվող անձանց չօգնելու և դիտավորությամբ կամ անզուրկությամբ վնաս (նույնիսկ ֆիզիկական) հասցնելու վերաբերյալ սովորական օրենքների հիման վրա:

Բոլոր դեպքերում, նույնիսկ սկզբունքն ընդունելու դեպքում, այն չպետք է տանի դեպի այնպիսի օրենսդրության պահպանումը, որը տեղիք է տալիս քրեական հանցանքների աղոտ սահմանման՝ մեղադրյալի դատապարտման կամ արդարացման հարցի որոշումը թողնելով դատարանների սուբյեկտիվ գնահատմանը: Լինգենսն ընդդեմ Ավստրիայի վճռում արտահայտվելու ազատության առնչությամբ (1986թ. հուլիսի 8, Շարքեր A, թիվ 103) Եվրոպական դատարանը նշել է իր մտավախությունը ճշմարտության գաղափարի գնահատումը դատարաններին թողնելու վերաբերյալ:

Հոգեոսրության կապակցությամբ մեկնաբանման չափանիշները, որոնք նույնքան անորոշ են, որքան «հարգված կամ անհարգի» և «սխալ ընկալված» արտահայտությունները, չեն կարող ապահովել իրավական որոշակիությունը:

Հոգեոսրությունը կապված է կրոնի ազատության հետ. հավատացյալ անձը պետք է հնարավորություն ունենա կիսելու և փոխանցելու իր հավատքն ու համոզմունքները կրոնի բնագավառում այնպես, ինչպես փիլիսոփայության ոլորտում: Կրոնի և խղճի ազատությունը հիմնարար իրավունք է, և այս ազատության գործադրումը պետք է ծառայի բոլոր կրոնների շահերին, այլ ոչ թե մեկ եկեղեցու շահերին, նույնիսկ այն պարագայում, երբ այն ավանդաբար հաստատված եկեղեցի է կամ «գերիշխող կրոն»:

Կրոնի և խղճի ազատությունը որոշակիորեն ենթադրում է նաև հոգեոսրության ընդունում, նույնիսկ եթե այն «հարգված չէ»: Հավատացյալները և ազնուստիկ փիլիսոփաները ունեն իրենց համոզմունքները տարածելու, այլ անձանց հետ այդ համոզմունքները կիսելու և նույնիսկ այդ անձանց իրենց կրոնին կամ համոզմունքներին դարձնելու իրավունք:

Այս իրավունքի գործադրման սահմանափակումները թելադրվում են միայն այլ անձանց իրավունքները հարգելու անհրաժեշտությամբ, երբ անձը հարկադրվում է ընդունելու համոզմունքները, կամ երբ կիրառվում են նենգափոխ տեխնիկաներ:

Անընդունելի վարքագծի այլ տեսակները, ինչպես, օրինակ՝ մոլորեցնելը, աշխատանքային օրենսդրության խախտումները, հասարակական առողջության վտանգումը և բարոյականության

խաթարումը, որոնք առկա են որոշ կեղծ կրոնական խմբերի պրակտիկայում, պետք է պատժվեն պոզիտիվ իրավունքի հիման վրա որպես հասարակ քրեական հանցանքներ: Հոգեորությունը չի կարելի արգելել նմանատիպ գործողությունները պատժելու անհրաժեշտության քողի ներքո:

Բնականաբար, հոգեորությունը չպետք է իրականացվի հարկադրական կամ անազնիվ միջոցներով՝ օգտագործելով անչափահասներին և համաձայն քաղաքացիական իրավունքի անգործունակ անձանց, սակայն նմանատիպ բացթողումները կարող են կարգավորվել սովորական քաղաքացիական և քրեական իրավունքով:

Երկրորդ հերթին, նույնիսկ եթե Ղատարանը չգտներ օրենքի խախտում, իմ կարծիքով, այն կարող էր այլ կերպ ձևակերպել որոշումը՝ ավելացնելով մի քանի սահմանումներ այնպես, որ որոշման ազդեցության շրջանակները պատշաճ կերպով հասկացվեն:

Մեկնաբանները և անդամ պետությունները կարող են ափսոսել, որ ՄԱԿ-ի Համաշխարհային հանդուրժողականության տարվա նախօրեին և հաշվի առնելով Կրոնական անհանդուրժողականության վերաբերյալ ՄԱԿ-ի հռչակագիրը, Ղատարանը այսպիսի բացառիկ կարևորության հարցում չկարողացավ ավելի ցայտուն արտահայտել հոգեորության իր մեկնաբանումը 9-րդ հոդվածով նախատեսված կրոնի ազատության առնչությամբ:

Պատճառաբանումը կարող էր նաև ավելի ցայտուն արտացոլել այն փաստը, որ 9-րդ հոդվածը կիրառվում է նաև ոչ կրոնական փիլիսոփայական հայացքների նկատմամբ, և որ դրա կիրառումը կոչված է պաշտպանելու անձանց որոշակի աղանդների չարաշահումներից. սակայն այստեղ արդեն, պետությունների պարտականությունն է այնպիսի օրենսդրական դաշտի ստեղծումը, որը համաձայն սովորական իրավունքի՝ կկանոնակարգի բոլոր այն շեղումները, որոնք տանում են մոլորեցնելու փորձերի: Ոչ քրեական հոգեորությունը շարունակում է հանդիսանալ կրոնի ազատության հիմնական արտահայտումը: Որևէ մեկին իր կրոնից շեղելու փորձն ինքնին չի կարող համարվել այլ անձանց ազատության և համոզումների նկատմամբ ոտնձգություն կամ նրանց իրավունքների խախտում:

Կառավարությունն ընդունել է, որ թիվ 1363/1938 օրենքը չեղյալ չի համարվել 1975թ. Սահմանադրության ընդունումից հետո: Կառավարությունը վիճարկել է, որ Գերագույն վարչական դատարանի մի քանի վճիռներով ապահովվել է կրոնի ազատության արդյունավետ պաշտպանություն, սակայն փաստը մնում է այն, որ դատարանները մշտապես կարող են օրենքը կիրառել այնպես, ինչպես դա արվել էր Կոկինակիսի գործում: Ինչևէ, Ստրասբուրգի հաստատությունները չեն կարող վերահսկել 9-րդ հոդվածի հետ համատեղելիությունը՝ պատժի խստության աստիճանի և համաչափության հիմքի վրա:

Նույնիսկ զերծ մնալով Հունաստանի դատարանների որոշումը քննադատելուց՝ գրույցի բովանդակության և ապացույցների ստուգման առումով, ակնհայտ է, որ իրավունքի և Սահմանադրության հասկացություններում չկա ճշգրիտ բաժանարար գիծ վկայություն կրելու, անձի հավատքի կամ կրոնական համոզումների հռչակման և հարկադրման միջև: Հունաստանի դատարանների համաձայնություն չտված երկու դատավորներ ուշադրություն են հրավիրել որոշումների պատճառաբանությունների ոչ հիմնավոր, անհամոզիչ լինելու վրա:

Հանձնաժողովում վարույթի ընթացքում դիմողն իր ներկայացրած պատասխան գրավոր բացատրություններում առաջ է քաշել երկու կարևոր կետ.

« 1. Կրոնի հարցերում խղճի ազատության հռչակումը և դրսևորումը սկիզբ են առնում տարբեր սահմանադրություններում «հոգեորության» արգելումից: Առաջին անգամ այն ամրագրվել է 1927թ. հունիսի 3-ի Սահմանադրությունում (հոդված 1, կետ 1 (գ)), իսկ այժմ ընդգրկված է «անձնական և սոցիալական» հիմնարար իրավունքների ցանկում, և ինչպես Համընդհանուր հռչակագրում և Եվրոպական կոնվենցիայում որակված է որպես «մարդու իրավունքներ» (1975թ. հունիսի 9-ի Սահմանադրություն, հոդված 13, կետ 1, 25 և 28): Այսպիսով, Սահմանադրության բուն տեքստը պարունակում է անոմալիա, եթե ոչ վրդովեցուցիչ հակասություն: Հաշվի առնելով, որ 1938-39թթ. բռնապետության օրոք սահմանված օրենսդրական ակտերը վատթարացրել են իրավիճակը՝ հավասարեցնելով կրոնական համոզումները և դրանք բարձրաձայնելը քրեական հանցանքների, ինչի համար քրեական իրավունքում երբևէ չի եղել որևէ դրույթ (ինչպես արդեն նշվել է), կան համոզիչ պատճառներ ընդունելու համար, որ այս դրույթներն անհամատեղելի են այժմ գործող

Սահմանադրության տառի և ոգու հետ: Կրոնական համոզմունքները բացահայտող կարծիքների արտահայտումը կամ անվնաս գործադրումը, կամ նույնիսկ այդ կարծիքի վերաբերյալ կասկածի առաջացումը, ինչպես Կոկինակիսի գործում, չեն կարող հավասարազոր լինել հանցանքի: Ահա այսպես պետք է կիրառվեր Սահմանադրությունն օրենսդրի, ինչպես նաև վարչական և դատական իշխանությունների կողմից: Անկասկած, ամենից առաջ սա է այն միակ ճիշտ ուղին Եվրոպական կոնվենցիային ենթարկվելու և իր իսկ հաստատությունների կողմից կիրառվելու առումով:

2. Պատասխանող Կառավարությունը վկայակոչում է մի շարք դատական որոշումներ, որոնք ըստ Կառավարության պնդման՝ ցույց են տալիս ոչ ուղղափառ եկեղեցու հետևորդ հավատացյալների գոյության և կրոնական գործունեության նկատմամբ հանդուրժողականությունը, ինչպես նաև մի առանձին գործի օրինակով, որը, վերջին հաշվով, ունի երկրորդական կարևորություն, հանդուրժողականությունը դիմողի կրոնը դավանող մի անձի նկատմամբ: Առաջին հերթին հարկ է նշել, որ նմանատիպ դատավճիռների առկայության փաստն արդեն ի ցույց է հանում այն, որ գոյություն ունի անհանդուրժողական վարչական պրակտիկա: Երկրորդը, որ նշված գործերը և դրանց ազատական հնչողություն ունեցող լուծումները հաստատված չեն: Եվ երրորդը, չի մատնանշվել որևէ որոշում, որը մերժել է այս նակարյօծ քրեական օրենսդրությունը, որը հնարավորություն է ստեղծում ոչ ուղղափառ քրիստոնյաների եզակի, սակայն դրանից ոչ ավելի պակաս դաժան և չարական հետապնդումների համար, քանի որ, ցավոք, նմանատիպ որոշումներ երբևէ չեն կայացվել: Բոլոր որոշումները ձանաչել են 1938թ. հրամանագրերի վավերականությունը և կիրառելիությունը:

Սակայն հարցը չի կայանում Հունաստանում 1938/39 թ. օրենքներում միտումնավոր կերպով սահմանված «հոգեորսության» սահմանադրական էության կապակցությամբ բանավիճելում, քանի որ Եվրոպական կոնվենցիայի հաստատությունների միակ խնդիրը որոշելն է, թե արդյոք այս օրենքների դրույթները և դրանց ի վնաս դիմողի կիրառումը՝ մինչև ներպետական պաշտպանության միջոցների սպառումը հանդիսանում են Կոնվենցիայի խախտումներ, որոնց համար պատասխանատու է Հունաստանի կառավարությունը»:

Հունաստանի կառավարությունը վկայակոչել է կրոնի ազատությունը պաշտպանելու սկզբունքին վերաբերող դրույթները:

Այս առումով Եվրոպական դատարանի պատճառաբանությունը, իմ կարծիքով, չի ապահովում բավարար չափանիշներ՝ գնահատելու համար հարաբերակցությունը աղանդավորության վերաբերյալ օրենսդրության և 9-րդ հոդվածի միջև:

Հոգևոր, կրոնական և փիլիսոփայական համոզմունքները պատկանում են համոզմունքների անձնական ոլորտին և կյանքի են կոչում դրանք արտահայտելու և դրսևորելու իրավունքները: Քրեական հետապնդումների և պատիժների համակարգի ստեղծումը՝ առանց երաշխիքների ապահովման, վտանգավոր նախաձեռնություն է: Բռնատիրական վարչակարգերը, որոնք իրենց սահմանադրություններում կրոնի ազատություն հռչակելու հետ մեկտեղ սահմանափակում են այդ ազատությունը՝ մակաբուծության, տապալման կամ հոգեորսության քրեական հանցանքներ ստեղծելով, հանգեցրել են չարաշահումների, որոնց մենք բոլորս քաջածանոթ ենք:

Այն ձևակերպումը, որ ընդունվել էր Ղատարանի մեծամասնության կողմից խախտում արձանագրելիս, այն է, որ հաշվի առնելով գործի հանգամանքները՝ դիմողի դատապարտումը արդարացված չէր, չափազանց շատ տեղ է թողնում Հունաստանի դատարանների ճնշող մեկնաբանությունների համար ապագայում, այն դեպքում, երբ հասարակական հետապնդումները նույնպես պետք է վերահսկվեն: Իմ կարծիքով՝ կարելի էր ավելի պարզաբանված և ճշգրիտ կերպով սահմանել անպատշաճությունը, հարկադրումը և ճնշումը, ինչպես նաև բավականաչափ սպառիչ կերպով նկարագրել վերացականորեն կրոնի ազատության և վկայություն կրելու տարածման շրջանակները:

Եկեղեցիների Համաշխարհային համաժողովը, Վատիկանի Երկրորդ խորհուրդը, ինչպես նաև փիլիսոփաները և հասարակագետները՝ խոսելով հարկադրանքի, այլ իրավունքները խախտող՝ անձի իրավունքների չարաշահման և խղճի ոտնահարմանը հանգեցնող միջոցներով անձանց մոլորեցնելու մասին, օգտագործում են այնպիսի ձևակերպումներ, որոնք հնարավորություն են ստեղծում

սահմանելու հոգեորսության թույլատրելի շրջանակները: Այդ ձևակերպումները կարող են պոզիտիվ հիմք հանդիսանալ անդամ պետությունների համար՝ Ղատարանի վճիռն ապագայում արդյունավետ օգտագործելու առումով, ինչպես նաև Եվրոպական կոնվենցիայի 9-րդ հոդվածով նախատեսված կրոնի ազատության վերաբերյալ սկզբունքների և չափորոշիչների լիարժեք կիրառման համար:

ԴԱՏԱՎՈՐ ԴԵ ՄԵՅԵՐԻ ՀԱՄԸՆԿՆՈՂ ԿԱՐԾԻՔԸ (Թարգմանություն)

Աղանդավորությունը, որը սահմանվում է որպես «հավատքը տարածելու մեծ եռանդ», չի կարող պատժվել այդպիսին լինելու համար. դա ինքնին «[անձի] հավատ դրսևորելու» բացարձակապես օրինական եղանակ է:

Տվյալ գործում դիմողը դատապարտվել է ընդամենն իր կողմից առանց որևէ անպատշաճության այդ եռանդը ցուցաբերելու պատճառով:

Նա կարող էր մեղադրվել միայն նրանում, որ փորձել է հանոգել տկն Կիրիակակին կիսելու իր կրոնական հավատքը: Տկն Կիրիակակին թույլ է տվել նրան մտնել իր տուն, և չկա ոչ մի փաստ, որը ցույց կտար, որ նա ինչ-որ պահի փորձել է դուրս հրավիրել դիմողին: Տկն Կիրիակակին գերադասել է լսել դիմողի ասելիքը՝ ոստիկանության գալուստ սպասելով, որին ահազանգել էր նրա ամուսինը՝ քահանան:

ԴԱՏԱՎՈՐ ԿԱՆԻՎՈՍԻ ԶՀԱՄԸՆԿՆՈՂ ԿԱՐԾԻՔԸ (Թարգմանություն)

Ես ցավում եմ, որ չեմ կարող կիսել Ղատարանի մեծամասնության կարծիքը, և ես նույնքան ցավում եմ, որ նրանք չէին կարող համաձայնել իմ կարծիքին: Իմ անհամաձայնությունը վերաբերում է ինչպես 9-րդ հոդվածի կիրառման շրջանակներին, այնպես էլ գործի փաստերի գնահատմանը:

Ինչ վերաբերում է 9-րդ հոդվածի շրջանակներին, ապա ես անկարող եմ մեկնաբանել «միանձնյա կամ այլոց հետ համատեղ և հրապարակավ կամ մասնավոր կարգով, քարոզչության, արարողությունների, պաշտամունքի և ծեսերի միջոցով արտահայտելու ազատություն» ձևակերպումը՝ այնքան տարածական և ընդարձակ, ինչպես դա անում է մեծամասնությունը: Ինչպես բոլոր ազատությունների դեպքում, այնպես էլ կրոնի ազատության պարագայում, մեկ անձի ազատությունը վերջանում է այնտեղ, որտեղ սկսվում է մյուսինը: «Միանձնյա կամ այլոց հետ համատեղ և հրապարակավ կամ մասնավոր կարգով, քարոզչության, արարողությունների, պաշտամունքի և ծեսերի միջոցով արտահայտելու ազատությունը» նշանակում է այդ հավատքին դավանելու և այն դրսևորելու ազատություն, սակայն դա չի նշանակում հետևողականորեն փորձել պայքարել և փոխել այլ անձանց կրոնը, ներգործել անձանց գիտակցության վրա՝ ակտիվ և հաճախ ոչ ողջամիտ քարոզչությամբ: Այդ դրույթը միտված է ապահովելու կրոնական խաղաղություն և հանդուրժողականություն, և չթույլատրելու կրոնական բախումներ և նույնիսկ պատերազմներ, հատկապես մի այնպիսի ժամանակ, երբ բազմաթիվ աղանդներ կասկածելի միջոցներով շեղում են պարզամիտներին և միամիտներին: Սակայն նույնիսկ այն դեպքում, եթե Պալատը համարում է, որ դրա նպատակն այդ չէ, միևնույն է, բոլոր դեպքերում, դա է այն ուղղությունը, ուր տանում է նման մոտեցումը:

Այս փուլում բոլոր թյուրիմացությունները պետք է վերացվեն. ընդունվել է, որ այն զրույցը, որի ընթացքում անձն ընդամենն արտահայտում է իր կրոնական հավատքները, չի կարող համարվել մյուսների կրոնի նկատմամբ ոտնձգություն: Իրականության մեջ, տվյալ գործում վիճակն այլ է: Մեկ այլ գործի կապակցությամբ (Հոֆմանի գործը), որը քննության էր առնվել մեկ այլ Պալատի կողմից, Հանձնաժողովն իր զեկույցում նշում է (կետ 27), որ գանգատվողը, որը նույնպես հանդիսանում էր Եհովայի վկա, շաբաթական մեկ անգամ կատարում էր այցելություններ՝ իր հավատքը տարածելու նպատակով: Այդ իսկ պատճառով այս աղանդի դեպքում առկա է կրոնը փոխելու պարբերական

փորձի փաստ և, հետևաբար, այլ անձանց կրոնական համոզմունքի նկատմամբ ոտնձգություն: Ղա ոչ մի առնչություն չունի 9-րդ հոդվածի հետ, որը կոչված է միայն պաշտպանելու անհատների կրոնը, և ոչ թե նրանց իրավունքը՝ մյուսների կրոնի նկատմամբ ոտնձգություն կատարելու:

Ես կարող եմ ավելացնել, որ 9-րդ հոդվածում տեղ գտած «ուսուցանել» տերմինը, անկասկած, վերաբերում է դպրոցի կամ կրոնական հաստատության ծրագրում կրոնական ուսմունքին, այլ ոչ թե տնտեսուն ընկած՝ անհատական վիճաբանության, ինչպես տվյալ գործում է:

Այսպիսով, գանք ներկա գործին:

Այն բաղկացած է երեք ասպեկտներից. ներպետական իրավունքը, բավականաչափ խոսուն փաստերը և դատական որոշումները:

Առաջին հերթին՝ օրենքը. արդյո՞ք այն պարզ է և ճշգրիտ, թե դրանում առկա է բազմանշանակության, չափազանց ընդհանրական լինելու տարր, որը կարող էր թույլ տալ կամայականություն՝ այն որպես քրեական օրենք կիրառելիս: Իմ կարծիքով, կասկածների տեղ չկա: Օրենքը որպես հանցանք գործ ունի «հոգեորսության» հետ, որը հունարեն բառ է, և բազմաթիվ այլ բառերի շարքում թարգմանվել է անգլերեն և ֆրանսերեն, և Պետիտ Ռոբերի բառարանում սահմանված է, որպես «մեծ եռանդ, հավատքը տարածելու, և տարածվելով՝ հոգեորսներ և նոր հետևորդներ ներգրավելու գործում»: Սա չափազանց հեռու է լոկ անձի հավատքի դրսևորումից, ինչին վերաբերում է 9-րդ հոդվածը: Անձը, որը զբաղվում է հոգեորսությամբ, ակնկալում է մյուսներին շեղել դեպի իր հավատքը: Նա ոչ թե սահմանափակվում է իր հավատքի հաստատմամբ, այլ ցանկանում է փոխել մյուսներին՝ ներգրավելով իր հավատքի մեջ: Պետիտ Ռոբերը հստակեցնում է իր բացատրությունը՝ ներկայացնելով Կլոդ Վալերիից հետևյալ մեջբերումը. «Ես համարում եմ, որ նսեմություն է ցանկանալը, որ ուրիշները համաձայնեն մեկի կարծիքին: Հոգեորսությունն ապշեցնում է ինձ»:

Մինչդեռ «հոգեորսություն» տերմինը, իմ կարծիքով, կարող է լիարժեքորեն սահմանել հանցանքը և բավարարել այն սկզբունքը, որ հանցանքը պետք է սահմանվի իրավունքով. Հունաստանի քրեական իրավունքը, անորոշություններից խուսափելու նպատակով, տալիս է դրա նկարագրությունը, որը, լինելով բացատրություն և օրինակ (անկասկած, ամենատարածվածը), այնուամենայնիվ, հանդիսանում է իմաստալից սահմանում, այն է՝ «հոգեորսություն» ասելով մասնավորապես ենթադրվում է ցանկացած ուղղակի կամ անուղղակի փորձ այլ կրոնի դավանող որևէ անհատի հավատքին միջամտելու՝ այն խարխուլելու նպատակ հետապնդելով, դա իրականացնելով երաշխիքների կամ երաշխիքների խոստումների միջոցով, կամ բարոյական և նյութական օժանդակությամբ, ինչպես նաև խարդախությամբ կամ օգտվելով դիմացինի անփորձությունից, վստահությունից, կարիքավորությունից, ցածր մտավոր կարողությունից կամ միամտությունից»:

Այս, եթե կարելի է այդպես արտահայտվել, այլ անձանց հավատքի բռնաբարության սահմանումը չի կարող ոչ մի առումով համարվել Կոնվենցիայի 9-րդ հոդվածին հակասող: Ընդհակառակը, այն նախատեսված է անհատների կրոնական հավատքի ազատությունը պաշտպանելու նպատակով:

Այժմ եկեք դիտարկենք գործի փաստերը: Մի կողմից մենք ունենք ռազմատենչ Եհովայի վկա, աղանդավորության տոկուն հետևորդ, զրույցների մասնագետ, քրեական դատարանների թիրախ, որի նախորդող դատապարտումները միայն օգնել են նրան ավելի ամուր դառնալ իր ռազմատենչության մեջ և, մյուս կողմից՝ իդեալական զոհ՝ մի միամիտ կին, ուղղափառ եկեղեցու քահանայի կին (ինչպիսի հաղթանակ, եթե նա կարողանա շեղել այդ կնոջը դեպի իր հավատքը): Նա վրա է տալիս կնոջ վրա, ազդարարում է, թե բարի լուրեր է բերել նրան (բառախաղն ակնհայտ է, բայց, անկասկած, ոչ կնոջ համար), նա կարողանում է ներս մտնել և իր հավատքը տարածող փորձառու առևտրականի և խորամանկ մատակարարողի նման ներկայացնում է նրան իր մտավոր արտադրանքը, որը խորամանկորեն պարուրված է համաշխարհային խաղաղության և շլացուցիչ երջանկության շղարշով: Իսկապես, ո՞վ չէր ցանկանա խաղաղություն և երջանկություն: Սակայն արդյո՞ք սա պոն Կոկինակիսի հավատքի իրական նկարագիրն է, արդյո՞ք իրականում դա փորձ չէր խաբեությամբ մոլորեցնել քահանայի պարզամիտ կնոջը: Արդյո՞ք Կոնվենցիան ապահովում է նրա պաշտպանությունը նմանատիպ ոտնձգություններից: Իհարկե՞ ոչ:

Հարկ է նշել ևս մեկ հանգամանք: Հունաստանի իրավունքը ոչ մի կերպ հոգեորսության հասկացությունը չի սահմանափակում ուղղափառ քրիստոնյաներին մտավոր քայքայման փորձերից պաշտպանելով, այլ կիրառվում է անկախ կրոնից: Ընդունում են, որ Կառավարության պատվիրակը չի կարողացել բերել այնպիսի օրինակներ, որոնք կվերաբերեին այլ կրոնների, սակայն սա չի կարող զարմանալի լինել, քանի որ ուղղափառ կրոնին է դավանում գրեթե ողջ բնակչությունը, և աղանդներն իրենց հետևորդներին որսում են ամենալավ տեսակի միջից:

Հավանաբար, վերջին տարիների ընթացքում իսկապես հետապնդումների քանակը չափազանց մեծ էր, իսկ ոստիկանությունը՝ չափազանց ակտիվ: Սակայն վերջերս նկատվում է նմանատիպ հետապնդումների թվի զգալի անկում, և տվյալ գործում չի եղել պաշտոնական հետապնդում: Զոհի ամուսինն էր, որը տուն վերադառնալով և տեսնելով, թե տնական քարոզիչը ինչով է զբաղված, բարձրացրել է իր ձայնը, որը բավականաչափ զորեղ էր ոստիկանություն կանչելու համար:

Ես մտադրություն ունեմ խորհուրդ տալու Կառավարությանը կարգադրություններ անել այն հարցի կապակցությամբ, որ այն դեպքերում, երբ հարցը վերաբերում է անվնաս գրույցներին, պետք է խուսափել հետապնդումներից, սակայն ոչ այն դեպքերում, երբ առկա է պարբերական, հետևողական ծրագիր, որի իրականացման համար ձեռնարկվում են գործողություններ, որոնք գտնվում են անօրինականության սահմանագծին:

Հաշվի առնելով վերոնշյալը, ես չեմ համարում, որ խախտվել է Կոնվենցիայի որևէ դրույթ:

P.S. Կարդալով վճռին կից մի քանի առանձին կարծիքներ՝ ես պետք է իմ ափսոսանքը հայտնեմ, որ չափազանցությունները հասնում են այն աստիճանի, որ խոսվում է բռնապետական վարչակարգերի մասին:

Ես նաև կուզեի մտահոգություն հայտնել այն կարծիքի վերաբերյալ, որ «հոգեորսության փորձն ինքնին չի հանդիսանում ոտնձգություն այլ անձանց ազատության կամ հավատքի նկատմամբ կամ նրանց իրավունքների խախտում»: Իհարկե, դա չափավորության և առողջ բանականության արտահայտում է, և Պալատը (միգուցե նաև լիակազմ Դատարանը պետք է անդրադառնար այդ հարցին) իրավացիորեն է մտահոգություն հայտնել աղանդավորության հետ կապված չարաշահումների կապակցությամբ: Սակայն հավատքը երբեմն կարող է կույր լինել, իսկ այն տարածելու փորձերը՝ չափից ավելի եռանդուն: Հավատքի համար կատարված գործողությունները երբեմն իրենց գազաթնակետում բերել են autos-da-fe-ի, իսկ այս հարցի կապակցությամբ հարցադրումները բերել են ինկվիզիցիաների, միևնույն ժամանակ որոշ սրբերի անուններ շարունակում են կապվել այդ սրբերի տոների ժամանակ տեղի ունեցած պատահարների հետ: Ինչպես բազմաթիվ այլ հարցերում, հավատքի հարցում նույնպես մարդու նկատմամբ հարգանքը պետք է լինի առաջնային:

Այն ժամանակ, երբ տարբեր աստիճանի ճանաչվածություն ունեցող աղանդների, իսկ երբեմն նաև ընդունված կրոնների հետևորդները, ֆանատիզմի ազդեցության տակ գտնվելով՝ դիմում են հոգեորսության բոլոր տեսակի միջոցների, որոնք երբեմն, ինչպես վերջերս գրանցված դեպքերից մեկում, ունենում են դժբախտ ավարտ, ցավալի է, որը վերոնշյալ վճիռը թույլ է տալիս հոգեորսության գործունեությունը միակ պայմանով, որ այն չպետք է լինի «անպատշաճ»: Արդյո՞ք Մարդու իրավունքների պաշտպանության կոնվենցիան կարող է թույլ տալ անձանց հավատքին նմանատիպ միջամտություն, նույնիսկ եթե միջամտելիս չեն դիմում ուժի:

ԴԱՏԱՎՈՐ ՄԱՐՏԵՆՍԻ ՄԱՍՆԱԿԻ ԶՀԱՄԸՆԿՆՈՂ ԿԱՐԾԻՔԸ

ՆԵՐԱԾՈՒԹՅՈՒՆ

1. Ես համամիտ եմ Դատարանի այն կարծիքին, որ 9-րդ հոդվածը խախտվել է, սակայն իմ համաձայնության հիմնավորումը այլ է Դատարանի վկայակոչածից: Ավելին, իմ կարծիքը

տարբերվում է Ղատարանի կարծիքից նաև այն առումով, որ ես գտնում եմ, որ խախտվել է նաև 7-րդ հոդվածը:

2. Ես նաև համաձայն եմ Ղատարանի հետ այն հարցում, որ 9-րդ հոդվածի խնդրո առարկան շատ ավելի կարևոր է, և ես կողջունեի, եթե Ղատարանը վճռեր, ինչն իմ կարծիքով հեշտությամբ կարող էր անել, որ հաշվի առնելով 9-րդ հոդվածի հետ կապված իր եզրահանգումները՝ անհրաժեշտություն չկար քննության առնելու դիմողի՝ 7-րդ հոդվածի հիման վրա ներկայացրած գամգատները:

Ես կգերադասեի, որ Ղատարանն ընտրեր այդ տարբերակը, քանի որ դա ինձ հնարավորություն կտար հետևելու նրան. մինչդեռ այժմ, չկարողանալով համաձայնել 7-րդ հոդվածի առումով Ղատարանի եզրահանգումներին, ես ստիպված եմ քննարկել, թե արդյոք այդ հոդվածը խախտվել է քրեական դրույթի ձևակերպմամբ, թե դրա կիրառումով՝ հաշվի առնելով, որ այդ դրույթի գոյությունն իսկ, իմ կարծիքով, արդեն իսկ խախտում է 9-րդ հոդվածը:

Որքան էլ տեսական թվա նմանատիպ մտավարժանքը, այն անխուսափելի է: Եվ քանի որ այն կարող է ծառայել որպես ներածություն 9-րդ հոդվածի հետ կապված հիմնախնդրի՝ իմ քննարկման համար, ես կսկսեմ՝ պարզաբանելով 7-րդ հոդվածի կապակցությամբ իմ տեսակետը:

3. Մինչ այդ, ես կկամենայի նշել, որ չնայած այն հանգամանքին, որ երկու կողմերն էլ իրավացիորեն վեճը բարձրացրել են կարևոր սկզբունքի քննարկման մակարդակի, այնուամենայնիվ, չի կարելի մոռանալ, որ այդ քննարկումը սկիզբ է առել երկու տարեց Եհովայի վկաների (այդ պահին դիմողը 77 տարեկան էր) սովորական և բացարձակապես անվնաս այցելությունից՝ նպատակ ունենալով վաճառել աղանդի գրքույկներից մի քանիսը մի կնոջ, որը դուռը փակելու փոխարեն՝ ներս է թողել ծերունիների զույգին: Ներս էր թողել կամ այն պատճառով, որ չի կարողացել դիմակայել նրանց համառությանը, կամ էլ այն պատճառով, որ իսկապես հավատացել է, որ նրանք մայրցամաքում բնակվող իր բարեկամներից իրեն նորություններ են բերել: Չկա բռնության ոչ մի նշան կամ որևէ այլ բան, որը կարող է իսկապես անվանվել «հարկադրում». վատթարագույն որակումը, որն այստեղ տեղին կլիներ, դա սովորական սուտն է: Եթե նույնիսկ կար պահանջ քրեական իրավունքին դիմելու, ապա հնարավոր խստագույն պատասխանը կարող էր լինել հետապնդումը տնային հանգիստը խանգարելու համար:

ԱՐԴՅՈ՞Ք 7-ՐԴ ՀՈԴՎԱԾԸ ԽԱՆՏԿԵԼ Է:

4. Ընդհանուր առմամբ, ես պատրաստ եմ ստորագրել 50-րդ կետի առաջին կետում 7-րդ հոդվածի կապակցությամբ Ղատարանի տեսակետի տակ, չնայած որ, ի տարբերություն Ղատարանի, ես համոզված եմ, որ այն պահանջը, ինչը վերաբերում է հանցագործության իրավական սահմանման հնարավորինս ճշգրիտ ձևակերպմանը, հանդիսանում է 7-րդ հոդվածի 1-ին կետում ամրագրված սկզբունքի անբաժան մասը, այլ ոչ թե դրա հետևանքը:

Ավելին, ես համոզված եմ, որ այս պահանջի նպատակն է ոչ միայն անհատին հնարավորություն տալ գիտենալու «այն գործողությունները և անգործությունը, որոնց համար նա կարող է ենթարկվել պատասխանատվության» (ինչպես սահմանել է Ղատարանը 50-րդ կետի երկրորդ հատվածում), այլ նաև, առաջին հերթին, իր պատմական ակունքներին համապատասխան, հիմնականում կոչված է ապահովելու անձանց համապատասխան պաշտպանությունը կամայական հետապնդումից և դատապարտումից. 7-րդ հոդվածի 1-ին կետը պահանջում է, որպեսզի քրեական իրավունքը համատեղելի լինի իրավական պետության սկզբունքի հետ:

5. Որքան մտածում եմ այս հարցի շուրջ, այնքան ավելի է աճում իմ անբավարարվածությունը՝ կապված այն հանգամանքի հետ, որ թիվ 1363/1938 օրենքի 4-րդ բաժինը սահմանում է հոգեորսությունը՝ նմանատիպ ընկալմամբ, 7-րդ հոդվածով նախատեսված ճշգրտության աստիճանով:

Առաջին՝ կամայականությունից պաշտպանելու առումով ամենակասկածելի ձևակերպումը դա աղոտ «մասնավորապես» արտահայտությունն է. այս խոսքը, փաստորեն, հնարավոր է դարձնում հետապնդումն այնպիսի գործողությունների համար, որոնք դուրս են տրված սահմանման շրջանակներից: Երկրորդ՝ պատժելի գործողությունը (ըստ սահմանման) ոչ թե «միջամտությունն է

կրոնական հավատքին» (ինչպիսին էլ այն լինի), այլ այդպիսի միջամտության «ցանկացած ուղղակի կամ անուղղակի փորձը», ինչը ոչ միայն զգալի կերպով ընդլայնում է սահմանումը, այլ նաև մեծապես նպաստում է դրա ընդհանուր աղոտությանը: Վերջին կետը, որը հարկ է նշել, դա «այդ համոզմունքները խարխլելու նպատակով» պահանջի վտանգավոր երկիմաստությունն է. արդյո՞ք ընդհանրապես հնարավոր է տարբերակել անձի կողմից իր հավատքը մյուսներին ներկայացնելը և այդ մյուսներին իրենց համոզմունքների «սխալ» լինելուն համոզելու փորձը:

Այս թերացումները այնպիսին են, որ կրոնական անհանդուրժողականության մթնոլորտում, թիվ 1363/1938 օրենքի 4-րդ բաժինը տրամադրում է կատարյալ և վտանգավոր գործիք հետերոդոքս փոքրամասնություններին ճնշելու համար: Պատմությունը վկայում է, որ անցյալում այն իսկապես օգտագործվել է այդ նպատակով, մինչդեռ այժմ, մեղմ ասած, նմանատիպ կիրառումը կարծես դեռևս ամբողջովին բացառված չէ: Հարցի այս կտրվածքը ձեռք է բերում ավելի մեծ կարևորություն՝ հաշվի առնելով, որ հարավարևելյան Եվրոպայում ներկայումս առկա իրավիճակը ցույց է տալիս, որ այս տարածաշրջանն ամենևին էլ ձերբազատված չէ կրոնական կատաղի անհանդուրժողականության վտանգից, որը համակում է ժամանակակից աշխարհը:

Սա է պատճառը, որ ինձ ամենևին չի ոգևորում այն հակափաստարկը, որ այս թերացումները «շտկվում են» հատկապես Հունաստանի բարձրագույն դատարանների, նախադեպային իրավունքով: Հնարավոր է, որ, օրինակ՝ 1975թ. ի վեր ՎՃռաբեկ դատարանը, վերանայելով իր նախկին նախադեպային իրավունքը, վերացրել է «մասնավորապես» արտահայտության հետևանքները, և որ Գերագույն վարչական դատարանի սահմանումը զոնե փորձում է հաշվի առնել անձի՝ իր կրոնը դավանելու և մեկ ուրիշին՝ իր համոզմունքների մակերեսայնության մեջ համոզելու փորձի միջև վերոնշյալ տարբերակումը: Սակայն նորագույն պատմությունից մենք սովորել ենք, որ եթե մի երկրում փոխվում է քաղաքական կամ կրոնական մթնոլորտը՝ փոխվում է նաև նույնիսկ ամենաբարձր ատյանի դատարանների նախադեպային իրավունքը: Ուստի նախադեպային իրավունքը չի կարող լրացնել ընդդեմ կամայականության այն երաշխիքները, որոնք նախատեսված չեն օրենքի տեքստում:

6. Ինչպես նշում է Ղատարանը, 7-րդ հոդվածի 1-ին կետում ամրագրված է այն սկզբունքը, որ քրեական իրավունքի մեկնաբանումը պետք է լինի խիստ սահմանափակ: Այս սկզբունքի դերը կայանում է նրանում, որ այն երկրորդական երաշխիք է ընդդեմ կամայականության: Հետևաբար, որքան ավելի ընդարձակ և աղոտ լինի համապատասխան դրույթը, այնքան ավելի կկարևորվի այս երկրորդական երաշխիքի դերը: Ինչպես նաև ավելի կկարևորվի Կոնվենցիայի հաստատությունների վերահսկողական դերը:

Ինչպես բազմիցս նշել է Հանձնաժողովը, Կոնվենցիայի հաստատությունները լիազորված են 7-րդ հոդվածի 1-ին կետի հիման վրա հաստատելու, հաշվի առնելով գործի փաստերը, արդյոք ներպետական դատարանները կարող էին ողջամտորեն հասնել դատապարտման՝ տեղական իրավունքի կիրառելի նորմի հիման վրա. Կոնվենցիայի հաստատությունները պետք է հավաստիանան, որ դատապարտումը ոչ միայն հիմնված էր քրեական իրավունքի նախապես գոյություն ունեցող (և բավականաչափ ճշգրտորեն ձևակերպված) դրույթի վրա, այլ նաև չէր հակասում քրեական իրավունքի սահմանափակ մեկնաբանման սկզբունքին: Որքան ավելի մեծ լինեն Կոնվենցիայի հաստատությունների կասկածները կիրառված դրույթի՝ ճշգրտության պահանջը բավարարելու վերաբերյալ, այնքան ավելի խիստ պետք է լինի այդ հաստատությունների կողմից դրա կիրառման վերահսկումը:

7. Տվյալ գործում դիմողը գանգատվում է «իր պնդմամբ իր նկատմամբ թիվ 1363/1938 օրենքի 4-րդ բաժնի սխալ կիրառման» դեմ: Բարձրացված հարցերից մեկը վերաբերում է նրան, թե արդյոք ի վնաս դիմողի հաստատված փաստերն արդարացնում էին այդ բաժնի հիման վրա նրա դատապարտումը (տե՛ս Հանձնաժողովի զեկույցի 60-րդ կետը): Ճշմարիտ է, որ այս հարցը բարձրացվել էր գլխավորապես 9-րդ հոդվածի համատեքստում, սակայն, հաշվի առնելով Ղատարանի հմտությունը՝ իր քննությանը հանձնված փաստերին իրավական որակումներ տալու հարցում, կարելի է նաև մանրամասնորեն քննել, թե արդյոք Հունաստանի դատարանները հարգել են քրեական իրավունքի սահմանափակ մեկնաբանման սկզբունքը:

8. Թույլ տվեք ինձ միանգամից ասել, որ քննելով կողմերի ներկայացրած՝ Հունաստանի դատարանների դատավճիռների ամբողջական (թարգմանված) տեքստերը, ես եկել եմ այն եզրակացության, որ այս հարցի պատասխանը ժխտական է:

Մինչ զարգացնելն այն երեք հենակետերը, որոնց վրա հիմնվում է իմ եզրակացությունը, ես չեմ կարող չնշել այս գործի խոսուն, սակայն տվյալ գործի համար կարևորություն չներկայացնող առանձնահատկություններից մեկը. չնայած այն հանգամանքին, որ և՛ դիմողը, և՛ նրա կինը հետևողականորեն մերժել են տկն Կիրիակակիի ներկայացրած փաստերի վարկածը, նրա դատապարտումը հիմնականում և բացառապես հիմնված էր այդ վարկածի վրա, և հետևաբար, հաշվի առնելով բոլոր գործնական պատճառները, հիմնված է միայն մեկ վկայի ցուցմունքների վրա:

9. Վերոնշյալ մտահոգությունների համար առաջին պատճառը հետևյալն է:

Թիվ 1363/1938 օրենքի 4-րդ բաժինը ենթադրում է զոհին՝ օրինագանցի հավատքին դարձնելու (ինչպես կիրառվում է «հոգեորություն» տերմինը), կամ ամենաքիչը՝ զոհի հավատքը խարխլելու մտադրություն: Սակայն դիմողը հերքել է, որ ունեցել է այդպիսի մտադրություն: Նա նշել է, որ իր միակ մտադրությունը եղել է ընդամենը «վկայությունը», այն է՝ քարոզել Ավետարանն այնպես, ինչպես այն ըմբռնում է իր աղանդը: Իհարկե, գոյություն ունի հիմնարար, իսկ տվյալ համատեքստում նաև՝ վճռական տարբերություն, մի կողմից, մեկին կարծիքի կամ հավատքի հետ ծանոթացնելու, իսկ, մյուս կողմից՝ այդ անձին դրա ճշմարտացի լինելում համոզելու միջև: Հունաստանի դատարանները պարզապես անտեսել են այս տարբերությունը, առանց նույնիսկ փորձելու բացատրել, թե որոնք են այն փաստարկները, որոնց վրա հիմնվում է իրենց այն կարծիքը, որ նա մտադրություն է ունեցել համոզելու տկն Կիրիակակիին իր հավատքի՝ ճիշտ, իսկ տկն Կիրիակակիի հավատքի սխալ լինելում: Պետք է նշել, որ այդ կարծիքն անպայմանորեն ունեցել է իր դերը դիմողին «հոգեորության» մեղադրանքով մեղավոր ճանաչելում:

Այսպիսով՝ անխուսափելի է այն հետևությունը, որ դիմողի դատապարտումը հիմնված էր այն կարծիքի վրա, որ անձի կրոնական հավատքի սոսկ դրսևորումը, եթե այն տարբերվում է գրուցակցի հավատքից, արդեն իսկ ենթադրում է 4-րդ բաժնի իմաստով նրան կրոնափոխելու փորձ: Սակայն, սա սկնհայտորեն անհամատեղելի է քրեական օրենսդրության սահմանափակ մեկնաբանման սկզբունքի հետ:

10. Երկրորդ պատճառն առնչվում է հարակից հարցի հետ: Համապատասխան դատավճիռներից ակնհայտ է դառնում, որ Հունաստանի դատարանները չափազանց աղոտ պատկերացում ունեին այն մասին, թե հատկապես ինչ է ասել դիմողը տկն Կիրիակակիին:

Առաջին ատյանի դատարանում տկն Կիրիակակիի և նրա՝ ականջ դնող ամուսնու վկայություններից կարելի էր ենթադրել, որ դիմողը ինչ-որ կերպ անդրադարձել էր դրախտի արքայության գալստյանը: Վերաքննիչ դատարանում, սակայն, տկն Կիրիակակին չի կարողացել հիշել, թե արդյոք դրա մասին խոսվել է, թե՛ ոչ: Նրա ամուսինը նույնպես չէր կարողացել ներկայացնել իր լսածի մանրամասները: Ցուցմունքները ներառում էին հավասարաչափ աղոտ հղում դրախտի մասին պատմությանը, ինչպես նաև տկն Կիրիակակիի վկայությունը, որում ասվում էր. «նրանք խոսեցին ինձ հետ Քրիստոսի մասին»:

Ստիպված եմ հարցնել, թե ինչպես են Հունաստանի դատարանները կարողացել գալ այն եզրակացության, ինչը որ նրանք արել են, որ դիմողը (միտումնավոր կերպով) փորձել է պարտադրել տկն Կիրիակակիին փոխել իր հավատքը, առանց զոնե պարզելու, թե կոնկրետ ինչ է նա ասել, և թե արդյոք այն ինչ որ նա ասել է, հակասել է նրան, ինչին հավատում է տկն Կիրիակակին:

Այստեղ նույնպես, բաղդատելով փաստերը 4-րդ բաժնի տեքստի հետ, ես գտնում եմ, որ միակ հնարավոր եզրակացությունն այն է, որ դիմողի դատապարտումն անհամատեղելի է քրեական օրենսդրության սահմանափակ մեկնաբանման սկզբունքի հետ:

11. Երրորդ և վերջին պատճառը վերաբերում է Հունաստանի դատարաններում անանուն չհամաձայնողների քննադատությանը: Միակ ապացույցը, որ դիմողը (կանխամտածված կերպով) օգտագործել է տկն Կիրիակակիի «անփորձությունը, նրա ցածր մտավոր կարողությունները և միամտությունը» (ինչպես սահմանվել էր Կրետեի վերաքննիչ դատարանի կողմից), նրա այն ցուցմունքն էր, որ ինքն ամբողջությամբ չէր հասկանում այն ամենը, ինչ նրա համար կարդում էր և

նրան պատմում էր դիմողը: Վերաքննիչ դատարանում նա նույնիսկ ասել է. «Նրանք ինձ հետ խոսում էին այնպիսի հարցերի շուրջ, որոնք ես լավ չէի հասկանում»:

Սա բավարար էր Հունաստանի դատարանների համար՝ վճռելիս, որ դիմողը (դիտավորությամբ) «չարաշահել էր» տկն Կիրիակակի «անփորձությունն այս ուսմունքում», և «շահագործել էր» նրա «հոգու միամտությունը» (ինչպես սահմանվել էր Վճռաբեկ դատարանի կողմից): Սա միայն կարող է նշանակել, որ դիմողի դատապարտումը հիմնված էր այն տեսակետի վրա, որ երբ անձն իր հավատքը ներկայացնում է հետերոգոքս անձին , որի փորձը և մտավոր կարողությունները կրոնական հարցերում գիջում են տվյալ անձի կարողություններին, ապա վերջինս 4-րդ բաժնի հիման վրա պետք է մեղավոր ճանաչվի: Կրկին ստիպված եմ եզրակացնել, որ այն եղանակը, որով Հունաստանի դատարանները կիրառել են 4-րդ բաժինը, անհամատեղելի է քրեական օրենսդրության սահմանափակ մեկնաբանման սկզբունքի հետ:

12. Այսպիսով, իմ եզրակացությունն այն է, որ թիվ 1363/1938 օրենքի 4-րդ բաժինը per se անհամատեղելի է Կոնվենցիայի 7-րդ հոդվածի 1-ին կետի հետ, և որ տվյալ գործում դրա կիրառումից բխել է այդ հոդվածի մեկ այլ խախտում:

ԱՐԴՅՈ՞Ք 9-ՐԴ ՀՈՂՎԱԾԸ ԽԱԽՏՎԵԼ Է:

13. Դատարանի վճիռը միայն հպանցիկ է անդրադառնում այն հարցին, որը, իմ կարծիքով, վճռական է այս գործում. արդյո՞ք 9-րդ հոդվածը թույլ է տալիս անդամ պետություններին՝ անձին իր կրոնը փոխելու համոզելու փորձը համարել քրեական հանցանք: Դատելով 40-42-րդ և 46-րդ կետերում ասվածից՝ պարզ է դառնում, որ Դատարանի պատասխանը դրական է: Իմ պատասխանը բացասական է:

14. Մարդու իրավունքների հիմնարար սկզբունքն անձի արժանապատվության և մարդու ազատությունների նկատմամբ հարգանքն է: Այդ արժանապատվության և ազատությունների համար կարևոր դեր ունեն 9-րդ հոդվածի 1-ին կետով ապահովվող՝ մտքի, խղճի և կրոնի ազատությունները: Հետևաբար, դրանք բացարձակ են: Կոնվենցիան տեղ չի թողնում պետությունների միջամտության համար:

Այս բացարձակ ազատություններն ակնհայտորեն ներառում են կրոնը կամ հավատքը փոխելու անձի ազատությունը: Պետություններին չի կարող վերաբերել անձի մտադրությունը՝ փոխելու իր կրոնը. հետևաբար, սկզբունքայնորեն պետության գործը չէ նաև այն, երբ մեկ անձ փորձում է համոզել մեկ ուրիշին փոխելու իր կրոնը:

15. 9-րդ հոդվածում սահմանելը, որ կրոնի ազատություն նշանակում է նաև այդ կրոնը ուսուցանելու ազատություն, ուներ հիմնավորված պատճառներ, քանի որ բազմաթիվ կրոնական հավատքներ համարում են, որ հավատքի ուսուցումը հավատացյալների հիմնական պարտականություններից մեկն է: Ընդունում եմ, որ նմանատիպ ուսուցումը կարող է աստիճանաբար վերածվել հոգեորսության: Ավելին, ճշմարիտ է, որ հոգեորսությունն ստեղծում է հնարավոր «բախում» կրոնի ազատության իրավունքի երկու կողմերի միջև. այն սահմանում է նրանց իրավունքները, որոնց կրոնական հավատքը խրախուսում է կամ պահանջում այնպիսի գործունեություն, որն ուղղված է մյուսների՝ իրենց հավատքը հաստատելու իրավունքի դեմ:

Սակայն, սկզբունքորեն, Պետության իրավասությունից դուրս է միջամտելը հոգեորսողի և հոգեորսի միջև առկա այս «բախմանը»:

Առաջին հերթին, որովհետև, հաշվի առնելով անձի արժանապատվության և ազատության նկատմամբ հարգանքը, որը ենթադրում է, որ պետությունը պետք է ընդունի, որ սկզբունքորեն ամեն ոք իրավունք ունի իր կյանքը դասավորելու այնպես, ինչպես ինքն է ձիշտ համարում, չկա որևէ արդարացում պետության համար իր իշխանությունը՝ հոգեորսության գոհ դարձած անձին «պաշտպանելու» համար օգտագործելու դեպքում (իրավիճակը կարող է այլ լինել շատ հատուկ դեպքերում, երբ պետությունն ունի հատուկ հոգածության պարտականություն, որոնց շարքին, սակայն, չի կարող դասվել ներկա գործը): Երկրորդ, նույնիսկ «հասարակական կարգի» պաշտպանության օգտին բերվող փաստարկը չի կարող արդարացնել պետության կողմից հարկադրանքի գործադրումը մի այնպիսի ոլորտում, ուր հանդուրժողականությունը պահանջում է,

որպեսզի որոշիչ հանդիսանա «ազատ վիճաբանությունը և քննարկումը»: Եվ երրորդ, Կոնվենցիայի համաձայն պետության համար բոլոր կրոնները և հավատքները պետք է լինեն հավասար:

Սա վերաբերում է նաև այն պետություններին, որտեղ, ինչպես ներկա գործում, գերակայում է որոշակի կրոն: Ինչպես հաստատում է 9-րդ հոդվածի ստեղծման պատմությունը (տե՛ս, օրինակ՝ La Convention europeenne des Droits de l'Homme, by J.Velu and R. Ergec, Bruylant, 1990, p. 581, para.708), այն փաստը, որ համաձայն ներպետական իրավունքի, մի կրոն ունի արտոնյալ դիրք, ոչ մի կարևորություն չի ներկայացնում այս հոդվածով նախատեսված պետության պարտավորության համար:

Պետություններին թույլատրել միջամտելու հոգեորսության էությունից բխող «բախմանը» հոգեորսությունը համարելով քրեական հանցանք, ոչ միայն կնշանակի հեռանալ այս ոլորտում պետությունից պահանջվող խիստ չեզոքությունից, այլ նաև գերիշխող կրոնի առկայության պարագայում կնշանակի ստեղծել խտրականության վտանգ: Վերջին կետը խոսուն կերպով արտահայտված է Ղատարանի առջև գտնվող գործում:

16. Այս համատեքստում Ղատարանն առաջարկում է, որ գոյություն ունի ինչպես «պատշաճ», այնպես էլ «ոչ պատշաճ» հոգեորսություն, որը կարող է քրեականացվել (կետ 48):

Ընդունելով, որ հոգեորսության ազատությունը կարող է բերել չարաշահումների, այնուամենայնիվ, վճռական հարցը կայանում է նրանում, թե արդյոք դա արդարացնում է քրեական իրավունքի դրույթի կիրառումը՝ պատժելի դարձնելով այն ամենը, ինչը որ պետության տեսանկյունից հանդիսանում է ոչ պատշաճ հոգեորսություն: Կա ամենաքիչը երկու պատճառ այս հարցին բացասական պատասխան տալու համար: Առաջինը, որ պետությունը, կապված լինելով կրոնական հարցերում խիստ չեզոքության պահանջով, չունի անհրաժեշտ չափանիշ և այդ իսկ պատճառով չի կարող ստանձնել մասնավոր կրոնական վարքագծի «պատշաճ» կամ «անպատշաճ» գնահատականը տալու պարտականություն: Նման չափանիշի բացակայությունը չի կարող քողարկվել (ինչը փորձում է անել Ղատարանը) այն հարցի վերաբերյալ կիսաչեզոք թեստի օգնությանը դիմելով, թե արդյոք խնդրո առարկա հոգեորսությունը «համատեղելի է այլ անձանց մտքի, խղճի և կրոնի ազատության նկատմամբ հարգանքի իրավունքի հետ»: Սա պայմանավորված է նրանով, որ բուն խնդրի բացակայությունն արդեն ենթադրում է, որ պետությունը չունի ներքին արդարացում հոգեորսության չենթարկվելու իրավունքը հոգեորսության իրավունքի համեմատությամբ ավելի կարևորելու և, հետևաբար, քրեական օրենքի դրույթի օգնությամբ առաջիններին վերջինների հաշվին պաշտպանելու համար: Երկրորդ պատճառն այն է, որ կրոնական անհանդուրժողականության աճող վտանգը հրամայական է դարձնում այս ոլորտում պետության իշխանության գործադրումն ամենախիստ կերպով սահմանափակելը: Սակայն Ղատարանը՝ փորձելով այդ շրջանակները սահմանել այնպիսի անորոշ հասկացության միջոցով, ինչպիսին է «անպատշաճ հոգեորսությունը», որը չի էլ փորձում սահմանել, հասնում է հակառակ արդյունքի:

17. Արդյոք վճիռն այլ կլիներ, եթե հոգեորսությունն ուղեկցվեր «հարկադրանքով»: Ես այդպես չեմ կարծում:

Ներկա համատեքստում հարկադրանքը չի նշանակում հարկադրանքով ստիպել փոխելու կրոնը, քանի որ իրական հավատացյալները հարկադրանքի ազդեցությամբ չեն փոխում իրենց կրոնը: Այն, ինչն իրականում հանդիսանում է մեր դիտարկման առարկան, դա որևէ աղանդի միանալուն հարկադրելն է և, ի հակառակ դրա՝ հարկադրաբար աղանդի մեջ պահելը: Նույնիսկ նմանատիպ «կրոնական հարցերում հարկադրանքի» դեպքում սկզբունքորեն շահագրգիռ անձն ինքը պետք է օգնի իրեն: Համապատասխանաբար, եթե անհրաժեշտ է իրավական պաշտպանություն, այն պետք է լինի քաղաքացիական իրավունքով նախատեսված իրավական պաշտպանություն: Խիստ չեզոքության պահանջը, որ պետությունը պարտավոր է բավարարել կրոնական հարցերում, բացառում է այս հակամարտությանը քրեական իրավունքի միջոցով միջամտելը: Բացի, իհարկե, այն դեպքերից, երբ այդ հարկադրանքը, անկախ իր նպատակից, հանդիսանում է սովորական հանցագործություն, ինչպիսին է, օրինակ՝ ֆիզիկական վիրավորանքը: Նման դեպքերում, բնականաբար, պետությունը կարող է համաձայն կիրառվող քրեական իրավունքի՝ հետապնդել, և հոգեորսության ազատության վրա հիմնված պաշտպանությունը կարող է մերժվել, եթե այդ

ազատությունն ակնհայտորեն չարաշահվել է: Սակայն չկա որևէ արդարացում կրոնական հարցերում հարկադրանքը per se քրեական հանցանքի հավասարեցնելու համար:

18. Արդյո՞ք չկա արդարացում նույնիսկ այն միջոցներով գործադրվող հոգեորսությունը քրեական հանցանք համարելու համար, որոնք հանդիսանում են ծանր հոգևոր հարկադրանք: Արդյո՞ք հնարավոր չէ արդարացնել այն մեթոդներով, որոնք կիրառվում են վերջին տասնամյակների ընթացքում ի հայտ եկած նոր աղանդների կողմից, մեթոդներ, որոնք հաճախ ասես մթազնում են գիտակցությունը: Արդյո՞ք պետությունը չպետք է պաշտպանի իր քաղաքացիներին, և հատկապես իր անչափահաս քաղաքացիներին՝ այսպիսի մեթոդների կիրառումից:

Նույնիսկ եթե ապացուցվել է աղանդավորության նմանատիպ վիճարկելի մեթոդների կիրառման փաստը, ես կերկմտեի այս հարցին դրական պատասխան տալուց առաջ, քանի որ ակնհայտորեն դժվար է սահմանել, թե երբ են կրոնափոխության հոգևոր միջոցները հատում հետևողական և ինտենսիվ ուսուցման, ինչը պետք է արտոնվի, և գիտակցության մթազնեցման հավասարազոր հոգևոր հարկադրման միջև գտնվող սահմանագիծը: Ես համոզված եմ, այնուամենայնիվ, որ նմանատիպ վնասաբեր մեթոդների առկայությունն ապացուցվել է: 1984թ. Հոլանդիայի պառլամենտի պատվերով կատարված՝ նոր աղանդների վերաբերյալ իր հետազոտությունում, ընդարձակ հետազոտության արդյունքում հեղինակը եկել է այն եզրակացության, որ ինչ վերաբերում է Հոլանդիային, ապա այնտեղ նմանատիպ երևույթների առկայությունը չի ապացուցվել: Հեղինակը շեշտել է, որ այս նոր աղանդներն ամենուր կատաղի հակազդեցության են արժանացել, ներառյալ նմանատիպ մեթոդների մշտական քարկոծումը, սակայն Կառավարությունը մինչ այդ մերժում էր որևէ միջոցներ ձեռնարկել:

Ես պետք է ավելացնեմ, որ միգուցե կան հոգևոր հարկադրանքի այնպիսի մեթոդներ, որոնք հավասարազոր են գիտակցության մթազնեցմանը, որոնք վիճելիորեն մտնում են Կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածի սահմանման մեջ և, հետևաբար, պետք է արգելվեն՝ սովորական քրեական իրավունքի համաձայն՝ դիտվելով որպես հանցանք: Սակայն այս համատեքստում, ես կուզեի շեշտել նաև, որ չկա արդարացում՝ հոգեորսության նպատակով այս մեթոդների կիրառման համար օրենսդրության հատուկ դրույթներ սահմանելու համար:

19. Ընդհանրացնելով՝ նույնիսկ եթե Կառավարության այն թեզը, որ թիվ 1363/1938 օրենքի 4-րդ բաժինը նախատեսված է հարկադրաբար կրոնափոխ անելուց պաշտպանելու համար, չհակասեր այդ դրույթի ձևակերպմանը (ինչն իրականում այդպես չէ), այդ արդարացումը, միևնույն է, կտապալվեր:

20. Այս հիմքերով ես գտնում եմ, որ Հունաստանը, որը, որքանով ես կարողացա պարզել, հանդիսանում է միակ անդամ պետությունը, որը հոգեորսությունը համարում է քրեական հանցանք, դրանով խախտում է Կոնվենցիայի 9-րդ հոդվածը:

ԴԱՏԱՎՈՐՆԵՐ ՖՈՅԳՎԵԼԻ և ԼՈՒԻՋՈՒԻ ՄԻԱՑՅԱԼ ԶՎԱՄԸՆԿՆՈՂ ԿԱՐԾԻՔԸ

Մենք ցավում ենք, որ ներկա գործում չենք կարող համաձայնել Դատարանի մեծամասնության կարծիքին, քանի որ մեր մոտեցումն այս գործից բխող հարցն այլ է: 9-րդ հոդվածի 1-ին կետը երաշխավորում է յուրաքանչյուր անձի մտքի, խղճի և կրոնի ազատությունը. այս իրավունքը ենթադրում է նաև անձի՝ իր կրոնը կամ հավատքը փոխելու ազատությունը և միանձնյա կամ այլոց հետ համատեղ, հրապարակավ կամ մասնավոր կարգով, քարոզչության, արարողությունների, պաշտամունքի և ծեսերի միջոցով արտահայտելու ազատությունն է:

Հունաստանի համապատասխան օրենքը, որը հոգեորսությունը սահմանում է որպես քրեական հանցանք, նախատեսում է հետևյալը.

«հոգեորսություն» ասելով՝ ենթադրվում է, մասնավորապես, այլ կրոնական համոզմունքներ ունեցող անձի կրոնական հավատքի նկատմամբ ոտնձգություն անելու ցանկացած ուղղակի կամ անուղղակի փորձ, նպատակ ունենալով խարխլելու այդ հավատքը՝ կամ երաշխիքներով, կամ երաշխիքների խոստումներ տալով, կամ բարոյական սատարում ու նյութական օժանդակություն առաջարկելով, կամ խարդախ միջոցների դիմելով, կամ օգտվելով այդ անձի անփորձությունից, վստահությունից, կարիքավորությունից, ցածր մտավոր կարողություններից կամ միամտությունից»:

Մեր կարծիքով, «հոգեորսության» հանցանքի այս սահմանումը չի կարող համարվել 9-րդ հոդվածի 1-ին կետի խախտում: Միայն հակադրվելով կրոնի իրական, բաց և ճշմարիտ ուսուցմանը՝ այսպիսի հարկադրական եղանակը կարող է դիտարկվել որպես քրեական հանցանք:

«Ուսուցանել» բառը ենթադրում է անկեղծություն և արդարամտություն, խարդախ և անպատշաճ միջոցների կամ կեղծ ենթատեքստի օգտագործման մերժում՝ անձի տուն ներս մտնելու համար, ինչը տեղի էր ունեցել տվյալ գործում, և ներսում հայտնվելով, չարաշահելով այդ անձի քաղաքավարությունը և հյուրընկալությունը, ինչպես նաև չխուսափելով ուսմունքի տեսական մասում հատուկ կրթություն չստացած անձի անփորձ կամ անգրագետ լինելուց՝ փորձել փոխել նրա կրոնը:

Ի հաստատումն պետք է նշել, որ «ուսուցանել» բառը պետք է մեկնաբանվի 9-րդ հոդվածի ամբողջ համատեքստում և հոդվածի 2-րդ կետով նախատեսված սահմանափակումների հետ համակցության մեջ, մասնավորապես, այլ անձանց իրավունքների և ազատությունների պաշտպանության առումով, որոնք, անկասկած, ներառում են իրենց կրոնը մյուսներին ուսուցանողների պարտականությունը՝ հարգել մյուսների կրոնը: Կրոնական հանդուրժողականությունը ենթադրում է հարգանք այլ անձանց կրոնական հավատքի նկատմամբ:

Եթե մեկ անձ մյուսի կրոնը փոխելու նպատակով կիրառում է այնպիսի միջոցներ, որոնք նախատեսված են մյուսին խաբելու և նրա գիտակցության վրա իշխելու համար, ապա հնարավոր չէ ենթադրել, որ այդ անձը կարող է հարգանք ցուցաբերել մյուսների իրավունքների և ազատությունների նկատմամբ: Սա անթույլատրելի է Պայմանավորվող կողմերի քաղաքակիրթ հասարակություններում: Որոշ մոլեռանդների հետևողական ջանքերը, որոնք ուղղված են մյուսներին իրենց հավատքին ներգրավելուն, և որոնք օգտագործում են անընդունելի հոգեբանական տակտիկա մարդկանց նկատմամբ, ինչը, ըստ էության, հանդիսանում է հարկադրանք, չեն կարող հասկացվել «ուսուցում» բառի բնական իմաստով, որն առկա է 9-րդ հոդվածի 1-ին կետում:

Վերոնշյալ պատճառներով մենք համարում ենք, որ հաշվի առնելով գործի հանգամանքները, 9-րդ հոդվածը չի խախտվել:
